ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3
MERCREDI
3 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.185 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.185

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հայաստանի Նախագահը որ Փարիզ կը գտնուէր Կիլիկեան Հայաստանի ցուցահանդէսին բացումին առիթով, մամուլի ասուլիս մը տուաւ «Ռից» պանդոկին մէկ սրահին մէջ Հոկտեմբեր 29-ի առաւօտը ուր ներկայ էին շուրջ 70 լրագրողներ:

Նախագահը ակնարկելով ցուցահանդէսին, նախ դիտել տուաւ թէ պատերազմին, շրջափակումին, ցուրտին առընչուող ժխտական մարդերու քով, Հայաստան պէտք է նաեւ միջազգային մամուլին մէջ տեղ գրաւէ դրական ազդակներով, որոնց լաւագոյն մէկ օրինակն է նոյն ցուցահանդէսը: Դրական ազդակներու գլխաւոր ենթահող նկատեց ան երկրին քաղաքական կայուն վիճակը, ի տարբերութիւն նախկին խորհրդային շարք մը հանրապետութիւններու: Ատոր գաղտնիքը կը տեսնէր հողի սեփականաշնորհումին մէջ որ կատարուած էր յարմար ժամանակին: Նախագահը բացատրեց որ գիւղացի 1 միլիոն բնակիչ կայ Հայաստան որոնց հասցուցած բերքը կը կերակրէ 2 միլիոն հոգի, ինչ որ հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, իրենց վճռակամութիւնը կուտար շարունակելու նոյն ուղղութեամբ: Խորհրդարանը կը քննարկէր սեփականաշնորհումներու յառաջիկայ հանգրուանները որոնց վիճարկումին ընթացքին կը զատորոշուէին պահպանողական եւ յեղաշրջական ուժերը: Այսինքն, տնտեսական հարցը կը ստանար քաղաքական բնոյթ:

Լ. Տէր -- Պետրոսեան որպէս յաջողութիւններու մարզ, յիշեց նաեւ մշակութայինը ուր նկատելի էին Ֆիլհարմոնիայի, նկարիչներու միութեան աշխատանքները: Այս շրջարկին մէջ զետեղեց նաեւ Նախորդ երեկոյեան բացուած փառաւոր ցուցահանդէսը, եզրակացնելով որ հարկաւոր կը նկատէ շարունակել նոյն ուղղութեամբ:

Նախագահը իր ելոյթէն ետք պատասխանեց հարցումներու որոնք ուղղուեցան հայ եւ ֆրանսական մամուլի ներկայացուցիչներու կողմէ:

Գրողներու եւ հրատարակչական ոլորտին առընչուած հարցումի մը պատասխանելով ըսաւ որ ինչպէս այլ հանրապետութիւններու, Հայաստանի մէջ եւս գրողները վերածուեցան հրապարակագիրներու եւ գրականութիւնը փոխարինուեցաւ հրապարակախօսութեամբ: Տպագրական մարզին կը ճնշէր թուղթի, տպարանի մեծ ծախքը, սակայն գրական արժէք ներկայացնող գործերը անպայման որեւէ ձեւով լոյս կը տեսնէին: Այսօր կարեւորը ոչ թէ գրողին ընկերային դիրքն էր, այլ գործին արժէքը:

Քաղաքական բնոյթի հարցումներուն պատասխանելով, Հայաստանի Նախագահը բացատրեց թէ ՀՅԴ.-ն առանձին ընդդիմութիւն նկատուելու բաւարար զօրութիւն չունէր, այլ միայն գումարուելով այլ կուսակցութիւններու եւ շարժումներու. այսպէս որ սխալ էր մտածել որ ՀՅԴ. -- կառավարութիւն հակադրութիւն մը կրնայ արգելք հանդիսանալ կառավարական գործընթացին: Ղարաբաղի օրինավիճակին մասին Նախագահը կրկնեց իր տեսակէտը թէ առաջին հանգրուանին պէտք էր զինադադար հաստատուէր, յետոյ միայն բանակցութեան նիւթ ըլլար օրինավիճակի հարցը: Ան չեշտեց անգամ մը եւս թէ իրենք համաձայն կ'ըլլային որեւէ լուծումի որ ընդունելի կը նկատուէր Ղարաբաղի կողմէ:

Վրաստանի վերջին զարգացումներուն եւ Հայաստանի կեցուածքին մասին Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան ըսաւ թէ կրնային մտածել զօրք ղրկելու մասին, մի միայն եթէ ատիկա երկաթուղին պահպանելու նպատակով պիտի ըլլար ու վերջ գտած՝ քաղաքացիական պատերազմը:

Նախագահ Միթերանի հետ հանդիպումին Հայաստանի Նախագահը ծանրացած էր մարդասիրական օժանդակութեան համար ճամբաները բաց պահելու կէտին վրայ, աւելցնելով որ Հայաստան պատրաստ էր իր ճամբաները տրամադրելու, որպէսզի տեղ հասնէր Ազրպէյճանի եւ Նախիջեւանի կատարուած օժանդակութիւնը, ակնկալելով նոյն կեցուածքը շրջանի երկիրներէն որոնցմէ մէկն էր Թուրքիա:

Պատասխանելով Սփիւռքի մասին հարցումի մը, նախագահը դիտել տուաւ որ երկու կողմէն ալ չեն ստեղծուած այն յստակ կառոյցները որոնք պիտի նպաստէին Հայաստանի բարգաւաճման ու Սփիւռքի ամրապնդումին:

Անմիջականին համար, ամէնէն հետաքրքրականն էր լսել թէ թէեւ պատերազմի ու շրջափակման պայմաններուն մէջ որպէս պետական գաղտնիք թիւեր չէր կրնար ներկայացնել Լ. Տէր - Պետրոսեան, սակայն կը հաւաստէր թէ երկիրը աւելի լաւ պատրաստուած էր ձմրան այս անգամ, քան՝ անցեալ տարի:

Վերջին հարցումը Ալիեւի հետ հանդիպումին մասին էր. հակառակ Սեպտ. 25-ի եւ Հոկտ. 8-ի երկու հանդիպումներուն գոյացած համաձայնութեան ու Ղարաբաղի եւ Ազրպէյճանի միջեւ բարձր մակարդակի բազմաթիւ հանդիպումներու, գործընթացը դադրած էր Ազրպէյճանի պատճառով ու յետագայ հանդիպումները տեղի ունեցած չէին:

Լ. Տէր -- Պետրոսեանի հետ ասուլիսին մասնակցեցան մամուլի նախագահական դրասենեակի ղեկավար Արամ Աբրահամեան ու Տիկին Սեդա Մուրատեան որ ֆրանսերէնի կը թարգմանէր նախագահին խօսքը:

Ա. Թ.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՍԷՆ-ԺԸՆԻԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ՈԳԵԿՈՉԵՑ ԿԻԼԻԿԻԱՆ ԵՒ ԻՐ ՎԵՐՋԻՆ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 31-ին, խուռներամ բազմութիւն մը լեցուած էր Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին, ուր պատարագին աւարտին կը կատարուէր Լեւոն Ե.ի յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն մը եւ օրուան պատգամը կուտար Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Բ.:

Կաթողիկոսը ժամանեց ժամը 11-ին եւ տեղը գրաւեց դասը, հետն ունենալով նաեւ Միացեալ -- Նահանգներու արեւելեան կիլիկեան թեմի առաջնորդը Մեսրոպ Արք.: Ժամ մը ետք Եկեղեցի մուտք կը գործէր Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը որու կ'ընկերանային Արտաքին Նախարար՝ Վահան Փափազեան, Պետական Նախարար՝ Վազգէն Սարգսեան, Փարիզի գործավար՝ Վահան Տէր -- Ղեւոնդեան եւ նախագահական անձնակազմի այլ անդամներ:

Հոգեհանգստեան պաշտօնի աւարտին, Գարեգին Բ. իր խօսքը կ'ուղղէր ներկաներուն, նախ եւ առաջ փառք տալով Աստուծոյ որ մեզի շնորհած էր այս օրը օր մը ոչ միայն յիշատակի, այլ օր մը հոգեկան ինքնազօրացման, բարոյական եւ ազգ. վերանորոգման: Մարդու կեանքին մէջ շատ օրեր կան, բայց, կ'ըսէր Հայրապետը, ձեր բոլորին մտքին մէջ երբեք պիտի չկորսուի այս օրը: Հոս ենք մեր պատմութեան վկայութիւնը բերելու ու կը յիշէր թէ միասնաբար, երկու նախագահներուն հետ, բացումը կատարած էր այն սքանչելի ցուցահանդէսին որ տեղի կ'ունենար Սորպոնի մատրան մէջ եւ կը հրաւիրէր բոլոր Ֆրանսահայերը որ անպայման այցելեն այդ ցուցահանդէսը, տեսնեն գիրքերն ու ձեռագիրները, մագաղաթները որոնք ներշնչման աղբիւր

(Շար.ը Դ. էջ)

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԸ ՀԱՆՃԱՐ ՄԸ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑ

Ֆ. ՖԵԼԼԻՆԻԻ ՄԱՀԸ

Երկու շաբաթներու մահաքունէ մը ետք, անխուսափելին պատահեցաւ Հոկ. 31-ին, կիրակի օր, Հռոմի հիւանդանոցը մահացաւ Ֆելլինի. հոն կը գտնուէր Հոկ. 17-ի սրտի սուր տագնապէն ետք: Նախորդ օրը, յիսնամեակն էր իր ամուսնութեան Ճուլիէթթա Մասինայի հետ և որու տօնակատարութեան համար իր ձեռքով գծած էր հրաւիրատոմսը:

Ֆելլինիներ յաճախ չեն ծնիր եւ երբ այս մակարդակի անձ մը կը մեռնի, բառերն ու ածականները զիրար կը հրմշտկեն, ո՞վ պիտի կարենայ աւելի լաւ բնորոշել այն հանճարը որ էր այս բեմադիրը եւ որու մահէն ետք, ոչ միայն իտալական այլեւ պարզապէս ամբողջ շարժապատկերը պիտի չըլլայ ինչ որ էր:

Ֆելլինի մը, սակայն, որեւէ ածականի պէտք չունի. անունը կը բաւէ եւ որեւէ որակում պիտի սահմանափակէր մարդուն բուն արժէքը, ոչինչ պիտի կրնար աւելցնել: Ընդհակառակն: Իր անունը արդէն ածականի վերածուած է որակելու համար ամբողջ աշխարհ մը:

73 տարեկան էր: Դարձուցած էր 24 ֆիլմեր որոնց ամէն մէկը եզակի է իր տեսակին մէջ: Ամէնէն ծանօթներն են. -- Ի Վիթելոնի (1953), Լա Սթրատա (1954), Իլ Պիտոնէ (1955), Լա տոլչէ վիթա (1959), 8½ (1963), Սատիրիկոն (1969), Ամարքորտ (1974), Է լա Նաւէ վա (1983), Լա Վոչէ Տելլա Լունա (1990):

Իր նախընտրած դերասանն ու մտերիմ բարեկամն էր՝ Մարչելլօ Մասթրոյանի:

Ֆելլինի հինգ «Օսքար»ներու արժանացած է, վերջինը՝ իր գործին ամբողջութեան համար:

Մարմինը փոխադրուեցաւ Չինէչիթա, Հռոմի շարժանկարի կեդրոնը, որ իր բուն տունն էր:

Ազգային յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 3-ին, Հռոմի Սէնթ Մարի տէ գ'Անժ Եկեղեցին (Միքէլ -- Անճելոյի), ի ներկայութեան Հանրապետութեան Նախագահին. ապա, մարմինը կը փոխադրուի իր ծննդավայրը՝ Ռիմինի, ուր կը թաղուի: Ոչ միայն իտալական, այլեւ ֆրանսական եւ -- անշուշտ ուրիշ երկիրներու -- թերթերը կը շարունակեն էջեր նուիրել, բայց, նման դէմքի մը առջեւ, հաւանաբար միայն լռութիւնը մեծ է:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕՂԱՃԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 29-ին, իր մահկանացուն կնքած է Մարսէյլի գաղութի ծանօթ եւ այնքան սիրելի դէմքերէն՝ Վարուժան Պօղաճեան:

Վարուժան Պօղաճեան ծնած էր Պոլիս, 1921-ին եւ 1923-ին իսկ, ծնողքին հետ հաստատուած էր Մարսէյլ: Կանուխէն արձանագրուած էր Մխիթարեան վարժարան, զոր, ցաւով կը յիշէր, չէր կրցած աւարտել, որովհետեւ պատերազմը ծագած էր եւ ընտանիքէն երեք հոգի բանակ կանչուած ըլլալով, ինք, պարտադրաբար վերադարձած էր Մարսէյլ աշխատելու համար մօրեղբօրը կօշիկի գործատեղիին մէջ (Վ. Պօղաճեանի մանրամասն կենսագրութիւնը լոյս տեսած է «Յառաջ»ի 1992 Յուլիս 31-ի թիւով, Անի Յովսէփեանի հետ հարցազրոյցի մը ձեւին տակ):

Ինք կ'ըսէր թէ ըլլալով Մխիթարեանցի, միշտ մօտ էր հայկական շրջանակներու եւ յետագային իր մասնակցութիւնը բերած է Եկեղեցիին եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան: Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ վարչութեան անդամակցած է 1976-ին, երբ վարչութեան ատենապետն էր Արծրուն Զրբաշեան, որ կը մտադրէր շինել եկեղեցւոյ կից Մշակոյթի սրահ մը: 1985-ին, ինք է վարչութեան ատենապետը, բայց, 1992-ին արդէն հեռացած էր առողջական պատճառներով: 1989-ին, արժանացած էր Վազգէն Ա.էն Ներսէս Շնորհալի շքանշանին, 1991-ին ալ Պոլսոյ Պատրիարքէն Բ. շքանշանի մը: Իր գլխաւոր բարեգործութիւններն եղած են՝ Երուսաղէմի Քրիստոսի խորանի շինութիւնը եւ Վալանսի եկեղեցիին: Բազմաթիւ նուիրատուութիւններ ըրած է Հայաստանի, բայց, առաւելաբար՝ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ, որ աւելի քան որեւէ հաստատութիւն պիտի զգայ Վարուժանի բացակայութիւնը:

Հին սերունդէն ետք, միջին սերունդն է որ հրաժեշտ կուտայ եւ օրէ օր բացակաները կ'աւելնան ու գաղութները դիմագիծ կը փոխեն: Դժուար է այսօր երեւակայել հայկական Մարսէյլը առանց Վարուժանի, եթէ նոյնիսկ անողոք հիւանդութիւնը զինքը հեռու պահած էր վերջերս հանրային կեանքէն: Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ օր, (տես՝ Դ. էջ):

ՊԱՐԷՏ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ

Փարիզի հայ գաղութի շատ ընտանի դէմքերէն մէկը որ իր մահկանացուն կնքեց Հոկտ. 25-ին, Քաննի մէջ:

Ծնած Պոլիս, 1909-ին, Պարէտ Բամպուքճեան, հետեւելով իր հօր օրինակին, կանուխէն իր գործօն մասնակցութիւնը բերած է հայկական կեանքին, ի մասնաւորի եկեղեցական շրջանակներու մէջ: Փարիզ հաստատուած 1922-էն, յետագային մաս կազմած է կրօնական ընկերակցութեան, 1962-ին ալ որպէս պատգամաւոր մեկնած Էջմիածին, մասնակցելու համար Միւռոնօրհնէքին: Խորհրդատու անդամ էր Փարիզի հայկական թանգարանին, անդամ եղած է նաեւ Բարեգործականի: Տարիներու երկայնքին, Պ. Բամպուքճեան անոնցմէ էր, որոնք միշտ իրենց մասնակցութիւնը բերած են գաղութի կեանքին:

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Պատանի՝ երեւակայութիւնս փրփրած էր այն տպաւորութեամբ թէ Հայրենիքը մոգական ու յաւերժական տարածութիւն մըն էր որ կ'երկարէր իրականութեան սահմաններէն անդին, ու անվերջ դէպի իր խորհրդաւոր մտերմութեան կը քաշէր կեանքիս ճամբաներէն մին: Միւս ճամբաները՝ կը սկսէին ու կ'աւարտէին հօրս նոյնքան անիրական անձին շուրջ:

Զարմանալի՝ խորհած էի թէ Հայրենիքը արտասովոր բնոյթի աշխարհագրական իրականութիւն մըն էր ուր ինծի պիտի տրուէր միակ ու վերջին կարելիութիւնը բնական մարդ զգալու ինքզինքս եւ ուր վերջ պիտի գտնէր օտար ըլլալու զգացումը որ տարիներու ընթացքին լեցուցեր էր իմ աշխարհս, դարձեր ամբողջ կեանքիս հոգեբանական անջրպետը:

Հիմա, ամիս մը Հայաստան անցընելէ ետք, բոլոր սահմանումները կը չքանան ու Հայրենիքը այլեւս գաղափար իսկ չէ այլ բոլորովին նոր ապրում մը ուր կեանքիս երկու տիրական վիճակները՝ առանձնութիւնն ու օտարութիւնը կը թուին կորսնցնել իրենց ուժը։ Պարզ քալել մը փողոցէն, անծանօթի մը ուղղութիւն հարցնելը, լուցկի կամ մոմ գնելը, խանութի մը ամայութեան նայիլը, աննպատակ իջնելը փողոց մը կամ նուաղահանդէսի մը մասնակցիլը սովորական արարք մը չէ այլ ընծայութիւն մը առանձնաշնորհեալ փորձառութենէ մը ներս, կէս – իրական ծէս մը որուն բացառաբար արժանացած եմ ես, միայն ես եւ ուրիշ ոչ ոք: Այնքան մտերիմ վիճակ մըն է որ կը վախնամ յանկարծ վերջ գտնէ, անսպասելի կերպով...: Տասնամեակներ այդ օտարութիւնն ու առանձնութիւնը զիս պաշտպաներ էին ու նոյնիսկ իբրայատուկ որակ տուեր էին կեանքիս, զիս տարբերեր էին մարդոց միջինէն: Զրահ ու դիմակ եղած էին ու ինչպէս Մարսէլ Մարսոյի մէկ մնջախաղին մէջ՝ երկրորդ բնութենէն դարձեր էին առաջին բնութիւն...: Այն վեց երկիրները ուր ապրեր էի կեանքս, բոլորն ալ առաւել կամ նուազ չափով «օտար» միջավայր եղած էին: Անոնց բնակիչները – Արաբ ու Յոյն, Անգլիացի թէ Ֆրանսացի, Ամերիկացի թէ Թուրք կամ Հրեայ – «օտարներ» եղած էին ինծի համար, հակառակ անոր որ իրենց երկրին մէջ կ'ապրէին: Ես ալ իմ կարգիս անոնց համար «օտար» մըն էի: Ինծի համար «օտարութիւնը» միակ ու բնական հոգեվիճակն էր ու միայն տանս մէջ կամ հայկական նախակրթարան, աւելի ուշ՝ կուսակցական մտերմութիւնը կամ եկեղեցին յաջողեր էին բարեխառնել այդ օտարութեան միջավայրը: Այսպէս, այդ օտար զգալը թէ՛ բնական եւ թէ ալ անբնական հոգեվիճակ եղած էր ու թէ՛ պահպանած էր զիս թէ ալ մեկուսացուցած էր աշխարհի մարդկային իրականութենէն: Ու հիմա որ ալ պէտք չունիմ այդ պաշտպանութեան՝ զրահն ու դիմակը փակած են մարմնիս ու չեն ելլեր ... Ինչպէ՞ս կրնամ վերջ դնել այդ զգայնութեան, «չպատկանելու», «ուրիշը ըլլալու», «էապէս տարբեր» զգալու վիճակին, որ դեռ բազմապատկէս Սփիւռքեան զգայնութիւն է: Եւ ես որ ամբողջ կեանքիս սեփականութեան զգացումին ինչ ըլլալը բնաւ չէի գիտցեր, նոյնիսկ մարմինս չէի յաջողեր իմս զգալ, ես որ հող ու աւանդութիւն ռոմանթիք բառեր նկատեր էի՝ հիմա յանկարծ կը ստիպուէի նոր իմաստ մը տալ անոնց: Ու կը խորհէի թէ եթէ միայն կարելի ըլլար Սփիւռքեան ինքնութիւնը Հայաստանի սահմանագլխի պահակին յանձնել որ ապահով տեղ մը պահէ ու ներս մտնել իբրեւ տանտէր, իբրեւ բնական հայ ու բնակիչը հայրենիքին ինչպէս կ'ըլլեն քէպապ ու միրգ ծախողները, պատահական ոստիկանները՝ ինչքան պիտի դիւրանար կեանքս: Ու դուրս ելլելուն՝ ետ առնել հին ինքնութիւնը ու շարունակել կեանքը։ Բայց ոչ – ոչ հիւր եմ ոչ ալ տանտէր հայրենիքիս մէջ, այլ դրան շեմին կեցած ճանապարհորդ մը, մէկ ոտքս դուրս ու միւսը ներս, ոչ օտարական ոչ ալ տեղացի, դրեթէ կէս - քուն կէս – արթուն վիճակի մէջ...: Ու ամբողջ մէկ ամիս, այս կէս – իրական վիճակը չլքեց զիս եւ քանի մը վայրկեանը անգամ մը պէտք կ'ըլլար որ համոզէի ինքզինքս թէ Հայաստան կը գտնուիմ, թէ այս բազմութիւններն ու ես անծանօթներ չենք իրարու, թէ շատ խորունկ կապեր մեզ կը միացնեն որոնց բուն էութիւնը մենք ալ չենք գիտեր, թէ սակայն երազ մը չէ ոչ ալ կոշտ իրականութիւնը որուն վարժուած եմ, այլ տարբեր մոլորակի մը վրայ կանգնած եմ...:

Այսպէս էր որ օրէ օր Հայրենիքի զգայնութիւնը, անոր ձայներուն, գոյներուն ու տաղապանքին կերպարանքին մտերմութիւնը եւ գութի զգացումը տեղաւորուեցան գիտակցութեանս մէջ: Զարենց ու Սայաթ Նովա փողոցներու հանդիպումին էր բնակարանս – ի՜նչ բնորութիւն էր այդ երկու հակադիր, իրարմէ աշխարհներ հեռու արուեստագէտներու ժամադրութիւնը թիւ 63-ի վրայ, բացօթեայ ադամոցի ու «քեարար ու խորոված» ծախող կրպակի մը դիմաց ... – եւ աչքը բռնածին չափ՝ աջ ու ձախ՝ կուտակումը փոշոտ տուներու, դորշացած կեանքերու եւ անխնամ լքուած պարտէզներու, փշրուած ու գետին նետուած գեղեցիկ կեանքերու: Առաջին վայրկեանէն այս տեսարանները տարաշխարհիկ բնոյթ մը, գունագեղ յատկութիւն մը զգեցած էին աչքիս: «Ամէն ինչ արտօնուած է Հայրենիքին» խորհեր էի։

Եւ երբ պատասխան՝ առաջին օրէն իսկ քաղաքը ինծի նետած էր իր մարտահրաւէրը, թափած էր առջիս իր ամէնէն ազեղ պատկերները, սկսեալ օդակայանի առաջին տեսարանէն հարիւրաւոր յոգնած, անքուն ճամբորդներ թխմուած կիսամութ շուեմարանի մը մէջ, երեք ժամ հրելու եւ հրուելու դէպի ելքի միակ նեղ անցքը ուր կին մը անցագրերու ստուգումը կ'ընէր...: Ամէն քայլափոխի Երեւանը զիս դուրս քաշեր էր քաղաքակիրթ մարդու իմ աւանդական սեղրոնքներէս ու ճաշակի սովորութիւններէս ու ստիպեր էր որ անլոյս սենեակներու մէջ սայթաքիմ իյնամ քիթիս բերնիս վրայ, հայհոյեմ հեռաձայնի քմայքոտ օրէնքին, մոռնամ տաք ջուրի պերճանքները ու պողոտաներու դիւցերային կեանքին անսակընկալ վայելքները: Երեւանը զիս պըտըտցուցեր էր իր քար ու քանդ, անխընամ փողոցներով, ցոյց տուեր իր պաշտօնական շէնքերու ամբողջ թափթփած, երեսի վրայ ձգուած կերպարանքը, նետեր էր աչքերուս իր լայն պանդուածներուն աղքատութիւնը որ Հրազդանի ափով կ'երկարէ իր կիրակի օրուան բացօթեայ շուկային որոր մոլոր գիծը մինչեւ հորիզոն, եւ զգացուցեր էր քայքայուող յուշարձաններուն ամօթը ու տակէ անդին ու վեր՝ տանիքներէն ու Արարատէն անդին՝ ինծի ըսեր էր թէ հայութիւնը կորսնցուցած էր Ձեւը, Ձայնը, Չափի զգացումը որ առանցքն է հայ արուեստին:

Ահա այս համադրկն էր որ կը հարուածէր զգայարանքներուս ու գիտակցութեանս ու կը պղտորէր բուն իրականութիւնը որուն հետ դաղտնի խօսակցութեան մտեր էի դալէս շատ առաջ: Գիտէի թէ Հայաստանը գիտակցութեան մէջ է որ կ'ապրի, պահուըտած ու դժուար ըմբռնելի, գիտէի թէ հայութեան խկութեան զգացումս, ծածկագիր ճշմարտութեան մը նման կը փախար իր ինքնութիւնը միայն յանկարծական պահերու: Զարգացած, բարձրօրէն մշակուած անձերն էին որ կը յուշէին ինծի մթին գըրասենեակներէ, համալսարանի փիլիսոփայութեան դասախօս կամ արուեստի տեսաբան կամ գրականութեան մասնագէտ կամ կրքոտ բանաստեղծ ու նրբօրէն յղկուած, կատարելագործուած երաժիշտ -- այս մարդիկն էր որ կը հսկէին, փոխնի փոխ ու շատ խորհրդաւոր կերպով՝ ճշմարտութեան խոցելի ու անզիտ դեղեցկութեան վրայ: Հակառակ ահաւոր կացութեան անհանդուրժելի փողոցներէն մինչեւ անդամալոյծ, մահամերձ գործարանները ու անօթութիւն հոտող, ամայացած ու մռայլ խանութները, հակառակ համատարած անտարբերութեան՝ գիտէի որ տեղ մը ճանապարհը կը պահուէր ամենամեծ նախանձախնդրութեամբ ու հեղինակութեամբ: Ու յիշեցի կէս դար առաջ Կոստան Զարեանի տողերը, գըրուած 1918-ի Հայաստանի մասին. -- «Երբ կորցնում են Ճանապարհը՝ մնում է Առաքինութիւնը, երբ կորցնում են Առաքինութիւնը՝ մնում է Բարոյականութիւնը, երբ կորցնում են Բարոյականութիւնը՝ մնում է Օրէնքը. երբ կորցնում են Օրէնքը՝ մնում է Սովորութիւնը: Իսկ Սովորութիւնը Բարոյականի արտաքինն է միայն եւ նրանից սկսւում է այլասերումը...:

... Ես քայլեցի այս երկրի դաշտերից ու լեռներից, մտայ քաղաքներ եւ գիւղեր, լսեցի մարդկանց եւ կանանց եւ սիրտս սեղմուեց...

Հայոց ազգը, պարզ նաւապետ, կորցրել է Ճանապարհը եւ պահել է միայն սովորութիւնները ... Կորցրել է Ոգին ու պահել է ձեւը ... մենք պարտուած ենք:

.. Ամէն մի ցեղի գերագոյն նպատակն է տարածել մարդկայինը եւ տեսանելին՝ տիեզերքի եւ անտեսանելիի մէջ ... Հայ Տաճարը առաջին կարեւորագոյն քայլն է այդ նպատակին հասնելու համար: Ոգին համադրուած էր, ոճը գտնուած, սանդուխը վեր կարկառած, մինչ՝ բարձրացող չեղաւ...: Եկաւ նորից գիշերը եւ բեքառը, հայ ցեղը կորցրեց իր ձեռք բերած նրագը եւ մտաւ երկրաշարժային մի շրջան...:

... Ահա որ նորից ցեղի առջեւ ցցուել են վնուական օրեր, տաժանելի, տոսկում ազդող օրեր ... Դէպքերը գրոհ են տալիս մեր վրայ անսպասելի կերպով, մէկը միւսի ետեւից ... Նրանք գալիս են օրերի պղպատով զինուած, հարուածում են մեզ եւ մենք, զարմացած եւ վշտացած, հարց ենք տալիս թէ ինչո՞ւ ... ինչո՞ւ...»:

Սիտնի

ՆԱՄԱԿ ՌԻԳԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԷՆ

Յաճախ առիթներ չեն ներկայանար տեղեկանալու ներքին սփիւռք կոչուած ցիր ու ցան գանգուածին կացութեան. որոշ միակ կէտը այն է թէ Հայաստանէն հասածներով օրէ օր կը մեծնայ անոր ծաւալը:

Աշխարհագրական դժուար պարագրկելի յիշեալ տարածքին թերեւս համեստագոյն անկիւններէն է Լատվիոյ մայրաքաղաքը Ռիգան: Անոր «Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ կրօնական համայնք»էն հասած նամակ մը թարմ տեղեկութիւններ կուտայ. Հոկտեմբեր 21 թուակիր նամակը ստորագրուած է կրօնական համայնքի խորհուրդի եւ հայ ազգ. -- մշակութային կազմակերպութեան ԼԱՌ--ի փոխ -- նախագահին Սպարապետ Տէր -- Աւետիսեանի կողմէ: Հոն կ'ըսուի թէ աւելի քան երեք հազար է Լատվիոյ հայութեան թիւը որոնց հակառակ երկրին քայքայուած տնտեսութեան, կարելի օժանդակութիւնը ցոյց կը տրուի:

ԼԱՌ-ն ունի հայկական կիրակնօրեայ դպրոցը, գրադարանը: Տեղական ձայնասփիւռը տեղ կուտայ «Արեւիկ» հայկական հաղորդումին, ու Ռիգայի կեդրոնական մէկ վայրին մէջ զետեղուած է խաչքար մը որուն շուրջ կը խմբուի հայութիւնը «Հայոց պատմութեան ուրախալի եւ տըխուր օրերը նշելու»:

Այս տեղեկատուութիւնը չէ սակայն բուն շարժառիթը որ նամակը գրելու մըղած է, այլ այն դիմումը որ կը սկսի հետեւեալ պարբերութեամբ. «ղեկավարութիւնը քաղաքի հիասքանչ վայրում, իրենց մի պարտէզում 2000 քառ. մեթր հողակտոր է յատկացրել Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցու կառուցման համար»: Համայնքին խորհուրդը էջմիածնէն ստացած է տաճարին ճարտարապետական նախագիծը, բայց բուն հարցը որ ծանրագոյնն է, կուգայ ատկէ ետք. Նամակը կը բացատրէ թէ տաճարին կառուցման մօտաւոր արժէքը 250.000 ամերիկեան տոլար է. այս գումարը գրել կուտայ թէ տեղական միջոցներով կառուցումը տարեկան կը տեւէ, քանի որ Լատվիոյ մէջ նուազագոյն աշխատավարձն ու կենսաթոշակը ամիսը 23 տոլար է: Սակայն եւ այնպէս, իրենք մեկնելով օտարութեան մէջ հաւատք, մայրենի լեզու, աւանդութիւն պահելու մտահոգութենէն, կը փափաքին «կառուցել աւարտել որքան հնարաւոր է շուտ»։ Այս առումով ալ կը դիմեն Սփիւռքի եկեղեցիներուն, մշակութային ընկերութիւններուն, թերթերուն, քաղաքական կազմակերպութիւններուն որպէսզի մշակութային, քաղաքական, տնտեսական յարաբերութիւններ հաստատելու համար հրաւիրեն Լատվիոյ հայկական համայնքի խորհուրդէն երկու -- երեք հոգինոց պատուիրակութիւններ:

Յիշեալ խորհուրդը բաղկացած է ութ հոգիէ որոնց երկուքը իրաւաբան են, երեքը ճարտարագէտ, մէկը լրագրող, մէկը ուսուցչուհի, մէկը նկարիչ -- ճարտարապետ: Իւրաքանչիւրին անունին քով կայ ստորագրութիւնը: Նամակին կցուած է նաեւ հաստատումի գիրը որ կը վկայէ թէ Ռիգայի հայ կրօնական համայնքը մաս կը կազմէ էջմիածնի աթոռին Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի թեմին։ Ամբողջացնելու համար Ռիգայի պահարանին պարունակութիւնը, պէտք է ըսել թէ կայ նաեւ «Պանքա Պալթիյա»ի ուր իրենց տրամադրումի հաշիւը բացուած է, Մոսկուայի եւ արեւմուտքի շարք մը ոստաններու մէջ գործակից դրամատուներու ցանկը. Փարիզ (*), Լոնտոն, Ցիւրիխ, Պէռլին, Վիէննա, Վարշաւա, Սթոքհոլմ, Քոփէնհակ, եւայլն:

Ռիգայի հայ համայնքը նոր ճամբու մը վրայ առաջին քայլերը կ'առնէ. առաջնահերթ մաղթելին այն է որ յաջողութեան հետ ունենայ, կարենայ ունենալ նոյն ճամբէն 70 -- »*տարի առաջ անցած շատ մը գաղութներու յանգածէն տարբեր ելք մը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(*) Crédit Lyonnais -Cte N° 9100-22 101V

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՎԻՇԻԻ ՀԵՏՔԵՐՈՎ ԳՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԸՍՏ «ՈՒՈԼ ՍԹՐԻԹ ՃԸՐՆԸԼ»Ի

Երբ Ֆրանսական հեռատեսիլի կաճառին կը կոխէք դէմ յանդիման կը գտնուիք ամերիկեան ժապաւէնի մը: Ֆրանսական ձայնասփիւռը կը բանայ՝ դարձեալ ամերիկեան երաժշտութիւն։ Մշակոյթի նախարարը կը յայտարարէ թէ ֆրանսական քաղաքակրթութիւնը սպառնալիքի տակ է: Սակայն եթէ նկատի ունենանք ամերիկեան արտադրութեանց Ֆրանսա վայելած յաջողութիւնը, կարելի չէ չմտածել թէ արդէն շատ ուշ է: Ֆրանսական կառավարութիւնը եւ շարժանկարի ճարտարարուեստի մեծ անուններ ձեռնարկած են համեստ բայց ազմկարար պայքարի մը, որպէսզի շարժարուեստը դուրս մնայ ԿԱԹԹ--ի բանակցութեանց շրջանակէն: Արդարեւ վախ կայ որ ազատ փոխանակումները Ֆրանսան ստիպեն իր շարժարուեստին կատարած օժանդակութիւնը ջնջելու: Ֆրանսական Պետութիւնը կը պաշտպանէ այն տեսակէտը, թէ ժապաւէնները պէտք չէ բաղդատել որեւէ այլ արտադրութեան հետ: Եւ ճիշդ կը թուի ըլլալ այս տեսակէտը, քանի որ շարժարուեստին ցոյց տրուած օգնութիւնը չունի այն նոյն ազդեցութիւնը, որ պիտի ունենար, օրինակ, երկաթաշինութեան ցուցաբերուելիք օգնութիւն մը: Հակառակ պարագային, այսօր Ֆրանսական շարժարուեստը դարթօնքի մէջ պէտք է ըլլար, իսկ ամերիկեանը որ ոչ մէկ նեցուկ կը վայելէ անհետացած պիտի ըլլար:

Սակայն, հաւանական է, որ կատարուած այս օգնութեան պատճառաւ ֆրանսական շարժարուեստը հեռացաւ ժողովրդական ճաշակէն եւ սկսաւ կորսնցնել հանդիսատեսներու ծաւալող թիւ մը: Ամէն պարագայի մէջ, տեղական շարժարուեստը երբեք չկրցաւ յաջողութիւն արձանագրել անգլիախօս երկիրներու մէջ, բացի 50 -- 60--ական տարիներուն, երբ ունէր հաւատարիմներու որոշ բազմութիւն մը, որ ժամանակի ընթացքին այլեւայլ պատճառներով հեռացաւ ֆրանսական ֆիլմերէն։

Ֆրանսական իշխանութեանց ամէնէն ուշագրաւ տեսակէտը այն է, որ նկատի ունենալով ժապաւէններու մշակութային արտադրութիւն մը ըլլալու հանգամանքը, Պետութիւններու պէտք է վերապահուի անոնց մուտքը արգիլելու իրաւունքը իրենց շուկաներէն ներս: «Երբ երկիր մը մուտքը կ'արգիլէ սովորական ապրանքի մը, պաշտպանականութիւն ըրած կ'ըլլայ։ Բայց երբ ան նոյնը

կ՚ընէ մշակութային սատացուածքի պարագային, գրաքննութիւն կը կոչուի անոր ըրածը: Եւ գրաքննութեան բացայայտ նման պահանջք չէր արձանագրուած. Ֆրանսա, վիչիի վարչակարգէն ի վեր, «այսինքն՝ շուրջ յիսուն տարի է», կ՚ըսէ «Ուոլ Սթրիթ Ճըրնըլ»ի մէջ վերջերս այս նիւթին շուրջ լոյս տեսած յօդուածին հեղինակը:

Ֆրանսա արդարօրէն կը հպարտանայ այն բանով որ կը կոչուի «Ֆրանսական մշակոյթ», սակայն իւրաքանչիւր տարր տարբեր իմացում մը ունի «Ֆրանսական մշակոյթ»ի: Ամէն անգամ որ, կառավարութիւն մը փորձեց օգտագործել օրէնքներ՝ կարենալ սահմանելու համար «մշակոյթ»ը ազգային եւ ցեղային որոշ տոկոսներով, ձախողեցաւ: Ֆրանսացիք հիմա ունին օրէնք մը, որուն համաձայն հեռատեսիլի յայտագրերուն 60%-ը պէտք է ըլլայ Եւրոպայի Հասարակապետութեան արտադրութիւն: Բայց Հոլիվուտի մէջ կարելի է պատրաստել ժապաւէն մը, որուն նիւթականը կը հոգան Իտալացիներ, կ՚արտադրեն Անգլիացիներ, կ՚իրագործեն Հոլանտացիք՝ ունենալով ամերիկացի դերակատարներ: Այս պարագային ի՞նչպէս կոչել վերոյիշեալ ժապաւէնը՝ ամերիկեա՞ն, եւրոպակա՞ն թէ պարզապէս ժապաւէն մը: Հոլիվուտեան շարժանկարը իր մեծ յաջողութիւնը կը պարտի համաշխարհայնականութեան, ստեղծագործ ուժերու եւ առեւտրական մրցակցութեան:

Վերջին քանի մը տարիներուն կարգ մը փորձառութիւններ ցոյց տուին թէ լրատուութեան եւ մետախներու սփռումին հակադրուելով կարելի չէ յաղթական դուրս գալ: Վերջերս, Ֆրանսական կառավարութիւնը փորձեց արգելք հանդիսանալ ամերիկեան հեռատեսիլի կայանի մը Եւրոպայի մէջ հեռասփռումին: Ամերիկայի շատ մը շրջաններ ներկայիս ունին հեռատեսիլի աւելի քան 60 կայաններ, որոնց թիւը մօտ ապագային պիտի հասնի քանի մը հարիւրի: Այս պայմաններուն մէջ անհնար է փորձել սահմանափակել Ֆրանսացիներու ընտրութիւնը:

Քոթաններն ալ ունեցան նման ազդեցութիւն: Երբ Ֆրանսական Ե. կայանը փակեց իր դռները, քոթաններու դրութեան վիճակող պատասխանատուութեան բաժինը յստակ էր: Նոյն դրութեան պատճառաւ, հեռատեսիլի եւրոպական կայանները կը ստիպուին ժամերու լաւագոյն հերթերը յատկացնել ժողովրդականութիւն վայելող ամերիկեան թեթեւամիտ յայտագիրներու: Երբ անդին կան շատ աւելի որակաւոր յայտագիրներ, որոնք չեն սփռուիր, որովհետեւ շատ աւելի քիչերու հետաքրքրութիւնը կը շարժեն:

Ամերիկացի կարգ մը լրագրողներ այն կարծիքին են, թէ Ֆրանսացի հանդիսատեսը ամերիկեան ժապաւէններ դիտելով նուազ Ֆրանսացի չի դառնար: Անոնք դէմ ալ չեն, որ Ֆրանսական կառավարութիւնը շարունակէ օգնել իր շարժարուեստին, սակայն անըմբռնելի կը գտնեն քոթաններու դրութիւնը եւ կը պահանջեն մշակոյթի ազատ շրջանառութիւն մը:

ԲԱՂՀԱՆ

ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԶՈՅԳ ՀԱՄԵՐԳՆԵՐԸ

Մարսէյլի Էքիւմ Ֆրանսական միութիւնը Հոկտեմբեր ամսուան ընթացքին կազմակերպած էր համերգներու շարք մը Փրովանսի վեց քաղաքներու մէջ. -- Մարսէյլ, Էքս ան Փրովանս, Առլ, Օպանեը, Ֆիւվօ, Սեփթէմ -- լէ -- Վալոն -- Միջերկրականի հոգեւոր երգեր -- անուան տակ:

Կազմակերպութեան նպատակն էր ստեղծել մշակութային փոխ - յարաբերութիւն Փրովանսի մաս կազմող 11 ազգերու միջեւ եւ իջնելով այդ ազգերու սկզբնական հանքերուն, նախնականին, ի յայտ բերելու համար անոնց սրբազան հարստութիւնը զոր կարելի է գտնել հոգեւոր, խորհրդաւոր երգերու մէջ եւ քանի որ երգը արդէն ինքնին միջազգային լեզու մըն է:

Ասպնջական Փրովանսը, որ իր մէջ զանազան գաղութներ կը պարփակէ, լայն տեղ տուած է նաեւ Հայերուն, որոնք իրենց կարգին (ինչպէս միշտ) ջանացած են բարւոքել իրենց ապրած տեղը:

Ուստի Էքիւմ կազմակերպութիւնը Փրովանսի մէջ ապրող այդ ազգերուն մէջէն ընտրած է լաւագոյն մեներգիչ կամ խումբերը որոնց մաս կը կազմէր հայ գաղութի պարծանք եղող Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբը, որ տուաւ երկու համերգներ:

Համերգներու մասնակցող երգիչ կամ երգչախումբերու մէջ անշուշտ թէ կային գեղեցիկ ձայներ կամ գնահատելի խումբեր, բայց եւ այնպէս ջատագովութիւն մը չըլլար եթէ ըսենք թէ մեր սրտին խօսողը ՄԵՐՆ էր...

Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբի անդամ -- անդամուհիները ինչպէս նաեւ մեներգիչները՝ Եւա Արթինեան, Վարդուհի Մինասեան եւ Անդրանիկ Մինասեան, իրենց ջինջ ձայներով ամէն ջանք ի գործ դրին գնահատուելու համար եւ յաջողեցան, ի մասնաւորի իրենց երկրորդ համերգին ուր նստարանները բաւարար չէին ունկնդիրներուն որոնք համերգի աւարտին շատ ալ փափաքը չունէին հեռանալու սրահէն, մի քանի անգամներ եւս երգչախումբը լսելու հաճոյքը վայելելու համար:

Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբի համերգներէն մին Մարսէյլի Ժիմնազ թատերասրահին, իսկ երկրորդը՝ Ֆիւվոյի Սէն -- Միշէլ Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ նոյն յայտագրով որ հետեւեալն էր. -- Մեծացուսցէ -- Ծննդեան շարական -- Մաղթերգ Հայրապետական, Խորհուրդ Մեծ Թափօրի շարական--, Ի գերեզման -- մեղեդիկ Յարութեան--, Ով զարմանալի -- Ջրօրհնէնք--, Լուեց ամպեր, Լուսաւորչի կանթեղ, Տէր Կեցո, Տայր Մեր, Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ, Օրհնեցից:

Երգչախումբի ղեկավար Պր. Խաչիկ Երըմագեան յայտագրին մէջ լայն տեղ տուած էր Կոմիտասի, իրաւացի կերպով, քանի որ մեր հոգեւորական երգերը ամենակարեւորագոյն կերպով ով կրնայ զգացնել եթէ ոչ Կոմիտասը, իր եղանակներով՝ փափուկ եւ սակայն որոշ թաւալումներով, կենդանի կշռոյթներով, մեզ կը տանի խորաթափանց յուզման, հոգեկան վեղումի, հրավառ ու միստիք հաւատքի: Այս բոլորը Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբը գիտակցօրէն ջանաց տալ, իր ղեկավարով, իր դաշնակահար Ժիլիէթ Երըմագեանով, իր անդամ -- անդամուհիներով: Իրենց կը մաղթենք որ միշտ վառ մնայ Կոմիտասի ոգին իրենց մէջ, քանի զայն անգամ մը եւս ապրեցուցին անոր մահուան 58-րդ տարելիցի օրերուն:

**

Այս զոյգ համերգներու առիթով ուրախութիւնը ունեցանք ծանօթանալու մեր հաստատութիւնները օտարներու, բայց տխրութիւնը՝ նշմարելով բացակայութիւնը եւ անտարբերութիւնը մեր ժողովուրդին: Թէեւ պէտք չէ վհատիլ, վստահ ենք թէ Կոմիտասի հոգին օր մը իրենց ալ կը հասնի...

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԱՂՑԱՆՆԵՐԸ

Աղցանները մեզի հասած են շատ հինէն՝ Եգիպտացիներու օրերէն: Անոնք կը խառնէին քացախն ու ձէթը, կը թափէին թարմ կանաչեղէններուն վրայ ու կ՚ուտէին: Յոյները մշակած են հազարը: Սակայն, այս բոլորէն աւելի, նշանաւոր եղած են Օգոստոս կայսեր օրով՝ Հռովմէացիներու պատրաստած աղցանները:

Շնորհիւ թարմ բանջարեղէններուն պարունակած կենսանիւթերուն եւ հանքային աղերուն, մեր դարուն, կրկին շեշտը կը դրուի այս օգտակար ուտելիքին վրայ, որը կը նպաստէ մեր մարմնին առողջութեան, բարեձեւութեան եւ մեր մորթին գեղեցկութեան:

Աղցան պատրաստելու ատեն պէտք է նկատի առնենք հետեւեալ կէտերը.

● Զատել թարմ բանջարեղէնները եւ զանոնք մաքրել զգուշութեամբ:

● Զանոնք լուալ զգուշութեամբ, զերծ մնալու համար աղիքային եւ ստամոքսային հիւանդութիւններէ:

● Կարելի եղած չափով դանակ չգործածել՝ զանոնք մանրած ժամանակ, որպէսզի չնուազին անոնց համն ու գրաւչութիւնը:

● Զանոնք պատրաստել հրամցնելէ քանի մը ժամ առաջ, սակայն չաւելցնել լեմոնի հիւթը, աղը, ձէթը կամ քացախը՝ մինչեւ ուտելու ժամը: Այլապէս՝ կանաչեղէնները կը թմրին:

● Ջանալ այլազան ու գրաւիչ գոյներով բանջարեղէններ ու կանաչեղէն գործածել:

● Աղցաններն ալ իրենց կարգին ունին համադամ թացաններ (սօսեր): Գործածել յարմար թացաններ՝ յարմար կանաչեղէններու:

● Ֆրանսացիք աղցանը կ՚ուտեն ճաշէն ետք: Ամերիկացիք՝ ճաշէն առաջ, Հայերը՝ ճաշին հետ, իսկ Լիբանանցիք՝ իբրեւ աղանդեր:

«Ս. Փ.»

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25 / 27)

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻԻ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ՏՈՒՐՔԷ ԶԵՐԾ

Կառավարութիւնը հաստատած է աղէտի գօտիի այն բնակավայրերուն ցանկը (Ախուրեանի, Գուգարքի, Սպիտակի շրջաններու 30 բնակավայրեր), որոնց գիւղական տնտեսական ձեռնարկութիւնները հինգ տարի զերծ կը մնան եկամուտի տուրքէ, ըստ Գ. Խ.-ի 1991 Փետրուար 19-ի որոշումին:

**

Մ. ՊՉԱՔՃԵԱՆԻ ԳԻՐՔԻՆ ԳԻՆԵՁՕՆԸ

Հոկտեմբեր 20-ին, «Արմենիա» պանդոկին մէջ տեղի ունեցած է Մովսէս Պչաքճեանի նոյն օրը լոյս տեսած «Լուսաւոր աչքերով օտարականը» գիրքին գինեձօնը, զոր լոյս ընծայած է Երեւանի «ԱՐ» հրատարակչականը: Հանդիսութեան խօսք առած են Գ.Խ.-ի լրատուութեան յանձնաժողովի նախագահ Մ. Տէր -- Գուլանեան, գրագէտ Ա. Թոփչեան եւ լրագրող Ա. Աւագեան, որոնք անդրադարձած են հեղինակին անձին եւ գործերուն: Վերջաւորութեան Մ. Մչաքճեան շնորհակալութեան խօսք արտասանած է բոլոր անոնց, որոնց շնորհիւ կարելի եղաւ գիրքին հրատարակութիւնը:

**

ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութիւնը յայտնած է թէ Հոկտեմբեր 22-ին ազերի երեք գերիներ յանձնած է միջ. Կարմիր Խաչին: Անոնք արդէն իսկ հասած են Ազրբէջան:

**

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կառավարութեան Հոկտեմբեր 25-ի նիստին շահեկան խորհրդակցութիւն տեղի ունեցած է ձեռնարկութեանց դրամական շրջանառութեան կարգաւորման, թէքնիք զարգացման, իրացման եւ այլ հարցերու շուրջ: Յատկապէս շեշտուած է արտաքին յարաբերութեանց բարդ պայմաններուն մէջ առկայ շուկաներու պահպանման եւ նորերու յայտնաբերման կարեւորութիւնը:

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ԽՄԲ.-- Յակոբ Քհնյ. Մավեան -- հայրը արձակագիր Վահրամ Մավեանի, -- ծնած է 1884ին Զէյթունի Աւագ-կալ կամ Միխալ գիւղը. 1911-ին քահանայ ձեռնադրուած է Սսի վանքին մէջ: 1975 Ապրիլ 2-ին տեղաքնակ ժողովուրդին հետ տարագրուած է նախ Գոնիա, ապա մինչեւ Մուսուլ: 1918 Մայիսին փախուստի դիմելով ապաստանած է Պաղտատ, անկէ անցած Փոր Սաիտ: Տէօրթ Եոլ վերադառնալով երկու տարի պաշտօնավարած է, յետոյ Կիլիկիոյ պարպումին անցած է Ալեքսանտրէթ, իսկ 1922-ին՝ Երուսաղէմ: 1927 Մայիսին նշանակուած է Հայֆայի հայ գաղութին հոգեւոր հովիւ:

Այս էջերը կերպով մը ժամանակագրութիւնն են Զէյթունէն մինչեւ Տէօրթ Եոլի պաշտօնավարութեան շրջանին, երբ Յակոբ Քհնյ. ականատես վկան է աղէտալի պատահարներուն:

**

ԵՂԵՌԱԿԱՆ ՍԷՖԷՐ ՊԻՐԼԻՔԸ

1914 Յունիս 24: Ամառուան հովիտնէնք (Ղարաթէփէ), Զէյթունի Աւագ - կալ գիւղէն երկու ժամ հեռաւորութեան, ոստիկան մը մեզի բերաւ պաշտօնական խոշորկեկ պահարան մը՝ կնքամոմով կնքուած: Վրան գրուած էր հետեւեալը. «Առանց կառավարութեան հրամանին պէտք չէ բացուի»: Կարծես այդ թուականը ինքնին կը զգացնէր ամէնուն թէ աննախընթաց դժբախտութիւններ պատրաստած է համայն մարդկութեան համար: Իրապէս ալ եղաւ սկիզբն երկանց 1924 թուականը:

Քանի մը օր վերջ, առանց սպասելու կառավարութեան հրամանը, նամակը բացինք ու ներփակ գտանք թրքական զինանշանը կարմիրի ներկուած. պատեանէն քաշուած սուր մը, որուն ծայրը արեան կաթիլներ. եւ տող մը՝ «ՍԷՖԷՐ պիրլիքին պիրինճի կիւնիւ տիր. աւքէր էվլաթլար, սիլահ ալթընա (զօրահաւաքի առաջին օրն է, զինուոր զաւակնե՛ր, զօրակոչի՛)»:

Սէֆէր պիրլիքը պաշտօնապէս յայտարարուեցաւ. զօրահաւաքը սկսած էր արդէն՝ անխտիր բոլոր Թրքահպատակներուն: Գաւառներէն ու գիւղերէն երամով կու գային զինուորութեան տարիք ունեցող երիտասարդներ, զինուորագրուելու համար Զէյթունի զօրանոցը: Աշունը հասաւ. կառավարութեան մտահոգութիւնը աւելի կը շեշտուէր, պատերազմական վիճակը աճելի կերպով սուր հանգամանք ստեղծելու վրայ էր. զինուորագրութիւնը կը շարունակուէր եւ պէտք էր Զէյթունէն եւս զինուոր առնել եւ այդ սկսած էր արդէն:

Հակառակ ազգային պաշտօնական մարմիններու խիստ հրահանգներուն, որոնց հոգեւոր իշխանութեան միջոցաւ կը տեղեկանար Զէյթունցին, թէ պէտք էր հնազանդիլ կառավարական օրէնքներուն ու տրամադրութիւններուն, քանի մը տաքարիւն երիտասարդներ չհնազանդելով փախուստ տուին: Կառավարութիւնը ծանօթ ըլլալով Զէյթունի եւ անոր անցեալի դիւցազնութեան, նկատելով նաեւ թէ փախստականներու թիւը հետզհետէ մեծնալով հետեւանքը աւելի ծանր պիտի ըլլայ, ազուէսաբարոյ տեղակալը այս կացութիւնը շահագործելով, զինուորական իշխանութեան ատելութիւնը Զէյթունցիին հանդէպ աւելի գրգռելու համար, իր մեքենայական դաւադրութեամբ դէշ կերպով կը նկարագրէ կացութիւնը կեդրոնին, միանգամայն խնդրելով զինուորական ուժ կանխելու համար դժուարութիւնները:

1914-ին Զէյթուն եկաւ Հայտար Փաշան հետեւորդ զինուորներով: Բուռն կերպով պահանջեց փախստականները եւ իրենց զէնքերը, հակառակ պարագային հրաման ունէր ռմբակոծելու Զէյթունը: Ահաւասիկ անել կացութիւն մը Զէյթունցիին համար. ի՞նչ ընէ: Ազգային պաշտօնական մարմինները կը հրահանգեն տեղի չտալ որեւէ յեղափոխութեան ու չվտանգել ազգ. քաղաքական փափուկ կացութիւնը: Բնակչութիւնը ի վիճակի չէր պատերազմելու քանի որ չունէր հարկ եղած պատրաստութիւնը. այնուամենայնիւ նախընտրեց անսալ ազգային խորհուրդներուն. Թէեւ Զէյթունի ժողովուրդի սկզբունքը չէր հնազանդիլ շաղակրատ եւ վայրագ իշխանութեան եւ սակայն պարագաները ստիպած էին զինք:

Փաշան պայմանաժամ մը որոշեց փախստականները յանձնելու համար. զանոնք չյանձնելու պարագային իրենց կիները պիտի տանէր. ամէն միջոց ի գործ կը դնէր համոզելու համար, թրքական շռայլ երդումներ ալ տալով իրենց հաւատքին եւ կրօնքին վրայ, թէ անոնք իրենց զինուորական պարտականութիւնները պիտի կատարեն իբրեւ զինուոր, ուրիշ ոչինչ:

Ահա այս տխուր դէպքին առաջին քայլը առնողը եղաւ Նորաշխարհեան Նազարէթ չաւուշը եղաւ. իր եղբօրորդին Պ. Աւետիսը զէնընկէց յանձնեց փաշային: Եւ այսպէսով յանձնուեցան բոլորը. փաշան այլեւս կամաց-կամաց իր նպատակին կը հասնէր. ատամները արիւնեցան, ուրիշ որսեր կ՚որոնէր: Նորաշխարհեանը մօտը կանչելով եւ զինքը էշգիյաներու մեղսակցութեամբ ամբաստանելով կալանաւորեց: Կալանաւորեց նաեւ կարգ մը ուրիշ անմեղներ, որոնց ընդհանուր թիւը կը հասնէր շուրջ 50-ի: Հակառակ իր երդմնալից շռայլ խօսքերուն եւ խոստումներուն թէ միայն զինուորական պարտականութիւն պիտի կատարէին, զինուորական խիստ հսկողութեան տակ բոլորը շղթայակապ՝ ղրկեց Մարաշ:

(Շար. 1)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՐԵՒԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՒ

ՍԵՓԱԿԱՆԱՇՆՈՐՀՄԱՆ ՕՐԻՆԱԳԻԾԸ ՔՈՒԷԱՐԿՈՒԵՑԱՒ

Կիրակի օր, Հոկտ. 31-ին, Ռուսաստանէն յատուկ օդանաւով Երեւան վերադարձաւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը, չորս օրուան այցելութենէ մը ետք Փարիզ։

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 1-ին Խորհրդարանի նախագահը որուն միացած էին 96 երեսփոխաններ արտակարգ նիստի հրաւիրած էր Խորհրդարանը և որուն ընթացքին կարելի եղաւ քուէարկել սեփականաշնորհման օրինագիծի մէկ յօդուածին տարբերակը, որ չէր քուէարկուած նախապէս Հ.Յ.Դ. եւ համայնավար երեսփոխաններուն ընդդիմութեան հետեւանքով։ Այս անգամ, փոփոխութիւնը որ կը վերաբերէր ձեռնարկներուն 20%-ի շնորհումին հաստատութեան աշխատաւորին, քուէարկուեցաւ 152 ձայնով։ Հ. Յ. Դ.-եան երեսփոխանները կրկին դէմ քուէարկեցին, մինչ համայնավարները կէս առ կէս։

ՄԱՄՈՒԼ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 30-ին, «Լիպէրասիոն» եւ «Քոթիտիէն տը Փարի» թղթակցութիւններ ունէին Ղարաբաղի եւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի մամուլի ասուլիսին մասին։ Առաջինը քիչ մը զրգռիչ խորագրով՝ Grande Arménie : Les fedayin ont le vent en poupe, կը նկարագրէ հայկական ուժերու յառաջխաղացումը։ Թղթակցութիւնը կը սկսի պուքատով մը՝ «Հայկական պատմական հողերը մինչեւ կասպից ծով կ'երթան», զայն վերագրելով Հ. Յ. Դ. «դերազգայնական» որակուած կուսակցութեան բանբերին։ Թղթակցութեան մէջ, արձագանգը կայ Ռաֆսանճանիի մէկ յայտարարութեան՝ «Օր մը Հայերը պիտի զղջան առանց սկզբունքի իրենց արարքներուն եւ իրենց սխալներուն համար» ու կը վերջացնէ իր գրութիւնը չէշտը դնելով Ռուսերու «Երեւանի հանդէպ համակրութեան երկար աւանդութեան վրայ»։

«Քոթիտիէն» որ նկարն ալ հրատարակած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի, ըսկիզբը կ'անդրադառնայ Արցախի Խորհրդարանի նախագահ Կ. Բաբուրեանի յայտարարութեան (Հոկտեմբեր 29)։ Ան ըսած է որ Ղարաբաղ պատրաստ է վերադարձնելու պարսկական սահմանագլուխի երկայնքին, վերջին օրերը, ձեռք անցուցած շրջանները իր անկախութեան ճանաչման փոխարէն։ Այս տեղեկութենէն ետք, թերթին թղթակիցը կ'անդրադառնայ Նախագահ Տէր-Պետրոսեանի մամուլի ասուլիսին։

❦

Ինչպէս գրած էինք, Հոկտեմբեր 28-ին, Հայաստանի Արտաքին Նախարարը՝ Վահան Փափազեան Հռոմ գացած էր ուր կ'ընդունուէր Պապին կողմէ։ Իրեն կ'ընկերանար Անգլիոյ դեսպանը՝ Արամ Սարգըսեան։

Խօսակցութեան ընթացքին, Վ. Փափազեան պարզած է Հայաստանի կացութիւնը եւ կառավարութեան արտաքին քաղաքականութիւնը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԱՀԻՐԷԻ ՈՃՐԱՓՈՐՁԻՆ ԶՈՀԸ՝ Ֆ. ՊՈՒԼԱՆ(ԵԱՆ)

Օրին արձագանգած էինք Սեմիրամիս պանդոկի ճաշարանը գործուած ահաբեկչական արարքին որուն զոհ գացած էին մէկ Ֆրանսացի եւ երկու Ամերիկացիներ։

Կը տեղեկանանք որ Ֆրանսացին, մեծ համբաւի տէր իրաւագէտը՝ Ֆերնան Պուլան, ծագումով Հայ է՝ Պուլանեան, ծնած Մարսէյլ։

54 տարեկան Ֆ. Պուլան էքս-Մարսէյլ իրաւաբանական համալսարանի նախկին տեսուչն էր։ Հեղինակ է բազմաթիւ հատորներու եւ քաղաքապետն էր Պուշ-տիւ-Ռոնի Շաթօնէօֆ-լը-Ռուժ գիւղին։ Մօտ 3000 հոգի ներկայ եղած են իր յուղարկաւորութեան։

ՄԱԱՍԹՐԻԽԹԻ դաշինքը գործադրութեան մտաւ Նոյ. 1-ին եւ առաջին անգամ եւրոպական Համարակապետութիւնը իր անունը փոխեց եւ դարձաւ «Եւրոպական միութիւն»։ Այսինքն, այլեւս միայն տնտեսական համաքականութիւն մը չէ այլ նաեւ՝ քաղաքական։ Եւրոպական Դրամական Հիմնարկը պիտի հաստատուի Ֆրանքֆուրթ, ինչ որ տրամաբանական ընտրութիւն մըն է։ Շրջապատի եւրոպական գործակալութեան կեդրոնը կը հաստատուի Քոփընհակըն, ոստիկանութեանց Եւրոպան (Էօրոփոլ)՝ Հոլանտա, Թմրեցուցիչներու կեդրոնը՝ Լիզպոն, ցուցանիշներու գրասենեակը՝ Սպանիա, դեղերու՝ Լոնտոն, մնայուն պատրաստութեան հիմնարկը՝ Թորինօ, արեւելեան երկիրներու համար պատրաստութեան կեդրոնը՝ Սելանիկ, անասնաբուժութեան քննութեան գրասենեակը՝ Տպլին։

ԱԼԺԵՐԻԱ առեւանգուած երեք Ֆրանսացիները, պաշտօնատարներ Ֆրանսական հիւպատոսարանի, ազատ արձակուեցան չարաթավերջին, երկուքը (այրերը) ալժերական ոստիկանութեան շնորհիւ որ զիրենք գտաւ Ալժէի մէկ աղօթավայրը։ Գործողութեան ընթացքին առեւանգող խմբակէն 7 հոգի սպաննուած է։ Յաջորդ օրը, առեւանգողները իրենք ազատ արձակեցին երրորդը՝ Տիկին Թեվընօ որ ազատ արձակուելէն ետք հեռաձայնած էր դեսպանատուն եւ դեսպանը՝ Պեռնար Քէսէճեան գացած զինք առած։ Ընդհ. ձեւով մութ կէտեր կան եւ այնքան ալ տեղին չի նկատուիր ողեւորուիլ ալժերական իշխանութեանց «յաջողութենէն» (Թէեւ Ալէն Ժիւփէ շնորհակալութիւն յայտնեց, անշուշտ), այն մտավախութեամբ որ ծայրայեղ իսլամապաշտները կրնան վրէժ լուծել։ Սպառնալիքի նամակ մը յանձնուած էր Տիկին Թեվընոյի, օտարականներու հասցէին, որոնց երեք շաբաթ պայմանաժամ կը տրուի երկրէն հեռանալու համար։ Բոլորը նոյն բանը կը կրկնեն՝ հարցականներ կը մնան, մտահոգիչ։

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ մէջ, ակնընդ ականի պայքարը կը շարունակուի եղերական հետեւանքներով։ Կաթողիկէներու ահաբեկչական արարքէն (Պելֆասթ, 10 մեռեալ) շաբաթ մը ետք, այս անգամ բողոքականներն են որ հակահարուածի անցան եւ Հոկ. 30-ի իրիկունը, հրացանաձգութիւն մը տեղի ունեցաւ կաթողիկէներու յաճախած մէկ փըպը ուր կաթողիկէ եւ բողոքական միասնաբար կը տօնէին Հալուըընը։ 7 մեռեալ կայ եւ 11 վիրաւոր (3-ը՝ բողոքական)։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Նախարարաց Խորհուրդը որոշած է ի հարկին անդրասահմանային գործողութիւններու դիմել Իրանի, Սուրիոյ եւ Հայաստանի դէմ, քանդելու համար ՓՔՔ-ի այդ տարածքներուն վրայ հաստատուած բանակավայրերը։

ՆԱԽԱՐԱՐԱՊԵՏ ՊԱԼԱՏԻՒՐ որուն կ'ընկերանայ Արտաքին Նախարարը Մուսկուա հասաւ Նոյեմբեր 1-ին, երկու օրուան պաշտօնական այցելութեան մը համար։ Հանդիպում կ'ունենայ Ելցինի հետ։

ԱՆԳԼԻՈՅ մէջ, Նոյեմբեր 2-ին կը բացուէր անսովոր դատավարութիւն մը։ Երկու ամբաստանեալները՝ 11 տարեկան են եւ չարչարանքով սպաննած են 2 տարեկան մանուկ մը, անցեալ Մարտին, Լիվըրփուլ։ Դատախազը պարտի ապացուցանել որ ոճիրին ատեն, ամբաստանեալները գիտակից էին եւ գիտէին թէ ի՛նչ է տարբերութիւնը չարին եւ բարին միջեւ։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ կառավարական ուժերը հակայարձակման անցած ըլլալով վերագրաւած են Սենակի քաղաքը որ Գամսախուրդիայի ուժերուն ձեռքն անցած էր։ Նոյնն է Խոբիի պարագան։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ 0-ի դէմ 1 կէտով պարտուեցաւ Նանսիէն։ Մինչ 19-րդ դիրքի վրայ է (14 կէտով)։ Դասաւորման գլուխն է Նիս, 27 կէտով։

(Շար. Ա. էջէն)

են։ Կ'աւելցնէր թէ ինք յատկապէս եկած էր Անթիլիասէն ու հետը բերած ինչ որ իր նախորդները բերած էին Կիլիկիայէն ու կը թուէր ինչ որ ցուցադրուած է Սորպոնի մատրան մէջ։ Անդրադառնալով Հայաստանի ժողովուրդին որ ոչ միայն տառապեցաւ 70 տարիներու երկայնքին այլեւ ըմբոստացաւ, դիտել կուտար թէ պատմութիւնը շրջաններ ունի, անոնք կուգան ու կ'երթան, բայց, ազգը, ժողովուրդը յաւերժական է։ Հայաստանի Հանրապետութիւնը եւ մենք, այսօր կ'ապրինք ոչ միայն մեր պատմութիւնը յիշելով այլեւ նոր պատմութիւն կերտելով։

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը կը յիշէր ապա, որ ճիշդ 73 տարիներ առաջ, հոս, Փարիզ եկած էր Սիսէն Սահակ Բ. Կաթողիկոսը ու ի զուր, դուռներ բախած Ֆրանսայի օգնութիւնը հայցելով Կիլիկիոյ համար ու այդ առթիւ անոր գրած մէկ նամակը կը կարդար (Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան օրերուն), որ կարծէք, կ'ըսէր այս առաւօտ գրուած ըլլար։ Կացութիւնը այն օրերուն տարբեր էր, տարբեր է այսօր, բայց մեր դիրքը տարբեր չէ ու ինչպէս, վերջերս ըսած էր Է. Պալատիւր հարցազրոյցի մը մէջ. -- «La France n'est pas la création de la nature, elle est la création de l'histoire, prenez bien soin d'elle»: Նոյնն է Հայաստանի պարագան ու կոչ կ'ընէր՝ Եկէք եղբայրներ, Հայաստանի այս նոր շրջանին, վերանորոգուինք, մենք պէտք է փոխուինք, ներքին պէրէստրոյկայի մը պէտք ունինք։ Մենք պէտք է ըլլանք հայրենիքին համար ինչ որ Աստուած կ'ուզէ որ ան ըլլայ, ինչ որ Պատմութիւնը կ'ուզէ որ ըլլայ։

Կաթողիկոսը կը յայտնէր նաեւ թէ Գիտ Արք.ի հետ որոշած էին որ այսօր, հայրապետական յատուկ մաղթանք ըլլար Հայաստանի Հանրապետութեան համար ու կը հրաւիրէր ժողովուրդը որ յատկապէս ուշադրութեամբ հետեւէր այդ աղօթքին բառերուն։

Այս տպաւորիչ արարողութեան աւարտին Եկեղեցւոյ երգչախումբին հետ ժողովուրդը կ'երգէր՝ «Ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա» նախ քան ցրուիլը։

⁂

Ժամը 14-ին, շուրջ 300 հոգի փութացած էր Սէն-Տընիի Մայր տաճարը ուր, Ֆրանսայի թագաւորներու կողքին կայ Լեւոն Ե.ի պարապ շիրիմը (սենօթաֆ)։

Մայր Տաճարին աւագերեցը կը դիմաւորէր Կաթողիկոսն ու իր շքախումբը։ Թափօրը մուտք կը գործէր ու մայր խորանին վրայ, կը կատարուէր հոգեհանգստեան պաշտօն։ Ապա, Գարեգին Բ. հայերէն եւ ֆրանսերէն իր խօսքը կ'արտասանէր, վերջաւորութեան շեշտելով թէ այս էքիւմէնիք արտայայտութիւնները իրենց յատուկ արժէքն ունին ժողովուրդներու զաւտախարակութեան համար։

Տաղկեպսակ մը կը զետեղուէր Լեւոն Ե.ի դամբանին, մինչ Արաքս Մանսուրեան կ'երգէր Ցորժամ շարականը։

Օր. Վալերի Պօզաճեան,
Շըվալիէ, Կիւրտեան, Գազանճեան, Ղուկասեան, Մաթիէօ, Տիգրանեան, Դանիէլեան, Էլմայեան եւ Սաթիկ ընտանիքները
կը գուժեն իրենց հօր եւ ազգականին՝

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕԶԱՃԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 29-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 9.30-ին Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

⁂

Գերաշնորհ Տ. Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ
Հարաւային Ֆրանսայի Փոխանորդ

Հայաստ. Առաքելական Եկեղեցւոյ
Հարաւ. Ֆրանսայի Ներկայացուցիչներու Ժողովն ու Շրջանային Խորհուրդը

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
Կրօնական Ընկերակցութիւնը

սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն Միութեանց ցկեանս պատուոյ Նախագահ եւ ազգային մեծ բարերար՝

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕԶԱՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ուրբաթ Հոկտեմբեր 29-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, յառաջիկայ Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 9.30-ին, Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

Տիկին Պարէտ Բամպուքճեան,
Տէր եւ Տիկին Ռեմոն Մինասեան,
Տէր եւ Տիկին Արմէն Յակոբեանց,
Տիկին Ա. Սերոբեան եւ զաւակը,
Թոռները,
եւ Կարապետեան ընտանիքը
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ՊԱՐԷՏ ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Հոկտեմբեր 25-ին, 84 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 3, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին։

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։ Հանգուցեալին փափաքին համաձայն փոխան ծաղկեպսակի նուէրներ՝
FONDS ARMENIEN DE FRANCE
B. P. 12 — 75660 Paris Cedex 14

1, Bd du Montparnasse, 75006 Paris

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղի վարչութիւնը կ'ողբայ իր վեթերան ընկերուհին՝

ՏԻԿԻՆ ԺԻՒԼԻԷԹ ՋՊՈՒՔՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Աշճեան)

մահը որ պատահեցաւ Հոկտ. 28-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 2, Հայ Կաթողիկէ Ս. Խաչ Եկեղեցին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Փանթէնի գերեզմանատունը։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ագնիւ Գէորգեան իր ամուսնոյն՝ Գէորգ Գէորգեանի մահուան 6-րդ տարելիցին, ինչպէս նաեւ իր ծնողաց Ագնէս եւ Յակոբ Իյնէճեանի յիշատակին 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Շէն»ին (ստանալ «Յառաջ»էն)։

❦

Եւա Մկրտիչեան Արաքսի Յարութիւնեանի մահուան 10-րդ եւ Երուանդ Յարութիւնեանի մահուան 26-րդ տարելիցներուն առթիւ 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Ջմեռ 93/94» ծրագրի ֆոնտին (ստանալ «Յառաջ»էն)։

Dans le cadre de l'exposition
«LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE»

CONCERT

de chants liturgiques
musique classique et arménienne
sous la présidence d'honneur de
KAREKINE II
Catholicos de la Grande Maison de Cilicie
le Vendredi 5 Novembre à 20h précises
Amphithéâtre Richelieu
Place de la Sorbonne, Paris 5e

Partie artistique :
- Araks MANSOURIAN (soprano lyrico-dramatique)
- Herminé YERISSIAN (soprano lyrique)
- Armand ARABIAN (baryton)
- Souren CHAHIDJANIAN (basse)
- Hasmig SURMELIAN (pianiste)
- Arthur AHARONIAN (pianiste)
- Jean TER-MERGUERIAN (violon)
- Ardachès VOSGANIAN (déclamation)
- Orchestre de l'Ile de la Cité dirigé par Alexandre SIRANOSSIAN

Pianistes accompagnateurs :
- Gaïanée OHANESSIAN
- Vahan MARDIROSSIAN

Pour tous renseignements :
Tél. : 46 30 64 60 — 43 59 67 03
Points de vente des billets :
- Eglise Arménienne Jean-Goujon, Paris
- Eglise d'Issy-les-Moulineaux
- MCA Allfortville.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4
JEUDI
4 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (մակերեսային առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18·186

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.186

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՔՈՒ ՆՈՐ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐՈՒ ՍԵՄԻ՞Ն

Լեռնային Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան ուժերու յառաջխաղացքը նոր ցնցումներ կը պատճառէ Ատրպէյճանի ներքին քաղաքականութեան: Թուրք մամուլը մինչեւ իսկ այս ցնցումներուն հաւանական զոհը կը նկատէ նորընտիր նախագահ Ալիեւը:

Քաղաքական տագնապը արտայայտուած է նախագահին ու վարչապետ Հիւսէյնովի միջեւ ծագած բախումով մը. հայկական ուժերու հակակշռին ենթարկուած տարածքներն ու ազերի գաղթականներու բազմութիւնը որոնցմէ կ'ըսուի թէ 800 հոգի խեղդուած են Արաքսի մէջ, լուրջ հակադրութեան պատճառ եղած են Ալիեւի եւ Հիւսէյնովի միջեւ: Առաջինը զինուորական վերջին ձախողութիւններու պատասխանատու կը նկատէ վարչապետը, սպառնալով վերջ տալ պաշտօնին: Ան ալ իր կարգին կը պատասխանէ որ Ալիեւի կը պատրաստէ Էլչիպէյի վախճանը:

Հիւսէյնովի այս պատասխանը կը մեկնաբանուի որպէս Մոսկուայի նոր թեմադրութիւնը, քանի որ ան հլու կամակատար մը կը նկատուի ռուսական տրամադրութիւններուն: Թուրք մամուլը Ալիեւը եւս տապալելու Հիւսէյնովի մտադրութեան մէջ կը տեսնէ պետական նոր հարուածի մը պատրաստութիւնը: Անոր գլխաւոր պատճառ կը նկատէ Ալիեւի ուղղակի ռուսական ազդեցութեան չենթարկուելու պարագան: Ատրպէյճանի Արտաքին Նախարարին Թուրքիա կատարած անակնկալ այցելութիւնն ալ կը բացատրուի հաւանական պետական հարուածի մը պարագային Ալիեւի համար Անգարայի նեցուկը ապահովելու մտահոգութեամբ: Թուրք մամուլը անկարելի կը նկատէ Էլչիպէյի իշխանութեան գլուխ վերադարձը: Ալիեւի անկումը իրականանալու պարագային, անկարելի չի թուիր Մութալիբովի վերայայտնութիւնը քաղաքական բեմին վրայ:

Միւս կողմէ, Ալիեւի դէմ վճռական դիրք գրաւած ըլլալ կը թուի ժողովրդական ճակատը. անոր պարագլուխը յայտարարած է թէ իրենք տակաւին վերջացած չեն ու ժողովրդավար ճամբով պիտի շարունակեն իրենց պայքարը: Իպրահիմով «անօրինութեան իշխանութիւն» կը կոչէ ներկայ ղեկավարութիւնը, պնդելով որ հանրաքուէին մասնակցութիւնը 30% միայն եղած է: Ան կը շեշտէ նաեւ թէ Էլչիպէյ ամէնէն ճիշդ քայլերը առաւ երկրէն հեռանալով, հակառակ պարագային Ատրպէյճանի մէջ եւս պիտի ստեղծուէր Վրաստանի, կամ Տաճիկիստանի կացութիւնը ու երկիրը թատերաբեմ դառնար քաղաքացիական պատերազմի մը, քանի որ մեծ էր Մոսկուայի ճնշումը:

«ԶԷՆՔ ՅԱՋՈՂԻՐ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԴԻՄԱԴՐԵԼ»

ԿԸՍԷ ԱԶԵՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐԸ

Ատրպէյճանի Արտաքին նախարարը անակնկալ այցելութիւն մը կատարելով տեսակցութիւններ ունեցած է Թուրքիոյ վարչապետին, Սպայակոյտի նախագահին եւ Արտաքին նախարարին հետ: Հասան Հասանով շեշտած է խաղաղարար ուժի անհրաժեշտութիւնը իրենց համար, յայտարարելով. «հայկական բանակը շատ հզօր է: Ադրբեջան բանակ չունի ու այլեւս չի ծածկեր թէ չի յաջողիր դիմադրել հայկական ուժերու»: Հասանովի այցելութենէն ետք Թուրքիոյ Սպայակոյտի նախագահը յայտնած է թէ օրակարգի պիտի բերուի Թուրքեւատրպէյճանական զինուորական գործակցութեան համաձայնագիրը, որուն հիման վրայ ազերի սպաներ պիտի մարզուին Թուրքիոյ մէջ, թուրք սպաներ ալ Ատրպէյճանի մէջ զինուորական դաստիարակութեան գործունէութիւն ցոյց պիտի տան:

Հասանով նախագահ Ալիեւէն նամակ մըն ալ տարած է Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահին, բայց չէ հրապարակուած անոր պարունակութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԻՒՆԷՍՔՕ-Ի ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻՆ

(ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 25 – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16)

Նոյեմբեր 2, Երեքշաբթի, յետ միջօրէին «Յառաջ»ի խմբագրատուն այցելեց «Մատենադարան»ի տնօրէն Սէն Արեւշատեան որ Փարիզ կը գտնուի Կիլիկեան Հայաստանի ցուցահանդէսին ու ԻՒՆԷՍՔՕ-ի 27-րդ ընդհ. ժողովին կրկնակ առիթներով: Այս այցելութեան ընթացքին ան տեղեկացուց որ ինք որպէս Հայաստանի պատուիրակութեան անդամ, Բ. անգամ կը մասնակցի ընդհ. ժողովին որ կը գումարուի երկու տարին մէկ: Առաջին ներկայութեան ան ներկայացուցած էր յիշեալ կազմակերպութեան անդամակցելու Հայաստանի դիմումը, որմէ ետք անցեալ աշնան Երեւան այցելած էր ԻՒՆԷՍՔՕ-ի Եւրոպայի բաժնի վարիչը որուն հետ բանակցութիւններ կատարուած էին:

27-րդ ընդհ. ժողովին Հայաստան կը մասնակցէր որպէս լիիրաւ անդամ ու Եռագոյնը կը ծածանէր միւս ազգերու դրօշներուն կարգին:

Հայաստանի պատուիրակութիւնը կը բաղկանար Ս. Արեւշատեանէ զատ, փոխ-վարչապետ Վիգէն Չիտէճեանէ որ կը գլխաւորէր պատուիրակութիւնը, փրոֆ. Կ. Խուդավէրտեանէ, Գրիգոր Վահանեանէ եւ Արտաքին Նախարարութենէն Վիոլէթ Աղաբաբեանէ ու Աւետիք Քալանթարեանէ: Ընդհ. ժողովին Հայաստանի որպէս ներկայացուցիչ ելոյթ ունեցած էր փոխ-վարչապետը (հայերէն): Յետոյ հայկական պատուիրակութեան անդամները մաս կազմած էին զանազան աշխատանքի յանձնախումբերու. Ս. Արեւշատեան մասնակցած էր գիտութեան-լուսաւորութեան յանձնախումբի գործունէութեան, Կ. Խուդավէրտեան՝ մշակոյթի, Վ. Աղաբաբեան՝ գործավարականին:

Կազմակերպութիւնը յառաջիկայ քննարկումներու համար որպէս օրակարգի նիւթ ունէր երկու տարի առաջ Ս. Արեւշատեանի կողմէ բերուած հետեւեալ առաջարկները.

– 1988-ի երկրաշարժէն տուժած հայկական յուշարձաններու նորոգութիւնը,

– Մատենադարանի լուսագոյն նմոյշներուն նուիրուած հատորի մը հրատարակութիւնը,

– Քրիստոնէութեան Հայաստանի մէջ որպէս պետական կրօնք ընդունուելուն 1700-ամեայ յոբելեանին (2001 թուականին) նշումը, համապատասխան միջոցառումներով, հրատարակութիւններով եւայլն:

Պր. Ս. Արեւշատեան Նոյեմբեր 4-ին կը վերադառնայ Երեւան:

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Նոյեմբեր 2-ին, մամուլի հերթական ասուլիս մը տուած է, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահին մամուլի քարտուղարը՝ Արամ Աբրահամեան որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի ընկերացած էր Փարիզ:

Ա. Աբրահամեան հակիրճ կերպով տեղեկատուութիւն մը կատարած է ուր շեշտած է մասնաւորաբար թէ Ֆրանսայի մէջ, պաշտօնական եւ հանրային շրջանակներու մէջ մեծ համակրանք կայ Հայաստանի նկատմամբ, ինչպէս կը փաստեն երկու երկիրներու ղեկավարներու պարբերական հանդիպումները: Ա. Աբրահամեան անդրադարձած է նաեւ փոխ-վարչապետ Վ. Չիտէչեանի հանդիպումներուն ԻՒՆԷՍՔՕ, այլ նախարարներու տեսակցութիւններուն:

Մամուլի քարտուղարը ապա, յայտնած է թէ պետական պաշտօնեաները եւ լրագրողները պէտք է ջանք թափեն որպէսզի աշխարհի մէջ Հայաստանի մասին աւելի խոր եւ բազմակողմանի պատկերացում ըլլայ եւ միայն պատերազմով, շրջափակումով, ցուրտով կամ ընկերային տագնապով չյիշուի: Պէտք չէ մոռնալ որ Հայաստանի գիտնականները, մշակոյթի գործիչները կը շարունակեն աշխատիլ այս ծանր պայմաններուն մէջ ու, այս առընչութեամբ կը յիշէ որ ԻՒՆԷՍՔՕ-ի մօտ Ռուսաստանի ներկայացուցիչը մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտարարած է որ Ռուսաստան մշակութային 500 տարուան պատմութիւն ունի, բայց, ՀԱՊ-ի մէջ, կան երկիրներ որ աւելի հին աւանդութիւններ ունին, ինչպէս Հայաստանը:

Քարտուղարին նշած երրորդ կէտն է հայ համայնքներու մօտ, ի մասնաւորի Ֆրանսայի, կատարուած դրական տեղաշարժերը: Ակնարկելով Գ. Ցարութիւնեանի այցելութեան, կ'ըսէ թէ ան ականատես եղած է «Հայկ. Ֆորում»ի կազմութեան, որու նպատակն է սատարել Հայոց պետականութեան:

Այս տեղեկատուութենէն ետք, Ա. Աբրահամեան անդրադարձած է այլ հարցերու, ինչպէս Արցախ – Ատրպէյճան ռազմական հակամարտութեան զարգացումը, նշելով թէ Ատրպէյճան, դժբախտաբար, տրամադիր չէ բանակցելու:

Ա. Աբրահամեան հաղորդած է նաեւ թէ Լ. Տէր-Պետրոսեան, Փարիզի իր մամուլի ասուլիսին ընթացքին, պարզած է Հայաստանի դիրքորոշումը Վրաստանի դիմումին նկատմամբ:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Հոկտեմբեր 28-ին, վարչապետ Հ. Բագրատեան ընդունած է Մ. – Նահանգներու լիազօր դեսպան Հարի Կիլմորն ու Միացեալ - Նահանգներու մարդասիրական օգնութեան պատասխանատու Սիւզան Օլցը: «Ձմեռ 93 – 94» ծրագրին քննարկումէն ետք, համաձայնութիւն գոյացած է, ըստ որու Միացեալ - Նահանգներու այդ նպատակով տրամադրած 15 միլիոն տոլարը կ'օգտագործուի գլխաւորաբար նաւթ եւ նաւթավարկեր գնելու համար:

Նոյն օրը վարչապետը ընդունած է Տարադրամի միջազգային Հիմնադրամի պատուիրակութիւնը, Մոհամէտ Շատմանի գլխաւորութեամբ: Քննարկուած են Հայաստանի տնտեսական բարեփոխումներու ընթացքին ու կազմակերպութեան անոնց բերելիք օժանդակութիւնը:

ՓԱՐԻԶ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ԳԱՂՈՒԹԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

Լրատուիչի ներկայացուցիչներուն համար սարքուած մամուլի ասուլիսէն ետք, յաջորդ օրը, Հոկտեմբեր 30-ի երեկոյեան «Ռից» պանդոկին նոյն, Լուի ԺԵ. սրահին մէջ նախագահը հանդիպում մըն ալ ունեցաւ Փարիզի հայկական մամուլին եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն հետ: Իրեն կ'ընկերանային փոխ վարչապետ Վիգէն Չիտէճեան, Արտաքին նախարար Վահան Փափազեան, Պաշտպանութեան հարցերու պետական նախարար Վազգէն Սարգսեան, Փարիզի գործավար Վահան Տէր-Ղեւոնդեան. ներկայ էր նաեւ հայկական Օդային Գիծերու պատասխանատու Շահէ Պետրոսեան:

Նախագահը շուրջ կէս ժամուան իր խօսքով կեդրոնացաւ Ղարաբաղի, դրամական շրջանառութեան ու ձմրան պատրաստութեան խնդիրներուն վրայ, յետոյ ինք ու ներկայ նախարարները պատասխանեցին ներկաներու 120 - 130 հոգինոց բազմութենէն ուղղուած հարցումներուն:

ՍԱՐԳԻՍ ԱՍԱՏՐԵԱՆ

ԳԱՆԱՏԱՅԻ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՅ ԱՆԴԱՄԸ

Հոկտեմբեր 25-ին, Գանատայի խորհրդարանական ընտրութիւններուն Ազատական կուսակցութեան ցանկէն ընտրուած է Սարգիս Ասատրեան:

Նորընտրեալ երեսփոխանը անդամ է Հ. Յ. Դաշնակցութեան Հայ Դատի Յանձնախումբին:

ՀԱՑԻ ԵՒ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐՈՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄ

Կառավարութեան Հոկտեմբեր 28-ի որոշումով, Նոյեմբեր 1-էն սկսեալ հացի քիլոկրամը բարձրացած է 100 ռուբլիի, իսկ ալիւրինը՝ 60-ի: Ներքաղաքային փոխադրութիւնն ալ – հանրակառք, թրոլէյպիւս, մեթրօ – կը կատարուի 10-ի փոխարէն 25 ռուբլիով:

ՄԱՐԿԱՐԷԹ ԱՖ ՈՒԳԼԱՍԻ ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

««Հայ – ատրպէյճանական հակամարտութեան խաղաղ միջոցներով լուծում գտնելու միջազգային ջանքերը արդիւնք կուտան միայն այն պարագային, երբ երկու կողմերը ընդառաջեն իրարու» ըսած է Սէ - Էս - Սէ - Ը-ի հերթական նախագահ Մարկարէթ աֆ Ուգլաս հակամարտութեանց շրջանէն իր վերադարձին: Ան աւելցուցած է նաեւ թէ հակառակ պարագային այս ճակատումը կրնայ դառնալ ամէնէն երկարատեւներէն մէկը:

ՈՉ – ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նոյեմբեր 2-ին Վիէննայի մէջ կը սկսէին Մինսկի խումբի ոչ – պաշտօնական խորհրդակցութիւնները, որոնց կը մաս–

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՓԻՒՌՔԸ՝ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ԱՐՏԵՐԿՐԻ ՄԻՋԵՒ ԿԱՄ Ո՛Վ, ՈՐՈ՛Ւ, ԻՆՉՊԷՍ ՕԳՆԷ

Կանխակալ կարծիքները թօթափած՝ պրպտումի, լուրջ աշխատանքի եւ հաւանաբար նաեւ երկար վէճերու նիւթ ըլլալու բոլոր սատրոգելիները ունի հայկական կուսակցութիւններու, 1920 - 1990 շրջանի Սփիւռքի գործունէութեան արժեւորումի փորձը։ Այդ արժեւորումը անկասկած պիտի ամփոփուի անոնց գործունէութեան մեկնակէտի ու ներկայի հանգրուանի հիմնաքարերուն միջեւ. ի՞նչ դեր կը պարտադրէր բնաւեր, չորս ծագին ցրուած հայութիւն մը իր գլխաւորութեան նկրտումով ասպարէզ իջած կազմակերպութիւններու որոնք քաղաքական կուսակցութիւններն էին. ո՞րքանով կրցան այս վերջինները արդարացնել իրենց վերագրուած դերերը. արդէն եօթանասունամեայ Սփիւռքի մը ներկայի պատկերը կը բաւարարէ՞ սկզբնական ակնկալութիւնները։ Այս կարգի հարցումներու ոչ -- պարագայական ու ոչ -- լոզունգային պատասխանները միայն կրնան առարկայական արժեւորումի մը առաջնորդել։ Թէեւ աշխարհի մինչեւ ամէնէն անսպասելի անկիւններուն մէջ այլեւս բնաւորուած Սփիւռքին այսօրուան վիճակը՝ կորուստներու եւ ձեռքբերումներու իր խառն համեմատութեամբ, կը բաւէ արժեւորումի առաջին տուեալներ ունենալու։

Ասկէ դուրս կայ յետ խնկխունական շրջանը որ կը բնորոշուի անկախ պետականութեան մը տիրացումով. այս պարագան, ինքը, հարցումներու նոր շարք մը կը դնէ, կամ պէտք է դնէր, Սփիւռքի գլխաւորութեան ձգտումին տէր կազմակերպութիւններու առջեւ։ Հոս եւս առաջին գիծին վրայ կուգան հայկական քաղաքական կուսակցութիւնները։ Անբնական պայմաններով սահմանագծուած եօթանասունամեակէ մը ետք, անկախութիւնը ազատ արձակուած ոլորտներու խանդավառութեան հետ անոնց տէր կաբենալ մնալու պարտքն ալ բերած է ըՍփիւռքին։ Կարելի՞ է, որքանո՞վ, ըսել թէ ան ունկնդիր է նոր օրերու հրամայականներուն ու գիտակից՝ անոնց ջուրին թիավարելու անհրաժեշտութեան։

Այսօր, այս հարցին կայ հայաստանեան ճակատի մօտեցումն ալ որ հարկադրուած է հիմնապէս տարբերիլ երէկուան պատկերէն եւ որ իր դերը պիտի ունենայ փոխադարձ յարաբերութեան ոլորտին մէջ։

Ընդարձակ հարցազրոյցի մը վերջին մասին մէջ այդ ոլորտին կ՚անդրադառնայ Հայաստանի փոխ -- նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան։ Հարցազրոյցը լոյս տեսած է «Երկիր»ի Հոկտեմբեր 15--ի թիւին մէջ. կատարուած է Նայիրի Բաղալեանի կողմէ։ Փոխ - յարաբերութիւններու մասին դանդաղ ունի Գ. Յարութիւնեան, որ նոր համակարգերը դանդաղ կը ձեւաւորուին։ Ան կ՚ըսէ. -- «մենք պէտք է այսօր կարողանանք վերաիմաստաւորել եւ ճիշդ գնահատել շատ արժէքներ։ Կտրականապէս դէմ եմ Սփիւռքը որպէս կամուր երեւոյթ ներկայացնելու մօտեցումներին։ Սփիւռքը իր հիմնական որակով փաստորէն հայրենիքի կորստեան եւ բռնի ուժի ազդեցութեան արդիւնք է»։ Այս որպէս առողջ համակարգի պահանջք, Գագիկ Յարութիւնեան կը թուէ հետեւեալ կէտերը. -- «այսօր համազգային միասնութիւնը միայն կարգախօս չպէտք է լինի։ ... Սփիւռքում պէտք է անպայմանօրէն ապահովել հայկական պետականութեան շունչը եւ մշտական շփումը նրա հետ։ Հայաստանի հանրապետութիւնը պէտք է ստեղծէ Սփիւռքի հետ յարաբերութիւնների կազմակերպման ու իրականացման ամբողջական կառոյց, որը հաշուի առնելով սփիւռքահայութեան առանձնայատուկ վիճակը, տարբեր երկրների առանձնայատկութիւնները ու իրաւաքաղաքական նորմերը, ընդգրկի կենսագործունէութեան բոլոր ոլորտները»։ Խնդիրը այն է թէ այս շատ տեղին բնորոշումը գործնական կիրարկումի վերածելու ազդակները կարելի պիտի ըլլա՞յ ճարել. օրինակ, այս մտահոգութիւններն ու առաջարկութիւնները ունի՞ն Արտաքին նախարարութեան մէջ նոր հիմնուած սփիւռքեան բաժնին պատասխանատուները։

Ն. Բաղալեանի վերջին հարցումը կը վերաբերի այս գործընթացին յառաջիկայ փուլերուն մէջ սփիւռքեան արդէն գործօն ազգային կառոյցներու -- եկեղեցի, կուսակցութիւն, բարեսիրական եւ այլ կազմակերպութիւններ -- գործունէութեան։ Պատասխանելով այս հարցումին որ կը քօղարկէ պետականութիւնը անոր մինչեւ այսօրուան չուքին յաւակնութեամբ անգիտանալու մղում մը, Հայաստանի փոխ -- նախագահը միայն որոշ դերեր կը սահմանէ յիշեալ կառոյցներուն, աւելցնելով. -- «մասնաւորապէս, կուսակցութիւնների մասին այն կարծիքին եմ, որ նրանց հիմնական դերը պէտք է լինի այստեղ՝ պետականութեան շրջանակներում»։ Հետաքրքրական պիտի ըլլար գիտնալ թէ կուսակցութիւնները, իրենք ինչպէս կը դիտեն հարցը անկախ պետականութեան մը ներկայութեան. կամ այս մասին որեւէ կեցուածք ճշդելու պահանջքը ունեցա՞ծ են արդեօք։ Հայապահպանումի բաւական մշուշոտ ոլորտի մը վրայ վերջերս աւելցած օժանդակ մարմնի դերը կը շարունակէ՞ գոհացնել զիրենք։ Ամէն պարագայի, յստակ է Գագիկ Յարութիւնեանի տեսակէտը. - «պետականութեան կողքին պետականութեան գործառոյթները կրող ցանկացած կառոյց, բնականաբար, հակասութեան մէջ է մտնում նրա հետ, եւ ստեղծում անբնական իրավիճակ»։ Յստակ չէ՞ ըսուածը. պետականութեան մը գոյութեան պայմաններուն մէջ այդ դերին յաւակնութիւնը ունեցող ամէն կառոյց -- ինչպէս Սփիւռքի մեր կուսակցութիւնները -- կը հակադրուի այդ պետականութեան. «անբնական վիճակ» կը նկատէ Գ. Յարութիւնեան պետականութեան դերին յաւակնող կառոյցներու վիճակը։ Կ՚աւելցնէ թէ անոնք հայապահպանման գործէն դատ, կրնան մեծ դեր կատարել տուեալ երկրի մը ու Հայաստանի յարաբերութիւնները կարգաւորելու հարցին մէջ, կրնան միջազգային կազմակերպութիւններու մէջ տուեալ երկրին կեցուածքին հայանպաստ ուղղութիւն տալու ջանք կատարել, ինչպէս նաեւ նախաձեռնարկ ըլլալ Սփիւռքի մէջ համատեղ միասնական խնդիրներ լուծելու։

Գագիկ Յարութիւնեան համկաւոր համազգային կառոյցներու «լաւագոյն եւ դասական» օրինակ կը նկատէ «Հայաստան» հիմնադրամը։ Օրինակը սխալ չըլլալով հանդերձ, չի կրնար արդիւնել որոշ կէտերու մատնանշումը. ճիշդ է որ համազգային կառոյցով մը օժտուեցաւ հիմնադրամը որպէս ծնունդ անյետաձգելի, առաջնահերթ անհրաժեշտութեան մը որ կը վերաբերէր նիւթական մարզին։ Սակայն արդեօ՞ք այլ մարզերու մէջ եւս նորանկախ երկիրը պէտքը չունէ՞ր համազգային կառոյցներու։ Քաղաքական, տնտեսական, մշակութային ոլորտները եւս պիտի չնպաստաւորուէի՞ն նման կառոյցներով։ Մինչեւ այսօր այս մասին Սփիւռքի հետ ոչ միայն կառոյց հիմնելու նախաձեռնութիւններ չեղան, այլ նաեւ Սփիւռքէն «ներածուած» ներկայութիւնները կատարուած ընտրութիւնը քիչ անգամ արդարացնող բնոյթ ունեցան։ Ո՞վ գիտէ, թերեւս պիտի գայ այլ ոլորտներու ալ կարգը։ Արդարեւ, իր խօսքերուն աւարտին փոխ -- նախագահը կ՚անդրադառնայ այլ ոլորտներու մէջ ալ հիմնելի համազգային կառոյցներուն, անկէ յուսալով Հայաստան -- Սփիւռք կապին ապահովումը եւ Սփիւռքի մէջ ձեւաւորելի նոր որակը։

Հարցազրոյցին մէջ բաւական նշանակալից երեւոյթ է այն որ Ն. Բաղալեան աշխարհագրիւ հայութիւնը կը սահմանէ նորելուկ «արտերկիր» պիտակով, մինչ Գ. Յարութիւնեան արդէն որոշ կեցուածք թելադրող վճռակամութեամբ չի չեղիր «Սփիւռք»էն։ Այս կէտէն իսկ մեկնած, սխալ պիտի չըլլայ ըսել թէ սփիւռքեան նկատառումի ամբողջական ու լուրջ առաջին երեւոյթներէն է Գ. Յարութիւնեանի մօտեցումը, Հայաստանի իշխանութեան անձնաւորութիւններուն կողմէ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՈՐՈՎՀԵՏԵՒ ԵՐԱԶԵԼ ՉԻ ԳԻՏԵՐ...

Բարեկամներէս մէկուն հետ կը խօսակցէինք հասարակաց ընկերոջ մը մասին։ Կ՚ուզէի հասկնալ թէ մեր այդ ընկերը մեզի որքա՞ն օգտակար կրնար ըլլալ պատրաստուած ընկերա -- մշակութային ծրագրի մը մէջ։

-- Անկէ յոյս չկայ, ըսաւ բարեկամս։ Մեզի չի կրնար օգտակար ըլլալ։

-- Ինչո՞ւ։

-- Որովհետեւ ան երազել չի գիտեր։ Զոր մարդ մըն է։

Նախ չհասկցայ թէ ինչ ըսել կ՚ուզէր։ Իր այս կարուկ դատապարտութիւնը անակնկալ մըն էր ինծի համար։ Բայց հետզհետէ հասկցայ թէ ի՞նչ կար այդ դատապարտութեան մէջ։ Դատապարտութիւն մը՝ որ մեր ընկերային շրջանակին մէջ կրնայ ի զօրու դառնալ շատերու պարագային ալ։ Երազել չգիտնալ։ Երազանք չունենալ։ Միայն իրականութիւնները տեսնել։ Զոր իրապաշտ մը ըլլալ։

Ընկերային շրջանակի մէջ շատեր մեզի հետ համակարծիք պիտի չըլլան, եթէ ըսենք թէ երազելու կարողութիւնը գնահատելի կարողութիւն մըն է։ Ընդհանրապէս հակառակն է որ կը պնդուի։ Քանի քանի անգամներ լսած եմ որ սա կամ նա անձը քննադատուի որպէս երազատես մարդ։ Գործատէրերը, մեծ ձեռնարկութիւններու ղեկավարները, քաղաքական գործիչները, թերեւս կրթական շրջանակներու պատասխանատուները, եւ դեռ շատեր մարդու մը բարենիշ չեն տար, եթէ գիտնան որ այդ մարդը երբեմն իր ոտքերը կը կտրէ իրականութեան հողէն եւ կը սկսի թռչիլ դէպի երազանք։

-- Այս մարդէն խեր չկայ, երազատես մըն է, իրականութիւններու հետ կապ չունի, կ՚ըսեն։

Այդպիսի ղեկավարներու համար, ընտիր մարդը այն է որ իր աչքերը սեւեռած է չոր իրականութեան վրայ, իրատես է ու իրապաշտ է, անիրական տուեալներու մասին չի մտածեր, անիրական տուեալներով ժամավաճառ չըլլար։ Ընտիր մարդը այն է որ միշտ դէպի իր կոխած գետինը կը նայի, եւ երբեք իր ակնարկները չուղղեր դէպի երկինք, դէպի ամպերը, դէպի անտեսանելի ու անիրական կէտ մը, ուրկէ պի հոն փնտռէ այն ինչ որ թերեւս տակաւին գոյութիւն չունի աշխարհի վրայ, ուրկէ պի երկնակամարին վրայ հիւսէ մերինէն տարբեր աշխարհի մը երազը։

Ընկերային շրջանակներու մէջ տարածուն այս տրամադրութիւնը ընդունելի կրնայ ըլլալ միայն շատ ցանցառ պարագաներու մէջ։ Ճիշդ է որ կան պարագաներ, մասնաւոր պարագաներ, որոնց մէջ բացարձակ իրատեսութիւն կը պահանջուի ենթակայէն եւ որոնց մէջ երազանքի տեղ չկայ։ Բայց երազանքի նկատմամբ այս վերապահութիւնը քանդիչ կրնայ դառնալ, եթէ ան կիրարկուի ամէն մարդէ ներս։ Պարագաներ կան, ուր մարդը պէտք է կարենայ իր պորտակապը կտրել իրականութենէն եւ ճախրել դէպի անիրականը, կամ դէպի երազայինը։ Ան որ չի կրնար ցուցաբերել երազանքի յանձնուելու կարողութիւն մը, այնքան անբաւարար կրնայ դառնալ, որքան գործատէր մը անբաւարար կը նկատէ «երազատես» յորջորջուած իր անձնակազմը։

Մարդուն ներաշխարհը պէտք է հաւասարակշռեալ խառնուրդ մը ըլլայ իրատեսութեան ու երազատեսութեան։ Բաւական կարեւոր հարց մըն է, որուն վրայ պէտք է աշխատին հոգեբաններն ու կրթական մշակները, որուն վրայ պէտք է համաձայնին բոլոր անոնք որոնց պարտականութիւնն է ուղղութիւն տալ երիտասարդ սերունդներու։ Ի՛նչպէս ընել որ մարդը մէկ կողմէ իրապաշտ ու իրատես ըլլայ, միւս կողմէ ալ միայն չոր ու ցամաք իրատես մը չըլլայ, այլ ունենայ նաեւ պարբերաբար երազելու, պարբերաբար իրականութիւններէ անջատուելու ստեղծագործ կարողութիւն մը։ Ի՛նչպէս ընել որ այս երկու կարողութիւններէն մէկը չանհետացնէ միւսը, մէկը միւսին արգելք չըլլայ, ընդհակառակն, մէկը օգնէ միւսին։ Ի՛նչպէս ընել որ իրատեսութիւնն ու երազատեսութիւնը խաղաղ գոյակցութիւն ունենան նոյն մարդուն ներաշխարհին մէջ։

Դասարանի մը մէջ ուսուցիչ մը աշակերտներուն ցոյց կուտայ ամպերը եւ կը հարցնէ անոնց, թէ ի՞նչպէս կը կազմուին այդ ամպերը, ի՞նչ դեր ունին ամպերը եւ թէ ի՞նչպէս անոնք ծնունդ կուտան անձրեւներուն։ Ուսուցիչը տակաւին կը բացատրէ թէ ամպը իր շուքով զովութիւն կուտայ երկրագունտին, երբեմն ալ կը խափանէ արեւը, որուն պէտք ունինք։ Ուսուցիչը ամպերուն մասին երկու ժամուան դասախօսութիւն մը կրնայ ընել, բանալով զանազան գիտութիւններու ու գիտելիքներու էջերը։ Բայց նոյն ուսուցիչը երբեք աշակերտէն չի պահանջեր որ նայի այդ ամպերուն եւ պատմէ թէ ինչե՛ր կը մտածէ այդ ամպերուն նայելով։ Չի պահանջեր, որ աշակերտը այդ ամպերուն վրայ նստելով երեւակայական թռիչքներ կատարէ, չի պահանջեր որ աշակերտը այդ ամպերուն մէջ գիտութեան մեզի սորվեցուցածներէն տարբեր բան մըն ալ տեսնէ։

Ահաւասիկ ան մշակեց աշակերտին իրատեսութիւնը, իրապաշտութիւնը, բայց ոչինչ ըրաւ քիչ մըն ալ այդ աշակերտին մէջ մշակելու համար երազատեսութիւնը, բանաստեղծական խոյանքն ու տեսիլքը։

Երբեք չեմ հասկնար թէ մարդիկ ինչո՞ւ կը վախնան երազանքէ, երազատեսութենէ, եւ թէ ինչո՞ւ ժխտական իմաստ մը կուտան այս բառերուն։ Կարելի՞ է հաշուել թէ ի՞նչերէ զուրկ մնացած կ՚ըլլաւ, եթէ մարդիկ, իրապաշտութեան յենելով, չունենային օր ցերեկով երազելու կարողութիւն մըն ալ։

Թ. Հ.

ԱՐՇԱՒԻՐԻՆ ԹԱՐՄ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Նոյն գաղթավայրի (Ռումանիա) բարեկամի եւ նոյն վարժարանի (Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան) դասընկերոջ հոգեկան պարտականութիւնը կըզգամ ներկայացնել Արշաւիր Կլորիկեանի փոթորկալից կեանքը, իր մահուան առթիւ։

Արշաւիր Կլորիկեանի իւրայատուկ ճակատագիրը իր ըղձանքներով, ցաւերով, մտադրութիւնները եւ մշտատեւ պայքարը վերապրելու համար, կարելի է բաղդատել շատ մը հայ սերունդներու որոնք ծնան մահիկի երկնքին տակ, Առաջին համաշխարհային պատերազմի նախընթաց տարիներուն։

Արշաւիր ծնած է Պոլիս, 1910 Ապրիլ 1--ին, ըլլալով բազմանդամ եւ շատ համեստ ընտանիքի մը հինգերորդ զաւակը։ Ութ տարեկանին, Արշաւիր որբ կը մնայ առանց հասկնալու թէ ինչու իր հայրը, հայրենասէր Դաշնակցական յեղափոխական մը, պարտաւոր էր պահուըտած ապրիլ, հեռու ըլլալու համար Օսմանեան դաղտնի ոստիկանութեան աչքերէն եւ ապաստան գտնել Ռումանիա, ուր կը մահանայ։

1921--ին երիտասարդ Կլորիկեանը իր մօր, մեծ - մօր եւ եղբայրներովը կը գաղթէ նմանապէս Ռումանիա, նախ Գոնսթանցա եւ յետոյ Պուքրէշ։ Այստեղ Արշաւիր կը սորվի հայկական առաջին տառերը, Մխսաքեան վարժարանին մէջ։ Նիւթական դժուարութիւնները սակայն զինքը կ՚ընկճեն։ Կը ձգէ դպրոցը եւ զանազան աշխատանքներ կը փնտռէ դրամ շահելու եւ օգտակար ըլլալու համար ընտանիքին։

Երախայրին աչքերուն մէջ կը կարդացուի ուսանելու փափաքը։ Այս ուղղութեամբ քանի մը ազգայիններ օգնութեան կը հասնին։ Հայկական վարժարանի տնօրէնը Արտաշէս Տիրացեան, Արշաւիրին կը թելադրէ Վենետիկի Մխիթարեան վարժարանը ուսանիլ։ Այս նպատակով, յանձնարարական նամակ մը կուտայ բժիշկ Արզումանեանի (Միլանոյի հայկական կեանքի հանրածանօթ անձնաւորութիւն) խնդրելով իր աջակցութիւնը տալ ռումանահայ երիտասարդի մը որպէսզի կարողանայ առանց վճարումի յաճախել Վենետիկի Մխիթարեան վարժարանը։ Բազում դժուարութիւններէ վերջ Միլանօ հասնելով Արշաւիր կը տեղեկանայ թէ վարժարանի բոլոր տեղերը գրաւուած են։

Պր. Արզումանեան այս դժուարին կացութեան ուրիշ ելք մը գտնելու նպատակով կը մտածէ Կլորիկեանը ուղարկել Ֆրանսա դարձեալ Մխիթարեան Սեւրի Սամուէլ Մուրատեան վարժարանը որ իր նոր վերաբացումը կ'ընէր: Այս անգամ Պր. Արզումանեան «Յառաջ»ի Տէր եւ տնօրէն Պր. Շաւարշ Միսաքեանէն կը խնդրէ որ բարեխօսէ Մխիթարեան վարդապետներու մօտ որպէսզի Արշաւիր Կլորիկեանը ձրիավարժ յաճախէ Սեւրի վարժարանը: Շաւարշ Միսաքեան վայրկեան մ'իսկ չի վարանիր այդ միջամտութիւնը ընելու եւ այդպէսով Արշաւիրը կ'արձանագրուի Մուրատեան վարժարանի աշակերտ:

Արշաւիր Կլորիկեան, Մխիթարեան վարժարանը աւարտելէ վերջ, կ'արձանագրուի փարիզի Վաճառականական Բարձրագոյն վարժարանը, սակայն միայն մէկ տարուան համար: Թախանձանքով իր քրոջ կողմէ կանչուած է անմիջապէս Պուքրէշ վերադառնալ, քանզի ընտանիքի նիւթականը չափազանց նուազած է եւ իր աշխատանքի օգնութեան կը կարօտի: Արշաւիր անմիջապէս տուն կը վերադառնայ 1935--ին:

Պուքրէշ տպագրական ասպարէզը կ'ընտրէ եւ կարճ ժամանակէն 50 գործաւորով տպարանի մը տէրը կ'ըլլայ:

Ահա կը սկսի Համաշխարհային Երկրորդ պատերազմը: Պատերազմի վերջաւորութեան Ռումանիա կը մնայ Խորհրդային Միութեան ազդեցութեան գօտիին մէջ: Կարճ ժամանակէն Համայնավարութիւնը ցոյց կուտայ իր ճիրանները: Կլորիկեան հաստատութիւնը ազգայնացման կ'ենթարկուի եւ Արշաւիրը կը մնայ զրկուած իր ստացուածքէն: Այս կացութեան առջեւ, իր մտքին մէջ կը ծագի գաղթելու գաղափարը: Բայց ո՞ւր: Այդ ժամանակուան քաղաքական պայմաններուն տակ, ելքի արտօնութիւն ստանալը չափազանց դժուար, գրեթէ անկարելի էր: Արշաւիր կ'որոշէ երկրէն գաղտնի դուրս ելլել, սակայն վտանգաւոր քայլ մըն էր, մանաւանդ նկատի ունենալով որ հետը բազմանդամ ընտանիք մը ունէր: Ընտանեօք կ'որոշեն եւ բոլորը միասին ապրանքատար փոքր նաւու մը մէջ կը պահուըտին եւ կը հասնին Պոլիս: Կինը, զոքանչ մայրը եւ զաւակները Թրքական անցագիր ունենալով, մնալու արտօնութիւն կը ստանայ, սակայն Արշաւիր Կլորիկեան կը ձերբակալուի եւ բանտ կ'առաջնորդուի: Պոլսոյ իրենց ազգականներու կողմէ շատ երկար միջամտութիւններէ վերջ Արշաւիր ազատ կ'արձակուի եւ Թուրքիա մնալու հրաման կ'ունենայ:

Իր անկայուն բնաւորութեամբը եւ աշխատանքի կորովով օժտուած, Արշաւիր վաճառականութեան կը ձեռնարկէ եւ կը յաջողի: Ի միջի այլոց յանկուցիչ հրաւէր մը կը ստանայ, Վենետիկի Մխիթարեան հայրերը կ'առաջարկեն ընտանիքով հաստատուիլ Վենետիկ որպէսզի ինքն ալ վերակազմակերպէ միաբանութեան տպարանը: 1953--ին ընտանեօք կը փոխադրուի Վենետիկի մօտ Լիտօ կղզին:

1961--ին Արշաւիր Կլորիկեան նախ Գերմանիա եւ յետոյ վերջնականապէս Ֆրանսա կը հաստատուի զբաղելով տպագրական արուեստագիտութեամբ: Կը տեղծէ եւ կը զարգացնէ փոքր տպագրական ճարտարարուեստ մը առուծախելով զանազան մեքենաներ արեւմտեան Եւրոպայի երկիրներու մէջ:

Օժտուած մարդասիրական, քրիստոնէական եւ ազգային բարի խոր զգացումներով, Արշաւիր Կլորիկեան էջմիածնի տպարանը կ'օժտէ տպագրական զանազան կազմուածքներով եւ պիտոյքներով: 1983--ին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. զինք կը պարգեւատրէ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ շքանշանով: Նմանապէս Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերը Արշաւիր Կլորիկեանի կուրծքը կը զարդարեն Մխիթար Աբբահօր շքանշանով, իր բերած բազում ծառայութիւններուն համար:

Վերջերս արտայայտելու համար իր երախտագիտութիւնը հանդէպ ռումանահայ գաղութին, կարեւոր նուիրատուութիւն մը ըրաւ, օժտելով Ռումանահայ Միութիւնը, տպարանի մը հարկաւոր մեքենաներով որպէսզի Պուքրէշի «Արարատ» եւ «Նոր Կեանք» թերթերը լոյս տեսնեն իրենց անձնական տպարանին մէջ:

Աստուած լուսաւորէ հոգին եւ հանգիստ պարգեւէ ոսկորներուն իր թարմ շիրիմին տակ:

ՓԻՐՃ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամենապատիւ եւ Գերերջանիկ Տէր -- Յովհաննէս Պետրոս ԺԸ. Գասպարեան Կաթողիկոս -- Պատրիարքի նախագահութեամբ՝ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Եպիսկոպոսաց Սինհոդոսը գումարուեցաւ Պատրիարքական Աթոռի մօտ՝ ի Զմմառ, Հոկտեմբեր 12 -- 20--ին:

Նիստերուն մասնակցեցան Նուիրապետութեան 14 Արքեպիսկոպոսներն ու Եպիսկոպոսները (Պէյրութի -- Հայաստանի -- Պոլսոյ -- Հալէպի -- Պաղտատի -- Իրանի -- Եգիպտոսի -- Ֆրանսայի -- Լատին Ամերիկայի -- Հիւսիսային Ամերիկայի եւ Գանատայի -- Գամիշլիէի):

Նմանապէս հրաւիրուած էին հովուական բաժնին մասնակցելու՝ Յունաստանի եւ Դամասկոսի Վիճակաւորները, Մխիթարեան զոյգ Միաբանութիւններու Ընդհանուր Աբբահայրերը, Զմմառեան Միաբանութեան Պատրիարքական Փոխանորդը եւ Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու Միաբանութեան Ընդհանուր Մեծաւորուհին:

Սինհոդոսի օրակարգի նիւթերէն յիշենք.

1. -- Պատրիարքական զանազան Յանձնախումբերու աշխատանքները:
2. -- Պատրիարքական Համագումար:
3. -- Հայրենիքի վերաբերեալ հովուական հարցեր:
4. -- Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մասնակցութիւնը՝ Լիբանանի յատուկ Սինոդին:
5. -- Քահանայական կոչումներու կրթապատրաստութիւն:
6. -- Եկեղեցական անձնակազմի բաշխում:
7. -- Հայ Կաթողիկէ մամուլի դերն ու հեռանկարները:
8. -- Մասնաւոր Կանոնագիրք՝ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ:
9. -- Պատրիարքական Գերագոյն Ատեանի ընտրութիւն:

Սինհոդոսի նիստերու աւարտին՝ հրապարակուեցան, ի մէջ այլոց, հետեւեալ տեղեկութիւններն ու որոշումները:

1. -- Ներկայացուեցան եւ քննարկուեցան՝ Ծխական, Քրիստոնէականի ուսուցման, Միութենական եւ Քահանայական կոչումներու Պատրիարքական Յանձնախումբերու աշխատանքները, եւ վաւերացուեցան ապագայի ծրագիրները:

2. -- Որոշուեցաւ Պատրիարքական Համագումար մը կազմակերպել յառաջիկայ տարիներուն, եւ առ այդ՝ յատուկ Յանձնախումբ մը կազմուեցաւ, նախապատրաստական աշխատանքները յառաջ տանելու համար:

3. -- Ժողովական Հայրերը տեղեկացան Պատրիարքական պատուիրակութեան այցելութեան արդիւնքներուն՝ տրուած Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ Հայաստանի Հանրապետութեան վսեմաշուք նախագահին, 1993 Յունիսի 7--ին: Որոշեցին առանձին գրութեամբ մը՝ յարգալիր ողջոյնի եւ սիրոյ խօսք ուղղել Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հայրապետներուն՝ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, ինչպէս նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան Վսեմաշուք Նախագահ՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանին:

Ժողովականները իմացան որ Սեպտեմբեր 18--ի Երեւանի մէջ գումարուած նիստի ընթացքին, «Հայաստան» համահայկական Հիմնադրամի Հոգաբարձուներու Խորհուրդի կազմին մէջ՝ ընդունուեցաւ նաեւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցին: Առ այդ՝ կոչ կ'ուղղեն Կաթողիկէ հաւատացեալներուն որ սատարեն այս «Հիմնադրամին», իրենց առատաձեռն եւ հայրենանուէր նպաստներով, եւ շարունակեն օգնել Պատրիարքութեանս «Հայաստանի Օժանդակութեան Յանձնախումբին» (Հ.Օ.Յ.), մեր տառապեալ ժողովուրդին բեռը թեթեւցնելու համար այս խիստ ձմեռնամուտին:

Սինհոդոսական Հայրերը տեղեկացան նաեւ Հայաստանի ու Վրաստանի Հայ Կաթողիկէ բազմաթիւ գիւղերուն մէջ վերջերս կատարուած հովուական այցելութիւններու եւ յարակից բազմաթիւ հարցերու մասին:

4. -- Սինհոդոսական Հայրերը կը յորդորեն Պէյրութի Պատրիարքական Թեմի կղերն ու հաւատացեալները՝ որ իրենց դրական ու գործօն մասնակցութիւնը բերեն Լիբանանի յատուկ Սինոդի աշխատանքներուն, նկատի առնելով որ մեր Եկեղեցին չի կրնար անտարբեր մնալ այսպիսի կենսական եւ յուսադրիչ ձեռնարկին հանդէպ:

Արդարեւ մենք ալ հրաւիրուած ենք մեր խօսքը լսելի դարձնելու եւ մեր ամփոխարինելի դերը կատարելու, նկատի առնելով մեր դարաւոր ներկայութիւնը Լիբանանի մէջ, եւ մեր խաղաղասէր ու սիրալիր յարաբերութիւնը բոլոր Յարանուանութիւններուն հետ, ինչպէս նաեւ մեր բերած համեստ նպաստը՝ կրօնական, ընկերային եւ մշակութային մարզերուն մէջ:

5. -- Ժողովական Հայրերը իմացան որ Զմմառի Դպրեվանքին մէջ, Մեծ Ընծայարանի բաժին մը բացուած է, ուր ժառանգաւորները պիտի կարենան հետեւիլ փիլիսոփայական եւ աստուածաբանական ուսումներու:

6. -- Սինհոդոսական Հայրերը վերահաստատեցին Արեւելեան Եկեղեցիներու նուիրական աւանդութիւնը՝ ամուսնացեալ քահանաներ եւ մնայուն սարկաւագներ ունենալու:

7. -- Ժողովական Հայրերը ջերմօրէն գնահատեցին մեր Հայ Կաթողիկէ մամուլին կատարած աշխատանքը՝ ի սպաս աւետարանական ճշմարտութիւններու եւ մշակութային արժէքներու տարածման, եւ կը յանձնարարեն որ միշտ յարգուին միութենական շարժումի առողջ սկզբունքները եւ ազգային միասնականութեան ոգին:

8. -- Ժողովական Հայրերուն ներկայացուեցաւ կանոնական Յանձնախումբի աշխատանքը՝ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ իւրայատուկ կանոնագրքի մասին, որ կատարուած էր Արեւելեան Եկեղեցիներու ընդհանուր կանոնագրքի ցուցմունքներուն համաձայն: Անոնք որոշեցին հանգամանօրէն քննել ու վաւերացնել զայն յառաջիկայ Սինհոդոսի ընթացքին:

9. -- Ժողովական Հայրերը կազմեցին Պատրիարքական Գերագոյն Ատեանը, ըստ Արեւելեան Եկեղեցիներու նոր օրէնսդրութեան:

Սրտանց մասնակից՝ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի բազմաչարչար ժողովուրդի եւ անոր ղեկավարներու տառապանքին ու ծանրածանր մտահոգութեանց, Սինհոդոսական Հայրերը սրտեռանդն աղօթքներ կը բարձրացնեն առ Աստուած գոչելով. «զխաղաղութիւն շնորհեա Եկեղեցւոյ քում սրբոյ, զխաղաղութիւն եւ զանշարժութիւն ի թշնամեաց պատերազմէ»:

Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան Աթոռ՝ Զմմառու դարաւոր վանքէն, գոհութիւն տալով Աստուծոյ, Սինհոդոսական Հայրերը խանդավառօրէն կ'ոգեկոչեն վերոյիշեալ Պատրիարքութեան 250--ամեակը՝ որ կը զուգադիպի այս օրերուս:

Երախտագիտական խոր զգացումներ կը յայտնեն ասպնջական Լիբանանի եկեղեցական ու քաղաքական իշխանութիւններուն եւ ժողովուրդին, որոնք դրկարաց ընդունեցան ցեղասպանութենէն ճողոպրած մեր նախնիքը, եւ թեւ ու թիկունք հանդիսացան անոնց:

Կը յորդորեն համայն մեր կղերն ու ժողովուրդը՝ որ միշտ արծարծեն, որպէս հաւատարիմ ու պարկեշտ քաղաքացիներ, իրենց աղնիւ ու եղբայրական վերաբերումը, Լիբանանի բոլոր զաւակներուն հանդէպ անխտիր, սատարելով անոր վերաշինութեան ու բարգաւաճումին:

Հուսկ՝ Ժողովական Հայրերը կը հրաւիրեն հայ ժողովուրդը մասնակցելու Յոբելինական պատարագին, զոր պիտի մատուցանէ Ամեն. եւ Գերջ. Տէր Յովհաննէս Պետրոս ԺԸ. Կաթողիկոս -- Պատրիարքը, Պատրիարքական Աթոռին հաստատման 250-ամեակի առիթով, ի ներկայութեան Լիբանանի Հանրապետութեան Վսեմաշուք Նախագահ՝ Պր. Էլիաս Հըրաուիի, Կիրակի, Հոկտ. 24, առաւօտեան ժամը 10--ին, Ս. Գրիգոր -- Ս. Եղիա Աթոռանիստ Եկեղեցւոյ մէջ, Պէյրութ:

Եւ մեր բոլոր ժողովուրդին համար կը հայցեն Աստուծոյ առատաղեղ օրհնութիւնը, յանձնելով զայն Զմմառի հրաշագործ Տիրամօր հզօր պաշտպանութեան:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ
Զմմառ, Հոկտեմբեր 20

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ԵՂԵՌԱԿԱՆ ՍԷՖԷՐ ՊԷՐԼԻՔԸ

Աւագ-կալ գիւղը մէկ ու կէս ժամ հեռու է Զէյթունէն. արդէն իջած էինք ամրան հովիտէն. աշնան՝ գիւղի առջեւի արտերուն ծառաստաններուն տակ, տաղաւարներու եւ վրաններու մէջ կը բնակէինք. ամէն մարդ քրտնաջան աշխատանքով ձմրան ապրուստը ապահովելու գործին լծուած էր:

Արդէն, յեղափոխականներու յանձնըւած օրէն իսկ, կարծես թէ Զէյթունի բարոյական մթնոլորտը սեւ ամպերով մառախլապատուած ու մթագնած էր եւ չարագուշակ երազները խիստ կերպով կը մտահոգէին ժողովուրդը: Այդ դէպքէն հազիւ մէկ-երկու օր ետք էր. գիւղիս նորաշէն եկեղեցւոյ մէջ, որուն պատուհաններուն փեղկերը եւ նոյնիսկ դուռը կատարելագործուած չէին, ժամերգութեան ընթացքին յանկարծ ժողովուրդը խուճապի մատնուած տեսանք. երբ ուշադրութիւն ընծայեցինք, նկատեցինք որ հարիւրի չափ զինեալներով պաշարուած ենք: Առանց պատարագի վերջացաւ արարողութիւնը եւ զինուորական հսկողութեան տակ ժողովուրդը առաջնորդուեցաւ դէպի գիւղիս աղբիւրի համբաւոր հսկայ սօսիին տակ, որ կը գտնուի գիւղին արեւելեան կողմը. հոն շուրջ 300 զինուորներ, հարիւրապետ Օսման պէյը նստած են, ինչպէս մեր ժողովուրդէն մաս մը, որ զինուորներու կողմէ առտու կանուխ իրենց տուներէն չարաչար հաւաքուած եւ մեզմէ առաջ բերուած էր հոն: Երբ մենք ներկայացանք, Օսման պէյ խոժոռ դէմքով եւ յոռի նայուածքով ըսաւ. «Փափազ, Փաշային ինծի տուած վճռական հրահանգը այս է. երկու ժամ պայմանաժամ ունիք միայն. գիւղդ որքան էշկիյա, որքան մարթին եւ որքան ալ ձի կամ ջորի կայ, երկու ժամէն պէտք է յանձնես ամէնը, թէ ոչ գիւղը այրելու հրաման ունիմ»: Առանց վարանումի պատասխանեցի թէ էշկիյա չունինք, մարթին արդէն չկայ գիւղս, թէ որսի հրացաններ եւ կենդանիներ պատրաստ են: «Ո՛չ, ո՛չ մարթիննե՛րը, մարթիննե՛րը եւ էշկիյաները կ'ուզեմ»: Սպառնական ձեւերով գրպանէն թղթիկ մը հանեց ու կարդաց հետեւեալ անունները իբրեւ էշկիյա. -- Սեդրակ Փափազեան, Արթին Աւունեան, Փանոս Պապիկեան, Գրիգոր Կեմիքսիզեան: «Այո՛, այդ անունները մեր ժողովուրդէն են եւ ահաւասիկ ներկայ են, սակայն էշկիյա չեն. միայն Գրիգոր Կէմիքսիզեանը գողութեան հետեւանքով փախուստ տուած է, որովհետեւ զինքը կը հետապնդենք, Օսման պէյ»: «Փափազ, ես խօսք չեմ ուզեր, գո՛րծ, գո՛րծ» եւ այն երեք հոգին որոնց անունները ունէր մէկ կողմ շարեց ու սոսկալի զայրոյթով եւ կատաղաբար հառաչեց. «Շուտ ըրէ, հոս մի կենար, գնա՛ պահանջներուս գոհացում տալու ճարը նայէ, թէ ոչ հրամանը վճռական է, հետեւանքը շատ գէշ կ'ըլլայ»:

Փանոս աղա Մխիթարեանի հետ մեկուսանալով սկսանք խորհրդակցիլ թէ ի՞նչպէս պիտի կարենանք ազատիլ այս անիրաւին ձեռքէն: Փանոս աղա ըսաւ, որ վաճառելի բան չէ որ ծախու առնենք, ի՞նչ պիտի ընենք: «Ինչ պիտի ընենք, թող գտածը առնէ» պատասխանեցի:

Զէյթուն երկար ժամանակ մուավին մը կար, որուն տղան հոն մեծցած ըլլալով լաւ վարժուած էր Զէյթունի լեզուին: Ժանտարմայի պաշտօնով իբր լրտես կը գտնուէր զօրքին մէջ, եւ մեր ունեցած վերոյիշեալ խօսակցութիւնը լսած էր, լրտեսելով:

Կամայ-ակամայ ճամբայ ելանք Փանոս աղայի հետ. բայց դէպի ո՞ւր, մենք ալ չէինք գիտեր. մեր մեկնումէն հազիւ կէս ժամ ետք, յանկարծ երկու հոգի մօտեցան մեզի, որոնց կ'ընկերանային ոստիկաններ. «Օսման պէյը ձեզի կ'ուզէ շուտով» ըսին: Երբ վերադարձանք հոն ուրկէ մեկնած էինք քիչ առաջ, յանկարծ լսեցինք սոսկում պատճառող ձայն մը, որ ուժգնօրէն կը պոռար. «Ամէն էֆէնտիմ, էօլտիւմ»: Տեսանք թէ Կէմիքսիզեան Աւետիսն էր, ոտքերը կապուած մարթինի օղակին, երկուստէք մարթինի ծայրերը բարձր պահող զինուորներ. երկու ուրիշներ ալ տոկուն դալար գաւազաններ իրենց ձեռքերուն, վայրագօրէն կը հարուածէին խեղճին ոտքերը: «Ով մարթին ունի պիտի ըսես, թէ ոչ պիտի մեռնիս գաւազանի հարուածներուն տակ»:

(Շար. 2)

(Շար. Ա. էջէն)

նակցէին Հայաստանէն՝ Արտաքին Նախարարի Ա. տեղակալ Ժ. Լիպարիտեան եւ յատուկ դեսպան Դ. Շահնազարեան, ԼՂՀ-էն՝ Արտաքին նախարար Ա. Ղուլեան եւ իր խորհրդականը՝ Մանուէլ Սարգսեան։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ կը շարունակէ ալեկոծել Թուրքիան. երիտասարդ ուսուցիչ զոյգի մը քիւրտ ահաբեկիչներու վերագրուած սպանութենէն ի վեր Տիյարպէքիր չի խաղաղիր. Հազարաւորներու մասնակցութեամբ բողոքի ցոյցեր ալ տեղի կ'ունենան Էրզրումի մէջ։ Մուշի Մանազկերտ գաւառակի մէկ գիւղէն Տէնիզլիի իրենց ազգականներուն քով ապաստանած 45 հոգինոց քիւրտ եօթը ընտանիքներ տեղացիներու մերժումին պատճառով փոխադրուած են Անգարա։ Այս պատահարը առաջին պարագան կը նկատուի ուր Թուրք - քիւրտ խտրականութիւնը կը գրաւէ ժողովրդական խաւերը։

ՀԱՊ-ի վեց նաւեր ղրկուած են պաշտպանելու համար Բաթումի եւ Պոտիի վերացական նաւահանգիստները։ Այս որոշումը տրուած է Ռուսաստանի, Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ազրբէջանի կառավարութիւններու համաձայնութեամբ։ Նպատակն է վերահաստատել հաղորդակցութեանց միջոցները արեւմտեան Վրաստանի եւ Կովկասի մնացեալ շրջանին միջեւ։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ Խորհուրդը ընդունած է «զինուորական նոր վարդապետութիւնը» զոր, գաղտնաբար, պատրաստած է երկրին քաղաքական ղեկավարութիւնը։ Ան կը սահմանէ բանակին նոր դերը դէմ դնելու համար «ներքին թէ արտաքին նոր սպառնալիքներուն»։ Ձեւով մը կ'արդարացուի, ի յառաջագունէ, բանակին աճող դերը քաղաքական կեանքին մէջ։ Կրեմլինի համաձայն, նպատակն է նաեւ առաջքն առնել պատերազմին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ վարչապետը՝ Վիկտոր Չերնոմիրդին շատ մտահոգիչ տեղեկագիր մը ներկայացուցած է Նախարարաց Խորհուրդին երկրին տնտեսական եւ ընկերային կացութեան մասին։ Տնտեսական կացութիւնը «անկայուն հաւասարակշռութեան» վրայ է եւ կառավարութեան միջամտելու կարելիութիւնն ալ շատ սեղմ, կ'ըսէ նախարարապետը։ Այս նիստին ընթացքին Բ. Ելցին յայտարարած է որ նախկին Խորհրդարանի ապստամբութեան ձախողութիւնը նոր հեռանկարներու ուղին բացած է տնտեսական բարեփոխումներու համար։ Նախարարապետին համաձայն, շատ հարուստներու եւ շատ աղքատներու միջեւ տարբերութիւնը ըղձալապէս մեծցած է վերջին ամիսներուն։ Եկամուտներու 43%-ը բնակչութեան 20%-ին ձեռքն է։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ քաղաքապետութիւնը Լիքուտի (պահպանողական) ձեռքն անցաւ, ինչ որ ծանր պարտութիւն մըն է աշխատաւորական կուսակցութեան համար որ 28 տարի է նոյն քաղաքապետն ունէր։ Արեւելեան Երուսաղէմի Պաղեստինցիներուն ձեռնպահութիւնը դեր խաղացած է, բայց եւ այնպէս այս արդիւնքը դէչ դեր կրնայ խաղալ, խաղաղութեան գործընթացին համար։ Լիքուտ արդէն յաղթանակ կը բացադանչէ, յայտարարելով որ ընտրիչները նախընտրեցին Լիքուտի եւ կրօնաւորներու հետ զինակցութիւնը քան աշխատաւորներու եւ ՊԱԿ-ի զինակցութիւնը։ Միւս կողմէ, Պաղեստինցիները որոշեցին առկախել ինքնավարութեան շուրջ բանակցութիւնները Իսրայէլի հետ, բողոքելով խորայելեան ուժերու գետեղման ծրագրին դէմ Գազա եւ Երիքով։

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՕԼԻՎԷԹԹԻ հանրածանօթ հաստատութեան տնօրէնը՝ ինճէնէօլ Գարլօ տէ Պէնետէթթի ձերբակալուեցաւ եւ առաջնորդուեցաւ Հռոմի մէկ բանտը, ապա ազատ արձակուեցաւ եւ հսկողութեան տակ առնուեցաւ։ Ձերբակալման հրամանագրէն 48 ժամ ետք, ներկայացած էր արդարադատութեան։ Իրեն դէմ ալ եղած մեղադրանքները կաշառակերութեան կը վերաբերին։ Պէնետէթթի խոստովանած է արդէն թէ մեծ գումարներ վճարած է ձեռք ձգելու համար պետական պայմանագրեր։ Այս ձերբակալութիւնը քիչ մը զարմացուցած է, քանի որ Պէնետէթթի ինքնաբերաբար արտայայտուած էր դատաւորին առջեւ անցեալ Մայիսին։ Տղան շշմած է եւ կ'ըսէ. -- «Ի՞նչպէս կ'ուզէք որ անհատական ձեռնարկ մը, նման մեր ձեռնարկին, երկրորդը՝ երկրին, իր առուծախին 65% արտածում ըլլալով, 70 հազար աշխատաւորով, վաճառումներով որոնք 3.500-էն 16 հազար միլիառ լիռի հասած են տասը տարիներու ընթացքին ներկայացուի որպէս ձեռնարկ մը որ ապրած, օգտուած եւ աճած է Պետութեան ապսպրանքներուն շնորհիւ...»։

Գերաշնորհ Տ. Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրճեան
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի
Հարաւային Ֆրանսայի Փոխանորդ

Հայաս. Առաքելական Եկեղեցւոյ
Հարաւ. Ֆրանսայի Ներկայացուցիչներու
Ժողովն ու Շրջանային Խորհուրդը

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ
Կրօնական Ընկերակցութիւնը

սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն Միութեանց ցկեանս պատուոյ նախագահ եւ ազգային մեծ բարերար՝

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕՂԱՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Ուրբաթ Հոկտեմբեր 29-ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, յառաջիկայ Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 9.30-ին, Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սօսի եւ Ժագ Նիքոլա իրենց ցաւակցութիւնները կը ներկայացնեն Տէր եւ Տիկին Պարսամ Թէրզեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն իրենց քրոջ եւ տագրոջ՝ Եսթեր եւ Օհաննէս Թէրզեանի մահուան առթիւ (Սէն -- Շամոն) եւ անոնց յիշատակին 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-svoiétiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 15 novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au FONDS ARMENIEN DE FRANCE
BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

LISTE DES DONS

Sur Paris M. Stéphane Benlian 10.000 Francs, sur Viviez M. Barkev Keroslian 5.000 F., sur Marseille M. Albert Boghossian 10.000 F., M. B. Varjabedian 1.000 F., M. Varoujan Basmadjian 1.000 F., Mme Huguette Touzladjian 500 F., M. Mardiros Tourikian 500 F., M. Sukrun Birgin 500 F., M. Birginian 500 F., M. J.-P. Raffy Arzoumanian 500 F., M. Mungan 500 F., M. Ardavast Hampartsoumian 200 F., M. Yalic 200 F., M. Manoug Heros 200 F., M. Agop Atadorian 200 F., M. Sarkissian 100 F., M. Banayan 100 F., M. Sassoun 100 F., M. Jamkotchian 100 F., M. Nazarethian 100 F., M. Kévork Agopian 100 F.
TOTAL 31.400 F.

Messe-Anniversaire

La C.B.A.F. - Section «Cardiné Aghababian» de Clichy-la-Garenne donne une messe de requiem
le Dimanche 7 Novembre
en l'Eglise Arménienne Ste Croix de Varak d'Arnouville, pour le repos de l'âme de
Madame CARDINÉ AGHABABIAN
à l'occasion du 10e anniversaire de sa mort.

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

Սուրբ Եկեղեցւոյս Օծման 11-րդ տարեդարձին առթիւ Փօն - Տը - Շէրիւ Շարվիէօյի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 7-ին Օծման 11-րդ տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ
Այս առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար ողբացեալ՝
ԾԻՊՐԱՅԻԼ ԵՒ ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
նաեւ իրենց ծնողաց Նշանի, Ֆիլոր Պահատուրեանի հոգիներուն համար, Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Ցարութեան, Հիլպազեան ընտանիքներու ննջեցելոց։

Նաեւ կը յիշատակուին Եկեղեցւոյս միւս բարերարները, նախկին հոգեւոր հովիւ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեան, Պալեան, Ճնկըտրեան, Գարակէաւուրեան, Խաչատուրեան, Մելքոնեան, Մուկհամեան, Սանթուլլօ, Զիղտեմեան, Զիլինկիրեան, Թիլպեան, Տէյիրմէնճեան, Հիլպազեան, Պաթմազեան, Զատէեան, Տիրանեան, Յարութիւնեան, Մարգարեան, Գարիպեան, Պչաքճեան, Աղէկեան, Պադըրճեան, Պետրոսեան, Կիւրէնեան, Մուրատեան, Սօմոմճեան եւ Արտաշէս Մուրատեան գերդաստաններուն հարազատներուն համար։

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի։

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան (ԾԻՊՐԱՅԻԼ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆ) սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ։

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, ճաշագինն է 100 Ֆր.։

LA GALERIE LES CENT
sous le haut patronage de
M. VAHAN TER-GHEVONDIAN
Chargé d'Affaires de la République d'Arménie en France
présente
EVGUENIA SARKSSIAN
peintures
NORA ARMANI
écritures

Exposition

du 29 Octobre au 13 Novembre
et
Samedi 6 Novembre de 16h à 19h
Anahid DREZIAN
et Marc NICHANIAN
signeront
«LE BOIS DE VINCENNES»
de Nigoghos SARAFIAN
Traduit de l'arménien et paru aux Editions Parenthèses

GALERIE LES CENT
8, rue de Jouy, 75004 Paris
Tél. : 42 77 30 00
Ouverture du mardi au samedi
de 14h à 18h30

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7
Իններորդ Կիրակի, յետ Ս. Խաչի տօնին։
Տօն Սրբոց Հրեշտակապետաց Գաբրիէլի եւ Միքայէլի։
-- Առաւօտեան Ժամերգութիւն ժամը՝ 8.30-ին։
-- Սկիզբ Պատարագի ժամը՝ 10-ին։
-- Քարոզ ժամը՝ 11-ին։
-- Հոգեհանգիստ ժամը՝ 11.45-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԶԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ
Հոգեւոր հովիւ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ

ԻՍԻ Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթ. Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց
Երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը։ Յաւարտ պատարագի մատաղօրհնութիւն, ապա հոգեհանգստեան պաշտօն ողբացեալ կնքահայրերու յիշատակին։
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9.15-ին։
Պատարագ ժամը՝ 10-ին։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ

Նոյեմբեր 7, Կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ՝
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Սկիզբ պատարագի ժամը 10-ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Վասպուրականի Հայր. Միութեան վարչութիւնը ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Պարէեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Հրաչ Պարէեանի, Պր. Արման Պարէեանի, Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Պարէեանի եւ զաւակներուն, Այրի Տիկին Նունուֆար Պարէեանի, Տէր եւ Տիկին Ժան Սիլօեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժան Մարկոսեանի եւ զաւկին նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրելի հօր, մեծ -- հօր, ազգականին, խնամիին՝ Աւետիս Պարէեանի մահուան առթիւ։

ՓԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 21-էն սկսեալ «քազինօ Շարպօնիէրի» շքեղ սրահին մէջ։
Երեկոյթը կը խանդավառէ՝
«ԱՆԻ» նուագախումբը
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.
78 - 88 - 92 - 51 եւ 78 - 23 - 75 - 13

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ
«ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ»
մասնաճիւղը
կը կազմակերպէ Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 20.30-էն սկսեալ

«ՔՈՒՍՔՈՒՍ»ի

երեկոյթ

17, rue Charles Péguy, Sevran
Հեռաձայնել ապահովելու համար տեղերը. --
46 - 58 - 03 - 17 (ժամը 20-էն ետք)
43 - 83 - 92 - 75

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 5
VENDREDI
5 NOVEMBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.187 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.187

ԱՆՐԻ ԹՈՄԱՅԻ ՄԱՀԸ

Անրի Թոմա, ֆրանսացի մեծանուն գրագէտը մեռաւ Նոյ. 3ին, Փարիզի 14րդ թաղամասի հանգստեան տուն մը մէջ։ Ծնած էր 1912-ին, Վոժերու մէկ գիւղը եւ ամէն ինչ գինք կը պատրաստէր դաստուի ասպարէզին։ Մայրը ուսուցչուհի էր։ Փարիզի Անրի Դ. լիսէին մէջ է որ կը ծանօթանար ուրիշ գաւառացիի մը որու հետ սերտ բարեկամութիւն մը պիտի հաստատէր՝ Արման Ռոպէն։ Իր բարեկամներն էին Ատամով, Արթօ եւ մանաւանդ՝ Արմէն Լիւպէն, այսինքն Շահան Շահնուր, որու հետ շատ սերտ կապեր պահած էր մինչեւ անոր մահը (1974, Օգոստոս 20) եւ անկէ ետք ալ մնացած էր անոր հաւատարիմ հիացողը։ Ներկայ եղած էր յուղարկաւորութեան և յօդուածներ ալ նուիրած անոր, առաջինը Մոնտի Օգս. 30-ի թիւին մէջ, խորագրուած՝ «La plainte du mendiant éternel»։ Տասնեակ տարիներու երկայնքին ալ ունեցած են շատ ճոխ նամակագրութիւն մը եւ հաւատարմօրէն այցելութիւններ տուած էր Շահնուրին հիւանդանոցէ հիւանդանոց, քաղաքէ քաղաք։ Միշտ ուզած էր որ «Նահանջը առանց երգի»ն թարգմանուի եւ այդ գրութեան մէջ ալ կը յիշէր Շահնուրի պատասխանը՝ «Բայց, ոչ ոք Ֆրանսայի մէջ կը հետաքրքրուի», աւելցնելով սակայն. — «Հիմա որ մեռած է, ո՞ր հրատարակիչը պատիւը պիտի ստանձնէ լոյս ընծայելու, հազուագիւտ դարձած իր գործը, կցելով թարգմանութիւնը իր վէպին, քանիցս վերիրատարակուած հայկ. աշխարհին մէջ»։

Այն ատեն իր դիմումին վրայ է որ թարգմանած էինք «Պճեղ մը անոյշ սիրտ»ը, զոր, ներածականով մը լոյս ընծայեց Կալիմարի գրական պարբերականին՝ NRF-ի (Nouvelle Revue Française) մէջ։

Անրի Թոմա կը թողու գրական հարուստ ժառանգ մը։ Գրեթէ իր բոլոր գիրքերը լոյս տեսած են Կալիմարի մօտ։ Գրած է վէպեր, քերթուածներ, յուշեր։ Թարգմանած է նաեւ բազմաթիւ գործեր (5 հատոր Էռնսթ Եունկըրէ) ու նաեւ Շէյքսփիրէ (հմուտ անգլիագէտ էր)։ Գրական ոչ մէկ հոսանքի կը պատկանէր, մեկուսի մարդ ըլլալով։ Իր գործերուն (աւելի քան 50 հատոր) թիւը կարելի չէ ըսել, բայց կարելի է հաստատել թէ ֆրանսական ժամանակակից գրականութիւնը իր մեծ դէմքերէն մէկը կը կորսնցնէ։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ քաղաքապետ ընտրուեցաւ, ծագումով իտալացի, հանրապետական մը՝ Ռուտոլֆ Ճուլիանի, ինչ որ ծանր պարտութիւն մըն է նաեւ նախագահ Գլինթընի համար։ 24 տարի է որ ամերիկեան մեծագոյն այս քաղաքը դեմոկրատներու ձեռքն էր, բայց վերջին քաղաքապետը – սեւամորթ Տէյվիտ Տինքինս – յուսախաբ ըրած է, չկարենալով քաղաքը «մաքրել»։ Ճուլիանի օգտուած է թէ սպիտակամորթերու եւ թէ Հրեաներու քուէներէն, անոնց ցոյց տալով վճռակամութիւն եւ ձեռնհասութիւն։ Պատրաստութեամբ իրաւագէտ, Ճուլիանի, 49 տարեկան, դաշնակցային նախկին դատախազ է։ Նիւ – Եորքի քաղաքապետութենէն զատ, դեմոկրատները կորսնցուցին նաեւ Նիւ – Ճըրզիի եւ Վիրճինիայի կառավարիչներու աթոռները, ինչ որ ծանր դաս մըն է Գլինթընի համար։

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ 32 ԺԱՄԵՐՈՒ աշխատանքը, չորս օրերու վրայ եւ աշխատավարձքի նուազումով կը շարունակէ վիճարանութեան նիւթ ըլլալ, աջ թէ ձախ եւ Ծերակոյտն է որ աւելի գրգռեց մթնոլորտը։ Նախարարը՝ Միշէլ Ժիրօ յայտարարեց թէ տրամադիր է սրբագրութիւններ ընդունելու աշխատանքի հնգամեայ ծրագրին, ընդառաջելով ծերակուտական Լարշէի առաջարկին որ – փորձի շրջանի մը համար – կը նախատեսէ ձեռնարկի պայմանագրութիւն մը՝ շաբաթական աշխատանքը 32 ժամի սահմանող, աշխատավարձքի նուազումով եւ որ իրաւունք տայ Պետութեան օգնութեան մը, երեք տարիներու վրայ։ Այդ օգնութիւնը կը տրուի, եթէ նոր աշխատաւորներ առնըւած են։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ օրինագիծ մը վաւերացուց որ ցկեանս բանտարկութիւնը իրական կը դարձնէ 15 տարեկանէն վար մանուկներ բռնաբարողներուն համար։ Ծանօթ է որ, ցարդ, այդ «ցկեանս» առաւելագոյն 30 տարի կը տեւէ, յաճախ ոչ իսկ։ Ընդդիմութիւն կայ այս որոշումին դէմ, որ հետեւանք կը նկատուի վերջերս գործուած բռնաբարութեան եւ սպանութեան մը ստեղծած յուզումին։

«ՊՐԱՒԴԱ» վերսկսաւ լոյս տեսնել Նոյեմբեր 2-ին։ Հոկտեմբեր 4-ի դէպքերուն առթիւ, իր եւ կարգ մը ուրիշ թերթերու հրատարակութիւնը արգիլուած էր։

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆ յայտարարեց թէ կը քաշուի ռուբլիի գօտիէն։ Այս յայտարարութիւնը յաջորդած է Ռուսաստանի վարչապետին հետ հանդիպումի մը։ Ռուսաստան կը պահանջէ որ այն երկիրները որոնք ռուբլիի գօտիին մէջ կը մնան ոսկիի եւ զօրաւոր տարադրամի մեծ պահեստներ յանձնեն իրեն ռուբլիի փոխարէն եւ Ղազախստան ճշդած է որ ի վիճակի չէ յանձնելու Ռուսաստանի Կեդրոնական դրամատան պահանջած 650 միլիոն տոլարը։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԵՐՋՆԱԳԻՐԸ ՍՈՒՐԻՈՅ

Ծանօթ է որ քրտական զինեալ ուժերու վերագրուած վերջին ոճիրներէն ու ահաբեկչական արարքներէն ետք, Թուրքիա կ'ամբաստանէր Սուրիան, Իրանը ու Հայաստանը, քիւրտ զինեալներու թիկունք կանգնելու յանցանքով։ Գլխաւորաբար Էրզրումի ու նաեւ այլ քաղաքներու մէջ կատարուած բողոքի ցոյցերը անյետաձգելի բնոյթ մը տուած են քրտական հարցին ու Անգարա յայտնապէս որոշած է վճռական քայլերու դիմելու։ Այս առումով, ինչպէս կը տեղեկացնէ Նոյեմբեր 4-ի մամուլը, Թուրքիոյ վարչապետը պատուիրակութիւն մը ղրկած է Դամասկոս, փոխանցելու համար պաշտօնական դիմում մը. այդ դիմումով Թուրքիա 72 ժամուան վերջնագիր մը կը ներկայացնէ Սուրիոյ, պահանջելով որ վերջ տայ ՓՔԿ-ի գործունէութեան իր տարածքին վրայ, արտաքսէ անոր պարագլուխ Ա. Էօճալանը որուն Սուրիա գտնուելուն մասին Անգարա փաստեր ունի։ Թուրք պատուիրակութիւնը Դամասկոս տարած է այն փաստանիւթերը որոնք կը վկայեն Սուրիոյ մէջ ՓՔԿ-ի բանակավայրերուն գոյութեան մասին։ Թուրք կառավարութեան վերջնագիրը կ'ըսէ նաեւ թէ եթէ տրըւած պայմանաժամին աւարտին Սուրիա կատարած չըլլայ ներկայացուած պահանջքները, Թուրքիա առիկա ապացոյց պիտի նկատէ Քիւրտերու տրուած նեցուկին ու օրակարգի նիւթ պիտի դարձնէ Սուրիոյ քրտական բանակավայրերը զինեալ միջամտութեամբ ոչնչացնելու պարագան։

Նոյն թուականի թուրք մամուլը կը գրէ նաեւ թէ Անգարա ազդարարութիւն մըն ալ ուղղած է Իրանի. վարչապետ Չիլլէր այս մասին ըսած է. «Իրան ու Սուրիա վերջին ծայր կարեւոր են. Ժամանակը հասած է այլեւս որ մեր դրացիները որոշում մը տան։ Պէտք է վերջապէս յայտնեն թէ Թուրքիոյ բարեկա՞մ են թէ ոչ»։ Ան տեղեկացուցած է նաեւ թէ «Նոր ուժ» կոչուած յատուկ զինեալ խումբերու առաջին մասը Դեկտեմբերին պիտի ղրկուի քիւրտաբնակ թուրք բախումներու շրջանը, պայքարելու համար քրտական զինեալներուն դէմ։

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՍՏԻՉ

ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՀՈԿ. 30 / ՆՈՅ. 1)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ

Ղարաբաղի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի պետ Ռոպէր Քոչարեան Նոյեմբեր 1-ին նամակ մը ղրկած է ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդի նախագահ Պ. Սարթէնպէրկին, ուր ան նշած է թէ հըրադադարը խախտող ազրպէջանական վերջին յարձակումները փաստօրէն կազմակերպուած էին Ազրպէջանի Պաշտպանութեան նախարարութեան կողմէ եւ դիտել տուած է ազրպէջանական կողմին տուեալները խեղաթիւրելու միտումները։ «Մենք մեր պարտքը կը համարենք, ըսած է վերջաւորութեան Ռ. Քոչարեան, ձեզ յայտարարել փաստերու իրական ժամանակագրութիւնը, որպէսզի ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը ունենայ իրադարձութեանց առարկայական պատկերը»։

ՆՇԱՆԱԿՈՒՄ

ՀԱՊ-ի երկիրներու վարչապետներու Խորհուրդին որոշումով Հայաստանի մըշտական ներկայացուցիչ Ալպէռ Եղիշէի Վարդանեան նշանակուած է ՀԱՊ-ի ընկերա – տնտեսական համագործակցութեան վարչութեան պետ։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻԻ ԲԱՐԵԼԱՒՈՒՄ

Վրաստանի լրատու գործակալութեան համաձայն, Սենակի քաղաքին կառավարական զօրքերու կողմէ վերագրաւումէն անմիջապէս ետք սկսած են երկաթուղիի գիծերու նորոգութիւնները, շնորհիւ որոնց կարելի եղած է վերահաստատել Սենակի – Սամտրեդիա երթեւեկը։ Հոկտեմբեր 27-ին դէպի Հայաստան ճամբայ ելած են նաեւ հացահատիկով բեռնուած երկու կառախումբեր։

ԳՈՐԻՍԻ ՇՐՋԱՆԻ ԿՐԱԾ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Ազրպէջանի յարձակումներէն զգալիօրէն տուժած Գորիսի շրջանին մէջ, որու 26 բնակավայրերէն 15-ը սահմանամերձ են եւ որոնց մէկ երրորդէն աւելին աւերուած է, վնասուած են դպրոցներ, շէնքեր, տուներ, առողջապահական, առեւտրական, հանրային շինութիւններ։ Ընդհանուր վնասը միլիառաւոր ռուբլիի կը հասնի։ Միայն վնասուած 750 տուներուն համար 900 միլիոն ռուբլի հարկ է։ Ստեղծուած է շրջանային յատուկ յանձնաժողով մը։ Կառավարութիւնն ալ 66 միլիոն ռուբլի երկար պայմանաժամով վարկ տրամադրած է գիւղերու բնակարաններու վերաշինութեան։

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Հայաստանի Խորհրդարանը որոշած է կառավարութեան յանձնարարել 16 միլիառ ռուբլի տրամադրել մնդամթերք գնելու համար։ Նախապէս ծրագրուած էր այդ գումարով Ռուսաստանէն փոխադրամիջոցներ, յատկապէս օդանաւեր գնել։

ԼՂՀ-ԵԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ՆԻՍՏԸ

Նոյեմբեր 3-ին աշխատանքը սկսած է Ղարաբաղի Գերագոյն Խորհուրդին հերթական նիստը, որ առաւօտեան ընդունած է երեսփոխաններու գործունէութեան ապահովութեան մասին օրէնքը ապա նաեւ քննարկած է դատախազութեան օրէնքի նախագիծը եւ այլ հարցեր։

ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՏՈՒԵԱԼՆԵՐ

Արդիւնաբերութեան նախարար Աշոտ Սաֆարեան Հոկտեմբեր 29-ին տեղի ու-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԱԼԻԵՒ

16 ՀԱԶԱՐ ՄԵՌԵԱԼ, 22 ՀԱԶԱՐ ՎԻՐԱՒՈՐ ԵՒ ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆ

Ազրպէջանի նախագահը՝ Հ. Ալիեւ նախագահելով Ապահովութեան բարձրագոյն Խորհուրդին նիստին կարգ մը ուշագրաւ յայտարարութիւններ ըրած է Ղարաբաղի առընչութեամբ։ Կ'ըսէ որ Ազրպէջան 16 հազար մեռեալ ունի, 22 հազար վիրաւոր եւ մէկ միլիոն տեղահանուած բնակչութիւն, այսինքն՝ գաղթական։ Վերջին պարտութիւններու պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ բանակին անկարողութեան վրայ եւ ատոր իբրեւ հետեւանք կը պաշտօնազրկուի սպայակոյտի պետը՝ Սաֆար Աբիեւ եւ տեղը կը գրաւէ Ղարաբաղի հիւսիսային շրջանի նախկին հրամանատարը՝ Նեժմուտին Սադիկով։

Միւս կողմէ, միշտ նոյն աղբիւրին համաձայն («Ալ – Հայաթ», Նոյեմբեր 4), Ղարաբաղի Արտաքին նախարարը Ա. Ղուկասեան յայտարարած է որ ի մօտոյ բարձր աստիճանի հանդիպում մը տեղի պիտի ունենայ Ալիեւի եւ Կ. Բաբուրեանի միջեւ, ինչ որ կը նշանակէ թէ Ազրպէջան կը ճանչնայ Ղարաբաղի անկախութիւնը։ Թուական եւ վայր չեն ճշդուած, առայժմ կը շարունակուին հեռաձայնային կապերը։

ԻՒՆԷՍՔՕ-ի Փարիզի ընդհ. ժողովին առջեւ խօսք առնելով, Արտաքին նախարարը՝ Հասանով օգնութիւն ուզած է մէկ միլիոն գաղթականներուն համար։

Թուրք մամուլին տեղեկատուութեան համաձայն, Ռուսաստան մտադիր է շահագործելու Ազրպէջանի զինուորական օժանդակութեան խնդրանքը, փոխզիջումներ ապահովելով։ Ռուսեւազրպէջանական հանդիպումի մը ընթացքին Մոսկուա ուզած է որ Բաքու արտօնէ ռուսական ջոկատներու Ազրպէջան մուտքը որպէս խաղաղարար զօրք ու Կասպից ծովուն վրայ իր սահմանամերձ ջուրերու տարածքը իջեցնէ 10 մղոնի. առիկա կը նշանակէ որ Ռուսաստան կ'ուզէ Կասպից ծովու իր գօտին ընդլայնել ու զարկ տալ քարիւղի հետազօտութեան։ Թուրք մամուլին համաձայն, Մոսկուա գրեթէ բացէ ի բաց յայտնած է ազրպէջանցի ղեկավարներուն թէ այնքան ատեն որ իր պահանջքին գոհացում չի տրուիր, հայկական յարձակումներուն դէմ ոչինչ կրնայ ընել։

Ռուսաստանի այս կեցուածքը պատճառ եղած է որ չարժման անցնի ազրպէջանական ընդդիմադիր ճակատը, բացառելով ամէն զիջում ու ծանր ամբաստանութիւններ ներկայացնելով Ալիեւի իշխանութեան։ Միւս կողմէ, կ'ըսուի թէ Կասպից ծովու հարցով Բաքու հարցեր ունի նաեւ Ղազախստանի եւ Թիւրքմէնիստանի հետ ու Ռուսաստան կրնայ անոնց նեցուկով հասնիլ իր նպատակին։

Ազրպէջանի մէջ կրկին գործունէութեան անցած է Համայնավար կուսակցութիւնը որ լուծուած էր անկախութեան հռչակումով։ Անոր ընդհ. քարտուղար ընտրուած է Սայատ Սայատով։

ԾՆՆԴԵԱՆ 60--ԱՄԵԱԿ

ԾՈՎԱՍԱՐԻ ՕՀԱՆԸ

ՄՈՒՇԵՂ ԳԱԼՇՈՅԵԱՆ
(1933 -- 1980)

Օհանը աչքը կպցրել էր, թէ չէ, լսեց կանչը՝

-- Օհա՜ն:...

Նա աչքերը բացեց եւ սարսռաց:

Նստեց անկողնում եւ մթան մէջ խաչակնքեց:

-- Իմ հօր ձէնն էր, -- ակամայ պատուհանից նայեց դուրս, իմ ողորմածիկ հօր ձէնն էր, չշկլուած հայեացքը պտտեց սենեակում:

Թոռները խաղաղ քնած էին: Նա որոնեց հօր անուանակիր թոռանը, նշմարեց, իջաւ մահճակալից, չիմացաւ ինչու, ուզեց արթնացնել նրան՝ հօր անուանակիր թոռանը, բայց խնայեց եւ ափփելով գնաց ճաշասենեակ, անցաւ միւս ննջարանը, ուր որդին եւ հարսն էին քնած: Որդին առանց կանչի արթնացաւ: Հայրը, ոտից գլուխ ճերմակ՝ ճերմակ բեղ ու մազերով, ճերմակ ներքնաշորերով, անորոշ ահով էր լցրել սենեակը:

-- Դու ձէն լսեցի՞ր, -- հարց տուեց հայրը:

-- Ի՞նչ ձէն, բաբօ:

-- Իմ հօր ձէն քու ականջ չընկա՞ւ:

Որդին հասկացաւ, որ հօր հետ անսովոր մի բան է կատարւում: Եւ պահի մէջ զգաց՝ եկել է ժամանակը, որ հօրը հայրութիւն անի: Ու հաւաքեց իրեն:

-- Բաբօ, քո հերը կա՞յ որ ձէնը լսենք: Դու մոռացե՞լ ես...

-- Մոռացե՞լ եմ: -- Հայրը բարի քմծիծաղեց, ինչպէս թէ, ուրեմն Օհանը չգիտէ՞, որ հայրը չկայ: Ախր, հօրը Օհանի աչքի առջեւ են սպանել, ինքը քանի՞ անգամ է պատմել՝ սպանուեց Ծովասարի փէշին, իր աչքի դիմաց: Դա մոռնալո՞ւ բան է: Այն ժամանակ ինքը տասնըհինգ -- տասնըվեց տարեկան էր եւ ամէն ինչ լաւ է յիշում: Իսկ որ հիմա, մի քիչ առաջ, Օհանը իր հօր ձայնը լսեց, դա հաստատ ու հաստատ է: Որդին կարող է չհաւատալ, հարսը (որ արթնացել ու չուար՝ մէկ սկեսրայրին էր նայում, մէկ ամուսնուն) կարող է չհաւատալ, բայց Օհանը իր ականջներին հաւատում է:

-- Ես դարնան գիւղեր վկայ, -- երդուեց Օհանը, -- իմ հօր ձէնն էր:

Որդին ու հարսը տարակուսած նայեցին իրար: Յետոյ հարսը ջուր բերեց եւ, չնայած Օհանը ծարաւ չէր, տեղի տուեց յորդորանքներին՝ խմեց մի բաժակ ջուր եւ որդու ու հարսի ուղեկցութեամբ գնաց պառկելու:

«Մահա՞ն ես արէ ... Տղի խելք, մարդն իր հօր սպանուել կը մոռնա՞յ»:

Օհանը այսօրուայ պէս է յիշում՝ հայրը ծոցից հանեց դանակը: Ոսկրէ կոթով, լայնշեղբ դանակ էր, հայրը նոր էր ձեռք գցել եւ պահում էր ծոցում:

«Թէ մեռնել է, էլ խոխոալն ի՞նչ է»: -- Հայրը հայհոյեց եւ բացեց դանակը: Առաւօտ էր. ասկեարները նորից խումբ -- խումբ «սանրում» էին Ծովասարի փէշերը: «Կիրակո՜ս... Էլօ՜... Սերո՜բ... Ոհա՜ն...», - ասկեարները հայերէն կանչում էին, - արէ՜ք... արէ՜ք, - որպէսզի թփուտ ու մացառների, քարերի մէջ թաքնուածները սխալուեն՝ խլլան, մատնեն իրենց տեղը: Երեք ասկեար գալիս էին հէնց իրենց թաքստոց -- թփուտների վրայ եւ մէկը կանչեց, -- Օհա՜ն...:

Ձեր արնախում..., -- հայհոյեց հայրը: -- Գերդաստանից պոտ մի արին է մնացել, է՞ն կ'ուզէք»: -- Եւ որոշեց յարձակուել հէնց այն ասկեարի վրայ, ով կանչեց՝ Օհան: Յետոյ հայրը կարգադրեց, որ Օհանը տեղից չշարժուի, ինքը կը զբաղեցնի մարդասպաններին,, իսկ Օհանը, առիթից օգտուելով՝ փրկութեան ճար գտնի: Եւ կարգադրեց խիստ ... Եւ հօր վերջին համբոյրը հերսոտ էր, թուաց՝ ոչ թէ համբուրեց, այլ ատամնեց ... Մարդասպանները մօտենում էին: Եւ երբ զէնքերը ուսերից վար առան «սանրելու» թփուտը, հայրը, բաց դանակը ձեռքին, ծփաց ... Ամէն ինչ կատարուեց ակնթարթում ... Նա, որ կանչում էր՝ Օհան, տապալուեց, իսկ հայրը վազեց թփուտների հակառակ ուղղութեամբ: Եւ վազում էր զիգզագ: Ասկեարները թիկունքից համազարկ -- տուեցին ... Հայրը ծառս եղաւ ... Ջարկուեց ... Ջարկուած էր, բայց չէր ընկնում, ծամլուելով գլոռնում էր, մարդասպաններին քաշում էր ետեւից ... Յետոյ ընկաւ, փռուեց երեսի վրայ, բայց ճիգով հաւաքուեց եւ սկսեց գլորուել լանջն ի վար:

Ասկեարները վազեցին հօր ետեւից: Յետոյ մէկը ետ դարձաւ՝ խուզարկեց ընկած ընկերոջ գրպանները, հանեց փոքրիկ մի կապոց, չտապ ծանր ու թեթեւ արեց, կապոցից ոսկէ մի ատամ ընկաւ, ասկեարը վերցրեց, թքեց ատամի վրայ, ապա կապոցի հետ յարմար տեղաւորեց իր գրպանում, առաւ ընկածի հրացանը եւ նորից վազեց:

Հայրը գլորւում էր Ծովասարի փէշն ի վար: Ասկեարները հայհոյում ու կրակում էին, իսկ հայրը գլորւում էր, եւ կարծես, գնալով թափ էր առնում: Թւում էր, թէ հայրը սարի կանաչ ու փափուկ փէշին խաղ էր անում՝ գլորւում, գլուխկոնծի տալիս ... Եւ մի պահ այնքան հաճելի թուաց, կանաչների վրայ գլորուելը այնքան ցանկալի, որ Օհանը ուզեց գլոր -- մլոր իջնել հօր հետքով, մանուկ օրերի պէս խաղ անել Ծովասարի լանջին:

«Ի՞նչ անո՜յշ կը գլորուէր իմ հէր, մըտածեց Օհանը: Թող որ մեռնելուց առաջ իմ հէր, քանց էրեխայ, գլտորիկ խաղաց Ծովասարի անոյշ փէշին ... Ինչ անո՜յշ կը գլորուէր իմ հէր, -- կրկնեց Օհանը եւ ցանկացաւ: -- Բան չէ, հերիկ..., -- լինէր եւ Օհանը գլտորիկ խաղար Ծովասարի լանջին, գլխկոնծի տար, գլորմլոր իջնէր, բարձրանար, գլորմլոր իջնէր, ելնէր ... արեւածագից մինչեւ արեւմուտ խաղ անէր Ծովասարի անոյշ փէշին ... Գլտորուէր, ելնէր...

Եւ Օհանը սկսեց երգել:

Կանաչ վարոց հոտաղներ,
Հոյ, Նուբար,
Նախշուն գոգնոց աղջիկներ,
Հոյ, Նուբար,
Գարնան կ'ելնէն Ծովասար,
Հոյ, Նուբար,
Հոյ, Նուբար, Նուբար, Նուբար,
Հոյ, Նուբար,
Սանայ սարեր բարուբար,
Հոյ, Նուբար...

Որդին ու հարսը տագնապով ներս մըտան: Որդին վառեց լոյսը եւ կանգնեց հօր մօտ:

-- Խաչօ, -- Օհանը յուզուած նայեց որդուն, -- իմ կեանքի մէջ էս երգն հազար անգամ լսած կամ, հազար անգամ երգած կամ, բայց նո՜ր--նոր հասկացայ թէ ինչքան ճիշդ ու ճիշդ է: Ողորմի էս երգն սարեդողի հօր ... ճիշդ ու ճիշդ էդպէս էր, Խաչօ: Գարնան բացուելուն պէս..., -- Օհանը ուզեց պատմել Ծովասարի մասին: Բայց երկմտեց: -- Պատմի՞մ, թէ՞ երգիմ:

-- Քնիր, -- խնդրեց որդին, -- կէս գիշերն անց է, բաբօ քնիր:

Օհանը երեխայի պէս տարուբերեց գլուխը:

-- Իմ երգերն է կը գայ, -- ասաց, -- քնել կայ ու կայ, դառ: Մեծ քուն կայ, -- Եւ մէկէն ու կտրուկ դարձաւ պատուհանի կողմն: -- Եա՜ա, -- որքան շունչը հերիքում էր ձգեց՝ չշկլուած, զարմանքով եւ կարեւոր մի բան հասկացած տոնով: -- Աստուածն իմ խելքի տունը շինէ, -- հայեացքը աստղոտ երկնքին, ասաց Օհանը: -- Իմ հօր ձէնը նշան էր, թէ իմ մահը մօտ է ... իմ հէրն ու Ծովասար կը կանչէին զիս, Խաչօ: Եւ դարձաւ որդուն ու հարսին: -- Առաւօտ կ'երթամ, -- հաստատ ասաց Օհանը եւ շեշտեց, -- առաւօտ ճամբորդ եմ: Դէ, քնէք, որ առաւօտ շուտ էլնէք, ճանապարհէք զիս: Ես էլ քնիմ:

Օհանը վերմակը քաշեց գլխին եւ քիչ անց արդէն հանգիստ քնած էր:

Իսկ արեւից առաջ ոտքի վրայ էր՝ արտակարգ աշխոյժ ու գործնական: Մի յարմար ձեռնափայտ ընտրեց, հնամաշ խուրջինը մառանի պուճախից բերեց -- յանձնեց հարսին եւ պատուիրեց, որ տասնըհինգ -- քսան օրուայ պաշար դնի՝ հաց եւ պանիր, ուրիշ ոչինչ պէտք չէ: Հա, նաեւ՝ մի քիչ աղ: Երգրի բանջարանոցները, Ծովասարի խավրծիլը՝ աղի հետ, անպատմելի բան է:

-- Էսօր մնա, - փորձեց հարսը, -- հաց թխեմ, քո շորերը մաքրեմ, էգուց կը գնաս:

-- Չէ, -- կտրուկ մերժեց Օհանը, -- իմ շորեր մաքուր են, հացն էլ ինչքան կայ՝ բաւ է: Զիս ճամբից ետ մի ձգէ, հարսնուկ:

-- Բաբօ, -- որդին, որ ատրճաններին նստած մռայլ ծխում էր, ոտքի ելաւ, -- էդ ի՞նչ ես մտցրել գլուխդ, ո՞ւր ես գնում, սահման կայ, սահմանապահ կայ:

Օհանը սթնեղեց. պատահում է, որ որդին երեխայի պէս է մտածում -- սահման կայ, սահմանապահ կայ -- կարծես ինքը, Օհանը, չի իմանում: Օհանը հօ փախստական չէ, հօ գողեգող չի անցնելու սահմանը չիփչիտակ կը գնայ հէնց սահմանապահների հրամանատարի մօտ, կը բացատրի, կը պարզի իր միտքը, եւ հէնց հրամանատարը ուղեկից կը լինի՝ կը բռնի Օհանի թեւից, Արաքսը կը անցկացնի այն կողմ, թուրքին կը հրամայի՝ թող էս հալեւորը գնայ Ծովասարը տեսնի ու ետ գայ:

-- Թէ Ռուսն հրամայեց, ասկեարն ո՞վ է, որ հրամանը չկատարի, տղայ:

Եւ թող որդին հաստատ իմանայ, որ Օհանը ճամբից ետ կանգնողը չէ, ճանապարհի կէսից ետ դարձողը չէ: Իսկ հիմա՝ շտապ կը բարձրանայ գերեզմանոց. պառաւին լուր տալու, որ Երգիր է գնում եւ մինչեւ ետ գալը, խուրջինը պատրաստ լինի:

-- 2 --

Գերեզմանոցը գիւղից դուրս, բարձունքի վրայ էր: Օհանը կայտառ ու փութաւուն ելաւ սարը, բարձրաձայն հանգըստութիւն մաղթեց բոլոր ննջեցեալներին, ապա կանգնեց կնոջ շիրմաքարի մօտ:

-- Պառաւ, Երգիր կ'երթամ, -- շտապեց յայտնել, -- կը զարմանա՞ս...

Գիշերը, ախր, հայրը ձայն տուեց կանչեց, եւ Օհանը այսօր ճամբորդ է: Բան է, թէ տէրը կամեցաւ, Օհանը հէնց այնտեղ Ծովասարի անոյշ փէշին կ'ընդունի իր յաւերժ քունը, թէ՝ չէ, մի քանի օր ման կը գայ սար ու ձորերում, բանջար կ'ուտի, աղբիւրներից ջուր կը խմի, ծաղիկ կը հաւաքի, Ծովասարի փէշերին գլտորիկ կը խաղայ, գլոր -- մլոր կ'իջնի սարի կանաչ ու փափուկ լանջով, կը բարձրանայ, գլոր -- մլոր կ'իջնի, կը բարձրանայ մինչեւ Ծովասարի կատարի լըճակը...

-- Կը յիշե՞ս, պառաւ, գարնան բացուելուն պէս...

Եւ նա էլի մտաբերեց երգը:

-- Ողորմի էդ երգն սարեդողի հօր ... Էդ երգն ինչքա՜ն ճիշդ է, պառաւ, անցած գիշեր նո՜ր -- նոր հասկացայ:

Եւ պատմելու փոխարէն երգեց.

Կանաչ վարոց հոտաղներ,
Հոյ, Նուբար,
Նախշուն գոգնոց աղջիկներ,
Հոյ, Նուբար,
Գարնան կ'ելլեն Ծովասար...

-- Ուշ է, -- Օհանը աչք դիպցրեց արեւին, -- երթամ -- գամ, նոր պատմիմ ... թէ գամ՝ քեզ համար ի՞նչ բերեմ: Ի՞նչ բանջար՝ խաւրծի՞լ, ճուխի՞կ ... ի՞նչ ծաղիկ բերիմ ... Ծովասարի գլխի լճակից՝ ջո՞ւր... --- Յետոյ դարձաւ ձայն տուեց իր համերկրացի ննջեցեալներին: ... Էրօ՜, Մանո՜ւկ, Մուրդի՜կ ... Երգիր է կ'երթամ, տղէք ձեզ համար Ծովասարի հող կը բերիմ...

-- 3 --

Երբ Օհանը գիւղ իջաւ, դռանը աւտոմեքենայ էր կանգնած:

Նա հեռուից նկատեց աւտոն եւ ուրախացաւ.

«Յաջողութեան նշան է: Մինչ շրջկենտրոն աւտոյով կ'երթամ»:

-- Խաչօ, -- հեռուից ձայն տուեց, -- աւտոն չթողնես երթայ, մինչեւ՝ հասնիմ:

Հարեւանի դռանը կանայք գլուխ գլխի հաւաքուած նայում էին Օհանին, անծանօթ մարդկանց կողմն եւ քչփչում: Քիչ այն կողմ, փողոցը երկայն պատաչարի մօտ էլի մարդիկ կային, բայց Օհանը ուշադրութիւն չդարձրեց, աւելի ճիշդ՝ չուզեց նկատել. հարկաւոր է սուսուփուս գնալ, թէ չէ, տեսար՝ տարեկիցները ոտքի ելան, գօտիները պնդեցին,, թէ՝ մենք էլ ենք ուզում ... Քանի՞սն են: Եօթը ... կարգին մի խումբ ... իսկ սահմանապահ հրամանատարը խումբ մարդկանց Երգիր գնալու իրաւունք չի տայ, Օհանը սուսուփուս պէտք է գնայ: Եւ որքան լաւ է, որ աւտո կայ: Հէնց դռանը կանգնած է: Եւ այն է՝ որդու ընկերոջ աւտոմեքենան:

Օհանը ուրախ ողջունեց եւ շտապ որդուն ասաց, որ խուրջինը բերի:

-- Ո՞ւր ես գնում, քեռի Օհան:

-- Երգիր է կ'երթամ, ախպօր տղայ: Իմ ողորմածիկ հէրն է կանչէ զիս, Ծովասարն է կանչէ ... Կ'երթամ:

-- Գնացինք, քեռի Օհան:

-- Իմա՞լ: Դո՞ւ էլ միտք ես դրէ, տղայ: Ձեզաւ, ախպօր տղայ, հէչ չեղաւ: Զիս կը թողին, հըմը քեզ...

-- Քեռի Օհան, ես քեզ մինչեւ սահմանը կը հասցնեմ ու ետ կը դառնամ:

-- Եղաւ:

-- Խաչօ, -- Օհանը խառնուեց իրար: -- Խուրջին բեր, հարսնուկ...

Հարսը, որ հազիւ էր զսպել լացը, փաթթուեց սկեսրայրին եւ փղձկաց, -- բաբօ...

-- Կնկայ խելք, -- Օհանը շոյեց հարսի մազերը, -- փոխանակ ուրախանայ, որ բաբօն Երգիր է կ'երթայ, լաց կ'էգնի: Անխելք, խաղաղ աշխարհ է, բաբոյին ի՞նչ կը պատահի: Խուրջին բեր, դառ:

-- Խուրջինը մեքենայում է, -- միջամտեց որդու ընկերը:

Օհանը տեսաւ, որ որդին էլ է աւտո նստում. ուրեմն ուզում է իրեն ճանպարհել. դրա համար յուզուեց. բայց փորձեց որդուն ետ պահել. ի զուր ինչո՞ւ կըտրուի բանուգործից ի՞նչ է, Օհանը Երգրի ճամբան չի՞ իմանում:

-- Մինչեւ շրջկենտրոն թող ուղեկցի, -- միջամտեց որդու ընկերը:

-- Թող ձեր խօսքն էղնի, -- համաձայնուեց Օհանը: -- Եա--Տէր, -- աչք դիպցրեց երկնքին եւ ուրախ ու զուարթ նստեց աւտոմեքենան:

ՅՈՅՍԵՐՈՒ ՏԱՔՆ ՈՒ ՊԱՂԸ

Հակառակ նախագահ Ելցինի արգելքներուն ու սեղմումները հակաժողովրդական քայլեր ցոյց տալու յատկապէս արեւմտեան հակումներուն, Ռուսաստանի ժողովրդավարները բնաւ չեն բողոքած համայնավարական թերթերու փակումին դէմ. ընդհակառակն: Ամբողջատիրութեան ընդդիմադիր մտաւորականութիւնը Ելցինէն կը պահանջէ որ յարգուի ցոյցերու, հաւաքներու դէմ հռչակուած արգելքը որ նախատեսուած էր մինչեւ Նոյ. 15: Վերանորոգիչներու եւ բարեշրջողներու զանգուածը ոչ մէկ անձկութիւն կը զգայ հանրային ազատութիւնները սահմանափակող տրամադրութեան առջեւ: Այնքան սարսափելի էր համայնավարութեան վերադարձին վախը: Եթէ կարմիր համազէնները քանի մը վայրկեան աւելի կանուխ հասնէին հեռատեսիլի շէնքը, առանց կռուի տիրացած պիտի ըլլային հեռատեսիլին ուրկէ զօր. Ռուցկօյ պիտի յայտարարէր իրենց յաղթանակը: Անհաւանական չէր որ զինեալ համայնավարները յարձակումներու անցնէին նախ ամէնէն յայտնի դրամատէրերուն, ապա փոքր առեւտրականներու վրայ:

Ճիշդ է որ ռուս զանգուածին կեանքի մակարդակը վերջին ծայր ծանր անկում արձանագրած է. 1990-ին միսը Մոսկուայի մէջ 2,5 ռուբլի կ'արժէր երբ միջին ամսավճարը 250 ռուբլի էր. առով կարելի էր 100 քկ. միս գնել. այսօր այդ քանակութիւնը 10 անգամով զեղչուած է: Այս կացութեան պատճառները ոչ ոքի համար գաղտնիք են: Լաւագոյնը պիտի ըլլար անշուշտ աստիճանական անցք մը դէպի դրամատիրութիւն. լաւ պիտի ըլլար որ պահուէին անցեալի վարչաձեւին բարի կողմերը ու անոնց վրայ պատուաստուէին ազատ շուկայի տնտեսագործութեան ու նախաձեռնութեան մըղումները:

Բայց ե՞րբ Ռուսաստան ճանչցած է ներդաշնակ անցումներ, պատմութեան մէկ էջէն միւսը. ԺԹ. դարու ամբողջ երկայնքին ցարական ինքնակալութիւնը Եւրոպայի սեւ արատը եղած էր. այսուհանդերձ, ան մինչեւ վերջին պահը յամառած էր մերժել ազատականութիւնը:

1987-ին երբ Գորբաչով բացաւ փա-

կանքները, գրեթէ մէկ անգամէն պոռթկացին 70 տարի զսպուած բոլոր մղումները: Ստալինի մահէն, 1953-էն ի վեր կը խօսուէր յեղաշրջումի մասին, բայց միշտ կը յետաձգուէր ան: Ու այն օրը երբ առիթը ներկայացաւ զայն իրագործելու, այլեւս շատ ուշ էր:

Այսօր Մոսկուա նորայայտ դրամատիրութեան ասպարէզ է. ան գիտէ ծախել, բայց չէ սորված արտադրել. այն օրը երբ մաֆիան ալ բան չձգէ կողոպտելու համար երկիրը անապատի պիտի վերածուի: Այս պայմաններուն մէջ յաջողութիւն կ'արձանագրեն անոնք որոնք հասկցած են շարժման անցնելու անհրաժեշտութիւնը: Այս խումբէն է Նիկիտան որ ճարտարագէտի վկայական ունենալով հանդերձ, սկսած է նորոգութեան գործով զբաղիլ. երկու գործաւոր ունի. անոնց 20-30 հազար ռուբլի օրական կը վճարէ, հակառակ պարագային գիտէ թէ կը մեկնին. շատ է գործը, իսկ որակաւոր բանուորները քիչ: Մեծ է այս կարգի օրինակներուն թիւը: փրկութիւնը այնքան ալ անկարելի բան չէ. կը բաւէ հասկցած ըլլալ թէ զայն պէտք չէ ուրիշէն յուսալ: Դժբախտաբար, շատեր այն նախապաշարումին տէր են որ գործի ասպարէզ իջնել վարկաբեկող բան է. իր վարպետութիւնը օգտագործել աւելին շահելու համար, կը նկատուի արժանաւորութեան կորուստ, կը համարուի միախառնուիլ շահագէտներու բազմութեան, զեղծարարներուն, որոնք միշտ անփառունակ վախճան մը կ'ունենան: Անոնք կ'այպանեն նաեւ օրէ օր բազմացող կազինոները. սակայն այդ հաստատութիւնները միայն աղմուկի հրապարակներ չեն, այլ նաեւ հանդիպումի, խօսակցութեան վայրեր:

Կայ միշտ դժգոհներու խումբը որ ներկայ է ամէն տեղ. սակայն Հոկ. 4-ի օրը երբ զինուորականները Խորհրդարանի իրենց բարեկամներուն վրայ յարձակում կը գործէին, միակ սարսափ մը ունէին որ քաղաքացիական պատերազմի մը հեռանկարն էր. անոնք գիտակից էին որ վտանգը մեծ է ու եթէ սարսափելին պատահի, թէ իրենք կորստեան կը մատնուին, եւ թէ ամբողջ երկիրը: Այսօր յայտնի է որ նախկին խորհ. Հանրապետութիւնները այլեւս իրարու հետ կռուելու տրամադրութիւն չունին. Հայերն ու Ազերիները կը մօտենան Մոսկուայի: Ուկրանիա իր նաւատորմը կը ձգէ Ռուսաստանի, ունեցած իր պարտքին փոխարէն: Ռուսական դաշնակցութիւնները չեն աճապարեր իրենց գերիշխանութիւնը հաստատելու: Այսօր երբ Վրացին ու Տաճիկը պատրաստ են համակեցութեան, ինչո՞ւ Ռուսը Ռուսին հետ ապրելու ճամբան պիտի չգտնէ: Ձեռնարկատէրերը մեծ մասով լաւատես են. վստահութիւն կը յայտնեն որ երկիրը ելքի ուղին պիտի գտնէ եւ ակնկալուածէն աւելի շուտով, միակ պայմանը այն է որ պատերազմ չըծագի:

ՔԱՂՀԱՆ

ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԶԱՐԵՀԵԱՆ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ 64-ՐԴ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Զարեհեան Դպրեվանքը իր 64-րդ կրթական տարեշրջանը սկսաւ Թարգմանչաց Նուիրուած տեսչական պատարագով Կիրակի, Հոկ. 10-ին: Պատարագը մատոյց եւ քարոզեց Դպրեվանքի տեսուչ՝ Գերպ. Տ. Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գաբուճեան: Պատարագի ընթացքին բոլոր սաները ստացան Ս. Հաղորդութիւն: Պատարագի աւարտին, միաբան հայրերուն հետ միասին բարձրացան Վեհարան, լսելու Վեհափառ Հայրապետին պատգամն ու ստանալու Ն. Սրբութեան օրհնութիւնը: Վեհափառը Դպրեվանքի այս տարուան համար թելադրեց կեանքի կրաւորական կեցուածքէն ներգործական կեցուածքին անցնիլ նշանաբանը:

⁂

Դպրեվանքի կրթական 64-րդ տարեշրջանի պաշտօնական բացման հանդիսութիւնը տեղի ունեցաւ Երկուշաբթի, Հոկ. 11-ի առաւօտեան ժամը 9-ին, Դպրեվանքի Բրաքիոն Տումանեան Հանդիսասրահին մէջ, բարձր նախագահութեամբ՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին, եւ ի ներկայութեան միաբան հայրերու եւ Դպրեվանքի ուսուցիչներու: Հանդիսութիւնը սկըսաւ ազգային փառերգի եւ Դպրեվանքի քայլերգի եռաձայն երգեցողութեամբ, Դպրեվանքի երգչախումբին կողմէ՝ ղեկավարութեամբ Դպրեվանքի հսկիչ՝ Մեղրիկ Աբեղայ Բարիքեանի: Նոր տարեշրջանի առաջին մտածումը մեզի փոխանցուեցաւ Յակոբ Սրկ. Տէմիրճեանի կողմէ կարդացուած աւետարանական հատուածով (Ղուկ. 7:47-49), ուր Յիսուս բաղդատականը կ'ընէր ժայռի վրայ իր տունը հիմնած մարդուն եւ աւազի վրայ իր տունը շինած մարդուն. աւետարանական ընթերցման յաջորդեց Նարեկ Աղօթամատեանի Բան ՂԲ Ա. եւ Բ. հատուածներուն ընթերցումը՝ Յարութիւն Սրկ. Զօպանեանի կողմէ: Այնուհետեւ Դպրեվանքի երգչախումբը ներկայացուց «Որք Զարդարեցին» շարականը եւ «Ով Մեծասքանչ Դու Լեզու» երգը եռաձայն կատարողութեամբ:

Դպրեվանքի տեսուչը՝ Գերպ. Արշաւիր Ծ. Վրդ. Գաբուճեան կարդաց իր բացման խօսքը կեդրոնանալով աւետարանական հատուածի փոխանցած հիմնական մտածումին վրայ. ապա ներկայացնելէ ետք տեսչական, ուսուցչական եւ ուսանողական վիճակագրական պատկերը, գլխաւոր եւ մէկ մտածում մը վեր առաւ, որ աշխատանքի գաղափարն էր:

Տեսուչ Հայրը իր խօսքը աւարտելով բեմ հրաւիրեց Վեհափառ Հայրապետը, որպէսզի իր օրհնութեամբ բացուած յայտարարէ Դպրեվանքի կրթական նոր տարին:

Վեհափառը խօսքը սկսաւ նշումով մը, թէ այս պահը փոքրերուն համար նոր կեանք մըն է, իսկ մեծերուն համար վերապրումի պահ մը, զոր որակեց իբրեւ խղճի պահ: Գլխաւոր շեշտը դրաւ աշխատութեան վրայ ըսելով. «Աշխատանքը կեանքի մէջ պէտք է այնպէս թարգմանուի, որ կեանք առնէ: Գաղափարները կը նմանին շոգիի, որ երբ թանձրանան, կը վերածուին ուժի: Աշխատանքը մարդու սահմանումն իսկ է»: Ապա աշխատանքի երեք տարածքներ մեր ուշադրութեան առարկան դարձուց՝ աշխատիլ, աշխատցնել եւ աշխատցնելու համար կրկնակի աշխատիլ: Վեհափառը, յիշելէ ետք Եկեղեցւոյ հայրերէն Ս. Իրենիոսի խօսքը թէ՝ երբ մէկը ուսում ստանայ ուրիշի մը բերնէն, կը կոչուի որդին կամ զաւակը անոր, որ իրեն կ'ուսուցանէ եւ այս վերջինը կը կոչուի հայր, ըսաւ. «Ձեր ուսուցիչները ձեր հայրերն են, իրենց տուածները հաց են եւ սնունդ: Յիսունմէկ այս հայ անունները, որ պիտի արձանագրուին մեր Դպրեվանքի պատմութեան մէջ, թող փոշի չտեսնեն եւ Դպրեվանքի 64րդ օղակը գայ եւ մեր պատմութեան մէջ յաւելում արձանագրէ եւ նոր փայլք տայ մեր առաքելութեան»:

«Կիլիկիա» մաղթերգէն ետք Վեհափառը օրհնեց բոլոր դպրեվանքցիները եւ Դպրեվանքի բացուած նոր տարեշրջանը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
- Յ -

ՀԱՄԲԱՒԱԿԵՐՏՈՒՄ

«Սահման համբաւասիրաց՝
ծանուցագրութիւն իւրեանց»:

Մարդկային ցեղի տեսակներ որպէս՝
երեք կարեւոր խումբեր կան կարծես. --
ցածորակ, միջակ եւ առաջնակարգ:

Առաջնակարգը ձգենք իր բախտին.
չնչին տոկոսը կը կազմէ ցեղին:

Այլապէս ճոխ է, հետաքրքրական՝
ցածորակ, միջակ մարդոց պարագան
որոնց կեանքն ամբողջ ճիգ է ու պայքար
մշտնջենական, հետեւողական՝
յաղթելու համար այդքան անարդար
անտաղանդութեան իրենց՝ բնական:

Այս պայքարին մէջ -- հարկ է ընդգծել --
մեր հայ կեանքէն ներս (գոնէ սփիւռքեան)
այս տիպի մարդիկ բարեբախտաբար
մամուլին վրայ կրնան յոյս դնել
որպէս գործակից առարկայական:

Պարզ օրինակ մը՝ ցոյց տալու համար՝
ինչպէ՞ս կը բանի ինքնաբերաբար
համբաւակերտման
արդի մեքենան:
Այսինչ քաղաքի այնինչ միութիւն
կը կազմակերպէ դասախօսութիւն
կամ այլ առիթով բանախօսութիւն:
Մէկն մի ձեռնարկի կարեւոր դերը
իր բանախօսին կամ դասախօսին
ուսերուն կ'իյնայ: Պարզ ճշմարտութիւն:
Մարդը նստեր է, իր սուղ ժամերը
յատկացուցեր է այդ մէկ ելոյթին
լուրջ պատրաստութեան: Բայց եկուր
տես որ
ելոյթի պահուն՝ նստած իր կողքին՝
«հանդիսավար» կայ, որ շատ կարեւոր
երկու խօսք կ'ըսէ: Առաջինը թէ՝
«Հոս հաւաքուած էք, որպէսզի լսէք
այս դասախօսը (կամ բանախօսը)»:
Իսկ երկրորդը թէ՝ «Կը հրաւիրեմ
մեր դասախօսը (կամ բանախօսը)
որ այժմ նիւթը ներկայացնէ:
Հրամմեցէք, խնդրեմ»:

Տեղական թերթը ելոյթին մասին
կը տեղեկագրէ մի քանի տողով. --
վայր ու թուական՝ առաջին հերթին.
ներկաներու թիւ՝ մօտաւոր հաշուով.
եւ անունները հանդիսավարին
ու դասախօսին:
(Պէտք չէ սպասել ասկէ աւելին):

Մէկ թերթը միւսէն արտատպելով՝
լուրը կը հասնի ամբողջ աշխարհին:
Իբերայաջորդ այլ ձեռնարկներուն
Երբ հրաւիրուին այլ բանախօսներ,
բայց նոյնը մնայ «հանդիսավարը»,
հարկ չէ սպասել երկար տարիներ,
որ ան նկատուի յիշեալ քաղաքի
մտաւորական մե՛ծ ղեկավարը:
Միթէ ինքը չէ՞, որ միշտ կը յիշուի
«գաղութէ -- գաղութ» տրուած լուրերուն
որպէս «յաճախորդ» հին ու մնայուն...

Որքա՜ն հարուստ են մեր գաղութները՝
մտաւորական տիրուկի դերը
հաւատարմօրէն խաղալու ատակ
ծանուցագրութեան հրաշքին տեղեակ
այսպիսի արթուն անձերով միջակ:
Բախտաւոր ենք որ անոնց շունչին տակ
նոր սերունդները կը նետեն հասակ,
զի այսօր՝ որպէս մեծ դաստիարակ
գրաւած են բեմ ու հրապարակ:
Ալ ո՞վ պէտք ունի միւս առաջնակարգ
անձերուն համեստ, այլեւ անճարակ,
օրուան պահանջէն լրիւ անտեղեակ...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՅ. ՄԱՎԵԱՆ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՍԷՖԷՐ ՊԷՐԼԻՔԸ

Ուրիշներ աջ ու ձախ կը կոփահարեն «Ըսէ ո՞վ մարթին ունի եւ շուտով ազատէ»: Անդին ուրիշներ կը պոռան «Կեցի՛ր, կեցի՛ր, էֆէնտի, պիտի ըսէ» հարուածներուն քիչ մը դադար տալու միտումով: Յետոյ վերստին կը շարունակուի ծեծը:

Այս պահուն երբ վրայ հասանք մենք, հարուածաբեկ տղուն գլուխը դէպի ինծի դարձնելով «Փափազին նայէ՛, մարթին ունի՞» հարցուց եւ սաստկացուց հարուածները, առաւել չափով: Եւ արդէն տղան ուշաթափ, ինչ ընելն իսկ չէր գիտեր, հեկեկալով ըսաւ. «Կարելի է ունի»: Ինչպէս յիշած էի վերը, թէ Փանոս աղայի հետ ունեցած մեր խօսակցութիւնը լրտեսած էր մուավինի տղան, ճիշդ այդ պահուն պաշտօնական յարգանքով հրաման խնդրեց խօսելու համար Օսման պէյին, որ կռթնած էր հսկայ թթենիին բունին ու կը դիտէր խժդժութիւնները: «Էֆէնտիմ երբ քիչ առաջ Փանոս աղան մարթինները տալ ուզեց, ես լսեցի այս փափազը, որ իրենց լեզուով կ'ըսէր թէ մարթինները չեն կրնար տալ:

Ահա կարծես թէ գտան ինչ որ կը փնտռէին եւ անմիջապէս տարին ինծի եւս հոն, ուր քիչ առաջ կը ծեծէին Աւետիսը. 300 զինուորներ կանգնած էին հոն բոլորաձեւ, շրջանակի մէջ պահելով ամբողջ ժողովուրդը ու նաեւ գանահարուելու յատուկ ատեանը: Աւետիսի նման, իմ ոտքերն ալ անցընելով մարթինի օղակին, յինապետ մը գաւազանը ի ձեռին առնելով սկսաւ. «Փափազ ամօթ է քեզ ծեծել. շիտակ խօսէ, դուն գիտես ժողովուրդի ամէն գաղտնիքը, թէ ոչ կը հիծիս գաւազանի հարուածին տակ անխնայ»: Պատասխանեցի. «Էֆէնտի, եթէ շիտակը պիտի խօսիմ, մեր գիւղը մարթին ունեցող չկայ եւ եթէ բանի կերպով պիտի ստիպէք զիս զրպարտել ոեւէ մէկուն, կարծեմ ոչ Աստուածը եւ ոչ ալ Թագաւորը կ'ընդունին ատիկա»: Յինապետը ձեռքի գաւազանը ցոյց տալով «Մեր ամէնէն ճշմարտախօս վկան այս է. միայն անոր կը հաւատանք» ըսելով սկսաւ անխղճօրէն գաւազանի հարուածներ տեղացնել ոտքերուս: Զինուորներու ուրախութիւնը անչափ էր այդ պահուն, քանի հայ եկեղեցականը նշաւակ էր իրենց:

Իսկ մեր ժողովուրդին ալ տխրութիւնը, լացն ու կականը անչափ էր, քանի ականատես էին իրենց եկեղեցականի հանդէպ կատարուած վայրագաբարոյ անգութ արարքին: Ուշակորոյս բարբարոս հարուածներուն տակ, աչքերս սեւեռած դէպի երկնակամար, Թրքերէն բարբառով կը բողոքեմ անարդարութեան դէմ ու կը խնդրեմ երկնային օգնութիւնը:

Վերջապէս համոզուելով թէ որքան ալ գանահարեն զիս իրենց բաղձանքը պիտի չիրականանայ, սրտմտօրէն լսեցի Օսման պէյի ձայնը «Պըրաք, պըրաք»: Ու քակեցին ոտնակապերս ու նստեցուցին զիս ու Օսման պէյ յարեց. «Փափազ էֆէնտի, յիրաւի ճշմարիտ ես եղեր. վընաս չունի, այսքանն ալ հին մեղքերուդ հաշուէ»: Իսկ ես չէմ կրնար ոտքերուս վրայ կենալ: Յետոյ կարգը եկաւ Փանոս աղային. անոր ոտքերը օղակի անցընելու պահուն, զինուորներու շարքին մէջ նկատեցինք մեզի ծանօթ երկու զինուորներ, որոնք մեր գիւղէն երեք ժամ հեռու Թանըր գիւղէն էին ու շատ վայելած մեր բարիքն ու պաշտպանութիւնը: Անոնք չկարենալով հանդուրժել անիրաւութեանց, պաշտօնական յարգանքով մը ըսին. «Էֆէնտիմ, մենք մօտէն ծանօթ ենք այս մարդոց, օրինապահ հլու հպատակներ են եւ շատ ալ հիւրասէր. եթէ կարելի է խնայեցէք»: Բարեխօսութիւնը ունեցաւ իր ազդեցութիւնը եւ Փանոս աղան զերծ մնաց գանահարումէ: Երկար հետախուզութիւններէ ետք ընդամէնը 11 ձի եւ 12 կտոր ալ որսի զէնքեր ձեռք բերին. ժողովուրդէն ալ տարիքը 45-էն վարերը իրենց հետ առնելով մեկնեցան գիւղէս: Հետեւեալ օրը գիւղացիները վերադարձան իրենց տուները ի ձեռին զինուորական վէսիքա, ի պահանջեալ հարկին պատրաստ գտնուելու համար:

Այս դէպքէն հազիւ 4-5 օր ետք, Ֆանուզի շրջանի զինահաւաքէն վերադարձի ճամբուն վրայ, զօրախումբը կրկին ժամանեց գիւղս, իր գլուխն ունենալով չարահամբաւ յինապետը, որ վայրագօրէն գանահարելով բազմաթիւ ազգակիցներ բոլորովին կաղ կամ անդամալոյծ դարձուցած էր Ֆանուզի կողմերը: Հոնկէ իրենց հետ բերած էին 12 ձի եւ մէկ բեռ որսի զէնքեր: Կատաղի ըսպառնութեամբ 12 ձիերուն համար կեր, 50 զինուորներու համար անկողին եւ կերակուր պահանջեց, միանգամայն աւելցնելով թէ մենք զէնքերը ամբողջութեամբ չենք յանձնած Օսման պէյին. «Մանաւա՛նդ մարթինները պէտք է յանձնէք»: Այս դէպքերու ընթացքին, զօրահաւաքի պատճառաւ միայն տարեց ու անկարող մարդիկ կը գտնուէին գիւղիս մէջ: Հետս ունենալով միայն Պ. Վարդավառ Աչըղեանը եւ Գէորգ Պետրոսեանը, առաջինէն նուազ ծեծ չուտելով այս վտանգն ալ անցուցինք մեծ վընասով ու չարչարանքով:

(Շար. 3)

Տիկին Մարի Մազմանեան,
Տէր եւ Տիկին Սարմէն Մազմանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մահտեսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Պատրիկ Մազմանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վիգէն Մազմանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Պօղոս Մազմանեան եւ զաւակները,
Տէրն ու Տիկին Անդրանիկ Մազմանեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Արմենակ Մազմանեան եւ զաւակները,
ինչպէս նաեւ Մազմանեան, Կիւլիւզեան, Ճէնանեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՄՈՎՍԷՍ ՄԱԶՄԱՆԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 3-ին, 68 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 9, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:
Ըստ ողբացեալին փափաքին փոխան ծաղիկի նուէրներ՝ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին կամ Հայ մամուլին:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները ողբացեալին ընտանիքին:

La Section d'Etudes Arméniennes de l'INALCO
a le regret de vous faire part du décès de
YANN LE GALL
Etudiant en cinquième année d'arménien
survenu le 2 Novembre à l'âge de 35 ans.

Ayant connu l'Arménie lors d'une mission humanitaire en 1989, il était devenu un des étudiants les plus assidus de la Section. Depuis deux ans, il avait œuvré pour faire connaître en France les activités de l'association culturelle Ghevond Alichan (Erevan) dont il était le Président en France.

La cérémonie d'inhumation aura lieu à la Chapelle du Père Lachaise, Vendredi 5 Novembre à 8 heures 30.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Հեղէն Հանտալեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 7, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին իր հօր՝

ՄԻՀՐԱՆ ՀԱՆՏԱԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

CONCERT
du Vendredi 5 Novembre
à l'Amphithéâtre de la Sorbonne

Modification de programme
BAGHDASSAR OHANIAN (baryton)
remplacera Armand Arabian.

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ

Սուրբ Եկեղեցւոյս Օծման 11-րդ տարեդարձին առթիւ Փօն - Տը - Շէրիւ Շարվիէօյի Ազգ. Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 7-ին Օծման 11-րդ տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Այս առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար ողբացեալ՝

ՃԻՊՐԱՅԻԼ ԵՒ ԱԶԱՏՈՒՀԻ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

Նաեւ իրենց ծնողաց Նշան, Ֆիլոր Պահատուրեանի *հոգիներուն համար, Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խաբբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութեան, Հիւպազեան ընտանիքներու ննջեցելոց:*
Նաեւ կը յիշատակուին Եկեղեցւոյս միւս բարերարները, Նախկին Հոգեւոր Հովիւ Հմայեակ Ծ. Վրդ. Պաղտասարեան, Պալեան, Ճնկլտրեան, Գարակէօզեան, Խաչատուրեան, Մելքոնեան, Մուկհամեան, Սանթուլլօ, Զիդտեմեան, Զիլինկիրեան, Թիլպեան, Տէյիրմէնճեան, Հիւպազեան, Պաթմազեան, Զատէեան, Տիրանեան, Յարութիւնեան, Մարգարեան, Գարիպեան, Պչաքճեան, Աղէկեան, Պագըրճեան, Պետրոսեան, Կիւրէնեան, Մուրատեան, Սօմունճեան եւ Արտաշէս Մուրատեան գերդաստաններուն հարազատներուն համար:
Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:
Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան (ՃԻՊՐԱՅԻԼ ՊԱՀԱՏՈՒՐԵԱՆ) սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ ժողովրդական ճաշ:
Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, ճաշագինն է 100 Ֆր.:

(Շար. Ա. էջէն)

Նեցած մամուլի աստլխին յայտնած է որ անցեալ 9 ամիսներու ընթացքին Հանրապետութեան արդիւնաբերական արտադրութիւնը հասած է 94 միլիառ ռուբլիի, ինչ որ սակայն անցեալ տարուան նոյն ժամանակաշրջանի 85%-ը, իսկ 1993-ի համար նախատեսուած ընկերա -- տնտեսական ծրագրի 72%-ը միայն կը ներկայացնէ: Ան աւելցուցած է նաեւ որ Հոկտեմբերին արտադրութիւնը հասած է 25 միլիառ ռուբլիի, ինչ որ կը նշանակէ թէ ընթացքը բարգաւաճման մէջ է: Անդրադառնալով արդիւնաբերութեան բնագաւառի աշխատավարձքերուն, Նախարարը յիշած է թէ աշխատաւորներու 10%-ը կը ստանայ աւելի քան 60 հազար ռուբլի, մեծ մասը՝ 25 -- 60 հազար ռուբլի եւ միայն 5%-ը՝ նուազագոյն աշխատավարձք:

**

ՕԴԱԿԱՅԱՆԸ ՄԱՔՍԱԶԵՐԾ ԱՌԵՒՏՈՒՐ

«Զուարթնոց» օդակայանի տնօրէնութիւնը կը ծրագրէ օդակայանի նորակառոյց միջազգային հատուածին մէջ հաստատել տարանցման գործող մաքսազերծ առեւտուր: Այս ուղղութեամբ կ'ակընկալուի ինչպէս Հայաստանի այնպէս ալ Սփիւռքի կազմակերպութեանց գործակցութիւնը: Կարելի է դիմել փաքսի հեռախօսի թիւերուն՝ 28 -- 15 -- 97 եւ 77 -- 22 -- 11 :

**

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Այս օրերուն Հայաստան կը գտնուէին ԻՒՄԱՖ-ի Մարսէյլի ճիւղէն խումբ մը բժիշկներ, որոնց այցելութեան նպատակն էր զարկ տալ լապրոսքոփի-ի եւ արուեստական բեղմնաւորման կեդրոններու հաստատման աշխատանքներուն: Անոնք կը մասնակցին նաեւ քանի մը վիրահատութիւններու:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԻՒՐՏԵՐԷՆ

Հայաստանի Քիւրտերու անունով Հայաստանի քիւրտ մտաւորականներու Խորհուրդը եւ «Քիւրտիստան» Կոմիտէն նամակներ ղրկած են Նախագահ Գլինթընի ու Ելցինի, ուր խնդրած են ջանք չխնայել դադրելու համար Թրքական կառավարութեան վերջին շրջաններուն ձեռնարկած յարձակումները Քիւրտիստանի դէմ, որոնք խաղաղ բնակչութեան մօտ հարիւրաւոր զոհերու պատճառ եղած են:

ENFIN DISPONIBLE !

MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL

WESTERN ARMENIAN HANDBOOK FOR NON-ARMENIAN SPEAKERS

- Une méthode novatrice et radicale pour apprendre à *parler*, lire et écrire l'arménien.
- Une méthode audiovisuelle testée avec succès auprès des adultes et des jeunes scolaires.
- Une méthode utilisable chez soi et en cours collectif.

3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement) contenant les dialogues des leçons - sketches et les chansons, l'enregistrement des leçons d'écriture, ainsi que les exercices structuraux.

Prix spécial de souscription jusqu'au 31 Décembre 1993, les 3 volumes et les 4 cassettes audio : 550 F. (plus 50 F. frais d'expédition). Après cette date, le Manuel complet sera vendu 700 F. (plus 50 F. frais d'expédition).

Pour recevoir, envoyez vos bulletins de souscription avec vos chèques à l'ordre de l'auteur - éditeur :
Mme Hilda Kalfayan-Panossian.
8, rue Lamennais, 92370 Chaville,
Tél. : (1) 47 - 50 - 97 - 51.

BULLETIN DE SOUSCRIPTION, A DETACHER ET A ENVOYER

Nom :
Prénom :
Adresse :
.... Tél :
Désire recevoir exemplaire(s) du Manuel d'Arménien Occidental Pour les Non-Arménophones (3 volumes et 4 cassettes audio) et envoie F. par chèque. Signature :

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Նոյեմբեր 14, Կիրակի
Պատարագ և Հոգեհանգստեան պաշտօն
Ս. Թարգմանչաց
Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
ի յիշատակ
մեզմէ անդարձ բաժնուած
Պոլսեցիներու
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆ
Առաջնորդ Գերմանիոյ
Հովանաւորութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ-ի
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի
Յաւարտ պատարագի հոգեճաշ Ս. Զրբաշեան սրահին մէջ:

LE SEMINAIRE D'ANAHIDE TER-MINASSIAN
consacré aux «Communautés arméniennes 19e - 20e siècles» reprend le mardi 9 Novembre.
Le séminaire a lieu à la Maison des Sciences de l'Homme
54, Bd. Raspail, Paris 5e — Salle 801
les deuxième et quatrième mardis de chaque mois de 17h30 à 19h30.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ
ԱՐԱՔՍ ԴԱՒԹԵԱՆ
(Սոփրանօ)
դաշնակի ընկերակցութեամբ՝
ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՔԼԵՒՔԷ-ի
Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 8, ժամը 20.30-ին
SALLE CORTOT
78, rue Cardinet, Paris 17e
Մուտքի գին՝ 150 եւ 100 Ֆր.:
Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը:
Հեռաձայնել. --
42 - 29 - 10 - 24
44 - 05 - 92 - 12

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS
EXPOSITION
Du 29 Octobre au 30 Novembre
Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ
«ՏԻՐՈՒՀԻ ՄԻՍԱՔԵԱՆ»
մասնաճիւղը
կը կազմակերպէ Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 20.30-էն սկսեալ
«ՔՈՒՍՔՈՒՍ»ի
երեկոյթ
17, rue Charles Péguy, Sevran
Հեռաձայնել ապահովելու համար տեղերը. --
46 - 58 - 03 - 17 (*ժամը 20-էն ետք*)
43 - 83 - 92 - 75

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-ԻՆ

ԻՍԻ Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթ. Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց
Երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը: Յաւարտ պատարագի մատաղօրհնութիւն, ապա հոգեհանգստեան պաշտօն ողբացեալ կնքահայրերու յիշատակին:
Ժամերգութիւն ժամը՝ 9.15-ին:
Պատարագ ժամը՝ 10-ին:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ՎԱՐԱԳԱՅ Ս. ԽԱՉ

Նոյեմբեր 7, Կիրակի օր, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ՝
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ
Սկիզբ պատարագի ժամը 10-ին:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ իր տարեկան պարահանդէսը Շաբաթ, Նոյեմբեր 6, ժամը 21-էն սկսեալ «քազինօ Շարպօնիէրի» շքեղ սրահին մէջ:
Երեկոյթը կը խանդավառէ՝
«ԱՆԻ» նուագախումբը
Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել հետեւեալ թիւերուն.
78 - 88 - 92 - 51 եւ 78 - 23 - 75 - 13

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 6
SAMEDI
6 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.188 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 69e ANNEE — N° 18.188

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՔՔ-Ն ԿԸ ՀԱԿԱԶԴԷ

ՀԱԿԱԹՈՒՐՔ ՈՃՐԱՓՈՐՁԵՐ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ 17 ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 4-ին, հակաթուրք բազմաթիւ ոճրափորձեր գործուեցան եւրոպական քաղաքներու մէջ: Այս արարքներուն կեդրոն ծառայեցին 9 քաղաքներ Գերմանիոյ մէջ, բայց նաեւ՝ Լոնտոն, Քոփընհակըն, Օսլօ, Վիէննա, Պեռն, Ցիւրիխ, Սթրազպուրկ, Պրիւսէլ: Մէկ Թուրք մեռած է Վիզպատըն: Քոքթէյլ Մոլոտովներու եւ այլ ձեւի յարձակումներու թիրախ եղած են հիւպատոսարաններ, թրքական ընկերութիւններ ինչպէս՝ Թրքիշ Էյրլայնզ, ճաշարան եւայլն, եւայլն: Լոնտոնի մէջ, դեսպանատան դէմ խակ է որ քոքթէյլ Մոլոտովներ նետուած են: Վիզպատընի մեռեալէն զատ, կան նաեւ վիրաւորներ եւ հսկայ վնասներ: Վիզպատըն, ոստիկանութիւնը չորս հոգի ձերբակալած է, Գերմանացիք ծանօթ ըլլալով ՓՔՔ-ի շրջանակներուն: Ըստ իրենց 5000 է ծայրայեղականներու թիւը:

Այս առընչութեամբ, «Իւմանիթէ» (Նոյեմբեր 5) կը նկարագրէ Լիճէի (Տիգրանակերտ) քանդումը թրքական ուժերու կողմէ, բոցարձակ զէնքերով: Պելժ բժիշկ մըն է որ պատմած է իր տեսածը, Թուրքիայէն վերադարձին: Ան մաս կազմած է պատուիրակութեան մը, ուր կային նաեւ գերման երեսփոխաններ եւ լրագրողներ: Առաջին պատուիրակութիւնն է որ կրցած է Լիճէ մտնել (արգիլուած էր մուտքը մինչեւ Հոկտեմբեր 29): Բժիշկը չէ կրցած ճշգրիտ հաշուեկշիռ մը ներկայացնել, բայց, ըստ իրեն հարիւրաւոր մեռեալներ եւ վիրաւոր կան: Բնակիչները Տիարպէքիր փախած են: 10 հազար բնակիչի վրայ 1500 միայն մնացած են, ըստ թրքական զինուորական աղբիւրներուն: Նոյն աղբիւրին համաձայն, Լիճէի վրայ յարձակումը հետեւանք էր Թուրք զօրավար՝ Պախթիար Այտընի սպանութեան Քիւրտերու հետ բախումի մը ընթացքին: «Մէտիա Կիւնէշ»ի թերթին համաձայն, Թուրք բանակը քիմիական զէնք գործածած է:

Նոյեմբեր 4-ի արարքներուն առթիւ, Գերմանիոյ Արտաքին Նախարարը՝ Քինքէլ ընդառաջելով Անգարայի դիմումին (ՓՔՔ-ի պօյքոթ) փափաք յայտնած է որ «բոլոր երկիրները միջոցներ ձեռք առնեն արգիլելու համար այս շարժումին գործունէութիւնը իրենց հողամասին վրայ»:

Տիկին Չիլլէր ալ յայտարարած է որ ալ աւելի պիտի զօրացնէ «յատուկ միաւորները» որոնց պաշտօնն է Քիւրտիստանի կացութիւնը կարգաւորել: Ըսած է նաեւ որ դրացի երկիրներուն հետ սահմանագիծերը կը փակուին, որովհետեւ անոնք կ'օգնեն ապստամբներուն եւ ապաստան կուտան:

**

Հակառակ Թուրքիոյ այս խստացումներուն, դրացի երկիրներէն Սուրիա որուն 72 ժամուան վերջնագիր տրուած էր, տեղի տալու ոչ մէկ տրամադրութիւն կը յայտնէ, ընդհակառակն: Թուրքիոյ վարչապետ Թ. Չիլլէրի ուղարկած պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Մոսկուայի նախկին դեսպան Վոլքան Վուրալի, Դամասկոսի մէջ երկու օր սպասած է նախագահ Ասատի կամ պետական աւագանիին յանձնելու համար վերջնագիրը ու ոչ ոք ընդունած է զիրենք: Թուրք մամուլը Սուրիոյ այս ընթացքը Թուրքիոյ հանդէպ ժխտական կեցուածքի արտայայտութիւն կը նկատէ:

Միւս կողմէ, «Արաբական միութիւն» կազմակերպութեան ընդհ. քարտուղարին տեղակալը Թուրքիոյ ուղղած է արաբական երկիրներուն սպառնալու մեղադրանքը: Այս մեղադրանքը հիմնուած է Ջուրի հարցին վրայ. գլխաւորաբար Սուրիա եւ արաբական երկիրներ յաճախ կը քննադատեն Թուրքիան որ Եփրատի ու Տիգրիսի ջուրերուն վրայ յաջորդական ջրամբարներ կառուցանելով արգելք կ'ըլլայ իրենց հողերուն ոռոգումին:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼՑԻՆ տրամադիր չէ նախագահական կանխահաս ընտրութիւններու, հակառակ իր ըրած խոստումին եւ որոշուած թուականին (1994, Յունիս 12): Այժմ որեւէ պատճառ չի տեսներ իր պաշտօնը խնդրոյ առարկայ ընելու: Ընտրուած էր ժողովրդական քուէով, 1991-ին, հինգ տարուան համար: Սահմանադրութեան ծրագիրն ալ որ հանրաքուէի պիտի դրուի Դեկտեմբեր 12-ին, կը նախատեսէ որ «Ռուսաստանի Դաշնակցութեան նախագահը իր պաշտօնը պէտք է տանի մինչեւ վերջը այն ժամանակաշրջանին որու համար ընտրուած է»:

ԹԵՀՐԱՆԻ ամերիկեան դեսպանատան առջեւ, հազարաւոր ցուցարարներ մասնակցած են «Մեծ սատանային նուաստացումին», ամերիկացի պատանդներու առեւանգման 14-րդ տարեդարձին առթիւ: Խորհրդարանի նախագահը՝ Ալի Աքպար Նաթեղ-Նուրի չեշտած է, արարողութեան ընթացքին, որ Միացեալ-Նահանգներու դէմ պայքարը իր ծագումը Գուրանէն կ'առնէ եւ պիտի շարունակուի ցորչափ իսլամական Հանրապետութիւնը եւ Իսլամը գոյութիւն ունենան:

9 ԵՒ 14 ՔԱՐԱ ոսկիի առեւտուրը արտօնուեցաւ Ֆրանսայի մէջ, կառավարութեան որոշումով: Փոքր յեղափոխութիւն մը կը նկատուի Ֆրանսայի գոհարավաճառներուն համար, որոնք Հանրապետութեան 6-րդ տարիէն (1797) չէին կրնար 18 քարաէն վար իջնել:

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ մէջ, անգրագիտութիւնը օրէ օր կը ծաւալի: Սեպտեմբերին հրապարակուած նոր վիճակագրութիւն մը Կրթական նախարարութեան կողմէ կը տեղեկացնէ թէ աւելի քան 95 միլիոն հոգի ի վիճակի չէ դրամատան հարցարան մը լեցնելու կամ հանրակառքի ժամանակացոյց մը կարդալու: Անցեալին արդէն բոլորովին անգրագէտներու թիւը 25 միլիոն էր:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ իր նաւատորմով օգնութեան հասաւ Վրաստանի, մինչ նախագահ Տէմիրէլ, պաշտօնական այցելութեան ընթացքին, յայտարարած է. – «Ռուսաստան սխալ կը գործէ Կովկասի երկիրներու ներքին հարցերուն խառնուելով»:

15 ԹՈՒՐՔ լրագրողներ ներկայիս բանտարկուած են յօդուածներու պատճառաւ որոնք անհամեկչութիւնը գրգռող բնոյթ ունեցած են ըստ թրքական արդարադատութեան: Այս լուրը հաղորդած է «Ճումհուրիյէթ»:

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

ԱՐԾՆԻ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆԻՆ ԱՐԿԱԾԸ

Վիէննայի մէջ, յապաղումով սկսաւ Մինսկի խումբին նախապատրաստական նոր ժողովը, այն պատճառով որ Ազրպէյճանի պատուիրակութիւնը չէր եկած: Այդ պատուիրակութիւնը, ի վերջոյ հասած է Նոյեմբեր 3-ին եւ «9»ինները շարունակած են (Նոյեմբեր 4) իրենց խորհրդակցութիւնները, բայց, Հինգշաբթի իրիկուն դեռ ոչ մէկ նորութիւն կար:

Նոյեմբեր 5-ին, Երեւան մասնաւոր նորութիւն մը չկար: Ցուրտը սկսած էր (առաւել 2 աստիճան), կազը շատ քիչ կուգար եւ երկու-երեք օրերու կանոնաւորութենէն ետք, Վրաստանի հետ երկաթուղային երթեւեկն ալ խանգարուած էր:

**

«Արծնի» ջրելեկտրակայանին ջրատարին մէջ Նոյեմբեր 2-ին արկած մը պատահած է, որու հետեւանքով վնասուած է 25 մեթրնոց չաղախէ պատը: Մեռեալ կամ վիրաւոր չկայ: Ստեղծուած է վերանորոգման յատուկ յանձնախումբ մը եւ աշխատանքներն ալ սկսած են:

**

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Հանրապետութեան շտապի Նոյեմբեր 3-ին գումարուած նիստին, զոր կը վարէր վարչապետ Հրանտ Բագրատեան, խօսք առնելով անդրադարձած է ուժանիւթի կացութեան բարելաւման միջոցներուն: Ան չեշտելէ ետք ուժանիւթի սահմանուած քանակներուն ժողովուրդին կողմէ յարգուելու կարեւորութիւնը, յիշած է կատարուած մթերումները եւ նախապատրաստութիւնները: Երեւանաբնակ 63 հազար ընտանիք կ'ապահովուի կեդրոնական ջեռուցումով, աւելի քան 22 հազար ընտանիքի բաշխուած է քարածուխ եւ փայտ: Կը նախատեսուի մնացեալին նաւթ բաժնել:

**

ԻՒՄԱՖ-Ի ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Նոյեմբեր 3-ին նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան մայրաքաղաքի «Էրեբունի» հիւրանոցին մէջ մասնակցած է ԻՒՄԱՖ-ի հայաստանեան գործունէութեան Գ. տարեդարձի հանդիսութեան: Նախագահը խօսք առնելով բարձր գնահատած է ֆրանսահայ բժիշկներու Հայաստան տարած գործունէութիւնը եւ յաջողութեան մաղթանքներ ըրած:

**

ՀԵՌԱՁԱՅՆԻ ՍԱԿԵՐՈՒ ՅԱՒԵԼՈՒՄ

Հաղորդակցութեան նախարարութիւնը Նոյեմբեր 1-էն հեռաձայնի նոր սակեր սահմանած է: Հանրապետութենէն դուրս միջքաղաքային խօսակցութեանց սակագիները կրկնապատկուած են բնակչութեան համար, եռապատկուած՝ հիմնարկ-ձեռնարկութեան համար: Հանրապետութենէն ներս խօսակցութեանց սակերը յաւելում կրած են միայն հիմնարկ-ձեռնարկութեանց համար: Իսկ միջազգային գիծերու սակագինը վեց անգամ բարձրացած է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄՆ-ՈՒ ՇԱՀԱԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆԸ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ

Թուրք մամուլը կ'անդրադառնայ Միացեալ-Նահանգներու Արտաքին նախարարութեան կողմէ պատրաստուած վերջին ծայր գաղտնի տեղեկագրի մը որ Թուրքիոյ քրտական հարցը կը պրպտէ: Հոն նկատի առնուած են յատկապէս վերջին օրերու ՓՔՔ-ի յարձակումները որոնց դէմ ազդու միջոցներ չեն կրցած գործադրուիլ: Տեղեկագիրով այն ենթադրութիւնը կ'ըլլայ որ կացութիւնը պիտի վատթարանայ:

Միացեալ-Նահանգներու Արտաքին նախարարութենէն զատ, Քոնկրէսն ալ սկսած է մասնաւոր հետաքրքրութիւն ցոյց տալ Թուրքիոյ քրտական հարցին. վերջերս դիտուած է որ Քոնկրէսի բազմաթիւ անդամներ Թուրքիոյ քրտական հարցին մասին տեղեկագիրներ կը պահանջեն:

Թուրք մամուլը ծաւալող այս հետաքրքրութեան մէջ որոշ դեր մը կը վերագրէ յունական եւ հայկական լոպիներու գործունէութեան որ մեղմացած էր Ծոցի պատերազմէն ետք:

*

«ՍԻՐՈՅ ԽՕՍՔԵՐ»

Յօդուածագիր Իլհան Սելչուք այս խորագրով էջ մը ստորագրած է «Ճումհուրիյէթ»ի մէջ. անդրադառնալով քրտական հարցին, կը գրէ. - «Հանրապետութիւնը (Թրք.) որ ժառանգած է Անատոլուի քաղաքակրթութիւններուն պատմական հարստութիւնը, պարտ է Գ. հազարամեակին սեմին սիրով մօտենալու Քիւրտերուն»: Ապա, որպէս բացատրութիւն այս պահանջքին, կ'աւելցնէ.

«Անցեալին Անատոլուի մէջ Յոյներ, Հայեր ու քրիստոնեայ այլ հաւաքականութիւններ կ'ապրէին:

Աշխարհակալութեան ձեռքով ցանուած երկպառակութեան սերմերով ստեղծուած միջավայրի մը մէջ Թուրքը, Յոյնն ու Հայը թշնամացան, անկարելի դարձաւ անոնց համակեցութիւնը:

Այսօր նոյն խաղը կրկին կը բեմադրուի աշխարհակալ ուժերու կողմէ. կարգը հասած է թուրք-քրտական կռիւին»:

ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (187) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Կ. Զարեան եւ Զարենց — Վ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Օշական թատերագիր (պոլսական բարքեր) — Գր. ՊԷԼՏԵԱՆ

Anvers 93 — CH. MATOSSIAN

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ի՞նչ արժէք տալ Զարեանի «Հայ ազգը պարտուած է» յայտարարութեան, «Նաւը Լերան Վրայ» հատորին մէջ, երբ եղրակացութիւն հայ ժողովուրդի մշակոյթի պատմութեան վրայ ըրած իր ընդգանցական վերլուծումներուն: Զարեանի միտքին մէջ Նաւը Լեռ հանելը հաւանաբար ճիգ մը պիտի ըլլար այդ դաժան վճիռը փոխելու եւ փաստելու թէ Հայ ժողովուրդը չէ պարտուած: Ահա հերոսը, Արա Հէրեանը, գրքին վերջին էջերուն վրայ՝ «Եւ մտածեց, որ Հայաստանը բազմոտանի է: Այնքան ոտքեր ունէր, ինչքան լեռներ: Եւ Հայաստանը բազմագլխանի էր: Այդ գլուխները նայում էին աշխարհի չորս կողմը: Արեւելք, արեւմուտք, հիւսիս, հարաւ: Եւ այդ գլուխները նմանում էին Հնդկաստանի քանդակների անկարելի այն աստուածներին, որոնց բազմաթիւ աչքերը իջել են աստղերից եւ որոնց գալարուած տասնեակ բազուկները բուսել են խաւարից»: Իսկ ամենավերջին տողերով, Զարեան կը թուի անգամ մը եւս չեշտել թէ Ոգին վերադարձած է հայութեան եւ պարտութիւնը փոխուած է յաղթանակի:

«Վերը, ժայռի վրայ, նաւը միշտ կանգնած էր: Անշարժ երկաթէ ծանրութեամբ: Ցամառ, վճռական: Իսկ նաւի դիմաց կանգնած էին Հայոց լեռները, որոնց գաղտնի կեանքը նա այլեւս ճանաչում էր, ինչպէս առաջ ճանաչել էր ծովը»: Ի՞նչ պիտի ըսէր գրագէտը եթէ ողջ ըլլար այսօր եւ նայէր հայութեան կեանքին քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ ու մանաւանդ Ղարաբաղի բարձունքներուն, այն Ղարաբաղը որուն համար գրեր էր «Զրադաշտը ծնուել է Ղարաբաղում»

(Զրադաշտը, կամ Զարաթուստրա, Ք. Ա. 7-րդ դարուն ապրած մարգարէ մըն է որ Պարսկաստանի մէջ քարոզած է Զրադաշտականութիւն կոչուած կրօնը որ հին պարսկական Մազտէական կրօնէն լայնօրէն օգտուած է):

Կրնանք ենթադրել թէ Զարեանի համար այժմու Հայաստանի վիճակը, դուրսէն շրջապատուած մահացու թշնամիներով ու ներսէն՝ քայքայումի ճամբան բռնած իր իսկ մէջէն արտադրած թոյներով շատ աւելի յուսահատեցուցիչ պիտի ըլլար: Եւ այս կացութեան ամէնէն բացայայտ պատճառը՝ Համայնավարութեան ախտն է որ ներսէն դուրսէն կրծած ու քանդած է ազգային գաղափարաբանութիւնը, բռնաբարած է լեզուն իր սուտերով, կեղծիքով ու քարոզչական տափակութեամբ: Եւ միայն Հայաստանի մէջէն նայելով է որ մենք Սփիւռքցիներս կրնանք չափել այդ մնանկացած վարդապետութեան գործած աւերը: Առաջին խրողութիւնը այն է որ Հայաստանի միջին, կրթեալ քաղաքացին գրեթէ ոչինչ գիտցած է տասնամեակներով Սփիւռքի հոգեկան ու իմացական հարստութեան մասին: Բարոյական ոճրագործութիւն է որ համայնավար ղեկավարները գործած են սուտ ու սխալ խրողութիւններ տարածելով իրենց հակառակորդ կուսակցութեանց մասին, աստուածացնելով արտասահմանեան կատարեալ ոչնչութիւններ -- Կ. Սիտալ, Մ. Գույումճեան, Օ. Սարգիսեան, Բ. Թովմասեան, Պ. Զարոյեան եւայլն -- եւ բոլորովին անտեսելով գոյութիւնը շարք մը տաղանդներու որոնք փառքը կը կազմեն մեր արդի գրականութեան: Այսպէս է որ երբ կը խօսիմ Սփիւռքի գրականութեան մասին, Երեւանցի բանասէրներ, քննադատներ ու գրականագէտներ կամ լուռ գետին կը նային, իրենց տգիտութիւնը կամ ամօթը ծածկելու համար կամ ալ հարցական նայուածքներով զիս կը սեւեռեն զարմանքի ու հետաքրքրութիւնը դրոշմուած անոնց երիտասարդ դէմքերուն վրայ: Ու կ'անդրադառնամ թէ այս մարդիկը պարզապէս անգիտակ են մեր գոյութեան, ինչպէս մենք՝ իրենց գոյութեան: Ոչ մէկ պատիժ շատ է Համայնավարութեան այդ մանկլաւիկներուն համար որոնք արգիլեցին Հայաստան -- Սփիւռք կենսատու եւ բեղնաւոր կապերու զարգացումը:

-- Այսօր երկուքս ալ, Հայաստան եւ Սփիւռք մշակութային շատ աւելի բարձր դիրքի վրայ կ'ըլլայինք եթէ այդ տեղական գործակալները եւ Սփիւռքի մէջ վխտացող մտաւորական մաքսանենգները գոյութիւն չունենային, կ'ըսեմ խումբ մը մտաւորականներու:

-- Ամէն մտաւորական ձեւով մը կապուած էր վարչակարգին կ'աւելցնէ միջին տարիքի բանասէր մը, բայց պատրաստ չեմ հաւատալու:

-- Ձեմ հաւատար կ'ըսեմ, վստահօրէն կային մաքի ու սրտի մարդիկ որոնք չծախեցին իրենց խիղճը:

-- Դուք չէք ճանչնար Համայնավարութիւնը, Սփիւռքի մէջ ուրիշ է ձեր պատկերացումը: Հոս պէտք է ապրէիք որ հասկնայիք անոնց բնոյթը:

-- Ցետոյ անոնք ամէն տեղ էին, ամէն կերպարանքով: Իմաստ չունի ըսել «եթէ այդ գործակալները գոյութիւն չունենային»: Անոնք իսկ էին ամէն հեղինակութիւն եւ ուժ, կ'աւելցնէ ուրիշ գրագէտ մը:

-- Գոնէ մէկ հոգի կը ճանչնամ որ գըլուխ բռնած է Աբրահամ Ալիքեան, կ'ըսեմ:

Լռութիւն կը տիրէ: Անծանօթ է շատերուն այդ բանաստեղծին ըմբոստ ոգին: Ուրիշներ չգիտնալ կը ձեւացնեն: Անհանդարտ լռութիւն մը կը տիրէ: Անկասկած անհանգիստ խիղճեր կան: Կ'երեւակայեմ Աբրահամը հիմա Պէյրութ եւ կրկին զինք կը տեսնեմ տեղական շանաձուկերու զոհ, լեզուին ու բանաստեղծութեան պարիսպներուն ետին պաշտպանելով իր կըտոր մը մարմինը ու հսկայ, հազուագիւտ տաղանդը: Պէտք է մոլորակ փոխէ:

-- Իսկ Սլավիկ Ջիլոյեա՞նը, կը հարցընեմ:

Համատարած հիացումը աչքերու մէջ կը կարդամ: Ցայտնի է որ Ջիլոյեանի անձը աւելի կարեւոր է քան անոր գրական վտիտ վաստակը: Գիտեմ որ ժողովրդային հերոսի մը համեմատութիւնները առած էր այդ եղերաբախտ բանաստեղծը որ կենցաղային ու գրական շատ մը «թապու»ներ կոտրած էր ու յաջողած կարճ ժամանակ մը, հայ երիտասարդ մտաւորականութեան անկախութեան, ըմբոստացումին եւ հայկականութեան ոգին խորհրդանշել: «Պէտք է գերեզմանը այցի երթամ» կը խորհիմ:

Բայց հիմա որ Պաղ Պատերազմի անբընական վիճակը վերջ գտած է, միտքերու եւ կեանքերու վրայ բռնատիրութիւն չկայ, սկզբունքով, եւ երկիրը կը տառապի գլխաւորաբար կենցաղային գըրկանքներու եւ վարչագիտական ապիկարութեան (ամէնէն ցայտուն օրինակը՝ օդակայանի քաոսային վիճակն է) հետեւանքով, ի՞նչ տեսակ գաղափարաբանութեան պէտք ունի Հայաստանը: Փաստօրէն պարապ մը կայ ներկայիս հոն ուր, տասնամեակներ շարունակ, կեղծ մարգարէներ, ծախուած մտաւորականներ եւ դաժան ղեկավարներ սուտի վրայ հիմնուած ու բիրտ ուժով գաղափարաբանութիւն մը պարտադրած էին հայութեան: «Նոր Գաղափարաբանութիւն» մը կ'ուզէ Հայաստանը եւ այս պահանջին անմիջական գոհացում պէտք է տրուի որովհետեւ Պատմութիւնը չի սպասեր մեզի, դրացիները ու մանաւանդ հիւսիսի մեծ Քեռին պատրաստ են իրենց ուզած ձեւով «կարգադրել» մեզ: Փաստօրէն, Հայաստանի իշխանութիւնները ոչ ժամանակը ոչ ալ կարողութիւնը ունին տեսական կամ աննիւթական նման հարցերով զբաղելու: Բարոյական այս պարապը ամէնէն շատ զգալի է կրօնական ապրումի մակարդակին:

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին իր հին, կիսափուլ տաճարներով ու վանքերով շատ աւելի կենսունակ ներկայութիւն է լեռներու անմատոյց բարձունքներէն, հրուանդաններէն ու հովիտներու զողերէն մինչեւ Էջմիածին՝ քան իր ապրող կրօնականներու ներշնչեալ ծիսակատարութեամբ կամ հոգեպինդ քարոզներով: Գանձասարէն մինչեւ Գեղարդ Հայուն բարոյական ու ստեղծագործական արժանիքները միշտ աւելի մարդկային ու նաեւ գերմարդկային խտէալի ձգտած են քան պարզապէս կրօնական հաւատքին տուած գոհացումները: Այսինքն, եթէ մեր եկեղեցին տագնապի մէջ է այսօր՝ ատիկա ամէն Հայու եւ ամբողջ հայութեան ու իր պետականութեան ալքերուն գործող խորունկ ախտի մը արտաքին նշանն է: Ինչ որ կը վտանգէ հայ եկեղեցին՝ կը վտանգէ բոլորս ալ անխտիր որովհետեւ այդ եկեղեցին անբաժանելի մասն է մեր հայ ինքնութեան: Ղեւոնդ Երէցէն մինչեւ Ներսէս Աշտարակեցի, Խրիմեան Հայրիկ ու Գարեգին Ցովսէփեան, նոյնիսկ մինչեւ Ղարաբաղի արի առաջնորդը՝ Պարգեւ Եպիսկոպոսը՝ մեր եկեղեցին ազգին կողքին կեցած է իր ճակատագրական պահերուն, բանիւ եւ գործով: Ինչ որ կը զօրացնէ մեր եկեղեցին՝ ուժի աղբիւր է բոլորիս համար, մանաւանդ Սփիւռքի մէջ: Այսօր, օտարամուտ աղանդներու վարակիչ ներկայութիւնը մեր երկրէն ներս, կամ այն երեւոյթը որ ազգային նոր սահմանադրութիւն մշակող մտաւորականութեան համար հայ պետութեան մը ոչ -- քրիստոնեայ հանգամանքը շատ աւելի բաղձալի ու այժմէական է քան մեր պատմութեան ու մշակոյթին հետ խոր կապերու շարունակականութեան պահպանումը՝ իրապէս մտահոգելու է ամէն Հայ: Ամէնէն զարմանալին այն է որ Եկեղեցին ինքը տէր չի կանգնիր իր պատմական իրաւունքին, իր բացառիկ հանգամանքին ու չի պահանջեր որ իր ազգային եկեղեցի ըլլալը յարգուի Հայաստանի նոր Սահմանադրութիւնը խմբագրողներու կողմէ: Այս պարագան ալ թարողներու կողմէ: Այս պարագան ալ թարութեան մը ախտանշանն է, մեր բոլորիս կեանքին մէջ:

Սիտնի

> ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԾՆԵԼՈՒ ՄԵԾ ԱՐԿԱԾԱԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մոսկուայի մէջ կան ծննդատուներ որոնց սենեակները աւելի պանդոկի սենեակներու կը նմանին. սնունդը առաջնակարգ է հոն ու նորածինը բացառիկ առանձնաշնորհումներու ընդմէջէն առաջին քայլերը կ'առնէ դէպի կեանքը: Անմիջապէս պէտք է աւելցնել որ նման հաստատութեան մը մէջ կատարուած ծննդաբերութեան մը հաշուեցոյցը կէս միլիոն ռուբլիի կը հասնի:

Կայ նուազ սուղն ալ. 200 հազարի, կամ նոյնիսկ օրականը 10 հազարի. այսուհանդերձ, ռուս կիներու մեծ մասը վճարովի հաստատութիւններ չի դիմեր ու կը նախընտրէ բժիշկի մը խնամքը որ ձրի է, թէեւ բնաւ ոչ նախանձելի:

Ատիկա չի նշանակեր սակայն թէ զաւակ ունենալու համար բացառիկ ծախքեր անհրաժեշտ չեն մոսկուացիի մը համար: Նորածինի մը ամենահամեստ զգեստաւորումը 20 հազար ռուբլի կ'արժէ, ասոր քով կայ տակաւին փոքրիկ լոգարանը, ծծակը, կառքը, անկողինը եւայլն: Ասոնցմէ մանկական կառք մը եթէ տեղական արտադրութիւն է, կ'արժէ 50 -- 60 հազար ռուբլի, իսկ եթէ օրինակ, գերմանական ապրանք է, կ'արժէ 200 -- 300 հազար ռուբլի: Արտասահմանեան ապրանքներու վաճառատան մէջ ծանօթ մակնիշի պատրաստի շորեր ալ կան, որոնց հատը 300 ռուբլի է, իսկ մանկական սննդեղէնի փոքր սրուակ մը 2 տոլար, այսինքն, աւելի քան երեք հազար ռուբլի:

Սովորութիւն է որ ծննդատան այցելուները պտուղ տանին իրենց հետ: Խընձորին քիլոկրամը 300 -- 400 ռուբլի է, տանձը՝ 600, խաղողը՝ 1000: Տակաւին պէտք է մարդ գոհ ըլլայ որ բժիշկը նարինջ կամ լեմոն չի յանձնարարեր, որովհետեւ անմերձենալի գիներով կը ծախուին ատոնք:

Շատ հարուստ մէկն է ծննդատան մուտքի պաշտօնեայ կինը. ոչ արտօնեալ որեւէ բանի անցքը թոյլատրելու համար հինգ հազար ռուբլի կը պահանջէ ամէն այցելուէ. նոյնիսկ կը յաջողի գոնէ երկու հազար մը փրցնել արտօնեալ ապրանքներու համար: Այս ընթացքը կը բացատրուի ամսավճարներու անբաւարար չափերով: Վիրաբոյժ մը ամիսը 30 հազար ռուբլի կը ստանայ որուն կ'աւելնայ քաղաքապետին կողմէ վճարուած 10 հազարը: Հիւանդապահուհիները նուազ կը ստանան, բայց ճարը կը գտնեն: Մարդ բախտաւոր է երբ աղջիկ է զաւակը. որովհետեւ ծննդատունէն ելքին սովորութիւն է որ մանչ նորածինի մը համար 5 հազար ռուբլիի նուէր մը տրուի հիւանդապահուհիին, մինչ աղջիկներու համար միայն 3 հազար է սակը:

Ասոնց քով կան վարձատրութիւններ ալ. ծննդատան մէջ իսկ ծնողքը քաղաքապետին կողմէ ծրար մը կը ստանայ որուն մէջ վեց չոր կ'ըլլայ. գործատէրը պարտ է 21 հազար վճարելու նորածինին հօրը, իսկ կառավարութիւնը կը վճարէ 15 հազար ռուբլի: Ծնողքը ամիսը 1400 ռուբլի կը ստանայ որպէս սննդեղէնի փոխարժէք, եւ 1,5 տարեկանին երախան եթէ մանկապարտէզ չի յաճախեր, 2.400 ռուբլի:

Աւելորդ է ըսել որ վարձատրութեան բաժինը շատ աւելի տկար կը մնայ, քան ծախքերը, ինչ որ Ռուսաստանի մէջ պատճառ է ծնունդներու զգալի նուազումին, յատկապէս Մոսկուայի մէջ: Վիժումները բազմապատկուած են ու կարելի չէ չհասկնալ երեւոյթը երբ շուրջ 30 հազար ամսականով մը աշխատող մեծամասնութեան համար տարուան մը աշխատանքի փոխարժէքը կը նշանակէ զաւկի մը ծընունդը:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՅՑ ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ցարգելով տարիներու աւանդութիւնը, այս անգամ եւս շուրջ չորս տասնեակ հոգինոց խումբ մը բոլորած էր Պանթէօնի գերեզմանատան հայ մտաւորականներու դամբարանը, ոգեկոչելու համար հոն հանգչող անուններու ընդմէջէն ամբողջ հայ մտքի հին ու նոր շրջաններու անձնաւորութիւնները: Ծաղիկներու զետեղումէն ետք հոգեհանգստեան պաշտօնը կատարեց Նարեկ Եպիսկոպոս Շաքարեան, ընկերակցութեամբ Միւռոն Վրդ. Գըվըրքեանի: Ապա յանուն Ֆրանսահայ Գրողներու ընկերակցութեան յիշատակի խօսք արտասանեց վարչութեան քարտուղար Զուլալ Գազանճեան: Ան արժանաւորութեան անկում նկատեց այն երեւոյթը որ տարուէ տարի կը նուազէր դամբան այցելողներու թիւը: Այսուհանդերձ, սերունդներու կապը խզուած չէր ու ատիկա չեշտող պարագայ մըն էր Փարիզի հայ մշակութային կեանքին մէջ արձանագրըւած նորագոյն էջը զոր կը կազմէր Կիլիկեան Հայաստանի նուիրուած ցուցահանդէսը: Ինչպէս ըսաւ դամբանախօսը, այդ ցուցահանդէսը գործն էր այն դամբանին մէջ հանգչած մտաւորականներէն մէկուն զաւկին:

Զ. Գազանճեանի ելոյթէն ետք հակիրճ արտայայտութիւն մըն ալ ունեցաւ Ընկերակցութեան նախագահուհին Տիկին Հիլտա Գալֆայեան -- Փանոսեան, բացատրելով որ վարչութիւնը յարմար կը նկատէր փոփոխութիւն կատարել ոգեկոչումի այս օրուան մէջ, զայն փոխադրելով Հոկտեմբերի առաջին օրերուն երբ հայութիւնը կը նշէր Թարգմանիչներու յիշատակը: Ան խոստրելով Զուլալ Գազանճեանի դատումէն, ցաւ յայտնեց որ սերունդներու միջեւ փոխանցումը տեղի ունեցած չէր ու ոգեկոչումի արարողութենէն կը բացակայէր նոր սերունդը որ առհասարակ հայախօս չէր: Տիկին Հիլտա Գալֆայեան -- Փանոսեան յոյս յայտնեց որ թուականի փոփոխութիւնը ազդակ մը կ'ըլլայ նոր սերունդը ներգրաւելու ու աւելի մեծ թիւով խմբուելու յաջորդ ոգեկոչումներուն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ
ԳԱՒԱՌԷՆ

ՍԷՆ ԺԵՐՈՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- («Յառաջ») --

Անուանակոչութեան տօնին հետ կապելով, ամէն տարի Հոկտեմբերին, այս անգամ 24--ին, Սէն -- Ժերոմի Ս. Սահակ -- Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը միշտ յատուկ շուքով մը կը նշէ Եկեղեցւոյ շինութեան տարեդարձը:

63--ամեակի հանդիսաւոր պատարագը մատոյց Հոլանտայի Ամսթերտամի մօտ խմբալօ հայաշատ կեդրոնին հոգեւոր հովիւը՝ Մանուէլ Վրդ. Երկաթեան: Ծանօթ անուն մըն է Սփիւռքի հայութեան համար: Մօտաւոր անցեալի մը մէջ երիտասարդ եկեղեցականը գիտցաւ ունենալ իր ազգին համար յանդուգն, քաջ եւ կոռուի կեցուածք: Գիտցաւ տոկալ, տառապիլ առանց տկարանալու: Գիտցաւ հաւատարիմ մնալ իր կոչումին համբերելով, կրելով վիշտն ու տանջանքը առանց տեղի տալու: Գիտցաւ ամէն բանէ վեր դասել ազգն ու եկեղեցին:

Այս տօնախմբութեան նախագահեց Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդը Հարաւային Ֆրանսայի համար՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճերէճեան: Ողջունեց պատարագիչ վարդապետը եւ վեր առաւ անոր ցուցաբերած արժանիքները որպէս քաջ եւ նուիրեալ հովիւ: Ապա, իր քարոզին մէջ ոգեկոչեց յիշատակը բոլոր անոնց որոնք հաւատքով, առանց յոգնելու եւ զոհաբերութեամբ կանգնեցուցին եկեղեցին, տուին շրջանին գոյն եւ նկարագիր ու աւելցուց՝ «մեր հոծ ներկայութիւնը անգիր արձանագրութիւն մըն է որ կը վկայէ թէ 63 տարիներու ընթացքին եղած են դէպքեր որոնք արժանի են գրոց յիշատակի»: Եպիսկոպոսը յետոյ պատմական եւ հպանցիկ ակնարկ մը նետեց Դ. եւ Ե. դարերուն վրայ ըսելով թէ քրիստոնէութիւնը, գրերու գիւտը, թարգմանիչները կերտեցին մեր ազգային նկարագիրը, տուին հոգեւոր եւ մտաւոր հարստութիւն եւ բացին լոյսի ճամբան որուն հաւատարիմ մնաց հայ ժողովուրդը: Իր քարոզի աւարտին մաղթեց որ այդ լոյսը շարունակէ ողողել մեր նորածին հայրենիքը եւ կոչ ըրաւ բարոյապէս եւ նիւթապէս պատասխանել Հայաստանի այսօրուան կարիքներուն եւ պահանջքներուն:

Պատարագի վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ մատաղի օրհնութիւնը հունկ հոգեհանգիստը նուիրուած Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի յիշատակին եւ Եկեղեցւոյ բոլոր սպասաւորներուն՝ հոգեւոր հովիւ, դպիրք եւ սարկաւագ, հիմնադիր եւ բարերար, Թաղական խորհուրդներու եւ Տիկնաց Միութեանց անդամ եւայլն...:

Պատարագին եւ արարողութիւններուն, Տարօն Եպիսկ. Ճերէճեան եւ Մանուէլ Վրդ. Երկաթեանին շուրջ, մասնակցեցան Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան եւ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը Եղիշէ Ա. Քահանայ Փանոսեան:

Պատարագին յաջորդեց ընդունելութիւն մը եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Սէն -- Ժերոմի Ս. Սահակ -- Մեսրոպ Եկեղեցւոյ վարչութեան նախագահը՝ Պերճ Կարապետեան ողջունեց բոլոր ներկաները, շնորհակալութիւն յայտնեց ժողովուրդին, ներկայ անձնաւորութիւններուն, Կապոյտ Խաչի Սէն -- Ժերոմի մասնաճիւղին որ ամէն տարի Թաղականութեան կողքին կը մասնակցի այս հանդիսաւոր օրուան պատրաստութիւններուն եւ կազմակերպչական աշխատանքներուն: Պերճ Կարապետեան ըսաւ՝ «յիշատակի, յարգանքի, երախտագիտութեան բայց նոյնքան ներկան ապահովելու, հարստացնելու եւ ապագան պատրաստելու օր մըն է, եկեղեցւոյ անուանակոչութեան եւ շինութեան զոյգ տարեդարձներու նուիրուած այս օրը»:

Խօսք տրուեցաւ Կարօ Յովսէփեանին որ ընդգծեց հայ եկեղեցւոյ ազգային նկարագիրը եւ կատարած դերը, մանաւանդ պետութեան բացակայութեան շրջաններուն:

Թաղամասի քաղաքապետը՝ Փիէռ Ռասթուէն յայտնեց իր ուրախութիւնը բաժնելու այս օրը հայ համայնքին հետ:

Պուշ - տիւ - Ռոն նահանգի ընդհանուր խորհուրդի նախագահը՝ Լիւսիէն Վիէկան որ վաղեմի բարեկամ մըն է հայերուն, արտայայտեց բարեկամական ջերմ խօսքեր: Անդրադարձաւ Հայաստանի այսօրուան իրավիճակին եւ յայտարարեց անգամ մը եւս, իր համակրութիւնը: Աւելցնենք որ Պուշ - տիւ - Ռոն նահանգի վերջին օգնութեան գործողութիւնը՝ 120 թոն բրինձ, չորս օդանաւերով Կրասնոտար քաղաքէն (հարաւային - Ռուսիա) դէպի Երեւան ղրկուեցաւ յաջողութեամբ: 500 հազար Ֆրանքի պիւտճէ մըն էր որ դրաւ ընդհ. խորհուրդը եւ իր նախագահը այս գործողութեան մէջ, եւ մանաւանդ նոր օդային ճամբայ մը բացաւ, ինչ որ եւ մարդասիրական, եւ քաղաքական տեսակէտէն ունի իր կարեւորութիւնը: Այս գործողութեան իր մասնակցութիւնը բերաւ Կրասնոտարի հայ համայնքը:

Խօսքերէն յետոյ, տեղի ունեցաւ ճոխ եւ խնամուած հիւրասիրութիւն մը, որուն նաեւ իր ներկայութիւնը բերաւ Անտոն Վրդ. Սարոյեան՝ ժողովրդապետը Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ համայնքին:

Այս տարի եւս, հանդամանօրէն, շուքով, անձնաւորութիւններով և խուռներամ բազմութեան մը մասնակցութեամբ ու ներկայութեամբ է որ Սէն -- Ժերոմի եւ շրջակայքի Ս. Սահակ -- Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը պանծացուց Եկեղեցւոյ կառուցման եւ անուանակոչութեան նուիրուած օրը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՆ ԱԼ ՍՓԻՒՌՔԻՆ ՊԷՏՔ ՈՒՆԻՆ

Տէսինի քաղաքէն՝ Պ. Աղեքսանդր Մանուկեան վերջերս Հայաստան կատարած իր այցելութեան ընթացքին Հանրապետութեան մարմնամարզական հարցերուն եւ այդ գծով Սփիւռքի կարելիութիւններուն շուրջ պատասխանատու մարմիններու հետ տեսակցութիւններ ունեցած է: Հայաստանի Մարմնամարզութեան եւ Երիտասարդութեան Նախարարութիւնը եւ Հայաստանի Ողիմպիական Կոմիտէն լիազօրագրերով զինքը նշանակած են իրենց ներկայացուցիչը Ֆրանսահայութեան մօտ: Այսպէսով, իրեն կը վստահուի Ողիմպիական Կոմիտէի մարզական հիմնադրամին համար Ֆրանսայի մէջ մեկենասներ գտնելու պաշտօնը, նաեւ Մարմնամարզութեան եւ Երիտասարդութեան Նախարարութիւնը կը թելադրէ օգնել Պ. Մանուկեանի նոյն նախաձեռնութիւններուն որոնք Հայաստանի մարզական կեանքի աշխուժացումը կը հետապնդեն:

Ստորեւ Պ. Ա. Մանուկեանի նամակը, զոր կուտանք ֆրանսերէնէ թարգմանուած, իր ամբողջութեան մէջ:

Հայաստան, դանդաղօրէն սակայն հաստատ կերպով կը վերադտնէ կեանքի իր բնականոն պայմանները: Բնականոնացման կարեւորագոյն տարրերէն մէկն է մարզական գործունէութիւնը, որու շնորհիւ կարելի կ՚ըլլայ ցոյց տալ երիտասարդ, առողջ, կամքի տէր եւ դէպի ապագայ յառած ժողովուրդի մը դիմագիծը, հակառակ շրջափակումին եւ պատերազմին:

Հայաստանի Մարզական Նախարարութիւնը ճարահատ, կառավարութեան յատկացուած չնչին պիւտճէով կը փորձէ իր լաւագոյն մարզիկներուն մասնակցութիւնը ապահովել համաշխարհային մրցումներուն: Սակայն նկատի ունենալով որ նախապատրաստութիւններն ու ճամբորդութիւնները բարձր գումարներու կը կարօտին, կարելի է ըսել թէ առանց Սփիւռքի նպաստին, մեր մարզիկներուն մակարդակը կրնայ միայն շատ դանդաղօրէն բարձրանալ: Ուրեմն, եթէ կը փափաքինք, որ մեր ապագայ ախոյեանները Եռագոյնը ծածանեն միջազգային մրցումներուն, պէտք է կա՛մ հովանաւորենք մարզական ճիւղեր, ինչպէս օրինակ՝ աթլէթիզմ, ֆութպոլ, թէնիս, պասքէթպոլ եւայլն, եւայլն, կա՛մ ալ երաշխաւորենք մարզական կեանքը քաղաքի մը, ինչպէս օրինակ՝ Սեւանի, Գիւմրիի, Կապանի, Մեղրիի եւայլն, եւայլն:

Սփիւռքէն պահանջուած այս ճիգը անհրաժեշտութիւն մըն է, երբ ծանօթ են հայրենի այն երիտասարդներուն եւ նըւազ երիտասարդներուն կարելիութիւնները, բաղձանքն ու խանդավառութիւնը՝ մասնակցելու մարզական մրցումներու: Վազքարշաւը որ կը կազմակերպուի իւրաքանչիւր Մայիս 28--ին եւ Սեպտեմբեր 21--ին եւ որ իբր մեկնակէտ ունի Հանրապետութեան հրապարակը, հասնելով մինչեւ «Հրազդան» մարզադաշտ, կը համախմբէ աւելի քան 5000 մասնակիցներ, որոնք կը փութան Հայաստանի չորս կողմերէն:

Մարզանքը աւելի քան անհրաժեշտութիւն է, կենսական կարիք մը՝ որ յոյս կը ներշնչէ մեր երիտասարդութեան եւ որ թոյլ կուտայ անոր վերադտնել՝ առողջութիւն, բարձր տրամադրութիւն, պայքարի ոգի:

Այս օժանդակութեան մասնակցելով պիտի ապացուցանենք թէ չենք մոռնար զիրենք, միանգամայն, հայրենիքի մէջ իսկ իրականացնելով այն ինչ որ Սփիւռքի մէջ կ՚երազէինք տասնամեակներէ ի վեր:

Յ. Գ. -- Յաւելեալ տեղեկութեանց համար դիմել Պ. Աղեքսանդր Մանուկեանի (16) 78 -- 49 -- 08 -- 62 թիւին: Նուիրատուութեանց ստացագիրները կ՚ընծայէ Հայաստանի Մարզանքի Նախարարութիւնը:

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ԵՂԵՐԱԿԱՆ ՍԷՖԷՐ ՊԷՐԼԻՔԸ

Զէնք եւ յեղափոխականներ յայտնաբերելու իր գործողութիւնները աւարտելով, Հայտար փաշան մեկնած էր Զէյթունէն: Իբրեւ յեղափոխական ձերբակալուած 50 հոգիէն 15-ը, որոնք բոլորովին անմեղ էին, կաշառակերութեան պատշաճ միջոցներով յաջողեցան վերագտնել իրենց ազատութիւնը. անոնց մէջ էր նաեւ ազնուատոհմ Փանոս աղա Զադրեան հերոսապետը: Անոնք երկու ամիս ետք վերադարձան Զէյթուն: Սակայն, ով գիտէ ի՛նչ նենգամիտ դաւադրութեամբ, քանի մը օր յետոյ կառավարութիւնը դարձեալ սկսաւ փնտռել զիրենք եւ այս անգամ համոզել ալ կարելի չէր: Ցորում տակաւին իրենց արիւնաքամ սրտերուն մէջ թարմ էր դառնակըսկիծ յիշատակը համբաւաւոր Նորաշխարհեան Նազարէթ Զաւուշի, որ Մարաշի բանտին մէջ չարաչար գանահարուելով սպաննուած էր:

Ոստիկան խմբակներ մերթ ընդ մերթ արշաւելով Զէյթունի մօտակայ գիւղերը, նեղելով ժողովուրդը կը հետապնդէին զայն: Ոստիկաններու 15 հոգինոց խմբակ մը որ Ալապաշ գիւղը նեղելէ ետք կը վերադառնար դէպի Զէյթուն, իմանալով յեղափոխականներու գիւղին մօտակայ դիրքին, կը փութայ հոն եւ կը սկսի զանոնք հալածել: Ի վերջոյ ոստիկանները կը յաջողին անոնց հասնիլ Զէյթունէն մէկուկէս ժամ հեռու Ղարաչալթը գետափին, ուր կէս ժամուան ընդհարումէ մը ետք, ոստիկաններէն հազիւ մէկը կը յաջողի ազատիլ եւ լեղապատառ կը հասնի Զէյթուն ու կը հաղորդէ պատահածը: Իսկ յեղափոխականները՝ առանց դոյզն վէրքի, կը խուզարկեն դիակները ու կը քաշուին:

Այս դէպքին վրայ թէեւ կառավարութիւնը սաստիկ զայրացաւ եւ սակայն դիակները Զէյթուն բերելու ալ չհամարձակեցաւ: Յաջորդ օրը, զօրքը իր հետ ունենալով զէյթունցի յատուկ առաջնորդ, դիակները բերաւ զօրանոց. սըրախողխող դիակները շատ դէշ ազդեցին կառավարական շրջանակին. սակայն առ երեսս Զէյթունի աղաներուն, չէին ցոյց տար իրենց ազդուիլը. վասնզի նենգամիտ տեղակալին նպատակն է եղեր Զէյթունի ժողովուրդը չխրտչեցնելով ժամավաճառ ընել, մինչեւ զինեալ ուժերու ժամանումը:

Հազիւ թէ դէպքէն 8-10 օր ետք էր, Միւմթազ փաշան ժամանեց Զէյթուն երեք զօրաբաժիններով, մինչ այդ արդէն յեղափոխականները կատարելապէս հաստատուած էին Ս. Աստուածածնայ հաստատակառոյց վանքին մէջ: Փաշայի զանազան միջոցներով համոզելու փորձերը, թէ յանձնուին, ապարդիւն մնացին:

Կառավարութեան խորհուրդով Մարաշէն հետեւեալ պատուիրակութիւնը եկաւ. -- գերմանացի Մ. Պլանկ, Սահակ Քհնյ. Տէր-Պետրոսեան, առաջ. փոխանորդ Խորէն Քհնյ. Գապաեան, հայ կաթողիկէ Կոստան էֆէնտի Վարժապետեան, Պատ. Ամասոն Շէրաֆեան. ասոնք իրենց կարելին ի գործ դրին աղաները համոզելու համար, որպէսզի ապստամբները յանձնուին: Աղաներու պատասխանը եղաւ. «Մեզի մտիկ չեն ըներ, այլեւս կառավարութեան կը մնայ անոնց խնդիրը»:

ՀԱԶԱՐԱՊԵՏ ՍԻՒԼԷՅՄԱՆԸ ԵՒ 25 ՄԱՐՏԻԿՆԵՐԸ

Յաջորդ օրը վաղ արշալոյսին վանքը պաշարուած էր: Մարաշի պատուիրակութիւնը հազիւ թէ մեկնած, ընդհարումը սկսաւ կատաղի կերպով ու տեւեց 12 ժամ: Իրիկուան ժամը 5.30-ին զօրաց հրամանատար Սիւլէյման պէյը՝ վանքին դուռը հասած, անշնչացաւ հերոսականներու գնդակներով. իրեն բախտակից եղած էին արդէն 300 զինուորներ. Բանակը ողբալով իր զոհերուն վրայ քաշուեցաւ զօրանոց:

Այդ գիւցազն մարտիկները, որոնք ընդամէնը 25 հոգի էին, նկատելով թէ Զէյթունի ժողովուրդը պիտի չմիանայ իրենց, մութ գիշերին վանքին շուրջ փըռուած զինուորներուն դիակները խուզարկելէ ետք ձգեցին վանքը ու հեռացան: Աւազանները հեռաձայնով զօրանոց հաղորդեցին ապստամբներու վանքը ձըգելն ու փախուստ տալը: Յաջորդ օրը զօրքը վանքին վրայ դարձեալ կրակ բանալէ եւ ստուգելէ ետք թէ ան իսկապէս պարպուած է, զայն կրակի տուաւ:

Վանքի ընդհարումի առտուն, շրջակայ գիւղացիներուն մէկ մասը Զէյթուն տեղափոխուած էր. վանքի հրկիզումէն յետոյ կառավարութիւնը խիստ կերպով իւրաքանչիւրը ղրկեց իր տունը:

Այս դէպքին մանրամասնութիւններուն անձամբ տեղեկանալու եւ զանոնք քննելու համար Ֆահրի փաշան Մարաշի ճամբով եկաւ գերմանացի զօրավարի մը հետ, ձիաւոր 100 թիկնապահներով: Ան ծանօթանալով դէպքին ծալքերուն, դէշ տպաւորութիւններով մեկնեցաւ:

Կառավարութիւնը միջոց մը լուռ մնալէ ետք ձեռնարկեց դաւադրութեամբ յօրինուած իր ծրագրին գործադրութեան. սկսան վանքի (Էյլէնճէ) թաղի ժողովուրդը աքսորել դէպի Մարաշ, պատճառաբանելով թէ ան թիկունք կանգնեցաւ ապստամբներուն ու այնուհետեւ սկսան աղաներն ու մտաւորականները կարգով կանչել ու աքսորել, իւրաքանչիւրին պատճառաբանութիւն մը գտնելով:

Սակայն հանրութիւնը երբեք չէր մըտաբերեր թէ ինք ալ բաղդակից պիտի ըլլար:

(Շար. 4)

Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան Ֆրանսայի Շրջանի վարիչ մարմինը կ՚ողբայ իր վարչական ընկերոջ՝

ՄՈՎՍԷՍ ՄԱՃՄԱՆԵԱՆԻ

կորուստը, որ պատահեցաւ Նոյ. 3-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 9, առաւօտեան ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ:

ԻՍԻ Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, Եկեղեցւոյ անուան տօնախմբութեան առթիւ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Կաթ. Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Փարիզի Հայոց

Երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյ երգչախումբը: Յաւարտ պատարագի մատաղօրհնութիւն, ապա հոգեհանգստեան պաշտօն ողբացեալ կնքահայրերու յիշատակին:

Ժամերգութիւն ժամը՝ 9.15-ին:

Պատարագ ժամը՝ 10-ին:

«ASSOCIATION NAREG»

ENGHIEN

SOIRÉE ANNUELLE

Samedi 13 Novembre de 20h30 à 2h

Animée par

l'Orchestre « A n i »

Renseignements et réservations au :

48. 41 49. 37 / 34. 17. 29. 26.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Une *Grande Tombola* est organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de ses œuvres.

1er Prix : 1 Renault Twingo.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Յակոբ Կիւմիւշեանի մահուան առթիւ, (Պանտոլէն) Թովմաս Թովմասեան ծաղկեպսակի փոխարէն 1000 Ֆր. նուիրեց Հայ Մարտիկներու Օժանդակ Մարմնին, փոխանցելու համար զայն Արցախի ազատամարտիկներուն:

Կը յուսանք որ օրինակը վարակիչ ըլլայ եւ շատեր, իրենց տխուր թէ ուրախ առիթներով յիշեն Արցախը եւ իր քաջ ազատամարտիկները որոնք հայրենիք կը պաշտպանեն թշնամիին դէմ եւ կը պատրաստուին նոր ձմեռ մը դիմակայելու:

ՀԱՅ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՕԺԱՆԴԱԿ ՄԱՐՄԻՆ

Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութեան առթիւ Սէն-Ժերմէի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութենէն 1000, Տիկին Նուարդ Մելքոնեան 500, Տէր եւ Տիկին Արթին Կարպիս 100, Տիկին Պալեան 100 Ֆր.:

**

Լիոնի Մարգարեան եւ Փափազեան վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցի բարգաւաճման առթիւ.-

Տէր եւ Տիկին Աճէմեան 500 Ֆր., Պր. Ժան Աճէմեան 300 Ֆր., Պր. Ժերար Աճէմեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Միքաէլեան 2000 Ֆր.:

Կարպիս Մանուկեանի մահուան առթիւ՝ Տէր և Տիկին Հանրի Փափազեան 3000 Ֆր. (դպրոցին):

CONDOLEANCES

Suite au décès de BARED PAMBOUKDJIAN le Comité de Coordination des Associations Arméniennes d'Entraide Sociale, représenté par l'Eglise Apostolique arménienne, la Croix Bleue des Arméniens de France, l'Union Générale Arménienne de Bienfaisance et l'Association Arménienne d'Aide Sociale; présente ses plus sincères condoléances à toute la famille Pamboukdjian.

U.G.A.B.

FORUM ETUDIANT : rentrée

Le Comité de Paris de l'U.G.A.B. organise son *Forum-Etudiant* de rentrée le Mardi 9 Novembre à 20 heures 30 au Centre Culturel Alex Manoogian 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Avec la présence d'*E. KARI, Conseiller technique au cabinet du ministre du Travail, de l'Emploi et de la Formation professionnelle.*

Thème : *Problèmes d'emploi pour les jeunes. Y a-t-il des solutions?*

—— Entrée libre ——

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ՝

Կիրակի, Դեկտեմբեր 11

-- ամբողջ օրը --

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԽՈՀԱՆՈՑԻ ՕՐ

– Համտեսում -- Վաճառք --

-- Վիճակահանութիւն --

Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը կը կազմակերպէ՝

Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 31

ԱՄԱՆՈՐԵԱՆ ՊԱՐԵՐԵԿՈՅԹ

-- Անակնկալներ...

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Անուշաւան Շըտիկեան 250 Ֆր. կը նուիրեն Հայաստանի հիմնադրամին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ին Պարէտ Բամպուքճեանի մահուան առթիւ:

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ԿՐԵՑԻՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԻՆ:

Նոր սակերն են.—

ՖՐԱՆՍԱ.—

Տարեկան	1.000 Ֆր.
Վեցամսեայ	510 Ֆր.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ.—

ՏԱՐԵԿԱՆ.—

Ամէնօրեայ առաքում	1.300 Ֆր.
Շաբաթական առաքում	1.150 Ֆր.

Օդանաւային առաքումներու համար դիմել վարչութեան, սակերը տարբեր ըլլալով ըստ երկիրներու:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription: 15 novembre.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-ԻՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐԱՔՍ ԴԱՒԹԵԱՆ

(Սոփրանօ)

դաշնակի ընկերակցութեամբ՝

ՎԼԱՏԻՄԻՐ ՔԼԵՒՔԷ-ի

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 8, ժամը 20.30-ին

SALLE CORTOT

78, rue Cardinet, Paris 17e

Մուտքի գին՝ 150 եւ 100 Ֆր.:

Այժմէն ապահովեցէք ձեր տեղերը:

Հեռաձայնել.—

42 - 29 - 10 - 24

44 - 05 - 92 - 12

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է Անտիս Պարէեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Պարէեան ընտանիք 500 Եկեղեցիին, 500 Համազգայինի Վարժարանին, Տիկին Աւետեան 200 Կ. Խաչի Պօմոնի, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Կէօնճեան 300 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Շարլ Սիմոն 300 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թաշճեան 200 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Մ. Տամլամաեան 500 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Աւետիս 200 Համազգային վարժարանին, Վասպուրական Հայր. Միութիւն 200 Համազգայինին, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ 400 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Վրոյր Շալճեան 100 Եկեղեցիին, Սէմէրճեան ընտանիք 100 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Ֆընտիքեան 200 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Վ. Կրացեան 100 Եկեղեցիին, Խօրտէքեան ընտանիք 100 Եկեղեցիին, 100 Համազգայինին, Տէր եւ Տիկին Րաֆֆի Նազարեան 100 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Անտրէյի 300 Հայաստանի որբերուն, Քէնտիրեան ընտանիք 100 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Գարեգին Թաշճեան 100 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Յ. Միրաքեան 200 Հայ Արենոյշներուն, Տիկին Մայրանոյշ Փանոսեան 200 Հայ Արենոյշներուն, Տիկին Շամիրեան 100 Եկեղեցիին, Հայ Արենոյշ 300 Հայաստանի որբերուն, Շամիրեան ընտանիք 250 Հայաստանի որբերուն, Շաքարեան ընտանիք 200 Հայաստանի որբերուն, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Սիլոյեան 100 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Կարապետեան 100 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Գլոտ Չէքիմեան 200 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Կ. Աղթան 100 Համազգայինին, Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան 100 Համազգայինին, Ոմն 100 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Ժագ Վարդանեան 100 Եկեղեցիին, Նազարեան ընտանիք 200 Եկեղեցիին, 200 Համազգայինին, 200 «Յառաջ»ին, Նագդաշեան ընտանիք 300 Համազգայինին, 100 Եկեղեցիին, 100 «Կամք»ին, Տէր եւ Տիկին Ֆրանսուա 100 Եկեղեցիին, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ասլանեան Պօմոնի Կ. Խաչին 100, Համազգայինին 100, Տէր եւ Տիկին Գարակէօզեան 100 Ղարաբաղին, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ասլանեան 100 Եկեղեցիին, Պօմոնի Կ. Խաչին 100, Տէր եւ Տիկին Ալէն Պագըրճեան 100 Եկեղեցիին, 100 Վասպուրական Միութեան, Տէր եւ Տիկին Կրացեան 100 Եկեղեցիին, 100 Արենոյշներուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սփիւռ — Կոմիտաս երգչախումբի 70-ամեակի համերգները, մասնակցութեամբ հայ եւ օտար լաւագոյն երգիչներու եւ նուագախումբի:

Այս առթիւ ղեկավար

ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆ-ի

երաժշտական նոր ստեղծագործութիւնը՝

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹԻ ԾՆՈՒՆԴԸ»

կը մեկնաբանուի՝

Մարտ 18, 1994, ժամը 20.30-ին՝

Grand Amphithéâtre de la Sorbonne

եւ

Մարտ 25, 1994, ժամը 20.30-ին՝

Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն »

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7
DIMANCHE
7 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ
ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Թիւ 187

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.189
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69° ANNEE — N° 18.189

ԿՈՍՏԱՆ ԶԱՐԵԱՆ ԵՒ ԵՂԻՇԷ ՉԱՐԵՆՑ

Գրեց՝
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱԹԷՈՍԵԱՆ

1968-ին, երբ Կոստան Զարեան դեռ ողջ էր, իտալացի գրաքննադատ Փաօլօ Փարտօ բաւական «տարօրինակ» հաստատում մը կ'ընէր, պնդելով թէ ան «այսօր աշխարհի մէջ հայ գրականութեան թիւ Մէկը համարուած է, Վարուժանի, Իսահակեանի, Աբովեանի արժանաւոր յաջորդը» (1)։ Տարօրինակ, որովհետեւ օտարոտի կը հնչէր մեծարումի նման խօսք հեղինակի մը հասցէին, որ իր հայրենիքի սրտին մէջ նստած իր իսկ հայրենիքի կողմէ անգիտացումի կ'ենթարկուէր։

Այն աստիճան, որ այդ օրերուն, Եղիշէ Չարենցի ծննդեան 70ամեակի յոբելեանէն ծայր առած բուռն հետաքրքրութեան եւ հետազօտութեան ալիքը չհասաւ Զարեանին զարնելու. կարեւոր եւ անկարեւոր, Չարենցի բարեկամներու եւ թշնամիներու վկայութիւնները գրի առնուած էին ու գրի առնուեցան, բայց որքան յայտնի է, ոչ ոք դիմած է Զարեանին՝ իր խօսքը արձանագրելու։

Եւ սակայն, Զարեանի եւ Չարենցի յարաբերութեան փաստը «բացայայտուած» է 1920-ական թուականներուն իսկ, քանի որ Չարենցը երեւան կ'ելլէ «Անցորդը եւ իր ճամբան»ի մէջ։ Հոս պիտի փորձենք համադրական ակնարկ մը նետել այդ յարաբերութեան վրայ եւ պարզաբանել անկէ բխող տուեալներն ու առանձնայատկութիւնները։

«Անցորդը»ի առաջին յիշատակումը կարեւոր է, որովհետեւ կը մտնէ հատուածի մը մէջ, ուր Զարեան խորհրդահայ գրականութեան մասին իր մտածումները կը շարադրէ, զայն հակադրելով «Մեհեան»ի շրջանի որոնումներուն. —

«Պոլսից մեկնելու ժամանակ, Օշականը ասում էր.

"Չեմ կարծեր, որ հոն մեր գրականութիւնը հասկնան. յամենայնդէպս, դնա՛, տե՛ս... գրէ՛, կը մտածենք"» (2)։

Յայտնի է, որ Յակոբ Օշականն ալ Հայաստան հրաւիրուած էր, ստանձնելու համար արեւմտահայ գրականութեան դասախօսի պաշտօնը, բայց մերժած է։ Ի յետսագոյնէ տրուած բացատրութիւնը ընթացիկ է. «Օշական չի կրնար հանդուրժել դուրսէն, բռնի, պարտադիր հանդանակներ» (3)։ Այս տողերը 1944-ին գրուած են, բոլորովին տարբեր շրջարկի մը մէջ, եւ օտարամուտ վարդապետութեան մը պատճառաբանութիւնը խոտոր կը համեմատի Զարեանին ըսուած «մեր գրականութիւնը հասկնալու» գաղափարին հետ։

«Անցեալ օրը, Մարգար աղայի սրճարանում, Մոսկուայից նոր եկած փոքրամարմին Չարենցը ոտքերը սեղանի վրայ էր դրել եւ ինձ դիմելով ասում էր՝ Չեկայի լրտեսների առջեւ. "Դուք հակայեղափոխականներդ"...

Ստիպուած եղայ, շատ խիստ բառերով, իր աւազակաբարոյ կամաւորի եւ Դաշնակցական կառավարութեան պաշտօնեայի անցեալը յիշեցնել։ Անմիջապէս մեղմացաւ եւ իմ "Արեւմտեան քաղաք"ս սկսեց արտասանել։ Վաղո՛ւց մոռացել էի այդ գրուածքս, ինչպէս նաեւ այն "պրոլետարական" բանաստեղծութիւնները, որ գրել էի ռուսերէն ժընեւի "Ռադուգա" ամսաթերթի մէջ» (4)։

Զարեան Հայաստան ժամանած է 1922 Նոյեմբերին, իսկ Չարենց, մօտ մէկ տարի իբրեւ ուսանող Մոսկուա մնալէ ետք, նոյն տարուան Յունիսին Երեւան վերադարձած էր։ «Նոր եկած»ը հաւանաբար փոխաբերական իմաստ ունի, նշելու համար Չարենցի բերած մոսկովեան նորութիւնները. յիշենք, որ 1922 Յունիս 14-ին, «Խորհրդային Հայաստան» օրաթերթին մէջ լոյս կը տեսնէր «Երեքի դեկլարացիա»ն, ու գրական բանավէճի երկար շրջան մը կը բացուէր։

«Աւազակաբարոյ»ն Զարեանի կողմէ ձրի պիտակում մըն էր, քանի որ ինք Կովկաս չէր կամաւորական շարժումի ժամանակ, որուն մասնակիցներէն եղած էր Չարենց. սակայն, 1922 թուականը «մի ժամանակաշրջան է, երբ "մարքսիզմի չտեսը հագած փիլիստերները" ժխտում էին կամաւորական շարժման յառաջդիմական բնոյթը։ Բանաստեղծն ինքն էլ, կարծես, հակուած էր մոլորութիւն համարելու հայրենասիրական իր անկեղծ պոռթկումը» (5)։ Չարենցի համար, Զարեանի այս ակնարկութիւնը աւելի սուր եւ վտանգաւոր էր, քան «Դաշնակցական կառավարութեան պաշտօնեայ»ի վերագրումը. չմոռնանք, որ «Չարենց-Նամէ»ի առաջին հրատարակութեան մէջ (1922), Նիկոլ Աղբալեանը՝ Չարենցի երբեմնի վերադասը, յականէ յանուանէ յիշուած էր, 1932-ին վերածուելու համար «մի լուրջ քննադատ»ի։ Միւս կողմէ, պէտք չէ մոռնալ, որ Մայիս-Յունիս 1920-ին բանաստեղծը տնային կալանքի դատապարտուած էր «կարմիր» ըլլալու ամբաստանութեամբ (6)։

Զարեանի «Արեւմտեան քաղաք» գրութեան յիշատակումը եզակի փաստ մըն է. պէտք չէ մոռնալ, որ 1906-1908-ին Զարեան՝ Տիգրան Պաղտասարեան կեղծանունով, Լենինի գործակից եղած է, մինչեւ իսկ Միւնիխի մէջ մէկ ու կէս տարի բանտ ճաշակելու աստիճան (7)։ Մարքսեան ոգեւորութեան այդ շրջանին, Զարեան աշխատակցած է «Լենինի կողմնակիցներ»ու հրատարակած «Ռադուգա» ամսագրին (8), բայց վերոյիշեալ քերթուածէն զատ առայժմ ուրիշ բան յայտնի չէ այս մասին։ Արդեօք 1914-ին Դ. Վարուժանի եւ Յ. Ճ. Սիրունիի «Նաւասարդ» տարեգիրքին մէջ հրատարակած «Արեւմտեան քաղաք»ը (9) կապուա՞ծ է 1906-ի կտորին հետ։ Վերջինս պէտք է նկատուի Զարեանի ցարդ յայտնի տպագիր առաջին գրութիւնը, կանխելով պելժիական հանդէսներու ֆրանսալեզու իր աշխատակցութիւնը։

«1906-ից մինչեւ այսօր ինչպիսի՜ բարդ շրջան անցած ենք. ի՜նչ դէպքերի ականատես եղած ենք, ի՜նչ մտածումների եւ ապրումների դաժան վերելքը մագլցած ենք, եւ ահա այդքա՜ն ճանապարհներից յետոյ, նոյն կոտրած կուժի առջեւ։ Ա՛յն տարբերութիւնով միայն, որ այն ժամանակ մեր պրպտումները անշահախնդիր ոգեւորութեան արդիւնք էին, նորութեան ծարաւի, զոհաբերութեան ոգու եւ մեծ երազի հետեւանք, մինչ այսօր՝ կոյր հետեւողութեան, խորամանկ շահախնդրութեան, հաշուած-ձեւուած արտայայտութիւն։

Կառավարութեան հրամանով եւ կուսակցական որոշումով գրականութիւն են ստեղծում եւ ատրճանակի ուժով բանաստեղծութիւն ստեղծում» (10)։

Հասկնալի է, որ «Մոսկուայից նոր եկած փոքրամարմին Չարենցը» այս մատնանշումին լաւելայն թիրախն է, եւ իր ընդմէջէն՝ 1922-25 թուականներու (ու յետագայ) խորհրդահայ բանաստեղծութիւնը, որ այդ տարիներուն «պրոլետարական յեղափոխութիւնը» կը ձգտէր գրականութեան վերածել, խառնելով զանազան «իզմ»եր եւ առհասարակ մերժելով անցեալը ոչնչապաշտ կեցուածքով մը, զոր նոյնիսկ Լենինի ամենազօր ձեռքը չկրցաւ անմիջապէս կասեցնել. «Բաւական երկար ժամանակ պէտք եղաւ այդ ձախ պատկերացումները ցրելու եւ լենինեան դրոյթները ամբողջովին կենսագործելու» (11)։

Աւելի անդին, Զարեան կը շարունակէ.

«Կոմկուսը նոր բանաստեղծական ձեւի հրամաններ է տալիս եւ տաղաչափութեան օրէնքները որոշում։

(...) Պրոլետ-բանաստեղծութիւնը, չտես գաւառացու նման, արտասահմանից եկած հին՝ շորերի հակերը կողոպտում է եւ ցնցոտիներով զարդարւում։ Մարինետին իր սմոկինգը թողել էր Մոսկուայում։ Մայակովսկին հագել էր եւ վրան բողկ կպցրել։ Թողնել, նետել։ Սմոկինգը ընկել էր հին շորերի հակերի մէջ, եկել Հայաստան եւ հիմա Աբովեան փողոցում ման է գալիս։

Վիճում է, սպառնում։ Սատափէ համրիչը ձեռքին, կողքից ատրճանակ կախած, թեւերը շարժում է օդի մէջ եւ աշխարհներին ապարէզ կարդում» (12)։

Ակնարկը աւելի քան թափանցիկ է։ Այդ տարիներուն եւ յետագային, Չարենց Մայակովսկիի հետեւակ մը համարուած է՝ «Մայակովսկու հայերէն թարգմանութիւն» (13)։ Համատարած ժխտումը ընթացիկ երեւոյթ մըն էր, աշխարհին ապարէզ կարդալը՝ յեղափոխական վիպապաշտութեան առաջնակարգ դրսեւորումը, իսկ ատրճանակ կրելը՝ «նորաձեւութիւն» (14) կամ, աւելի ճիշդ, ուժի եւ իշխանութեան արտայայտութիւն։

«Րաֆֆիի վրայ թքնում են։
Ահարոնեանի վրայ թքնում են։
Տէրեանի վրայ թքնում են։
Ու այդ՝ Մոսկուայի «վարպետների» հիւանդոտ բերանից փոխ առած թուքով։ Աղբն իսկ հարազատ չէ։ Խօսքն իսկ մեր փողոցից ժողովուած չէ» (15)։

Այդ պահուն դժուար էր տեսնել ասիկա, սակայն Չարենցի՝ պարագային ժխտումը ինքնանպատակ չէր եւ նաեւ «մեր փողոցից ժողովուած» մեկնակէտ ունէր. «երկու աշխարհի սահմանագծում» գտնուելու գիտակցութիւնը.—

«Եւ ինչքան որ հեռու կը լինի մեր վաղուայ պոեզիայի սոցիալական բովանդակութիւնը, օրհներգած կենցաղը լոռեցի Յովհաննէսի, գիւմրեցի Աւոյի եւ գանձացի Վահանի պատկերած կեանքից — այնքան էլ սիրելի ու ընդունելի կը լինեն նրանք, հին աշխարհի քնարերգուները նոր աշխարհի քնարերգուներին» (1923) (16)։

Ի դէպ, կ'արժէ նշել որ, առանց դոյզն հիմնաւորումի, Սուրէն Աղաբաբեան կը պնդէ, որ «Մեհեան»ի սերունդը «ազգային ոգին» յայտնաբերելու պայմանը «օտար լիցքերին տիրելը» կը սեպէր (17)։ Ինչպէս կը նկատուի, գրական ամէն յեղաշրջումի փորձին «օտար, ոչ-մերազնեայ» պիտակը փակցնելը քննադատութեան մը նախապայմանն է։

Մնաց որ, նոյն 1923-ին Չարենց պրոլետարական մշակոյթ ստեղծելու բոլոր վերագրումները կը մերժէր իր «Ի՞նչ պէտք է լինի արդի հայ բանաստեղծութիւնը» յօդուածով, որ արդիականութեան պահանջի հերթական արտայայտութիւնն էր (18), գաղափար մը, զոր Զարեան բազմիցս շեշտած է.—

«Եւ սակայն, գրականութեան, եւ քաղաքակրթութեան հետ կապուած բոլոր հարցերը, այս րոպէիս, հայ ժողովրդի համար, կենաց եւ մահու խնդիր են։

Ինչո՞վ ներկայ ենք։

Ինչո՞վ պիտի ներկայանանք» (19)։

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԱՒԵՏԻՍ ԶԱՐՉԱՐԵԱՆԸ

«Անցորդը»ի մէջ, Չարենցի վերաբերող այլ ակնարկութիւն չենք գտներ։ Այս շրջանին կապուած ուրիշ մանրամասնութիւն մը կ'արժէ յիշատակել. 1960-ական թուականներու սկիզբը, բժիշկ Համբարձում Քէքլիկեան Զարեանին հանդիպած է Օքլէնտի մէջ (Գալիֆորնիա). «Երբ բաժնուեցանք, իր գիրքէն («Նաւը լերան վրայ». Վ.Մ.) օրինակ մը տուաւ ինծի։ Կողքի ներքնամասը հայ ոգիի մասին իր ըսածը գրի առաւ։ Տուաւ նաեւ Չարենցի բանաստեղծութիւններու հազուագիւտ հրատարակութիւն մը, զոր Չարենցը նուիրած էր իրեն» (20)։

Յունիս 1924-ին Զարեան Հայաստանէն կը մեկնի, Սեպտեմբերին Վենետիկ է, իսկ Նոյեմբերին՝ Փարիզ (21)։ Ապրիլ-Մայիս 1925-ին, Չարենց Փարիզ կ'այցելէ, արտասահմանեան իր նշանաւոր ուղեւորութեան ընթացքին։

Եւ Զարեան ու Չարենց բազմիցս կը հանդիպին։

Այս մասին, Թորոս Թորանեան կը գրէ.—

«Չարենցը նոյնպէս յաճախ կ'այցելէ Զարեաններուն իր Փարիզ գտնուած միջոցին, որոնց հետ պտոյտներու կ'երթայ Վերսայլ եւ այլուր։ Այս մասին ակնարկած է Զարեան իր "Արեւմուտք" յուշաշարքին մէջ» (22)։

«Արեւմուտք»ի մէջ, սակայն, Չարենցի մասին որեւէ ակնարկութիւն չկայ։ Մընաց որ, բացի առաջին՝ «Սէնի սեւ հայելին» խորագրուած գլուխէն, որուն ժամանակը կը համաձայնի գրութեան ժամանակին հետ (1928) եւ որ այդ իսկ պատճառով «սխալ սկիզբ» (23) որակելու պատճառ չունինք —որովհետեւ հեղինակի յետահայեաց ցատքի մեկնակէտը կը ճշդէ—, մնացեալը կապ ունի Զարեանի փարիզեան կրթութեան, պելժիական համալսարանական ուսման, Պոլիսէն առաջին կարճատեւ անցքին եւ հուսկ՝ Վենետիկի Մխիթարեաններու մօտ անցուցած շրջանին հետ։ Այս բոլորին մէջ, Չարենցի ո՛չ տեղը կայ եւ ոչ ալ առիթ, բացառելով թերեւս առաջին գլուխի հետեւեալ ընդհանուր խօսքը.—

«Մոսկուայի, Թիֆլիսի, Երեւանի բոլոր կոմիսարները, ամբողջ մտաւորականութիւնը, բանուորների երեք քառորդը եւ գիւղացիների մի մասը սովետական արքայութեան դովքն են անում, վազում, դաւում, բամբասում, մատնում, ա՛յն յոյսով, որ ոտքերը սահմանից դուրս դնեն եւ պատգամաւորական չերվոնեցները ֆրանկի փոխեն» (24)։

Իրականութեան մէջ, Զարեան-Չարենց փարիզեան հանդիպումը կ'արձանագրուի վիպական ձեւով՝ Վահան Իբերեան-Աւետիս Զարչարեան անուններուն տակ, «Բանկօօպը եւ մամութի ոսկորները»ի մէջ։

Կ'արժէ նշել, որ Զարչարեան-Չարենցը այս վէպի ամէնէն ուժեղ կերպարներէն մէկն է. աւելին, պիտի համարձակէինք յայտնել, թէ Զարեանի գեղարուեստական արձակի տուած առաջնակարգ կերպարներէն մէկն է։ Հեղինակը, քովքովի բերելով իրականն ու վիպականը, յաջողած է ապրող դիմանկար մը կերտել, եւ ի յայտ կու գայ, որ Չարենցի հետ անոր մտերմական շփումը անձը խորունկ կերպով ուսումնասիրելու առիթը տուած է։ Ինչպէս միշտ, երգիծանքն ու հեգնանքը չեն պակսիր Զարեանի բնութագրումին մէջ, բայց այս ալ տարր մըն է որ առաւել կենդանութիւն կը հաղորդէ տիպարին։

Որոշ դէպքեր զուտ խծբծանք կը թըւին ըլլալ, բայց իրականին մէջ այդ չեն։ Օրինակ, երբ Զարչարեան կը զարմանայ, որ Գերմանացիները կրնան «հասկնալ» իր հայերէնը եւ կը մտածէ Աճառեանին դիմել՝ լեզուաբանական բացատրութիւն մը գտնելու (25), Զարեան կ'ընդհանրացնէ իրական դրուագ մը, որուն արձագանգը Պէռլինէն գիտենք, Աշոտ Պատմագրեանի յուշերէն (26)։

Միւս կողմէ, Զարեան իրաւացի էր, երբ Զարչարեանի ողբերգական վիճակը այնքան հատու եւ ճշտ կը գծէր.— «Նա բնազդով հասկանում էր, որ երկրից դուրս նա կը կորչի քամիին յանձնուած

●▶

չորացած տերեւի նման, որ երկրի ներսը առանց պաշտպանութեան կը խորասուզուի բիրտ եւ անողոք իրականութեան մութ ճահիճի մէջ: Ու միեւնոյն ժամանակ նա գիտակցում էր ամէն կողմից նրան սպառնացող վտանգը, նախանձը, մրցակցութեան զզուելի ձեւերը (27): 1933-ին, երբ Զարեան այս տողերը կը գրէր, անձամբ տեսած էր Հայաստանի մէջ տիրող մթնոլորտը եւ այնուհետեւ հետեւած էր գրական պայքարին, որ ըստ էութեան քաղաքական —եւ արդէն իսկ՝ մորթը փրկելու— հակամարտութիւն մը կը սքօղէր: Զարենցի ժամանակակիցներուն յուշերը եւ պաշտօնական փաստաթուղթերը այդ պայքարի արձագանգներով լեցուն են:

Զարենցը հալածախտէ կը տառապէր, անապահովութեան տարիներուն իբրեւ հետեւանք, բայց դժուար չէ ըմբռնել, որ իր տեսած բոլոր դաւադրութիւնները հնարովի չէին:

Զարչարեանի գիշերային առաջին փորձը, տեսնելու՝ «էս Ֆրանսական գինի ասուած բանը ինչ ա...» (28), պարտութեամբ կը վերջանայ, երբ խմփալով կը քնանայ ըմպելարանի սեղանին վրայ:

«Միւս օրը առաւօտ, ժամը հինգին, մի տոմս. — "Հիւանդացայ, մեռնում եմ, հասի՛ր"...» (29): Այս տոմսը, հաւանաբար, ցարդ անտիպ ու անթուակիր հետեւեալ երկտողն է, զոր Զարենց ուղղած է Զարեանին. —

«Կոնստան,

Այս րոպէիս, առանց ուշանալու արի մօտս: Շատ վատ եմ: Զուշանաս: Իսկոյն: Կամ Համլիկին ուղարկի: Իսկոյն:

Զարենց» (30):

Այս երկտողին մասին կ'արժէ երկու բան նշել. —

ա) Զարենցի ստորագրութեան դիմաց, անծանօթ ձեռք մը մատիտով աւելցուցած է «1925 Հռոմ»: Ասիկա սխալ է, որովհետեւ այդ թուականին Զարեանի եւ Համլիկ Թումանեանի (Յովհաննէս Թումանեանի որդին, Փարիզի խորհրդային դեսպանատան կցորդ) Հռոմ ներկայութիւնը ընդունելի չէ:

բ) Տոմսի հասցէատէրն է «Constan[t] Zarian, Hôtel de[s] Balcons»: Ասիկա յայտնապէս Փարիզ է (թերեւս կարելի է իմանալ քաղաքի ո՞ր կողմը, եթէ այդ պանդոկը դեռ գոյութիւն ունի). իբրեւ թէ Հռոմէն գրող Զարենցը Փարիզէն օգնութիւն պիտի չխնդրէր:

Էնվալիտներու թանգարանը տեսած իրենց այցելութեան ընթացքին, Զարչարեան կը խօսի Նափոլէոնի ու Քեռիի մասին, յետոյ պատմութեան մէջ անհատի դերին մասին իր ոգեւորութիւնը կ'աշխատի ծածկել եւ զանգուածի ու կուսակցական գիծի փառաբանութեան կ'անցնի: Իբրեւեան կը բացատրէ, որ «Զարչարեանը մեծ պատերազմին Քեռիի խմբում է եղել»(31). սակայն, ասիկա ճիշդ չէ, քանի որ Զարենց մաս կազմած է վեցերորդ, այսպէս կոչուած «հնչակեան» գունդին (32), որ Յունուար1915-էն ետք Հայկ Բժշկեանի (Գայ) հրամանատարութեան տակ եղած է:

Զարչարեանի նուիրուած փարիզեան էջերը աւելի յուշագրական կը թուին ըլլալ քան զուտ վիպական, բայց հոն արդէն Զարեան կ'ուրուագծէ կերպարին հիմնական տարրը՝ ողբերգական երկուութիւնը, որ պիտի զարգանայ վէպի երրորդ մասին մէջ: Զարեանի աչքին, Զարչարեանը այն տիպարն է, որ պէտք է ուղղափառ համայնավարի դերք ճշդէ, սակայն միշտ չի յաջողիր անշեղօրէն հետեւիլ կուսակցական գիծին եւ ներքին պայքար մը ունի չդրսեւորելու համար իր խախուտ վիճակը (33):

Բայց միեւնոյն ատեն, նիցչէական նըպաստով՝ Զարեան այդ երկուութեան տրամախոհական համադրոյթը (synthèse) կը կատարէ, Զարչարեանի մօտ գտնելով «ամբողջական անձը», այսինքն, «իրական Հայը»: Յետագայ տողերուն մէջ, ընթերցողը պիտի ընդնշմարէ նաեւ Զարենցի անձնաւորութեան խորաթափանց բնորոշումը. —

«Երբ մեկնեց՝ պարապ եւ տխրութիւն զգացի: Չնայած արտաքին իր ձեւերի բոլոր այլանդակութիւններին, իր անձի արտառոց եւ ծաղրանկարական կողմերին, նրա մէջ մի ինչ որ ամբողջական գիծ կար, որ հրապուրիչ էր եւ նոյնիսկ մեծղի: Հայ շինականի ոչխարի հոտը եւ Հայ երկրի հակասական բնոյթը: Լերան կատարին անցնող դղրդալից մրրիկը եւ լերան ստորոտի մօտ բուսնող թթենու շուքի տակ պառկած բանաստեղծական զգայնութիւնը: Կոպիտ հողը եւ յանկարծակի բուսած մանիշակների կարպետը:

Վերջ ի վերջոյ իրական Հայը: Նա, որ իր մարմնի ամէն մի մասով, իր հոգու բոլոր թելերով կապուած է երկրին եւ որի համար արտաքին աշխարհը գոյութիւն ունի այնքան, ինչքան նա կարող է համեմատութեան ենթարկուել իր սեփական երկրի հետ: Նա նայում է աշխարհին Հայի աչքերով: Նա իր աչքերը չի փոխում: Ու Հայաստան է, որովհետեւ նա կայ:

Ու այդ, չնայած իր մտային քաոսին, իր վատ մարսած ընկերային եւ քաղաքական վարդապետութեան, իր միջազգային իտէալին, իր բոլշեւիզմին: Նրա ամբողջական անձի համար այդ ներելի է եւ նոյնիսկ օգտակար, որովհետեւ նա երբեք չի փոխուի, իր բնոյթին չի դաւաճանի: Նա կայ եւ կը մնայ՝ ինչ որ կայ: Նա ինքը Հայաստանն է եւ իբրեւ այդ՝ տեւական, անմահ: Վտանգը ուրիշ տեղ է: Վտանգը այնտեղ է, ուր Հայաստանը վերածուած է հռետորական հայրենասիրութեան, օտար շեշտով արտասանուած կեղծանոյշ ածականների, գրական եւ քաղաքական խաբեբայութեան:

(...) Իրական անհատը միշտ մերժում է այն ամէնը՝ ինչ որ իրենց չէ: Ինչ որ իր ներքին բնոյթը կարող է վտանգել, տարրալուծել: Նրա համար, ինչպէս Զարչարեանի համար(,) Գերմանացիները հայերէն են հասկանում եւ համաշխարհային պրոլետարիատը մաս է կազմում Ախտայի կամ Ապարանի աշխատաւոր մասսաների» (34):

Ըստ վէպի երրորդ մասին, Զարչարեանի հոգեկան երկուութեան վիճակը կը խորանայ արտասահմանեան ուղեւորութենէն ետք. կը դատապարտուի գրական ամլութեան, հոգեկան խոր ճգնաժամ մը կ'ապրի, ահ ու դողի մատնելով իր կինը՝ Շուշանիկը, եւ այդ անհաւասարակշիռ վիճակին մէջ հանդիպելով «կուլակի աղջիկ» Մաշա Այդինեանին, կը սիրահարի անոր, կտրուկ մերժումի կ'արժանանայ եւ, ալքոլի ազդեցութեան տակ (Զարչարեան կը բնորոշուի իբրեւ խման), երեկոյ մը, թատրոնի մուտքին մօտ երեք կրակոցով թեթեւօրէն կը վիրաւորէ զինքը: Այնուհետեւ Զարչարեան կ'անհետանայ դրութենէն, որովհետեւ վէպը անաւարտ կը մնայ, եւ այդպէսով՝ ոչինչ կ'իմանանք անոր յետագայ ճակատագրի մասին:

Ինչպէս կարելի է դիւրաւ հասկնալ, վիպական հատուածը կ'արձագանգէ Զարենցի կողմէ օր. Այվազեանի վրայ կրակելուն. «Լինելով անհաւասարակշիռ, "խենթ" խառնուածք, որը նրան երբեմն հասցնում էր անսանձ մոլեգնութեան, Զարենցը 1926 թ. աշնանը Երեւանի Աստաֆեան(Աբովեան) փողոցում, օրը ցերեկով, կատարել էր "հերթական", բայց այս անգամ՝ "ճակատագրական խենթութիւնը". ատրճանակից կրակել էր Երեւանի սիրունատես, երեւելի աղջիկներից մէկի վրայ, նրան պատճառելով թեթեւ վնասուածք» (35): Հետեւանքը եղաւ, ինչպէս պիտի գրէր Զարենց ամիսներ ետք, որ նոյն օրը՝ «1926 թ. Սեպտեմբերի 5-ի գիշերը, ժամը 12-ին, քրէական բաւականին ծանր մի յանցանքի համար ես ձերբակալուեցի եւ տարուեցի Երեւանի միլիցիատան քրէական բաժինը: Ուղիղ մի շաբաթ այդտեղ մնալուց յետոյ, մի քամի ու փոշի երեկոյ, Երեւանի միլիցիապետի ուղեկցութեամբ ես տեղափոխուեցի Ուղղիչ Տունը, որը գտնւում է այսպէս կոչուած "Նոր Կայարան"ի դիմացը, զօրանոցների կողքին» (36):

Զարեանի շարադրանքը «անհաւասարակշիռ» Զարչարեանին հաւատի կենդանագիրը կու տայ: Ան պէտք է անմիջական կերպով օգտուած ըլլայ Զապէլ Եսայեանի թղթակցութենէն, զոր ան ստորագրած է Փարիզի «Երեւան» թերթին մէջ 1926-ի վերջերը, Զարենցի դատավարութեան իբրեւ ականատես, եւ ուր կը տրուի հետեւեալ բանալի նշումը. «Զարենց մանրամասն կը բացատրէ այն ջղային, գրեթէ հիւանդագին եւ յուսահատական վիճակը, որուն մատնուած է եղեր շաբաթներէ ի վեր գիշեր ու ցերեկ գերագրգռուած վիճակի մէջ, օրերով տառապեր է անքնութենէ... Իր յայտնութեան համեմատ սիրահարութեան խնդիր չկար, այլ տեսակ մը նոյն գաղափարին յաճախումը, որ զինքը մղած է այդ անիմաստ արարքին գրեթէ անգիտակից վիճակի մէջ: Այդ յաճախումը (hantise) արդիւնք էր իր գրգռուած վիճակին, իր կարգին պատճառ կը դառնայ զինքը մոլորելու դէպի արարք մը, որը ինքն իսկ կ'որակէ "ի հարկէ, ցաւալի եւ անիմաստ"» (37): Ինչպէս յայտնի է, Նոյեմբերին Զարենց կը դատապարտուի երեք տարուան բանտարկութեան, վճիռ մը, որ յաջորդ տարուան Փետրուարին կը վերածուի առողջարան տեղափոխումի:

Ամէն պարագայի մէջ, Զարեանի գրիչին տակ Զարչարեան սիրահարութեան եւ մերժումի հետեւանքով կը կատարէ այդ քայլը, գումարուած՝ արտասահմանէն վերադարձին ապրած հիասթափութեան: Այլ հարց, որ Զարենց նման կեցուածք ապրած ըլլայ կամ չըլլայ, ըստ յուշագիրներու վկայութիւններուն: Երբեք պիտի չկարենանք լիովին թափանցել Զարենցի գաղափարական առեղծուածին եւ, ի վերջոյ, իր կեանքին վերջին երկու տասնամեակներու հոգեբանութեան գնահատումը տարբեր ընթերցումներու եւ ըմբռնումներու կալուած պիտի մնայ: Ինչպէս այդ նոյն տարիներուն «Տատրագոմի Հարսը» մշակելու ատեն ըրած էր, Զարեան կը փորձէր փաստական մանրամասնութիւններուն ընդմէջէն հոգեկան վիճակներ պեղել, պահպանելով ազատ մեկնաբանութեան իրաւունքը:

Գալով այդ դրուագին մէջ հանդիպող կարգ մը անուններու, Շուշանիկը, ի հարկէ, Արփենիկ Տէր-Աստուածատրեանն է՝ Զարենցի առաջին կինը, Մամիկոն Սուլթանեանը՝ թերեւս թարգմանիչ ու բառարանագիր Մամիկոն Գէորգեանը, իսկ Զարչարեանը ժամանակին արհամարհած ժենիան, որ կարծես արտասահման մեկնած է, գուցէ Զարենցի երրորդ սիրոյ՝ Լիսի Թառայեանի (1927ին՝ Բաքու) հեռաւոր արձագանգն է:

Հետաքրքրական է ժամանակագրութեան հարցը. ինչպէս ըսինք, դէպքը պատահած է 1926-ին: Բայց Զարեան, որ այս բաժինը կը գրէ 1933-ին, խախտում մը կատարած է. —

«Այո՛, վերջ տալ այդ կեանքին: Վերջին ժեստ, մեծ թաղում, ամբողջական գործերի նոր եւ հոյակապ հրատարակութիւն: Ինչպէս Մայակովսկին, որին միշտ հետեւել էր: Մնա՛ս բարեւ, Զարչարեան, մնա՛ս բարեւ» (38):

Ինչպէս ծանօթ է, Մայակովսկի անձնասպան եղած է 1930-ին:

ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆ

Զարենցի կապուած եւ ցարդ տպուած յուշագրութիւններուն մէջ Կոստան Զարեանի անունը բացակայ է: Եղա՞ծ են արդեօք զիրենք կապող յուշեր, որոնք ապահովութեան կամ գրաքննութեան նկատառումով ջնջուած են: Ի՞նչ եղած է Զարենցի վերաբերումը Զարեանի հանդէպ:

Այս կէտի շուրջ, 1928-ին գրուած, սակայն աւելի քան կէս դար ետք հրատարակուած «Կոստան Զարեան» էպիգրամը որոշ արժէք կը ներկայացնէ. —

Երբ խօսում էի մի անգամ քո հետ՝
Ասացիր դու ինձ, ով «յայտնի» պոէտ.—
— Գրողը որ կայ՝ պոռնիկ է միայն —
Ով որ շատ տուեց՝ կը տրուի նրան: —
Եւ դու տրուեցիր, պոռնիկի նման,
Քեզ «շատ տուողին»: —
Բացագանչել է ինձ մնում միայն. —
— Վա՛յ վերցնողին... (39)

Ծանօթագրութեան մէջ, Անահիտ Զարենց դիտել կու տայ, որ Զարենց «նըկատի ունի այն հանգամանքը, որ Կ. Զարեանը 1925 թ. տարագրուել էր արտասահման» (40): Ինչպէս վերը ըսինք, Զարեան Հայաստանէն մեկնած է 1924-ին եւ ո՛չ 1925-ին, բայց մեկնաբանութեան մէջ սխալ էական չէ: Էականը այն է, որ 1928-ին գրուած այս տողերը չեն կրնար պատճառաբանուիլ երեք տարի առաջ պատահած դէպքով մը: Մեր կարծիքով, թուականը կ'առնչուի «Անցորդը եւ իր ճամբան»ի «Հայրենիք» ամսագրի մէջ տպագրութեան հետ (Հոկտեմբեր 1926 - Փետրուար 1928). շարժառիթը կա՛մ Զարենցի մասին գրուած տողերն են եւ կամ, ընդհանրապէս, յուշագրութեան աւարտումը:

Բովանդակութիւնը հասկնալու համար պէտք է նկատի ունենալ, որ գոնէ մինչեւ 1925 թուականի վերջերը, Զարեան լաւ կապի մէջ էր խորհրդահայ վարչակարգի եւ մտաւորականներու հետ, ինչպէս ցոյց կու տան զանազան փաստաթուղթեր ու, նաեւ, «Բանկօօպը». հոգ չէ թէ այլախոհ, բայց ո՛չ՝ անրադձալի: Եւ հաւանաբար «Հայրենիք»ի հետ իր կապի հաստատումը պատճառ եղած է «շատ տուողին» տրուելու ակնարկութեան:

Ուշադրութեան արժանի է, որ Զարենցի բոլոր էպիգրամները սկզբնատառերով կամ ոչ-բացայայտ կերպերով խորագրուած են, իսկ բացառաբար այս մէկը ենթակայի անուն-մականուն կու տայ: Միւս պարագաներուն, Զարենցի շրջապատի մարդիկ էին, անշուշտ, իսկ Կոստան Զարեանը «գաղափարական թշնամի» էր: Տարօրինակ է, որ հրատարակած չըլլայ իր կենդանութեան ժամանակ:

Զարենց կարդացա՞ծ է արդեօք «Բանկօօպը». վստահաբար, սակայն իր հակազդեցութեան մասին որեւէ նիւթ չըկայ: Եւ կասկածէ դուրս է, որ պէտք է ձեւով մը հակադարձած կամ անդրադարձած ըլլայ: Զարեանի գրութիւնը իր հակառակորդներու ձեռքին լաւ խաղաթուղթ մը կրնար ըլլալ: Հնարաւոր է, որ շրջանի մամուլին կամ դիւանատուներու մէջ ինչ-ինչ նիւթեր գտնուին:

Զարեանի հետ իր տեսակցութեան ընթացքին, 1960-ին, Քեքլիկեան ի մասնաւորի հետաքրքրուած է «Նաւը լերան վրայ»ի ծննդոցով: Եւ ստացած է հետեւեալ պատասխանը. —

«— Տպաւորութիւններու հասունացումը ժամանակ կ'առնէ —ըսաւ—: Ասկէ զատ, շարժառիթի պէտք ունէի: 1936-1937-ի դէպքերը, երբ Խանջեան, Զարենց, Բակունց եւ շատ ուրիշներ ետեւ ետեւի կ'անհետանային, գիս յուսահատութեան մէջ թաղեցին: Նորէն տեսայ մեր վէրքի լայնաբաց ճեղքը:

— Աբովեանի վէրքը — ըսի:

— Արտաքին ազդակներու պատճառած վէրքը եւ մենք մեզի պատճառած վէրքը — ըսաւ» (41):

Քիչ անդին, օրինակ առնելով Զարենցի «Որպէս անհաս փառքի ճամբայ՝ ես իմ Մասիս սա՛րն եմ սիրում» տողը, Զարեան կ'աւելցնէ. «Կարեւորը պայքարն է, եւ դարերով մենք աշխատեցանք աւելի ու աւելի բարձր մագլցիլ, ձեռնարկելով ամենադժուարին ճիգին՝ անհասանելիին հասնելու համար: Փառատոր տեսիլ մը հետապնդեցինք — կոչենք զայն երազ: (...) Դեռ վիրաւոր ենք, տակաւին ամբողջացած չենք: Բայց պէտք է վառ պահենք մեր տեսիլը մեր արեան ու երազին մէջ: Առանց դիցավէպերու ու երազներու մարդիկ ի վերջոյ կը մեռնին: Մենք պիտի չմեռնինք որքան ատեն որ դիմենք դէպի անհասանելին» (42):

Պուէնոս Այրէս

(1) P. Pardo *Un poema contemporaneo armeno e il problema delle culture nazionali «chiuse»*, «Rassegna Sovietica», Gennaio-Marzo, 1968, 25.
(2) Կոստան Զարեան, *Երկեր*, Անթիլիաս, 1975, 132:
(3) Յակոբ Օշական, *Համապատկեր արեւմտահայ գրականութեան*, հատոր Ժ., Անթիլիաս, 1982, 311:
(4) *Երկեր*, 133:
(5) Գառնիկ Անանեան, *Եղիշէ Զարենց*, Երեւան, 1977, 66-67:
(6) *Յիշողութիւններ Եղիշէ Զարենցի մասին*, Երեւան, 1961, 86:
(7) Տե՛ս Գ. Ղարիբջանեան, *Կամօ արտասահմանի մէջ* (ռուսերէն), Երեւան, 1983, 74-78:
(8) *Երկեր*, 109:
(9) Կոստան Զարեան, *Արեւմտեան քաղաք*, «Նաւասարդ» տարեգիրք, Ա. գիրք, 1914, 132-133:
(10) *Երկեր*, 133:
(11) Հ. Թամրազեան, *Եղիշէ Զարենց*, Երեւան, 1987, 282:
(12) *Երկեր*, 143:
(13) Անանեան, *նշ. աշխ.*, 145:
(14) Ըստ Վահան Յովսէփեանի յուշերուն, «իմ ուշադրութիւնը գրաւեց նրա շալվարի գրպանից դէպի վեր ցցուած "նագանի" սիստեմի ատրճանակի փողը: Ի դէպ, այն ժամանակ ատրճանակ կրելը մոդա էր» (*Յուշեր Եղիշէ Զարենցի մասին*, Երեւան, 1986, 186):
(15) *Երկեր*, 143:
(16) Եղիշէ Զարենց, *Երկերի ժողովածու*, հատոր Զ., Երեւան, 1967, 91-92:
(17) Ս. Աղաբաբեան, *Հայ սովետական գրականութեան պատմութիւն*, հատոր Ա., Երեւան, 1986, 13:
(18) Հմմտ. Գ. Պըլտեան, *Զարենց եւ իր հարցումը*, «Յառաջ - Միտք եւ Արուեստ», 1987 Հոկ. 4:
(19) *Երկեր*, 132:
(20) Hampartzoum Keklikian, «*The Wound Remains the Wound*» : *Armenian Writers of Our Time*, «Ararat Quarterly», Fall 1973, 8.
(21) Տե՛ս Վարդան Մատթէոսեան, *Կոստան Զարեանի վերյայտնութիւնը*, «Բագմավէպ», 1-2, 1991, 277-278:
(22) Թորոս Թորանեան, *Կոստան Զար-*

ՕՇԱԿԱՆ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐ

3.- "ՊՈԼՍԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐ"

Պոլսական բարքեր

Երեք թատերախաղերը կը կազմեն պոլսական եռագրութիւն մը: «Կնքահայրը» և «Աքլորամարտը» յատկանշուած են իբրեւ «պոլսական բարքեր», ինչպէս է պարագան միւս, առաջին «Աքլորամարտը»ին: «Նոր Պսակը» չունի նշումը, սակայն առանց դժուարութեան կը մտնէ ընդհանուր մթնոլորտին մէջ:

Բարքը Օշականի հիմնաբառերէն մէկն է սանձարձակօրէն գործածուող անոր քննադատութեան մէջ, եւ յղացք մըն է որ կարելի չէ ընդլայնել այստեղ (29): Վերը յիշուած հատուածի մը մէջ անոր բացայայտումը կը գտնենք, երբ Օշական կը խօսի «կեանքին կերպարանք»ին մասին: Օշական յաճախ կը խօսի «բարքի տախտակներ»է, որոնք «մարդերը գետնին վրայ պահելու» կը ծառայեն (ՀԺ 112): Բարքը մէկ կողմէ՝ վէպին, պատմուածքին, թատերգութեան անձնաւորութիւնը կը կապէ զայն շրջապատող հասարակութեան, միւս կողմէ՝ միշտ յոգնակի է: Այլ խօսքով՝ բարքը անհատին հասարակութեան մէջ խարսխող տարրն է, ուր հասարակութիւն-անհատ կը դառնան ամբողջութիւն: Օրինակ մը. երբ Օշական կը խօսի «Խոնարհները»ին մասին, կը գրէ. «Կը հետեւի որ այդ տախտակները չյաւակնին սեւեռել հայ գիւղը ամբողջութեամբ, ոչ ալ ձգտին անոր ամբողջական հոգեբանութեան...» (Նոյն): Պատմուածքներուն այս պակասը չէ հարցը, այլ այն որ բարքի տախտակները ամբողջութիւնն է որ նկատի ունին, առնցմով է որ կեանքի ամբողջութիւնը կրնայ սեւեռուիլ ու գրուիլ իր ժամանակի եւ տեղի կրկնակ հանգամանքներով: «Պոլսական բարքեր» վերադիրը ծրագրային եզր մը ունի անկասկած, այն չափով որ թատերակներուն մէջ մուտք կը գործեն այն ատեն եւ մինչեւ օրս ալ բեմ չհանուած երեւոյթներ ու հարցեր, որոնց ներկայացումն իսկ գայթակղութիւն մը կը կազմէ: Անհաւանական չէ ուրեմն եթէ ոչ երգիծական առնուազն պախարական երանգը, քանի որ Պոլիս, դարասկիզբին ընդլայնուող բարքերը Օշականի բեմին վրայ կը թաւալին պարսաւի որոշ գունաւորումով: Անշուշտ ժամանակին ու տեղին կառչող բարքերու պատկերացումը արուեստի գործը երբեմն շուտ կը հինցնէ երբ տեղական գոյնը չափազանց զօրաւոր է, չքացնելու աստիճան մանաւորը զանցող «մարդկային»ը: Հոս է անշուշտ Օշականի թատերական ըմբռնումին ամէնէն դժուար իրագործելի եզրը, թերեւս ալ խոցելի կէտը:

Նպատակս չէ պատմել թատերախաղերուն իրադարձութիւնները: Երկուքը «Նոր Պսակը» եւ «Կնքահայրը» տեղի կ'ունենան Աղէտէն վերջ, իսկ «Աքլորամարտը» հաւանաբար 1916-17 թուականներուն: Երեքին ալ շրջանակը միջին կամ բարձր դասու Պոլիսն է: Երրորդ թատերախաղը կը դնէ առաջին երկուքէն բոլորովին տարբեր խնդիրներ: Ուստի՝ կ'առանձնացնեմ:

Գրեց՝

ԳՐԻԳՈՐ ՊԸԼՏԵԱՆ

«Նոր Պսակը» կը մեկնի Տէր եւ Տիկին Մարգարեաններու ամուսնալուծումէն: Իր ամուսնութենէն որեւէ համ ու հաճոյք չըվայլած կինը սիրահար մը առած է (Վահրամ), արդէն քանի մը տարիներէ ի վեր, ինչ որ կ'արձակէ տագնապը: Ապահարզանը ձեռք ձգելով ան կը կորսնցնէ նոյն ատեն իր երեք զաւակները, որոնք Պատրիարքարանի տնօրինութեամբ կը տրուին իրենց հօր ու հօրաքրոջ խնամքին (Փիչթոփ): Զաւակներէն մեծը՝ Անժէլ նըշանուած է բժիշկ Սարգիսի մը, որուն գլխաւոր մտահոգութիւնը Մարգարեանէն մեծ գումար մը փրցնելն է, իբրեւ դրամօժիտ: Այս դէպքը դուռը կը բանայ «ողբերգութեան», քանի որ ոչ միայն Անժէլի նշանը ետ կը տրուի, այլեւ երիտասարդ աղջիկը զոհը կը դառնայ իր մօր իսկ սիրահարին՝ Վահրամին, որ ըստ երեւոյթին շատ կապուած է Անժէլին: Ասոր պնդումներուն վրայ երիտասարդը վիժումի դեղ մը կը բերէ, որուն արդիւնքը ճակատագրական կ'ըլլայ: Վերջին պահուն՝ Անժէլ կը պահանջէ որ հայրը կանչուի: Իր մօր եւ հօր բազուկներուն մէջ պիտի մեռնի:

«Կնքահայրը» շատ տարօրինակ պատմութիւն մըն է, մատնող Օշականի գրականութեան խորունկ ձգտումներէն մէկը: Վաթսունը անցած խալֆա մը, միջնորդի մը շնորհիւ (Տիգրան) կը յաջողի իրագործել իր երազը. գտնել աղուորիկ բայց աղքատ այրի մը՝ Ելմոնէ, որ պսակել կու տայ պատերազմի ընթացքին թոքախտէ վարակուած Գրիգորին. ասիկա պարզ կարգադրութիւն մըն է, քանի որ Գրիգոր Ելմոնէի ձեւական ամուսինն է, միայն օրէնքի առջեւ, բուն ամուսինը Խալֆան է: Այս վերջինը պայման դրած է որ օրինական ամուսինները պսակէն ետք երբեք զիրար չտեսնեն, իրարու հետ չխօսին, բնակելով հանդերձ նոյն տան մէջ: Ծայրայեղ հեռաւորութիւն՝ ծայրագոյն մօտիկութեան մէջ: Տարօրինակ կարգադրութեան համաձայն է Գրիգոր, որովհետեւ ատով կը յաջողի վտանգուած առողջութիւնը թարմանել, ի հարկէ նոյն ատեն մխրճուելով արժէքներու անկումին խորքը: Կացութիւնը կը սկսի խախտիլ Ելմոնէի պզտիկ քրոջ՝ Արմինէի մուտքով, որ տուն կը դառնայ դպրոցի ընթացքը աւարտելէ ետք եւ... կը տարուի այդ «շուք մարդով» որ լուռ ու մունջ, իր լըռութեանը հեռաւորութեամբ հմայող Գրիգորն է: Խալֆան կաշառքով կը յաջողի պահ մը Գրիգորը իբրեւ խենթ Սուրբ Փրկիչ տեղաւորել, եւ ասպարէզը ազատ գտնելով կը փորձէ կնութեան առնել... Արմինէն իսկ, որ դիւրին զոհ մը չէ, ինչպէս էր Ելմոնէն: Խալֆային ծրագիրը կը ձախողի սակայն Գրիգորի վերադարձով, Խալֆան սրտի կաթուածի մը զոհը կը դառնայ՝ իսկ Գրիգորը քանի մը ամսուան համար վերստին յիմարանոց կը մտնէ, բարդութիւններէն ազատելու համար:

Այս կրկնակ ամփոփումը կը զոհէ շատ բան, սկսեալ երկրորդական անձնաւորութիւններէն, որոնք երբեմն աւելի լաւ գծուած են քան գլխաւորները: Երկու թատերախաղերուն մէջ ալ ունինք իրարմէ բաւական տարբեր տիպարներ, որոնք քիչ անգամ հանդիպելի են Օշականի վէպերուն մէջ: Նախ՝ կայ իր մաղադայով ու դրամապաշտութեամբ տարուած Մարգարեանը. ապա՝ քոյրը, Փիչթոփը, որ դասական կաղապարով տունը մնացած աղջիկ մըն է բայց որը բեմի վրայ նոյնքան շահեկան տիպար մըն է որքան Տիկին Մարգարեանը, որուն միսի տրամը անկասկած գայթակղեցուցիչ կողմ մը ունէր ատենին: Երկրորդ թատերախաղին Խալֆան եզակի մարդ մըն է, դրամին ու սեռին, հեշտասիրութեան ու ախտին, դռեհկութեան ու խորամանկութեան մէկ տարօրինակ խառնուրդը, որուն խուլ ցանկութիւնները իրենց յագեցումը կը գտնեն միջնորդ Սուրբիկի մը, կամակատար բժիշկի մը շնորհիւ, այսինքն՝ միջավայրի մը մէջ, ուր միակ տիրող արժէքը ամենակարող ոսկին է: Սուրբիկին ինչպէս բժիշկին հետ հանդիպման տեսարանները կը վարանին ընդմէջ կատակերգութեան եւ ողբերգութեան: Իսկ լեզուական, ըսել կ'ուզեմ բեմական լեզուի տեսանկիւնէն դիտած՝ ատոնք կրնանք նկատել Օշականի խաղերուն անվիճելի յաջողութիւնները:

Իրենց անմիջական պատկերացուցածէն անդին, այս երկերը դարասկիզբի եւրոպական որոշ խաղեր (Պաթայ, Պէռնշթայն) կը յիշեցնեն մասամբ, եւ զերծ չեն իրապաշտութեան «մեղքէն»: Սակայն անոնք բաւական բացայայտ կերպով կը պեղեն կիրքերը, որ ապաղայ «Մնացորդաց»ի գրողին համար արիւնն է եւ սեռը: Օշական կը գրէ, որ իր թատրոնը երբեք «պղծութիւնը» չէ փառաբանած (ՀԺ 289), սակայն ստոյգ է թատերախաղերը հիմնուած են կիրքերու աշխարհին վրայ, ասոր ալ ամէնէն «վտանգաւոր» կողմերուն, սեռին: Տիկին Մարգարեան, Անժէլ եւ Վահրամ եռորդութիւնը թատրոնի մէջ հանդիպելի եռանկիւն մըն է, սակայն Օշականի մօտ ատիկա բոլորովին անսովոր է, քանի որ ճակատումի տեսարանին մէջ, Տիկինը եւ իր նախկին սիրահարը կը բացայայտեն կիրքին իսկական տեղը՝ արենակցութիւնը, բռնուած խորհրդանշական մակարդակին: Տիկինը կ'ըսէ. «Մարդ, չամչցա՞ր, հօրը տեղն ես... Վահրամ. - Այո: Քու վրայէդ: Ինչպէ՞ս կ'ըլլայ: Բայց այդպէս է: Անիկա չէր ապրեր ինծի համար: Իմ աղջիկս էր գրեթէ ու ես քեզմէ աւելի հպարտ էի: Դուն ըսիր որ հօրը տեղն էի: Ես կ'ըսեմ, աւելին էի, աւելին... Երեք ամիս առաջ էր: Դուն Բերա իջած էիր: Դաշնակին առջեւն էր ու կու լար: Նոր նշան մը ետ եղած էր: Մօտեցայ հօր մը պէս, մեծ-հօր մը պէս առի գլուխը ափերուս մէջ» (30): Խորհրդանշական ըսի, որովհետեւ իրողապէս ո՛չ մէկ արեան կապ կայ Վահրամին եւ Անժէլին միջեւ, սակայն կիրքը որ կը բանի մարդուն մէջ արենակցական ցանկութիւն մըն է, որ խորհրդանըշանը կը ծածկէ, կը քօղարկէ պարզապէս բայց չի փոխեր հիմնովին:

Սեռային ցանկութիւնը սանձարձակ կերպով կը բանի «Կնքահայր»ին մէջ, անշուշտ Խալֆայի անձնաւորութեան ընդմէջէն: Հոս-հոն իր երիտասարդութեան աւիւնը պարպած մարդը անկարելի թըւող ի՛նչ հնարամտութեամբ ու դրամին, ոսկիին հմայքով, չնականութեամբ ու խաբէութեամբ կը պարտադրէ իր ցանկութեան օրէնքը: Ստականութիւն, ստորնացնելու կիրք, հաճոյքի պաշտամունք, դրամով օրէնքները շրջանցելու յաւակնութիւն եւ կարողութիւն, ահա ի միջի այլոց տիպարը կազմող գիծեր: Ան ալ արենակցութեան բովին մէջն է: Երբ կը մտադրէ Ելմոնէին «կնքահայրութիւնը» ձգել եւ ամուսնանալ ասոր քրոջ հետ, միջնորդը, Պարոն Տիգրան, որուն գործը ի դէպ իսկական կաւատի գործ մըն է, կ'ըսէ. «էֆէնտիմ, եկեղեցական օրէնքով կնքահայրը հօրը տեղը կ'անցնի: Անոր համար օրէնքը կ'արգիլէ»: Հոս ալ, նախորդ թատերգութեան նման, հօր եւ աղջկայ յարաբերութիւնը զետեղուած է միայն «նմանութեան», խորհրդանշականութեան մակարդակին, բայց թէ ինչո՞ւ խօսակցութիւնը կը զառածի դէպի հիմնական արգելքին ոգեկոչումը, ահա ինչ որ անհասկնալի կը մնայ եթէ նկատի չառնուի Խալֆային ցանկութիւնը: Օշականի ներկայացուցած տիպարին համար օրէնքները բոլորն ալ անիմաստ բաներ են, կայ միայն մարմնի տենդ մը եւ այդ տենդին գոհացում տալու «հրէշային» մարմաջ մը: Անոր առջեւ մարդիկը ոսկիով գնուող եւ ոսկիով ծախուող առարկաներ են, գոյութիւն չունին: Անշուշտ միայն իր նախնականութեանը կիրքով ապրող տիպար մը ի վերջոյ զուրկ պիտի ըլլար հանդիսատեսը հետաքրքրելէ, եթէ նոյն ատեն, խաղի աւարտին, անիկա տեղ մը աղջնակին առջեւ իր ախտաժէտ ծերուկի մարմնին մէջ իսկապէս յայտնաբերած չըլլար, ինչ որ սիրտ կը կոչէ: Մարդուկին այս յետին բայց առաջին սէրը Խալֆային տիպարը կը փոխադրէ կատակերգութիւնները լեցնող ծեր-սիրահարի ծիծաղելի մակարդակէն դէպի ողբերգութիւն:

Խալֆային շուրջ թափառող տիպարները շատ աւելի տժգոյն, որոշ չափով conventionnel անձեր են: Մէկ կողմէ՝ կամովին կամ ակամայ զոհերը կան, դրամին առջեւ ճկողները, Խալֆային շահագործուողները (Ելմոնէ, Գրիգոր): Միւս կողմէ՝ կայ Տիգրանը, բժիշկը, Սուրբիկը որոնք Խալֆային ցանկութենէն օգտուողներ են եւ որոնց տիպարներուն ընդմէջէն «պոլսական բարքերն» են որ կու գան ի յայտ:

Եղեռնի օրերը

«Աքլորամարտը» առաջին անգամ ըլլալով Օշականի արտադրութեան մէջ կը ներկայացնէ Եղեռնի օրերուն Պոլիսը, երբ թալաթի ոստիկանութիւնը հաւաքած ու աքսորած է արդէն մտաւորականութիւնը եւ անցած է պոլսահայութեան տնտեսական քայքայումին: Սարաֆեան էֆէնտի, Մարգարեանին նման, բարձրացած է ընկերութեան աստիճաններէն, շնորհիւ իր խելքին: Դրամասէր՝ մինչեւ ոգնածուծը, այնքան որ կը զլանայ իր աղջիկներէն Մալվինէին չէնք-շնորհքով դրամօժիտ մը տալ, երբ այս մէկը կրնար ամուսնանալ գերմանացի սպայի մը հետ որմէ յղի ալ է: Սարաֆեան ոստիկանութեան ցանկի վրայ է: Հոս կը միջամտէ Սուքիաս աղան, թաղին մուխթարն ու հանրածանօթ լրտեսը, ոստիկանութեան գործիքը, որ ամէն խղճմտութենէ զուրկ՝ կը կատարէ կրկնակ դեր, մէկ կողմէն Սարաֆեանը շորթելու, միւս կողմէ Թուրք ոստիկանապետ Մէհմէտ Շիւքրիին կամքը կատարելու: Սարաֆեան չաքսորուելու եւ գլուխը ազատելու համար կը պարտադրուի իր այնքան սիրած ոսկիներուն մէկ մասը տալու Թուրք ոստիկանութեան: (Թատերակին չէշտը հոս երգիծականի մօտ է): Ապա՝ կը պարտադրուի... իր իսկ կինը դնելու Շիւքրիի տրամադրութեան տակ... (հոսկէ կը սկսի ողբերգութիւնը): Հակառակ ասոր կը մնայ ճնշումի տակ, Շիւքրիի ճիրաններուն մէջ. պատրուակը այն է որ իր վաճառատան աշխատաւորներէն մէկը՝ Վահրամը, կուսակցական մըն է եւ յաջողած է պահուըտիլ: Սարաֆեանի միւս աղջիկը Անահիտը կը սիրահարի Վահրամին, զայն կը փոխադրէ իրենց իսկ տունը: Հոս է որ մեծահարուստ հայրը նորէն մորթը փրկելու համար կը մատնէ տղան ոստիկանութեան: Օշական կը թուի թէ վերջնական լուծում մը չէ կրցած գտնել թատերախաղին: Առաջին տարբերակին մէջ, Անահիտ անձնասպանութիւն կը գործէ եւ տան խոհարարը անոր մարմինը կը բերէ բեմ, հօր ու մօր առջին: Երկրորդ տարբերակին մէջ, Վահրամի ձերբակալութենէն ետք, Անահիտ կ'երթայ ոստիկանատուն, սիրածը փրկելու համար: Այդտեղ Շիւքրի որպէս փրկագին կը թելադրէ որ աղջիկը մտնէ եռեւի սենեակը... դերադոյն ստորնացման մը մղելով զայն, նոյն ատեն Վահրամը ղրկելով կեդրոնական բանտ: Երկրորդ լուծումը անհամեմատ նուազ «թատերական» է քան առաջինը (բաւական մելոտրամաթիք է պէտք է ըսել չուանէն կախուած աղջկան մը մարմնին մուտքը բեմ) եւ ըստ իս աւելի խստօրէն կ'առընչուի թատերախաղի տրամաբանութեան, որուն աստիճանական զարգացումը կը հետեւի ոչնչացման ծրագրին փուլերուն մինչեւ Անահիտի զոհագործում - անկումը: Աղէտէն վերապրիլը կրնայ հրաշք ըլլալ բայց թատերախաղի անխափան տրամաբանութեան մէջ անասելի գերութեան մը յետին արդիւնքը նաեւ:

Անձնաւորութիւնները խամաճիկներու կը նմանին դահիճի ձեռքերուն մէջ: Բացի լրտեսէն եւ մանաւանդ վաճառականէն որուն դահավէժ անկումը բաւական ուսումնասիրուած է, միւսները իրենց խեղճութեան մէջ ապաստանած միամակար-

●►

(22) ...եան (կեանքը եւ գործը), «Նայիրի», 1970 փետրուար 27, 5,

(23) Հմմտ. Յ. Պէրպէրեան, Կ. Զարեան՝ յաւերժական ճամբորդը, «Բագին», Մայիս 1980, 35:

(24) Երկեր, 374:

(25) Կոստան Զարեան, Բանկօօպը եւ մամութի ոսկորները, Անթիլիաս, 1987, 536:

(26) Ցուցեր, 200:

(27) Բանկօօպը, 539:

(28) Նոյն, 538:

(29) Նոյն, 540:

(30) Գրականութեան եւ Արուեստի Պետական Թանգարան (Երեւան), Կ. Զարեան փոնտ, թիւ 82:

(31) Նոյն, 541:

(32) Անանեան, նշ. աշխ., 57:

(33) Տե՛ս նաեւ Կ. Սասունի, Եղիշէ Չարենցի «Երկիր Նայիրի»-ի մասին, «Յառաջ», 1929 Դեկտեմբեր 27 («Բագին», փետրուար 1970, 42-44):

(34) Բանկօօպը, 544-545:

(35) Աղաբաբեան, նշ. աշխ., 299:

(36) Եղիշէ Չարենց, Ցիշողութիւններ Երեւանի Ուղղիչ Տնից, Թիֆլիս, 1927, 7:

(37) Մէջբերուած Ալմաստ Զաքարեանէ (տե՛ս. իր յառաջաբանը՝ Ցուցեր, 28. որբագրած նաեւ վրիպակ մը): Հնարաւոր է, որ Զարեան նկատի ունեցած ըլլայ «էլէն Բիւզանդի եւ ուրիշների ամբաստանող կենցաղային խծբծանքներ» (անդ.) այս կէտը ստուգման կը կարօտի:

(38) Բանկօօպը, 614:

(39) Եղիշէ Չարենց, Անտիպ եւ չհաւաքուած երկեր, Երեւան, 1983, 259:

(40) Նոյն, 607:

(41) Keklikian, op. cit., 7.

(42) Idem, 8.

■

«ANVERS 93», CAPITALE EUROPEENNE DE LA CULTURE :

L'anniversaire de Jordaens et le cabinet de Rubens

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication
Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

Elue Capitale européenne de la culture pour 1993, Anvers, organise, parmi les nombreuses manifestations du programme, la célébration du 400e anniversaire de la naissance de l'un de ses plus célèbres peintres, Jacob Jordaens.

La grande exposition présentée au Musée Royal des Beaux-Arts se propose de donner une meilleure connaissance de l'œuvre du peintre, d'une part, en présentant des œuvres de techniques différentes (peintures, dessins et de remarquables tapisseries) et, d'autre part, en insérant l'ensemble dans son contexte historique.

Ainsi, parallèlement aux scènes joyeuses de la vie quotidienne auxquelles nous a habitués Jordaens, apparaissent, de façon plus réservée, les préoccupations religieuses du peintre. Discrètement calviniste dans l'atmosphère catholique résultant de la domination espagnole sur la ville au XVIe, Jordaens peint des scènes protestantes sans manquer pour autant d'accepter les commandes que lui font les autorités ou les familles catholiques. Jordaens a joui d'une longue vie (1593-1678) (il survit à ses contemporains Rubens et Van Dyck qui meurent, respectivement en 1640 et 1641), une vie typiquement bourgeoise, dans laquelle l'horizon se résume aux limites. Ainsi n'a-t-il jamais effectué le voyage d'Italie et s'est-il contenté de quelques déplacements à Bruxelles. Le peintre nous donne l'image de sa confortable vie anversoise dans un autoportrait le représentant aux côtés de sa femme (la fille de son maître van Noort) et de sa fille Elizabeth (1621, Musée du Prado). Le décor, un jardin avec les symboles de l'amour et de la fidélité représentés par des animaux (le perroquet et le chien) ou des personnages mythologiques (Cupidon), ainsi que les vêtements sombres du couple, contrastant avec les couleurs de la servante, indiquent le bien être équilibré et sans surprise dans lequel travaille l'artiste. Pour Jordaens, la vie équilibrée n'est cependant pas synonyme de monotonie. Le peintre insiste sur les deux aspects de sa personnalité, la face du travail, d'une part, et, d'autre part, la face ludique. L'illustration de cette double camposante nous est donnée dans deux autoportraits, l'un d'eux représentant le peintre dans une pose spirituelle, une feuille de papier ou une gravure à la main, et l'autre nous montrant l'artiste avec la physionomie grotesque du joueur de cornemuse, les joues enflées, le visage déformé par le souffle. Ce thème populaire et comique renvoie également à la vanité de la peinture dont le message, en dernière instance, n'est qu'un souffle vide, une «enflure», comme disait Pascal. Nous retrouvons le joueur de cornemuse dans les *Trois musiciens*, tableau qu'Eugénio d'Ors considérait comme le plus moderne du Musée du Prado, plus moderne même que Goya. Moderne au point, affirmait-il, d'être celui qui mérite le moins de se trouver dans le musée; moderne au point de pouvoir être intégré, sans détonner, à toute exposition officielle présentée dans une capitale européenne ou américaine (*Trois heures au Musée du Prado*).

Le plaisir et la joie de vivre apparaissent également dans de nombreux tableaux représentant des scènes de familles, s'inscrivant dans la tradition flamande qui associait la carrière du peintre à son entourage familial, voyait le succès professionnel et le bien-être familial comme un reflet l'un de l'autre, et considérait enfin l'art comme une production domestique, une industrie familiale. La famille en vient à servir de modèle à plusieurs niveaux. Elle se fait, par exemple, modèle vivant du modèle transcendantal de la Sainte Famille. Par ailleurs, la femme du peintre, en tant que «muse», devient le modèle de nombreux personnages religieux ou mythologiques. Jordaens souligne particulièrement le rôle de la famille dans un tableau (aujourd'hui à St.-Petersbourg) célébrant son entrée à la Guilde de St Luc d'Anvers, en 1615. L'artiste, en s'y représentant entouré des membres de sa famille, montre par conséquent le lien entre la maison et l'atelier, c'est-à-dire, pour reprendre les termes de Svetlana Alpers, le «lien positif et fort entre l'art et la famille» que Rembrandt brisera, en refusant d'introduire le confort domestique dans ses toiles (*L'atelier de Rembrandt*).

Jacob Jordaens peint ses enfants avec une grande sensibilité, soit pour eux-mêmes, dans des portraits, soit en les incluant dans des scènes religieuses ou mythologiques. Ce sont les épisodes mythologiques qui nous mettent en présence des grasses femmes propres à la peinture flamande et, particulièrement, de celle de Jordaens. S'il est vrai, comme le notait Eugénio d'Ors, que nous passons de la «corpulence héroïque» à l'«obésité bourgeoise», nous nous trouvons également face à une équivalence établie entre la chair et la matière. Jordaens transforme le spectateur en voyeur, principalement dans le tableau contant la légende de Gygès, où la reine, nue, représentée à l'échelle du réel, regarde effrontément le spectateur en lui présentant son derrière. Par sa dimension et son thème, le tableau questionne l'innocence du regard et les conséquences du voir, le passage du voir au faire, à l'acte. Mais il le fait dans l'esprit de la peinture flamande, c'est-à-dire, avec gaieté. Si l'on ne peut vraiment parler de génie en ce qui concerne Jordaens, l'on peut, en revanche, considérer sa production comme l'un des exemples privilégiés du moment idéal de la peinture flamande, comme l'illustration de ce qu'un Hegel appelait «le dimanche de la vie»: «Le moment idéal réside justement dans cette licence exempte de soucis: c'est le dimanche de la vie, qui nivelle tout et éloigne tout ce qui est mauvais» (*Esthétique*).

Rubens, quant à lui, a toujours fait et fera toujours la gloire d'Anvers. La ville rend hommage à son peintre préféré par une excellente exposition qui se tient dans la maison - atelier du maître, la «Rubens-huis». Rubens l'a acquise en 1610 et l'a vite transformée en point de référence de la ville, en lieu de rencontre pour les humanistes et les aristocrates de l'époque. Aujourd'hui, les touristes se bousculent dans la demeure labyrinthique aux murs étrangement couverts de cuir et se retrouvent enfin dans le jardin, cherchant le meilleur point de vue pour capturer l'image du monumental portique du patio intérieur. Le portique, que Rubens lui-même aura dessiné, deviendra à la fois un exemplaire de l'architecture baroque, et le parangon arcitectonique de la ville. C'est sous son influence que se développera le style architectural caractéristique d'Anvers, le style appelé «Pays-Bas espagnols».

Dans le titre de l'exposition, «Rubens Cantoor», le terme «cantoor» signifie armoire, secrétaire, coffre, lieu où l'on garde les documents importants. Dans un sens plus large, suivant un processus métonymique, le mot en vient de définir le lieu où se trouve l'armoire, c'est-à-dire ici, le cabinet ou l'atelier de Rubens. L'on pourrait considérer le «Rubens Cantoor» comme une salle semblable à un grand coffre gardant les arcanes de Rubens qui se référait, dans ses lettres, à son «cabinet secret» et avait en outre l'habitude d'établir ses notes suivant un code qu'il avait inventé.

Le «Cantoor» définit aujourd'hui la collection du Cabinet des Estampes de Copenhague qui possède près de 500 dessins, la plupart exécutés par Willem Panneels, un élève de Rubens. L'exposition nous propose ainsi de confronter de façon intéressante les quatre-vingts dessins extraits du «Cantoor» aux dessins originaux de Rubens —ou, à défaut, aux interprétations données par d'autres disciples de l'atelier. Ce processus spéculaire et dialectique— au demeurant en parfait accord avec la vision absymale privilégiée par la mentalité baroque— suit un ordre régi par neuf thèmes (études anatomique; d'après l'Antique; d'après les maîtres italiens; la maison de Rubens; Vie du Christ; thèmes religieux non bibliques: thèmes mythologiques; allégories; études d'animaux) dont l'anatomie constitue, selon nous, le plus important. Se proposant de représenter la figure humaine en dépassant la copie pour atteindre le mouvement vital, Rubens, à la suite des maîtres italiens, en examine les causes sous la peau. Il ouvre les corps, analyse le tissus musculaire, l'imbrication des os, les réseaux nérveux. A l'instar des peintres de la Renaissance qui accompagnaient l'étude médicale de l'anatomie, Rubens interroge les mécanismes internes des corps pour donner à voir la véritable surface. Nous savons d'ailleurs, par Roger de Piles, que Rubens a non seulement vu mais aussi copié et annoté les dessins anatomiques de Vinci. Toutefois, à la différence du génie toscan qui a toujours cherché l'origine de la vie en accord avec la médecine de Galien et la téléologie aristotélicienne, Rubens ne témoigne d'aucune pratique de la dissection et se satisfait d'une profondeur que l'on pourrait dire superficielle, en ce qu'elle ne va pas au-delà des muscles ou des os. Et, parce que, à la différence de Vinci, Rubens ne s'intéresse pas au lieu de l'origine, il ne dessine aucune anatomie de femme. Celle-ci, «géométriquement imparfaite», est seulement vue comme ensemble paradigmatique de chair (mélange de lait et de sang), c'est-à-dire de matière, de couleur, de surface (superficielle), au contraire de l'homme, structuré, profond. L'art de Rubens démontre ainsi, au fondement de ses choix théorico-pratiques un vieil imaginaire philosophique posant l'analogie secrète entre dessin, structure, homme en opposition à couleur, surface, femme.

Les dessins révèlent combien Rubens observe et reproduit ce qu'il y a de plus mécaniquement vital, de plus organique. Dans l'«annatomibock» élaboré durant son séjour en Italie, de 1600 à 1608, le maître répertorie les réactions du corps, les gestes instinctifs, comme une main qui empoigne ou un ongle à la limite de la griffe. Il semble donc bien que ce soit la médecine de Padoue qu'il faille voir à l'arrière-plan des dessins anatomiques de Rubens et, tout particulièrement, celle de son compatriote Vésale. Aussi, la référence constante au «Torso Belvedere» qui apparaît tant chez le maître que chez son élève Panneels prend-elle une double dimension artistico-scientifique. Si le fragment du célèbre torse a permis à Vésale de cautionner esthétiquement, au livre V de la *Fabrica*, l'acte criminel de l'anatomie en présentant d'emblée le corps comme représentation, ainsi que l'a montré Glenn Harcourt, il permet à Rubens d'inscrire l'art dans l'univers de la science, celui de la médecine et, peut-être aussi, celui de l'astronomie. En multipliant les dessins de torse, Rubens et Panneels nous indiquent qu'il s'agit peut-être de l'une des parties les plus dynamiques du corps. Du moins s'agit-il de la plus apte à se contorsionner et de correspondre, par-là, dans le mouvement même de la torsion, à l'ellipse, ce «gramme mobile», comme dit Severo Sarduy, soit encore, à la forme géométrique typique de la topologie baroque. ■

●►

դակ տիպարներ են: Անահիտի եւ Վահրամի սէրն ալ լաւ կերպով առընչուած չէ եւ կը վնասէ գործողութեան միութեան: Կառուցուածքի այս եւ ուրիշ թերութիւններ կրնային թերեւս զանցուիլ, երբ Օշական երկին յաջողէր տալ իր վերջնական կերպարանքը:

Խականը կը գտնուի ուրիշ տեղ: Նախ կայ գրեթէ ներսէն դիտուած՝ վաւերագրականի մակարդակին հասնող պատկեր մը Պոլսոյ բարձր դասուն, աղէտի օրերուն: Օշական չորս երկար տարիներ փախստական ապրած է Պոլսոյ տուներուն մէջ, Վահրամին նման, եւ ներկայացուցածը սինեմա չի հոտիր: Ո՛չ Օշական, ո՛չ այլ հայ գրողներ յաջողած են ուրիշ տեղ պատկերացնել մեզի այդ դասակարգին աննախընթաց նուաստացումը եւ կամայ թէ ակամայ գործակցութիւնը դահիճին հետ: Դահիճի ու զոհի բարդ յարաբերութիւններուն քննութեան համար անզուգական են լրտեսն ու վաճառականը, մէկը արդէն դահիճին չնականութիւնը լիովին ստանձնած, միւսը հակասութիւններու բախումին մէջ: Կայ նաեւ թատերախաղին միւս մակարդակը, որ է դահիճին ահարկու եւ անխափան ռազմավարութեան բացայայտումը: Օշականի բեմը Տէր Զօրը չէ բարեբախտաբար, այլ սանկ անկէ մղոններ հեռու գտնուող, գեղատեսիլ ափ մը, ուր «աղէտը» կը զարգանայ ոչ այնքան իբրեւ ֆիզիքական ոչնչացման հոլովոյթ մը, այլ իբրեւ հոգեկան ճնշումի ու քայքայման անդիմադրելի մեքենայ մը որ կ'անասնացնէ, կը սարկացնէ, կը պոռնկացնէ, կը ժխտէ այն ինչ որ մարդկային է ու կ'ուզէ մնալ:

Այս երեք թատերախաղերով ի յայտ կու գայ թատերական խօսակցութեան կատարելապէս տիրապետող Օշական մը: Գիտենք որքան քիչ կը խօսին անոր տիպարները վէպերուն մէջ: Թատրոնը կը բերէ անձնաւորութիւններու բաւական հարուստ թիւ մը, մանաւանդ վարի կարգերէն. խոհարար, միջնորդ, վաճառական կամ խալֆա, որոնք կը խօսին տարօրէն կենդանի, ճկուն, համով լեզու մը, բաւական հեռու քնարախաղերու «բանաստեղծական», արարողական բարբառէն, որ միայն ու միայն Օշականի բարբառն է: «Աքլորամարտ»ի խոհարարը, «Կնքահայրը»ի Սուրբիկը, Խալֆան, «Նոր Պսակը»ի Փիշթոփը ամէնէն առաջ գիծ ու գոյն ու իրականութիւն կը հագնին իրենց լեզուով, միշտ տարբեր մէկու եւ միւսի բերնին մէջ, միշտ զիրենք նկարագիրի վերածող: Արեւմտահայերէնը երբեք այսքան մօտիկը եղած չէ բեմին, ան որ այնքան հեռու պահեցին մեր գրողները առօրեայէն, բարբառներէն ու փողոցէն: Օշական գիտէր դժուարութիւնը, երբ կը խօսէր թատերագրի իր տագնապին մասին, գտնելու լեզուն. «Արեւմտահայ աշխարհաբարը երբեք չէր կանչուած իր ծոցէն ծնունդ տրամա մը բեմին վրայ դիմացնելու» (ՀԺ 262):

Մեր «վտիտ» թատերական գրականութեան մէջ, Օշականի այս խաղերը իրենց յարուցած հարցերով, պատկերացուցած վիճակներով շատ աւելի կ'արժեն քան շատ մը ինքնագիր կամ թարգմանածոյ երկեր որ մեր քանի մը յամառ թատերախումբերը կը ճգնին բեմադրել: Բեմադրութիւնը անկասկած փորձ մըն է որմէ պէտք է անցնին, առանց որ ատոր վճռական ու վերջնական հանգամանք մը վերագրուի: Որովհետեւ երբեմն ամէնէն անբեմադրելի նկատուած երկը կը նուաճուի, երբ խելամիտ բեմադիր ու դերասան գտնէ: Մինչեւ այդ հազուադէպ պատեհութիւնը՝ Օշականի այս թատերախաղերուն ընթերցումը եղակի հաճոյք մըն է, վէպերէն եկող վայելքին ու համին մօտիկ:

Գ. Պ.

(29) Բարքի յղացքին համար կը յղեմ ընթերցողը նաեւ Մ. Նշանեանի յօդուածին՝ «Քննադատութիւնը եւ սրբազնութեան փորձընկալումը», որ լոյս տեսաւ «Կայք»ի երրորդ հատորին մէջ:

(30) «Երեք թատերախաղեր», էջ 202-204:

■

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 9
MARDI
9 NOVEMBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.190

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.190

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ "ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ" ՄԸ Կ'ԱՌԱՋԱՐԿԷ ԵՐԵՒԱՆԻ ԵՒ ՊԱՔՈՒԻ ՄԻՋԵՒ

ՊԱՔՈՒԻ ՔԱՐԻՒՂԻՆ ՀՈՏԸ ԱՆՈՅՇ Է...

Նախագահ Միթերան շուրջ 40 վայրկեան տեսնուած է Ազրպէյճանի Արտաքին նախարար՝ Հասան Հասանովի հետ որ Փարիզ էր ԻՒՆԷՍՔՕ-ի ընդհ. ժողովին առթիւ։ Նախագահը, որ նախորդ շաբթու ալ տեսնուած էր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի հետ, նախաձեռնութիւն մը կը ընդունէ «Հողային համաձայնութեան» մը շուրջ Երեւանի եւ Պաքուի միջեւ։ Հասանով «շատ օգտակար» գտած է այս նախաձեռնութիւնը, թէեւ չի ճշդուիր թէ ինչ հողային համաձայնութիւն է։ Ազրպէյճանի Արտաքին նախարարը դիտել տուեր է որ հայկական բանակը շատ աւելի զօրաւոր է եւ թէ Հայաստան «մարդասիրական օժանդակութեան» պիտակին տակ զէնք կը ղրկէ Ղարաբաղի։ Հասանով տեսնուած է նաեւ Ալէն Ժիւփէի հետ եւ համաձայնած են որ կանոնաւոր խորհրդակցութիւններ ունենան։ Այս առթիւ, «Ֆիկարօ»-ն կ'աւելցնէ թէ նախագահ Միթերան ընդունած է Ալիեւի հրաւէրը Պաքու այցելելու (Մարտին կամ Ապրիլին)։

❦

Միջազգային կազմակերպութեանց եւ ԱՖԻ-ի թղթակիցներ մասամբ կը հերքեն ազերի գաղթականներու այն մեղադրանքները ըստ որոնց Հայերը կ'այրեն իրենց գրաւած գիւղերը (այրած հողի քաղաքականութիւն)։ Դիտերը կ'ըսեն թէ հրդեհներ կան, բայց տուները եւ գիւղերը չեն որ կրակի կը տրուին, այլ յաճախ խոտ խոտ կը վառեն եւ ազերի գիւղերուն մէջ ոչ մէկ քանդում կայ։

❦

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 8-ին, դեռ կը շարունակուէր Վիէննայի Իններու նախապատրաստական ժողովը։

❦

Կրկին կը խօսուի Ազրպէյճանի քարիւղին մասին եւ արեւմուտքը քարիւղային ութ ընկերութիւններու քոնսորսիոմ մը ակըզբունքի համաձայնագիր մը ստորագրած է Պաքու հետ մէկ շէմայի մը համար որ կ'ընդգրկէ Ազերիի եւ Շիրաքի դաշտերը եւ որու օգտագործելի պահեստները աւելի քան 3 միլիառ տակառ է։ Այս ծրագիրը կարեւորագոյններէն կը նկատուի, ինչ կը վերաբերի արեւմտեան յանձնառութեան նախկին Խորհրդային Միութեան մէջ։ Արդարեւ ութ ընկերութիւնները կը նախատեսեն առնուազն 7 միլիառ տոլար ներդրում կատարել երկու դաշտերուն վրայ։ Աւելին, արեւմտեան ընկերութիւնները 500 միլիոն տոլարի պռեմիւս մը պիտի վճարեն Պաքուի։

❦

ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ ԴՐԱՄԻ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Մաքսային վարչութեան պետ Երջանիկ Աբգարեան Նոյեմբեր 4-ին տեղի ունեցած ասուլիսի մը ընթացքին ներկայացուցած է դրամի շրջանառութեան պետական յանձնաժողովին որոշումները։ Այսուհետեւ Հայաստանէն մեկնող քաղաքացիները իրաւունք կ'ունենան առաւելագոյն 500 տոլար կամ համարժէք ռուբլի ու տարադրամ դուրս հանելու։ Յաւելեալ գումարները պէտք է արտօնուած ըլլան դրամատուներու, դրամի փոխանակման կէտերու կողմէ կամ համապատասխան փաստաթուղթերով։ Հայաստանի քաղաքացիները 500 հազար նախկին ռուբլի, իսկ օտարները 150 հազար նախկին ռուբլի մտցնելու իրաւունք ունին Հայաստան։ Ռուսական նոր դրամի եւ տարադրամի մուտքը Հայաստան՝ սահմանափակուած չէ, սակայն զանոնք կրկին դուրս հանելու պարագային հարկ է նշել մաքսային յայտարարագիրներու մէջ։

❦

ՆՈՒԱԶ ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ՝ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏԻՆ

Վերջին օրերուն, Ստեփանակերտ նըկատուած ելեկտրականութեան մատակարարման անկանոնութիւնները արդիւնք էին Հայաստանէն հասնող ուժանիւթի սահմանափակման։ Իսկ Նոյեմբեր 2-ին եւ 3-ին լոյսի ամբողջական բացակայութիւնը հետեւանք էր «Արծնի» Ջրելեկտրակայանին արկածին։

❦

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Կառավարութեան Նոյեմբեր 4-ի նիստին հաստատուած է այն Պետութեանց ցանկը, ուր պիտի ստեղծուին Հայաստանի առեւտրական ներկայացուցչութիւններ։ Հաւանութիւն տրուած է նաեւ Գ. Խ.-ի այն որոշումի նախագիծին, որ կը նախատեսէր դրամատնային կարգ մը տարադրամի սառեցեալ հաշիւներու գումարները պետական ներքին տարադրամային պարտք նկատել։ Ապա որոշուած է նաեւ կառավարութեան առընթեր ստեղծել վարչութիւն մը, որու պաշտօնը պիտի ըլլայ հիւլէական ուժանիւթի օգտագործման դուգահեռաբար միջուկային եւ շողարձակման հարցերու ապահովութիւնը։

❦

ՀԱՊ-Ի ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐՆԵՐՈՒ ՆԻՍՏ

Նոյեմբեր 5-ին Մոսկուայի մէջ գումարուած է ՀԱՊ-ի երկիրներու սահմանապահ զօրքերու հրամանատարներու խորհուրդի նիստը, ուրուն կը մասնակցէին Հայաստանի, Բելառուսիոյ, Ղազախստանի, Կիրգիզստանի, Ռուսաստանի, Տաճիկստանի, Թիւրքմէնստանի եւ Ուզբեկստանի հրամանատարները։ Նիստին օրակարգն էր տաճիկա-աֆղանական սահմանագիծին սահմանապահ զօրքերու գործունէութիւնը ապահովել։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ պաշտօնապէս յայտարարեց թէ իր անունով ծաղկեպսակ պիտի չդրուի, Նոյեմբեր 11-ին, մարեշալ Փէթէնի շիրիմին վրայ, ընդառաջելով ՔՐԻՖի-ին (Ֆրանսայի հրէական հիմնարկներու Ներկայացուցչական Խորհուրդը) որ անցեալ տարի բուռն բողոք բարձրացուցած էր եւ այսօր, իր նախագահը՝ Ժ. Քահն գոհունակութիւն կը յայտնէ։ Ի դէպ, այդ ծաղկեպսակը չէր դրուեր Վիշիի վարչակարգի պետին, այլ՝ Վերտէօնի յաղթականին եւ նախընթացը ստեղծած էր զօրավար Տը Կոլ։ Այս նոր կարգադրութիւնը, եթէ գոհացում կու տայ հրէական կազմակերպութեանց, որոշ վրդովում մը կը ստեղծէ նախկին ռազմիկներու եւ Փէթէնի յիշատակը վառ պահել ուզող միութիւններու մօտ։ Այս ծաղկեպսակին դէմ եղան անցեալ տարի (ծաղկեպսակը, ի դէպ, 1986-էն ի վեր կը դրուէր) Միթերանի քաղաքական ընտանիքին անդամները։ Ֆապիւս փափաք յայտնեց որ «արարքը չկրկնուի», մինչ Ժոսփէնի համար՝ «Վիշիի Փէթէնը կը ջնջէ 1914-1918-ի Փէթէնը», ինչ որ առնուազն տարօրինակ ըմբռնումն է Պատ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«L'EVENEMENT DU JEUDI»

(3 Novembre)

ARMENIE : VENT DE FOLIE IMPERIALISTE A EREVAN

Trop, c'est trop.

Արդարեւ, վերջերս, Նաթալի Նուկայրէտ բաւական անտեղի մեկնաբանութիւններով սկսած է ներկայացնել ղարաբաղեան վերջին դէպքերը։ Անոնցմէ չըլլալով հանդերձ որոնք կ'ակնկալեն որ բոլոր լրագրողները մեր հարցերը դիտեն մե՛ր ակնոցով, սահման մը կայ որ չի կրնար որոշ վրդովում չստեղծել, երբ անըմնական կողմնակալութեամբ մը կը ներկայացուին դէպքերը եւ «աշխարհակալ» կը դառնայ այն Հայը որ 70 տարի է կ'ուզէ պարզապէս որ իրեն թողուն իր հողը։

Նաթալի Նուկայրէտ գրեթէ նոյն, աւելի ամփոփ, յօդուած մը ստորագրած էր քանի մը օր առաջ «Լիպերասիոն»-ի մէջ եւ որոշ հրճուանքով է որ հոս ալ, կը կրկնէ «գերազգայնական» որակուած դաշնակցական շարքայինի մը խօսքը, որ մեծն Հայաստան մը կ'երազէ մինչեւ Կասպից ծով։ Թղթակցութեան մէջ «խենթութեան հով մը կը փչէ Երեւանի վրայ» որ «աշխարհակալ» ածականը չունի (հաւանաբար խորագրողին զէյին պէտք է վերագրել այդ գրգռիչ որակումը), բայց եւ այնպէս ամբողջ թղթակցութիւնը կը մատնէ Հայերը վարկաբեկելու ճիգ մը։ Զինուորական հաշուեկշիռներուն կը կցէ «մարդկային ողբերգութիւն մը», 60 հազար Ազերիներու տեղահանութիւնը, որոնց մէջ բազմաթիւ մանուկներ խեղդըւած են փորձելով լողալով անցնիլ Արաքսը եւ հարց կուտայ «Ո՞ր ճամբը խայթեց Հայերը» ու լուֆօֆ կ'որակէ Երեւանի եւ Ստեփանակերտի ղեկավարներուն բացատրութիւնները։ «Հայկական ուժերու յառաջխաղացումը Ադրբեջան, ըստ իրենց, միայն ինքնապաշտպանութեան միջոց մը եղած կ'ըլլայ», կը գրէ, «Սէ-էՍ-Սէ-Ը-ի հովանաւորութեան տակ բանակցութիւններու ատեն գրաւարկ մը ունենալու»։ Ու չի վարանիր իսկ՝ որպէս «փէտայիներու պետ» ներկայացնել Ռոպէր Քոչարեանը (Ղարաբաղի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի Նախագահ) որու մամուլի փարիզեան ասուլիսին ալ ներկայ եղած էր, որքան գիտենք։

Ղարաբաղի ինքնավարութեան երկարատեւ պայքարը, կ'ըսէ, կը թուի որ վերածուած է «հողային նուաճումներու իրական պատերազմի մը»։

Խօսեր է նաեւ ուրիշ դաշնակցականի մը հետ, զոր կը ներկայացնէ որպէս պատմաբան եւ բանբերը Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ անոր բերանը կը դնէ սա յայտարարութիւնը. – «Մեծն Հայաստանը մեր իտէալն է եւ ոչ ոք կրնայ զրկել ժողովուրդ մը իր իտէալներէն։ Մեր նպատակն է վերականգնել Հայաստանը այնպէս ինչպէս նախատեսուած էր 1920-ի Սեւրի դաշնագրով»։

Ու այս լրագրողը որ, ըստ երեւոյթին շատ հեռու է պատմաբան ըլլալէ այս յայտարարութեան կ'աւելցնէ իր սա խորհրդածութիւնը. – «Հայաստան մը որ երբեք գոյութիւն չէ ունեցած, քանի դաշնագրին այս հատուածը երբեք չէ գործադրուած։ Թուղթի վրայ, Հայաստան կը ներառէր, Էրզրումի, Տրապիզոնի, Վանի, Պիթլիսի թրքական գաւառները եւ դուռ մը ունէր Սեւ ծովու վրայ»... – ու կը շարունակէ, այս անգամ, Սադոյեանը խօսեցնելով, որ հայկական պատմական հողերը կը ծածկեն Լ. Ղարաբաղի ընդլայնուած շրջան մը՝ Նախիջեւան, Ախալքալաք...։

Թղթակցութեան վերջաւորութեան կ'անդրադառնայ Թուրքերու գործած ջարդերուն դարուս սկիզբը եւ «կորսուած հողերու» ու խօսքը կուտայ Զօրի Բալայեանի՝ «ինչո՞ւ իրաւունքը պիտի չունենանք վերանայելու մեր սահմանները, ինչպէս ըրին այլ երկիրներ համայնավարութեան տապալումէն ի վեր»։

Ու Նաթալի Նուկայրէտ կ'աւելցնէ որ Հ. Յ. Դ. փառատենչ ծրագիր մըն ալ ունի նոր Սահմանադրութեան համար՝ ներմուծել «Հայ դատը» որու համար ալ սա լուսաբանութիւնը կու տայ՝ «այլ խօսքով՝ անմիջապէս Ղարաբաղը կցել Հայաստանի»...։

Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի համար, կ'ըսէ թէ ան չի կրնար զսպել իր «ազգայնապաշտ ընդդիմութիւնը» եւ բաւական դժուար պիտի ըլլայ իրեն համար հանդարտեցնել «մաքրակրօններու եւ ծայրայեղներու» հողային յաւակնութիւնները։ Պէտք է ապահովութիւն տայ Իրանի որ դէչ աչքով կը նայի հայկական զօրքերուն գործողութիւններուն։

❦

«LE JOUR»

(5 Novembre)

ARMENIE: LE CHAOS AU QUOTIDIEN

Այս նոր օրաթերթին աշխատակիցը՝ Ֆրանք Կայառ տարբեր ակնոց կը գործածէ եւ իր յօդուածը կը սկսի սա տողով. – «Les Arméniens ont mal»։ Եւ առարկայական պատկեր մը կը գծէ։ Այս մէկը ծովէ ծով Հայաստանի ջատագովներու հետ չէ խօսած, նախընտրած է ուսանող մը, պարզ անցորդ մը, գործատան պետ մը։ Ուսանողը՝ Կարէն կ'ըսէ. – «Պատերազմը չի վախցներ մեզ, բայց ցուրտը լաւագոյն կեանքի ամէն յոյս կը կտրէ։ Հանգըստաւէ՞տ կեանքը (քոնֆոր), շատոնց մոռցած ենք ինչ ըլլալը»։ Ան դեռ կը խոստովանի. - «Աւելի լաւ կ'ապրէինք համայնավարութեան ատեն, բայց, ժառանգութիւնը աղէտալի է»։

Ու յօդուածագիրը իր դատումը կ'ընէ ըսելով. – «Համայնավար անհոգութենէն (լեսէ-ալէ), Հայերը անցած են Երեւանի վրայ փչող ազատական հովին անտարբերութեան»։ Սակայն, կը շարունակէ նաեւ հաստատելով. – «Ջուր չկայ, կազը լիւքս մըն է, ելեկտրականութիւնը կաթիլով կը տրուի, բայց, մութ պատերուն ետին, քազինօներն ու խաղարանները ոռոնք կը վխտան, լուսաւորուած են։ Ժեներաթէօր թէ ուրիշ ի՞նչ բան։ Մաֆիային շուքը կ'երեւայ բոլոր յաջող գործերուն վրայ»։

Երկրին հիւսիս-արեւելեան կողմը, ամէնէն լքուած շրջանները, կ'ըսէ լրագրողը, կացութիւնը ողբերգական է։ Մէկ կաթիլ ջուր չկայ լուացարանը։ «Տաք ջուրի ծորակը երբեք տաքի է չէ գործածուած» կ'ըսէ Բերդի գիւղացի կին մը։ Քաղաքները ամբողջական մութին մէջ են։ Հիւսիս-արեւելքը ազերի ռումբերու տակ է։ Մարտիկ մը կ'ըսէ. – «Պատմութեան մոռցուածներն ենք»։

Այս գրութեան կողքին կայ լրատուութիւն մը զինուորական կացութեան վերաբերող, որու եզրակացութիւնն է. – «Հայերը պատրաստ են վերադարձնելու իրենց վերջին նուաճումները, եթէ Պաքու ճանչնայ Ղարաբաղի անկախութիւնը»։

Նոյն թերթը, աւելի առաջ ալ (Հոկտեմբեր 29) Երեւանէն թղթակցութիւն մը լոյս ընծայած էր որու խորագիրն էր՝ «Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան օրէ օր աւելի ժողովրդականութիւն կը կորսնցնէ» եւ ձախողութենէ ձախողութիւն կ'երթայ։ Ըստ թղթակցին Լ. Տէր-Պետրոսեանի կառավարութիւնը խուճապի մատնուած է եւ ճարտարապետ մը՝ Տորա ըսած է. – Մեր պետութիւնը անյաղթահարելի քաոսի մը մէջ է եւ ձմեռը աւելի ողբերգական պիտի ըլլայ քան նախորդը»։ Ֆ. Կայառ շատ կզլխացած կը գտէ Լ. Տէր-Պետրոսեանը որ ոչ հարցազրոյց կու տայ, ոչ մամուլի ասուլիս։ Իր նախկին ընկերը՝ Աշոտ Մանուչարեան դուռը քաշած գացած է։

ՂԱՐԱԲԱՂՑԻ ԴԻՒԱՆԱԳԷՏԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Մանուէլ Սարգսեան Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան Արտաքին նախարարին խորհրդականն է։ «Երկիր» *թերթին Հոկտեմբեր 16-ի թիւին մէջ իր հետ կատարուած հարցազրոյց մը առիթ կուտայ տեղացիին աչքով ու արժեւորումով դիտելու համահայկական մտահոգութեան առարկայ դարձած խնդիրը։ Երիտասարդ դիւանագէտը ճշդելէ ետք թէ* «սոսկ սեփական տրամաբանութեամբ հաշւարկուած առաջընթացը միամտութիւն կը լինէր», *կ'ըսէ* «այսօր ողջ աշխարհը հարկադրուած է նոր հովերը հաշւի առնել»․ *այլ խօսքով, աշխարհը ստիպուած է փոխել անխախտելի նկատուած արժէքներու համակարգը։ Ժողովուրդներու կարգավիճակին մէջ որեւէ փոփոխութիւն արինահեղութեան պատճառ կը նկատուէր ընդհանուրին կողմէ։ Սակայն, ինչպէս կ'ըսէ Մ․ Սարգսեան, Ղարաբաղի ու նման կնճիռներու յայտնութեամբ՝* «ակներեւ է որ հին աշխարհակարգի բռնի պահպանումն է հէնց մոլորակի աւելի շատ կէտերում դաժան իրադարձութիւններ ծնում»։ *Եւ քանի որ դիւրին չէ արդարեւ ընդհանուր վերարժեւորումի փոփոխութեան գործընթացը,* «մեր ժողովուրդը պէտք է ընթանայ երկարագոյն կորուստների ճանապարհով»։ *Ղարաբաղի ղեկավարութեան ներկայի բոլոր ջանքերը ուղղուած են երկարատեւ հրադադար մը հաստատելու, համոզուած՝ որ* «վերջնական խաղաղութիւն կարող է հաստատուել միայն նոր իրողութիւնների համընդհանուր ճանաչմամբ»։ *Մինչդեռ, ծանօթ է որ միջազգային ատեանները միշտ ձգտումը ունեցան հարցը լուծելու* «նախնական կարգավիճակին վերադարձի ճանապարհով»։

Մ․ Սարգսեան պարզ օրինակով մը կուտայ նաեւ հարցին ընկալումի լայն տարբերակումը՝ Արցախցիին ու միջազգային հանրութեան մօտ․ «աշխարհի համար Շահումեանի եւ Մարտակերտի ջախջախումը ընդամէնը Ադրբեջանի ներքին գործն էր։ Մեզ համար դա մեր ճակատագիրն է ու կեանքը։ ԼՂՀ-ն տարածքային ոչ մի պահանջ չունի Ադրբեջանից։ Մենք հարկադրուած ենք պատերազմել, քանի որ ոչ մի այլ ճանապարհ մեզ առայժմ տրուած չէ»։

Խօսելով Աղդամի տիրակալութեան մասին, ան կը բացատրէ թէ ատիկա պարտադրուած գործողութիւն էր, որովհետեւ հոն ձգուած էր նախկին խորհրդային բանակին մեծաքանակ զինամթերքը, հոն կը կեդրոնանային երկաթուղիով հասած ռազմական թէքնիք միջոցները, հոնկէ կ'անցնէին երկար տարիներ շրջափակուած Ստեփանակերտ – Մարտակերտ եւ Ստեփանակերտ Մարտունի երկաթուղիները, կազամուղը եւ ելեկտրական գիծերը։

Ղարաբաղի պատերազմին այսօրուան հանգրուանը շատերու կը ներկայանայ սահմաններու հարցով մըն ալ․ պայքարը նպատակ ունի պահպանելու ԼՂԻՄ-ի (Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար մարզ) սահմաններուն մէջ ամփոփուած հողակտո՞րը, թէ այլ տրամադրութիւններ կան այդ ուղղութեամբ։ Մ․ Սարգսեան կը բացատրէ․ «Ռազմական գործողութիւնները սահմանում են բնական սահմանները։ Եթէ այսօր էլ իմաստ ունի ինչ – որ սահմանների մասին խօսակցութիւնը, ապա կայ սոսկ մէկ բնական սահման՝ ճակատի գիծը։ Բոլոր հարցերի ելակէտն այդ գիծն է»։

Խօսելով պատերազմական անխուսափելի անցքերու՝ հրկիզումներու եւ թալանի մասին ու դատապարտելով զանոնք, Ղարաբաղցի խորհրդականը նաեւ կ'աւելցնէ․ «Աղդամի եւ Ֆիզուլու պահեստներում գնացքներից գողացուած վիթխարի քանակութեամբ ապրանքներ կային, որոնք հասցէագրուած էին Հայաստանի աղէտեալներին, ինչպէս նաեւ Արցախին։ Այդ պարտքերը մենք մեզ վերադարձրեցինք»։

Մ․ Սարգսեան զրոյցին վերջին բաժնին մէջ «որքա՞ն է հաւանական հակամարտութեան տարածումը» *հարցումին պատասխանելով, այդ վտանգը կը նշմարէ սկիզբէն իսկ բանակցութեան ճամբով հարցը կարգադրելու Ատրպէյճանի մերժումին ու անդադար երրորդ ուժերու դիմող անոր կեցուածքին մէջ։ Բնականաբար այդ երրորդ ուժերու գլխաւորներն են Իրանը եւ Թուրքիան։ Աւելի վտանգաւոր կը նկատուին Ռուսաստանին կատարուած յղումները։*

Վերջին հարցումը կը շօշափէ ԼՂՀ-ի ճանաչման խնդիրը։ Ատիկա հաւանական կը նկատէ Մ․ Սարգսեան, «եթէ Ղարաբաղը որպէս քաղաքական ուժ հաստատուի ժամանակակից աշխարհի քաղաքական յարաբերութիւնների համակարգում»։ *Ան կը յիշեցնէ թէ Ղարաբաղի ղեկավարութիւնը բազմիցս յայտարարած է գրաւուած որոշ դիրքերէ զօրքը դուրս բերելու պատրաստակամութեան մասին, այն պայմանով որ այդ գործողութեան զուգահեռ ընթանայ ապաշրջափակումը։ Իսկ ԼՂՀ-ի ճակատագրին մասին լուրջ հարուածը կը նկատէ Մ․ Սարգսեան* «Հայաստանի պատերազմի մէջ ներքաշուիլը որ կարող է ղարաբաղեան հարցը վերջնականապէս հանել օրակարգից»։ *Այս կէտը լաւ հասկցած է Ատրպէյճանը, որովհետեւ ամէն անգամ որ սեղան կը բերուի Լեռնային Ղարաբաղի ճանաչման հարցը, այնքան անմիջականօրէն կը շեշտուի Հայաստանի սահմաններուն վրայ պատերազմի սաստկացման վիճակը։ Իսկ ատիկա* «մենք չպէտք է թոյլ տանք։ Յանուն Հայաստանի եւ յանուն Արցախի» *կ'եզրակացնէ Արկադի Ղուկասեանի խորհրդականը։*

Ղարաբաղի ղեկավարութիւնը Սփիւռքի մէջ կատարուած յայտարարութիւններով կամ Սփիւռք հասածներով փաստը ըրած է մէկէ աւելի անգամներ որ իր արժեւորումներով կը գտնուի ճիշդ դիրքի վրայ․ կը մնայ անհրաժեշտ համբերութիւնն ու ուժը եւս ունենալ, տեսականը գործնականի վերածելու եւ հասնելու համար խաղաղութեան ցանկալի ափը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԽՆԱՅԵՆՔ ՄԵՐ ԼԵԶՈՒԻՆ

ԽՄԲ․ – Մեր պաշտօնակից «Ասպարէզ»ի այս սրտցաւ բողոքը դժբախտաբար տեղական բնոյթ չունի միայն։ Մենք ալ, ամէն օր, նոյն երեւոյթին առջեւ ենք։ Բուն ցաւը՝ չգիտնալը չէ, այլ չգիտնալու գիտակցութիւնը չունենալն ու անհոգութեամբ եւ անպատասխանատուութեամբ վարուիլն է մեր լեզուին հետ։

Գալիֆորնիահայ գաղութը կ'ապրի իր կազմաւորման շրջանը։ Մեծաթիւ ու այլազան միութիւններու բազմազան գործունէութիւնը յատուկ փայլքը մը առեղծած է։

Ամէնուրէք կը կազմակերպուին զանազան ձեռնարկներ․ իսկ ձեռնարկ կազմակերպելու ընթացքին անհրաժեշտ են յայտարարութեանց այլազան միջոցները, ընդ որոնց՝ թռուցիկներու, որմազդներու ու գրքոյկներու հրատարակութիւնը, որ պիտի նպաստէ ձեռնարկի յաջողութեան։

Ու ահաւասիկ հոս է որ կը սկսի խայտառակութիւնը։ Այդ հրատարակութիւնները ցաւ ի սիրտ յաճախ լի են ուղղագրական ու լեզուական բազմաթիւ սխալներով։ Ամօթալի ու մեր մէջ ընդվզում առաջացնող երեւոյթ է այս։ Ինչպէս ընդունիլ, որ կազմակերպուած նմանօրինակ ձեռնարկներու նպատակն է կանգուն պահել հայ մշակոյթը եւ սրբութիւնները, երբ սրբութիւններէն մեծագոյնը՝ մայրենի լեզուի անաղարտ պահպանումն է։

Հասկնալի է, որ վրիպակներ կրնան ըլլալ որեւէ հրատարակութեան պարագային, ինչպէս է պարագան նոյնինքն «Ասպարէզ» *օրաթերթին, որ ամէնօրեայ իր հեւքին մէջ տեղի կուտայ սխալներու։ Սակայն այն ինչ որ կը նկատենք վերոյիշեալ յայտարարութիւններուն մէջ, վրիպակ չեն, այլ գրաճանաչութեան պակասով ու յաճախ անտարբերութեամբ կատարուած սխալ, որ անընդունելի է։*

Իսկ հարցն այն է, թէ բծախնդիր մօտեցումը պէտք է սկսի նոյնինքն փոքր նախաձեռնութիւններէն, ինչպիսին են այդ մէկ էջնոց, ցայտուն յայտարարութիւնները։

Ցաւալի իրողութիւնը այն է, որ յայտարարութիւն պատրաստողը՝ անհատ ըլլայ ան թէ յանձնախումբ մը ամբողջ, հայերէն լեզուի բաւարար ծանօթութիւն չունենալով եւ կամ հայերէն լեզուի ճիշդ գործածութեան բծախնդրութիւնը անտեսելով, ամենայն պարզութեամբ կը գրէ յայտարարութիւնը ու զայն կը յանձնէ տպարան։ Հարց պէտք է տալ, թէ արդեօք կարելի չէ՞ այդ թղթիկը ցոյց տալ հայերէն գիտցող անձի մը, խնդրելով որ զայն սրբագրէ։

Զոհողութեան յաւելեալ փոքր ջանք մը պէտք է վերջ տալու համար մայրենի լեզուի նկատմամբ այս անբծախնդիր վերաբերմունքին։ Մեծատառ ու ցցուն կերպով տպուած ուղղագրական սխալը, գայթակղեցուցիչ է ու կ'արտացոլացնէ պատկերը կազմաւորման փուլէն անցնող այն գաղութին, որ Լոս-Անճըլըսն է այս օրերուն։

Մշակոյթի ամսուան այս տարուան մեր առաջնահերթ նպատակը դարձնենք սրբագրել այս մեծ սխալը, ընդգծելով եւ հրատարակիչներու ուշադրութեան յանձնելով թռուցիկներու ու որմազդներու բոլոր սխալները։

ՆԱԶ ՏԷՐ - ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ

«Ասպարէզ»
Հոկտեմբեր 29

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ ԿԸ ԽՕՍԻՆ

ՓՐՈՖ. ԱՐԱ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

ՀԵՌԱՁԱՅՆԱՅԻՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

Քանի մը օրէ ի վեր Ֆրանսական հեռատեսիլն ու ռատիօկայանները առատօրէն արձագանգեցին հայահունչ անունի մը՝ Արա Յովհաննէսեան, Institut Pasteur-*ի հետազօտիչներէն մէկը, որ ահաւոր սիտայի դարմանումի ճամբուն վրայ կատարած հնարքովը ցնցեց գիտական միջազգային շրջանակները։*

Իսկոյն մտաբերեցի Iconographie Arménienne-*ի թիւ* 566, 1877-*ի* Henri Gervex-*ի պաստառին օրինակումը,* «Գործողութենէն առաջ» *անունով տակ, տեսարան մը ներկայացուած նաեւ* Institut Pasteur-*ի մէջ, ուր հինգ բժիշկներ շրջապատած են պատգարակի մը վրայ երկարած երիտասարդ կին մը, կիսամերկ, մազերը արձակ եւ որուն բազկերակը քննող սրածայր մօրուքով բժիշկն ալ Զաքարիա Զաքարեանն է։ Ան նոյնպէս ծանօթ է արուեստի աշխարհին մէջ իբրեւ նկարիչ, եւ որուն* նաթիւռ մոռթերը *դրաւած էին ուշադրութիւնը Էտկար Տըկայի։*

Հայրենական անզուսպ զգացումէ մը մղուած իսկոյն վերոյիշեալ հաստափոր հատորը տարի ձօնելու նորահաս Արա Յովհաննէսեանին, յիշեցնելու համար անցեալ դարուն զինք նախորդող Զաքարեանի պարագան, համբաւաւոր Institut Pasteur-*ի մարդասիրական հաստատութեան մէջ։*

Յաջորդ օրն իսկ, հեռաձայնի միջոցով հայազգի գիտնականը երկարօրէն իր հիացումն ու խանդավառանքը եկաւ յայտնելու, եւ շուտով մեր խօսակցութիւնն ալ ֆրանսերէնէն վերածուեցաւ հայերէնի։ Հայկական անդրդուելի սովորութեան համաձայն՝ երբ ուզեցի գիտնալ անոր ծնողքին ո՞րտեղացի ըլլալը։

– Մայրիկս Եոզղաթցի է, իսկ հայրիկս՝ Արաբկիրցի։

– Տօ տղայ, ես ալ Արաբկիրցի եմ։

– Հայրս Համալեան գերդաստանէն է, դեռ ազգականներ ալ ունինք Մարսէյլի մէջ, բայց հօրս անունով դարձած ենք Յովհաննէսեան։ Ծնած է ան 1908-*ին եւ* 1915-*ի որբերէն է, ինչպէս մայրիկս։ Երկուքն ալ Հալէպի որբանոցներուն մէջ մեծցած են եւ անվերջ լսած եմ անոնց տառապանքի օրերուն դրուագները եւ սնած անոնցմով։*

Սրտայոյզ գոհունակութեամբ է որ կը փորձեմ «Մանկութիւն չունեցող մարդկանց» *տաղանդաւոր զաւակներէն մէկուն կենսագրական նախատողերը յանձնել հայկական աշխարհին։ Անտարակոյս, յառաջիկային ինձմէ աւելի երիտասարդներ պիտի ջանան զայն ամբողջացնել։*

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ
Նոյեմբեր 1

Ս. ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵԼԳՈՆԵԱՆ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Գեղեցիկ զուգադիպութեամբ իւրաքանչիւր ուսումնական տարուան սկզբնաւորութեան կը նշուի Ս․ Թարգմանչաց տօնը։ Մելգոնեանի մէջ Հոկտեմբեր 16, *երեկոյեան ժամը* 8-*ին սկսաւ հանդիսութիւնը երգչախումբի խանդավառ երգեցողութեամբ՝* «Ով Մեծասքանչ Դու Լեզու» *(Կոմիտաս),* «Տաղ Սուրբ Մեսրոպայ» *(Վ․ Պէտլեան), խմբավարութեամբ Պր․ Ս․ Աբգարեանի։ Սանուհի՝ Ս․ Գայեանեան կարդաց հատուած մը Կորիւնի* «Վարք Մաշտոցի» *աշխատութենէն, եւ ապա սանուհի՝ Ն․ Թընկըրեան դաշնամուրի վրայ նուագեց* «Շուշիկի» *(Կոմիտաս)։*

Օրուան բանախօսն էր հաստատութեան վաստակաւոր ուսուցիչներէն Պր․ Սեպուհ Աբգարեան։ Ան ոգեկոչեց մեր մեծ տեսանողներուն յիշատակը, «որոնք տեսան, տեսանելիէն անդին՝ անտեսը» *եւ ատոր ձգտելու ճիգին մէջ, գերբնական զօրութեամբ մը բարձրացան դէպի գեղեցիկը, բարին ու ճշմարիտը եւ իրենց հետ բարձրացուցին, իրենց անմիջական շուրջբոլորի հաւաքականութիւնը եւ ապագայ սերունդներու համար ճառագայթող մատներով գծեցին լուսաւոր ճամբայ մը, որ դէպի յաւիտենականութիւն կը թեւէ»։ Յարգելի բանախօսը շարունակելով իր խօսքը ըսաւ,* «Թարգմանիչներու նուիրուած այս տօնը գոյատեւելու ուրախութեան հետ հոգեւին բարձրանալու եւ բարձրացնելու տօնն է։ Ազգովին բարձրանալու տօնն է ... Տեսիլքի տօն մը, հոգիի անկախութեան տօնն է այսօրուանը ...»։

Հանդիսութեան գեղարուեստական բաժնին մէջ հանդէս եկաւ սան՝ Աւետիս Տիգրան արտասանելով «Հայ Լեզուին» *(Զ․ Աստուր), իսկ սանուհի՝ Ա․ Կէվհէրեան դաշնամուրի վրայ նուագեց* «Ջէյրանի» *(Ժողովրդական)։ Հանդիսութեան աւարտին սանուհի Ե․ Պուլղարեան հանդէս եկաւ երկու մեներգով՝* «Անկանիմ Առաջի Քո» *եւ* «Զղջման Իմոյ» *(Ս․ Մաշտոց)։*

Մելգոնեանցիները մեկնեցան սրահէն Թարգմանչաց սուրբ խորհուրդը իրենց հոգիներուն մէջ քիչ մը աւելի ամրապնդուած։

Վ․ ԹԱՇՃԵԱՆ

LIVRES REÇUS

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE XIIe - XIVe SIECLE

CLAUDE MUTAFIAN

Préface de Levon Ter-Petrossian
Président de la République d'Arménie

Ouvrage publié avec le concours de la Fondation Calouste Gulbenkian.
Editions CNRS, Paris 1993.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՆԻՒ — ԵՈՐՔԻ Ս. Վարդան Մայր տաճարին մէջ, կրօնական եւ աշխարհիկ տօնակատարութեամբ նշուած է հայ լրագրութեան սկզբնաւորութեան 200—ամեակի նախատօնակը, Հոկտեմբեր 24—ին, նախաձեռնութեամբ Ամերիկայի Հայոց Առաջնորդարանին: Օրուան պատարագը մատուցանած է Խաժակ Արք. Պարսամեան որ իր քարոզին մէջ, անդրադարձած է Փիտ Խաչի տօնակատարութեան եւ հայ թերթի երկուհարիւրամեակի դրուագներուն: Կէսօրէ ետք, Առաջնորդարանին Գալուքճեան սրահին մէջ, շուրջ 400 հոգիներու ներկայութեան տեղի ունեցած է աշխարհական հանդիսութիւնը: Օրուան երկու գլխաւոր բանախօսներն եղած են «Արմինիըն Միրըր սփեքթէյթըրի» խմբագիր՝ Արայ Գալայճեան եւ Պոլսէն յատկապէս հրաւիրուած «Մարմարա»ի խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեան: Ա. Գալայճեան խօսած է անգլերէն եւ ծանրացած հայ լրագրութեան պատմութեան վրայ: Գեղարուեստական բաժինէ մը ետք, խօսք առած է — հայերէն — Ռոպէր Հատտէճեան որ յատկապէս վերլուծած հայ թերթին առաքելութիւնը եւ Յարութիւն Քահանայ Շմաւոնեանէն (ի վեր առաջին թերթին՝ «Ազդարար»ի հիմնադիրը) հայ լրագրութեան արձանագրած նուաճումները: Ան շեշտած է որ հայերէն թերթը ամէն բանէ առաջ մեր լեզուն պաշտպանելու պարտականութիւնը կը կատարէ եւ հայերէնը սիրողներուն համար դպրոց մը ու բերդ մըն է: Ռ. Հատտէճեան անդրադարձած է նաեւ հայ խմբագրի դժուարութիւններուն: Վերջին խօսքը առած է Խաժակ Արք. Պարսամեան որ գնահատական արտայայտութիւններ ունեցած է Արայ Գալայճեանի եւ Ռոպէր Հատտէճեանի հասցէին ու եզրակացուցած ըսելով թէ հայ մամուլին տեղը անփոխարինելի է մեր իրականութեան մէջ:

**

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 24—ին, հոգեւոր եւ աշխարհիկ հանդիսութիւններով նշուած է Կեդրոնական վարժարանի 107—րդ տարեդարձը: Պատարագած է Գարեգին Արք. որ խօսած է նաեւ իմաստալից քարոզ մը բնաբան առնելով՝ «Մեք քարոզեսցուք զխաչեցեալն Քրիստոս, Հրէից գայթակղութիւն եւ Հեթանոսաց յիմարութիւն»: Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուած է վարժարանի հիմնադիր՝ Ներսէս Պատրիարք Վարժապետեանի եւ միւս հիմնադիրներու, տնօրէններու, մշակներու յիշատակին: Ապա, դպրոցին սրահին մէջ տեղի ունեցած է սիրոյ սեղան մը, որու բացումը կատարած է կարգադիր յանձնախումբի ատենապետ՝ Միհրան Ուլիկեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը: Խօսք առած են Մեսրոպ Արք., հուսկ՝ Գարեգին Պատրիարք:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Սեպտ. 25—ին, տօնուած է «Ապագայ»ի »-րդ տարեդարձը եւ հայ մամուլի օրը մեծ յաջողութիւն արձանագրելով, բարոյական թէ նիւթական դետնի վրայ: Այս առթիւ Տէր եւ Տիկին Տէրտէրեան 40 հազար տոլարի նուէր մը ըրած են Թէքէեան Կեդրոնի կառուցման ի նպաստ, հոն հաստատելու համար տեղեկատուութեան բաժին մը: Հոծ բազմութիւն մը լեցուցած է Կեդրոնին սրահը: Ճաշի աւարտին, Տիկին Պասմաճեան անդրադարձած է հայ մամուլին կենսական դերին վերջին 200 տարիներու ընթացքին: «Ապագայ»ի վարչութեան կողմէ, բժիշկ Յարութիւն Արզումանեան թերթին նիւթական հաշուետուութիւնը ըրած է եւ յայտնած թէ տարեկան բացը դժուար կը փակուի: Ելոյթներուն յաջորդած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Եղած են նուէրներ:

**

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ Սիթի Գոլէճի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 3—ին, տեղի ունեցած է մեծ հանդիսութիւն մը նուիրուած Արամ Խաչատրեանի ծննդեան 90—ամեակին: Բացումը կատարուած է Յ. Սագրեանի հակիրճ խօսքերով: Ան ներկայացուցած է Խաչատրեանի կեանքն ու գործը: Իրեն յաջորդած է Հայաստանէն ժամանած, Երեւանի Ա. Խաչատրեան տուն — թանգարանի տնօրէն՝ Տիկին Գոհար Յարութիւնեան: Յայտագիրը լաւագոյնս գործադրուած է շնորհիւ սինֆոնիք նուագախումբին եւ Սիփան երգչախումբին (ղեկավարութեամբ Հենրիկ Անասեանի):

**

ԹԵՀՐԱՆ ժամանած է, Հոկտեմբեր 17—ին, Հայաստանի «Մատենադարան» կինօ խումբը, Սպահանի եւ Հարաւային Իրանահայութեան Թեմական Խորհուրդի հրաւէրով: Խումբին մաս կը կազմէ Սօս Սարգսեան: Ան բացատրութիւններ տուած է «Ալիք»ի թղթակիցին եւ յայտնած որ կինօ խումբը բաղկացած է հինգ հոգիէ եւ արդէն 10 տարի է կ'աշխատին այն ֆիլմերուն վրայ որոնց ընդհ. խորագիրն է՝ Մատենադարան: Բոլոր ֆիլմերու հիմքը կը կազմեն Մատենադարանի ձեռագրերը: Իրան գալու գլխաւոր նպատակն է վեր հանել դարաւոր դրացին հետ Հայաստանի կապերը:

**

ԳԱՏԸԳԻՒՂԻ Ս. Թադէոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 17—ին, մեծ ոգեւորութիւն ստեղծելով: Կրօնական արարողութեան յաջորդած է սիրոյ սեղան մը Արամեան վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, նախագահութեամբ Գարեգին Պատրիարքի: Բացումը կատարած է մատաղի յանձնախումբին ատենապետուհին՝ Տիկին Մոնիք Երկանեան: Պ. Շապուհ Զօլաքեան, Թաղային Խորհուրդի ատենապետը բացատրութիւններ տուած է դպրոցին մասին ուր, ներկայիս, 227 աշակերտ կ'ուսանի: Յիշած է որ Կարպիս Թոփալօղլուի բարերարութեամբ բացուած է բնագիտութեան նոր աշխատանոց մը, յայտնելով սակայն թէ մօտ 800 միլիոն Թրք. ոսկիի բաց մը կայ պիւտճէին մէջ: Տեղւոյն վրայ հանգանակութիւն եղած է եւ, կը գրէ «Մարմարա», «նուիրատուութիւններու ցանկին ընթերցումը վերջ չունէր..»: Հուսկ բանքը արտասանած է Գարեգին Պատրիարք:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 16-ին, հայ երգի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, նախաձեռնութեամբ ՀՕՄ—եան տեղւոյն Սօսէ մասնաճիւղին: Բացումը կատարած է վարչութեան ատենապետուհին՝ Ծովակ Խաչերեան շեշտելով հայ երգին կարեւորութիւնը եւ անոր դերը հայ մշակոյթի մարզէն ներս: Ապա, Լեւոն Գաթրճեան ներկայացուցած է աշուղական երգերու փունջ մը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ՝ ԳՐԵԹԷ ԱԽՈՅԵԱՆ

Հայաստանի ֆութպոլի ախոյեանութեան աւարտին երկու շաբաթ մնացած, Արարատ կը գրաւէ ընդհանուր դասաւորման Ա. տեղը, ունենալով 3 կէտերու առաւելութիւն իրեն յաջորդող Բանանցի (Աբովեան) նկատմամբ: Մեծ հաւանականութեամբ Արարատ կը հանդիսանայ ախոյեան:

Ահաւասիկ մեր ստացած վերջին արդիւնքները եւ դասաւորումը. —

Հ.Մ.Ը.Մ. — Կանազ	5 — 1
Շիրակ — Կոտայք	4 — 0
Մալաթիա — Իմպուլս	1 — 4
Ղազախ — Երազանք	Յետաձգուած
Զուարթնոց — Բանանց	1 — 2
Նայիրիտ — Վան	0 — 3
Հ.Մ.Մ. Ֆիմա — Արարատ	0 — 2

Ուրեմն, ընդհանուր դասաւորումը կը գլխաւորէ Արարատ 47 կէտ, իրեն կը յաջորդեն Բանանց 44 կէտ, Շիրակ 42, Հ.Մ.Ը.Մ. 40, Վան 29, Ցեմենտ 26, Երազանք 21, Հ.Մ.Մ. Ֆիմա 19, Նայիրիտ 17, Կանազ 16, Իմպուլս 15, Զուարթնոց 14, Կոտայք 11, Ղազախ 10, Մալաթիա 7 կէտերով:

Շ. Ռ.

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՍՏ

ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ստեփանակերտի քաղաքային Խորհուրդի որոշումով Նախկին Կիրով փողոցը վերանուանուած է Ազատամարտիկներու փողոց, զոհ գացած այն 22 ազատամարտիկներուն յիշատակին, որոնք այդ փողոցէն էին: Որոշուած է նաեւ ազատագրական պայքարին բոլոր զոհերուն յիշատակին յուշարձան մը զետեղել Հանրապետութեան հրապարակը եւ այդ ուղղութեամբ մրցում մը կազմակերպած է:

**

ՋՐԱԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆՆԵՐԸ ԱԿՆԿԱԼՈՒԱԾ ԴԵՐԸ

Տնտեսութեան Նախարար Արմէն Եղիազարեան Գ. Խ.-ի իր ելոյթին անդրադարձած է փոքր ջրաելեկտրակայաններու դերին, մանաւանդ ուժանիւթի ներկայ տագնապին մէջ: Ան ըսած է թէ արդէն կը գործեն նման երեք կայաններ, երեք ուրիշներ ալ պատրաստ կ'ըլլան մինչեւ տարեվերջ:

**

ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՆՇՈՒՄ

Հոկտեմբեր 29—ին Գիւմրիի մէջ նշուած է քաղաքի մշակոյթի կեդրոնին Բ. տարեդարձը: Այդ առթիւ, քաղաքային գործադիր Կոմիտէն նկատի ունենալով ղեկավար Լորիս Ճգնաւորեանի վաստակն ու ջանքերը մշակութային կեանքի աշխուժացման գործին մէջ, որոշած է կեդրոնը անուանել «Լ. Ճգնաւորեան» մշակ. կեդրոն:

**

ՔԷՊԷՔԻ «ՀԱՅ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ» ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Այս օրերուն Երեւան կ'այցելէր Քէպէք նահանգի «Հայ Բժիշկներու Միութեան» նախագահ Մկրտիչ Ղարակէշեան, որու այցելութեան նպատակն էր Հայաստանի որեւէ մէկ հիւանդանոցի հովանաւորութիւնը ստանձնել եւ մշտապէս հոգալ անոր կարիքները: Բացի այդ, քէպէքահայ բժիշկը կը ծրագրէր նաեւ կապ հաստատել Հայաստանի Առողջապահութեան Նախարարութեան եւ Գանատայի «Բժշկական Օգնութեան Ծրագիր» կազմակերպութեան միջեւ, որու հետ նախնական համաձայնութիւն գոյացած էր Հայաստանի դեղօրայքով եւ բժշկական այլ միջոցներով օժանդակութիւն ցուցաբերելու մասին:

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ԽԱԳԱԿԱԼ ԳԻՒՂԻ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

1915 Ապրիլ 2-ի առաւօտեան, եկեղեցիէն տուն վերադարձի ճամբուս վրայ տեսայ որ գիւղ կը հասնի ոստիկանապետ Սիւլէյման 30 հետեւորդ ոստիկաններով: Զիս քովը կանչեց ու ըսաւ. — «Փափազ էֆէնտի, զօրավարի հրամանն է՝ առանց մէկ հոգի իսկ ձգելու պէտք է գիւղէն մեկնիք դէպի Մարաշ, վասնզի յայտնի դարձաւ որ ձեր գիւղացիները կ'օգնեն ապստամբներուն. միմիայն երկու ժամ պայմանաժամ ունիք գիւղը պարպելու. միակ բարիքը որ կրնամ ընել ձեզի, եկեղեցիին թանկարժէք անօթները Առաջնորդարանին յանձնելն է», աւելցնելով թէ եթէ դանդաղինք յեղափոխականները հետապնդող զինուորները մեր գիւղը կը հասնին ու հետեւանքը լաւ չըլլար, ուրեմն պէտք է աճապարէինք: Կարծես յանկարծ շանթահարեց սիրտս: Այլայլած ու շուարած ըսի. — «էֆէնտի ինչպէս կարելի է որ այս ժողովուրդը երկու ժամէն մեկնի, այն ալ առանց գրաստի միջոցներ ունենալու»: «Այդ չեմ գիտեր, երկու ժամէն պէտք է պարպել գիւղը. հրամանը վճռական է»: Երբ բօթը տարածուեցաւ, ամէն մարդ խուճապի մատնուեցաւ եւ ապշած՝ չէր գիտեր ի՞նչ ընել: Զօրքերու ժամանումը յայտարարուեցաւ եւ մեզմէ շատերը իրենց հետ առանց վերմակ մը իսկ առնելու, 800 հոգի ճամբայ ինկանք, Շէրպէթճիօղլու անունով ձիաւոր ոստիկանի մը հսկողութեան տակ Զէյթունէն գրաստով մը հասաւ Վահան Քահանան, որուն հագիւ կրցանք յանձնել եկեղեցական անօթները, որպէսզի ան Առաջնորդարան տանի: Տարաբախտ կարաւանը երեք օրէն հասաւ Մարաշ. առաջին իջեւանն էր՝ Սու Ղաթը, երկրորդը՝ Ալաչայասը, երրորդը՝ Քիւրթիւլ եւ վերջապէս չորրորդ՝ Մարաշ, ուր երկու օր արգելափակուելէ ետք 20 արաբ ոստիկաններու հսկողութեան տակ Մարաշէն առաջնորդուեցանք դէպի Գոնիա. կը քալէինք կոնակնիս չալկած մեր բեռերը: Խեղճ ժողովուրդին պարզած տեսարանը ազեկտուր էր. Մարաշէն մինչեւ Գոնիա կարաւանին քաշածները անպատմելի են:

Երեք ամիս ետք Գոնիայի Սուլթանիյէէն անցանք Ուէսուլայն: Երբ հասանք Էրէյլիի կայարանը ժողովուրդը խուճապի մատնուած էր, մայրը մանուկը կորսնցուցած՝ ողորմելի տեսարան էր. կարելի չէ մէկ-մէկ բացատրել կարաւանին քաշածները ամէն մէկ քայլափոխին. կը քալէնք, կը տառապինք. դէպի ո՞ւր այսպէս. ո՞րը պիտի ըլլայ մեր կայանը, մարդ չէր գիտեր. կը յուսանք միայն թէ Թրքութիւնը շուտ կը տապալի եւ մենք կը գտնենք մեր փրկութիւնը:

Քսան օրէն Բաճոյի կայարանը հասանք. օրը տարաժամ էր եւ պէտք էր երկար կիրճէ մը անցնէինք Գաթմա երթալու համար: Հոն, ճամբու շինութեան աշխատող հայ զինուորները զգուշացուցին մեզի կիրճի դարանակալ քիւրտ աւազակներուն դէմ, որոնք անխնայ կողոպտեր են նախապէս անցնող տարագիր կարաւանը. այդ իրիկունը իջեւանեցինք զինուորներու բանակատեղիին մօտերը. ջուրի պահանջքը զգալի էր. կիրճէն քիչ մը դէպի ներս գտնուող ջրհորէն ջուր բերելու գացած մեր տղոցմէ Պօյաճեան Աւետիսը, որ միւսներէն առաջ ջուր առնելով ջորին հեծած կը վերադառնար առանձին, ընկերներէն բաւական հեռացած, յանկարծ զինեալ երկու քիւրտ աւազակներու յարձակումին կ'ենթարկուի. յանդուգն երիտասարդը քառորդ ժամ մաքառելէ ետք, ընդհուպ վրայ կը հասնի Աթմալեան Յովհաննէսը. կը քարկոծեն երկու Քիւրտերը ու կ'անշնչացընեն զանոնք, զէնքերնուն ալ տիրանալով: Եւ սակայն իրենց ընկերներէն Կիւլվանեան Մինաս, բոլորէն ետ մնալով կ'ենթարկուի քիւրտ աւազակներու յարձակումին ու կը դաշունահարուի, ջորին ալ կ'երթայ ձեռքէն, թէեւ արիւն թաթախ եկաւ, սակայն վէրքերը մտահոգիչ չէին: Բանուոր հայ զինուորները 80-ը բոլորած հազարապետ մը ունէին. անոր դիմեցինք: Թէեւ անտեղի է Օսմանցիէն բարիք ակնկալել, սակայն այս մարդը անյուսալի բարիքներ ըրաւ մեզի. մեր վրայ գուրգուրալու արտայայտութիւններով խոստովանեցաւ ամբողջ հինգ տարիներ Զէյթուն մնալն ու տեղացի ժողովուրդին յարգանքն ու պատիւը վայելած ըլլալը:

Մեզի վստահեցուց որ ինք անպայման գտնել կու տայ ջորին եւ իրապէս ալ յարգեց խոստումը: Երեք օր չկրցանք շարժիլ մեր տեղէն, վասնզի կիրճէն անցնիլը շատ վտանգաւոր դարձած էր մեզի համար, քանի որ քիւրտ երկու աւազակներուն սպանութենէն ետք, կիրճի սարալանջերուն վրայ կը վխտային քրտական խումբեր՝ իրենց ընկերներուն վրէժը լուծելու համար: Վտանգը ակներեւ էր: Դիմեցինք հազարապետին, պաշտպան զինուորներ խնդրելով. սակայն անոր տրամադրութեան տակ եղածները բանուոր եւ անզէն հայ զինուորներ էին եւ մենք անել կացութեան մատնուած, կը մտահոգուէինք: Յանկարծ վրայ հասան չէրքէզ երկու ձիաւորներ, որոնք մեր կողմերէն մեզի քաջ ծանօթ բարեկամներ էին: Առանց վարանելու պարզեցինք մեր վիճակը եւ չէրքէզ մեր բարեկամները ցաւակցելով մեզի սրտապնդեցին եւ խոստացան մեզի ապահով տանիլ մինչեւ Գաթմա ու տարին ալ:

(Շար. 5)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՎԱԼԱՆՍ. –

Տէր եւ Տիկին Վարուժան Տէր - Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Առաքելեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Տէր-Սարգիսեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Նոյեմբեր 14-ին, Վալանսի Ս. Սահակ Եկեղեցին

Ռիւ տը լա Սեպի

ԱՐՍԷՆ ՏԷՐ – ՍԱՐԳԻՍԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

(Շար. Ա. էջէն)

մութեան կրթական նախարարի մը համար:

ՋՈՐՋԻԱՅԻ մէջ Գամսախուրդիայի բերդն էր կառավարական ուժերու ձեռքն ինկած է Նոյ. 6-ին, ինչ որ մեծ յաղթանակ մըն է Շեւարնածէի համար եւ Գամսախուրդիայի քաղաքական վախճանը կը նկատուի: Ըստ Թիֆլիսի, Գամսախուրդիա, շուրջ 1000 կողմնակիցներով Աբխազիա ապաստանած է: Շեւարնածէ Զուգդիտի գացած է եւ յայտարարած որ այն Զվիադականները որոնք կը յանձնուին պիտի չհետապնդուին:

ՍՈՒՐԻՈՅ նախագահը երեք օր սպասցնելէ ետք ընդունած է Թրքական պատուիրակութիւնը. ան պատասխանելով քրդական զինեալ կազմակերպութեան առընչութեամբ Թուրքիոյ վարչապետին պահանջքին, ըսած է թէ իրենք պատրաստ են ՓՔՔ-ի պարագլուխ Օճալանը հակակշռի տակ պահելու, բայց Անգարա ալ իր կարգին պէտք է յարգէ ջուրի համաձայնութիւնը: Սուրիոյ նախագահը յիշեցուցած է թէ Թուրքիա համաձայնած էր երկվայրկեանի մէջ 500 խոր. մեթր ջուր հոսեցնել դէպի Սուրիա, մինչդեռ ատիկա յաճախ չիրագործուիր: Միւս կողմէ, Թուրքիոյ վարչապետը ձեռնարկած է զինեալ յատուկ ուժի մը պատրաստութեան որոնք խստագոյն մարզումներէ ետք պիտի ղրկուին քրտական զինեալ գործողութիւններու շրջանները, վերջ տալու համար ահաբեկչական արարքներու:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, առաջին անգամ ըլլալով արգիլուած էր Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձի (Նոյ. 7) տօնակատարութիւնը եւ ոստիկանութիւնը բիրտ կերպով ցրուած է անոնք որոնք կը փորձէին մօտենալ Լենինի դամբարանին: Քանի մը հազար հոգի յաջողած են սակայն սպրդիլ:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ սպաննուած է գաղտնի ոստիկանութեան նախկին պատասխանատու մը՝ Ահմետ Ճեմ Էրսէվէր որ հեղինակն էր ՓՔՔ-ի անջատողականներու մասին գիրքերու եւ յօդուածներու:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութիւններուն համար (Դեկտեմբեր 12) 21 կուսակցութիւն արձանագրուած են: Ընտրութիւնը կը կատարուի համեմատական դրութեամբ: Դուման (Խորհրդարան) 450 երեսփոխաններէ կը բաղկանայ:

ԱՏԵԼԱՅԻՏԻ (Աւստրալիա) Ֆորմիւլ 1-ի մրցումին, Ալէն Փրոսթ որու վերջին մասնակցութիւնն էր այդ մրցումներուն, երկրորդ հասաւ, բայց, բեմին վրայ սրտաճմլիկ պատկեր մը պարզուեցաւ: Արդարեւ, երկու ոխերիմ թշնամիները՝ Այրթըն Սեննա եւ Ալէն Փրոսթ ողջագուրուեցան, ինչ որ լրագրողներու կողմէ ներկայացուեցաւ տարուան որպէս երկրորդ պատմական հաշտութիւնը, առաջինը ըլլալով, Ռաբին - Արաֆաթ հաշտութիւնը: Նօ ԴոմԷնթ, կ՚ըսէ Անգլիացին:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Պորտ յաղթեց Վալանսի 2-ի դէմ 5 կէտով: Այժմ դասաւորման 20-րդ դիրքի վրայ է իր 14 կէտերով: Գլուխն է Նիս 29 կէտով:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ծնողաց՝ Ստեփան եւ Գայեանէ Թիրեաքեանի յիշատակին, ինչպէս ամէն Մեռելոցի, Տօքթոր Սեդա Թիրեաքեան հետեւեալ նուէրները կ՚ընէ. –

2000 Ֆր. Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանին, 2000 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին, 2000 Ֆր. Հ. Յ. Դաշնակցութեան (Ալֆորվիլ), 2000 Ֆր. Կարմիր Խաչին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 2000 Ֆր. «Յառաջ»ին:

Ժիւլիէթ Չպուքճեանի թարմ յիշատակին Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Արշալոյս Թադէոսեան մասնաճիւղին (ստանալ «Յառաջ»էն):

11 NOVEMBRE

Association Nationale des Anciens Combattants Volontaires et Résistants Arméniens

COMMEMORATION DE L'ARMISTICE
Jeudi 11 Novembre
au Cimetière du Père Lachaise
(entrée porte Gambetta)

15h30 — Dépôt de gerbe sur la tombe du Général Antranik

16h — Marche et dépôt de gerbe sur le monument arménien.

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Du 29 Octobre au 30 Novembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

Chène

a besoin de vous pour sa braderie

18 - 19 *DECEMBRE*

«Շ Է Ն»ը

ձեզի կը դիմէ իր վաճառքին համար

«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ, ԳԵՂՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ ԳՈՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ. ԵՒԼՆ.

Aidez *CHENE* en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...

Pour tous renseignements téléphoner au :
— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h sauf mercredi et samedi
— (1) 47 50 40 47 après 19h.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղի ձեռնարկը՝
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-ԻՆ

ՆՈՒԷՐ

Պր. Սիրական Հայրապետեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Հայաստան» Ֆոնտին (Ջմեռ 93 / 94), 200 Ֆր. «Աշխարհ»ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 200 Ֆր. «Յառաջ»ին:

U.G.A.B.

FORUM ETUDIANT : rentrée

Le Comité de Paris de l'U.G.A.B. organise son *Forum-Etudiant* de rentrée le Mardi 9 Novembre à 20 heures 30 au Centre Culturel Alex Manoogian 118, rue de Courcelles, Paris 17e

Avec la présence d'*E. KARI, Conseiller technique au cabinet du ministre du Travail, de l'Emploi et de la Formation professionnelle.*

Thème : *Problèmes d'emploi pour les jeunes. Y a-t-il des solutions?*

—— Entrée libre ——

«ASSOCIATION NAREG»
ENGHIEN

SOIRÉE ANNUELLE

Samedi 13 Novembre de 20h30 à 2h

Animée par
l'Orchestre «A n i»

Renseignements et réservations au :
48. 41 49. 37 / 34. 17. 29. 26.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան առթիւ:

Կարպիս Մանուկեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի. – Վազգէնի ընկերները (սրճարանի) 2850 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հանրի Փափազեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էժիտ Ֆրանչինօ 200 Ֆր.:

Ճուհար Ագըլեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Եկեղեցւոյ. – Պր. Արութիւն Յովհաննէսեան 1200 Ֆր., Լիոնի Կոմիտաս երգչախումբը 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վաղինակ Միքճեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժան Մողեան, Տէր եւ Տիկին Ժէրար Պարնօ 200-ական Ֆր.,

Ալիս Աւագեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Եկեղեցւոյ. – Տէր եւ Տիկին Նազարեան (Մոնթէլիմարէն) 500, Մարի Գույումճեան ընտանիք 300 Ֆր., Պր. Ժագ Թիւթիւնճեան, Տիկին Նահապետեան, Տէր եւ Տիկին Մանուկ Միքայէլեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Խաչատուրեան, Պր. Մինասեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորոսեան 100 Ֆր.:

*

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցին շնորհակալութեամբ ստացած է. – Բերկրուհի Քիրէճեանի մահուան առիթով փոխան ծաղիկի՝ Այրի Տիկին Անիկ Պօխճալեան 250 Ֆր., Գըրմըզեան ընտանիք 500 Ֆր.:

Մելինէ Վէմեանի մահուան առիթով փոխան ծաղիկի՝ Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տէր – Նիկողոսեան 200 Ֆր., Տիկին Ովսաննա Ֆէրմանեան 200 Ֆր.:

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Հուրիկ Թութլեանի ամուսնութեան ուրախ առթիւ 500 Ֆր. կնքահօր՝ Պր. Ռուստոմ Սարըգարապետեանէ: Նոյն առիթով Պր. Սերոբ Մանուկեանէ 1000 Ֆր. «Ղարաբաղի Որբերուն» համար:

Կապոյտ Խաչի Լիոնի «Արաքս» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Պր. Սերոբ Ղազարեանէ (Տէսին) փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆր. Տիկին Սիրանոյշ Մելքոնեանի մահուան առթիւ:

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, Avenue du Prado, Marseille 8e

RECITAL

ARAXE MANSOURIAN
Cantatrice d'Arménie
(Soprano lyrique)
&
ARTHUR AHARONIAN
Piano

Programme :
Komitas, Verdi, Berberian, Schubert Sayat-Nova, Ganatchian

Mardi 16 Novembre à 20 h 30
Salle «Ardzrouni Tcherpachian»

Réservation 91 77 84 70

REUNION D'INFORMATION
ARMENIE VILLAGE
Problèmes énergétiques en Arménie et projet de construction du Gazoduc IRAN - ARMENIE

présenté par *M. BEDROS TERZIAN*
Président du «Fonds Arménien de France»
Projection d'un diaporama suivi d'un débat.

le Mercredi 10 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Centre UCFAF - JAF
6, Cité du Wauxhall, Paris 10e
M° République

ՄԵՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԱՆՓՈՓՈԽ ԵՆ 1991 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԷՆ Ի ՎԵՐ ՀԱԿԱՌԱԿ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԾԱՆՐ ԲԵՌԱՆ, ՅԱՒԵԼՈՒՄ ԿՐԵՑԻՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1-ԻՆ:

Նոր սակերն են. –

ՖՐԱՆՍԱ. –

Տարեկան	1.000 Ֆր.
Վեցամսեայ	510 Ֆր.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ. –

ՏԱՐԵԿԱՆ. –

Ամէնօրեայ առաքում	1.300 Ֆր.
Շաբաթական առաքում	1.150 Ֆր.

Օդանաւային առաքումներու համար դիմել վարչութեան, սակերը տարբեր ըլլալով ըստ երկիրներու:

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription: 15 novembre.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Une *G r a n d e T o m b o l a* est organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de ses œuvres.

1er Prix : 1 Renault Twingo.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10
MERCREDI
10 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.191 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 69e ANNEE — N° 18.191

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ ԿԱՄԱ. ԷՆՏԻՒՍԹՐԻՆ պայմանագիր մը ստորագրած է Ռուսերուն հետ նորոգելու համար Մոսկուայի Խորհրդարանին շէնքը (սպիտակ տուն) 17 միլիոն տոլարի փոխարէն: Ընկերութեան ներկայացուցիչը՝ Էրճիլ Էրսիւս յայտարարած է թէ բերանացի համաձայնութիւն մը կար արդէն եւ Թուրքերը աշխատանքը սկսած էին առանց գրաւոր համաձայնագրին ըսպասելու եւ 200 Թուրք գացած էին Մոսկուա: 500 եւս պիտի երթան:

ՏԵՐԱԿՈՅՏԸ, փոքր մեծամասնութեամբ, քուէարկեց աշխատանքի հընգամեայ ծրագրին այն փոփոխութիւնը որ կը վերաբերի 32 ժամուան աշխատանքի, փորձի շրջանի մը համար եւ պետական նպաստով: 138-ի դէմ 147 ձայնով է որ այս յօդուածը քուէարկուեցաւ: Դէմ քուէարկեցին ընկերվարականները, համայնավարները, եւրոպական եւ դեմոկրատ համախմբումը, բայց, տարակարծութիւններ ալ երեւան եկան մեծամասնութեան ծոցը: Քուէարկութիւնը ցոյց կուտայ որ ԷՌ - Փէ - ԷՌ-ի 90 անդամներէն վեցը դէմ քուէարկած են եւ 4 ալ ձեռնպահ մնացած են, կեդրոնէն (64 երեսփոխան) 7-ը դէմ քուէարկած են եւ 12 ուրիշներ ալ ձեռնպահ մնացած են, անկախ հանրապետականներէն (47) 16-ը դէմ քուէարկած են եւ եօթը ձեռնպահ մնացած են: Այս յօդուածը կը նախատեսէ աշխատանքի եւ աշխատավարձքի նուազում որուն փոխարէն գործատէրը նոր աշխատաւորներ պէտք է առնէ որպէսզի պետական նպաստ վայելէ:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ մէջ Եւրոպական Միութեան Արտաքին Նախարարներու խորհուրդը, միաձայնութեամբ, Ամերիկացիներուն եւ Ճափոնցիներու վերագրեց բանակցութեանց հաւանական ձախողութեան մը պատասխանատուութիւնը: Արդարեւ, եթէ Եւրոպացիք տրամադիր չեն տեղի տալու բանեօղական եւ հողագործական մարզերուն մէջ, Ամերիկացիք ալ տեղքայլ կ'ընեն մաքսային իրաւունքներու, ծովային փոխադրութեան եւ առեւտուրի համաշխարհային կազմակերպութեան շուրջ:

ԱՄԱՖԱԹԻ գործակիցը՝ Ատնան Եասին, ձերբակալուած է Թունուզ երբ երեւան ելած է որ Իսրայէլի գաղտնի սպասարկութեանց՝ Մոսատի գործակալ մըն էր: Երիչ Պաղեստինցի մըն ալ ձերբակալուած է նոյն պատճառաւ: Եասինի տեղեկութիւններուն վրայ է որ, 1992-ին, Փարիզի մէջ սպաննուած է Աթէֆ Պսէյսօ, ՊԱԿ-ի գաղտնի սպասարկութեանց պետին գլխաւոր գործակիցը:

ԷԼՑԻՆ ստորագրած է Սահմանադրութեան ծրագիրը որ հանրաքուէի պիտի դրուի Դեկտեմբեր 12-ին: Վերջին պահուն, Ելցին քանի մը սրբագրութիւններ կատարած էր այս ծրագրին մէջ որ նախագահական վարչակարգ մը պիտի հաստատէ Ռուսաստանի մէջ:

ՆԻՍԻ քաղաքապետ ընտրուեցաւ Ժան-Փօլ Պարեթի, 65 տարեկան, Էռ - Փէ - Էռ, 47-ի վրայ 44 ձայնով: Կը փոխարինէ հրաժարեալ քաղաքապետ՝ Հոնորէ Պայլէն: Ընտրութեան արդիւնքը յայտարարուած ատեն, աղմուկ բարձրացած է, բողոքելու համար այս ընտրութեան դէմ, «Փարիզ կարգադրուած» եւ ոստիկանութիւնը պարպած է սրահը:

ԶՈՒԳԴԻԴԻԻ (Գամսախուրդիայի երբեմնի բերդը) մէջ վրացական ոստիկանութիւնը ինը հոգի ձերբակալած է Կիրակի օր, Նոյեմբեր 7-ին: Ըստ իշխանութեանց, գողեր էին:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ շրջանը, Նոյ. 6-էն 8, 34 Քիւրտեր սպաննուած են, Թուրք ոստիկաններու հետ բախումներու ընթացքին:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը վտարուին մուրացկաններն ու թափառաշրջիկները, Կովկասցիներէն եւ կեդրոնական Ասիացիներէն ետք «Մոսկուա՝ մաքուր քաղաք» գործողութեան մը շրջագիծին մէջ: Քաղաքէն պիտի հեռացուին նաեւ գաղթականները ապաստանարաններէն եւ պանդոկներէն, առանց թիւը շուրջ 30 հազար է: Այս գաղթականները ենթակայ են Հոկտեմբեր 13-ի հրովարտակի մը, իսկ մուրացկաններն ու թափառաշրջիկները՝ Նոյեմբեր 2-ի:

ԵՐԵՒԱՆ – ՀԵՌԱՏԻՊ – ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8)

ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ղարաբաղեան ռազմաճակատներուն կը տիրէր ընդհանրապէս հանդարտ կացութիւն, թէեւ տեղ - տեղ կը նկատուէին ազրպէջանական զօրքերու կարեւոր կուտակումներ: Ստեփանակերտ գտնուող ռազմական դէտերու կարծիքն այն է, որ Ազրպէջան կը պատրաստուի վրէժը լուծելու հարաւ եւ հարաւ-արեւելեան հատուածներու իր վերջին պարտութիւններուն: ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը որոշած է նիստ գումարել այս շաբաթ, նուիրուած՝ Լ. Ղարաբաղի եւ Տաճիկստանի կացութեան:

❦

ԴՐԱՄԻ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄ

Նոյ. 8ին, Երեւանի դրամի փոխանակման կէտերը 1 տոլարը կը գնէին 3600 ռուբլիի, զայն վաճառելով՝ 3700-3800 ռուբլիի: Իսկ ռուսական նոր ռուբլին կը փոխանակուէր 2,6 նախկին ռուբլիով:

❦

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Ֆրանսայէն ուժանիւթի մասնագէտներու եւ բժիշկներու խումբ մը Հայաստան գացած է նպատակ ունենալով հոն գործածութեան դնել արեւի ուժանիւթով բանող ջերմուցիչներ եւ ուսումնասիրել զանոնք հիւանդանոցներու մէջ օգտագործելու կարելիութիւնները:

❦

ԱՐՑԱԽԻ ԲՆԱԿԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԿՐԱԾ ՎՆԱՍԸ

Պատերազմին ԼՂՀ-եան բնակարանի եւ հանրային տնտեսութեան պատճառուած վնասն է 4,5 միլիառ ռուբլի: Հանրապետութեան շինարարական բոլոր հաստատութիւնները շարժման անցած են վերաշինութեան համար: Ստեփանակերտի քանդուած 194 բարձրայարկ շէնքերուն բնակելի 40%-ը արդէն վերականգնուած է:

❦

ՓՈԽ – ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՄՈՍԿՈՒԱ ԳԱՑԱԾ Է

Նոյ. 8-ին, աշխատանքի կարճ այցելութեամբ Մոսկուա գացած է փոխ - նախագահ Գագիկ Յարութիւնեան:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՈՉ ԹԷ ԳՐԻԳՈՐ, ԱՅԼ ՍԱՏԸՔ ՍՈՆԷՐ ԿԸ ԿՈՉՈՒԻ, ՈՉ ԹԷ ՀԱՅ, ԱՅԼ ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆ Է...»

Նոյեմբեր 6-ի «Կիւնտէմ» թերթը, հրատարակելով նախորդ օր «Մէյտան» թերթի մէջ արձագանգ գտած «ՓՔՔ-ական Գրիգոր ձերբակալուեցաւ» խորագրեալ լուրին կտրօնը, վերի խորագրին ներքեւ, կը հաղորդէ, թէ այս լուրը յերիւրածոյ լուր մըն է, թէ ձերբակալուած անձը ո՛չ թէ Գրիգոր, այլ Սատըք Սոնէր կը կոչուի եւ թէ ան ո՛չ թէ Հայ, այլ մահմետական է:

«Կիւնտէմ» թերթը նշելով, թէ «Մէյտան», «Հիւրրիյէթ» եւ «Թիւրքիյէ» թերթերը նախորդ օրուան իրենց թիւերով աներական լրատուութիւն մը կատարած են, գործածելով՝ «ՓՔՔ-ական Գրիգոր ձերբակալուեցաւ» խորագիրը, կուտայ հետեւեալ տեղեկութիւնները. – «Միջոց մը առաջ Հընըսի մէջ հսկողութեան տակ առնուեցաւ Սատըք Սոնէր անուն անձ մը: Ըսուեցաւ, որ այս անձը Հայաստանէն եկած Հայ մըն է, թէ բուն անունը Գրիգոր է, Հընըսի Աղվէրէն գիւղաքաղաքին մէջ արձանագրութիւն ունի, եւայլն: Այս լուրերը բոլորովին երեւակայական են: Սատըք Սոնէրի մերձաւորները այս լուրը դիտմամբ գրել տուած են, որովհետեւ Սոնէր ընտանիքը ծանօթ ընտանիք մըն է իր շրջապատին մէջ եւ արտաւորումներէ կը խուսափի»:

Ապա «Կիւնտէմ» թերթը Սոնէր ընտանիքի մասին տեղեկութիւն կը քաղէ Էրզրումցի հեղինակաւոր անձէ մը եւ կը փոխանցէ յիշեալ անձին տեղեկատուութիւնները, ըսելով. «Սատըք Սոնէր եւ իր ընտանիքը իրենց ծագումին եւ ինքնութեան փարած, իսլամութիւնը լիովին իւրացուցած ընտանիք մըն է: Սատըք Սոնէր թոռն է ընտանիքի մը, որ Շէյխ Սայիտի շրջանին վարձատրուած է իսլամ կրօնքին մատուցած իր ծառայութիւններուն փոխարէն: Ան հողագործութեամբ կը զբաղի: Սողուըլու գիւղի տոմարին մէջ արձանագրուած է: Բոլորովին սուտ են այն լուրերը, թէ ան արտասահման մեկնած է եւ հայկական ծագում ունի: Նմանօրինակ տգեղ սուտերով կը փափաքին ժողովուրդը թշնամացնել իրարու դէմ»:

Իսկ Սատըք Սոնէի կողակիցը՝ Սապլէթ Սոնէր յայտնելով, թէ Հընըսի մէջ պետական ուժերու յաճախակի ճնշումներուն տակ կը գտնուի, կ'ըսէ. «ամուսինս 15 օր առաջ Հընըսէն Էրզրում ճամբուն վրայ Քէօրսուլի մերձակայքը ինքնաշարժէն վար առնուեցաւ եւ ձերբակալուեցաւ: 15 օրէ ի վեր չենք կրցած իրմէ լուր առնել: Երբ կարգ մը թերթերու մէջ տեսանք «Հայը ձերբակալուեցաւ» խորագրեալ լուրը, շատ զարմացանք: Այս լրատուութիւնը բոլորովին յերիւրանք եւ զրպարտութիւն է: Մենք այս շրջանին մէջ ծանօթ մահմետական ընտանիք մըն ենք: Ամուսինս բարեհամբաւ Մուսա Պէյին թոռն է: Այս շրջանին մէջ մեզ ամէն մարդ կը ճանչնայ որպէս Լալօղուլլարըի գերդաստանը: Այս տգեղ սուտերով կ'ուզեն մեր ընտանիքը արատաւորել»:

ՄԱՄՈՒԼ

«PARIS - MATCH»

(10 Novembre)

ԳԻՒՏԱՐԱՐ ՀԱՅԸ՝ ԱՐԱ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Շաբաթաթերթը պատկերազարդ երկու էջ յատկացուցած է փրոֆ. Արա Յովհաննէսեանի գիւտին որ նշանակալի հանգրուան մը կը նկատուի Սիտայի դարմանումին հեռանկարով կատարուած հետազօտութիւններուն մէջ: Իր գիւտը որ կը վերաբերի հիւանդութեան մանրէին մարդկային բջիջներէն ներս թափանցումի գործընթացին, վայրկենապէս լրատուներու հետաքրքրութիւնը կեդրոնացուց հայազգի այս գիտնականին անձին վրայ:

Հալէպցի հայ ընտանիքի մը զաւակն է Ա. Յովհաննէսեան: Ծնողքը վերապրողներ են 1915-էն: Երեք եղբայրները հաստատուած Միացեալ - Նահանգներ, կարեւոր դիրքերու տէր են բժշկական տարբեր մարզերու մէջ: Զորս եղբայրներու յաջողութիւնը գրել կուտայ յօդուածագիր Սապին տը լա Պրոսի. «եւակտագրին դէմ ի՜նչ հոյակապ փոխվրէժ գաղթական Հայերու այս ընտանիքին համար որուն մեծ ծնողքը Թուրքերու կողմէ բնաջնջուած էր»:

Գիտնականին հայրը ընտանիքին միակ վերապրողը եղած է. կեանքի պայքարին սկսած է որպէս կօշկակար. բացառիկ կամքով մը ինքն իրեն սորված է գրել ու կարդալ. տարիներ ետք ունեցած է իր սեփական գործատեղին, ապա Հալէպի մէջ տիրացած երկու գործատուներու: Սակայն Ա. Յովհաննէսեան յաջողութեան իր ձգտումը կը պարտի մօրը որ վերապրող մըն է նոյնպէս ու չարաչար աշխատանքով դարձած հիւանդապահուհի: Կամքի տէր, հզօր, վեհանձն ու յաջողելու կիրքի տէր այդ կինը ամէն բան տուած է իր զաւակներուն. զօրով, սէր, լաւագոյն դպրոցներու, լաւագոյն համալսարաններու մէջ ուսանելու կարելիութիւն: Ու իր զաւակները իրենց մէջ կրած են զայն երբեք յուսախաբ չընելու զգացումը: Այսպէս է որ բոլորն ալ միշտ առաջինները եղած են իրենց դասարանին:

"Կը յիշեմ որ դասընկերներս խրերով կ'աշխատէին քննութեան մը պատրաստուելու համար: Ինծի քանի մը ժամը բաւարար էր ու ժամանակ կը մնար դաշնակ նուագելու» կ'ըսէ Ա. Յովհաննէսեան. եօթը տարեկանէն ի վեր երաժշտութիւնը ունենալու, խմելու նման պահանջք մը եղած է իրեն համար, բայց ժամանակին գիտակցելով թէ չունի իր կեանքը այդ մարզին նուիրելու անհրաժեշտ տաղանդը, ուղղուած է գիտութեան, մանաւանդ որ կենսաբանութիւնը հմայած է զինք: Միշտ ջանացած է հասկնալ կեանքին «ինչո՞ւ»ն եւ «ի՞նչպէս»ը: Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանէն ետք անցած է Անգլիոյ «Քինկ'ս քոլէճ»ը որ գիտնականներու օրրանը կը համարուի: Հոն կը ստանայ տոքթորայի աստիճանը ու կը հրատարակուի «Բնութիւն» հանդէսին մէջ որ գիտութեան Ս. Գիրքը կը նկատուի: Յետոյ չուելով Միացեալ - Նահանգներ հաստատուիլ, կուգայ Ֆրանսա. կ'ընդունուի Փասթէօր հիմնարկը, փրոֆէսէօր Լիւք Մոնթանիէի խմբակին մէջ ուր ներկայիս միաւորի մը տեսավարն է: Իր կարծիքով եթէ աշխատանքը նոյն յաջողութեամբ ընթանայ, ոչ շատ հեռաւոր ապագայի մը կարելի կ'ըլլայ մարդկային մարմնին վրայ եւս փորձել այն դեղը որ Սիտայի մանրէին մուտքը կ'արգիլէ բջիջներէ ներս:

ԴԵԳԵՐՈՒՄՆԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԳԵՏԵԶՐԻՆ

Գ.

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

Շարունակելով մեր դեգերումները մօտիկ անցեալի հայ պատմութեան անկիւնադարձին դարաշրջանին մէջ, կ'արժէր պահ մը խորասուզուիլ Ազգ. Սահմանադրութեան կախակայման 12 տարիներու վիհին մէջ, որ կ'երկարի 1896 -- 1908 եւ որ սարսափներու ու դժնդակ տարիներու շղթայ մը կը կազմէ մեր պատմութեան համար: Այդ 12 տարիները ոչ միայն ամլութեան դատապարտեցին Ազգ. Սահմանադրութիւնը այլեւ ունեցան քաւութեան նոխազ մըն ալ՝ յանձին Օրմանեան Պատրիարքի, որուն մահուան 75-ամեակը կը լրանայ շուտով, այս տարի:

*

Այլ յօդուածի մը վերապահելով Օրմանեանի խիստ հետաքրքրական կեանքին մեր անդրադարձումը, առայժմ սեւեռինք վերեւ ակնարկուած մեր նիւթին վրայ ու հպանցիկ շրջադարձ մը կատարենք դէպքերով լեցուն այդ 12 տարիներուն շուրջբոլորը:

Նախ դիտել տանք, թէ Օսմանեան Եպիսկոպոս կեդրոնաձիգ ու գլխաւոր դէմքը կը մնայ այդ տարիներուն: 1860-ին հռչակուած Ազգ. Սահմանադրութենէն ետք պատրիարքական գահ բարձրացող աթոռակալներուն մէջ հանդիսացաւ իրապէ՛ս տիրական ու ներշնչող դէմք մը: Իր գահակալութեան շրջանը սակայն զուգադիպեցաւ Սուլթան Համիտի երկարատեւ բռնատիրութեան (32 տարի) ամէնէն սարսռազդեցիկ տարիներուն ու ինք դժուար օրերու որպէս նաւապետ՝ ցմրուր քամեց դառնութեան բաժակը...:

Արդարեւ, 1896-ին երբ Օրմանեան կուգար յաջորդել իր նախորդին՝ Մատթէոս Իզմիրլեանի (յորջորջուած «Երկաթէ Պատրիարք» ու կարճ գահակալութենէ մը ետք Երուսաղէմ աքսորուած Համիտի կողմէ՝ հայ յեղափոխականներուն հետ իր ունեցած կասկածելի յարաբերութիւններուն համար), գաւառն ու մայրաքաղաքը կ'ապրէին իրենց ամէնէն դժնդակ պահերը: Արեւմտահայաստանի տարածքին տեղի ունեցած ջարդերը (1894 -- 1896) իրենց զօրաւոր արձագանգը բերած էին նաեւ Պոլիս, ուր Պանք Օթոմանի դէպքը (1896, Օգոստոս 14) կատղեցուցած էր Եըլտըզը ու պատճառ դարձած, որ Հայու արիւնը հեղեղ կազմէ փողոցներու մէջ: «Սեւ մութ ամպեր» շնչահեղձ ու անդամալոյծ ըրած էին բովանդակ հայ կեանքը: «Մինչեւ իսկ Հայոց յատուկ օրէնքներ շինուած էին, եւ Հայերը դիւրաւ դատապարտելու համար նոր դատարաններ կազմուած էին, ամէն միտք շփոթած, ամէն սիրտ կոտրած, քաջալերութիւն կորած, հանդարտութիւն վրդովուած, փողոցի վրայ երեւնալու իսկ երկիւղ, ամէն վայրկեան լրտեսի կամ քսուի մը թակարդին իյնալու վախ, ամէն քայլի համար վարանոտ կասկած, կեցած տեղը ահուդող, կատարեալ անապահովութիւն, մինչեւ իսկ եկեղեցի երթալու անվստահութիւն, գիշերները ճրագ վառելու կամ ճրագ չատցնելու սարսափ» ((Օրմանեան Արք., «Ազգապատում» Գ. էջ 5077 -- 78):

Իրաց այս վիճակին մէջ է ահա, որ Ազգ. Ժողովը վարդապետ մը կը կանչէր վանքէն (Արմաշ), որպէսզի գայ դեղանը ու սրբէ արցունքը ազգին:

Նոր պատրիարքին ընտրութիւնը սակայն պիտի բախէր բազմաթիւ խոչընդոտներու: Առաջին հերթին՝ կը պակսէին հարկաւոր թեկնածուները, քանի Հայ Եկեղեցւոյ իշխաններէն ո՛չ ոք կը համարձակէր մօտենալ վտանգաւոր դարձած այդ Աթոռին ու Ազգին ճակատագիրը իր ուսերուն առնել՝ փորձանաւոր պահու մը մէջ: Ինքնակոչ միակ թեկնածուն Պատ. տեղապահ Բարթողիմէոս Եպիսկոպոս Չամիչեանն էր, այլապէս ալ տխրահռչակ դէմք մը, որ Եըլտըզի նեցուկը վայելող եկեղեցականն էր այդ օրերուն:

Երկրորդ եւ գլխաւոր արգելքը կուգար նոյնինքն Համիտէն, որ պատրիարքական նոր ընտրութիւն կատարելու համար նախապայման դրած էր Ազգ. Սահմանադրութեան վերաքննութիւնը ու թոյլ չէր տար, որ Ազգ. Ժողովը ընտրական նիստ գումարէ (ընթերցողը հարց կրնայ տալ, թէ Համիտ ինչո՞ւ կը խրտչէր Հայոց Ազգ. Սահմանադրութենէն, Կարմիր Սուլթանը այն համոզումը գոյացուցած էր, թէ հայկական խլրտումներուն մէջ մեղքի բաժին մը ունի նաեւ այդ Սահմանադրութիւնը, որ տեսակ մը «պետութիւն մըն է պետութեան մէջ»): Անել կացութիւն մը ստեղծուած էր փաստօրէն եւ ազգը անգլուխ մնացած պահու մը, երբ որեւէ ժամանակէ աւելի պէտք ունէր ուղղումի, առաջնորդի եւ սփոփարարի:

Այդ անելը պիտի գար բանալ սակայն Օսմանեան Արտաքին Նախարարութեան տասնամեակներու խորհրդականը՝ Արթին փաշա Տատեան, որքան հաւատարիմ պաշտօնեայ մը կայսրութեան գահին, նոյնքան անաղարտ հայ մը եւ անդիջող հայրենասէր մը (ծնած՝ 1830-ին եւ բարձրագոյն կրթութիւն ձեռք բերած Փարիզի մէջ, Արթին փաշա շառաւիղն էր Տատեաններու համբաւաւոր ընտանիքին, որ սերունդէ սերունդ ձեռնհասօրէն վարեց Օսմանեան կայսրութեան արքունի վառօդարանը: Պալատին հանդէպ պահանջուած հաւատարմութիւնը ազգային շահերու հետ հաշտեցնելու փափուկ կրուստին տիրապետած այս քաղաքագէտը Օրմանեանի կողքին եղաւ միշտ եւ ազգային վարչութեան ատենապետութիւնն ալ վարեց 1896-էն մինչեւ իր մահը՝ 1901): Ծերունի այս դիւանագէտն է ահա, որ կը յաջողէր միջին լուծում մը գտնել ու յամառ ջանքերու շնորհիւ Ազգ. Ժողովի ընտրական նիստի արտօնութիւն ապահովել՝ Համիտին խոստանալով Ազգ. Սահմանադրութեան վերաքննութեան ձեռնարկել նոր պատրիարքին ընտրութենէն անմիջապէս յետոյ: Այդ առնչութեամբ ալ, ընտրողական ժողովին սկիզբը յատուկ բանաձեւով մը որոշում կը տրուէր՝ Տատեան փաշային խոստումը աւելի եւս պաշտօնականացնելով (թէեւ, ներքուստ, երեսփոխաններէն ոչ ոք համամիտ էր այդ վերաքննութեան..):

1896 Նոյեմբեր 6-ին, Մաղաքիա Եպիսկոպոս Օրմանեան (Կարնոյ նախկին Առաջնորդն ու Արմաշի Դպրեվանքին վերատեսուչը) պատրիարք կ'ընտրուէր ձայներու մեծամասնութեամբ: Ազգը կ'ունենար իր արժանաւոր պետը: 11 օր տեւած տատանումներէ ետք ալ՝ Համիտ կը վաւերացնէր զայն:

*

Առաջին այս հանգրուանին բարեյաջող կարգաւորումէն ետք սակայն, հարթուելու կարօտ թնճուկային հարցեր լուծումի կը սպասէին նոր պատրիարքէն: Նախ՝ Պատրիարքական Ուխտը, որ օրէնքով պէտք է կատարուէր Ազգ. Սահմանադրութեան վրայ: Օրմանեան (1896) Նոյեմբեր 20-ին Ազգ. Ժողովին առջեւ ըստ օրէնի կատարելով այդ ուխտը՝ չէր մոռնար ճարպիկ դարձուածքով մըն ալ շեշտել՝ թէ «իւր ուխտին առարկան այսօր ուժ ունեցող Սահմանադրութիւնն է, եւ կը փոխուի միայն երբ որ ամէն օրինական եւ վաւերական ձեւակերպութեանց լրմամբ նոր սահմանադրութիւն մը այսօր ուժ ունեցողին յաջորդէ» («Ազգապատում», Գ. էջ, 5075): Այսպիսով, մէկ կողմէն կը յաջողէր չգրգռել Համիտը եւ միւս կողմէ՝ դժգոհ չթողուլ Ազգը:

Այս առաջին «փայլուն» քննութենէն ետք, ինչպէս ընթացան յաջորդ օրերն ու ամիսները, այլեւ՝ տարիները:

Օրմանեան, իր 12 տարուան պատրիարքական շրջանին պիտի յաջողէր երբե՛ք օրակարգի նիւթ չդարձնել Սահմանադրութեան վերաքննութեան հարցը, հակառակ Տատեան փաշայի կողմէ Սուլթանին տրուած խոստումին եւ հակառակ իր ալ խօսքին՝ պատրիարքական աթոռ ընդունած ատեն:

Ի՞նչպէս սակայն: Պարզապէս առկախելով անոր լրիւ կիրարկութիւնը:

Վերաքննութեան վտանգը հեռացնելու համար Օրմանեան ուրիշ միջոց չունէր, արդարեւ: Ու զինքը «հակասահմանադրական» ըլլալու մեղադրանքով ամբաստանողներուն ալ ըսած է յաճախ, թէ Ազգ. Սահմանադրութիւնը չկիրարկելով՝ փրկած է զայն լուծարքէ: Որովհետեւ Ազգ. Ժողովի որեւէ նիստ՝ Սահմանադրութեան վերաքննութիւն պիտի նշանակէր, եւ այդ մէկն ալ պիտի վտանգէր ազգին կանոնագիրքը:

Առկախումի այս ընթացքին առաջին ու բնական արդիւնքը այն կ'ըլլար, որ Ազգ. Վարչութեան (Քաղաքական եւ Կրօնական Ժողովներ) կազմը նոյնը մնար ամբողջ 10 տարի (Ազգային Սահմանադրութիւնը երկու տարին անգամ մը նոր ընտրութիւն կը նախատեսէ): Արդարեւ, 1898-ին, 1901-ին եւ 1903-ին պետութեան մօտ կատարուած բոլոր դիմումները՝ նոր ընտրութիւններ կատարելու՝ կը բախէին Բարձ. Դրան բացարձակ մերժումին: Եըլտըզի բոլորին այդ ընտրութիւնները կատարելու նախապայման կը դնէր միշտ Ազգ. Սահմանադրութեան վերաքննութիւնը. ու ազգը (Պատրիարքն ալ միասին) կը խուսափէր անկէ:

1905-ին սակայն, երբ նոր երկամեակ մը կը լրանար, Քաղք. Ժողովի 14 անդամներէն չորսը միայն մնացած էին (ոմանք մեկնած, ոմանք մահացած), իսկ Կրօնական Ժողովէն կը մնային լոկ վեց հոգի: Բուռն ճիգեր պէտք կ'ըլլային Բ. Դրան մօտ եւ Օրմանեան իր հրաժարականն ալ կը ներկայացնէր արքունիքին՝ մինչեւ որ կառավարութիւնը կը հաճէր արտօնութիւն տալ Ազգ. Ժողովի նիստին եւ նոր վարչութիւն ընտրել (Պատրիարքն ալ ետ կ'առնէր անշուշտ իր հրաժարականը, որ «գործի ծառայած էր» իսկապէս): Այդ նիստը տեղի կ'ունենար 1906 Յուլիսին, բոլորովին անաղմուկ եւ անշշուկ ու այն տպաւորութիւնը թողլով՝ թէ ժողովականները եկած են շնորհաւորելու Պատրիարք Սրբազանին անուանակոչութեան տօնը...: Իրենց տասնամեայ շրջանը շատոնց լրացուցած շուրջ 60 երեսփոխաններ ափյափոյ կ'ընտրէին Քաղաքական եւ Կրօնական նոր Ժողովներ, որոնք իրենց երկամեայ շրջանը դեռ չլրացուցած՝ կը հռչակուէր արդէն 1908-ի «Հուրրիէթ»ը եւ Համիտ գահընկէց կ'ըլլար:

Ու անգամ մը եւս ... կը փրկուէր Հայոց Ազգ. Սահմանադրութիւնը:

*

Թող չկարծուի սակայն, թէ Օրմանեան Ազգ. Սահմանադրութեան առկախման 12 տարուան այդ շրջանին բոլորովին միանձնեայ գործեց կամ համարատու չեղաւ Ազգին: Հնարամիտ եւ խորագէտ եկեղեցական, տօնական օրերը (Ծնունդ, Զատիկ, անուանակոչութիւն եւայլն) պատրուակելով իր մօտ հրաւիրած է ան Ազգ. Ժողովի երեսփոխանները ու զեկուցում տուած անոնց ազգին գործերուն մասին, լսելով նաեւ անոնց թելադրութիւնները: Այլ խօսքով, կարելիութեանց սահմաններուն մէջ ու պայմաններու թելադրանքով գործելով՝ պահպանած է իրեն փոխանցուած աւանդը եւ իր յաջորդին փոխանցած զայն՝ առանց տառ մ'իսկ փոխելու անկէ: Ու իր այս ընթացքին մէջ, ազգային վարչութեան ատենապետի հանգամանքով իրեն աջակից ունեցած է Յարութիւն Փաշա Տատեանն ու Ստեփան Փաշա Ասլանեանը (այս վերջինը՝ ազգային խոհական դէմք ու յարգուած զինուորական բժիշկ մը), Տիգրան Եուսուֆեանն (Օսմանեան վճռաբեկ ատեանի անդամ պատուական Հայ մը) ու Գաբրիէլ Էֆէնտի Նորատունկեանը (լուրջ, խոհեմ եւ զգօն դիւանագէտ մը, որ այդ օրերուն Բ. Դրան իրաւագէտ խորհրդականն էր, իսկ 1908-ի Սահմանադրութենէն ետք ալ վարեց Թուրքիոյ Հանրօգուտ Շինութեանց եւ Արտաքին Գործոց նախարարի բարձր պաշտօնները), որոնք պետութեան մօտ վայելած իրենց բացառիկ վարկով ու հեղինակութեամբ՝ նախախնամութիւն մը եղան ազգին համար, այդ դժնդակ օրերուն:

Յ. Ճ. Սիրունի, որ խիստ հետաքրքրութեամբ կարդացուող շահեկան յօդուածաշարք մը ունի Օրմանեանի մասին «Էջմիածին» ամսագրի 1961 -- 62-ի թիւերուն մէջ, տեղ մը անդրադառնալով վերեւ արծարծած մեր նիւթին, կ'ըսէ. -- «Որեւէ բարիք կոչուա՞ծ էր բերելու այդ Սահմանադրութիւնը, եթէ կիրարկուէր Օրմանեանի պատրիարքութեան տասներկու տարիներուն, այսինքն Համիտի ամէնէն աւելի կատղած շրջանին, աւելի քան խնդրական է: Շատ միամիտ պէտք է ըլլալ կարծելու համար, որ հայ ժողովուրդի ցաւերը արձագանգ պիտի գտնէին Ազգ. Երեսփոխանական ժողովին, եթէ գումարուէր, կամ անոր ազգային բաղձանքները պիտի կարենային լսուիլ հոն գոնէ ամենադոյզն չափով մը: Ան շատ -- շատ պիտի դառնար լրձնաշուրթն փառաբանութեանց ամպիոն մը, ուր գիշեր -- ցերեկ՝ ճառեր պիտի խօսուէին վեհափա՛ռ Սուլթանին արեւշատութեան համար: Անկէ զատ, ան պիտի ստիպուէր վերաքննութեան ենթարկել Ազգային Սահմանադրութիւնը Համիտի հրահանգներուն համաձայն, եւ ծաղրանկար մը միայն թողուլ այն նուիրական աւանդէն, զոր իրենց յաջորդներուն ժառանգութիւն էին ձգէր Սէրվիչէն, Ռուսինեան եւ Պալեան»:

Ապա կ'աւելցնէ. -- «Օրմանեան համակերպելով, որ Ազգ. Սահմանադրութիւնը մեռեալ տառ մնայ իր օրով եւ Ազգային Երեսփոխանական ժողովը կանոնաւոր նիստեր չգումարէ, գուցէ սահմանադրական պատրիարք մը չեղաւ եւ չկրցաւ հերոսանալ Իզմիրլեանի պէս: Բայց բոլորովին ալ անիրաւ չէ, երբ ան կը պնդէ, թէ Ազգ. ժողովը նիստի չկանչելը ռազմավարութիւն մըն էր Ազգային Սահմանադրութիւնը վերաքննելու վտանգէն ազատելու եւ անվթար հասցնելու համար աւելի լաւ օրերու:

Մեծ ճարտարութիւն էր գազանի մը երախէն փրկել հայ ժողովուրդի յոյսերուն ու ցնորքներուն այդ հէք խորհրդանշանը...»:

Հալէպ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԸ ՎԱԽՆԱՄ ՍԽԱԼ ՔԱՅԼ ԱՌՆԵԼԷ

Տակաւին գործի ասպարէզէն նոր մուտք գործած էի եւ ամէն օր բան մը կը սորվէի կամ սորվիլ կը կարծէի առեւտուրի աշխարհի մասին: Հայրս, որուն քով կ'աշխատէի, լաւ ուսուցիչ մըն էր ինծի համար: Ուղղամիտ ու վստահելի առեւտրականի տիպար մըն էր ան եւ իբր այդ շատ կը սիրուէր ու կը յարգուէր ամբողջ Թուրքիոյ հրապարակին վրայ, Էտիրնէէն մինչեւ Կարս: Կը հպարտանայի իրմով եւ կը ջանայի ամէն կերպով իրեն նմանիլ, լրիւ կերպով իւրացնել իր սկզբունքները:

Օր մը դրասենեակէն ներս մտաւ ընտանեկան բարեկամ մը, որ հրապարակին վրայ կ'աշխատէր որպէս կալուածական միջնորդ: Ինք ալ մեծանուն առեւտրական մը եղած էր անցեալի մէջ, բայց օր մը իր ամէնէն թանկարժէք կալուածները ծախելով արտասահման գաղթած էր: Ուզած էր նոր կեանք մը բանալ արտասահմանի մէջ: Բայց չէր յաջողած: Տխուր վերադարձ մը ունեցած էր իր ունեցածին կարեւոր մէկ տոկոսը եւ մանաւանդ երբեմնի իր գործն ու դիրքը կորսնցնելով: Ահա թէ ինչու կալուածական միջնորդութիւն կ'ընէր ու կը ջանար ինքզինք պահել գործի հրապարակին վրայ:

Դրասենեակէն ներս մտաւ ու հօրս առաջարկեց գնել Շիշլիէն քիչ անդին շատ ընդարձակ հողամաս մը: Այդ շրջանին տակաւին գրեթէ ամայի էր այդ հողամասը: Ճիշդ է որ մէկ - երկու մեծանուն հաստատութիւններ շէնքեր կառուցած էին հոն, բայց այդ շէնքերը կը բարձրանային ամայի հողատարածքի մը մէջտեղը եւ շատեր հարց կուտային, թէ ինչո՞ւ անոնց տէրերը նախընտրած էին երթալ մինչեւ հոն, փոխանակ քաղաքին կեդրոնը շէնք մը կառուցանելու:

Կալուածական միջնորդ մեր բարեկամը այդ կողմերէն հողամաս մը առաջարկեց ուրեմն հօրս եւ սկսաւ ամէն ճնշում ի գործ դնել, որպէսզի հայրս գնէ զայն: Պահանջուած գինը բաւական տրամաբանական էր եւ հայրս առանց մեծ դժուարութիւն կրելու, կրնար գնել զայն: Մեր բարեկամը դիտել կուտար որ շատ փայլուն ապագայ մը ունէր այդ հողատարածքը եւ թէ շուտով քաղաքին այդ մասը բարձրադիր շէնքերով պիտի լեցուէին: Հայրս անդրդուելի մնաց: Վճռաբար մերժեց, որովհետեւ արկածախնդրութիւն կը նկատէր այդպիսի քայլ մը առնելը:

Երբ մեր բարեկամը գնաց, հօրս դիտել տուի որ թերեւս ալ մարդուկը իրաւունք ունէր եւ կ'արժէր որ անգամ մը եւս մտածէինք այդ մասին: Հայրս գլուխը շարժեց.

-- Կը վախնամ սխալ քայլ առնելէ, ըսաւ: Մոռցիր այս խնդիրը:

Ինքը մոռցաւ արդարեւ: Բայց ես մինչեւ այսօր չեմ կրնար մոռնալ, որովհետեւ մեր կեանքին ամէնէն մեծ առիթը փախցուցած էինք այդ օր: Քանի մը տարի վերջ այդ հողամասին արժէքը հարիւր անգամ բարձրացաւ: Իսկ այսօր արդէն հասած է աստղաբաշխական համեմատութիւններու, ամբողջ քաղաքի մը արժէքին համազօր դարձած է:

Մենք այսօր այդ մեծ հարստութեան տիրացած կրնայինք ըլլալ, եթէ հայրս այդքան չվախնար սխալելէ: Եւ հայրս առանձին չէր: Ես ալ իր քով միշտ սոր-

ված էի թէ պէտք է վախնալ սխալելէ: Եւ հիմա գիտեմ, թէ սովորական մարդոց ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ահաւոր կերպով կը վախնայ սխալելէ, կեանքի մէջ սխալ քայլեր առնելէ:

Ուսուցիչներ իրենց աշակերտներուն կը խրատեն, ծնողներ իրենց զաւակներէն թախանձագին կը խնդրեն, ընկերներ իրարու կը յանձնարարեն միշտ նոյն բանը. չըլլա՜յ որ կեանքի մէջ սխալներ գործես, չըլլա՜յ որ սխալ քայլեր առնես, արկածախնդրութիւններու մէջ նետուիս: Քալէ՛ միշտ այն ուղիէն, որ ամենաճիշդը կը թուի քեզի եւ հեռացիր այն ճամբաներէն, որոնց վրայ հորիզոնը յստակ չի տեսնուիր:

Բայց ի՞նչ կը պատահի արդեօք եթէ մարդիկ այնքան չվախնան սխալելէ: Ինչո՞ւ մարդիկ երբեմն սխալելու, իրենց սխալներուն պատճառաւ փոքրիկ վնասներ ալ կրելու իրաւունքը չունենան: Չէ՞ որ սխալները յաճախ մարդոց շատ աւելի բան կը սորվեցնեն, քան ճիշդ կարծուած ճամբաները: Մէկու մը համար, որ հաստարակչութեալ մարդ է, որ գիտէ ինքզինք ամբողջովին չյանձնել վտանգաւոր եւ կոյր արկածախնդրութիւններու, որ գիտէ իր ունեցածին փոքրիկ մէկ տոկոսը միայն զոհել իր բախտը փորձելու համար, չի փճանար, և շատ բան կրնայ սորվիլ այս կամ այն պատահական սխալէն:

Զմռռնանք վերջապէս որ մարդիկ թեեւս վստահ կերպով կրնան գիտնալ թէ ինչեր շահեցան ճիշդ ճամբաներէ ընթանալով, բայց երբեք չեն կրնար գիտնալ թէ ինչեր կորսնցուցին՝ սխալելէ վախնալով:

Սխալիլը կեանքի մէջ այդքան ալ սարսափազդու պէտք չէ նկատուի բարոյախօսներու եւ խրատատուներու կողմէ: Այդպիսի քարոզութիւն մը մարդիկը կը դարձնէ վախկոտ, պահպանողական ու նուազ նախաձեռնող: Անտարակոյս խօսքը գործի ու առեւտուրի ասպարէզին մասին չէ: Խօսքը առաւելաբար ընկերային համոզումներու ու աշխարհահայեացքի մասին է: Երկրագունտը լեցուն է մարդոցմով, որոնք գաղափարական դետնի վրայ օր քսան անգամ արդելակին կը կոխեն, որպէսզի իրենք զիրենք զսպեն սխալ մը գործելէ: Որովհետեւ իրենց ներաշխարհին մէջ, իրենց հոգեբանութեան մէջ արմատացած է այն համոզումը, թէ պէտք չէ սխալին: Որովհետեւ մարդիկ կը վախնան սխալելէ, որովհետեւ կը կարծեն թէ պղտիկութիւն է, նուաստացում է սխալիլը: Որովհետեւ կը կարծեն թէ մարդու մը համար մեծ պարծանք է կարենալ ըսել, թէ կեանքին մէջ բնաւ չէ սխալած:

Մարդիկ երբեմն շատ բան կրնան շահիլ սխալելով: Իսկ եթէ չշահին, եթէ բան մըն ալ կորսնցնեն, գոնէ կը սորվին թէ ինչն էր սխալը եւ թէ ինչպէս կրնան խուսափիլ սխալէ մը:

Գալով անո՛նց, որոնք կը վախնան սխալելէ, ուզեն չուզեն սխալներ պիտի գործեն իրենց կեանքին մէջ: Սխալը կեանքի ընկեր է մարդուն համար, ճակատագիր է եւ սխալելէ վախնալը չէ որ մեզ պիտի պահէ սխալներէ ու վնասներէ:

Ռ. Հ.

ՈՒՅԿՈՒՐԵԱՆ ԶԱՐԹՕՆՔԸ

Ույկուր ազգայնականութեան զարթօնքը հետեւանքներէն է Խորհրդային Միութեան քայքայումին. Ալմա -- Աթայի մէջ անոնց վայելած վարկը կը խռովէ Փէքինի հանդիսաը երբ կը տեսնէ թէ կազմակերպչական գործունէութեան դիմած են Չինաստանի Քսինճիանկ ույկուրական ինքնավար շրջանին մէջ անկախ պետութիւն մը հիմնելու նպատակով:

Ույկուրները մահմետական ցեղ մըն են, թրքական լեզուի մը տէր, որոնց աւանդական հայրենիքը կը գտնուի Չինաստանի հարաւ -- արեւմուտքը: Իրենց պահանջած հողերու տարածքը կը հասնի մօտ 1,7 միլիոն քառ. քիլոմեթրի ինչ որ կը նշանակէ Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ մակերեսներուն գրեթէ կրկնապատիկը: 1944--ին այդ շրջանին մէջ հիմնուած է Արեւելեան Թիւրքիստանի հանրապետութիւնը որ 1950-ին չինացի համայնավարներու կողմէ ի րացուած է:

Ույկուր կարեւոր փոքրամասնութիւններ կ'ապրին Ղազախստանի, Կիրգիզստանի, Ուզբէկստանի մէջ: Անոնց ազգայնական ղեկավարները կ'ամբաստանեն Փէքինը որ 950--էն ետք ջնջուած ինքնավար մարզը չինական ազդեցութեան ենթարկելու համար զանազան միջոցներու դիմած է բնիկ ժողովուրդին դէմ:

Թիպէթցի ազգայնականներն ալ կը ջանան հիմնել իրենց սեփական անկախ պետութիւնը: Անոնք եւս կը գանգատին որ չինականացումի հոլովոյթ մը կը գործադրուի Թիպէթի ինքնավար մարզին մէջ ալ:

Անկախ Ույկուրիստանի մը գաղափարը պաշտպանողները նոյնիսկ 1992--ին Ալմա -- Աթայի մէջ կազմակերպած են իրենց առաջին համագումարը որուն աւելի քան 400 պատուիրակ մասնակցած են: Երկու պաշտօնական կազմակերպութիւն ծնած է անկէ. Արեւելեան Թիւրքիստանի Կոմիտէն ու Ույկուրիստանի ազատութեան կազմակերպութիւնը:

Առաջինը 24 անդամէ բաղկացած է. անոր պաշտօնապէս ճանաչումը ղազախ իշխանութիւններու կողմէ, Չինացիներու բողոքին պատճառ եղած է: Երկրորդը ունի 7000 անդամներ որոնք ցրուած են նախկին խորհրդային միջին ասիական հանրապետութիւններուն մէջ: Անոր կեդրոնատեղին ալ Ալմա -- Աթա է, առանց պաշտօնական ճանաչում գտած ըլլալու:

Ղազախստան մտահոգ է Չինաստանի լուռ սպառնալիքէն որ թիրախ ունի իր ապահովութիւնը: Ատիկա թերեւս կը բացատրէ իր լայնախոհ կեցուածքը ույկուր ազգայնականներու հանդէպ: Ալմա -- Աթա կը ջանայ նաեւ մօտ կապ պահել Քսինճիանկի թրքախօս մահմետականներուն հետ: Ույկուրիստանի ազատութեան կազմակերպութիւնը կը խոստովանի որ սերտ կապեր ունին Թիպէթի ինքնավար մարզին ու Վարին -- Մոնղոլիոյ հետ: Կազմակերպութեան նախագահը գիտակից է թէ մեծ բան չեն կրնար ընել վտարելու համար Փէքինը, բայց վստահ է թէ չինական իշխանութիւնը պիտի քայքայուի ինքն իրեն:

Չինաստան մտահոգ է շրջաններու ներկայացուցած վտանգին համար, բայց հարցը աւելի ծանր է իրեն համար երկրին ծովափնեայ ծաղկուն գօտիներուն աւրընչութեամբ. անոնք քաջալերուած իրենց բարգաւաճ կացութենէն, օրէ օր աւելի կը վարանին հետեւելու Փէքինի կեդրոնացեալ քաղաքականութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱԼԺԵՐԱՑԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ԳԼԽԱՒՈՐ ԹԻՐԱԽ

1990-ին երբ տեղեկատուութեան օրէնքը քուէարկուեցաւ Ալժերիոյ մէջ որ կարելի կը դարձնէր անկախ թերթերու հրատարակութիւնը, մարզին արհեստավարժները մեծ ցնծութիւն ապրեցան. իրենք 1990-էն շատ առաջ սկսած էին ազատ մամուլի պայքարին: Վերջապէս իրենցմէ շատերու համար առիթը կը ներկայանար ասպարէզին սէրը միացնելու տեղեկացնելու գործին, առանց որեւէ գիջումի, վերին հրամաններու ենթակայ մամուլի մը տիրակալութենէն ետք:

Քանի մը ամսուան մէջ ալժերական մամուլը իր ազատ ոճով, վերլուծումներու լրջութեամբ, երբեմն նաեւ խիզախութեամբ ու երիտասարդական պոռթկումներով, արտասահմանի համար տիպար մը հանդիսացաւ:

Սակայն այս յատկանիշը որ խորհրդանիշն էր ազգային մամուլի ոսկեայ շրջանին, շուտով սկսաւ մտահոգել ու վախ պատճառել իշխանութեան ու քաղաքական շրջանակներուն: Երկրին մէջ ուր նոյնքան արագընթաց չէին ժողովրդավարական փոփոխութիւնները, մամուլը ակամայ ստանձնած եղաւ առաջնորդողի դերը ի վնաս իր բուն կոչումին որ ամէն բանէ առաջ տեղեկատուութիւնն է:

Խանգարողներու այս գործունէութիւնը միշտ գնահատութիւն չգտաւ անոր թիրախներուն կողմէ որոնց գործին շատ չէր գար մամուլի ազատութիւնը: Ի՞նչպէս դար, երբ մամուլը կեդրոնական տեղը կը գրաւէր իշխանութեան եւ ընդդիմութեան բոլոր պայքարներուն մէջ:

Ցաջորդեց դատական հետապնդումներու, բանտարկութիւններու շրջանը որուն զոհերը եղան լրագրողներ: Ինչպէս նաեւ սպանութիւններու: Արդիւնքը այն եղաւ որ ոճիրները չարունակական արարքներու բնոյթը ստացան ու մամուլին դիրքը օրէ օր աւելի փափուկ դարձաւ: Ալժերիոյ պարագան անգամ մը եւս ցոյց տուաւ որ մամուլի ազատութեան ճամբան երկար է միշտ ու խոչընդոտներով լեցուն: Ալժերացի լրագրողները, այսուհանդերձ, համոզուած են որ պայքարը միմիայն իրենց առաքելութիւնը չէ ու առանց քաղաքական բազմատարրութեան, չի կրնար ազատ մամուլ գոյութիւն ունենալ:

Թ. Ա. Թ.

ՀԵՌԱՏԻՊ

ՑՈՒՑԱՀԱՄԱԼԻՐ ՍԻՍԻԱՆԻ ՄԷՋ

Ազգ. ազատագրական պայքարին զոհ գացած սիսիանցի 40 ազատամարտիկներու յիշատակին յուշահամալիր մը բացուած է Սիսիանի մէջ, ուր ամփոփուած են անոնցմէ 16--ին աճիւնները: Միւս 24--ը թաղուած են պապանեկան իրենց գիւղերուն մէջ: Յուշարձանի ճարտարապետներն են՝ Մ. Համբարձումեան եւ Յ. Սահակեան:

ԳՈՐԳԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Աւստրիոյ Վելս քաղաքին մէջ բացուած է հայկական գորգերու ցուցահանդէս, որու ձեռնարկած է ճարտ. Հ. Թրիմպախըր, որ երկար տարիներէ ի վեր կը հաւաքէ հայկական գորգեր եւ կը վերականգնէ զանոնք: Ցուցահանդէսի բացման արարողութեան Աւստրիոյ լիազօր դեսպան Արման Նաւասարդեան խօսք առնելով ներկաներուն խօսած է հայեւաւստրիական բարեկամական յարաբերութիւններուն մասին:

Շ. ՏԱԼԵԱՆԻ 100--ԱՄԵԱԿԸ

Երեւանի Օփերայի եւ Պալէի Թատրոնին մէջ մեծ ոգեւորութեամբ նշուած է հայկական երգարուեստի հսկաներէն Շարա Տալեանի ծննդեան 100-ամեակը: Ան յիշողութեանց մէջ անմոռանալի դարձած էր մանաւանդ, 1912--ին Ալեքսանդրապոլի մէջ «Անոյշ»ի առաջին բեմադրութենէն իսկ, Սարոյի իր մեկնաբանութիւններով:

ՊՈՒԼԿԱՐ ԼՐԱԳՐՈՂՈՒՀԻՈՆ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

Պուլկար հեռատեսիլի ծանօթ լրագրողուհի՝ Սվետանա Պասկալեւա, Գանձասարի մէջ մկրտուած է ձեռամբ՝ արցախեան թեմի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոսի եւ ստացած՝ Սվետանա -- Հռիփսիմէ անունը: Ան ստացած է նաեւ մարտական մկրտութիւն եւ մեկնած ռազմաճակատ՝ պատկերահանելու եւ համայն աշխարհին ներկայացնելու համար արցախեան ճըշմարտութիւնը:

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՅ. ՄԱՎԵԱՆ

ԱԽԱԳԱԼ ԳԻՒՂԻ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Թէեւ Քիւրտերը մեր վրայ յարձակելու փորձեր ըրին, սակայն շնորհիւ Չէրքէզներու հրացայտ զէնքերուն, երբեք չկրցան մեզի վնաս պատճառել եւ ապահով հասանք Գաթմա. հազարաւոր արհնակիցներ աղեկտուր վիճակի մէջ իրենց մահկանացուն կնքելով յանձնուեցան տափաղաշտի հողերուն՝ աչքարաց:

ՌԷՍՈՒԼ - ԱՅՆԻ ԵՂԵՌՆԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

1915 Նոյեմբեր 6-ին Ռէսուլ - Այն տարուեցանք՝ Հայոց սպանդանոցը, որու անուան յիշատակումով արար աշխարհ կը դողայ, վասնզի նախապէս Հայաստանի կողմերէն հոն բերուած ու սպաննուած Հայերուն դանկի մսերը դեռ թարմ էին, որուն ականատես եղանք:

Զանազան քաղաքներէ հաւաքուած 40 հազար Հայերու զանգուած մը կը ներկայացնէր գաղթավայրը: Դժբախտ Հայութիւնը կը հիւծէր անօթութեան ու բացօթեայ ձմրան ցուրտին անգութ ճիրաններուն մէջ: Սրտաթմունդ եղած էին դեռատի կիներ ու դեռափթիթ աղջիկներ ու մանչեր Արաբներու հանապազօրեայ գիշերային յարձակումներէն ու հրացանաձգութիւններէն. մեռնողներու թիւը օր ըստ օրէ սկսած էր ծաւալիլ. երեք կողմերը հինգական հոգինոց խմբակներով մեռելաթաղերը շարունակ կ'աշխատէին եւ օրական խորափոր վիհ կը պատրաստուէր եւ մինչեւ իրիկուն անտէր 30-40 դիակներով լեցուած, կրօնական արարողութեամբ մը կը գոցուէր, իսկ տէր ունեցող մեռեալները մասնաւոր գերեզմաններու մէջ կը թաղուէին:

ՌԷՍՈՒԼ-ԱՅՆԷՆ ԴԷՊԻ ՄՈՒՍՈՒԼ

Կառավարութիւնը հինգ ամիս վերջ, տարագիր ժողովուրդը սպաննելու համար անծանօթ վայրերու մէջ, դէպի Մուսուլ քշեց, ուր ամէն կողմ մահ կը բուրէր: Արդէն անօթութիւնը եւ ձմրան բացօթեայ թշուառութիւնը 10.000 զոհ խըլած էին: Ինծի վիճակած էր վերջին կարաւանին հետ մեկնիլ. անօրուս, կերպարանափոխ, ոտքս որեխ, գլխուս ալ սեւ լաթեր փաթթած էի երիցուհին նըմանապէս՝ հերակտրած, դէմքը սեւցուցած եւ ցնցոտիներ հագած, ճամբայ ելանք կարաւանին հետ: Հոն ուր հաւանական էր Չէրքէզներու հանդիպիլ, կը սկսէինք կաղալ ու հիւանդ ձեւացնել իրրեւ ամէնէն ողորմելիները:

Մեր կարաւանը կը բաղկանար ամէնէն ունեւոր եւ մտաւորական դասէն 1025 հոգիէ. ձիաւոր 30 Չէրքէզներ կը հսկէին դէպի Մուսուլ յառաջացող մեր տարաբախտ կարաւանին, որուն ամէն մէկ քայլափոխին կրած ողբերգութիւնը գրիչս կարող չէ բացատրելու. պատահեցան գլուխ-գործոց դէպքեր, որոնցմէ միայն քանի մը գլխաւոր մասեր պիտի յիշեմ: 10 օր ճամբայ կտրելէ ետք Ճէզիրէէն 6 ժամ հեռու Սարմըսագլը քրտական գիւղը հասանք: Մնացած էինք միայն 500 հոգի, վասնզի երիտասարդները սպաննըւած, կիներն ու աղջիկները վաճառուած էին Չէրքէզներու միջոցաւ, ոմանք ալ՝ անձնասպան եղած: Կիներու եւ աղջիկներու ամենաբարձր գինը 25 ղահեկան էր:

Միւսէպին (Մծբին) քաղաքը հասած, Չէրքէզները մեզի յանձնեցին քիւրտ ոստիկաններու եւ վերադարձան: Սարմըսագլը քրտական գիւղը մեզի տէր էին այլեւս աւելի հրէշ, վայրագ քիւրտ ոստիկաններ: Այդ իրիկուն գիւղին մօտիկը գիշերեցինք: Քիւրտ ոստիկաններն ու գիւղացիները խմբուած սկսան ժպտախառն փսփսուքներ մեր աչքին առջեւ: Այս երեւոյթը մեզի կը մղէր դաւադրութեան մը կանխագուշակումին: Արեւածագին ճամբայ հանեցին մեզ. խեղճ կարաւանը կը քալէր միամտաբար յոգնաթմբուտ ու սովալլուկ: Հազիւ թէ երկու մղոն հեռացած էինք գիւղէն, յանկարծ քիւրտ վայրագ արշաւախումբի մը յարձակումին ենթարկուեցանք: Գառնուկ բորենիի ճանկերուն մէջ: Սկսան անյագաբար կոտորել ու կողոպտել ողորմելի կարաւանը. Հոգեխռով եւ խեւացնոր աղաղակներ կը սրնգան ամայի անապատներու տափաստանին՝ «Աստուա՛ծ իմ, Աստուա՛ծ իմ, հայրի՛կ, մայրի՛կ»: Եւ սակայն նախանձակոծ վայրագ գազաններուն յոխորտանքները կը խեղդեն ողորմելի աղաղակները, կարծես արգելք հանդիսանալով, որ երկինքը չլսէ զանոնք: Ցարձակումի պահուն երիցուհիի ձեռքէն քաշելով քանի մը քայլ հեռացած էի դէպի խուժանին հակառակ կողմը եւ սուրերու վաղահուպ սոսկալի երկիւղէն, քանի մը ընկերներով առանց իսկ ետ նայելու, մոլեգնաբար փախուստ տուինք ու հասանք այն գիւղը ուրկէ մեկնած էինք քիչ առաջ: Սըրտատրոփ մտանք գաւիթի մը մէջ ու սկսանք սպասել: Հազիւ հինգ վայրկեան անց հուպ ընդ հուպ սկսան գիւղ հասնիլ բոլորովին լերկ ու մերկ արիւն թաթախ մաս մը երկսեռ մեծ ու պզտիկ դժբախտ ընկերներ: Աննախընթաց էր այս երեւոյթը մեզի համար, վասնզի մինչեւ այդ դէթ խղական սեռի սպանութիւն չկար, արդ ամէնուն համար անխըտիր էր ամէն ինչ: Կտոր մը լաթը հազարաւոր մարդ կ'արժէր բարբարոս Քիւրտին համար: Քիւրտին տան գաւիթը հաւաքուած մտամոլոր ու յուսահատ կը դողդղայինք, երբ յանկարծ հեւ ի հեւ երեւան ելան դարձեալ գիշաքարշ վայրենի գազանները նշմարած ըլլալով, որ գաւիթի սարսափահար խուճապին մէջ դեռ զգեստ ունեցողներ կան. կատաղաբար յարձակելով ու իրարու նախանձէն բզիկ բզիկ ընելով առին մեր զգեստներն ալ:

(Շար. 6)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Շարլ Մանուկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Պէնէվէնութի, Այրի Տիկին Լուսաբեր Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Մանուկեան եւ զաւակները Սթէֆանի, Քարին, Տէր եւ Տիկին Արիս Դաւիթեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տիւյմէճեան եւ զաւակները, Այրի Տիկին Զապէլ Քիլէրճեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Անդրէ Մանուկեան, ազգականները, բարեկամները եւ խնամիները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս Կիրակի, Նոյեմբեր 14-ին, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ՝

ԿԱՐԳԻՍ ՇԱՐԼ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ
(Բարերար Մայր Աթոռի եւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ)

մահուան քառասունքին առթիւ:

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Նոյեմբեր 14, Կիրակի
Պատարագ և Հոգեհանգստեան պաշտօն
Ս. Թարգմանչաց
Մայր Եկեղեցւոյ մէջ
ի յիշատակ
մեզմէ անդարձ բաժնուած
Պոլսեցիներու
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆ
Առաջնորդ Գերմանիոյ
Հովանաւորութեամբ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆ-ի
Կաթողիկոսական Պատուիրակի
փոխանորդ Հարաւային Ֆրանսայի
Ցաւարտ պատարագի հոգեճաշ Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ:

Հ Ե Ռ Ա Տ Ե Ս Ի Լ

FRANCE 2
Dimanche 14 Novembre à 9 heures 30
AU KARABAGH
AVEC LA FONDATION BULLUKIAN

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

Կ Ո Զ

«Նայիրի» պարախումբին մաս կազմել փափաքող սկսնակ եւ փորձառու պարողներու հանդիպում: Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 22, ժամը՝ 20-ին Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրեան սրահ

17, Rue Bleue, Paris 9e

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝

39 – 87 – 58 – 82

Թիւին:
Փորձի օրեր.
– Երկուշաբթի, ժամը 20.30-էն 22.30:
17, Rue Bleue, Paris 9e
– Հինգշաբթի, ժամը 21–էն 23:
Salle du Stade Léo Lagrange, Arnouville

ԺՈՂՈՎԱԾՈՂՈՎ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով մը կը գումարէ Շաբաթ, Նոյեմբեր 13–ին առաւօտեան ժամը 10–ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, 75009 Paris

Օրակարգը կարեւոր ըլլալով, բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ – Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. –

Դեկտ. 11–ին, Շաբաթ գիշեր, ժամը 8.30–ին:

Դեկտ. 19–ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15–ին:

Յունուար 8
Շաբաթ գիշեր, ժամը 21–ին
Հայկական Ծնունդի Տօնակատարութիւն
Մանրամասնութիւններ յետագային:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ընդառաջելով Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի Հարաւային Ֆրանսայի Փոխանորդ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ

հրաւէրին, Գերմանիոյ Հայոց Թեմի առաջնորդ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Նոյեմբեր 13 – 15-ի օրերուն, հիւրը կ'ըլլայ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդի եւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական ժողովի:

Այս առթիւ տեղի կ'ունենան հետեւեալ հանդիսութիւնները:

Շաբաթ, Նոյեմբեր 13

Ժամը 17.30-ին, Գարեգին Եպիսկոպոսի «Հրաշափառով» մուտքը Մայր Եկեղեցի, եւ ողջոյնի ու բարի գալստեան արարողութիւն:

Ժամը 18–ին, խորհրդակցական հանդիպում գաղութի հայ հոգեւորականաց հետ:

⁂

Կիրակի, Նոյեմբեր 14

Ժամը 10–ին Նախագահութեամբ Ներքոյ

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԷՐԷՃԵԱՆԻ

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Ցաւարտ պատարագի կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն՝ ի յիշատակ Պոլսահայ Մշակութային Միութեան հանգուցեալ անդամներուն:

Ժամը 13-ին, ի պատիւ Գարեգին Եպիսկոպոսի, ընդունելութիւն – ճաշ Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ:

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 15

Ժամը 10–ին, Մարսէյլի գաղութի եկեղեցական եւ ազգային ներկայացուցիչներու հանդիպումը Գարեգին Եպիսկոպոսի հետ՝ ծանօթանալու գերմանահայ գաղութի ազգային – եկեղեցական կեանքին:

Ժամը 19.30–ին Շրջանային Խորհուրդի եւ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան կազմակերպած հրաժեշտի ընդունելութիւն – ճաշ ի պատիւ Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեանի:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Սրբուհի Քէշիշէֆի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն իրենց զաւկին եւ ազգականին՝ Ժիլպէռ Քէշիշէֆի մահուան առթիւ:

REUNION D'INFORMATION
ARMENIE VILLAGE
Problèmes énergétiques en Arménie et projet de construction du Gazoduc
IRAN - ARMENIE

présenté par *M. BEDROS TERZIAN*
Président du «Fonds Arménien de France»
Projection d'un diaporama suivi d'un débat.
le Mercredi 10 Novembre
à 20 heures 30 précises
au Centre UCFAF - JAF
6, Cité du Wauxhall, Paris 10e
M° République

CHAVILLE

L'Eglise arménienne Saint-Grégoire l'Illuminateur de Chaville, dans le souci du renforcement et du développement de ses activités, vous invite à rejoindre son chœur mixte, dirigé par *Mme Astrig DEDEYAN*, cantatrice, professeur de chant et diplômée du Conservatoire National d'Erevan, qui en assurera la préparation vocale. Elle sera assistée du *R. P. Haroutioun TACHDJIAN*, le jeune prêtre de la paroisse, qui expliquera l'origine des «Charagans» et commentera les textes.

Pour tout renseignement, appeler le 47. 50. 46. 93 Mme Dedeyan ou le R. P. Tachdjian 47. 09. 23. 18.

Cet appel reste valable toute l'année.

Լրատու արուեստի

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՊԱՐԱՃԱՆՈՎԻ

Անկախներու ցուցահանդէսին
(Salon des Indépendants)

հրջագիծին մէջ (Կռան Փալէ, Նոյեմբեր 5–էն 21) «Կերպարուեստի հայ արուեստագէտները» կը մեծարեն Փարաճանովը:

11 NOVEMBRE

Association Nationale des Anciens Combattants Volontaires et Résistants Arméniens

COMMEMORATION DE L'ARMISTICE
Jeudi 11 Novembre
au Cimetière du Père Lachaise
(entrée porte Gambetta)

15h30 — Dépôt de gerbe sur la tombe du Général Antranik

16h — Marche et dépôt de gerbe sur le monument arménien.

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Du 29 Octobre au 30 Novembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

«ASSOCIATION NAREG»
ENGHIEN

SOIRÉE ANNUELLE

Samedi 13 Novembre de 20h30 à 2h

Animée par
l'Orchestre «A n i»

Renseignements et réservations au :
48. 41 49. 37 / 34. 17. 29. 26.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION PARIS

Notre école hebdomadaire du samedi après-midi (15h - 18h) a ouvert ses portes depuis le 18 septembre dernier à la MCA 17, rue Bleue, Paris 9e.

Les inscriptions sont encore possibles pour tous les niveaux : maternelle (4 ans) jusqu'aux classes pré-bac et bac. Ces deux dernières classes bénéficient d'un programme scolaire rigoureux et de qualité, enseigné par un professeur confirmé.

Date limite d'inscription: 15 novembre.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Une *Grande Tombola* est organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de ses œuvres.
1er Prix : 1 Renault Twingo.

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-sovéitiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 15 novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au FONDS ARMENIEN DE FRANCE
BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, Avenue du Prado, Marseille 8e

RECITAL

ARAXE MANSOURIAN
Cantatrice d'Arménie
(Soprano lyrique)
&
ARTHUR AHARONIAN
Piano

Programme :
Komitas, Verdi, Berberian, Schubert
Sayat-Nova, Ganatchian

Mardi 16 Novembre à 20 h 30
Salle «Ardzrouni Tcherpachian»

Réservation 91 77 84 70

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Արշալոյս Ճանաշի մահուան առթիւ Դպրոցասէր վարժարանը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տէր եւ Տիկին Յ. Սինան 1000, Պր. Է. Խորեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Սողիկեան, Տէր եւ Տիկին Վահագն Պալթայեան, Տէր եւ Տիկին Հերման Նեւրուզ, Տէր եւ Տիկին Պերճ Նեւրուզ 200–ական փրանք, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Սրապարեան 500, Տէր եւ Տիկին Վարուժան Աղնաւուր 250, Տէր եւ Տիկին Արթին Գաբթանեան 250, Տէր եւ Տիկին Արթօ Խաչատուրեան 200, Տէր եւ Տիկին Յ. Սինան 500, Տէր եւ Տիկին Արման Գարակէօզեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մանուկեան 1000, Տիկին Պէատրիս Զարիֆեան 100, Տիկին Մայտա Ալեանաք 200, Տիկին Ովսաննա Գալէնտէր 250, Տիկին Մաննիկ Գարակէօզեան 200, Պր. Ռէյմոն Գլօտ 100, Տիկին Մարի 100 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլի
մասնաճիւղի ձեռնարկը՝
ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 7-ԻՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55835
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11
JEUDI 11 NOVEMBRE 1993
LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69 ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.192 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.192

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ լայնածաւալ եւ անակնկալ գործողութեան մը ձեռնարկեց Ֆրանսայի (ի մասնաւորի՝ Փարիզի) մէջ ծայրայեղ մահմետականներուն, մանաւանդ ՖԻՍ-ի (Փրկութեան Իսլամական Ճակատ) անդամներուն դէմ: 88 ձերբակալութիւն կատարուած է եւ 13 անձեր 24 ժամ ետք դիպահ կը մնային: Անոնց մէջ, շարժումներու պարագլուխներ կան: Գտնուած են թռուցիկներ, զէնք եւ փաստաթուղթերու պատճէններ որոնք կը վերաբերին Ալժերիա առեւանգուած ֆրանսացի երեք պաշտօնատարներուն: Ալժերական շրջանակները կը բողոքեն այն պատճառաբանութեամբ որ շփոթութիւն կը ստեղծուի ՖԻՍ-ի հետ, մինչ ՖԻՍ-ը «անպատասխանատու արարք» կ'որակէ պաշտօնական զեկոյցով մը եւ այդ արարքին մէջ կը տեսնէ. - «մարդիկ որոնք չեն կրցած հրաժարիլ դաղթաշխարհական մտայնութենէն»: Շարժումին պետին ստորագրութեամբ դեռ կ'ըսուի. -- «Նման արարք մը երբեք պիտի չջնջուի Ալժերիոյ իսլամական Պետութեան յիշողութենէն»: Փարիզի մզկիթին մահմետական հիմնարկին տեսուչը հանդարտութեան կոչ կ'ընէ եւ կը շեշտէ որ վստահութիւն պէտք է ունենալ Հանրապետութեան արդարութեան եւ օրէնքներուն հանդէպ: Նախարարապետ Պալատիւր յայտարարած է թէ այս գործողութիւնը նպատակ ունէր ստուգելու որ՝ «մեր ազգային հողամասին վրայ, ամէն ոք կը յարգէ Հանրապետութեան օրէնքները»:

ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ երեսփոխանական ընտրութիւններուն -- բազմակուսակցական առաջին ընտրութիւնները -- չափաւորներու յաղթանակը դրական հետեւանքներ կրնայ ունենալ Իսրայէլ -- Պաղեստին հաշտութեան ծրագրին: Անկախ թեկնածուներն են, իշխանութեան կողմնակից, որոնք մեծամասնութիւն կ'ապահովեն: Մասնակցութիւնը 68% եղած է ինչ որ գոհունակութիւն կը պատճառէ թագաւորին: Իսլամապաշտները որոնք 32 աթոռ ունէին նախկին Խորհրդարանի մէջ, միայն 18 կրցան ձեռք ձգել այս անգամ: Եթէ աւելցուի երեք ձախ ընտրեալներ, ընդդիմութիւնը միայն 21 աթոռ կ'ունենայ 80-ի վրայ: Առաջին անգամ ըլլալով, կին մըն ալ երեսփոխան ընտրուած է: Թուժան Ֆէյսալ, 45 տարեկան, դատապարտուած էր ծայրայեղ մուֆթիի մը կողմէ որ զինք կ'ամբաստանէր, որովհետեւ համարձակած էր այրերու իրաւունքը պահանջել նաեւ կիներուն համար, այսինքն ըստ Գուրանին որ երեք կիներ կ'արտօնէ այրերուն, երեք ամուսինի ալ իրաւունք ունենան կիները: Կը պատմէ որ հեռատեսիլէն վռնտուած է, ամուսինը ստիպուած եղած է իր բուժարանը ծախել եւ Լիբիա հաստատուիլ, բայց, իր այս ընտրութիւնը փոխ վրէժ չի նկատեր:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ սպայակոյտը նոր ռազմավարութիւն մը որոշած է կիրարկել հակաքիւրտ իր պայքարին համար: Այսպէս, 27 հազար հրացաններ բաժնուած են բնակչութեան, առաջին առթիւ Էրզինճանի եւ Էրզրումի շրջանները:

ԶԱՍՊԱՐՈՎ որոշած է իր մասնակցութիւնը բերել Ռուսաստանի երեսփոխանական ընտրապայքարին, զօրավիգ ըլլալով կարգ մը թեկնածուներու: Նախ, Կայտարի հետ (փոխ -- վարչապետ) Սիբիր գացած է, ուրկէ կ'անցնի Զելենոգրադ (Մոսկուայի շրջան) փաստաբան Մակարովի հետ: Ասոնք թեկնածուներն են «Ռուսաստանի ընտրութիւնը» կուսակցութեան (Արտաքին նախարար՝ Կոզիրեւի կուսակցութիւնը): «Նոր Ռուսաստան»ի պարագլուխն է դատաւոր՝ Թելման Գդլեան, ծանօթ կաշառակերութեան դէմ իր տարած պայքարով:

ՍՊԱՆԻՈՅ Խուան Գարլոս թագաւորը որ կը կրէ նաեւ «Երուսաղէմի արքայ»ի տիտղոսը Երուսաղէմ գացած է պաշտօնական այցելութեամբ: Եւրոպացի թագաւորի մը առաջին այցելութիւնն է Իսրայէլ:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ հակաֆրանսական ահաբեկչական արարքներ գործուեցան, մէկը դեսպանատան դէմ, միւսը՝ Էռ -- Ֆրանսի գրասենեակին: Ոճրափորձերուն տէր եղաւ «Թեհրանի հարաւի Հէզպոլլահ»: Այս շարժումը կը բողոքէ այն ապաստանի իրաւունքին դէմ զոր Ֆրանսա շնորհած է ընդդիմադիր զինեալ շարժումին մուճահիտիններու պետին կնոջ, որ տասը օրէ Փարիզ է: Ոճրափորձերը միայն նիւթական վնասներ պատճառած են:

ՊՈՍՆԻՈՅ մէջ, ՄԱԿ--ը կը շարունակէ ծիծաղելի ըլլալ եւ ողբերգականօրէն: Այս անգամ, կապոյտ սաղաւարտաւորներու պաշտպանութեան տակ գտնուող երկու Խրուաթներ առեւանգուած են:

ՔՈԼՈՄՊԷ լէ Տէօ զ'Էկլիզի գերեզմանատան, Տը Կօլի շիրիմին, տարեկան ուխտագնացութիւնը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 9--ին, զօրավարին մահուան 23--րդ տարելիցին առթիւ: Այս ուխտագնացութիւնը կ'ընեն «իր ժառանգորդները» այսինքն՝ Էռ -- Փէ -- Էռ-ի անդամները, այս տարի 300 էին գլխաւորութեամբ Պալատիւրի եւ Շիրաքի, մինչ երկու տարի առաջ հազիւ 21 եղած էր անոնց թիւը:

ՄԻՆՍԿԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԺՈՂՈՎԸ

ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻ ՊԱՀԱՆՋ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22-ԻՆ

Պատուիրակութիւնները վերադարձած են Վիէննայէն, ուր գումարուած էր Մինսկի նախապատրաստական ժողովին մէկ նոր նիստը:

Այս ժողովը, մասնաւոր նորութիւն մը չէ բերած, բայց, պահանջ դրած որ Հայերը պարպեն Հոկտեմբեր 21--էն ետք գրաւուած հողերը:

Ղարաբաղ այլեւս կողմ կը ճանչցուի: Ինները նոր ժամանակացոյց մը պատրաստած են որ մեծ տարբերութիւն չունի նախորդէն, բայց կը ներառէ Հոկտեմբեր 21--էն ետք գրաւուած շրջաններու պարպումը: Պատասխանի պայմանաժամ կուտայ՝ Նոյեմբեր 22:

Օդը մեղմ է Երեւան (Նոյեմբեր 10), ջերմաստիճանը առաւել տասնի շուրջ, բայց խոնաւ է մշուշոտ եւ կ'անձրեւէ:

ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ՆԻՍՏԷՆ

Հայաստանի կառավարութեան առընթեր մարդասիրական օժանդակութեանց Յանձնախումբի Նոյեմբեր 8--ի հերթական նիստին քննարկուած են տարբեր երկիրներէ ստացուած օժանդակութեան բաշխումին առնչուող հարցեր: Իրենց կազմակերպութեանց գործունէութեան մասին զեկուցումներով հանդէս եկած են Գերմանիոյ Հայ Օգնութեան Կեդրոնի եւ Միացեալ -- Նահանգներու Հայկական Համագումարի Հայաստանի ներկայացուցիչները՝ Հրաչ Խաչատրեան եւ Կասիա Արզարեան: Այնուհետեւ որոշուած է այն հաստատութեանց ցանկը, որոնց բաժին կը հանուի հասած օժանդակութենէն:

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ տօնին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Նոյեմբեր 11--ին (Ուրբաթ՝ Նոյեմբեր 12--ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ, Նոյեմբեր 13:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՎԵՐՋՆԱԳՐԻՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Թուրք մամուլը կը շարունակէ արձագանգել քրտական հարցին առնչութեամբ վերջնագիր ներկայացնելու համար Դամասկոս մեկնած թուրք պատուիրակութեան գտած ընդունելութեան: Վերջնագիրը կը պահանջէր 72 ժամուան մէջ վերջ տալ ՓՔՔ--ի սուրիական տարածքին վրայ ունեցած գործունէութեան: Առաջին լուրերը կը տեղեկացնէին թէ այդ պահանջքին փոխարէն Սուրիա եւ արաբական երկիրները ներկայացուցած են Ջուրի հարցը, իրենց կարգին յիշեցնելով որ Թուրքիա չի յարգեր Եփրատի ու Տիգրիսի ջուրերուն մասին կնքուած համաձայնութիւնը:

Նոյեմբեր 10--ի «Միլլիյէթ»ը այս մասին քրոնիկ մը հրատարակած է ուր կը տրուին յաւելեալ մանրամասնութիւններ. լրագրող Եալչըն Տողան Սուրիոյ նախագահ Հաֆըզ Ասատի դէմ «կաթը թափած կատու»ի կը նմանցնէ թրքական պատուիրակութեան անդամները որոնք մեկնելէ առաջ պոռոտ յայտարարութիւններ կատարեցին, սակայն Դամասկոսի մէջ Սուրիոյ նախագահին յանդիմանութիւնը մտիկ ընելու պարտաւորուեցան: Ապա կը տրուի մէջբերում մը Ասատի խօսքերէն. ան ըսելէ ետք թէ իրենք անկեղծօրէն տրամադիր են Անգարայի հետ միասնական լուծում մը փնտռելու շրջանի հարցերուն, կը շարունակէ. -- «Սակայն, վերջերս Անգարա մեզի համար անհասկնալի կեցուածք մը ունի: Կարծէք կը սպառնայ Սուրիոյ ... մէկ կողմէ կ'ըսէք թէ ջուր չէք տար, միւս կողմէն միայն այն մնաց որ պատերազմ յայտարարէք: ... Այս սպառնալիքներով մեր արժանապատուութիւնը կը վիրաւորէք ... Անգարայի յայտարարութիւնները մեծ խռովք պատճառած են Սուրիոյ ժողովուրդին»:

Եալչըն Տողան իրաւացի կը նկատէ Սուրիոյ նախագահը, գրելով. -- «Աշխարհի մէջ ոչ մէկ վարչապետ կամ սպայակոյտի նախագահ չի ծանուցաներ որ պիտի հարուածէ ... ընդհակառակն, կը հարուածէ, ապա "մենք բան չըրինք" կ'ըսէ, ինչպէս Իսրայէլը: Թափ ու թմբուկով "մենք հարուածելու պատրաստ ենք ու պիտի հետապնդենք մինչեւ վերջին կայքը" ըսել կը նշանակէ միայն՝ «հարուածելու նպատակ չունինք»:

Նոյն օրուան «Հիւրրիյէթ»ը շարունակելով ՓՔՔ -- Հայաստան գործակցութեան մը մասին տեղեկացնել, կը գրէ թէ Թուրքիոյ սպայակոյտէն հասած լուրերու համաձայն, ՓՔՔ--ի մարտիկները Սուրիայէն Հայաստան կը փոխադրուին, յետոյ կ'անցնին Իրան, անկէ թափանցելու համար թրքական սահմանամերձ շրջանները:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBÉRATION»

(10 Novembre)

A MESHDAGA, LES AZERIS RENOUENT AVEC ALLAH

«JE REDECOUVRE LA PUISSANCE DE L'ISLAM, QUI SEUL NOUS SAUVERA DE LA CRUAUTE DES ARMENIENS»

Նաթալի Նուկայրէտ կը շարունակէ իր թղթակցութիւնները, այս անգամ՝ Պաքուէն: Առաւելաբար կը զբաղի իսլամապաշտ քարոզչութեամբ եւ Թեհրանէն ղրկուած մոլլաներու տարած գործունէութեամբ որ արհամարհելի չէ: Մէշտաքա, Պաքուի մէկ թաղամասն է եւ հոն է որ ամէնէն աւելի բացայայտ է իսլամի դերը: Ճապար Գուլիեւ կը տիրապետէ նոր մինարէէն զոր շինել տուեր են հարուստ Պարսիկներ: Հաւատացեալներ հաւաքուած են մզկիթին առջեւ «մաքրուելու եւ Ալլահի ոգիով ապրելու համար»: Համդըստեան կոչուած հրշէջ մըն է մուէզզինը որ կ'ըսէ՝ «այս գիւղը միմինակը իսլամական փոքրիկ Հանրապետութիւն մըն է»: Տեղւոյն դպրոցը, երկու տարուան մէջ, մարքս -- լենինիզմի դասընթացքներէն Գուրանի դասաւանդութեան անցած է եւ փարս կը սորվին: Ամէն շաբաթ, մոլլաներու պատուիրակութիւն մը կուգայ, մզկիթին առջեւ կը տեղաւորուին ռուսերէն Գուրաններ բաժնելու եւ ճառեր կ'արտասանեն ի փառս «իսլամական յեղափոխութեան որ տապալեց չարագուշակ Շահը»:

Պաքուի մէջ, սակայն, անհոգ երիտասարդութիւն մը կը դեգերի Մայքըլ Ճէքսընի եղանակներով սալասրահներու մէջ, արեւմտեան ձեւով կը հագուի, մարլպորօ կը ծխէ եւ կ'երազէ տոլար դիզել արեւմտեան քարիւղային ընկերութիւններուն շնորհիւ եւ չազդուիր այդ կրօնական քարոզչութենէն: Մէկը կը խոստովանի. -- «Ոտքս երբեք մզկիթ մը չեմ դրած, այդ ամբողջը յետամնաց կը նկատեմ»:

Ու լրագրողուհին կը շարունակէ. -- «Բայց այս երկրին մէջ, որու հողամասին մէկ քառորդը հայ զինուորներու արշաւանքին ենթարկուեցաւ («քրիստոնեայ թշնամի») եւ ուր գաղթականներու խուժումը ողբերգական բնոյթ առած է (900 հազար տեղահանուած Ղարաբաղի պատերազմին պատճառաւ), իսլամի կանոններուն վերադարձը, շատերու համար, վերջին ապաստան մըն է: ... Զանգելանէն եկած երիտասարդ Ազերիներ պարսկերէն եւ Գուրան կ'ուսանին: «Պաքու եւ Անգարա մեզ մոռցան: Միայն Թեհրանն է որ մեզի կ'օգնէ: Պարսիկները գիտեն մահմետական եղբօր իրենց պարտականութիւնը կատարել», կ'ըսէ Վազիֆ 25 տարեկան, "կը վերագտնեմ իսլամի զօրութիւնը որ միայն մեզ պիտի փրկէ Հայերու անողոքութենէն"»:

Անդին, կը շարունակէ, Նաթալի Նուկայրէտ, բժիշկ մը այցելութիւններու կողքին, գրքոյկներ կը բաժնէ ուր կը բացատրուի՝ ի՞նչպէս կարդալ Գուրանը: Ոմանք աւելին կ'ակնկալեն Իրանէն որ պէտք է զինուոր ղրկէ կռուելու համար Հայերու դէմ: Ալիեւ իսկ կ'ըսէ. -- «Ի՞նչ կարեւորութիւն ունի որ Պարսիկները Գուրան կը բաժնեն, զոնէ ուտելիք կուտան գաղթականներուն եւ օգնութեան կը փութան»:

Ատրպէյճանի իսլամական կուսակցութեան նախագահը՝ մոլլա Վաճի կ'ըսէ. -- «Ազերիները կը վերահաստատեն կապը մարգարէին խօսքին հետ, զոր մոռցած էին համայնավարութեան տակ»:

Ռ. ՀԱՏՏԷՃԵԱՆԻ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ 200-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԽՄԲ. -- Ինչպէս հաղորդած էինք գաղութի մեր լուրերու բաժնին մէջ (Նոյեմբեր 9) Հոկտեմբեր 24-ին, Նիւ-Եորքի մէջ կը տօնուէր հայ լրագրութեան 200-ամեակը: Այդ առթիւ բանախօսելու հրաւիրուած էր Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթին խմբագրապետը՝ Ռոպէր Հատտէճեան, որու շահեկան բանախօսութիւնը կուտանք յաջորդական թիւերով:

⁂

Սիրելի բարեկամներ,

Ահաւասիկ հայ լրագրութիւնը կը բոլորէ իր գոյութեան երկու հարիւր տարիները: Այսօր, երբ այսպէս աշխարհի հեռաւոր անկիւններէն քով քովի եկած կ'ողջունենք հայ թերթի ու հայ լրագրութեան երկուհարիւրամեակը, թերեւս առաջին ակնարկով կրնանք չհասկնալ թէ որքան կարեւոր հանգրուան մըն է այս եւ թէ այսօր Սփիւռքահայ ապրումներու մէջ որքան կարեւոր տեղ մը ունի Հայ թերթն ու լրագրութիւնը: Կրնանք չանդրադառնալ երկու հարիւր տարիէ ի վեր հայ թերթ ու լրագրութիւն ունեցած ըլլալու կարեւորութեան, որովհետեւ վարժուած ենք մեր շուրջ հայ թերթ մը տեսնելու, կամ հոսկէ - հոնկէ քաղելու հայ լրագրութեան պտուղները: Մեզմէ շատերուն համար հայ թերթը այլեւս մեր տուներուն մէջ ամէնօրեայ այցելու մըն է ազգականի մը չափ մօտիկ եւ ան իր անփոփոխ տեղն ունի տուներէ ներս: Տան մը մէջ մեր բոլոր հարազատները սիրելի են մեզի, շատ սիրելի, եւ սակայն այդ հարազատներուն նայելով ամէն օր չենք մտածեր թէ ի՞նչ է այդ հարազատներուն դերը մեր ամէնօրեայ ապրումներէն ներս: Թերեւս այդ մասին պիտի մտածենք այն ատեն միայն երբ այդ հարազատը կորսնցնենք այս կամ այն կերպով: Կամ եթէ այս կամ այն կերպով զգանք անոր բացակայութիւնը: Ուրեմն Հայ թերթն ալ այդպէս է եւ նոյնիսկ եթէ ան ամէն օր մտնէ մեր տուներէն ներս, մենք անոր ներկայութիւնը օրուան հացին ու պանիրին չափ բնական բան մը կը նկատենք եւ բացառիկ ո՛չինչ կը տեսնենք այդ ներկայութեան մէջ: Բայց կ'արժէ որ երբեմն վերցնենք վարագոյրը եւ նայինք թէ ի՞նչ է նշանակութիւնը հայ թերթի մը ներկայութեան: Երկուհարիւրամեակի հանգրուանը ահաւասիկ թող առիթ մը ըլլայ որպէսզի սփիւռքահայ ամբողջ տարածքի վրայ միասնաբար անդրադառնանք հայ թերթի իրական պատկերին եւ անոր մեզի ծանօթ ու անծանօթ ինչ ինչ բովանդակութիւններուն:

Նախ ես կ'ուզեմ ընդգծել սա շատ կարեւոր պարագան, թէ հայ ժողովուրդը կրնայ որոշ հպարտութիւն մը զգալ իր ունեցած թերթերով ու լրագրութեան մարզէ ներս արձանագրուած նուաճումներով: Քաղաքակիրթ բոլոր հաւաքականութիւններու նման, Սփիւռքահայ հաւաքականութիւններն ալ ունին իրենց մամուլը եւ օտարներուն կրնան ճակատաբաց յայտնել, թէ հայ ժողովուրդը, ի հեճուկս իր բոլոր դժուարութիւններուն, ուր որ գացած է, շատ յաճախ առանց վայելելու պետութեան մը անմիջական օժանդակութիւնը, իր եկեղեցիին ու դպրոցին քով, ունեցած է նաեւ իր մամուլը: Այս վերջին կէտը քիչ մը կ'անտեսուի, քիչ մը կը մոռցուի թերեւս մեզմէ ոմանց կողմէ: Միշտ կը հպարտանանք ըսելով որ Հայը ուր որ երթայ, նախ իր եկեղեցին, ապա իր դպրոցը կը հիմնէ: Կը մոռնանք աւելցնելու նաեւ որ Հայը կը հիմնէ իր մամուլն ալ: Իր թերթն ալ: Իր ծննդավայրէն ու իր արմատներէն հեռու աքսորուած Հայ ժողովուրդը, գաղթականութեան իւրաքանչիւր հանգրուանին վրայ, միշտ ապրած է այս երրորդութեան շուքին տակ, այսինքն ապրած է իր եկեղեցիով, դպրոցով ու մամուլով: Իսկական Հայը ծովէն հանուած ձուկի մը կը նմանի եթէ իր անմիջական շրջանակին մէջ չունենայ այս երրորդութիւնը, որ այնքան սուրբ երրորդութիւն է, որքան քրիստոնէական մեր հաւատքէն մեզի թելադրուած հօր, զաւկի ու սուրբ հոգիի երրորդութիւնը:

Այս մասին մեր պատմութեան մէջ առաջին փաստը եկած է Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքի հոգեւոր հովիւ Շմաւոնեան Քահանայէն: Այս համեստ հոգեւորականը երկու հարիւր տարի առաջ երբ կ'որոշէր փոքրիկ տետրակ մը տպել պարբերականի ձեւով եւ զայն ղրկել իր բաժանորդներուն, բնաւ չէր մտածեր անշուշտ որ այդ կերպով պիտի դառնար հայ լրագրութեան ռահվիրան: Ինք այդպիսի յաւակնութիւններ չունէր: Իր նպատակն էր իր հայրենակիցները տեղեակ պահել Հայոց աշխարհի անցուդարձերէն, Հայոց գիրերով իրարու կապել իր հայրենակիցները, հայրենիքէն ու այլ գաղթօճախներէն լուրեր բերել Մատրասի իր հայ հայրենակիցներուն, եւ Մատրասի հայ հայրենակիցներէն ալ լուրեր հասցնել հայրենիքին ու միւս գաղթօճախներուն: Կարծես նամակագրութիւն մը հաստատել ցիրուցան Հայերու միջեւ:

Եւ սիրելիներ, մեզի համար ի՞նչ է արդէն թերթ կոչուածը, լրագիր կոչուածը, եթէ ոչ շատ լայնածաւալ նամակ մը, որ ամէն օր կը ղրկուի բաժանորդներու, կամ ըսենք՝ ընտանիքի անդամներու: Նամակ մը որ կը կարդացուի ընտանիքի անդամներէն եւ որ ամէն մարզէ ներս լուրեր կը բերէ ընտանիքի այդ անդամներուն:

Շմաւոնեան Քահանայ «Ազդարար» կոչած էր իր տետրակը եւ զայն կը հրատարակէր ամիսը անգամ մը: Այս համեստ քահանան Հայոց լեզուին չէր տիրապետեր, լեզուի ու մշակոյթի վարպետ մը չէր, մինչեւ իսկ կը խոստովանէր որ իր կարողութիւնները շատ համեստ էին: Եւ իր շուրջ գտած էր քանի մը նուիրեալներ, որոնք իր կողմէ «ուրախակից երիտասարդներ» կը կոչուէին, եւ որոնց հետ ան թարգմանութիւններ կ'ընէր ու լուրեր կը խմբագրէր: Եւ ինչ որ այս պատմութեան մէջ ամէնէն հետաքրքրականն է, այն է թէ Յարութիւն Շմաւոնեան քահանայ իր հիմնած թերթին կամ տետրակին համար հազիւ թէ 28 բաժանորդներ ունէր Մատրասի մէջ: Անկէ անդին քանի՞ օրինակներ կը ղրկուէին դէպի այլ հորիզոններ, յայտնի չէ: Միայն թէ Շմաւոնեան Քահանան Մատրասի նման հեռաւոր գաղթօճախի մը մէջ այս առաքելութեան կը նուիրուէր իր շուրջ ունենալով միայն 28 բաժանորդներ:

Ես կը հաւատամ որ պէտք է կանգ առնել այս խորհուրդին վրայ: Ուրեմն հայ առաջին թերթը հրատարակուած է նախ՝ օտարութեան մէջ եւ յետոյ՝ հազիւ 28 բաժանորդներու համար: Այս խորհուրդին վրայ է որ պիտի կանգ առնենք եւ անոր մէջ պիտի տեսնենք երկու հարիւր տարուան հայ լրագրութեան թէ՛ մեծ հրաշքը եւ թէ մեծ ողբերգութիւնը:

Նախ հրաշքը:

Իսկապէս հրաշք է որ առաջին հայ թերթը հրատարակուած է ո՛չ թէ Հայոց հայրենիքին կամ բնաշխարհին մէջ, ուր հայ ժողովուրդը, մեծ թիւ մը կազմած, կ'ապրէր քով քովի անմիջական միասնականութեան մը մէջ, այլ հրատարակուած է շատ հեռաւոր վայր մը, ուր հայութեան շատ համեստ թիւ մը կայ: Տրամաբանօրէն հակառակն էր որ պէտք էր պատահէր, չէ՞: Տրամաբանօրէն, հայ առաջին լրագիրը պէտք էր հրատարակուէր հոն ուր մեծ թիւով Հայեր կը բնակին իրենց սեփական հողերուն վրայ: Բայց հրաշքը տրամաբանութեան հետ կապ չունի: Եւ հակառակը պատահած է: Գաղթական ափ մը Հայոց ծոցէն է որ ծնունդ առած է Հայ առաջին թերթը: Եւ հրաշք է նոյնպէս, որ այդ թերթը 18 ամիս կրցած է գոյատեւել հակառակ այնքան քիչ թիւով բաժանորդներու:

Բայց պիտի ըսեմ որ ողբերգական շեշտ մըն ալ կայ այս դէպքին մէջ: Այդ ողբերգական շեշտը կուգայ Հայ ժողովուրդին գաղթականութենէն: Եթէ պիտի ուրախանանք որ Մատրասի նման փոքրիկ գաղթօճախ մը առաջին թերթը հրատարակելու պատիւը կ'ունենայ, նաեւ պիտի տխրինք մտածելով թէ ինչո՞ւ գոյութիւն ունեցած ըլլար այդքան հեռաւոր գաղթօճախ մը, եւ թէ ինչո՞ւ առաջին թերթը հրատարակուէր այդքան հեռաւոր շրջանակի մը մէջ: Եւ երկրորդ ողբերգութիւն մըն ալ կայ, այն է՝ թէ ինչո՞ւ խեղճ Շմաւոնեան Քահանայի ճիգերը ողջունուած ըլլային միայն 28 բաժանորդներու շատ փոքրիկ շրջանակի մը կողմէ:

Սիրելի բարեկամներ, երկու հարիւր տարիներ անցեր են այս երջանիկ դէպքին վրայէն եւ այսօր սփիւռքահայ հաւաքականութիւնները ունին իրենց զանազան օրաթերթերը, շաբաթաթերթերը, ամսագիրները, տարեգիրքերը եւ տակաւին ինչ ինչ հրատարակութիւններ: Բայց բոլոր անոնց համար, որոնք կ'ապրին հայ թերթերու մտերմիկ անմիջականութեան մէջ եւ բաւական մօտէն կը ճանչնան հայ թերթը, պիտի ընդունին որ երկու հարիւր տարի առաջուան հրաշքն ու ողբերգութիւնն է որ նոյնութեամբ կը շարունակուի այսօր ալ: Նոյն հրաշքն է, սիրելիներ: Աշխարհացրիւ հայ ժողովուրդը իր գլխաւոր գաղթօճախներուն մէջ այսօր ալ կ'իրականացնէ այն հրաշքը զոր իրականացուցեր էր Շմաւոնեան քահանան: Այսօր ալ խմբագիրները կը տառապին դժուար յաղթահարելի, երբեմն անյաղթահարելի դժուարութիւններէ, այսօր ալ հայ խմբագիրները օտարութեան մէջ, այլալեզու ճնշիչ մրցակցութիւններու կուրծք տալով, մինչեւ իսկ իրենց ժողովուրդէն եկած անտարբերութեան ու օտարացումին կուրծք տալով, հայերէն գրելու կարող աշխատակիցներու եւ թղթակիցներու բացակայութեան դէմ պայքարելով, հայերէն թերթ կը հրատարակեն: Ճիշդ է որ այսօր անկախ հայրենիք ունինք, հայրենիքին մէջ ալ շատ ճոխ եւ անկախ մամուլ ունինք: Բայց հրաշք է որ Սփիւռքը չէ սպասած որ անկախ հայրենիք մը ու անկախ մամուլ ունենանք: Սփիւռքը եօթանասուն, հարիւր տարիէ ի վեր արդէն օտարութեան մէջ տէր կանգնած է մամուլին եւ հայ թերթերու: Եւ ասիկա հրաշք մըն է:

Բայց այդ հրաշքին քովն ի վեր նոյն ողբերգութիւնն է որ մեր դիմաց կը ցցուի այս խնդրին մէջ: Մենք այսօր այլեւս որքան ալ հաւատանք որ սփիւռքահայ տարածքը եօթանասուն, հարիւր տարուան գաղթականութենէ մը վերջ սկսած է հաստատուն հող դառնալ, որքան ալ հաւատանք թէ Սփիւռքը այլեւս ունի իր օգուտներն ու սուրբ առաքելութիւնները, կրկին պիտի ափսոսանք որ մեր ժողովուրդը իր ուժերը այսպէս ցրուած է ամբողջ երկրագունդին վրայ եւ կը ստիպուի ամէնէն հեռաւոր անկիւններուն վրայ իսկ հայերէն թերթ մը հրատարակել, իր զաւակները հաղորդ պահելու համար ազգային զգացումներու հետ: Եւ պիտի ափսոսանք որ այդ թերթերն ալ, համեմատաբար, այնքան քիչ թիւով ընթերցողներ ունին, որքան ունեցած էր «Ազդարար»ը Մատրասի մէջ: Այս տեսանկիւնէն դիտուած, այսօր, մենք եւ դուք, հայրենիքէ դուրս տպուած հայերէն թերթերու խմբագիրներս ու ընթերցողներս, կ'ապրինք նոյն այն ողբերգութիւնը, զոր երկու հարիւր տարի առաջ ապրած էր Շմաւոնեան Քահանայ Մատրասի մէջ:

Բայց մենք այժմ կշիռի մը երկու նժարներուն մէջ պիտի չդնենք սփիւռքահայ մեր ապրումներուն հրաշքներն ու ողբերգութիւնները: Մենք, որ դարերէ ի վեր վարժուած ենք մէկ կողմէ հրաշքներ ստեղծելու, մէկ կողմէ ալ ինչ ինչ ողբերգութիւններու տոկալու, մի անգամ ընդ միշտ սորված ենք որ մեզի համար հրաշալին ու ողբերգականը անբաժանելի երեւոյթներ են եւ մենք մեր գոյութիւնը կը պարտինք այնքան հրաշքներու, որքան նաեւ ողբերգութիւններու: Կրնանք անվարան ըսել արդէն, թէ մեր իրագործած հրաշքները մարմին կ'առնեն մեր դիմաց ցցուած ողբերգութիւններէն:

Սիրելի բարեկամներ, դժբախտաբար գիտենք, որ մեր ժողովուրդին զաւակներուն փոքրիկ մէկ տոկոսն է որ հայերէն թերթ կարդալու պահանջքը կը զգայ, կամ ի վիճակի է հայերէն թերթ կարդալու: Այս կէտը մեր՝ խմբագիրներուս ամենամեծ տառապանքն է: Ճիշդ է որ բազմաթիւ թերթեր ու խմբագիրներ երկար ժամանակէ ի վեր իրենց գտնուած երկրին լեզուն ալ սկսած են գործածել հայերէնի քովն ի վեր կամ հայերէնի տեղ, եւ այդ կերպով անոնք թերեւս կարելիութիւնը գտած են աւելի լայն հայ զանգուածի մը հետ հաղորդուելու, բայց օտարալեզու մամուլը, որքան ալ կատարեալ ըլլայ, որքան ալ երախտաշատ գործ տեսնէ, իր բազմատեսակ պարտականութիւններէն մէկ հատին մէջ թերացած կ'ըլլայ: Այդ պարտականութիւնը մեր մայրենի լեզուին ու Հայոց գիրերուն պահպանումն ու օգտագործումն է: Հայերէն լրագիրը մեր լեզուին ու մեր գիրերուն ամէնէն հաւատարիմ պահակն ու ուսուցիչն է, որովհետեւ ան, լուրեր հաղորդելու, ընթերցումի նիւթեր հայթայթելու, ծանուցումներ հրատարակելու պարտականութեան մէջ մեր լեզուն ու մեր գիրերը կը պահպանէ: Նոյնիսկ պիտի ըսենք որ հայերէն թերթին հիմնական ու առաջնահերթ նպատակն է լեզուն պահպանել: Միւս պարտականութիւնները, այսինքն լուր հաղորդել, ընթերցումի նիւթեր տալ, մշակութային հարցեր արծարծել կամ ծանուցումներ հրատարակել, երկրորդական կը մնան: Առաջին նպատակը լեզուն ու գիրերը պաշտպանել է: Եթէ այդպէս չըլլար, հայերէն թերթի ի՞նչ պէտք կը մնար: Փառք Աստուծոյ, աշխարհի ամէն կողմը մեր ժողովուրդին զաւակները ջախջախիչ մեծամասնութեամբ իրենց մայրենի լեզուէն շատ աւելի լաւ գիտեն օտար լեզու մը: Մինչեւ իսկ հայրենիքի մէջ բացառութիւն չէ այս երեւոյթը: Ուստի, եթէ գլխաւոր նպատակը լեզուն չէ, գիրը չէ, ուրեմն ինչո՞ւ այսքան դժուարութիւններու կուրծք տալ հայերէն թերթ մը հրատարակելու համար:

(Շար. 1)

ԹԻՒԹՑԻՆԿԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Գերմանական Պետութիւնը իր մօտաւոր անցեալին համարձակ եւ քննադատական մերձեցում ցուցաբերող հազուագիւտ Պետութիւններէն մին է: Հրեական ցեղասպանութեան նկատմամբ իր պատասխանատուութիւնը ստանձնելէ, հատուցում կատարելէ անդին, ան ցեղասպանութիւնը նիւթ կ'ունենայ որպէս գիտական բազմակողմանի ուսումնասիրութեան առարկայ, գիտական հաստատութիւններէն ներս: Երկու Գերմանիաներու միացումին յառաջացուցած տնտեսական դժուարութիւններու չհազործումով, ներկայիս յատկապէս, գրգռուած օտարատեաց արարքները եւ տրամադրութիւնները բնականաբար կը նպաստեն որ գիտական աշխատանքներ չմնան համալսարանական նեղ շրջանակներու մէջ:

Պոխումի Հայկական Ուսումնասիրութիւններու Հիմնարկին, Թիւպինկի (Գերմանիա) Աւետարանական Աքատեմիի հետ գործակցաբար կազմակերպած գիտաժողովին (Հոկ. 29-31) գլխաւոր նպատակներէն մին հայկական ցեղասպանութեան փորձառութիւնը ներկայացնել էր Գերմանիոյ գիտական շրջանակներուն:

Ի՞նչ են Յիշողութեան եւ Պատմութեան յարաբերութիւնները: Անոնք ի՞նչ դեր կը ստանձնեն հաւաքական ինքնութեան ձեւաւորման մէջ: Ահաւասիկ այն երկու գլխաւոր հարցումները որոնք ճըշդեցին դեկուցումներու ծիրը: Կատարուեցան տասը դեկուցումներ, որոնք գերմաներէնով պիտի հրատարակուին յառաջիկայ Փետրուարին:

Բնականաբար, Թղթակցութեան սահմաններուն մէջ անկարելի է ամբողջական պատկերը տալ չօշափուած նիւթերու գիտական բովանդակութեան: Նկատի ունենալով այն կէտը որ ներկայ եղող գերման գիտնականներ վերոյիշեալ ծիրի ամենայայտնի մասնագէտներն են, դեկուցումներու յառաջիկայ հրատարակութիւնը կ'ենթադրենք առիթը պիտի ընծայէ հրապարակային աւելի լայն քննարկման, թէ՛ Գերմանիոյ եւ թէ հայկական իրականութեան մէջ:

Զեկուցողներէն երեքը Հայեր էին. Պ. Գրիգոր Պըլտեան, Պ. Մարկ. Նշանեան եւ Պ. Միհրան Տապաղ որ գիտաժողովին նախաձեռնող կազմակերպիչն էր:

Փրոֆ. Նիթհամէր եղաւ առաջին զեկուցողը: Ան հաւաքական յիշողութեան առընչութեամբ --մանաւանդ ցեղասպանութեան կապուած-- ուշադրութիւնները հրաւիրեց այն կէտին վրայ որ նոյնիսկ ցեղասպանութիւնը չի յաջողիր անհատի ինքնութեան ամբողջական կործանումը եւ համահարթացումը: Զգուշացուց արագ ընդհանրացումներէ:

Միհրան Տապաղի խօսքը կը ներկայանար որպէս ներածական «Հայկական Յիշողութեան Տեսութեան» ստեղծման

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ
ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ
ՇՐՋԱԳԻԾԻՆ ՄԷՋ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՅԱՋՈՂ ԵՐԵԿՈՅԹ ՄԸ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.
«ՄԱՇՏՈՑ» ՇՔԱՆՇԱՆԸ
ԿԸ ՇՆՈՐՀԷ ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆԻ

Կիլիկիոյ Հայկական Թագաւորութեան եզակի ցուցահանդէսի շրջագիծին մէջ, Նոյեմբեր 5, Ուրբաթ երեկոյ, Սորպոնի Ռիշըլիէօ ամփիթատրոնին մէջ, գեղարուեստական երեկոյթ մը տեղի ունեցաւ պատուոյ նախագահութեամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Կաթողիկոսի: Ժամուն իսկ -- հազուադէպ երեւոյթ -- սրահը ծայրէ -- ծայր լեցուն էր:

Հայերէն եւ ֆրանսերէն քանի մը խօսքով, Ռոզին Թաշճեան եւ Գեղամ Թորոսեան բացումը կատարեցին երեկոյթին, որու ընթացքին որակաւոր արուեստագէտներ իրարու յաջորդեցին: Ընդհ. գիծերու մէջ, յաջող երեկոյթ մըն էր, ճաշակով պատրաստուած, հակառակ կարճ ժամանակին եւ որու համար հարկ է գնահատել կազմակերպիչ յանձնախումբը:

Յայտագրին առաջին մասը ապահովեցին, յաջողապար, դաշնակահար Արթիւր Ահարոնեան որ նաեւ յօրինող է եւ ցուցաբերեց հաստատուն տաղանդ մը Բաբաջանեանի, Կոմիտասի եւ Կրիկի գործերուն մէջ: Սուրէն Շահիճանեան (պաս) Կոմիտասով, Ռախմանինովով եւ Կոստուրինով գրաւեց հանդիսականները իր թաւ ձայնով: Արտաշէս Ոսկանեան արտասանեց Նարեկացիէն, Նահապետ Քուչակէն, Սայաթ Նովայէն, խոր ըմբռնումով: Այս առաջին բաժինը փակեց Արաքս Մանսուրեան (սոփրանօ) որ ծանօթ է այլեւս ֆրանսահայ գաղութին իր որակաւոր ձայնով եւ լաւագոյնս մեկնաբանեց Տիգրան Մանսուրեանի, Կոմիտասի, Շուպէրթի եւ Վերտիի գործերը:

Յայտագրին երկրորդ մասը բացաւ Յասմիկ Սիւլմէյեան որ կը տիրապետէ իր դաշնակին եւ Ալան Յովհաննէսի ու Ալեքսանտր Յարութիւնեանի գործերը ներկայացուց վարպետօրէն: Ի բացակայութեան Արման Արապեանի, ուրիշ պարիթոն մըն էր՝ Պաղտասար Օհանեան որ Տոն Քիշոթի եւ Պարպիէ տը Սեւիյլի ծանօթ երկու կտորներով փաստեց իր արուեստագէտի խառնուածքը:

Յայտագրին, համեմատաբար, տկար մասն էր Իլ տը լա Սիթէի նուագախումբը, հակառակ փորձառու ղեկավարութեան Ալեքսանտր Սիրանոսեանի: Հերմինէ Երիցեան եւս ծանօթ երգչուհի մըն է գաղութին, Փըրսէլի, Յորժամ չարականի, եւ Կիլիկիայի մեկնաբանութեամբ գրաւեց հանդիսականները:

Շատ յաջող եզրափակիչ մաս մը ապահովեցին, նուագախումբին ընկերակցութեամբ Արաքս Մանսուրեան, Հերմինէ Երիցեան, Սուրէն Շահիճանեան եւ Պաղտասար Օհանեան Ալեքսանտր Յարութիւնեանի «Հայրենիքիս հետ» երգով (նուագախումբի յարմարեցում՝ Ա. Սիրանոսեան) որ արդար խանդավառութիւն մը ստեղծեց սրահին մէջ, կրկնութեան պահանջով:

Հարկ է յիշատակել նաեւ դաշնակով ընկերացողները՝ Վահան Մարտիրոսեան եւ Գայեանէ Օհաննէսեան:

Գիտ Արք.ի հրաւէրով, փակման խօսքը արտասանելու հրաւիրուեցաւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը:

Ան, նախ, խոստովանեցաւ թէ քիչ անգամներ պատահած է որ խօսելու դժուարութիւն ունենայ, Աստուած այդ շնորհքը տուած ըլլալով իրեն եւ սակայն, այս անգամ կը դժուարանար, վասնզի ներկաներուն հոգիները այնքան լեցուած էին ապրումներով, որ հարց կուտար՝ «ի՞նչ կրնամ աւելցնել»: Գարեգին Կաթողիկոս փաստեց թէ հակառակ իր մտավախութեան, այս անգամ ալ ոչ մէկ դժուարութիւն ունէր խօսելու եւ լաւագոյնս արտայայտուեցաւ իր ծանօթ ճարտասանութեամբ: Այս համերգը, ըստ ան, կուգայ ձայնաւոր բաժինը աւելցնելու այն անձայն համերգին որ ցուցահանդէսն է: Ցուցահանդէս եւ համերգ չեն միայն յիշեցում եւ յիշատակութիւն ու զանոնք նըմանցուց Հրէաստանի Բերսաբէի աւազանին ուր Աստուած կ'իջնէր, ջուրերը կը խառնէր ու ան որ առաջին անգամ կ'իջնէր՝ կ'առողջանար ու ողջունեց ֆրանսահայութիւնը որ նման ձեռնարկ մը կրցած էր գլուխ հանել: Յիշեց, 73 տարիներ առաջ, Սիսէն Փարիզ եկած Սահակ Բ., Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը որ նախագահ Տէշանէլին եկած էր խնդրելու՝ Մի՛ լքէք Կիլիկիան: Բայց, լքեցին ու կորսնցուցինք ֆիզիքական Կիլիկիան, ուրեմն ստեղծենք՝ հոգեւոր Կիլիկիան: Ու Էջմիածնի հետ, ձեռք ձեռքի տուած, յանուն մէկ Եկեղեցիի, մէկ հայրենիքի, մէկ ազգի՝ կը քալենք դէպի յառաջ: Կրկին անդրադառնալով ցուցահանդէսին, շեշտեց նիւթը կը հոգիանայ, ոգեկոչելով Միքէլ Անճելօն որ երբ վերջացուցած էր Մովսէսը, այսինքն քարը դարձած էր Մովսէս, ինք բացագանչած էր՝ խօսէ՛ Մովսէս:

Ի գնահատութիւն այս ձեռնարկին եւ եւ տարած անսպառ աշխատանքին, Գարեգին Բ., Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանով պարգեւատրեց Արմէն Մութաֆեանը:

Ընդհ. ոգեւորութեան մէջ վերջ գտաւ այս երեկոյթը: Եւ հարկ է կրկնել որ երկար ատեն է այս գաղութը չէր ունեցած այս մակարդակի ձեռնարկ մը, Փուաթիէի իր գիտաժողովով, այս համերգով եւ մանաւանդ Սորպոնի մատրան ցուցահանդէսով, որ ամբողջ անցեալ մը վերակոչեց անոնց մօտ որոնք բախտ ունեցած են -- տարիքի բերմամբ -- վկաներն ըլլալու երբեմնի Փարիզի Հայ կեանքին: Կը մնայ յուսալ որ այս ամբողջը օրինակ ծառայէ եւ առիթն ունենանք նոյն մակարդակի մշակութային այլ ձեռնարկներ վայելելու:

Ա. Մ.

նարաւորութիւններուն: Պ. Տապալ անհրաժեշտ կը նկատէ մեր հաւաքական յիշողութիւնը վերակառուցանելու աշխատանքը՝ որպէս հիմնական գործօններէն մին Սփիւռքի ինքնութեան շարունակութեան:

Իսրայէլ եւս ներկայացուցիչ ունէր գիտաժողովին՝ Փրոֆ. Շաթցքէրը: Իր ելոյթը հետաքրքրական էր այն առումով որ ան յստակ ցոյց տուաւ ներկայիս նոր սերունդի ընկալումներու մերձեցումներու բազմազանութիւնը՝ հրէական ցեղասպանութեան նկատմամբ: Ան ըսաւ թէ հիմա Իսրայէլի մէջ կը խօսուի նաեւ այլ ժողովուրդներու ցեղասպանութեան մասին: Իր եզրափակիչ խօսքին մէջ ընդգծեց այն կէտը որ ցեղասպանութեան կապակցութեամբ կատարուած աշխատանքներ, ի վերջոյ, կը հարցադրեն մարդկային համընդհանուր բնութիւնը:

Փրոֆ. Ապէլց հայկական ցեղասպանութենէ վերապրողի մը վկայութիւններու ընդմէջէն ընդգծեց, մանաւորաբար, ցեղասպանութեան գործած աւերը՝ անհատի ինքնութեան ձեւաւորման մէջ:

Պ. Մարկ. Նշանեան շեշտեց հայկական ցեղասպանութեան արդիական ըլլալու հանգամանքը: Արդիականութիւնն է որ կը բնորոշուի հետեւեալ կերպով. դահիճը կը փորձէ իր արարքին հետքերը --ինչպէս անցեալին, նոյնպէս այսօր-- ջնջել: Հայը, - ըսաւ Պ. Մարկ. Նշանեան, դատապարտուեցաւ «իր մա՛հը» փաստելու պարտադրանքին:

«Աղէտի ընկալումը կամ փորձառութիւնը մեր գրականութեան մէջ»՝ նիւթն էր Պ. Գրիգոր Պըլտեանի: Պ. Պըլտեան առաւելապէս ծանրացաւ 1915-ի ցեղասպանութեան անդրադարձին՝ Փարիզի մէջ արտադրող «Մենք»ի գրական սերունդի գործերուն մէջ: Իր ելոյթը գերման գիտնականներուն համար յայտնութիւն մըն էր մանաւանդ ցեղասպանութիւնը ընկալելու հայկական առանձնայատկութիւնը տեսնելով:

Վերջին բանախօսը՝ Փրոֆ. Մոմսէն խօսեցաւ պատմաբանի պատասխանատուութեան մասին: Զեկուցումը վերջին երեք դարերու պատմական մերձեցումներու քննադատական ակնարկէ վերջ ընդգծեց պատմաբանի յանուն ճշմարտութեան տարած աշխատանքը: Իսկ ինչ կը վերաբերէր հայկական ցեղասպանութեան՝ ըստ Պ. Մոմսէնի անկողմնակալ կեցուածքի մը համար պէտք է սպասել թուրք պատմաբաններու գործերուն:

Գիտաժողովի ընթացքին հայկական ցեղասպանութեան, ցեղասպանութեան փորձառութեան, յիշողութեան, Սփիւռքի հաւաքական ինքնութեան վերաբերող նիւթեր լուռ բայց հետաքրքրական ունկնդրութեան արժանացան: Թիւթցինկի գիտաժողովը հայկական ցեղասպանութեան բազմաթիւ երեսակներուն (ոչ միայն քաղաքական) միջազգային գիտական շրջանակներու ուսումնասիրութեան առարկան դարձնելու համար կատարուելիք աշխատանքներու ուղղութիւններուն, հնարաւորութիւններուն, դժուարութիւններուն մասին յստակ պատկերացում մը տուաւ:

Կ. Տ.

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

«ԱՐՑԱԽ» ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԻ ԽԱՆՈՒԹ

Ստեփանակերտի կեդրոնը բացուած է ֆիլաթելիի «Արցախ» խանութը, ուր կը վաճառուին սեփական թէ Հայաստանի թղթատարային արժէքները: ԼՂՀ-ն ալ արդէն հրապարակ հանած էր իր առաջին՝ «Անկախ Հանրապետութիւն» դրոշմաթուղթերու եւ պլոքներու շարքը:

ՇՈՒԷՏԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Շուէտի Մոսկուայի լիազօր դեսպան Էրիան Բերներ Հայաստանի իշխանութեանց տեղեկացուցած է թէ իր երկիրը 10 միլիոն քրոնի օժանդակութիւն մը կ'ընէ Հայաստանին: Այդ գումարը կը յատկացուի կռիւներէն տուժածներուն եւ գաղթականներուն: Օժանդակութեան 6 միլիոն քրոնը Հայաստանին կը փոխանցուի ՄԱԿ-ի Գաղթականներու Գրասենեակի գլխաւոր կառավարիչին, իսկ 4 միլիոնը ԻՒՆԻՍԷՖ-ին միջոցաւ:

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՍՊԱՅԱՊԵՏՆԵՐՈՒ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի եւ Գերմանիոյ միջեւ գոյացած պաշտպանութեան գծով համագործակցութեան համաձայնութեան շըրջագծին մէջ Գերմանիոյ Պաշտպանութեան նախարարութենէն երկու սպայապետեր՝ Շթայնպէրկ եւ Օվըն օրերս Հայաստան կ'այցելէին ուսումնասիրութիւններ կատարելու համար: Անոնք առիթն ունեցած են նաեւ ծանօթանալու հայկ. մշակոյթին եւ ճարտարապետութեան: Փոխ այցելութեամբ Գերմանիա կը մեկնի հայ ռազմագէտներու պատուիրակութիւն մը:

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐԱԳԻՐ

Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետութեան հռչակման 44-րդ տարեդարձին առթիւ վարչապետ Հ. Բագրատեան շնորհաւորական հեռագիր մը ղրկած է Չինաստանի նախագահ Լի Փէնկին, որ իր կարգին շնորհակալութեան հեռագիր մը ղրկած է:

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան Նոյ. 3-ին խորհրդակցական հանդիպում մը ունեցած է ուսանողական եւ երիտասարդական մարմիններու ներկայացուցիչներուն հետ, որու ընթացքին ծանօթացած է ուսանողական խորհուրդներու կառոյցին, գործունէութեան եւ իրաւասութեանց: Տեղի ունեցած է միտքերու փոխանակում՝ ուսանողական կեանքի հարցերու շուրջ:

ՅՈՅՆ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջերս Հայաստան ժամանած Յունաստանի լիազօր դեսպան Լէոնիտաս Խրիսանթոփուլոս Նոյ. 2-ին դասախօսութիւն մը տուած է «Հրաչեայ Աճառեան» համալսարանին մէջ: Դեսպանը Աթէնքի Արիստոտելիս համալսարանին անունով համագործակցութեան պայմանագիր մը կնքած է համալսարանի վարչութեան հետ ու նաեւ յայտնած որ ի մօտոյ Յունաստանէն դասախօսներ կուգան Հայաստան, յունարէնի դասընթացքներ կազմակերպելու:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿՆԵՐԸ

Կառավարութիւնը սահմանած է մանկական երաժշտական, գեղարուեստի եւ արուեստի դպրոցներու կրթաթոշակները: Անոնք պէտք է համապատասխանեն դպրոցին տուեալ տարուան պիւտճէէն իւրաքանչիւր երախայի համար եղած ծախքերուն 5%-ին:

ԿԱՌՔԻ ԳՈՐԾԱՏԱՆ 50-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Երեւանի կառքերու գործատունը աւարտած է իր 50 տարիները: Այս առթիւ նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան շնորհաւորելով գործատան ներկայի եւ նախկին բանուորները, վարչութիւնը, նշած է թէ գործատունը ստեղծման օրէն ի վեր 20 անգամ բազմապատկած է իր արտադրութիւնը և յոյս յայտնած է որ ան կը բարելաւէ արտադրանքի որակը եւ իր աջակցութիւնը կը բերէ նորաստեղծ Պետութեան տնտեսական հիմքերուն ամրապնդման:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ 30 ՏԱՐԵԿԱՆ

Երեւանի Բժշկական Հիմնարկը բոլորած է իր երեսուն տարիները: Այս առթիւ Նոյ. 4-ին գումարուած նիստին Առողջապահութեան նախարար Արա Բաբլոյեան ոգեկոչած է Հիմնարկի հիմնադիր Սուրէն Աւդալբեկեանը, յիշելով անոր վաստակը բժշկական գիտութեան ու կրթութեան բնագաւառներուն մէջ ու յայտնած է թէ նախարարութեան որոշումով Հիմնարկը այսուհետեւ կը կոչուի իր հիմնադիրին անունով:

«ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՀԱՑԻՒ» ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանի բժշկական կարգ մը հիմնարկներուն մէջ, Նոյ. 4-էն սկսած է Հայ Առաքելական Եկեղեցիի Արեւելեան Ամերիկայի Թեմի Հայ Օգնութեան Ֆոնտին այն նախաձեռնութիւնը, որուն նպատակն է 1992 Հոկ. 20-էն մինչեւ 1993 Ապրիլ 19 ժամանակաշրջանին ծնած երեւանաբնակ բոլոր մանուկներուն մանկական սնունդ բաշխել: «Ոչ միայն հացիւ» ծրագիրը կը նախատեսէ երախաներուն բաշխել բացի սնունդէ, նաեւ «Մկրտութիւն եւ դրոշմ» գրքոյկը եւ շղթայով խաչ մը:

ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ԲԱՇԽՈՒՄԸ

Միացեալ - Նահանգներու աւետարանական Ընկերակցութեան ղրկած մթերային օժանդակութեան Գիւմրիի կարօտեալներու բաշխումը ստանձնած են Հայ Առաքելական եւ Աւետարանական եկեղեցիները: Բաշխումը կը կատարուի հաշմանդամներուն, ծնողազուրկ երախաներուն, առանձին մայրերուն և ծերերուն, ինչպէս նաեւ աւելի քան չորս անչափահաս երախաներ ունեցող ընտանիքներուն:

ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ ՀԵՏ

Նոյեմբեր 5-ին Արտաքին Նախարար Վահան Փափազեան եւ միջազգային Կարմիր Խաչի Հայաստանի ներկայացուցիչ Էրվին Պոյի համաձայնագիր մը ստորագրած են կազմակերպութեան կարգավիճակին կապակցութեամբ: Ապա տեղի ունեցած է մամուլի ասուլիս մը, որու ընթացքին ընդգծուած է այս համաձայնագրին կարեւորութիւնը: Պ. Պոյի խօսած է Կարմիր Խաչին գործունէութեան մասին՝ Հայաստանի եւ Ղարաբաղի մէջ եւ պատասխանելով հարցումի մը, ըսած է թէ նման համաձայնագիր կարելի չէ ստորագրել ԼՂՀ-եան հետ, նկատի ունենալով որ ան միջազգային ճանաչում չէ ստացած:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. -- Գեղամ Տէվէճեան 1000 Ֆր.:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Պերճուհի Արապաճեանի մահուան առթիւ, Պերճ Տինանեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Լէյն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Սրբուհի Քէշիշէֆի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց զաւկին եւ ազգականին՝ Ժիլպէռ Քէշիշէֆի մահուան առթիւ:

A la question souvent posée

Que fait l'UGAB en Arménie ?

M. LEON KEBABDJIAN
Président du Comité Régional de France de l'U.G.A.B.

répondra
le Samedi 20 Novembre à 20 h précises
à l'appui d'un film vidéo
au Siège de l'U.G.A.B.
327, Bd Michelet, Marseille 9e

Un cocktail suivra

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղին վիճակահանութեան խաղը «Loto» տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կիրակի Դեկտեմբեր 5--ին, ժամը՝ 3--ին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացաւ՝ Տիկին Ալիս Քէօլէյեանէն 500 Ֆր. ի նպաստ դպրոցին, Տիկին Ա. Աւլանեանէ 500 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի Տիկին Զպուքճեանի մահուան առթիւ, Տիկին Ս. Եոլքարտաշեանէն 500 Ֆր. ի նպաստ դպրոցին, Տիկին Մ. Վարդանեանէն 300 Ֆր. ի նպաստ դպրոցին:

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS
EXPOSITION
Du 29 Octobre au 30 Novembre
Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Մովսէս Մազմանեանի մահուան առթիւ «Յառաջ»ին կը նուիրեն. -- Կարօ Շիմշիրեան եւ ընտանիքը 500, Խաչիկ Նաճարեան եւ զաւակները 500, Հենզել Գեղամեան 300, Պչաքճեան ընտանիքը 250 Ֆր.:

EN LIEU ET PLACE DE FLEURS

A la mémoire de *Movsès Mazmanian*, M. Ming, réstaurant chinois «Au rendez-vous des amis» fait un don de 300 F. à «Haratch».

ՃՇԴՈՒՄ

ՊԱՆՏՈՒ. --
Տէր եւ Տիկին Թովմաս Թովմասեանի 1000 Ֆր.ի նուէրը Հայ մարտիկներու Օժանդակ Միութեան (տես՝ «Յառաջ», Նոյեմբեր 6) եղած է
ՅԱԿՈԲ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆԻ
մահուան առթիւ: Նոյն տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Թ. Թովմասեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼ

Ընդառաջելով Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակի Հարաւային Ֆրանսայի Փոխանորդ՝
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԸՐՃԵԱՆԻ
հրաւէրին, Գերմանիոյ Հայոց Թեմի առաջնորդ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆ
Նոյեմբեր 13 -- 15-ի օրերուն, հիւրը կ'ըլլայ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդի եւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչական ժողովի:

Այս առթիւ տեղի կ'ունենան հետեւեալ հանդիսութիւնները:

Շաբաթ, Նոյեմբեր 13
Ժամը 17.30-ին, Գարեգին Եպիսկոպոսի «Հրաշափառով» մուտքը Մայր Եկեղեցի, եւ ողջոյնի ու բարի գալստեան արարողութիւն:
Ժամը 18--ին, խորհրդակցական հանդիպում գաղութի հայ հոգեւորականաց հետ:

Կիրակի, Նոյեմբեր 14
Ժամը 10--ին նախագահութեան ներքոյ
ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԸՐՃԵԱՆԻ
կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ՊԵՔՃԵԱՆ
Յաւարտ պատարագի կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն՝ ի յիշատակ Պոլսահայ Մշակութային Միութեան հանգուցեալ անդամներուն:
Ժամը 13-ին, ի պատիւ Գարեգին Եպիսկոպոսի, ընդունելութիւն -- ճաշ Արծրունի Չրպաշեան սրահին մէջ:

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 15
Ժամը 10--ին, Մարսէյլի գաղութի եկեղեցական եւ ազգային ներկայացուցիչներու հանդիպումը Գարեգին Եպիսկոպոսի հետ՝ ծանօթանալու գերմանահայ գաղութի ազգային -- եկեղեցական կեանքին:
Ժամը 19.30--ին Շրջանային Խորհուրդի եւ Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան կազմակերպած հրաժեշտի ընդունելութիւն -- ճաշ ի պատիւ Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեանի:

«ASSOCIATION NAREG»
ENGHIEN

SOIRÉE ANNUELLE

Samedi 13 Novembre de 20h30 à 2h
Animée par
l'Orchestre «A n i»
Renseignements et réservations au :
48. 41 49. 37 / 34. 17. 29. 26.

ԲԻՒԶԱՆԴ ԱՐԱՊԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Բիւզանդ Արապեանի մահուան տարելիցին առթիւ, ԻՒՔՖԱՖ-ը (Ֆրանսահայ Մշակութային Միութիւն), իր եղբայրները եւ բարեկամները կը հրաւիրեն յիշատակի եւ մեծարանքի ցերեկոյթի մը, Կիրակի, Նոյեմբեր 14, ժամը 16--ին
6, Cité du Wauxhall, Paris 10e
M° République
Խօսք կ'առնեն. -- Արմէն Բարսեղեան, Արթիւր Պէյլէրեան եւ Ժօրժ Սարեան:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Յանձնախումբը կը յայտնէ, որ Կիրակի, Դեկտեմբեր 11-ին իր կազմակերպած
«Հայկական խոհանոցի Օր»ը
յետաձգուած է, որուն համար ներողութիւն կը խնդրէ:

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

FRANCE 2
Dimanche 14 Novembre à 9 heures 30
AU KARABAGH AVEC LA FONDATION BULLUKIAN

GALERIE FRAMOND
3, rue des Saints-Pères, Paris 6e

Douze Peintres dans la Cité

EXPOSITION
du 4 Novembre au 31 Décembre
tous les jours ouvrables de 10h à 12h30
et de 14h30 à 19h.

CENTRE CULTUREL SAHAK - MESROP
339, Avenue du Prado, Marseille 8e

RECITAL

ARAXE MANSOURIAN
Cantatrice d'Arménie (Soprano lyrique)
&
ARTHUR AHARONIAN
Piano
Programme :
Komitas, Verdi, Berberian, Schubert Sayat-Nova, Ganatchian
Mardi 16 Novembre à 20 h 30
Salle «Ardzrouni Tcherpachian»
Réservation 91 77 84 70

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ԿՈՉ

«Նայիրի» պարախումբին մաս կազմել փափաքող սկսնակ եւ փորձառու պարողներու հանդիպում: Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 22, ժամը՝ 20-ին Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրեան սրահ
17, Rue Bleue, Paris 9e
Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝
39 -- 87 -- 58 -- 82
Թիւին:
Փորձի օրեր.
-- Երկուշաբթի, ժամը 20.30-էն 22.30:
17, Rue Bleue, Paris 9e
-- Հինգշաբթի, ժամը 21--էն 23:
Salle du Stade Léo Lagrange, Arnouville

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Une *Grande Tombola* est organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France au profit de ses œuvres.
1er Prix : 1 Renault Twingo.

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-svoiétiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 15 novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au FONDS ARMENIEN DE FRANCE
BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

ENFIN DISPONIBLE!

MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL

WESTERN ARMENIAN HANDBOOK FOR NON-ARMENIAN SPEAKERS

- Une méthode novatrice et radicale pour apprendre à *parler*, lire et écrire l'arménien.
- Une méthode audiovisuelle testée avec succès auprès des adultes et des jeunes scolaires.
- Une méthode utilisable chez soi et en cours collectif.

3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement) contenant les dialogues des leçons - sketches et les chansons, l'enregistrement des leçons d'écriture, ainsi que les exercices structuraux.

Prix spécial de souscription jusqu'au 31 Décembre 1993, les 3 volumes et les 4 cassettes audio : 550 F. (plus 50 F. frais d'expédition). Après cette date, le Manuel complet sera vendu 700 F. (plus 50 F. frais d'expédition).

Pour recevoir, envoyez vos bulletins de souscription avec vos chèques à l'ordre de l'auteur - éditeur :
Mme Hilda Kalfayan-Panossian.
8, rue Lamennais, 92370 Chaville,
Tél. : (1) 47 - 50 - 97 - 51.

BULLETIN DE SOUSCRIPTION, A DETACHER ET A ENVOYER

Nom :
Prénom
Adresse :
.... Tél :
Désire recevoir exemplaire(s) du Manuel d'Arménien Occidental Pour les Non-Arménophones (3 volumes et 4 cassettes audio) et envoie F. par chèque. Signature :

ՕՐԱՑՈՅՑ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով մը կը գումարէ Շաբաթ, Նոյեմբեր 13--ին առաւօտեան ժամը 10--ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, 75009 Paris
Օրակարգը կարեւոր ըլլալով, բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 13-14
SAMEDI-DIMANCHE
13-14 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.192 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.193

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶ -- ՊՈՐՏՕ կառուղիին վրայ պատահած ծանրակշիռ արկածը, երկու օր ետք ալ անբացատրելի կը մնար: Նոյեմբեր 10-ի իրիկունն է որ երեք բեռնատար սայլեր եւ 37 ուղեւոր կառքեր իրարու կը բախէին, թաց սալայատակին վրայ եւ գրեթէ բոլորը մէկ կրակ կ'առնէին: Սկիզբը կարծուեցաւ որ բեռնատար կառքը փանելանիւթ կը փոխադրէր եւ հրդեհը անկէ ծագած էր, յետագային հաստատուեցաւ որ ան պարապ էր եւ հրդեհը ծագած էր բախումներէն ետք, կառքերէն իսկ վառած չամանէն: Գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուի արագութիւնը, մանաւանդ անձրեւի ատեն: Զոհերու մասին, երկու տարբեր թիւեր կը տրուէին նահանգապետարանին եւ դատախազին կողմէ, առաջինին համաձայն 17 մեռեալ կայ եւ 47 վիրաւոր (որոնց մէկ մասը շատ ծանր վիճակի մէջ), երկրորդին համաձայն 15 մեռեալ կայ եւ 49 վիրաւոր: Փոխադրութեանց Նախարարը տեղւոյն վրայ գացած էր (Միռամպօ, Շառանթ -- Մառիթիմ) եւ խիստ յայտարարութիւն ըրած այս առընչութեամբ, հաստատելով որ Ֆրանսան է որ կառքի արկածներու մրցանիշը կը կոտրէ, իր դրացիներուն բաղդատմամբ, որովհետեւ վարորդները ոչ մէկ կանոն կը յարգեն: Քննիչ յանձնախումբ մը նշանակած է ճշդելու համար արկածին պարագաները եւ վճռած է միջոցներ ձեռք առնել որոնք կրնան շատ ժողովրդական չըլլալ: Օրը 25 հոգի կը մեռնի Ֆրանսայի ճամբաներուն վրայ: Ըստ երեւոյթին, եւ հակառակ սկզբնական լաւատես յայտարարութեանց, նիշերու հաստատումը ոչ մէկ օգուտ ունեցած է:

1918-Ի ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ 75-րդ տարեդարձը ոգեկոչուեցաւ ըստ աւանդութեան: Նախագահ Միթերան ծաղկեպսակ մը դրաւ Անծանօթ Զինուորի շիրիմին եւ քանի մը շքանշաններ բաշխեց: 1914 -- 1918-ին Նախկին ռազմիկի չգոյութեան պատճառաւ, ի պատուի էին, մասնաւորաբար, Ափրիկէի բանակի ռազմիկները: Ռըթոնտի մէջ ալ (ուր ստորագրուած է Զինադադարը) Նախարարապետ Պալատիւր ոգեկոչած է Նոյեմբեր 11-ը եւ հաստատած, ի տես այսօրուան կացութեան, որ խաղաղութիւնը երբեք ձեռք ձգուած չէ: Նախագահ Միթերանի կողմէ ծաղկեպսակ չէ դրուած Փէթէնի շիրիմին, որ սակայն ծածկուած էր բազմաթիւ ծաղկեպսակներով:

ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԻ Զինուորական Ցատուկ Ատեանը (պատերազմական վիճակի) 15 մահավճիռ արձակած է ՓՔՔ-ի զինուորեալներու դէմ, 14 ուրիշներ ալ ցկեանս բանտարկութեան դատապարտուած են: Այս նոյն Ատեանին անցեալին արձակած մահավճիռները երկու անգամ բեկանուած են Անգարայի բեկանիչ Ատեանին կողմէ: Կրնայ նոյնը պատահիլ: 1987-էն ի վեր, ոչ մէկ մահավճիռ գործադրուած է Թուրքիոյ մէջ որ կ'ուզէ դէշ տպաւորութիւն չթողուլ արտաքին աշխարհին առջեւ, մարդկային իրաւանց մարզին մէջ:

ՆԱՆԹԻՒԱՅԻ Թուրք իմամը արտաքսուեցաւ Ֆրանսայէն: Բացէ ի բաց յայտարարած էր որ իսլամի օրէնքները Ֆրանսայի Հանրապետութեան օրէնքներէն առաջ կ'անցնին: Ինք էր նաեւ պատասխանատուն շրջանին Կզաւիէ -- Պիշա լիսէի չորս աշակերտուհիներու չարքրի պատմութեան: Ծանօթ է որ Էն նահանգի այս քաղաքին լիսէի տնօրէնը անընդունելի կը գտնէր որ աշակերտուհիները դասի գան չարքրով: Հիւսէյին Քոնուշ, Թուրք իմամը «Ֆիկարօ»ին հարցազրոյց մըն ալ տուած էր, ուր կը շեշտէր. -- «Ալլահի օրէնքին պէտք է հետեւիլ նախքան ֆրանսական օրէնքին»:

ՓԱԹՐԻՔ ՏԷՎԷՃԵԱՆ, ամիս մը առաջ տեղեկագիր մը պատրաստած էր զոր Ազգ. Ժողովի յանձնախումբը մերժեց վաւերացնել եւ ըստ որուն Ֆրանսա պէտք է ստորագրէր ԿԱԹԹ-ի համաձայնագիրը: Վրդոված հողագործներ զինք հրաւիրած էին վիճաբանական հանդիպումի մը եւ Անթոնիի քաղաքապետ -- երեսփոխանը ընդունած էր: Նանսիի մէջ է որ, առջի օր, տեղի ունեցած է վեց ժամ տեւող մտքերու բուռն փոխանակութիւնը «Երիտասարդ Հողագործներու Նահանգային Կեդրոնին» վարչական խորհուրդի ութ անդամներու հետ (23-էն 29 տարեկան): Ըստ Փաթրիք Տէվէճեանի, եթէ ԿԱԹԹ-ի մէջ միայն հողագործութեան հարց ըլլար, համաձայն կ'ըլլար, բայց, կ'ըսէ՝ «պէտք է ստորագրել հակառակ հողագործութեան: Համոզուած եմ որ կառավարութիւնը ուրիշ ելք չունի»: Հողագործներուն համար, Տէվէճեան կը տրամաբանէ «տարրին տնտեսագէտ»ի նման. ԿԱԹԹ-ը կը նշանակէ մէկ միլիոն նոր գործազուրկ: Տէվէճեան հրաւիրուած է քիչ մը անասնագիտութիւն ուսանիլ:

ԿԻԵՒԻ Ս. Սոֆի Եկեղեցւոյ մէջ, կոպտօրէն ձերբակալուած են Մարիա Ցվիկուն եւ ամուսինը որոնք Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 11-ին, հրաւիրած էին «Սպիտակ Եղբայրութեան» իրենց հաւատացեալները հաւաքական զոհագործման մը «կրակին, արեան եւ ջուրին մէջ»: Այս աղանդին երկու մոլեռանդները՝ «Մարիա Տեւի Քրիստոս» եւ ամուսինը՝ «Եօթներորդ Մեսիա» պատրաստած էին «Ցայտնութեան ծէսը» որ յանկարծ կէս մնացած է ուկրանական քաղաքապահքին միջամտութեան պատճառով: Շուրջ հարիւր «հաւատացեալներ» համախմբուած էին այս հաւաքական անձնասպանութեան համար: Բախումներու ընթացքին, վիրաւորներ եղած են: Ձերբակալուածները բանտ տարուած են ուր արդէն 800 ուրիշներ կան, նոյն աղանդէն, մեծ մասը Ռուսաստանէն եկած: «Սպիտակ Եղբայրութեան» այս աղանդը մեծ յաջողութիւն գտած է ռուս երիտասարդութեան մօտ որ շատ ցնցուած է Խորհրդային Միութեան քայքայումէն ի վեր: Մարիա Տեւի Քրիստոս 140 հազար «սուրբ հոգիներ» ժողված էր եւ կը հրաւիրէր պատանիներ որ ձգեն իրենց ընտանիքները, Կիեւ գան («Նոր Երուսաղէմը») ուր իր ամուսինը «Հոգիի հիմնարկ» մը ստեղծած էր: Ուկրանական Ներքին Նախարարութեան համաձայն, այս «Եօթներորդ Մեսիա»ն 52 տարեկան Ռուս մը, hիպնոզի եւ փարափսիքոլոժիի մէջ մասնագիտացած է եւ «սեռային մղձաւանջներէ» կը տառապի: Մեծ ազդեցութիւն ունի իր հետեւորդներուն վրայ:

ԷՕՐՕՏԻՍՆԷ 5,3 միլիառ Ֆրանքի կորուստ արձանագրած է այս տարի, ինչ որ աւելի մեծ թիւ մըն է քան իր փարքին եւ պանդոկներուն տարեկան առուծախը: Նախատեսուած է 950 հոգիի գործազրկումը (ներկայիս 11.100 հոգի կ'աշխատի):

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ նոր միջոցներ ձեռք առնուած են օտարականներուն դէմ: Կովկասցիներէն, գաղթականներէն, Թափառաշրջիկներէն եւ մուրացկաններէն ետք, Նոյեմբեր 8-ին նոր որոշում մը տրուած է «մերձաւոր օտար»ի քաղաքացիներու նկատմամբ, այլ խօսքով նախկին Խորհրդային Միութեան Հանրապետութիւններու: Անմիջապէս որ Մոսկուա հասնին, կեցութեան ամէնօրեայ տուրք մը պիտի վճարեն, համապատասխան իրենց նուազագոյն աշխատավարձքին 10%-ին: Ան որ չի վճարեր, անմիջապէս կ'արտաքսուի քաղաքէն կամ տուգանք մը կը վճարէ, համապատասխան 5 անգամ իր աշխատավարձքին եւ 50 անգամ, եթէ կրկնուի: Այս որոշումը որ պիտի գործադրուի Նոյեմբեր 15-էն աղէտ մըն է Աբխազիայէն եկած 10 հազար վրացի գաղթականներուն համար: Այլ Հանրապետութեանց քաղաքացիներ ալ ենթակայ են:

ՊԱՊԸ անկումի մը հետեւանքով ուսէն ոսկրաբեկում մը ունեցած է: Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած է եւ 3 վայրկեան տեւող գործողութեան մը ենթարկուած: Ունկնդրութեան մը ընթացքին է որ Յովհ. Պօղոս Բ.ի ոտքը սահած է ու ինկած:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ազդարարութիւն մը ըրած է Վրաստանի Աբխազիոյ կապակցութեամբ: «Խաղաղեցնող»ի իր դերը շեշտելով, Մոսկուա կ'ըսէ «վրացի կամ աբխազ ուժերու կողմէ Ինգուրի գետը անցնիլը ծանր հետեւանքներ կ'ունենայ»:

ՔՈՒԹՊՈԼ

Վալանսի Հայ Մարզականը 0-ի դէմ մէկ կէտով պարտուեցաւ (Նոյեմբեր 10-ին) Ռէտ -- Սթարէն: 19-րդ դիրքի վրայ է Պուրժի եւ լը Մանի մէջտեղ, 14 կէտերով: Դասաւորման գլուխն է Նիս 30 կէտով:

ԹՈՒՐՔԵՐՈՒ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԷՆ ԶԱՏ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԹՐՔԵՐԷՆ ՊԷՏՔ Է ԸԼԼԱՆ

Նոր եւ անընդունելի որոշում մը տուած են Թրքական իշխանութիւնները հայկական դպրոցներու նկատմամբ, ինչ որ արդար եւ մեծ ընդվզում ստեղծած է Պոլսոյ Հայ Համայնքին մօտ: Թուրքիոյ Կրթական Նախարարութեան պաշտօնաթերթը՝ «Թէպլիղլէր Տէրկիսի»ի Հոկտեմբերի թիւին մէջ հրատարակուած է հայ նախակրթարաններու այս տարուան դասացուցակը, ինչ որ բնական է: Անընկալն ու աննախընթացը հոն է որ այս դասացուցակին մէջ կայ թիւ 3 յօդուած մը որ կ'ըսէ. --

«ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԷՆ ԴՈՒՐՍ ԲՈԼՈՐ ԴԱՍԵՐԸ ԹՐՔԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ ՊԷՏՔ Է ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԻՆ»:

Անշուշտ, հայ վարժարաններու տնօրէնները անմիջապէս խուճապի մատնուած են, քանի որ Հանրապետութեան հռչակումէն ի վեր նման բան չէ պատահած եւ նման որոշում մը դէմ է նաեւ Լօզանի դաշնագրին թիւ 40 եւ 41-րդ տրամադրութիւններուն: Արդէն իսկ, կրթական տնօրէնութիւնը վերոյիշեալ յօդուածը գործադրելու համար, հրամանագրեր ղրկած է բոլոր հայկական վարժարաններուն:

Նոյեմբեր 11 Թուականով, Պոլսոյ հայ օրաթերթերը՝ «Մարմարա» և «Ժամանակ» լայն տեղ կուտային այս լուրին, որ մեծ յուզում ստեղծած է: Բազմաթիւ ծնողքներ, Նոյեմբեր 10-ին Պատրիարքարան դիմած են, անոր միջամտութիւնը խնդրելով եւ հոս է որ ուրիշ անընական երեւոյթ մը պարզուած է՝ Մեսրոպ Արք. հարկաւոր լուսաբանութիւններ տալէ ետք, որպէս վերջին խօսք ըսած է թէ Պատրիարքարանը այս հարցին մէջ չէր կրնար կառավարութեան եւ իրենց միջեւ միջնորդի դեր կատարել:

Նախքան մեր կողմէ խորհրդածութիւններ այս ցաւոտ հարցին եւ Պատրիարքարանի «չէզոք» դիրքին մասին, ստորեւ կուտանք Պոլսոյ մեր պաշտօնակիցներուն հրատարակած արձագանգը այս առընչութեամբ, Նոյեմբեր 11 Թուականով:

« Նոյեմբեր 10-ին, կէսօրէ յետոյ խումբ մը ցաւալից ծնողքներ Պատրիարքարան դիմեցին ի ձեռին ունենալով Կրթական Գործոց Նախարարութեան կողմէ Հայ վարժարաններուն ուղղուած մէկ նոր հրահանգը եւ երկար սպասումէ մը ետք ընդունուեցան Պատկառելի Կրօնական Ժողովի ատենապետ՝ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանի կողմէ:

«Ծնողքները տարիէ մը ի վեր դպրոցական շրջանակներէ շշուկներ լսեր էին եւ ի վերջոյ Նախարարութեան պաշտօնագիրը ձեռք անցընելով ստուգած էին, թէ այսուհետեւ վարժարաններու տնօրէնութեանց կը հրահանգուէր հայերէն լեզուի դասէն բացի, բոլոր դասերն աւանդել Թրքերէնով:

ԱՌԱՋԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳԸ

«Նախկին Կրթական Գործոց Նախարարներէն Քէօքսալ Թոփթանի շրջանին, 318 համար եւ 1992 Սեպտեմբեր 25 Թուակիր որոշմագրով, Նախարարութեան կողմէ Գատըգիւղի Արամեան -- Ունճեան Երկրորդական Վարժարանին կը տեղեկագրուէր նորահաստատ պատրաստական դասարանի առաջին եւ երկրորդ եռամսեաներուն եւ յաջորդ երեք տարիներու դասընթացքներու շաբաթական ժամանակացոյցը, որուն կ'աւելցուէին հետեւեալ հրահանգները. - «Կրօնագիտութեան դասը իրենց կրօնքին համաձայն Թրքերէն լեզուով կ'աւանդուի» եւ երկրորդական վարժարանի «Գիտութեան եւ Թուաբանութեան դասերն ալ Թրքերէն լեզուով կ'աւանդուին»:

«Նոյն պարունակութեամբ, նոյն Թուականով եւ 316 համար ուրիշ որոշմնագիր մըն ալ կը յղուէր Թադէոսի Խաեան Վարժարանին եւ նոյնպէս կը հրահանգուէր գիտութեան, Թուաբանութեան եւ կրօնագիտութեան դասերուն Թրքերէն լեզուով ուսուցումը:

«Մեր երկրորդական վարժարաններու տնօրէնութիւնները Հոկտեմբեր 1992-ին Պոլսոյ Կրթական Գործոց Տնօրէնութեան միջոցով Նախարարութեան դիմած էին, որ հայ վարժարաններու կանոնագրութեան համաձայն կրօնագիտութեան, գիտութեան եւ Թուաբանութեան դասերն ալ հայերէն լեզուով պէտք է դասաւանդուէին, ուստի խնդրած էին, որ Նախարարութիւնը վերատեսութեան ենթարկէ 1992 Սեպտեմբեր 25 Թուակիր 316, 317 եւ 318 համար որոշումները: Հակառակ, որ աւելի քան տարի մը անցած է, վերոյիշեալ դիմումէն, մեր վարժարանները որեւէ պատասխան չեն ստացած:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀՐԱՀԱՆԳԸ

«Այս շաբաթ շրջանառութեան եղող 2392 թիւ պաշտօնագրին մէջ ալ, այս

(Շար.ը Դ. էջ)

Ռ. ՀԱՏՏԷՃԵԱՆԻ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ 200-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

(Բ. եւ վերջ)

Սիրելի բարեկամներ, եթէ այսօր հաւաքուած ենք ողջունելու համար հայ լրագրութեան 200-ամեակը, մենք պէտք է յարգանքով ու անմոռաց երախտագիտութեամբ յիշենք նաեւ բոլոր այն սիրելի ու անհամար մարդիկը, որոնք սա երկուհարիւր տարիներու ընթացքին հայ թերթի ու հայ լրագրութեան ասպարէզէն ներս, յօդուածներով, խմբագրականներով, լրագրական հաղորդումներով, բանաստեղծութիւններով ու գրականութեամբ, գրախօսութեամբ կամ ուսումնասիրական աշխատասիրութիւններով, մինչեւ իսկ գրաշարութեամբ եւ փորձերու սրբագրութիւններով, ապրեցուցին մեր հիանալի լեզուն եւ վառ պահեցին Մեսրոպ Մաշտոցին վառած ջահը: Մեր ժողովուրդը չի կրնար մոռնալ զանոնք եւ այսօր երախտագիտութեամբ կը յիշէ զանոնք, ինչպէս յիշեցինք Շմաւոնեան Քահանան եւ անոր անանուն աշխատակիցները, ուրախակից երիտասարդները: Հայերէն թերթը այսօր ալ աշխարհի տարածքին վրայ մեր կարծածէն շատ աւելի լայն թիւով հայ մարդոց համար հայերէն լեզուին բերդն է ու դպրոցը: Միայն խմբագիր մը գիտէ թէ աշխարհի վրայ մինչեւ ուր կը հասնի Մեծասքանչով արձակուած իր ձայնը: Աշխարհի ամէնէն հեռաւոր ափերուն վրայ, օտարութեան ճանկըլներուն մէջ կորսուած ու առանձին մնացած ինչ հայ հոգիներ կան, որոնք հայերէն լեզուի նկատմամբ իրենց պապակն ու պաշտամունքը գոհացնելու համար միայն հայերէն թերթի մը ճամբան կը սպասեն: Եւ ես վստահ եմ որ, ինծի նման, բոլոր իմ պաշտօնակիցներս ամենամեծ երջանկութիւնը կը զգան, երբ կ'անդրադառնան որ հեռաւոր ափերու վրայ մարդիկ հայերէն թերթի մը շնորհիւ կը պահեն իրենց լեզուն, եւ իրենց ազգային գիտակցութիւնը: Եւ ինծի նման, բոլոր հայ խմբագիրները վստահաբար կը հաւատան որ կ'արժէ այս թերթը հրատարակել որքան ալ քիչ թիւով ընթերցողներ սպասեն անոր ճամբան:

Բայց հայ թերթը ուրիշ կարեւոր պարտականութիւններ ալ ունի անշուշտ եւ մենք չենք կրնար անտեսել զանոնք: Հայ թերթը, այլեւս հայերէն ըլլայ կամ օտարալեզու, հայ ժողովուրդին զաւակները հաղորդ կը պահէ հայ ժողովուրդին համար ճակատագրական եղող, կամ սա կամ նա տեսակէտէ կարեւորութիւն ներկայացնող բոլոր իրադարձութիւններուն հետ: Սփիւռքահայ մարդը ո՞ւրկէ պիտի գտնէ իր հայրենիքէն, իր ապրած գաղութէն, կամ այլ գաղութներէն ներս պատահած իրադարձութիւններու մասին յագեցնող լուրեր ու տեղեկութիւններ: Օտար լրատու գործակալութիւնները մեր մասին պիտի խօսին այն ատեն միայն երբ երկրաշարժ մը ունենանք, կամ պատերազմ մը ունենանք, կամ այլ կարեւոր դժբախտութիւն մը ունենանք: Այդ ալ երկու տողով միայն, կարծես ա՛լ աւելի լարելու համար մեր հետաքրքրութիւնը, քան թէ յագեցնելու համար զայն: Եւ թէ այդ երկու տողնոց լուրերն ալ ընդհանրապէս պիտի տրուին մեզ բարկացնող ոճով, մեզի նկատմամբ թշնամական տրամադրութիւններով: Օտար լրատու գործակալութիւնները կրնա՞ն հասկնալ մեզ: Անոնցմէ խեր չկայ մեզի եւ ատիկա բնական է: Մեր հայկական թերթերն են որ պիտի յագեցնեն մեր ամբողջ պապակը եւ մեզ հաղորդ պիտի պահեն աշխարհասփիւռ մեր եղբայրներուն ու քոյրերուն ապրած կեանքին հետ: Հայ մարդոց, հայ գիտնականներուն, հայ արուեստագէտներուն յաջողութիւնները, հայ քաղաքագէտներու ու դիւանագէտներու գործունէութիւնը, հայ ազգային հաստատութիւններու, եկեղեցիներու ու դպրոցներու գործունէութիւնը, եւ տակաւին մեր ժողովուրդին առօրեային, անցեալին ու ապագային վերաբերեալ բոլոր նիւթերը մեզի պիտի հասնին հայկական թերթերու սիւնակներէն: Հայ գրասէր մարդը «Նիւ Եորք Թայմզ» թերթին մէջ չէ որ Կաղանդի Օրով պիտի կարդայ Դանիէլ Վարուժանէն կամ Մեծարենցէն բանաստեղծութիւն մը: Եւ ան որ միայն «Նիւ Եորք Թայմզ» կը կարդայ, աշխարհի բոլոր իրադարձութիւններէն տեղեակ պիտի ըլլայ անշուշտ, բայց կեանքին մէջ մէկ անգամ իսկ լսած պիտի չըլլայ Դանիէլ Վարուժանին անունը:

Սիրելի բարեկամներ, այս ոգիով է որ հայ լրագրութիւնը մեր դարասկիզբի ողբերգական օրերէն ասդին Սփիւռքի մէջ իրարու կապուած եւ իրարմէ տեղեակ պահեց հայ ժողովուրդին ցիրուցան զաւակները: Այդ վշտահար ու երբեմն հացի կարօտ գաղթականներուն սրտին մէջ հայ թերթը վառ պահեց ազգային ինքնութեան գիտակցութիւնն ու հպարտութիւնը: Եթէ հայ թերթերը չըլլային, աշխարհացրիւ այդ բեկորներն ալ իրենց կարգին զոհ կ'երթային ամենակուլ ովկիանոսին, նոր կորուստներ աւելցնելով արդէն մեր ունեցած կորուստներուն վրայ: Պէտք է փառք ու պատիւ ընծայել բոլոր այն խմբագիրներուն ու գրաշարներուն, որոնք այդ փոթորկալից օրերուն, հերոսաբար փարեցան հայ գիրին ու լեզուին եւ այդ տխուր օրերը կամրջեցին մեր այսօրուան օրերուն:

Հայ մամուլը այսօր եւս նախախնամական պարտականութիւն ստանձնած է, որովհետեւ մեր ժողովուրդը կ'ապրի ճակատագրական իրադարձութիւններ: Յայտնի է թէ ինչպիսի փորձութեան մը մէջէն կ'անցնինք եւ աշխարհացրիւ մեր քոյրերն ու եղբայրները այժմ անձկութեամբ կը հետեւին բնաշխարհէն հասնող լուրերուն: Մամուլն է որ մեր այդ քոյրերն ու եղբայրները կը պահէ իրենց ազգային հետաքրքրութիւններուն ծիրին մէջ, որպէսզի գիտնան, մտածեն, վերլուծեն, օժանդակեն, եւ եթէ ուրախանալիք բան կայ, ուրախանան, եւ եթէ տխրելիք բան կայ, տխրին, տխրութեան մէջ իսկ միասնական ոգի ցոյց տան, սրտակցին, բանով մը մխիթարեն, բանով մը թեթեւցնեն ուրիշին հոգը:

Բայց հայկական թերթը ունի եւ միշտ ունեցած է ուրիշ պարտականութիւն մըն ալ: Մեր մշակոյթին լաւ հաղորդիչը դառնալ: Այս կերպով է որ հայերէն թերթը կը կատարէ նաեւ պատմաբանասիրական հանդէսներու, գրական ամսաթերթերու, գեղարուեստական թերթերու պարտականութիւնը: Թերեւս բոլոր ընթերցողներուն հասանելի պիտի չըլլայ, բայց հայ թերթը իր ընթերցողներուն պիտի առաջարկէ նաեւ մեր մշակոյթէն ու մեր գրականութենէն էջեր, պիտի հրատարակէ արուեստի յաւելուածականներ եւ պիտի դառնայ այն խոհանոցը, ուր կ'եփին մեր մշակոյթին ամէնէն համեղ ճաշերը: Շատ անգամ ուրիշ խոհանոց չունինք, ուրիշ ճաշասեղան ալ չունինք: Հայ թերթն է որ պիտի դառնայ հայ գրականութեան ու հայ մշակոյթին փուռը, ուրկէ հացի նման պիտի բաշխուին նաեւ մեր մտքի մարդոց պտուղները: Եւ կը կարծեմ որ մեր պաշտօնակիցները, քաղաքական կեանքի ամէնէն փոթորկոտ օրերուն իսկ, քաղաքական ու հասարակական կեանքի ամէնէն առատ ու յորդահոս լուրերուն իսկ դիմաց, անպայման սիւնակներ պիտի տրամադրեն, պէտք է տրամադրեն նաեւ հայ գրականութեան ու արուեստին, որովհետեւ մեր առօրեայ ապրումներուն մէջ երբեք պէտք չէ անտեսուի հոգին, երբեք պէտք չէ անտեսուի հոգեկան սնունդը: Եթէ հոգին չսնուցանենք, պիտի տեսնենք որ շուտով պիտի կորսուի նաեւ մարմինը:

Անտարակոյս հայ մամուլը, հայ լրագրութիւնը այսօր եւս դիւրին կատարել գործ չէ ի հեճուկս այն արդիական դիւրութիւններուն, որոնք ստեղծուած են տպագրական եւ լրագրական աշխարհէն ներս: Դիւրութիւններ կան, ճիշդ է: Այսօր խմբագիրը իսկապէս նախանձելի կարելիութիւններ կրնայ ունենալ: Համակարգիչներու, լազեր տպիչներու, ֆաքսերու այս դարաշրջանին թերեւս մէկը տունը իր սեղանին վրայ իսկ կրնայ հայերէն թերթ խմբագրել ու տպել: Եթէ այս բոլորը բաղդատենք տակաւին քանի տարի առաջուան պայմաններուն հետ, պէտք է ըսենք որ այսօրուան խմբագիրը շատ երջանիկ կրնայ նկատուիլ: Բայց այդ դիւրութիւններուն քով ի վեր խմբագիրը ունի աննկարագրելի դժուարութիւններ: Օրինակ մը տալու համար ըսեմ, որ 25 տարի առաջ երբ կը ստանձնէի «Մարմարա»ի խմբագրապետութիւնը, շուրջս ունէի աշխատակիցներու, թղթակիցներու, գրաշարներու, սրբագրիչներու բանակ մը: Միայն թէ չունէի արդիական գործիքներ: Հայերէն տառերով գրաշարութիւնը այդ շրջանի գործիքներուն վրայ ուղղակի չարչարանք էր նոյնիսկ եթէ անհրաժեշտ տառերն ու սարքերը կարենայինք գտնել: Այսօր պատկերը շրջուած է: Ամէնէն արդիական գործիքները ունիմ տրամադրութեանս տակ, համակարգիչներու շնորհիւ գրաշարութիւնը եւ սրբագրութիւնները դարձած են հաճելի գործ մը, սակայն այս անգամ ալ չունինք նախկին գրաշարներու, թղթակիցներու, աշխատակիցներու ու սրբագրիչներու բանակը: Մեր մօտ, եւ վստահ եմ ուրիշ թերթերու մօտ ալ, մէկ հոգին անձնազոհ կերպով տասը հոգիի գործ կը կատարէ: Մեր պատուակալ թղթակիցները կամ աշխատակիցները, որոնք արդէն շատ ցանցառ են, անկատար հայերէնով կը գրեն, երբեմն տարբեր լեզուներով կը գրեն ու խմբագիրը կը ստիպուի մի առ մի սրբագրել կամ թարգմանել զանոնք: Հակառակ թէլէքսներու ու ֆաքսերու դրութեան, խմբագիրը կը չարչարուի հայաշխարհի լուրերը ժամ առաջ ստանալու համար, որովհետեւ աշխարհի ամէն կողմէ չունի բաւականաչափ թղթակից կամ աշխատակից: Ճիշդ է որ հայ քաղաքական կուսակցութիւններ սա վերջին տարիներուն կըրցան հաստատել իրենց լրատու կեդրոնները, որոնք իրենց թերթերուն առատ լուր կը հասցնեն հայրենիքէն դէպի Սփիւռք, բայց լուսանցքի վրայ կը մնան չէզոք կամ ոչ-կուսակցական թերթերը: Բացի ատկէ, խմբագիրներուն առջեւ կան նաեւ արեւելահայերէնի ու արեւմտահայերէնի, Հայաստանեան ուղղագրութեան կամ մեսրոպեան ուղղագրութեան հարցեր: Խղճամիտ խմբագիրի մը համար այս տարբերութիւնները հսկայ նոր աշխատանք մը կը դնեն ուսերու վրայ: Ի՞նչպէս ապահովել լեզուական միութիւն մը, լեզուական միօրինակութիւն մը: Ո՞ր բարբառին, որ լեզուին նախապատուութիւն տալ:

Եթէ ինծի հարցուի, պիտի ըսեմ որ սփիւռքահայ թերթը միայն արեւմտահայերէնը պէտք է գործածէ, որովհետեւ անոր առաքելութիւնն է արեւմտահայերէնը պահել ու պահպանել: Ճիշդ է որ Սփիւռքի մէջ Պարսկահայեր ալ կան, Հայաստանցիներ ալ կան, որոնք պիտի ուզէին արեւելահայերէն կարդալ, բայց եթէ այսօր անդին, հայրենիքի մէջ արեւելահայերէնը կը գործածուի, ասդին, Սփիւռքն ալ պէտք է գործածէ արեւմտահայերէնը: Կրնա՞նք ըսել թէ մեր սքանչելի արեւմտահայերէնը այլեւս աւելորդ դարձած է եւ մեծ բան չենք կորսնցներ եթէ զայն անտեսենք: Չենք կրնար: Եւ եթէ այսօր թղթատենք մեր սփիւռքահայ թերթերը, հայերէնի ու օտար լեզուի խառնուրդին քով պիտի գտնենք նաեւ երկու բարբառներու խառնուրդ մը, որ իմ կարծիքով առողջ չէ:

Բայց, սիրելիներ, հակառակ այս դժուարութիւններուն, որոնք կը ցցուին հայկական կամ հայերէն թերթերու խմբագիրներուն առջեւ, հայ լրագրութիւնը կը շարունակէ մնալ պատնէշին վրայ: սէր մէկը չկարդայ ու չարտասանէ զայն: կական թերթերու վրայ եւ թերեւս ալ պատճառը այն է որ հայ լրագրութիւնը հիմնուած է քահանայի մը կողմէ: Հայկական թերթերը երկինքէն իջած օրհնութիւն մըն է որ կը փոխանցեն իրենց հաւատարիմ ընթերցողներուն: Եւ այսօր եթէ բախտը կ'ունենանք ողջունելու հայ լրագրութեան երկուհարիւր տարուան գոյութիւնը, իրականութեան մէջ ողջունած կ'ըլլանք Հայուն յամառութիւնը՝ տոկալու ու իբրեւ Հայ ապրելու: Այս մէկը ուժ մըն է որ երակներուն մէջէն կը հոսի: Հայօրէն ապրելու յամառութիւն: Թերեւս մեր միակ անբռնաբարելի ուժն է ան, ո՛չ մէկը կրնայ մեր ձեռքէն առնել այդ ուժը:

Եւ սիրելիներ, այսօր եթէ կը տօնուի հայ թերթի, հայ լրագրութեան, հայ խմբագրի երկուհարիւրամեակը, այդ կը նշանակէ որ միաժամանակ կը տօնուի նաեւ հայ անանուն ընթերցողին երկուհարիւրամեակը: Երկու հարիւր տարիէ ի վեր հայերէն թերթեր կը հրատարակուին նախ անոր համար որ անձնազոհ խմբագիրներ ունեցած ենք եւ յետոյ անոր համար որ անձնազոհ ընթերցողներ ունեցած ենք: Ես միշտ կ'ըսեմ. դիւրին չէ հայկական մշակոյթ ստեղծել, եւ դիւրին չէ նաեւ հայկական մշակոյթին տէր կանգնիլ, այդ մշակոյթին սեփականատէրը հանդիսանալ: Եթէ մեր ժողովուրդին հանճարեղ զաւակները մշակոյթ կը ստեղծեն հազարումէկ դժուարութիւններով, մեր ժողովուրդին հաւատաւոր զաւակներն ալ հազարումէկ դժուարութիւններով տէր կը կանգնին այդ մշակոյթին: Մէկը կու տայ, միւսը կ'առնէ: Մէկը ի՞նչպէս կու տայ, եթէ դիմացը առնող չգտնուի: Բանաստեղծը ի՞նչպէս բանաստեղծութիւն գրէ, եթէ գրասէր մէկը չկարդայ ու չարտասանէ զայն: Հայ յօրինողը ի՞նչպէս հայկական երաժշտութիւն գրէ եթէ հայ ժողովուրդը չխանդավառուի այդ երաժշտութեամբ, չերգէ ու չպարէ այդ երաժշտութեան ընկերակցութեամբ: Եւ հայ խմբագիրը ի՞նչպէս թերթը հրատարակէ, եթէ հայ ընթերցողը չփնտռէ ու չկարդայ զայն:

Սիրելիներ, ես Պոլսոյ մէջ մարդիկ գիտեմ, որ ամէն օր շոգենաւով մէկ կղզիէն միւս կղզին, Պուրկազ կղզիէն Գնալը կղզի կ'երթան ու կը վերադառնան օրուան հայերէն թերթը գնելու համար: Թերթի մը փոխարժէքին կրկնապատիկը կը վճարեն թերեւս երթեւեկի համար, թերթ մը կարդալու տրամադրուած ժամանակին կրկնապատիկը կը վատնեն այդ թերթը ապահովելու համար: Եւ ատիկա՝ ամէն օր: Այս ի՛նչ զոհողութիւն է, ի՛նչ տոկունութիւն է, ի՛նչ հաւատարմութիւն է: Ես Պոլսոյ մէջ գիտեմ ութսուն տարեկան ծերունիներ, որոնք ամէն օր գաւազաններով փողոց կ'իջնեն, շնչասպառ ահագին ճամբայ կը քալեն օրուան թերթը գնելու համար: Անոնց համար օրը երբեք չաւարտիր առանց հայերէն թերթը կարդալու: Ի՞նչպէս չես համբուրեր այդ մարդոց ձեռքը, ինչպէս չես ուխտեր անոնց համար միշտ քիչ մը աւելի լաւ թերթ մը հրատարակել, անոնց հաւատարմութեան ու սիրոյն արժանի մնալ:

Այսօր, Շմաւոնեան քահանայի ու անդարձ մեկնած հայ մտաւորականներու յիշատակը ոգեկոչեցինք: Մենք անձայն կերպով ու լռելեայն, յիշատակած ըլլանք նաեւ այն համեստ ու անանուն անհամար ընթերցողները, որոնք երկու հարիւր տարիէ ի վեր կը կարդան հայ թերթը եւ զայն կ'ապրեցնեն իրենց տաքուկ շունչով: Մենք խմբագիրներս յաճախ կը զգանք անոնց այդ տաքուկ շունչը, կը զգանք անոնց ուրախութեան արցունքի այն կաթիլները, որոնցմով կը թրջուին մեր թերթերը: Հազար սէր ու պատիւ այդ հայ ընթերցողներուն:

Սիրելիներ, ես այսօր շատ հեռուներէն գալով է որ կը խօսիմ ձեզի հետ: Դուք ալ չեմ գիտեր թէ որքան հեռուներէն եկած էք զիս լսելու համար: Կրնայ կարծուիլ որ հեռաւոր մարդոց ժամադրութիւն մըն է այս: Բայց աշխարհագրական այս հեռաւորութիւնները խաբէական են: Մենք իրականութեան մէջ քով քովի կ'ապրինք եւ ամէն օր կը լսենք մէկզմէկու սրտի ձայները: Որովհետեւ կայ հայ թերթը, որ մեզ կը կապէ իրարու ու կը մօտեցնէ իրարու: Մենք յաղթահարած ենք հեռաւորութիւնները եւ ինչպէս քիչ առաջ ալ ըսի, կազմած ենք ամբողջ աշխարհի վրայ տարածուած ընտանիք մը, որուն անդամները, որքան ալ իրար չտեսնեն, որքան ալ իրարմէ հեռու ըլլան, կը կազմեն մէկ սիրտ, մէկ մարմին: Եւ այս միասնութեան մէջ իրենց մեծ ու անխորտակելի բաժինը ունին Շմաւոնեան քահանայի նման համեստ մարդու մը կողմէ հիմնուած առաջին թերթին բոլոր յաջորդները:

Կեցցէ՛ հայ թերթը, կեցցէ՛ հայ ընթերցողը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻԱՄԱՆԹՕ

Բանաստեղծութիւններ

Նիւթերու ընտրութիւն եւ խմբագրութիւն
ՁՈՒԼԱԼ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Մխիթարեան Հրատարակութիւն՝ «Գրական ցոլքեր» շարք թիւ 27

Վենետիկ, Ս. Ղազար, 1993

ԿԻԼԻԿԻԱՅԷՆ ՓԱՐԻԶ ԳԵՂԵՑԻԿ ՀԱՑԿԱԿԱՆԸ

Ինչպէս գրուեցաւ բազմաթիւ հանդիսութեան թղթակցութեան մէջ, Սորպոնի թատրոնին մէջ Կիլիկեան Հայաստանի ցուցահանդէսը կը շարունակուի մինչեւ Նոյեմբերի վերջ։ Ուսանողական թաղին միշտ եռուն այդ հրապարակին վրայ, մուտքին առաջ խսկ ուշադրութիւն կը գրաւեն երկու մեծադիր որմազդները որոնք մութ կապոյտ խորքի վրայ կը ներկայացնեն Պիծակի մանրանկարչութեան նկարազարդ մէկ էջը ուր նկարուած է կիլիկիոյ Լեւոն Դ. թագաւորը։

Ցուցահանդէսը իր շատ հետաքրքրական ցուցանմոյշներով կը կենդանացնէ նախքան 1918 -- 1920-ի հանրապետութիւնը, հայկական վերջին պետականութեան շուրջ երեք դարու կեանքը, իր զանազան երեսակներով. պատմութիւն, ճարտարապետութիւն, արուեստ, առեւտուր, եկեղեցի, քաղաքակրթութիւն, եւայլն։

Ինչպէս կը գրէ Հայաստանի նախագահը նոյն առիթով լոյս տեսած տպաւորիչ հատորին նախաբանին մէջ, Լեւոն Ե.ի մահուան 600-ամեակը յարմարագոյն առիթն էր յիշատակելու առհասարակ քիչ ծանօթ հայկական այս թագաւորութիւնը որ այսուհանդերձ, կը շեշտէ երկու իրողութիւն. Միջերկրականի ափին կեանք առած երեք դարու այս պետութիւնը ամբողջական եւ յատկապէս ամէնէն փայլուն մէկ մասը կը կազմէ հայկական պատմութեան եւ մշակոյթին, դրականութեան մէջ «Արծաթի դար»ու փակագիծով։ Ասկէ զատ, Կիլիկեան Հայաստանը իւրայատուկ գոյութիւն ու զարգացում արձանագրած է, շնորհիւ՝ Մլեհի, Լեւոն Ա.ի կամ Հեթում Ա.ի նման բացառիկ պայծառատեսութեան տէր ղեկավարներու։

Սորպոնի ցուցահանդէսը Կիլիկիոյ պատմութիւնը կը հետադծէ համառօտ նօթերով, դահակալներու տոհմածառերու ներկայացումով եւայլն։ Սակայն ինչ որ ամէնէն աւելի ուշադրութիւն կը գրաւէ ու կը տպաւորէ երեք դարու հայկական մշակոյթին, քաղաքակրթութեան տուեալներն են որոնցմէ ձեռագիր մատեաններ, թանկարժէք առարկաներ, դրամներ, փաստաթուղթեր բերուած են աշխարհի չորս ծագերու թանգարաններէն, մատենադարաններէն ու պետական դիւաններէն։ Այսպէս է որ ցուցահանդէսը մուտքի քայլին իսկ այցելուին կ'ողջունէ Ս. Պետերսբուրգի «Էրմիթաժ»էն եկած Կիլիկեան ոսկերչութեան թանկագին նմոյշներով Սկեւռայի արծաթեայ մասնատուփով, սկիհով ու շուրջ տասնեակ մը երկիրներէ հասած զանազան ցուցանմոյշներով. անոնք նոյն դարերուն, նոյն վայրերուն մէջ ստեղծուելէ ետք, մէկտեղումի համանման հազուագիւտ առիթներ ունեցած են, կամ թերեւս չեն ունեցած, այս տարողութեամբ։ Հոն կարելի է տեսնել Կեռան թագուհիին գեղազարդ աւետարանը (1283) (Մատենադարան), Ս. Ղազար պահուած Պիծակ մը (ԺԴ. դար), Շնորհալիի «Ողբ Եդեսիոյ» գործին ամենահին -- 1144 -- ընդօրինակութիւնը (Մատենադարան), Բարձրբերդի աւետարանը (1254) արծաթեայ իր կողքով որ մինչեւ 1915 պահուած է Սիս, ապա տարուած Հալէպ ու ներկայիս կը գտնուի Անթիլիաս եւ տակաւին ճենովացի առեւտրականներու տրուած առանձնաշնորհումներուն պատճէնը, ստորագրուած՝ կարմիր մելանով՝ «Լեւոն թագաւոր Հայոց» (Լեւոն Բ.) եւայլն։

Պատմութեան բեռով ծանրացած այս նմոյշներուն քով մեծապէս ուշագրաւ են կիլիկեան բնաշխարհէն յատկապէս բերդերու -- Սիս, Լամբրոն, Սերվանտիկար, Հռոմկլայ, Կոռիկոս, Վահգայ, Լեւոնի, եւայլն -- գունաւոր ու սեւ -- ճերմակ մեծադիր լուսանկարները որոնք մեծ մասամբ քարակոյտերէ բարձրացող կամարներով, կիսաքանդ պատերով կը պատմեն հայկական այդ բնաշխարհներուն ներկայի ամայութիւնն ու լքումը։

Ցուցահանդէսին, գրութիւններու բաժինով աւելի ճոխացած, մէկ երկարաձգումը կարելի է նկատել այս առիթով պատրաստուած ու Սէ -- էն -- էՌ -- էՍ հրատարակչութենէն լոյս տեսած գեղազարդ հատորը որ խմբագրուած է Արմէն Մութաֆեանի կողմէ։ Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի կողմէ ստորագրուած անոր նախաբանէն ետք, շուրջ 80 պատկերազարդ էջերու մէջ զանազան գլուխներով կը տրուի Կիլիկիոյ հայկական պատմութիւնը (1097 -- 1375). յաջորդ բաժինը կ'ամփոփէ ուղեգրութիւններէ էջեր (1375--1939), իսկ վերջին մասը որ յատկացուած է «քաղաքակրթութիւն» ընդհանուր խորագրին, կը մէկտեղէ «Առեւտրական փոխանակումներ» (Քաթրին Օթէն), «Արուեստները» (Լիլիթ Զաքարեան), «Գրականութիւն»ը (Գրիգոր Շահինեան) եւ «Եկեղեցին» (Գարեգին Բ.) նիւթերը։ Հատորին վերջաւորութեան տեղ տրուած է 1095 -- 1464 շրջանի մէկ ժամանակագրութեան, յատուկ անուններու ցանկի մը եւ գրացուցակի մը։ 160 էջնոց այս հատորը կարելի է գնել ցուցահանդէսի մուտքին իսկ (195 Ֆր.)։

Ինչպէս կ'ըսէր Հայաստանի նախագահը հանդիսաւոր բացման երեկոյեան, այս ցուցահանդէսն ու հատորը ներկայի պայմաններուն մէջ լաւագոյն առիթը կը ներկայանան առհասարակ ժխտական ազդակներու -- պատերազմ, ցուրտ, շրջափակում, եւայլն -- գոյութեամբ յիշուած Հայաստանը բոլորովին տարբեր հանգամանքով պատկերացնելու համար։ Անդրադառնալ եւ անդրադարձնել կ'արժէ վերջապէս նաեւ հայկական այլ բնորոշ պարագայ մը. սկսած Փութթիէի գիտաժողովէն, յիշելու, յիշեցնելու համապարփակ ու հպարտալից այս երեւոյթին ծրագրողը, մղիչ ուժը, գլխաւոր կազմակերպիչն ու գործադիրը ոչ միութիւններու, կազմակերպութիւններու խմբակ մըն է, ոչ ալ գաղութային մարմիններու միասնական շարժում մը. այլ այն յամառ կամքն ու անվերապահ նուիրումը որ կը կոչուի Արմէն Մութաֆեան։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳԻՒՄՐԵՑԻ ՊԱՏԱՆԻՆԵՐՈՒ ԱՅՑԸ ՆՈԺԱՆ ԼԸ ՌՈՒԱ

«Յառաջ»ի ընթերցողներուն ծանօթ է Նօժան Լը Ռուայի մէջ երկու տարիներէ ի վեր գոյութիւն ունեցող հայկական ակումբին գործունէութիւնը։ Հոն, իրենց պատմութեան դասախօսին ղեկավարութեան տակ, քանի մը տասնեակ ֆրանսացի պատանիներ կը փորձեն սատար կանգնիլ Գիւմրիի ֆրանսական դըպրոցի իրենց ընկերներուն։ «Յառաջ» երկու առիթներով անդրադարձաւ այս գովելի ձեռնարկին (1)։

Հոկ. 7-ին, սակայն Ժան Մուլէն երկրորդական վարժարանին աշակերտները սովորականէն աւելի խանդավառ էին որովհետեւ նոյն օրը Փարիզի Ռուասի -- Շառլ տը Կօլ օդակայանը կը ժամանէին Գիւմրիի իրենց ընկերները որոնց հետ երկու տարիէ ի վեր նամակագրական կապ հաստատած էին։ Խանդավառութիւնը մեծ էր՝ նախ որովհետեւ կ'իրականանար իրենց ծրագրին կարեւոր մէկ մասը՝ հիւրընկալել իրենց հայ ընկերները, եւ յետոյ որովհետեւ իրենց դպրոցին ողջ աշակերտութեան հետ պիտի բաժնէին վերջապէս Հայաստանի հանդէպ իրենց ունեցած հետաքրքրութիւնը։ Ծրագիրը կ'իրականանար իրենց սեփական ջանքերով եւ Երեւանի ֆրանսական դեսպանատան մշակութային գրասենեակին աջակցութեամբ, քանի որ դեսպանութիւնը յանձն առած էր աշակերտներուն ճամբորդութեան ծախքերը։

Հոկտեմբեր 12-ին տեղական մամուլը՝ — «La République du Centre», «L'Echo Républicain», «L'Action Républicaine» — լայնօրէն կ'անդրադառնար գիւմրեցի 10 աշակերտներուն այցելութեան, որոնց կ'ընկերանային դպրոցին տնօրէն՝ Մարթէն Փաշայեան եւ ֆրանսերէն լեզուի դասախօս՝ Արմենուհի Ադամեան։ Իրենց յօդուածներուն մէջ բոլոր լրագրողները կը շեշտէին հայ երիտասարդներուն հասունութիւնը եւ ֆրանսերէնի իրենց հմտութիւնը։ Անոնք հանգամանօրէն նաեւ կը ներկայացնէին հայ - ազրպէջանական հակամարտութիւնը իր բոլոր հետեւանքներով, յատկապէս տնտեսական գետնի վրայ։

Իրենց կեցութեան ընթացքին, հայ պատանիները առիթն ունեցան հետեւելու զանազան դասընթացքներու, յարգելով իրենց գրչընկերներուն դասացուցակը։ Անոնք բազմաթիւ այցելութիւններ տուին Շարթրի շուրջ, ինչպէս նաեւ մայրաքաղաքին մէջ (Լուվր թանգարան, Էնվալիտներ, Էյֆէլեան աշտարակ, Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցին, Նոթր Տամ, Լա Վիլէթ եւլն...)։

1994-ին, հաւանաբար գարնան, Հայաստան կ'այցելեն ֆրանսացի աշակերտները, նոյնպէս 15 օր։

Մարիլին Մօթէ՝ այս ձեռնարկին նախաձեռնողը, վերամուտէն ի վեր կը պաշտօնավարէ նոր վարժարանի մը մէջ ուր մտադիր է երկրորդ «Հայաստան ակումբ» մը հիմնել։ Նօժանի մէջ արդէն իր նախկին գործընկերները ակումբին գործունէութիւնը կը ծաւալեն միշտ կապ պահելով «հիմնադիր»ին հետ։ Քանի մը շաբաթէն Օրլէանի դպրոցական տեսչութիւնը կը վաւերացնէ Գիւմրիի եւ Նօժանի զոյգ վարժարաններուն զուգորդութեան համաձայնագիրը եւ Շարթրի նահանգապետարանը կը հաստատէ «Կեանք Հայաստան» մշակութային եւ մարդասիրական կազմակերպութեան կանոնագիրը։ Ֆրանսացի մանկավարժուհին բազմաթիւ ծրագիրներ ունի այս նոր միութեան համար. առաջինը կ'իրականանայ Նոյեմբերի կէսին քանի որ Շարթրի հանրային հիւանդանոցին հրաւէրով Ֆրանսա պիտի գան գիւմրեցի երկու մանկաբոյժներ։ Անոնք առիթը պիտի ունենան ծանօթանալու ֆրանսական բըժշկութեան վերջին նորութիւններուն, իրենց մասնագիտութեան մէջ։ Նշենք նաեւ որ Շարթրի հիւանդանոցը համաձայն իր վարչութեան տուած որոշումին, ոչ միայն յանձն առած է Գիւմրիի ծննդատան աշխատակազմին կատարելագործումը, այլեւ խոստացած է բժշկական սարքեր, դեղեր եւ զանազան պիտոյքներ ապահովել այդ հաստատութեան։ Միւս ծրագիրները, որոնց աւելի մանրամասնօրէն կ'անդրադառնանք յետագային, առնչուած են գիւղատնտեսութեան հետ եւ այս անգամ համագործակցութեամբ շրջանի հողագործներուն... Մ. Մօթէ իր ծրագիրները չի ծածկեր ու համարձակօրէն կը յայտարարէ որ ողջ ճօռ է Լուառ նահանգը կ'ուզէ ոտքի հանել ի նպաստ Հայաստանի (2)։

Գիւմրեցի մեր հայրենակիցներուն այցելութիւնը այս վճռակամութեան մէկ ապացոյցն էր։ Վստահ ենք որ յաջորդ քայլերը նոյնքան ցնցիչ եւ նոյնքան արդիւնաբեր կ'ըլլան։ Յաջողութիւն Նօժան - Լը Ռուայի «Հայաստան ակումբ»ին եւ Շարթրի «Կեանք Հայաստան» կազմակերպութեան։

ԿՈՐԻՆ

(1) Տե՛ս. «Յառաջ» 1992 Յունուար 30, էջ 3 եւ 1993 Յունուար 6, էջ 3։

(2) Նօժանի «Հայաստան ակումբ»ը խումբին հետ Գիւմրի ղրկեց շուրջ 700 քկ. տաք հագուստ, հեռապատճէնի (télécopie) գործիք մը եւ հեռատեսիլ մը, մեծ քանակութեամբ փոշի կաթ ծննդատան համար, ինչպէս նաեւ դեղօրայք։ Տեղւոյն «Lyon's Club»ը խոստացած է ելեկտրականութիւն արտադրող շարժիչ մը (générateur)։

ՑՈՂԻԿԷ ՑՈՂԻԿ

ՖՐԷԶՆՈՅԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 3--ին, գինեձօն մը տեղի ունեցած է Նուպար Ակիշեանի «Վերադարձ»ը վէպին հրատարակութեան առթիւ։ «Նոր Օր»ի խմբագիր՝ Յակոբ Պօղոսեան ներկայացուցած է օրուան բանախօսը՝ Սահակ Թութճեան։ Ան պարզած է գրքին բովանդակութիւնը։ Վերջաւորութեան խօսք առած է հեղինակը։

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Պոլսահայ Մշակութային Միութեան նախաձեռնութեամբ, իր կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 24-ին, տեղի ունեցած է մշակութային ձեռնարկ մը Թարգմանչաց տօնին առթիւ։ Բացման խօսքը արտասանած է Տիկին Լուիզ Գասապեան, անդրադառնալով, 1988--ին հիմնուած միութեան հնգամեայ գործունէութեան։ Օրուան բանախօսը՝ Աբէլ Վրդ. Օղլուզեան անդրադարձած է հայ գրչագիրներու ունեցած կարեւոր դերին։

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի «Համազգային»ի ցուցասրահին մէջ, Հոկտ. 13-ին, բացումը կատարուած է գեղանկարիչ Յակոբ Խուպէսէրեանի գործերու ցուցահանդէսին։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ. - («Յառաջ»). --

«Սփիւռքը դատապարտուած է անհետանալու՝ այլասերումի ճամբով»։

Այս խօսքերուն հեղինակը Անթոնի քաղաք երեսփոխան -- քաղաքապետ՝ Փաթրիք Տէվէճեանն է։

Կիրակի, Հոկտեմբեր 10--ին, սակայն, Վիլէօրպանի մշակութային կեդրոնի դահլիճին մէջ տեղի ունեցած գեղարուեստական որակաւոր յայտագիրը եկաւ անգամ մը եւս հերքելու իրականութիւնը սոյն խօսքերուն։

Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տունն էր որ շնորհիւ իր նախագահ՝ Պր. Գեղամ Կանանեանի անձանձիր կամքին, ամբողջ Լիոնի հայութեան կ'ընծայէր վերամուտի առաջին լուրջ ձեռնարկը։

Յայտագիրը թռիչք առաւ Ալֆորվիլի «Աղթամար» պարախումբով։ Ճկունութիւն ու հմայք գրաւեցին անմիջապէս բեմը՝ հրապուրելով երեք հարիւրէ աւելի հանդիսականներ որոնք տեղ գրաւած էին դահլիճին մէջ։

Հայրենի գոյներով նկարուած համայնապատկեր մը հետզհետէ կը ծովանար մեր առջեւ ուր՝ նուագախումբի թախծոտ լարերուն հետ Աղթամարի «Կռունկները» դարձեալ կը փնտռէին Հայու անվերջ կարօտով։

Կարօտը նմանաւանդ այն Հայուն որ Սփիւռքի տափանին դէմ կ'ընդվզի ամէն օր ձուլումի անդարձ օրէնքին դէմ։ Ու մենք՝ դահլիճի մէջ, Հոկտեմբեր 13--ին, այդ Հայերն էինք՝ եկած ըմպելու Վիլէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տան աղբիւրէն։

Եւ այսպէս անցան երկար վայրկեաններ ու մենք օրօրուեցանք ինչպէս «Աղթամար»ի անոյշ պարերը մինչեւ որ մեր հոգեկան վայելքը հասաւ իր գագաթնակէտին երբ բեմ բարձրացան 33 Հայ Արենոյշներ, որոնք եկած էին Մարսէյլէն՝ ներկայացնելու Տիկին Շահմիրեանի գլուխ գործոց տարազները։

Ու մէկիկ -- մէկիկ անոնք տողանցեցին, մագաղաթներու ծոցէն վերածնած Հայոց պատմութեան գեղեցկագոյն տարազներով. Արտաշէսեան հարստութեան օրերէն մինչեւ 20--րդ դար, անցնելով Սասունի բարձունքներէն մինչեւ Կիլիկիոյ ափունքները։

Երազ չէր այլ՝ իրականութիւն։ 60 տարիներու թանկագին աշխատանքն էր որ ակնթարթի մը մէջ մեր աչքերուն առջեւ կը պարզուէր։

Ծափահարութիւնները եղան առատ ու կրկնապատիկ անգամ աւելի բուռն, երբ բեմ հրաւիրուեցաւ Տիկին Շահմիրեան՝ Մարսէյլի «քոյրիկը»։ Ու դահլիճը յոտնկայս ծափահարեց, շնորհակալութիւն յայտնելու այս նուիրեալ Հայուհիին որ իր կեանքը նուիրած էր նման վսեմ գաղափարականի մը՝ առանց ընկրկելու կեանքի դժուարութիւններուն առջեւ։

Սոյն ձեռնարկին առընթեր, Գեղամ Կանանեան կազմակերպած էր նաեւ հայերէն ու հայկական գիրքերու ցուցադրութիւն մը որ տեղի ունեցաւ դահլիճի մուտքին տարածուող երկար զաւիթին մէջ, զոր երկարօրէն առիթը ունեցանք գնահատելու, օրուան յայտագրի երկու բաժիններու ընդմիջումին։

Հոկտեմբեր 10--ին, Վիլէօրպանի Մշակութային Կեդրոնին մէջ ամէն ինչ հայկականութիւն կը բուրէր. վայրկեաններ՝ թանկագին բայց կարճ ու խուսափուկ, պարզապէս մեզի յիշեցնելու թէ մենք՝ թէպէտ ենք Սփիւռքի զաւակ, ոսկեղարու շառաւիղին կը պատկանինք։

Ահա թէ ինչո՛ւ Ալֆորվիլէն մինչեւ Մարսէյլ անոնք եկան Վիլէօրպանի երկինքին տակ, կրկին բոցավառելու այդ շառաւիղները, որպէսզի այլասերումի սեմը չդառնայ իրականութիւն՝ Հայ Մշակոյթի Տան ճամբով միշտ։

ՎԱՐԴԱՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

Այրի Տիկին Մարի Պօղոսեան,
Տէր եւ Տիկին Ժորժ Ազատխանեան եւ աղջիկը՝ Ժոէլ,
Տէր եւ Տիկին Պետրոս Օպոզեան, զաւակներն ու թոռները,
Տէր եւ Տիկին Պօղոս Կարապետեան
ինչպէս նաեւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, մօրաքրոջ, հօրաքրոջ եւ ազգականին՝

AՅՐԻ ՏԻԿԻՆ
ՎԱՐԴԱՆՈՅՇ ԱԶԱՏԽԱՆԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Ներսէսեան)

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 10-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երկուշաբթի, Նոյ. 15, ժամը 15.30-ին Սէն-Տընիի Մայր Տաճարը եւ մարմինը կը փոխադրուի Մոնմանեիի գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Madame Veuve Marie Boghossian,

Monsieur et Madame Georges Azadkhanian et leur fille Joëlle,

Monsieur et Madame Bédros Aubozian, leurs enfants et petits-enfants,

Monsieur et Madame Boghos Garabedian

et toute la famille

ont la douleur de vous faire part du décès de

MADAME VEUVE VARTANOUCHE AZADKHANIAN

(*Née Nercessian*)

survenu le 10 Novembre.

Les obsèques seront célébrées le Lundi 15 Novembre à 15 h 30 en la Basilique St. Denis et l'inhumation suivra au Cimetière de Montmagny, dans le caveau de famille.

(Շար. Ա. էջէն)

անգամ նախկին Կրթական Գործոց (այժմ՝ Ներքին Գործոց) նախարար՝ Նահիթ Մէնթէշէի ստորագրութեամբ, 434 համար եւ 1993 Սեպտեմբեր 23 թուակիր որոշմնագիր մը ուղղուած է պոլսահայ մեր բոլոր նախակրթարաններուն, որուն համաձայն անմիջական կիրարկման համար շաբաթը 30 ժամուան ծրագիր մը սահմանուած է: Սոյն որոշմնագրին եւս կցուած է հետեւեալ կտրուկ հրահանգը. «Հայերէն լեզուէ բացի բոլոր դասերը պիտի աւանդուին Թրքերէնով»: Սոյն հրահանգը ընդվզում պատճառած է աշակերտներու ծնողքներուն, քանի որ ըստ նախընթացի, Թրքերէն լեզուէ, ընկերային գիտութիւններէ եւ բարոյագիտութենէ բացի բոլոր դասերը պէտք է աւանդուին Հայերէն լեզուով: Ուստի ծնողքները Պատրիարքարան դիմած էին հարցնելու համար, թէ հիմա ի՞նչպիսի քայլ մը պէտք է առնուէր:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԱԿԱՆ ԱԹՈՌԸ
ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԵԴՐՈՆ Է

«Պատկառելի Կրօնական Ժողովի ատենապետ Մեսրոպ Արք. ծնողքներուն ընդվզումն արդար եւ հասկնալի գտնելով հանդերձ, իրենց յայտնած է, որ Իսթանպուլահայ մեր վարժարանները պետական օրէնքով այժմ կը գտնուին Թուրքիոյ Հանրապետութեան Կրթական Գործոց Նախարարութեան իշխանութեան ներքեւ: Պոլսոյ Հայոց Աթոռը Իսթանպուլի եւ համայն Թուրքիոյ Հայոց հոգեւոր իշխանութեան կեդրոնն է եւ Պատրիարքին վերատեսչութեամբ կը կարգաւորէ մեր ժողովուրդին տարուելիք անհրաժեշտ կրօնական ծառայութիւնները: Մեր վարժարաններու մատակարարութիւնը յանձնուած է օրինական կարգաւ Թաղային խորհուրդներուն, հիմնադիրներուն եւ տնօրէններուն, որոնք պետական պատկան դրասենեակներուն կ'ընեն անհրաժեշտ դիմումները: Գանգատ ունեցող ծնողքներ պէտք է դիմեն վերոյիշեալ պատասխանատուներուն եւ ոչ Պատրիարքարան: Ուստի Պատրիարքարան գալով սխալ տեղ դիմած են:

ԴԱՍԵՐՈՒՆ ՄԵԾ ՄԱՍԸ
ՄԻՇՏ ՀԱՅԵՐԷՆՈՎ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԱԾ Է

«Մեսրոպ Արք. միւս կողմէն ընդունած է, որ «Պատրիարքարանը կրօնական պարտականութիւնն ունի նաեւ Թարգման հանդիսանալու Թուրքիոյ մէջ բնակող Հայ հաւաքականութեան խղճի ձայնին»: Մեսրոպ Արք. ըսած է, որ ծնողքներու ընդվզումը արդար է անով, որ յիշեալ որոշմնագրերով առանց պատճառի եւ առանց նկատի ունենալով Թուրքիոյ Հանրապետութեան եօթանասուն երկար տարիներուն կիրարկուած դրութիւնը եւ ժողովրդավարական սկզբունքներու համաձայն առանց նկատի ունենալու Հայ համայնքի տրամադրութիւնները՝ չես գիտեր ինչո՞ւ յանկարծակի փոփոխութիւններ կը մուծուին մեր վարժարաններու համակարգէն ներս: Թրքերէն, պատմութիւն, աշխարհագրութիւն, հայրենակցական գիտելիքներ եւ բարոյագիտութենէ բացի բոլոր դասերը միշտ աւանդուած են Հայերէն լեզուով: Ճիշդ է, որ երբեմն երբեմն համայնքը դժուարութեան մատնուած է հայազգի ուսուցիչ եւ ուսուցչուհիներու չգոյութեան պատճառաւ եւ վարժարաններու մէջ պաշտօնի կոչուած են մանաւանդ թուաբանութեան, գիտութեան, երաժշտութեան եւ նման ճիւղերու Թուրք ուսուցիչներ, սակայն միշտ վերապահուած է այդ դասերը հայերէն աւանդելու իրաւունքը:

ԿՐՕՆՔԸ ՍՏԻՊՈՂԱԲԱՐ ՀԱՅԵՐԷՆ

««Գալով Հայոց կրօնքին Թրքերէն լեզուով աւանդուելուն» ըսած է Մեսրոպ Արք., «ատիկա միանգամընդմիշտ անընդունելի է: Հայ վարժարաններու մէջ հայ ուսուցիչներ կ'աւանդեն Հայ Եկեղեցւոյ քրիստոնէականը: Հինգ ցամաքամասերու մէջ ալ Հայ Եկեղեցւոյ պաշտօնական լեզուն հայերէնն է: Մեր աղօթքները, մեր շարականները եւ մանաւանդ մեր դպրոցներու կրօնքի դասագիրքերը, որոնք Պետութեան կողմէ ալ վաւերացուած են, հայերէն են: Թուրքիոյ մէջ մենք կրօնական համայնք մըն ենք, եւ մեր լեզուն օրինապէս ճանչցուած է իբրեւ պաշտօնական փոքրամասնութեան մը լեզուն: Մեր Թուրք հայրենակիցները պիտի փափաքէի՞ն, որ Գերմանիոյ մէջ Թրքախօս Թուրք երախաներուն իսլամական կրօնքի դասեր աւանդուէին գերմաներէն լեզուով: Մէջտեղը անկասկած թիւրիմացութիւն մը կայ: Ես վստահ եմ, որ երբ Կրթական Գործոց Նախարարութեան վերանկատառութեան յանձնուի այս հարցը պատասխանատուները ագնուաբար պէտք եղած փոփոխութիւնները պիտի կատարեն եւ ըստ նախընթացի, պիտի կարգաւորուին մեր վարժարաններու դասընթացքները»:

«Ծնողքները երբ տեսան, որ Պատրիարքարանը այս հարցին մէջ չէր կրնար կառավարութեան եւ իրենց միջեւ միջնորդի դեր կատարել, անհրաժեշտ տեղեկութիւնները ստանալէ ետք մեկնեցան Գումգաբուէն, դիմելու համար իրենց Թաղային վարժարաններու իրաւասու անձերուն»:

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-svoiétiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 15 novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au
FONDS ARMENIEN DE FRANCE
BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

Seconde liste des donateurs arrêtée au 11/11/93.

— 20.000 F.

M. et Mme Badrig Guendjian, M. Jean Devedjian, M. Robert Aydabirian.

— 10.000 F.

Mme Zabel Cheghikian.

— 5.000 F.

M. et Mme Rouben Grégorian.

— 3.000 F.

Mme Zarouhi Démirian.

— 2.500 F.

M. Serko Berberian.

— 2.000 F.

Mme Alice Mouradian, M. Aram Ghorghorian, Melle Jacqueline Ohanian, M. Garabed Korkidian, Mme Chakée Clausen.

— 1.500 F.

M. Grégoire Toughlouian, M. et Mme G. Nakkachian.

— 1.000 F.

M. et Madame Armen Boudakian, Mme Parisse Arissian, Mme Louise Kurdjian, Mme Marandjian, Melle Eva Mighirdicyan, M. et Mme Armenag Adjemian, M. Sebouh Balian, M. et Mme Armand Yedikardachian, M. et Mme G. Djarikian, Mme Mariam Ohanian, M. et Mme Berc Maslak, M. Léon Kaprielian, Mme Séta Baharian, M. et Mme Hraïr Torossian, M. Chavarche Mardirossian, Mme Arsinée Simonian, Mme Archalouys Djénazian, M. Sen Zakar, M. Jacques Postoyan.

— 700 F.

M. Ara Cilaciyan, M. Bernard Bartenlian.

— 500F.

M. et Mme Tfenkdjian, M. et Mme David Avédissian, Mme Antoinette Parséghian, M. et Mme Taniel Tufenkjian, M. et Mme I. Basmaciogullari, M. Vaghinag Miskdjian, M. Achodt Serdjanian, M. Garabed Khatchadourian, M. Edouard Altounian, Mme Véhanouche Altounian, M. Jean Ayanian, M. et Mme Noubar Manoukian, M. et Mme Vahé Hékimian, Mme Vartouhie Stéfano, M. Garabed Momdjian, M. Mickaël Mardirossian.

— 400 F.

M. Sarkis Yéghiazarian.

— 300 F.

M. Siragan Hayrabedian, Mme Anahit Sémerciyan, Mme Germaine Yéghiazarian, M. Georges Kherlakian, M. Paul Léblébidjian, M. Garouche Agopian, M. et Mme Bedonoglu.

— 200 F.

M. Sourène Krikorian, M. Michel Badalian.

— 100 F.

Mme Sonia Panossian, Mme Soghomon Badalian, M. Joseph Meguerditchian.

— 200 USD

M. et Mme Noubar Tavidian.

— 100 USD

M. Onic Inizian.

Total : 125.300 F. plus 300 USD.

N. B. La dernière liste des donateurs au projet «Hiver 93/94» sera publiée le 25 Novembre. Les dons destinés à ce projet portant la mention «URGENT HIVER» devront donc nous être parvenus au plus tard le 20 Novembre. Ensuite, le Fonds Arménien de France commencera à publier, chaque mois, la liste des contributions au financement du projet du gazoduc Iran - Arménie.

AIDER LE SPORT EN ARMENIE

Le Ministère des Sports arménien, recherche pour l'aider à développer le niveau de ses différentes activités

DES SPONSORS PASSIONNES

d'athlétisme, de foot-ball, de tennis, etc... etc...

ou des parrainages sportifs dans les villes d'Erevan, Gumri, Sevan, Kapan, Meghri etc...

Si vous êtes de ceux qui désirent voir briller le drapeau arménien dans les compétitions internationales, contactez :

M. Alexandre MANOUKIAN, Délégué en France pour le Ministère des Sports d'Arménie — Tél. : 78 49 08 62 (Décines).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 81027317 A R.C. Paris

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobilier présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը փոխան ծաղկեպսակի ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ժիլպէռ Քէշիշէֆի մահուան առթիւ. — Պ. Քէշիշէֆ, Գուլբա ընտանիք 1.000ական Ֆր., Արթիւր Սարգիսեան ընտանիք 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Պառաւեան 300 Ֆր., Տիկին Մարի - Ժանն Խաչատուրեան 250 Ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը անդամական ժողով մը կը գումարէ Շաբաթ, Նոյեմբեր 13-ին առաւօտեան ժամը 10-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue, 75009 Paris

Օրակարգը կարեւոր ըլլալով, բոլոր անդամներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16
MARDI
16 NOVEMBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ԼE NUMERO : 5,00 F
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.194 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.194

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ ԻՐ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀՈԳԵՐՈՎ

«ՄԵՐ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒՆ ՏԷՐ ՊԻՏԻ ՄՆԱՆՔ» Կ'ԸՍԷ ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ

Մեր նախորդ թիւով արձագանգած էինք թրքական կրթական իշխանութեանց մէկ որոշումին որ թրքերէնը կը պարտադրէ հայկական վարժարաններու բոլոր դասերուն, բացի հայերէն լեզուէն եւ այս որոշումին ստեղծած իրարանցումին գաղութին մէջ: Կը պարզուի որ Գարեգին Պատրիարք նոր վերադարձած է Պոլիս (Նոյեմբեր 11) եւ իր նախագահութեամբ գումարուած է խորհրդակցական ժողով մը այս նիւթին առընչութեամբ:

Ստորեւ կուտանք պատրիարքարանի տեղեկատուութիւնը Նոյեմբեր 12-ին գումարուած այդ ժողովին մասին, ուրկէ կը պարզուի որ նախ՝ հարցը նոր չէ ծագած, ապա՝ համայնքին եւ դպրոցներու պատասխանատուները ալ բաւական անհոգութիւն ցուցաբերած են:

Գարեգին Պատրիարք, որ անցեալ գիշեր Ֆրանսայէն վերադարձաւ, Նոյեմբեր 12-ին որպէս առաջին գործ, համայնքիս իրաւաբաններէն բաղկացեալ խումբի մը հետ խորհրդակցական հանդիպում ունեցաւ Պատրիարքարանի իր գրասենեակին մէջ, որուն ներկայ գտնուեցաւ նաեւ Պատկ. կրօնական ժողովի Ատենապետ՝ Մեսրոպ Արք. Մութաֆեան:

Ժողովը, որ սկսած էր ժամը 10-ին, տեւեց մինչեւ կէսօր: Այս առթիւ մէկ առ մէկ քննարկուեցան Կրթական Գործոց Նախարարութեան խնդրոյ առարկայ հրամանագրերը եւ վերջին երկու տարուան ընթացքին կատարուած թղթակցութիւնները:

ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԹԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թղթածրարներու քննարկումէն ետք, յստակօրէն յայտնի դարձաւ, որ կարգ մը Թաղական Խորհուրդներ եւ խնամակալներ, առանց դիմելու մասնագէտներու կարծիքին, եւ առանց միւս Թաղերու հետ միասնական աշխատանք տանելու, գործած են վարչական ծանր սխալներ, ցուցաբերած են չշմեցուցիչ անճարակութիւններ եւ երբեմն խուլ անտարբերութիւն, կարծես թէ աճուրդի հանուած ըլլային Թրքահայ համայնքի այլեւս նուիրականացած իրաւունքները:

ՀԱՆՐՈՒԹԻՒՆԸ ՉԷ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒԱԾ

Նոյեմբեր 12-ի խորհրդակցութեան ընթացքին, ծանօթ իրաւաբաններէն Տիկին Լուիզ Պաքար, ակնարկելով անցեալ տարի կարգ մը երկրորդական վարժարաններու հղորդուած հրամանագրին, հարց տուաւ, թէ ինչո՞ւ համայնքին որեւէ տեղեկութիւն չէր տրուած այս մասին մինչեւ հիմա:

Բացի հայերէնէ, կրօնքի եւ այլ դասերու ամբողջութեամբ թրքերէնով աւանդելու մասին հրահանգը երկրորդական վարժարաններուն անցեալ տարի արդէն իսկ ղրկուած էր: Երկրորդական վարժարաններու հիմնադիրներէն եւ Թաղական Խորհուրդներէն ոմանք գաղափար իսկ չունէին այդ մասին: Իսկ ուրիշներ, կացութեան տեղեակ դարձած են, բայց կենսական այս հարցին նկատմամբ ցուցաբերած են զարմանալի անտարբերութիւն մը եւ չեն լուսաբանած զիրենք պաշտօնի կոչող հաւաքականութիւնը: Իսկ տնօրէններէն ոմանք, օրինակ Պէզճեան Մայր Վարժարանինը, շարժած են Թուրք օգնական տնօրէններու թելադրութեան համաձայն եւ ստորագրած են մասնակի դիմումներ՝ ուղղուած քաղաքամասերու կրթական տնօրէններուն:

Անցեալ տարուան հրամանագիրը, վարժարաններէն ոմանք հանրային կարծիքէն պահած են գլխաւոր այն մտահոգութեամբ, որ պատասխանատու պիտի նկատուէին մեր կարգ մը տնօրէններն ու թաղականները, որոնք համայնքի կրթական կեանքէն ներս վերջերս մտցուցին ինչ ինչ նորելուկ եւ միակողմանի կարգադրութիւններ, առանց չօշափելու համայնքի մեծամասնութեան տրամադրութիւնը: Արդարեւ, հայերէն լեզուի կըրճատման հրամանը անցեալ տարի առաջին անգամ ստացուած է ի պատասխան պատրաստական նոր դասարան բանալու դիմումներուն:

Մեր երկրորդական վարժարաններէն ներս պատրաստական դասարան բացող վարչութիւններ ո՛չ միայն մեր դպրոցներու համակարգէն ներս անհաւասարութեան դուռ բացին, այլ միաժամանակ պատճառ դարձան, որ Կրթական Գործոց Նախարարութիւնը վերստին օրակարգի վրայ ունենայ հայ վարժարաններու վիճակը եւ ընէ «բարե»փոխութիւններ: Իսկ համայնքը ամբողջ տարուան մը ընթացքին տեղեակ չպահուեցաւ զարգացումներէն, որովհետեւ վարիչներ գիտէին թէ պատրաստական դասարանի նոր դըրութիւնը արդէն լայն ընդունելութիւն չէր գտած ժողովուրդին մօտ եւ ո՛չ մէկ վարիչ կը փափաքէր տեղի տալ ընդդիմութեան նոր հոսանքի մը:

ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ ՀՐԱՒԷՐ Է ՆՈՐ ՍԵՂՄՈՒՄՆԵՐՈՒ

Կրթական Գործոց Նախարարութեան պատկան մարմինն ալ երբ կը տեսնէ, թէ Թրքահայ պաշտօնական մարմիններ եւ հանրային կարծիքը ո՛չ մէկ հակազդեցութիւն կը ցուցաբերեն 1992-ի հրամանագրին դէմ, 1993-ի Սեպտեմբերին նոյն հրահանգը այս անգամ կը յղէ Հայոց նախակրթարաններուն:

ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՄՏԱՀՈԳ

Պատրիարքը որ կը նախագահէր խորհրդակցական ժողովին, չափազանց մտահոգուած է նոր զարգացումներուն դիմաց եւ համայնքիս իրաւաբաններուն թելադրած է առանց յապաղումի, իրաւագիտական տեղեկագիր մը պատրաստել ստեղծուած կացութեան մասին: Գարեգին Արք. յաւ յայտնած է, որ աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր ո՛չ մէկ տեղեկութիւն ունեցած է մեր վարժարաններուն մէջ մեր մայրենիով դասաւանդելի դասերը սահմանափակելու փորձերուն մասին եւ վճռաբար ըսած է. «Տէ՛ր պիտի կանգնինք մեր ամենաքնական իրաւունքներուն»:

Պատրիարքարանի Դիւանը արդէն իսկ շարժման անցած է Պոլսոյ կուսակալութեան եւ Անգարայի պատկան իշխանութիւններու հետ տեսակցութիւններ ունենալու նպատակով:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՀԱՅԿ. ՈՒԺԵՐՈՒ ՔԱՇՈՒԻԼԸ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 12-ին, Ապահովութեան Խորհուրդը միաձայնութեամբ քուէարկած է նոր բանաձեւ մը, ուր կը պահանջուի որ հայկական ուժերը պարպեն Զանգելանն ու Հորատիզը: Ապահովութեան Խորհուրդը կը դիմէ նաեւ Հայաստանի կառավարութեան պահանջելով որ «ան իր ազդեցութիւնը գործէ որպէսզի Ղարաբաղի Հայերը յարգեն ՄԱԿ-ի բանաձեւերը եւ ուշադիր ըլլայ որ խնդրոյ առարկայ ուժերը չստանան միջոցներ տարածելու համար իրենց զինուորական արշաւանքը»: *Կը թելադրէ, անգամ մը եւս, բանակցուած լուծում մը գտնել Մինսկի գործընթացի շրջագիծին մէջ:*

Բաքուի համաձայն, հայկական ուժերը գրաւած կ'ըլլան Խուդաֆերին կամուրջը որ 7-րդ դարու պատմական կամուրջ մըն է, ցանկագրուած ԻՒՆԷՍՔՕ-ի կողմէ եւ այդ իսկ պատճառաւ Ազերիները միջազգային մարմիններու բողոք կը ներկայացնեն:

Կազիմիրով որ Ռուսաստանի ներկայացուցիչն է Մինսկի Իններու ժողովին, յայտարարած է, Նոյեմբեր 12-ին, որ Երեւան եւ Բաքու հարցին լուծումը պէտք է գտնեն եւ այն կը պահանջէ առարկայական մօտեցում: Անհրաժեշտ է որ Ղարաբաղը կողմ նկատուի:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄԸ ԼԱՒ ՉԷ ԸՄԲՌՆՈՒԱԾ

ԼՂՀ-եան Արտաքին Նախարար Արկադի Ղուկասեան Երեւանի մէջ Նոյեմբեր 12-ին ըսած է թէ Մինսկի խումբի Պետութիւնները յստակօրէն չեն ըմբռներ ԼՂՀ-եան դիրքորոշումը կնճռին խաղաղ լուծման ուղղութեամբ: Ան աւելցուցած է թէ այս օրերուն կռուող կողմերուն կը յանձնուի «Անյետաձգելի միջոցառումներու գրաֆիկ»ի նոր տարբերակը, որու պէտք է պատասխանել մինչեւ Նոյեմբեր 22:

ՆԱԽԿԻՆ ԵՒ ՆՈՐ ՌՈՒԲԼԻԻՆ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄԸ

Նոյեմբեր 9-ին Հայաստանի Կեդրոնական Դրամատունը սահմանած է նախկին ռուբլիին արժէքը նորին նկատմամբ: Այսպէս, 1961 -- 1992-ի ռուբլին կը փոխանակուի նոր 2 ռուբլիով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐԱՄԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Կեդր. Դրամատան նախագահ Իսահակ Իսահակեան Նոյեմբեր 9-ի մամուլի ասուլիսին ըսած է, որ հակառակ ձեռք առնուած բոլոր միջոցներուն, դրամահոսութիւնը կը ծաւալի Հայաստանի մէջ: Ան աւելցուցած է թէ Դրամատան ներկայացուցիչներ գացած են Մոսկուա, եւ Հայաստանի նոր ռուբլիի գօտիին մէջ ընդունուիլը կախում ունի Ռուսաստանի կառավարութեան որոշումէն: Ըստ Ի. Իսահակեանի, դրամահոսութեան դէմ պայքարելու երկու ճամբայ կայ, կամ՝ առժամաբար հաստատել կտրոններու դրութիւն եւ կամ անցնիլ նոր ռուբլիի կամ հաստատել ազգ. դրամ:

ՌՈՒԲԼԻԻ ԳՕՏԻԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ռուսաստանի փոխ -- վարչապետ Ալեքսանդր Շոխինի կարծիքով միասնական ռուբլիի գօտին իր մահկանացուն չէ կնքած եւ ներկայի շրջանը նոր ռուբլիի գօտիի անցնելու շրջան մըն է միայն: Հայաստանի եւ Տաճիկստանի տարադրամային վիճակը կը մտահոգեն զինք, քանի որ այս երկիրներուն մէջ ի հեճուկս

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

«LE JOUR»

IL N'Y A PAS UN GOSSE DE RICHE DE BAKOU SUR LE FRONT

Յապաղումով կ'անդրադառնանք այս օրաթերթին մէկ նոր արձագանգին (Նոյեմբեր 8) ուր նոյն թղթակիցը -- Ֆրանք Վիլար -- կը խօսի Ղարաբաղի պատերազմին մասին, խօսեցնելով նաեւ Ազերիներ: Կ'ըսէ որ անոնց բարոյական կորովը շատ ցած է, մարտիկ մը կը խոստովանի. -- «Մութալիբովը ճամբեցինք, Էլչիպէյն ունեցանք: Էլչիպէյը տապալեցինք, Ալիեւն ունեցանք, բայց արդիւնքը նոյնն է՝ պարտութիւնը»:

Ազրպէյճանի հեռատեսիլէն կին մըն է որ հեկեկալով կ'ըսէ. -- «Եղբայրներ, հըրասայլերը եկան իբրեւ թէ մեզ պաշտպանելու: Ի՞նչ պաշտպանութիւն: Թող Բաքու անկախութիւնը տայ Ղարաբաղի Հայերուն: Բայց, թող ձգեն որ հանգիստ ապրինք մեր տուները»:

Ամբողջ բանակը բարոյալքուած է: Ազերի գերի մըն է որ կ'ըսէ իր թշնամիներուն. -- «Տարէք զիս: Ձեր խրամատները կը փորեմ եւ ձեր հրամանները կը գործադրեմ, բայց, այլեւս չեմ ուզեր կռուիլ: Բաքուէն մէկ հարուստի լակոտ չկայ ճակատին վրայ: Ինծի պէս խեղճուկրակներն են զորս բանակը կը ղրկէ»:

«SCIENCE ET VIE»

(Novembre N° 914)

L'URSS PROJETAIT DE DEVASTER L'AMERIQUE

Այս խորագրին տակ լոյս տեսած յօդուածին մէջ կայ հետեւեալ պարբերութիւնը. -- «Խորհրդային կարգ մը գիտնականներ համոզուած կ'ըլլան ներկայիս, որ Հայաստանը աւերող 1988-ի երկրաշարժը որ 45 հազար մեռեալ պատճառեց, հետեւանք էր ջերմահիւլէական պայթումի մը անկէ 3500 քիլոմեթր հեռու, Նովայա Զեմլիա»:

«INTERNATIONAL HERALD TRIBUNE»

Անվերջէն, Պր. Հայկ Արսլանեան երկու յաջորդական նամակներով անդրադարձած է Թուրքիոյ մասին լոյս տեսած յօդուածներու եւ որոնց հատուածներուն արձագանգած է թերթը: Հ. Արսլանեան խօսելով Թալէաթի կազմակերպած Հայկ. ցեղասպանութեան մասին, կ'ոգեկոչէ Հիթլէրի ծանօթ խօսքը. -- «Ո՞վ կը յիշէ այսօր Հայերու ջարդը» ու կ'ըսէ պատասխանը սա է. -- «Մենք պիտի յիշենք»: Երկրորդ նամակը կը վերաբերի քրտական հարցին:

«LE NOUVEL OBSERVATEUR»

(10/17 Novembre N° 1514)

LA FRANCE DE PATRICK DEVEDJIAN

Այս խորագրով եւ Փ. Տեվէճեանի մէկ նկարով, շաբաթաթերթը շահեկան գրութիւն մը նուիրած է Անթոնիի քաղաքապետ -- երեսփոխանին որ իր մասին շատ խօսեցնել կուտայ այս միջոցին ԿԱԹԹ-ի նկատմամբ իր դրական տեղեկագրին պատճառաւ: Կը շեշտուի Տեվէճեանի հայկական ծագումը ու կը տրուի իր դիմագիծը քաղաքական իր ուղեգոյցով, անցեալէն (ծայրայեղ աջ) ցայսօր, հասնելու համար սա եզրակացութեան որ Արոնի մէկ խօսքն է եւ զոր Տեվէճեան կ'իւրացնէ սապէս. -- «Հասած եմ անոր ըսածին: Պնդել որ աջ ես կամ ձախ ես, տեսակ մը անդամալուծութիւն է»:

ՊՈՒԼԿԱՐԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ (1)

Պուլկարիոյ մէջ մօտ 50 տարի առաջ օրինաւոր պետական իշխանութեան տապալումով՝ Կարմիր բանակի ներխուժմամբ եւ հետզհետէ համայնավարական վարչակարգի հաստատումով, հայկական գաղութը եթէ մերձեցման յենակէտեր գտաւ նախկին Խորհրդային Հայաստանի հետ սերտ կապերու մէջ մտնելու, միւս կողմէ ան ինքզինք անջրպետեց Սփիւռքէն եւ պատնէշ մը կանգնեցուց անկէ արձակուած մշակութային, ազգային ու հոգեւոր կեանքին առջեւ: Ինքնաբերաբար կըղզիացում մը յառաջացաւ. հազիւ 1989 Նոյեմբեր 10 Թուականէն սկսեալ պուլկարահայ գաղութը բռնատիրական ոլորտէն տակաւ սկսաւ դուրս գալ, սակայն առանց լիւ Թօթափած ըլլալու մարքս -- լենինեան գաղափարախօսութեան ազդեցութիւնը, ինչպէս եւ ամբողջատիրական շրջանի մը ընթացքին կուտակուած թունաւոր փոշին: Ասոնց կարգին ուղղագրութեան խնդիրն էր զոր տասնեակ տարիներ առաջ, Հայ նոր իշխանաւորները «Մէկ ազգ, մէկ լեզու, մէկ ուղղագրութիւն» Թիւր կարգախօսին տակ ներմուծեցին մեր գաղութին նոր ուղղագրութիւնը:

Ի՞նչպէս եղաւ այդ փոփոխութիւնը: Պրպտելով գաղութիս միակ «Երեւան» շաբաթաթերթի առաջին տարիներու հաւաքածոն (միւս բոլոր հայկական թերթերը՝ «Ազատ խօսք», «Պայքանեան Մամուլ», «Փարոս», «Մեղու», եւ այլ պարբերականներ օրէնքով դադրեցուած էին) կը գտնենք հետեւեալ Թղթակցութիւնը, որ մասնակի կերպով կը նշենք «Պուլկարահայ առաջին ազատ ուսուցչական համագումարը, որ բացուած էր Սոֆիայի մէջ անցեալ Կիրակի օր (Օգոստոս 5 -- Յ. Կ.) երեք ու կէս օր տեւող արդիւնաւոր աշխատանքէ մը ետք, փակուեցաւ ամսոյս 8--ին, Չորեքշաբթի օր:

Համագումարը զբաղեցաւ կրթական կեանքի բոլոր հարցերով եւ տուաւ համապատասխան որոշումներ: -- Այսպէս Համագումարը որոշեց. -- Մեր վարժարաններու փոքր դասարաններուն մէջ գործածել Սովետական Հայաստանի մէջ տըպուած արդիական դասագիրքերը եւ ընդգրկել Հայաստանի մէջ ընդունուած ուղղագրութիւնը» (2): (Ընդգծումները Յ. Կ.) Այս եւ այլ որոշումներու գործադրութեան պարտականութիւնը կը վիճակուի Հայ Ուսումնական խորհուրդին, որ կազմուած է պուլկարահայ փոքրամասնութեան Կոմիտէի կողքին: Անոր կազմի մեծ մասը կը բաղկանար հայ համայնավարներէ եւ համայնավարութեան համակիրներէ»:

Ի արձագանգ այս Թղթակցութեան կը հետեւի նոր հաղորդագրութիւն մը. «Ուղղագրական փոփոխութեանց մասին», ուր գրուած է. -- «Պուլկարահայ փոքրամասնութեան առժ. Կոմիտէն իր վերջին նիստին մէջ վաւերացուց ուսուցչական համագումարի մեր գաղութին մէջ ալ հայերէն լեզուի նոր ուղղագրութիւնը ընդգրկելու որոշումը: Խմբագրութիւնը սկսած է արդէն թերթին մէջ կիրարկել զայն: ... Որոշ թուականէ մը յետոյ ազգային բոլոր հաստատութիւնները պիտի կիրարկեն նոր ուղղագրութիւնը» (3):

Պէտք է ընդգծել, որ հակառակ կարծիք ունեցողներ եղած պիտի ըլլան, սակայն Թերթը այդ խրողութիւնը չարձանագրեր: Խմբագրութիւնը նոր ուղղագրութեան կ'անցնի 1946 Թուականի սկիզբին, երբ լոյս կը տեսնէ «Երեւան» Թերթի 1946 Յունուար 16--ի 17--րդ (117) համարը, որ կը շարունակէ մինչեւ օրս:

Նոր ուղղագրութեան ընդգրկումը անխուսափելի իրադարձութիւն մը պէտք է նկատել, ինչպէս եւ այդ ուղղագրութեամբ հայերէն լեզուի դասագիրքերը, որոնք կը տպուէին Հայաստանի մէջ արեւելահայերէն գրական լեզուով: Հիմնական նկատառումը՝ մեկուսացնել Հայ փոքրամասնութիւնը «պուրժուական» ազդեցութենէն, դաստիարակել Հայ նոր սերունդը յառաջդիմական գաղափարներով՝ խմա մարքս -- լենինեան գաղափարախօսութեամբ, պատրաստել «սոցիալիզմի» մարտիկներ: Եւ քանի բռնապետական սիստեմը փակած էր նաեւ Հայ Սփիւռքի մուտքը մեր գաղութէն ներս եւ հնար չկար արեւմտահայերէնով եւ մեր դասական ուղղագրութեամբ դասագիրքեր ապահովել հայկական վարժարաններու աշակերտութեան համար, ուրիշ ելք չկար, այն ինչ որ մեզի պարտադրուած էր եւ որեւէ խախտում պատժելի ենթարկուելու վտանգին տակ կը գտնուէր:

Արեւելահայերէնով դասագիրքերու հարցին լուծումը կը յապաղի: Այդ մասին վերադառնանք պուլկարահայ ուսուցչական համագումարի որոշումներուն (4): Գումարուած ներկայ տարուան Օգոստոս 5 -- 8--ին Սոֆիայի մէջ՝ Լեզուի եւ ուղղագրութեան մասին -- «Ընդունելով հանդերձ արեւելահայ բարբառի մեր ազգային վարժարաններու մէջ դասաւանդելու մասին եղած առաջարկին ազնիւ շարժառիթները, համագումարը նկատի առնելով հաւանական արգելքները, ինչպէս նաեւ նոյն բարբառով դասաւանդելու համար պուլկարահայ ուսուցչութեան անպատրաստ ըլլալը, վաղաժամ կը գտնէ այդ հարցի լուծումը»:

-- Օրակարգի երկրորդ կէտին՝ ուղղագրութեան մասին յայտնուած միտքերու, փոխանակուած կարծիքներու իբրեւ եզրակացութիւն, ժողովը միաձայնութեամբ ընդունեցաւ ներկայ 1945 -- 1946 շրջանին իսկ ներմուծել Սովետական Հայաստանի ուղղագրութիւնը մեր վարժարաններէն ներս եւ խնդրել պուլկարահայ առժամ. կեդրոնական վարչութենէն, որ հարկ եղած Թելադրութիւնը ընէ իր կողմէ ինչպէս պուլկարահայ մամուլին, նոյնպէս եւ բոլոր պուլկարահայ ազգային, կրթական, հասարակական, մշակութային կազմակերպութիւններուն, որպէսզի իրենց կողմէ խմբագրուած եւ հրատարակուած ամէն գրութիւն կատարուի յետ այսօրիկ նոր ուղղագրութեամբ:

Հայաստանեան դասագիրքեր ապահովելու աշխատանքը այնքան ալ հեշտ չէ եղած յառաջ տանիլ եւ անոնց բացակայութիւնը դժուարութիւններ պատճառած է հայկական վարժարաններուն մէջ, որուն ապացոյցն է Սոֆիայի «Յովակիմեան» վարժարանի հայերէնի հանգուցեալ ուսուցիչ Սարգիս Փաչաճեանի մէկ գրութիւնը (5), ուր ան կը գրէ Թէ նոր ուղղագրութեան ներածումը մեր կեանքէն ներս, նոր ուղղագրութեամբ դասագիրքերու պակասը շփոթ մը ստեղծած է դպրոցին մէջ, ուր հին դասագիրքերը փորձած են յարմարցնել նոր ուղղագրութեան: Ան կոչ կ'ընէ Ուսումնական Խորհուրդին, որ յառաջիկայ 1946 - 1947 դըպրոցական տարեշրջանի համար ապահովէ Սովետական Հայաստանի անհրաժեշտ դասագիրքերու ստացումը: Եւ իրօք 1947 Թուականէն վերջ կանոնաւորապէս կը ստացուին արեւելահայերէնով ու նոր ուղղագրութեամբ Հայաստանի մէջ տըպուած դասագիրքերը, որպէսզի «իրականանայ» «Մէկ ազգ, մէկ լեզու, մէկ ուղղագրութիւն» ցնորամիտ կարգախօսը, երբ գոյութիւն ունի Հայ Սփիւռքը իր արեւմտահայերէնով ու դասական ուղղագրութեամբ: Անձեր, որոնք իրենք զիրենք դիալեկտիկ մատերիալիզմի ջատագովներ կը համարէին մեզ մօտ, տարրական տրամաբանութիւն չցուցաբերեցին եւ հողմաղացներու դէմ շարժեցան: Մեր գաղութին համար կործանարար դեր կատարեց արեւելահայերէնով ուսուցումը նորահաս սերունդին, որ զուգադիպեցաւ նաեւ Հայոց վարժարաններու փակումին, ամբողջատիրական ժամանակաշրջանին: Այսօր արդիւնքը այն է, որ այդ սերունդը ոչ արեւելահայերէն կը խօսի, ոչ ալ շնորհքով արեւմտահայերէն, չխօսինք գրաւոր արտայայտութեան մասին: Ի հարկէ ատոր այլ պատճառներն ալ կան, որոնց անդրադառնալը տեղին չէ:

Յարգելի Արփի Թոթոյեան հարց կուտայ Թէ «պուլկարահայ եւ ռումանահայ գաղութները ինկապէ՞ս պարտադրուած էին լքելու մաշտոցեանը. չէի՞ն կրնար ճապկումի ճամբաներ գտնել, երբ այդ երկիրները կ'ենթարկուէին խորհրդային կարգերուն: Փոփոխութիւնը հետեւանք եղած է անխուսափելի պարտադրանքի մը, թէ պապէն աւելի պապական մեր գրեթէ սովորական փութկոտութեան» ... Այո, անխուսափելի պարտադրանք, որուն եւեւ միշտ կանգնած եղած է պուլկար Համայնավարական կուսակցութիւնը եւ անոր ենթակայ «Երեւան» Յառաջդիմական կազմակերպութեան կեդրոնական վարչութիւնը: Որեւէ չեղում ընդհանուր քաղաքական, մշակութային, կրթական պետականացուած կարգավիճակէն դուրս հրապարակային մտածում, քննադատական յօդուած կամ քայլ, խստիւ պատիժի ենթարկուած է. բանտարկութիւն, աքսոր, մահապատիժ: Մեր պուլկարահայ իրականութեան մէջ, երբ կ'արծարծուէր հայ գրական լեզուի ու անոր ուղղագրութեան հարցը՝ երկրի իշխանութեան գըլուխ կանգնած էր պուլկար Համայնավար կուսակցութիւնը: «Երեւան» կազմակերպութեան Կեդրոնական վարչութեան նախագծուած կարգադրութենէն դուրս այլ հակացողութիւններ կային, որոնք հրապարակաւ արտայայտուած՝ պախարակման արժանացան: Այսպէս «Հայ գրական լեզուի միասնութեան հարցը եւ անոր ընդդիմախօսները» (6), յօդուածին մէջ անարգանքի սիւնին գամուեցաւ անարժանօրէն, հանգուցեալ Յարութիւն Պօղոսեան, Հնչակեան կուսակցութեան անդամ եւ «Պալքանեան Մամուլ» շաբաթաթերթի խմբագիր: Ան ըմբոշխնեց նաեւ աւելի դառն ճակատագիր մը իր հակացողութիւններուն համար՝ պուլկար կառավարութիւնը -- անկասկած հայ համայնավարներու բարեխօսութեամբ -- զինք բնակեցուց (աքսորեց) ընտանեօք հիւսիսային Պուլկարիա, ուր եւ իր մահկանացուն կնքեց: Այս փոքր օրինակով, որ քաղաքական հանգամանք չէր կրեր, ուզեցինք ցոյց տալ համայնավարական -- բռնատիրական վարչակարգի անհանդուրժողութիւնը այլախոհներու հանդէպ եւ արիւնալի հաշուեյարդարը անոնց հետ:

Արդէն երեք տարի պիտի ըլլայ, ինչպէս բռնատիրութեան բռունցքը կախուած չէ Պուլկարիոյ եւ անոր քաղաքացիներուն վերեւ, անէացած է սահմանեցուցիչ վախն ալ հալածանքէ, աքսորէ, բանտէ ու մահավճիռէ, քաղաքական տարբեր գաղափարներու համար: Հայ կեանքը ձերբազատած համայնավարական կաշկանդումներէն, սկսաւ վերադառնալ բնականոն զարգացման ուղիին. վերաբացուեցան նախկին կարգ մը ազգային վարժարաններ պայմանականօրէն բուած, վերահաստատուեցան Բարեգործականը, Հ. Մ. Ը. Մ.--ը, կազմուեցան ՀՕՄ--ը եւ այլ միաւորումներ: Անոնց կողքին համեստագոյն տեղ մը գրաւեց Պուլկարիոյ Հաս Համայնքի Ուսումնական յանձնախումբը -- կեդրոն Փլովտիւ: Այս վերջինին ջանքերով, հայ ուսուցչութեան եւ առանձին անհատներու օժանդակութեամբ կարելի եղաւ վերահաստատել արեւմտահայերէնի ուսուցումը համապատասխան դասագիրքերով ներառեալ դասական մեր ուղղագրութիւնը հայկական դպրոցներէն ներս: Այդ լեզուով ու աւանդական ուղղագրութեամբ լոյս կը տեսնէ քաղաքիս՝ «Վահան» Թերթը, որ մեծ բաժին մը կը յատկացնէ նաեւ պուլկարերէն լեզուով գրութիւններուն: Ճիշդ է, տակաւին հայերէնի դասական ուղղագրութիւնը չէ Թափանցած մեր հանրային կեանքէն ներս, որուն պատճառներէն մէկը պէտք է փնտռել «Երեւան» կազմակերպութեան նախագահներու խորհուրդին չէզոք կեցուածքին մէջ: Ան մասնաւոր կարգադրութեամբ հանդէս չեկաւ տիրական դարձնելու մեր գաղութին մէջ աւանդական ուղղագրութիւնը, որուն հետեւանքով զայն գործադրուած չենք տեսներ ամէն տեղ եւ առաջին կարգին «Երեւան» շաբաթաթերթին կողմէ: Յանձնախումբին կողմէ եղած առաջարկները այդ ուղղութեամբ անլսելի մնացին խմբագրութեան համար, որուն պատրուակներէն մէկը գրաշարուհիին անհամաձայնութիւնն է...:

Պուլկարահայ գաղութին վերադարձը դէպի հայկական արմատները իր ընթացքին մէջ է եւ ուղղագրութեան հարցին շուրջ «Երեւան» Թերթի խմբագրութիւնը մի գուցէ այլեւս չսպասէ, որ Հայաստանի մէջ լրիւ ընդունուի Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը եւ ըստ այնմ որոշում տայ զայն գործադրելու:

ՅԱԿՈԲ ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Փլովտիւ

Հոկտեմբեր 29, 1993

(1) -- «Յառաջ», 1993 Սեպտեմբեր 1, թիւ 18·139, Արփի Թոթոյեան «Ուշացող վերադա՞րձ թէ անդարձ մեկնում»:

(2) -- «Երեւան», Ս., թիւ 72, 1945, Օգոստոս 11, «Ուսուցչական համագումարի աշխատանքները»: Բ. Թ. (Բենիամին Թիւֆէնկճեան):

(3) -- «Երեւան», Ս., թիւ 75, 1945, Օգոստոս 22, «Ուղղագրութեան փոփոխութեանց մասին»:

(4) -- «Երեւան» Ս., թիւ 87, 1945, Սեպտեմբեր 29, «Պուլկարահայ Ուսուցչական Համագումարի որոշումները»:

(5) -- «Երեւան», Ս., թիւ 78, 1946, Օգոստոս 30, «Մայրենի լեզուն եւ մեր դպրոցները» (Սարգիս Փաչաճեան):

(6) -- «Երեւան», Ս., թիւ 93, 1945, Հոկտեմբեր 20, թիւ 94. 1945 Հոկտեմբեր 24, «Հայ գրական լեզուի միասնութեան հարցը եւ անոր ընդդիմախօսները»:

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՁՆՃԱԼԻ... ՆՇԱՆԱԿԱԼԻՑ ՆՇԱՆՆԵՐ

...Միայն պէտք է ապրել Հայաստանում, յետոյ նոր պատկերացնել, թէ ինչ դժուարին, վտանգայարոյց, ու իրաւ կանխատեսելի հետեւանքներով է յղի տասնեակներ շարունակ դրական -- տխրականների տէքնալից վաստակն անարգել «անարգելը»: Նախկին տարիներին -- եւ ինչո՞ւ չէ, նաեւ այսօր -- նման ոտնձգութիւններ անողներին իրենց տեղը դիւրին էր միանգամից ցոյց տալը: Իսկ այսօրինակ դէպքեր, թերեւս եղել են ... Ու հիմա յանկարծ, ի վերջոյ հայաստանեան «մշակութային» երկինքն էլ կարծես որոշակի օդափոխութեան կարիք ու անհրաժեշտութիւն զգում է: Սարսափ, քարշութեան, վախուորածութեան հովերը ցաքուցրելու համար, ճշմարտութիւններ բացայայտող արկածախնդրական խօսքի ու եւլոյթների պահանջը վաղուց ի վեր էր հասունացել: Թիկունքներին զօրանոցային մշակոյթի ողջ մարտավարութիւնը ունեցողներին դիմադրելու, նախկիններին գոնէ այսօր, իրենց կենդանութեան օրօք պէտք է իրազեկել, որ իրենց անցեալի կարմիրը այսօր ամենեւին էլ կարմիր, կապոյտի, նարնջագոյնի բնաւ չի փոխուել եւ իրենք էլ որքան էլ ճիգադրեն չեն վերափոխուի: Ու սերունդներին էլ ի վերջոյ պիտի ճշմարտապէս մատուցանուի իրենց արածը: Ու աշխարհը չի սկսւում ու վերջանում միայն եւ միայն ծուռ հայելիների թագաւորութիւններում: Ու նաեւ, որ գրականութեան սխալ ընկալումով ու պատմութեան այլափոխ մատուցմամբ հայ երեխայի, ուսանողի աշխարհընկալումն արդէն բաւականին խաթարուել է, ու Վասակ Սիւնին ոչ թէ դաւաճան է, այլ առաջիններից մէկը հայ քաղաքական գործիչներից, որ ազգի փրկութիւն էր որոնում՝ «մահ կամ ազատութիւն» կարգախօսը խիզախօրէն բացառելով...

Ու այս տասնամեակային մշակութային, «ազգաշահ» դաստիարակութեան հեղինակ թերուս հրամանատարներին, այսօր դժուար է ասել իրենց արշածառայութեան --- խմա համայնավարական -- հրամայական ազգավնասաբեր, տակաւին նստուածք տուող գործունէութեան մասին: Իսկ այն մշտաբար «պատնէշին վըրայ» գտնուող գործիչները որոնց արածն այս կամ այն կերպ իրօք տարբերակելի է միւսների արածի հետ, թեկուզեւ այն պատճառաւ որ ժամանակին այնուամենայնիւ «գլխի ընկել են» այսօրուան համար» ներկայանալի, մի քանի գրական -- պատմական «երկեր» ստեղծել: Ու նրանց վաստակի դէմ ոտնձգելը, ոչ այնքան դժուար ու անթոյլատրելի է, որքան, այո՛, նաեւ այսօրուայ պայմաններում՝ կործանաբեր: Մանաւանդ, որ խօսքը վերաբերում է արդէն, նախապէս «հայ արձակի նահապետ» Սերօ Խանզադեանին: Եւ Նախիջեւանի պատմութեան, ճարտարապետութեան, մշակոյթի խորագիտակ Արգամ Այվազեանը խիզախել է, «Գրական թերթում» (Հոկտեմբեր 29, թիւ 15, 1993 թ.) տպագրել յօժ հետաքրքրական, յանդուգն, եւ որ էական է, պատմականօրէն անհրաժեշտ ու սթափ մի գրութիւն՝ Ս. Խանզադեանի «Հայրենապատում» աշխատութեան Դ. հատորում եւ «Նորք» հանդէսում ((1990 թ. թիւ 12, 1992 թ. թիւ 5 -- 6) տպագրուած Նախիջեւանեան բնակավայրերին վերաբերող. «Հայրենապատման» հատուածների փաստատեղագրական մասը ընթերցողին է ներկայացուած բազմաթիւ շփոթներով ու անիմացութեամբ, պատմական ու ժամանակակից իրականութեան աղաւաղումներով եւ գանազան շինծու ու պատիր անդրադարձումներով: Ես չեմ խօսում այն մասին, թէ ինչ ջանքեր են պահանջւում (եւ պահանջուելու) ապագայ պատմաբաններից ու հետազօտողներից իրական ու ճիշդը խանգարող անճշդութիւններից տարանջատելու համար: Մանաւանդ, որ այդ անճշդութիւնների հեղինակը մեծ ճանաչում ունեցող գրող է»:

Աւելի քան մեղմ է ասել. բազում խեղաթիւրումներ, անճշդութիւններ. եթէ անճշդութիւններ ապա, ոչ աւելի, ոչ պակաս, «պատմական բնակավայրերի տեղադրութեան», եթէ խեղաթիւրումներ, ապա «պատմական անունների շինծու եւ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ՆԱՓՈԼԷՈՆԻ ԼՃԱՄՈՅՆ ԳԱՆՁԸ

Մոսկուայէն դէպի հիւսիս 300 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ Դնեպրի եւ Վոլկայի ակերուն միջեւ Սեմլիովօ անուն գիւղ մը կայ, որուն լիճը կը կոչուի Ստոյաչիյ, այսինքն՝ անշարժ: Ձմեռնամուտի այս օրերուն լիճը ծածկուած է սառի նուրբ շերտով մը որ գրեթէ կը նիւթականացնէ անշարժութիւնը ամբողջ միջավայրին: Հասնելու համար լիճին, պէտք է անցնիլ անտառապատ տարածքներէ, իսկ հեռուն, արեւմտեան կողմը Սմոլենսկ քաղաքն է, սահմանէն առաջ վերջին բնակավայրը, յետոյ Մինսկը կայ, Վարշաւան եւ 2600 քիլոմեթր ետք Փարիզը...:

1812 Նոյեմբեր 4-ին, Մոսկուայի պարտութենէն ետք նահանջի ճամբուն վրայ Նափոլէոնի զօրքը հոն հասած էր. արագ քալելու իրենց կարելիութիւնը սահմանափակուած էր Կրեմլինէն թալանուած հարստութիւնը բեռցած կառքերու շարանին պատճառով. այդ հարստութիւնը կը բաղկանար թոներով ոսկեղէնէ, արուեստի գործերէ, հին զէնքերէ, եւայլն: Մառեշալ Պերթիէ իր յուշերուն մէջ կը գրէ թէ արագացնելու համար նահանջը, Նափոլէոն որոշեց փրկուիլ այդ բեռէն ու հրամայեց ամբողջ թալանուած հարստութիւնը նետել Ստոյաչիյ լիճը: Ռուս պատմաբանէ մը զատ այս պատահարին մասին կը վկայէ նաեւ Ուոլթըր Սքոթ իր «Նափոլէոն Ա.ի կեանքը» հատորին մէջ: Գիւղէն ծերունի մըն ալ տեղւոյն ամփոփ տնօրէնին «խոստովանած է» թէ 1930-ական թուականներուն, Ստալինի օրով, մինչ գիւղին եկեղեցին կը վառէր, քանի մը հին գիրքեր փրկած է. անոնցմէ մէկը լիճին պատմութեան մասին էր ու գրուած էր որ Նափոլէոնի զինուորները 15 թոն ոսկեղէն ձգած են լիճին մէջ:

Զրամոյն գանձին պատմութիւնը հոս կանգ առած պիտի ըլլար եթէ 1960-ին մոսկուացի երկրաբան մը առաջին փորձի մը չձեռնարկէր, գայն գտնելու համար: Ան շրջանի Ուժանիւթի նախարարին հետ հանդիպումի մը ընթացքին առաջարկած էր պարպել լիճին ջուրը: Կուսակցութեան մարդիկը մերժեցին: Միջոց մը ետք գիտական հետազօտութիւններ ցոյց տուին թէ լիճին ջուրին մէջ սովորականէն հազարապատիկ բարձր էր արծաթի համեմատութիւնը:

Նոյեմբերի առաջին օրերուն Գիտական արշաւախումբերու հիմնարկէն անդամներ սկսան ուսումնասիրել լիճին վրայ ելեկտրամագնիսային դաշտ մը հաստատելու կարելիութիւնը: Անոնք համոզուած են որ 75% հաւանական է իրենց յաջողութիւնը, եթէ մեկենաս մը կարենան ճարել:

Կայ նաեւ հարցին վարչարարական կողմը. գիւղին վարչական խորհուրդին տնօրէնուհին որ բրեժնեւեան ապարաչիկի մը ծաղրանկարը կը յիշեցնէ, դէմ է ամէն ձեռնարկի: Կը վախնայ որ պրպտումները վնասեն շրջապատին: Կոմունակիցներու պարագլուխը ամենամօտ քաղաքին՝ Վիազմայի քաղաքապետն է. հակառակորդներու խմբակը չի հետաքրքրեր գինքը: Ինք արդիականութեան մարդն է: Զէ՞ որ իրենց համար կենսական է զբօսաշրջութեան զարգացումը. տեսարժան լիճը օգտագործելի լաւագոյն առիթն է:

Կ'երազէ որսի արշաւներ, ուղղաթիռով պտոյտներ կազմակերպել լիճին վրայ ու պանդոկներ կառուցանել: Ֆրանսացիներուն ալ հրաւէր կ'ուղղէ. «Իսկ պատահածը անոնց ալ պատմութիւնն է, թող գան, տեսնեն»:

Նափոլէոնի արշաւանքը երկար ատենէ ի վեր փակուած է պատմութեան գիրքերուն մէջ. մինչ լճամոյն գանձին սեղմած հետաքրքրութիւնը օրէ օր կը մեծնայ: Շատեր կ'ուզեն տիրանալ «անշարժ» լիճին շուրջ երկդարեայ գաղտնիքին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ալէք Մանուկեան կեդրոնին մէջ Հոկտեմբեր 24, մեծարանքի հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է նուիրուած գրագէտ - թանաստեղծ Երուանդ Պարսումեանի: Բացման խօսքը արտասանած է Հ. Բ. Ը. Միութեան կրթական յանձնախումբի ներկայացուցիչ՝ Զաւէն Ղարիպեան: Պէպօ Սիմոնեան խնամուած բանախօսութեամբ մը ներկայացուցած է Ե. Պարսումեանի գրական վաստակը, իսկ Լեւոն Վարդան խօսած է հանրային գործիչին մասին: Խօսք առած է նաեւ Արտաւազդ Մելիքսէթեան, հուսկ՝ շնորհակալական խօսք արտասանած է Ե. Պարսումեան:

❦

ՏԻԹՐՕՅԹԻ մէջ, Նոյեմբեր 3-ին, իր մահկանացուն կնքած է ազգային բարերար Էտուարտ Մարտիկեան: Իր բարերարութիւններու կարգին են՝ Տիթրօյթի Ս. Յովհաննէս Եկեղեցւոյ Մարտիկեան Թանգարանը, Երուսաղէմի պատրիարքութեան Մարտիկեան Թանգարանը, Նիւ-Եորքի Հայոց առաջնորդարանի Քրիշթիըն էտիւքէյշըընըլ Սէնթըրը, Պոսթընի Պայքար հաստատութեան «մամուլի գրասենեակը»: Երկարամեայ նախագահն եղած է Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի շրջանակին: Ողբացեալը ծնած էր Պոլիս եւ Ամերիկա գաղթած 1914-ին: 1935-ին գլխաւոր ճարտարապետի օգնականը եղած է Պրիկս արդիւնաբերական ընկերութեան եւ 1937-ին ալ նոյն ընկերութեան գլխաւոր ճարտարապետի պաշտօնըստանձնած է: Պատերազմէն ետք, հիմնած է իր սեփական - Մարտիկեան - ընկերութիւնը որ կը մասնագիտանար բարձրորակ մեքենաշինութեան մէջ, դառնալով Տիթրօյթի հանրածանօթ ձեռնարկութիւններէն մին: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Նոյեմբեր 6-ին, Սաութֆիլտի Ս. Յովհաննէս Եկեղեցին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

«ՍՈԼԻՏԱՐԻԹԷ ՖՐԱՆՍ-ԱՐՄԷՆԻ» ԳԼԵՐՄՈՆ-ՖԵՐԱՆԻ ՄԷՋ

Գլերմոն - Ֆէրանի բարեկարգեալ եկեղեցւոյ հրաւէրով Նոյեմբեր 7-ին այցի եկած էին Սոլիտարիթէ - Ֆրանս - Արմէնիի երկու անդամները՝ Տիկին Շրումֆ եւ փրոֆէսէօր Վիալանէ:

Շաբաթ իրիկուն, Տիկին Շրումֆ որ Հայաստանէն վերադարձած էր Հոկտեմբերին, ուզեց հանդիպիլ կրօնքի դասերու հետեւող պզտիկներուն, իրենց տեղեկացնելու թէ ինչ դժուարութեամբ իրենց տարեկիցները դպրոց կ'երթային Հայաստանի մէջ, յիշեցնելով թէ այս տարի իրենց տուած լուման պիտի ծառայէ Հայաստանի Գիւմրի քաղաքին մէջ դպրոց մը շինելու:

Լուսապատկերները տեսնելով պզտիկները հարցումներ ուղղեցին Տիկին Շրումֆին, որուն հետեւեցաւ մտերմիկ խօսակցութիւն մը:

Կիրակի օրուան աղօթքը յատկապէս տպաւորիչ էր եկեղեցւոյ երգչախումբով որուն անդամները, ոչ հայ ըլլալով, ոչ ալ հայերէն գիտնալով երգեցին Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ պատարագի երգերէն, «Խորհուրդ Խորին», «Թագաւոր Երկնաւոր», «Սուրբ Սուրբ», «Հայր Մեր» եւ «Հաւատարիմ եղեւ աչխարհի»:

Օրուան քարոզը տուաւ փրոֆ. Վիալանէ բնաբան առնելով Մարկոսի Աւետարանէն գլուխ «Դ» 35-էն այն ուր Յիսուս հանդարտեցուց փոթորիկը ծովուն վրայ, շեշտելով որ նոյնիսկ քնացած ատեն Յիսուսը կրնանք խանգարել որպէսզի օգնութեան հասնի մարդուն իր դժուարութեան մէջ, բայց նոյն ատեն մարդ արարածը պէտք է ընէ իր կարելին դժուարութենէն դուրս ելլելու:

Կէսօրուան ճաշէն ետք Տիկին Շրումֆ լուսապատկերներով ներկայացուց Հայաստանի ներքին վիճակը եւ Սոլիտարիթէ Ֆրանս - Արմէնիի կատարած գործը Հայաստանի մէջ, շեշտելով որ Սոլիտարիթէ Ֆրանս - Արմէնի չուզեր մարդասիրութիւն ընել Հայաստանի մէջ:

Ներկաները, մօտաւորապէս 60 հոգի շատ հետաքրքրուեցան այս նիւթով:

Գլերմոն - Ֆէրանի բարեկարգեալ եկեղեցին շատ գոհ մնաց Տիկին Շրումֆի եւ փրոֆէսէօր Վիալանէի այցէն. առիթ մըն էր խօսելու Հայաստանի մասին եւ ծանօթանալու հայ ժողովուրդին դժուար այս օրերուն կեանքին:

ՀԱՅԿ ԺԱՆ ԵՈՐԿԻ

նարովի» ստուգաբանութիւններ: Այնուհետեւ Ա. Այվազեանը մէկ առ մէկ ներկայացնելով Խանդադեանի «բնագիրը» եւ իրաւ - պատմականը մի պարզ ու ճշմարիտ եզրայանգման է գալիս. «Նախ կ'ուզենայի, որ ընթերցողը իմանար, որ այս յօդուածի նպատակը ամենեւին էլ Ս. Խանդադեանի հետաքրքրութիւնների շրջանակի դատափետելը եւ ոչ էլ նրա ստեղծագործութեան մէջ առկայ բոլոր աղաւաղումների սրբագրում - ճշդումն է: Այդ աշխատանքը յաւուր պատշաճի կատարելու համար անհրաժեշտ է նրա հրատարակած ծաւալի կէսի չափով (շուրջ 600 էջ) աշխատանք գրել...»:

Մեր նպատակն ալ ամենեւին մէջբերումներ անելը չէ - նաեւ թերի նկարագրելը - «Գրական Թերթի» գրեթէ մէկ ամբողջական դարձերես գրաղեցրած չափազանց ուշարժան եւ խորհրդածութիւնների մըղող յօդուածից, այլ խիստ տիպական մի երեւոյթի անդրադառնալը: Պատմական չիմացութիւնը տասնեակ հազարաւոր տըպաքանակով ժողովրդին եւ պատմութեանը տիրականօրէն հրամցնող մարդու, ու մանաւանդ իր դափնիներէն վաղուց ի վեր արժանացած մտաւորական - անխոնջ մշակի կերպարի նորօրեայ բացայայտումը, որ եթէ շատերի համար դուցէ եւ սառը ցնցուղում լինի: Բայց, այնուամենայնիւ, ժողովրդի պատմութիւնը եւ իրական - պատմականը աւելի եւ աւելի է գերադասելի, քան առ կուռքերն անվերապահօրէն ունեցած մեր երկիւղանքը, վախուորածութիւնը, մեզանում մըտաւորականի տակաւին թափառիկ սովորական կերպարի, պահպանել - փայփայելը, որը տասնամեակներով աչք է գոցել ու շարունակում է ան ակնոջալուր լինել ընդհանրապէս պատմա - մշակութային ոլորտում տիրող տնայնագործ ձեռնարկումներին ու յատկապէս անվերահսկելի անձանց կողմից արարուող - աւերուող:

Բայց ժամանակներն այլ են, պարոնայք վարպետ - անվերապահներ: Եւ տասնամեակներու պատուանդանները այլեւս կուռքազերծ են, լքեալ եւ անկարեկից...

ԻՐԱԶԵԿ

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ՁԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ՌԷՍՈՒԼ-ԱՅՆԷՆ ԴԷՊԻ ՄՈՒՍՈՒԼ

Ահա սկսաւ պարբերաբար զէնքի ձայներ լսուիլ գիւղին մէջ. եւ մեզի համար այլեւս փրկարար միջոց մըն էր մահը, բայց անմիջական մահը եւ ոչ թէ սուրի ու բրի քանի մը վէրքեր ստանալով քաշքշուիլ ու չարաչար տառապիլ:

Քիւրտ ոստիկանները որոնք առ այդ անյայտ էին, ելան իրենց թաքստոցներէն չէշալէզ գազանի նման: Պաղատագին խնդրեցինք. «Էֆէնտիներ, Աստուծոյ սիրոյն, մէկական կապարով փրկեցէք մեզ մեր չարչարանքներէն»: Երբեք նըկատի չառին մեր թախանձագին խընդրանքը, որովհետեւ անոնք մտադրած էին իրենց կողոպուտի հաշիւներով, թէ ով քանի կտոր լաթ պիտի առնէ:

Քիւրտին կինը յանկարծ դռնէն դուրս ելլելով պոռաց ոստիկանին. «Հեռացո՛ւր իմ տունէն այս կոյլիտները»: Տարուեցանք գիւղէն դուրս. ի՜նչ սրտակեղէք տեսարան գիւղին շուրջ. մեր ընկերներէն ոմանք կիսամեռ, ոմանց գլուխը ճըզմուած բրով ու կացինով՝ շատեր անշընչացած աչքերս. 7-8 տարեկան վիրաւոր երախաներ հեկեկալով դէս ու դէն կը շրջագային դիակներու մէջ: Մարդկային երեւակայութիւնը չի կրնար ըմբռնել այս տմարդի սաննասիրտ ու անգութ եղեռնագործութիւնն ու վայրագութիւնը: Կիսամեռ մարմիններու այս տեսարանէն քիչ անդին նկատեցինք խումբ մը մերկ մարդիկ՝ Քիւրտերու հսկողութեան տակ. մեզ ալ հոն տարին: Անոնք մեր ընկերներն էին եւ որոնց մէջ էր նաեւ երիցուհին՝ արմուկէն բրի մեծ վէրք մը ստացած, սրտառուչոր կ'արտասուէր: Մայիս ամիսն էր, միջօրէի անապատային կիզիչ արեւն ալ սկսած էր բնութեան իր դերը կատարել, շանթակիզելով մերկ մարմինները գանոնք քերթ ու պատառ ընելով: Ինչպէս նախապէս յիշած էինք, երբ Սարմըսագլը կը հասնէինք 500 հոգի էինք, այժմ մնացեր էինք 214 հոգի, բոլորովին լերկ ու մերկ մարմիններով: 286 հոգի այդ գիւղը եւ մօտիկը չարաչար սպաննուած էին:

Այս պայմաններուն մէջ ճամբայ հանեցին մեզ դէպի Ճէզիրէ, որ վեց ժամ հեռաւորութեան կը գտնուէր: Երրորդ օրը մթնշաղին հասանք Ճէզիրէյի մօտերը. քաղաքէն ոստիկաններ դիմաւորեցին մեզ եւ սկսան քրտերէն խօսակցիլ մեր հսկիչ ոստիկաններուն հետ: Փոխանակ ուղիղ ճամբայով դէպի քաղաք առաջնորդուելու, շեղակի տարին մեզ՝ Տիգրիսի գետափը ու յանձնեցին ուրիշ ոստիկաններու հսկողութեան: Հերկուած արտ մըն էր մեր կայանը. քիչ մը հարթելով գետինը, քերթ ու պատառ մարմիններով նըստեցանք քով քովի: Արդէն օրը տարաժամ եղած էր, իրիկուան քամին ալ լեռներու կիրճերէն սկսաւ ուժգին ցրտահարել վիրաւոր մարմինները, այնպէս որ դառնակսկիծ վա՜յ - վո՜ւյ-ներու թնդումը կը խեղդէր արագահոս գետին շառաչիւնը: Մեր այս տարօրէն վիճակը նկատի ունենալով, Ճէզիրէի տեղակալը որոշած էր գիշերանց մեզ գետը թափել տալ ու այսպէս անհետացնել այս աննախընթաց վայրագագոյն եղեռնին հետքերը. եւ սակայն նոյն միջոցին հոն գտնըւող գթասիրտ հրամանատար մը արգիլած էր այդ որոշումին գործադրութիւնը: Գիշերն ի բուն կծկուելով ու հիւծուելով, անընդհատ վա՜յ - վո՜ւյ-ներով առաւօտ եղաւ. Արեւածագին յանկարծ յայտնուեցաւ ձիաւոր մը որ դէպի մեզի կու գար. զօրավարն էր: Երբ հեռուէն նշմարեց տեսարանը ու վայնասուններու խառնաձայն ժխորը լսեց իսկոյն վերադարձաւ, հուսկ ուրիշ ոստիկաններ քանի մը կտոր հին հագուստներով եկան, փոխադրեցին մեզ պարտէզներու մէջ խրճիթ մը. հագուստները անբաւարար ըլլալով միայն քանի մը կիներու եւ աղջիկներու տրուեցան: Մեր այս ողբերգական վիճակը ծածկելու համար հանրութենէն, իրիկուան մութին տարին մեզ քաղաքի հինաւուրց դղեակաձեւ պարիսպին գետնայարկը գետեղեցին: Զորս օր յետոյ մէկական հաց տալով 15 զինուորներու հսկողութեան տակ ճամբայ ինկանք դէպի Մուսուլ: Ձէյթունի Սուրբ Աստուածածնայ վանքի Սահակ Քահանայ Քըթեանն ալ մեզի ուղեկից էր. տեղահանուած՝ Ռէսուլ - Այնէն, հակառակ իրեն տրուած խորհուրդներուն չէր ծըղտուած եւ առաջին օրէն իսկ Չէրքէզներու անարգանքին ու զանակոծումին առարկայ դարձած ըլլալով, շատ նկուն վիճակի մէջ կը գտնուէր: Ճէզիրէէն մեր մեկնումին առաջին իրիկունը բոլորովին ուժաքամ չէր կրնար նոյնիսկ քայլափոխել: Անշնչացաւ զինուորի մը զընդակով ու անթաղ մնաց խեղճին մարմինը:

Անշուշտ հարց կու տան անոնք որոնք չեն ճաշակած այս դառնութեան մրուրը, թէ ինչպէ՞ս առանց սնունդի կարելի է ամիսներով տոկալ ու ճամբորդել. մեր կերածը կամ սնունդը կը բաղկանար խոտէ, մարախէ, մողէսէ, կրիայէ, գորտէ, խեչափառէ եւլն. այն ալ եթէ կրնայինք ձեռք ձգել. արդէն շատեր օր ըստ օրէ ուժաքամուելով ճարահատ կ'իյնային ճամբաները եւ մէկ գնդակով կեր կը դառնային թռչուններու եւ գազաններու:

1025 հոգիով ելած էինք Ռէսուլ - Այնէն, այժմ լերկ ու մերկ հազիւ 100 հոգի ինկանք Մուսուլ: Ռէսուլ - Այնի ջարդէն նախապէս Մուսուլ հասած 2000 տարագիրներ առժամապէս տեղաւորուած էին Մուսուլի դիմաց, Տիգրիս ձախ Յովնան մարգարէի նշխարած խորհրդաւոր բլուրի ստորոտին կառուցանուած Նէպի - Եունուս խանը: Մեր կարաւանի թիւին արձանագրութենէն ետք հարկ էր մեզ ալ տեղաւորել մեր բաղդակիցներուն մօտ: Յոգնաթշուառ կը պապակինք պուտ մը ջուրի՝ մեր չորցած կոկորդներն ու թոռմած շրթունքները թրջելու համար:

(Շար. 7)

Պր. Ֆիլիփ Խուպէսէրեան,
Տիկին Շահան Վահանեան,
Տէր եւ Տիկին Արխս Նալպանտեան,
Տիկին Վահրամ Քէհեայեան,
Տիկին Կի Նալպանտեան,
Պր. Քերովբէ Գույումճեան,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Գույումճեան եւ զաւակները,
Պր. Արա Գույումճեան,
Տէր եւ Տիկին Լուսավիկ Գույումճեան եւ աղջիկը,
Տէր եւ Տիկին Ժագ Ֆէյտի,
Տոքթոր եւ Տիկին Ալէն Քէհեայեան,
Օր. Փասքալ Նալպանտեան,
Տէր եւ Տիկին Տաւիտ Պարէր եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Մաթիէօ Նալպանտեան,
Օր. Լորիկ Սալբի

ինչպէս նաեւ Նալպանտեան, Խուպէսէրեան, Գույումճեան, Ծօլօլեան, Աւետիսեան, Ամասեան, Վահանեան, Ալեքսանեան ընտանիքները

խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, քրոջ, հարսին, մօրաքրոջ, զարմուհիին, խնամիին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԺԻՆ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Նալպանտեան)

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 11-ին:

Կ՚ոգեկոչեն իր ամուսնոյն՝

ՏՈՔԹ. ՅԱԿՈԲ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆԻ
մեռած՝ 1977-ին

եւ զաւկին՝

ՏՈՔԹ. ՓԱԹՐԻՔ ԽՈՒՊԷՍԷՐԵԱՆԻ
մեռած՝ 1991-ին,

յիշատակը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի՝ Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 16-ին, ժամը՝ 9.30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցին

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

Թաղումը կը կատարուի Monchauvet-ի (Yvelines) գերեզմանատունը ընտանեկան դամբարանին մէջ, ժամը՝ 11.30-ի շուրջ:

Ներկայս ընդունիլ իբրեւ մահազդ:

16, rue Théodore de Banville, 75017 Paris
141/143, ave de Wagram, 75017 Paris

«ՅԱՌԱՋ». -- Մեր ցաւակցութիւնները Ֆիլիփ Խուպէսէրեանի Տիկին Շ. Վահանեանի եւ ընտանեկան պարագաներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ ի յիշատակ իր հանգուցեալ ընկերուհիներուն Կիրակի, Նոյեմբեր 21, ժամը 10.30-ին, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ:

Այս առթիւ, կը կատարուի նաեւ Մատաղօրհնութիւն:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը փափաքելի է:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 21, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս -- Պետրոս Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն ընտանեկան պարագաներուն եւ բարեկամներուն:

Հոգեհանգիստէն ետք, ճաշ մը կը տրուի Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը
9 ռիւ տը Մատրիտ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏԷՍԻՆ. -- Ա. Մանուկեան 500 Ֆր.:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՇԱՒԻԼ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կիրակի, Նոյեմբեր 21, ժամը 15-ին
Ս. ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՆԵՐՍ

Օրակարգ. --

1992 Հոկտեմբեր 1, -- 1993 Հոկտեմբեր 31-ի գործունէութեան տեղեկագիր:

Ընկերակցութեան կանոնագրութեան վերամշակում. առաջարկներ:

Սարգիս Պալապանեան սրահի բարձրացում. առաջարկներ:

Այլազան:

M. A. J. C.
12 - 14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er

Présentation et signature
par l'auteur
MYRIAM GAUME
du livre

"LES INVITÉS DE LA TERRE"

Arménie — Karabagh 1988 - 1992
aux Editions du Seuil
Jeudi 18 Novembre à 20 h 30
(Entrée libre)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ներկայիս կը յայտարարէ, թէ Նոյեմբեր 21, Կիրակի, յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան համդիսաւոր պաշտօն, եկեղեցւոյս տարիներու բազմավաստակ երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

մահուան 11-րդ տարելիցին առիթով, ինչպէս նաեւ կը յիշուին եկեղեցւոյս ծառայած բոլոր հանգուցեալ դպիրները:

Սկիզբ պատարագի ժամը՝ 10-ին:
Հոգեհանգիստ ժամը՝ 11.30-ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՋԻ

Մովսէս Մազմանեանի մահուան առթիւ, Զաքմաքճեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՆՈՒԷՐ

Տոքթ. Աւետիս Իյնէճեան (Գերմանիա) 1000 Ֆր. կը նուիրէ ԻՒՄԱՖ-ին քաջալերելու համար Հայաստան տարուած գործունէութիւնը (ստանալ «Յառաջ»էն):

—ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ—

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ԼԻՈՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
ԵՐԵՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը կը կազմակերպէ իր երեսունամեակի առթիւ երգահանդէս մը, որ տեղի կ՚ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 21, կէսօրէ վերջ ժամը 17-ին, Ազգային Տան սրահին մէջ, 40 ռիւ տ՚Արմէնի

Եկեղեցական եւ աշխարհիկ երգեր, նոյնպէս նուագ եւ մեներգ:

Հանդէսէն յետոյ ներկայ ժողովուրդը հրաւիրուած է գինեձօնի մը:

GALERIE LES CENT

VERONIQUE BARSAMIAN

— EXPOSITION —
du 17 au 27 Novembre

Vernissage Mercredi 17 Novembre
à 18 heures 30

8, rue de Jouy — Paris 4e
Tél. : 42 77 30 00
Ouverture du mardi au dimanche
de 14h à 18h30

LOTO

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝
վիճակախաղ մը ((լօթօ)
Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14, rue Saint-Bazile — Marseille 1er

Նոյեմբեր 28, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին:

Ճոխ առարկաներ:

INFORMATION ARTISTIQUE

VERNISSAGE

«PARIS, KERMEURZAC'H, TRAPELLUN ET AILLEURS»
— toiles et panneaux d'un amateur —

...Un prétexte avant tout pour se retrouver autour d'un verre !
EDOUARD ESMERIAN

Vernissage le Jeudi 18 Novembre
à partir de 18 heures
au 12 bis, rue Honoré Chevalier, Paris 6e

Exposition le vendredi 19 Novembre de 12h30 à 14h et de 18h à 19h
le Samedi 20 Novembre de 14h30 à 18h.

Les tableaux sont vendus au bénéfice des enfants d'Arménie par l'intermédiaire de «Aznavour pour l'Arménie».

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-sovietiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 15 novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au FONDS ARMENIEN DE FRANCE
BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյս տարեդարձի Մատաղօրհնութեան առթիւ. --

Պր. Ժագ Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Տէր -- Մինասեան, Տէր եւ Տիկին Պամուքեան, Ս. Սահակ -- Մեսրոպ Մայր Եկեղեցւոյ կողմէն, Տէր եւ Տիկին Յովսէփ Եալլիք, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելքոնեան 1000-ական Ֆր., Տիկին Վարդուհի Թաշճեան 600, Սէն -- Ժերոմի Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Թաշճեան, Տէր եւ Տիկին Աւարլըքեան, Տէր եւ Տիկին Սամուէլեան, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ կողմէ, Տէր եւ Տիկին Ժան Գլօտ, Տէր եւ Տիկին Սանտալեան, Պուլվառ Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ կողմէն, եւ Պր. Մակարեան 500-ական Ֆր., Տիկին Նուարդ Մելքոնեան 500 Ֆր. Եկեղեցւոյ եւ 500 Ֆր. Կ. Խաչին, Պր. Ժան Սաաթճեան, Մարգարեան Եաճըր Թայրօ, Մովսէս Պիլկին 400-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էօրտէքեան, Տէր եւ Տիկին Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Պիսքիճեան, Տէր եւ Տիկին Էօզեան 300-ական Ֆր., Տիկին Սանտըքճեան 250, Տիկին Սվազլեան, Տէր եւ Տիկին Գամպէրեան, Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր -- Մինասեան, Համբարձում Եազըր, Տէր եւ Տիկին Կրէկորեան Եազըր, Տէր եւ Տիկին Ս. Թաշճեան, Տէր եւ Տիկին Պիլկին, Պր. Ենովքեան, Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմոնեան, Տիկին Անտոնեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոսեան եւ Մակարեան ընտանիք 200-ական Ֆր., Տիկին Անտոնեան 150, Տէր եւ Տիկին Շէհրեան, Տիկին Կիրակոսեան, Էլէն Սէֆէրեան, Ժորժ Պէտէլեան, Տիկին Ալիս Պիւլկիւրեան, Տէր եւ Տիկին Իսկէնտէրեան, Պր. Արօ Կարապետեան, Տիկին Մէժան, Տիկին Ս. Մարկոսեան, Տէր եւ Տիկին Էսկիճեան, Տէր եւ Տիկին Խոզեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետեան, Մանկիեան ընտանիք, Քնարիկ Եալըք, Տէր եւ Տիկին Մանուկեան, Մինասեան Եղբարք, Տէր եւ Տիկին Փանոսեան, Տէր եւ Տիկին Մօրիս Միքայէլեան, Տիկին Նիկողոսեան, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Հօթօթեան, Տէր եւ Տիկին Պամաճեան, Տէր եւ Տիկին Աւտօեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Թուլթեան, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչեան, Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան, Գէորգ Էօտէմիշ, Տէր եւ Տիկին Ժ. Շալճեան, Տէր եւ Տիկին Զիլչէքեան, Պետրոս Եաճըր, Պր. Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Զարուկեան 100-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարլօս Արթին 100 Ֆր. Եկեղեցւոյ եւ 100 Ֆր. Կ. Խաչին, Տիկին Պալասեան 100 Ֆր. Կ. Խաչին, Պր. Միսաք Աւտօեան 50 Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Եալիք նուիրեցին Մատաղին բոլոր միսերը:

ՀԱՅՐԵՆԻ (?)

(Շար. Ա. էջէն)

ռուսականին, շրջանառութեան մէջ են բազմաթիւ օտար տարադրամներ:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ
ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄՕՏ

Վարչապետ Հրանդ Բագրատեան Նոյեմբեր 9-ին ընդունած է Համաշխարհային Դրամատան Հայաստանի ներկայացուցիչ Վահրամ Ներսիսեանցը, որ յայտնած է թէ իր Դրամատունը որոշած է Հայաստանին օգնել ջրային տնտեսութեան, ուժանիւթի, ընկերային ապահովութեան ոլորտներուն մէջ:

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ
ԶՕՐԱԿՈՉԻ ՀԱՐՑԵՐՈՒ
ՄԱՍԻՆ

Պետական նախարար եւ զօրակոչի Յանձնաժողովի նախագահ Վազգէն Սարգսեանի Նոյեմբեր 10-ի մամուլի ասուլիսը նուիրուած էր զինուորական փախստականներու եւ զօրակոչի հարցերու: Նախարարը գոհացուցիչ նկատելէ ետք առաջին արդիւնքները, յիշած է թէ 677 զինուորական փախստականներ ձերբակալուած են եւ աւելցուցած է որ անոնցմէ ոչ մէկը անպատիժ պիտի մնայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ զանգուածային ցոյցերու ձեռնարկած էին, Նոյեմբեր 15-ին, Փարիզ եւ համալսարանական այլ քաղաքներու մէջ: Առաջին անգամ ըլլալով, ԻՒՆԷՖ եւ ԻՒՆԷՖ-ԻՏ (առաջինը՝ համայնավարամէտ, երկրորդը՝ մօտ ընկերվարականներուն) միացած փողոց կ՚իջնեն: Փարիզի մէջ կը քալէին Սորպոնէն Ազգ. Ժողով, ուր նոյն ժամերուն (15-16) կը ծեծուէր կրթական պիւտճէն: Այս ցոյցը հիմնական եւ կենսական բողոքներ չունի եւ կը թուի որ աւելի դրդուած է մտավախութիւններով եւ մանաւանդ ապագայի մտահոգութիւններով: Դժգոհութիւններ կան դասարաններու չգոյութեան կամ խճողումի պատճառաւ եւ պիւտճէի սեղմումներու:

ԿԱՆԱՆՉՆԵՐԸ որոնք ընդհ. ժողով գումարած էին շաբաթավերջին, ճամբու դըրին Անթուան Վէշթէրը որ եօթը տարի է դէմ էր քաղաքական զինակցութիւններու: Միջին ճամբու բանաձեւը զոր կը ներկայացնէր Տոմինիք Վուանէ ձայներու 62%-ը ստացաւ եւ 34 տարեկան այս կինը գլուխն անցաւ շարժումին: Այլ խօսքով շարժումը ձախ թեքում մը առաւ:

ԱՐԱՖԱԹԻ դատապարտումը Ֆաթահի գործած մահափորձին գոհացում պատճառած է Իսրայէլի եւ բոլոր անոնց որոնք կ՚ուզեն հաշտութեան յաջողութիւնը: Առջի օր, Ֆաթահը որ ՊԱԿ-էն կախում ունի, գոնէ սկզբունքով, հրեայ գաղթող մը սպաննած էր եւ Իսրայէլի համար բանակցութեանց խզումի պատճառ կրնար ըլլալ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ամերիկեան հիւպատոսարանը, ութ տարիներու դադարէ մը ետք, վերակսած է վիզա տալ Լիբանանցիներուն: Առայժմ, սակայն, այդ վիզաները կը տրուին միայն անոնց որոնք անցեալին ունեցած են արդէն այդ վիզան:

ՄԱՅՔԸԼ ՃԷՔՍԸՆ անհետացած է, ինչ որ շատ կարեւոր հարց է մեներգներուն համար: Առջի օր, ջնջած էր իր բոլոր երգահանդէսները, խոստովանելով որ շատ կախում ունի թմրեցուցիչ դեղերէն զորս կը գործածէ, ապա՝ հետքը կորսնցուցած է: Փեփսիքոլան ալ յայտարարած է որ կը խզէ իր պայմանագիրը: Կարգ մը թերթերու համաձայն, պահուըտած է Լոնտոնի մէկ բուժարանը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17

MERCREDI
17 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. -- Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) -- Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.195

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.195

ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 12 – 14 Նիւ -- Եորքի Արեւելեան Ամերիկայի Թեմին անթերի կազմակերպութեամբ տեղի ունեցաւ Կիլիկիոյ Թագաւորութեան նուիրուած գիտաժողովը, քաղաքին կեդրոնական թաղերէն մէկուն «Ալիանս Ֆրանսէզ»ի սրահին մէջ։ Գիտաժողովին բացումը կատարեց Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ., ապա սկսաւ զեկուցումներու շարքը։ Նոյեմբեր 12-ի առաւօտեան առաջին նիստը յատկացուած էր Կիլիկիոյ եւ Բիւզանդիոնի կապերուն. խօսք առին Կարէն Իսբաշեան, Ժեռար Տէտէեան, Հրաչ Բարթիկեան եւ Ազատ Բոզոյեան։ Օրուան Բ. նիստին նիւթն էին խաչակիրներու հետ մշակուած յարաբերութիւնները. նիւթին զանազան երեսակներուն մասին ելոյթներ ներկայացուցին Խոսւար Շիւց, Վարդան Մատթէոսեան, Գէորգ Տէր -- Վարդանեան եւ Տրնի Սայնըր։ Օրուան վերջին բաժինը ունեցաւ կրօնքի եւ մշակոյթի նիւթով զեկուցումներ, Հելէն Իվանսի, Փիթըր Գաուեի, Տէյվիտ Պէնաբի եւ Հ. Լեւոն Զէքիեանի կողմէ։

Նոյն երեկոյեան Համազգայինի Նիւ -- Եորքի Թատերախումբը ներկայացուց Հրանտ Մարգարեանի «Հեթում Արքայ» թատերախաղը, բեմադրութեամբ՝ Երեւանէն Կոլեա Ծատուրեանի։ Ապա յատուկ ընդունելութեան մը ընթացքին ներկայացուեցաւ Սիրարփի Տէր -- Ներսէսեանի յետ մահու Տըմպարթըն Օքսի կողմէ հրատարակուած «Կիլիկիոյ հայկական մանրանկարչութիւնը ԺԲ. -- ԺԳ. դարերում» հատորը, որուն վերջնական խմբագրութիւնը եւ հրատարակութեան ներկայացնելու գործը կատարուած է նիւթին մասնագէտ Սիլվիա Աճէմեանի կողմէ։

Երկրորդ օրուան առաջին նիստը նիւթ ունեցաւ «Կիլիկիա եւ Մեծ Հայք»ը։ Զեկուցումներ ներկայացուցին Լիլիթ Զաքարեան, Երուանդ Մելքոնեան, Լեւոն Զուգասզեան, Ալիս Թէյլըր։ Ընդհանրապէս անոնք խօսեցան արուեստի կապերու, մանրանկարներու մասին, բացի Ե. Մելքոնեանէ որ շատ հետաքրքրական ելոյթով մը որպէս պատմական աղբիւր ներկայացուց շրջանի ձեռագիրներուն յիշատակարանները։

Օրուան Բ. եւ Գ. նիստերու գլխաւոր թեման էր Կիլիկիոյ պետութիւնը։ Եոս Վայթընպէրկ, Նիկողոս Թահմիզեան, Սիլվիա Աճէմեան, Սիլվի Մերեան, ապա Լեւոն Սարեան, Ռութ տը Քօլէնպէրկ զեկուցումներով հանդէս եկան։ Յետոյ, Գարեգին Բ.ի եզրափակիչ խօսքով վերջ գտաւ հաւաքին գիտական մասը։ Ապա հանդիսութեամբ մը Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանով պարգեւատրեց հայագէտ Նինա Կարոյեանի բազմամեայ վաստակը։

Նոյն երեկոյեան տեղի ունեցաւ երգահանդէս մը որ նուիրուած էր Կիլիկեան շրջանի հայ ժողովրդական, կրօնական եւ խաչակիրներու երգերու. հայկական բաժնին մէջ հանդէս եկան երգչուհի Էլլադա Չախոյեան, դաշնակահար Շահան Արծրունի ու Արթիւր Շահնազարեան։

Եօրեայ հաւաքին վերջին առաւօտը -- Նոյեմբեր 14 -- Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին մէջ պատարագեց Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմի առաջնորդ Տաթեւ Արք. Սարգիսեան. ներկաներու մէջ էին Հայաստանի ՄԱԿ-ի ներկայացուցիչ Ալեք Արզումանեան եւ Ա. Բայբուրդեան։ Քարոզեց Գարեգին Բ., շեշտելու համար ազգային միասնութեան մեծ կարեւորու-

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖԻՍ-Ը (Փրկութեան Իսլամական Ճակատ) կը սպառնայ կրկին Ֆրանսայի։ Նոյեմբեր 15-ին, բացարձակապէս մերժեց որեւէ երկխօսութիւն ալժերական իշխանութեան հետ որ «փուչիսթ ճունթա մըն է առանց պատուի»։ Շարժումը կը սպառնայ հարուածել այն անձերը որոնք կը գործակցին Ալժերիոյ հետ եւ փճացնել անոնց շահերը։

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ռմբակոծեցին Իրաքեան Քիւրտիստանը, որովհետեւ, ըստ Անգարայի, Պաղտատ տէրը չէ իր խօսքին եւ արգելք չըլլար որ ՓՔՔ-ի զինուորեալները վերահաստատուին հիւսիսային Իրաք։

ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒ ցոյցը ակնկալուած ծաւալ չէր ստացած Նոյեմբեր 15-ին եւ որոշած էին կրկին ցոյց մը ընել, Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 18-ին։ Այս Հինգշաբթին արդէն կրնայ այլ շարժումներու ալ առիթ տալ։ Հանրային սպասարկութեանց աշխատաւորները (երկաթուղի, մեթրօ, թղթատար) որոշած են գործադուլի դիմել։

ՀՈՂԱԳՈՐԾՈՒԹԵԱՆ մէկուկէս միլիառ ֆրանքի նպաստ մը կ'ապահովէ կառավարութիւնը եւ Պալատիւր անհրաժեշտ գտած էր ճշդել որ այս շնորհումը ոչ մէկ կապ ունի ԿԱԹԹ--ի հետ։ Ի դէպ, ստորագրութեան պայմանաժամն է Դեկտ. 15։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ կը շարունակէ սեփականաշնորհման իր քաղաքականութիւնը։ Պէ - էն - Փէ դրամատունէն ետք, կարգը եկած է քիմիական այն հսկայ ճարտարարուեստին որ կը կոչուի՝ Ռոն -- Փուլէնք։ Բաժնեթուղթը կ'արժէ 135 Ֆր. միայն ինչ որ շատ մատչելի սակ մըն է, մանաւանդ որ Նոյեմբեր 15--ին, սակարանը իր արժէքը 153.60--ի հասած է։ Կարելի է գնել -- մարդ գլուխ մինչեւ 60 բաժնեթուղթ – Նոյեմբեր 16-էն 23։ Վաճառքը մօտաւորապէս 13 միլիառ ֆրանք պիտի ապահովէ Պետութեան։

ՀԱՐԱՒ -- ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ սպաննուած է Ֆաթահի թիւ մէկը՝ Մուին Շապայթա։ Կասկած կայ որ Ապու Նիտալի կողմնակիցներուն գործն է։ Ֆաթահը ՊԱԿ--ի մէկ բաղկացուցիչն է եւ Ապու Նիտալ դէմ է Իսրայէլ -- Պաղեստին հաշտութեան ծրագրին։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին Նախարարը՝ Հիքմէթ Չէթին պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէ Իսրայէլ։ Առաջինն է Թուրքիոյ Արտաքին նախարարի մը համար, 1948--էն ի վեր։ Իսրայէլի մէկ բանբերը ըսած է. -- «Իսրայէլ կ'ուզէ որ Թուրքը աւելի կարեւոր դեր մը խաղայ Միջին -- Արեւելքի բազմակողմանի բանակցութեանց մէջ, գլխաւորաբար ջուրի հարցերու վերաբերեալ, ուր Անգարա արդէն խնդրոյ առարկայ է»։

թիւնը մանաւանդ ներկայիս երբ գլխաւոր հարցն է հայրենի պետականութեան հզօրացումը։ Ան ըսաւ թէ բաժանումները թշնամիին միայն կը ծառայեն. թէ միասնութեան օրինակ պէտք է նկատել «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամը որուն պէտք է մասնակցութիւն բերէ իւրաքանչիւր Հայ, որպէս ազգային տուրք։ Ապա հայրապետական մաղթանք կատարուեցաւ Հայաստանի Հանրապետութեան համար։

Պատարագէն ետք կազմակերպուած էր ճաշ մը, ի պատիւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կողմէ իշխանի եւ ասպետի տիտղոսով պարգեւատրուած ազգայիններու. ներկայ եղան նաեւ գիտահաւաքին մասնակիցները, արուեստագէտները եւ նուիրատուներ։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

(16 Novembre)

ՊԵՐՆԱՐ ԼԷՈՒԻՍԻ ՀԱՄԱՐ ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ՝

« C'est une version arménienne de cette histoire»

Պերնար Լէուիս հանրածանօթ անուն մըն է որպէս անգլեւսաքսոն աչքառու արեւելագէտ։ Հեղինակ է բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններու Իսլամի վերաբերեալ։ Ծնած է 1916--ին, Լոնտոն, հրեայ ընտանիքի մը ծոցը եւ երկար տարիներ դասաւանդած է Միջին --- Արեւելքի պատմութիւնը Լոնտոնի համալսարանը։ Մասնագէտ է Օսմանեան, ապա՝ քեմալական Թուրքիոյ։

Իսլամապաշտ վերջին շարժումները պատճառներն են այն հարցազրոյցին զոր, «Մոնտ»ի համար, հետը ունեցած են Ժան--Փիէր Լանժըլիէ եւ Ժան-Փիէր Փերոնսէլ-Հիւկոզ։

Այլապէս շահեկան է Թուրքիոյ վերաբերեալ հատուածը, ուր Հայերն ալ անտեսուած չեն։ Այս մեծ պատմաբանին համար, ինչպէս պիտի տեսնուի, Հայերու ցեղասպանութիւնը՝ «այդ պատմութեան հայկական փոփոխակն է» ու ինք կուտայ --իր-- այսինքն թրքական փոփոխակը, որու յաջորդած հարցումը («Թուրքերը կ'ընդունի՞ն նոյնիսկ ինչ որ կ'ըսէք») այլապէս տեղին է եւ պատասխանն ալ՝ ձախաւեր։ Աւելի չենք ուզեր խորհրդածել։ Ստորեւ խնդրոյ առարկայ հատուածը. –

— En Turquie, on est frappé par le discrédit, en dehors de la bourgeoisie et de l'armée, qui frappe la laïcité kémalienne. La Turquie peut-elle être un point fort de la résistance à l'islamisme, ou évoluer vers un régime religieux ?

— Les deux sont possibles. C'est un domaine où l'Europe peut avoir une parole décisive. La Turquie a fait une demande pour entrer dans l'Union européenne. La décision de l'Union aura des conséquences énormes. Si les Turcs se sentent rejetés par l'Europe, qu'ils essaient de rejoindre depuis plus d'un siècle, il y aura une forte possibilité que, par déception, ils se tournent vers l'autre côté.

— Si la Turquie est dans l'Europe, cela veut dire que tous les Turcs peuvent y venir, s'ils le veulent...

— Je ne nie pas que c'est un problème très sérieux pour l'Europe... mais aussi une question fondamentale pour la Turquie. Dans la Conférence des Etats islamiques, il y a 51 membres et pratiquement un seul y est doté d'un système démocratique : la Turquie...

— Pourquoi les Turcs refusent-ils toujours de reconnaître le génocide arménien ?

— Vous voulez dire reconnaître la version arménienne de cette histoire ? Il y avait un problème arménien pour les Turcs. à cause de l'avance des Russes et d'une population anti-ottomane en Turquie, qui cherchait l'indépendance et qui sympathisait ouvertement avec les Russes venus du Caucase. Il y avait aussi des bandes arméniennes — les Arméniens se vantent des exploits héroïques de la résistance —, et les Turcs avaient certainement des problèmes de maintien de l'ordre en état de guerre. Pour les Turcs il s'agissait de prendre des mesures punitives et préventives contre une population peu sûre dans une région menacée par une invasion étrangère. Pour les Arméniens, il s'agissait de libérer leur pays. Mais les deux camps s'accordent à reconnaître que la répression fut limitée géographiquement. Par exemple, elle n'affecta guère les Arméniens vivant ailleurs dans l'Empire ottoman.

»Nul doute que les choses terribles ont eu lieu, que de nombreux Arméniens —et aussi des Turcs— ont péri. Mais on ne connaîtra sans doute jamais les circonstances précises et les bilans des victimes. Songez à la difficulté que l'on a de rétablir les faits et les responsabilités à propos de la guerre du Liban, qui s'est pourtant déroulée il y a peu de temps et sous les yeux du monde ! Pendant leur déportation vers la Syrie, des centaines de milliers d'Arméniens sont morts de faim, de froid... Mais si l'on parle de génocide, cela implique qu'il y ait eu politique délibérée, une décision d'anéantir systématiquement la nation arménienne. Cela est fort douteux. Des documents turcs prouvent une volonté de déportation, pas d'extermination.

— Les Turcs reconnaissent-ils même ce que vous dites là ?

— Cela dépend de quels Turcs. Les autorités officielles ne reconnaissent rien. Certains historiens turcs vous donneraient des réponses plus nuancées.

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ «ԱՆԲԱՂՁԱԼԻՆԵՐԸ»

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ԺԱՄԱՆԱԾ՝ ՄԵՍՐՈՊ ՍՄԲԱՏԵԱՆ ԲԱՆ ՉԻ ՀԱՍԿՆԱՐ...

«Ֆիկառօ»ի Մոսկուայի թղթակիցն է (Նոյեմբեր 16) որ կը պատմէ. -- «Մեսրոպ Սմբատեան շշմած, խոշոր խոշոր կը բանայ աչքերը. -- «Պէտք է որ արձանագրուի՞մ։ Տեղեակ չեմ։ Յետոյ 800 ռուբլի վճարել, շատ սուղ է։ Ի վերջոյ, ինծի պիտի չարգիլեն որ եղբօրս այցելութիւն մը տամ»։ Կազանի ստորգետնեայ կայարանը, Երեւանէն նոր հասած այս Հայը դժուար թէ հասկնայ որ յանկարծ «օտարական» դարձած է։ Մոսկուայի քաղաքապետը՝ Լուժկով, որոշած է որ ՀԱՊ-ի Հանրապետութեանց բոլոր հպատակները որոնք կ'ուզեն Մոսկուա մնալ պէտք է ենթարկուին խիստ կանոններու։ 24 ժամէն ետք, իւրաքանչիւր «այցելու» պէտք է արձանագրուի թաղին ոստիկանութեան մօտ եւ օրական վճարէ տեղական նուազագոյն աշխատավարձքին 10%--ը, այսինքն՝ 774 ռուբլի։ Ով որ չենթարկուի, կ'արտաքսուի տուգանք մը վճարելէ ետք (2--էն 5 անգամ նուազագոյն աշխատավարձքը)։ Կրկնողները կրնան պարտաւորուիլ մինչեւ 50 անգամ վճարել նուազագոյն աշխատավարձքին համապատասխան տուգանքը։ Քաղաքապետին համար՝ ոճրագործութեան դէմ պայքար է, որովհետեւ. -- «մայրաքաղաքին մէջ ոճիրներ գործողները այլ Հանրապետութեանց քաղաքացիներ են, ի մասնաւորի՝ Կովկասցիներ։ Փորձագէտները կը պնդեն որ ոճրագործութեան տոկոսը պէտք է 20--էն 30% իջնէ հիմա»։

Եւ սոր՝ ցեղապաշտ չեն ըսեր...։

Իշխանութիւնները, դեռ կ'ըսէ թղթակիցը, բոլոր միջոցներով կ'ուզեն մաքրել Մոսկուան, բայց՝ անկարելի է։ Ի՞նչպէս կրնաք զանազանել Ռուս մը Ուկրանացիէ մը կամ Մոլտաւէ մը...։ Մամուլը, բացարձակապէս դէմ է այս հին բռնատիրական սովորութիւններուն վերադարձին։

ԳԻՒՄՐԻԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ ԻՐ ՔԱՂԱՔԻՆ ՄԱՍԻՆ

«Բարձ փոխելով բախտ չի փոխուիր» կ'ըսէ առածը. մեր ներկան ցոյց տուաւ որ անուն փոխելով ալ չի փոխուիր բախտը երբ խօսքը կը վերաբերի չէն, դիմագիծ ունեցող քաղաքի մը որ քարուքանդ է հինգ տարիէ ի վեր: Լենինականը դարձաւ Գիւմրի, բայց ոստանը չկրցաւ թօթափել «աղէտեալ»ի ո՛չ պիտակը, ո՛չ ալ ճակատագիրը: Երկրաշարժէն հինգ տարի ետք, թէեւ մաքրուած են փլատակները, սակայն վերաշինութեան գործը շատ անբաւարար ընթացք ունի, համեմատած՝ պահանջքին: Ճիշդ է որ ժխտական բազմաթիւ ազդակներ դեր ունեցան եւ կ'ունենան ատոր մէջ, բայց ծանր կը ճնշէ երեւոյթը որ այլ առաջնահերթութիւններ գրաւած են բեմը ու Գիւմրին չի կրնար ունենալ անհրաժեշտ հետաքրքրութիւնը: Ոչ մէկ կասկած որ լուրջ չէին հնչած հրջանի խորհրդային իշխանութեան վարչապետ Ռիժկովի երկու տարիէն հինը ամբողջութեամբ վերականգնելու խօսքերը. Նոյնքան պարզորոշ էր որ նորանկախ երկիրն ալ երկար ատեն այդ կարողութիւնը պիտի չունենար, նկատի առած նաեւ Սփիւռքի օժանդակութիւնը որ արդէն ժամանակ մը ետք աղէտեալ գօտիին վերակառուցումէն այլ նպատակներ ընտրած էր իրեն: Հետեւանքը այն է որ այսօր հակառակ կառուցուած նոր թաղամասերու, անհատական ջանքով շինուած տուներու, քիչ չէ թիւը այն Գիւմրեցիներուն որոնք կ'ապրին թիթեղէ կամ խաւաքարտէ խցիկներու մէջ. ու ասիկա, շրջանի մը մէջ ուր ձմեռը ամենայն խստութեամբ, մինչեւ զերոյէն վար 25 աստիճանի հասնող ջերմութեամբ, անկարելի կը դարձնէ կեանքի բնականոն ընթացքը:

«Հայաստան»ի Հոկտեմբեր 15-ի թիւին մէջ Գիւմրիի քաղաքապետ Լ. Աղամեանի հետ Լեւոն Մութաֆեանի կատարած հարցազրոյցը կը փորձէ կրկին օրակարգի նիւթ ընել դրեթէ մոռցուած այս վէրքը: Զրուցավարին համար եւս «Գիւմրին ու աղէտի գօտին աստիճանաբար մոռացուեցին իշխանութիւնների կողմից: ... Տարեց-տարի նուազեցին պետական միջոցները, լուծարուեցին հզօր շինարարական կազմակերպութիւնները: ... Այսօր աւերուած քաղաքի համայնապատկերին յառնում են հարիւրաւոր անաւարտ բնակելի շէնքեր որոնք անյոյս սպասում են ամրացումների մասին որոշումների կայացմանը: ... Մի խօսքով՝ աւերակների կատարեալ խճանկար, որի արանքից երեւացող հատուկենտ նորակառոյցները աններդաշնակ կարկատանի են նմանում»:

Այս համայնապատկերով քաղաքին համար Լ. Աղամեան ունի վերականգնումի իր ծրագիրը որուն հիմնական կէտը կը նկատէ անհատական բնակելի շինարարութիւնը, որուն համար հող եւ դրամական միջոցներ յատկացուած են: Քաղաքին նորընտիր գործադիր կոմիտէն «ժառանգութիւն է ստացել մի քանի հարիւր անաւարտ բնակարաններ որոնք բոլորն էլ արդէն ... բաշխուած են»: Ուրեմն, նախ պէտք է աւարտել այն շէնքերը ուր մարդիկ սպասած են ապրիլ: Ահաւոր տպաւորութիւն կը գործէ կարդալ քաղաքապետին բացատրութեան մէջ թէ «պարզագոյն հաշուարկներով, առնուազն յիսուն տարի է անհրաժեշտ աղէտի պատճառով անտուն մնացած բոլոր Գիւմրեցիներուն բնակարաններով ապահովելու համար»: Կ'աւելցնէ սակայն որ յիսուն տարուան լրանալը սպասելն ալ աւելորդ պիտի դարձնէր իշխանութիւններու գոյութիւնը: Աւերումներուն վրայ ան կը գումարէ տակաւին «ապօրինաշինութիւնները, քաղաքապատկան հողերի իւրացումները, հին քաղաքի տարածքի ձեւախեղումները»:

Իր գլխաւորած ծրագիրը յենած է եւրոպական քաղաքաշինական օրինաչափութեան. «այսօր ստեղծուած շերտերը՝ պատմա-մշակութային, վարչական եւ կոմերցիոն, հնարաւորութիւն կը տան արդէն. եղած ու նոր կառուցուող շերտերին տալ համապատասխան ուղղուածութիւն, այդ շերտերում ստեղծել ճարտարապետական համալիրներ»:

Գիւմրիի միակ ցաւը շինարարականը չէ. երկրաշարժէն առաջուան թեթեւ արդիւնաբերական հզօր այս կեդրոնը վերածուած է գործազրկութեան քաղաքի. «ոչ պաշտօնական տուեալներով քաղաքի բնակչութեան 70 տոկոսը դատապարտուած է գործազրկութեան» կ'ըսէ Լ. Մութաֆեան, հարց տալով. «մինչեւ ե՞րբ պիտի շարունակուի այս ամլութիւնը»: Իր պատասխանին մէջ քաղաքապետը որպէս դրական գլխաւոր տուեալ կը ներկայացնէ այն պարագան որ «մօտ մէկ տարուայ ընթացքում կառավարութեան երկու արտագնայ նիստ է գումարուել Գիւմրիում, քննարկուել են կենսական նշանակութեան շատ հարցեր, ուսումնասիրուել է գործերի ընթացքը: Ի վերջոյ կառավարութիւնում հասկացան որ աղէտի գօտին ինքն իրեն չի բարեկարգուի»:

Որոշապէս, քաղաքին կացութեան լաւատեղեակ մարդու դիրքէն խօսող մէկն է զրուցավարը ու այդ յատկանիշերով ալ բաւական դառնութիւն կայ իր մատնանշումներուն մէջ. այսպէս է, երբ կ'ըսէ՝ «արհամարհելով տեղական իշխանութիւններին, Ներքին նախարարութիւնը ստեղծեց տարածաշրջանային ոստիկանութիւն՝ կեդրոն ունենալով Գիւմրին: Ապօրինաբար ոստիկանութեան շարքերից դուրս մղուեցին արհեստավարժները, մեծ փորձ ու հմտութիւն ունեցող սպաներ: Հէնց այս ոստիկանութիւնն էլ այսօր շատ բան է անում քաղաքում ընկերային լարուածութիւնը մեծացնելու համար»: Ու այս ամբաստանութեան որպէս բացատրութիւն կը թուէ իբրեւ թէ վերավաճառողները յայտնաբերելու նպատակով գիւղացիին շուկայ բերած մթերքին բռնագրաւումը, պէնզինի ապօրինի վաճառքը որուն ներքաշուած է զինուորականութիւնն ալ, քաղաքին փողոցներուն մէջ չդադրող կրակոցները, առօրեայ դարձած սպանութիւնները, մաֆիական կառոյցներու սանձարձակ գործունէութիւնը եւայլն, աւարտելով հետեւեալ վերջաբանով. «ցաւօք, այս ամէնի վրայ եւս նստում է ամենաթողութեան փոշին, այս ամէնը եւս չի դառնում լայն քննարկման առարկայ»:

Քաղաքապետը չափազանցուած նկատելով հանդերձ ամբաստանութիւնները, կ'ընդունի թէ «այո՛, ընդհատւում են նստաշրջանները, աշխատանքները ձախողւում են: Կան պատգամաւորներ որոնք միտումնաւոր կերպով գնում են ձախողումների»: Իսկ խօսելով իր մասին, կ'ըսէ. «ես գտնում եմ որ առողջ ընդդիմութիւնն իմ լաւագոյն օգնականն է: Տեսակէտների բախումն է ծնում առողջ գործունէութիւնը»:

Երկրի մը մէջ ուր ընդհանուր առումով դժուար է առողջ ընդդիմութեան մը մասին խօսիլ եւ հետեւաբար չէ եղած զայն լուրջի առնելու կամ չառնելու հարցն ալ, դրեթէ զարմանալի է Գիւմրիի քաղաքապետին լայնախոհութիւնը: Անոր խօսքերուն մէջ գոհունակութիւն կը պատճառէ կարդալ որ լուծուած է նորակառոյց թաղամասերու ջեռուցման հարցը, որուն աշխատանք կատարուած է հին քաղաքին գոնէ կէսը տաքցնելու համար: Մնացածին համար քաղաքապետը կը շեշտէ թէ «կարեւորը ժամանակը չկորսնցնելն է, ժամանակի մէջ ճիշդ տեղաւորուելը»:

Մեծ ու վճռական խոստումներ չկան Լ. Աղամեանի արտայայտութիւններուն մէջ, ինչ որ վստահութեան տրամադրութիւն կ'արթնցնէ անձին հանդէպ: Հարցերուն տեղեակ ու զանոնք լուծելու իր իշխանութեան կարողութեան գիտակից քաղաքապետ մը հայաստանեան իրականութեան մէջ, անկասկած, գոհունակութեան գլխաւոր տուեալ մը պէտք է նկատել աղէտեալ քաղաքի մը համար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«Le Royaume Arménien de Cilicie
XIIe - XIVe siècle» (*)

Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Պ. Լ. Տէր-Պետրոսեանի, Ֆրանսիայի Հանրապետութեան նախագահ Պ. Ֆր. Միթերանի եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի ներկայութեամբ, այս տարուայ Հոկտեմբերի 28-ին, բացուեց «Կիլիկիայի հայկական թագաւորութիւնը» ցուցահանդէսը: Այն նշանակալի երեւոյթ դարձաւ հայ-ֆրանսիական մշակութային փոխյարաբերութիւնների բնագաւառում, քանի որ մէկ անգամ եւս հաւաստեց երկու երկրների քաղաքական փոխյարաբերութիւնների պատմական յարատեւութիւնը: Ցուցահանդէսին ներկայացուած են Կիլիկիայի մշակոյթի եւ պատմութեան մասին պատմող բազմաթիւ ցուցանմոյշներ, որոնք Արմէն Մութաֆեանի ջանքերով բերուել են աշխարհի այլեւայլ գրադարաններից եւ թանգարաններից: Առաջին անգամ է, որ ճակատագրի քմահաճոյքով տարբեր երկրներում յայտնուած այս իրերը հաւաքւում են մէկ տեղում եւ Կիլիկիայի պատմութեան մասնագէտի ու հետաքրքրասէր այցելուի համար սա մի բացառիկ առիթ է նիւթականօրէն պատկերացնելու այն Կիլիկիան, որը երկու հարիւր տարուց ի վեր նիւթ է դարձել գիտական հետազօտութիւնների: Միայն Արմէն Մութաֆեանն իր հսկայական համբերութեան եւ արդիւնաւէտ պրպտումների շնորհիւ կարողացաւ կեանք տալ այս առարկաներին, մէկը միւսի հարեւանութեամբ դնել իրեր, որոնց մասին տեղեկութիւնները ցրուած են տարբեր գրքերում եւ տարբեր լեզուներով լոյս տեսած հետազօտութիւններում: Ցուցահանդէսը, ինչպէս ասուեց, առաջինն է իր տեսակի մէջ եւ այն տեսնելուց յետոյ ցանկութիւն է առաջանում վերյիշել Կիլիկեան Հայաստանի փառաւոր, երբեմն հակասական պատմութիւնը, արժէքաւորելու համար ներկայացուած թանկագին ցուցանմոյշները:

Ինչպէս ասացի Կիլիկեան Հայաստանի պատմութեանը վերաբերող մենագրութիւնները բազմաթիւ են, սակայն նրանց մէջ անհնար է շրջանցել Վենետիկի Մխիթարեան միաբան Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի «Սիսուան» հանրագիտարանային մենագրութիւնը, ուր մեծ հայագէտը ի մի է հաւաքել իր դարաշրջանում երկրամասի մասին կուտակուած բոլոր գիտելիքները եւ հիմք է դրել մի նոր գիտաճիւղի, որի ուսումնասիրութեան նիւթն է Կիլիկեան Հայաստանի պատմութիւնն ու մշակոյթը: Այսօր քայլ առ քայլ իր մեծ նախորդի չորրած արահետներով է քայլում Արմէն Մութաֆեանը: Մի քանի տարի առաջ նա ընթերցողի դատին յանձնեց «Կիլիկեան կայսրութիւնների խաչմերուկում» բարձրարժէք մենագրութիւնը, իսկ այսօր գրակալին է դրել «Կիլիկիայի հայկական թագաւորութիւնը» աշխատութիւնը, որն ամբողջացնում է Կիլիկիայի պատմութեանը վերաբերող մեր գիտելիքները ու իրար է շաղկապում եւ խօսեցնում թանգարանում ցուցադրուած, մինչեւ այժմ համր նիւթերը: Գիրքն իր բովանդակութեամբ եւ օգտագործուած իրերի նորութեան տեսանկիւնից քննական հայեացք է Կիլիկիայի պատմութիւնը ընկալելու բնագաւառում: Հրատարակութիւնը կայացել է Ֆրանսիական գրքի ազգային կենտրոնի եւ Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնադրամի շնորհիւ. Հրատարակիչն է Ֆրանսիայի Գիտական Հետազօտութիւնների Ազգ. Կենտրոնը (ՍԷ-ԷՆ-ԷՌ-ԷՍ): Նախաբանը գրել է ՀՀ նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանը, արուեստին, գրականութեանը եւ առեւտրին նուիրուած հատուածները՝ Լ. Զաքարեանը, Գ. Շահինեանը եւ Ք. Օթէնը: Եկեղեցու պատմութեանը նուիրուած հատուածը պատկանում է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ.ի գրչին:

Կարճ նախաբանում հայագէտ-ասորագէտ Լ. Տէր-Պետրոսեանը հիմնական գծերով ներկայացնում է Կիլիկիայի հայկական թագաւորութեան պատմութեան եւ մշակոյթի առանձնայատկութիւնները եւ շփումները հարեւան քաղաքակրթութիւնների, յատկապէս եւրոպական աշխարհի հետ,, անդրադառնում է հայ ժողովրդի անցեալում եւ Ֆրանսիայի հետ փոխյարաբերութիւններում երկրամասի խաղացած դերին:

Յաջորդ չորս գլուխները կազմում են ողջ գրքի առանցքը: Այստեղ Արմէն Մութաֆեանը հանրամատչելի շարադրանքով ընթերցողին պատմում է Կիլիկիա երկրամասի հարուստ պատմութիւնը՝ սկսելով յատակ աշխարհագրական նկարագրութիւնից, Մեծ Հայքի թագաւորութեան հետ ունեցած առնչութիւններից եւ հայկական բնակչութեան տարածաշրջանում յայտնուելուց: Առաջին երեք գլուխներում հեղինակը ներկայացնում է Կիլիկիայի պատմութիւնը երեք ժամանակագրական փուլերով.

ա) Իշխանապետութեան շրջան (1097 - 1198),

բ) Երեք զօրեղ տիրակալների դարաշրջան (1198 - 1289),

գ) Թագաւորութեան անկման ժամանակաշրջան (1289 - 1375):

Յիշատակուած երեք գլուխներին հետեւում է «Ճանապարհորդների վկայութիւններ» բաժինը, ուր հեղինակը հմտօրէն իրար է հիւսել ժամանակակիցների տեղեկութիւնները եւ ստեղծել մուսուլմանական երկրների տիրապետութեան ներքոյ Կիլիկիայում հայկական մշակոյթի գոյատեւման պատմութիւնը, ներառեալ մինչեւ Ֆրանսիական զօրքերի 1939 թ. հեռացումը տարածաշրջանից:

Աշխատանքի վերոյիշեալ գլուխներում համաշխարհային պատմութեան լայն ետնախորքի վրայ, մեծ սիրով եւ իր նիւթն ընթերցողին հասցնելու փայլուն վարպետութեամբ հեղինակը ներկայացնում է Կիլիկիայի ողջ անցեալը, երբեմն ուղղակի, մերթ ընդ մերթ անուղղակի խօսեցնելով շարադրանքն ընդմիջող հազուագիւտ վաւերագրերը, կնիքներն ու դրամները, քարտէսներն ու լուսանկարները:

Պատմութիւնն այստեղ ներկայացուած է իր ամբողջութեան մէջ եւ առանց աւելորդ զգեստաւորումի, թւում է, թէ ոչինչ հարկ չկայ աւելացնելու, քանի որ ամէն ինչ պատմուած է իր չափի ու պատմութեան ռիթմի մէջ, առանց ընթերցողին դոյզն ինչ ծանրաբեռնելու աւելորդ փաստերով ու փաստարկներով: Կարծես երազի նման աչքիդ առջեւ սահում է Կիլիկեան Հայաստանի պատմութեան երկաթակուռ շղթան, նման Նահապետ Ռուսինեանի ստեղծած հնամենի երգի սահուն մեղեդուն.

Դրա հետ միասին հեղինակն իր շարադրանքում չի հանդուրժում որեւէ շեղում պատմական ճշմարտութիւնից եւ գրքում դժուար է գտնել որեւէ լուրջ վրիպում կամ սխալ: Ի հարկէ կարելի է վիճել թէ Թորոս Բ.ը ո՞ր թուականին է իշխանական գահ բարձրացել, կամ ե՞րբ է տեղի ունեցել Հռոմկլայի ժողովը եւ Լեւոն Ա.ի թագադրումը, սակայն միանգամայն պարզ է, որ ընթերցողը այդ հարցերի լուծումը չի էլ սպասում այս գրքից: Նրան հետաքրքրում են առնչուող իրադարձութիւնների նկարագրութիւններ եւ պատմական յուշարձաններին վերաբերող տեղեկութիւններ, որոնք լիուլի եւ նուրբ ճաշակով հրամցւում են ընթերցողին:

Այս տեսանկիւնից գիրքն աւելի գրաւիչ կը դառնար, եթէ հեղինակը ներկայացնէր Կիլիկիայի թագաւորութեան հասարակական կեանքը, արքունիքի խայտաբղէտ կազմը, համեմատութեան մէջ դնէր Կիլիկիայի արքայական ընտանիքը հարեւան երկրներում իշխող հարստութիւնների հետ, փորձէր տալ ազնուականական եւ զինուորական դասերի կառուցուածքը, քաղաքային ու գիւղական բնակչութեան, ինչպէս նաեւ հոգեւորականութեան խաղացած դերը երկրի տնտեսական, հասարակական եւ հոգեւոր կեանքում:

Յայտնի է, որ մինչեւ 1293 թ. Հայոց կաթողիկոսները փորձում էին, որքան կարելի էր իրենց հեռու պահել թագաւորական մայրաքաղաք Սսից եւ այս առումով արժէր ներկայացնել այն ներքին, արտաքինից դրեթէ չերեւացող հակամարտութիւնը, որ ժամացոյցի պիրկ զսպանակի նման երբեմն ուղեկցում էր հոգեւոր եւ աշխարհիկ աթոռների փոխյարաբերութիւններին: Արժէր նաեւ անդրադառնալ Կիլիկիայի միապետների որդեգրած «Ամենայն Հայոց Թագաւոր»

տիտղոսին եւ արժէքաւորել դրա նշանակութիւնը ժամանակի քաղաքական փոխյարաբերութիւններում:

Իմ կարծիքով արդարացուած չի Ներսէս Լամբրոնացուն միանշանակ լատինասէր պիտակումը, քանի որ պահպանուած մատենագրական երկերում նա աւելի շատ յունասէրի հանդերձով է երեւում, քան՝ լատինասէրի: Այս դէպքում պէտք է անտեսել Լամբրոնի Հեթումեանների քաղաքական կեցուածքը եւ Թագաւորի կողմից յատկապէս Տարսոնի եպիսկոպոսի ընտրութիւնը Կոստանդնուպոլիս ուղարկելու եւ Յոյների հետ բանակցելու խնդրում: Այս հարթութեան վրայ հետաքրքիր կը լինէր նաեւ հիմնական գծերով ներկայացնել Հիւսիսային Հայաստանի եւ Կիլիկիայի կղերականների պայքարը, որը մերթ ընդ մերթ անհաշտ քաղաքական պայքարի բնոյթ էր ստանում:

Նշուած հարցադրումների շարքը հնարաւոր է դուցէ աւելացնել, սակայն պարզ է, որ գրքում պատմաբանի հատու գրչով են ներկայացուած հրապարակի վրայ դրուած հարցադրումները եւ որեւէ աւելորդ խօսք չի սպրդել շարադրանքի մէջ: Հեղինակը հետեւում է երկրամասի պատմութեան քննադատ ժամանակագրի հայեացքով, որը փորձում է պահպանուած, երբեմն անտեսանելի բեկորներից հիւսել դարաշրջանի եղելութիւնների իրական պատկերը: Այս տեսանկիւնից աշխատանքին պատմական մաւերագրի արժէք են տալիս Կիլիկիայով անցած ճանապարհորդների հիւթեղ նկարագրութիւնները, որոնք ամենայարմար առիթներով օգտագործում է Արմէն Մութաֆեանը:

«Քաղաքակրթութիւն» անունը կրող գլուխը գրուած է տարբեր հեղինակների կողմից եւ աւելի ամբողջական կը լինէր եթէ առանձին հատուածներ նուիրուէին Կիլիկեան Հայաստանի դրամներին եւ կնիքներին, զինանշաններին, գրչութեան արուեստին, թարգմանական մատենագրութեանը, ճարտարապետութեանը եւ երաժշտութեանը: Տարօրինակ է, որ գրականութեան բնագաւառում ներկայացուած են միայն չորս հեղինակ, որոնց վերաբերող շարադրանքը պատկերացում չի տալիս Կիլիկիայում ստեղծուած բազմաբնոյթ մատենագրութեան մասին: Գրիգոր Շահինեանը հաւանաբար տեղի չգոյութեան պատճառով չի անդրադարձել Գրիգոր Դ. Տղայի, Ներսէս Լամբրոնացու, Մխիթար Սկեւռացու, Ներսէս Պալիանենցի եւ ուրիշների մատենագրական երկերին, չի փորձել արծաթէդարեան եւ դրան յաջորդող մատենագրական ժառանգութեան մէջ զատորոշել տարբեր հոսանքներն ու ուղղութիւնները, որոնք իրենց կնիքն են դրել ողջ միջնադարեան հայկական մշակոյթի վրայ: Գրքի այս հատուածը յատկապէս թերի է, քանի որ հեղինակը շրջանցել է թարգմանական յուշարձանները, որոնք վերաբերում են գիտելիքների գրեթէ բոլոր բնագաւառներին եւ լրջօրէն ազդել են Կիլիկիայում հասարակական մտքի ձեւաւորման վրայ:

Իմ կարծիքով չկայ սիրով և նուիրումով կատարուած որեւէ խակական աշխատանք, որ ընթերցողը չցանկանայ այն աւելի կատարեալ տեսնել: Այդ իսկ պատճառով պէտք է շնորհակալ լինել հեղինակների ողջ խմբին եւ յատկապէս Արմէն Մութաֆեանին, որը ժամանակի դատին է յանձնել մի աշխատանք, որի գրեթէ ամէն էջը ճաշակի, արուեստի ու գիտական բարեխղճութեան միաձոյլ կառոյց է:

Սրան պէտք է աւելացնել, որ գրքին մեծ արժէք են տալիս առաջին անգամ հրատարակուող կնիքները, առեւտրական համաձայնագրերի բնագրերի եւ մանրանկարների բնօրինակին մօտեցող լուսանկարները: Քեզ Կիլիկիայում ես պատկերացնում, երբ տեսնում ես Գլօտ Քոլինի եւ Ստեփան Պեռնարի լուսանկարները, որոնք արուած են այս գրքի համար 1993 թ. Մայիսին: Գրքի բովանդակութեան հետ համահունչ են, Յովհաննէս Խաչիկեանի եւ Ժան-Լիւք Փոթիէի ստեղծած բարձրաճաշակ քարտէսները: Իսկ վերջում դրուած ժամանակագրական տախտակը, անուանացանկը եւ ընտրովի մատենագիտութիւնը ապահովում են աշխատանքի գիտական պահանջները: Եւ այս ամէնով հանդերձ գիրքն արժէ ընդամէնը 195 Ֆր.:

ԱԶԱՏ ԲՈԶՈՅԵԱՆ

ՀՀ ԳԱ Արեւելագիտութեան Ինստիտուտ

Փարիզ, 9 Նոյ.

(*) Ed. CNRS, Paris 1993, 160 pages.

Լրատու տեղեկատու

ՀԷՔԻՄԵԱՆ

Վահէ Հէքիմեանի գործերը կը ցուցադրուին Նոյեմբեր 19-էն Դեկտեմբեր 8, Փարիզ (*): Արուեստագէտը ծնած է Օրտու 1912-ին եւ 1915 որբացած, չատերու պէս: 1924-ին եկած է Ֆրանսա, 1950-էն 53 ուսանած փարիզեան զանազան աշխատանոցներու մէջ: 1958 - 1959 փիկիւռաթիւ նկարչութենէն կ'անցնի վերացականի: Շրջան մը (1953 - 1972) կ'ապրի Կոաս, ապա կը հաստատուի Անժու: 1972 - 1986, կը ճամբորդէ Իտալիա, Զուիցերիա, Գերմանիա, Եուկոսլաւիա, Թուրքիա, Խորհրդային Միութիւն, Սպանիա: 1993, Երեւանի Ազգային պատկերասրահի երեք սրահներուն մէջ իր գործերը կը ցուցադրուին: Անհատական թէ խմբական բազմաթիւ ցուցահանդէսներու իր գործերը ներկայացուած եւ գնահատուած են:

(*) Galerie Monceau, 17, ave de Messine Paris 8e. Tous les jours sauf samedi et dimanche de 10h30 à 13h30 et de 14h30 à 18h30.

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ

-8-

ԼԱՒԱԳՈՅՆ ՎԱՐՁԱՋԵՒԸ

Մեր հայրենիքը երբ անկախացաւ,
անշուշտ ժխտեցինք պրեժնեւեան հին
րէժիմը անպէտք: Պահանջ դրուեցաւ
այժմէական մէկ նոր եւ կարգին
Սահմանադրութեան: Ժամանակ անցաւ
մինչեւ որ երկու խումբեր առանձին
նախագիծերով զան ժողովուրդին:
Մէկը կը պնդէ նախագահական
սիստեմին վրայ: Միւսը՝ անպայման
կ'ուզէ րէժիմ մը պարլամենտական,
որպէսզի դերը մեր նախագահի՝
քրիզանթէմի ցուցահանդէսի
բացումով միայն սահմանափակուի
(Զօրավար տը Կօլ, ականջդ խօսի):

Ես՝ որպէս դիտող առարկայական՝
(այլեւ - ինչո՞ւ չէ - չահագրգռուած
քանզի կը սպասեմ, որ իմ պահանջած
քաղաքացիի իրաւունքս տան
թէկուզ առայժմ հոն չհաստատուած),
երկրորդ լուծումին կողմը կը հակիմ:

Նախ՝ անցեալ տարի մեր պարլամենտի
պարզած պատկերը նկատի ունիմ:
Յետոյ՝ հայրենի երեսուն ութ
մեր կուսակցութեանց թիւի պարագան:
Ի հարկէ նաեւ՝ պարլամենտական
այդ լրացուցիչ ընտրութեանց հարցը,
որ նոյնիսկ առանց Սահմանադրութեան
առիթ ընծայեց, որ ժողովուրդը
երկու տարուան մէջ մի քանի անգամ
հանդիպտին նայի ընտրութեան օրը՝
թափուր պահելով ոմանց աթոռը:

Եւ ի վերջոյ կայ սա պարզ պարագան. -
աշխարհի չորսդին չատ է փաստուած,
որ այդ դրութեամբ պարլամենտական՝
երբ հակառակորդ կուսակցութիւններ
խոհանոցային խէժով փակցուած
կոալիսիոնի իշխանութիւններ
ջանան ստեղծել, չատ ատեն չանցած՝
ամիսը գէթ մէկ կամ երկու անգամ
անվստահութեան քուէ կը ստանան,
ու կը հետեւին նոր ընտրութիւններ:

Մեր պարագային՝ հարկ կա՞յ կրկնելու,
սա համազօր է հանդիստ ընելու
անվերջանալի նոր առիթներու...

Այս պատճառները հաշուի առնելով
այժմ կը պնդեմ խոր համոզումով,
թէ ժողովուրդի բաւութեան համար
երկրորդ րէժիմն է նախամեծար...

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԻՏ

ՌՈՒՍ ԿԻՆԵՐՈՒ ՊԱՅՔԱՐԸ

Ընկերաբանական ուսումնասիրութեան հետաքրքրական նիւթ մը կրնան ըլլալ արեւմտեան կեանքի մը բոլոր բարիքներուն ու չարիքներուն հետամուտ յետխորհրդային աշխարհին մէջ կիներու տրուած տեղն ու դերը: Ազատութեան բազմերես որոնումը, կարելի՞ է ըսել թէ իր սահմաններուն մէջ կ'առնէ կիները ամէն մարզի մէջ հաւասար նկատելու անկեղծ ձգտումն ալ: Դժուար է դրական պատասխանել հարցումին որ կ'առնչուի դաստիարակութեան, կենցաղավարութեան, սովորամոլութեան դարաւոր կուտակումներու:

Ներկայի պատկերին մասին ռուս լրագրողուհի մը Ելենա Տոդարեւա երգիծական էջ մը ստորագրած է ուր կ'արտայայտէ իգական սեռին անտեսումի երեւոյթը. կիները Ռուսաստանի մէջ բնակչութեան 51%-ը կը կազմեն. այսինքն՝ ընտրողներու խոշոր զանգուած մը: Բուն հարցը թերեւս հոն է որ կիները իրենք եւս կը թերագնահատեն զիրենք: Յետոյ, յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ այն երեւոյթին որ այն երկիրները որոնք իրենք իրենց կ'արտօնեն իրենց կառավարական կազմերուն մէջ 30 - 40% համեմատութեամբ կիներ ունենալու պերճանքը, հոն քաղաքականութիւնը աւելի ընկերային բնոյթ մը կը ստանայ, քան՝ այլ երկիրներ: Ցաւալի է ու տրամաբանական. կիները մասնակցելով իշխանութեան, մեծ հաւանականութեամբ ծերերու, մանուկներու առնչուած հարցեր օրակարգի բերել պիտի ուզեն: Իսկ ատիկա կը նշանակէ պիւտճէի յաւելեալ ծախքեր:

Ռուս լրագրողուհին այնքան թերահաւատ է կիներու հանդէպ այրերու բարերար կարգադրութիւններուն մասին որ կ'ըսէ «երբ այրերը սկսին յանուն կիներու խօսիլ, ամէն բանի կարելի է սպասել»: Ատոր որպէս օրինակ կը յիշէ Լեհաստանի մէջ վիժումին իրաւունքին ջնջումը, ազնուաշուք պարոններու կողմէ: Կը յիշէ տակաւին դարասկիզբի ցարական Խորհրդարանը ուր իգական սեռէ ներկայացուցիչներու բացակայութեան, այրերը կը վճռէին կիներու համար որոշ ասպարէզներու արգելք կամ քուէարկելու իրաւունքը, եւայլն:

Ելենա Տոդարեւա կ'ափսոսայ որ վերակառուցման առաջին տարիներուն ժողովրդավարութեան, ազատականութեան մասին ծայր առած խորհրդածութիւնները չեն շարունակուած ու այսօր իրենք չեն գիտեր թէ բուն առումով ինչ կը նշանակէ ազատական ընկերութիւն մը, թէ ան յարմար է՞, թէ ոչ ռուսական ընկերութեան: Ան հարց կուտայ թէ ազատական կրնա՞յ նկատուիլ առանց կին երեսփոխանի կազմուած Խորհրդարան մը, կամ ընկերութիւն մը ուր զինուորական ծառայութիւնը պարտադիր է, ընկերութիւն մը ուր միայն հաւասար իրաւունքներու մասին կը խօսուի եւ ոչ հաւասար առիթներու:

Լրագրողուհին կը տեղեկացնէ ասոնց քով թէ Ռուսաստանի Արդարադատութեան նախարարութեան մօտ պաշտօնապէս արձանագրուած է Ռուսաստանի կիներու քաղաքական կազմակերպութիւնը: Անոր նպատակն է Խորհրդարանի ընտրութիւններուն ներկայանալ, հոգ չէ թէ առանց նիւթական միջոցներու, առանց մամուլի: Գրեթէ վստահ են որ այսուհանդերձ կիներ պիտի յաջողին մուտք գործել Խորհրդարան: Կնոջական կազմակերպութիւնը կոչ ուղղած է կուսակցութիւններու որպէսզի թեկնածուներու իրենց ցանկերուն վրայ կիներու ալ տեղ տան. մինչեւ Հոկտեմբերի վերջը երեք կուսակցութիւններ միայն արձագանգած էին կոչին, միւսները կը նախընտրէին խուլ ձեւանալ:

ԲԱՂՀԱՆ

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ՌԷՍՈՒԼ-ԱՅՆԷՆ ԴԷՊԻ ՄՈՒՍՈՒԼ

Թէպէտեւ խանի մօտիկն ենք եւ կրնանք խանի ջուրէն օգտուիլ, սակայն մինչեւ արձանագրութեան աւարտը արգիլուած է խան երթալ: Գիտէի թէ սանամայրս հոն էր. մէկուն միջոցաւ լուր ղրկեցի որ ինծի քիչ մը ջուր բերէ: Ահա տեսայ, որ աման մը ջուրով կու գայ. դէպի ջուր ընկերներուս յարձակումի երկիւղէն քանի մը քայլ աւելի առջեւ երթալով երբ պահանջեցի ջուրը, «Աման եղբայր ազգականի մը բերի այս ջուրը, ո՞ւր է արդեօք» ըսաւ: Երբ լսի թէ ես էի իր այդ ազգականը, յանկարծ բարձր ճիչ մը արձակեց ու սկսաւ դառնապէս արտասուել: Իսկապէս ալ տարօրէն այլայլած ու կմախացած մեր կերպարանքը անճանաչելի կը դարձնէր մեզ: Տարազս՝ ճամբան ուղտերու համետներէն թափած թաղիքէ խրար փակցուած կտորներէ գլխարկ մը, ծունկէս վեր ցնցոտիներէ մը, մէջքէս չուանով կապուած:

Խան տեղաւորեցին մեզ ալ: Տեղեկացանք թէ, բաղդատմամբ ուրիշ քաղաքներու, տեղւոյն ոստիկանութեան պահակութիւնը այնքան սուր չէ տարագիրներու նկատմամբ: Տարագրեալներու վերահսկիչէն, յայտնելով քահանայութիւնս, արտօնագիր մը խնդրեցի կամուրջի արգելքէն անցնելու եւ քաղաք մտնելու համար. եւ յաջողեցայ:

Քաղաք մտնելուս կարծես նոր տեսարան մը կը պարզէի ամէնուն աչքին. մէկ ժամ նշաւակ դարձած քաղաքի խեղկատակ արար լակոտներուն, արաբերէն լեզուին ալ անծանօթ, կը դեգերիմ դէս ու դէն: Պատահարար հանդիպեցայ տարագիր Հայու մը որ Տէր-Զօրի սպանդանոցէն մազապուրծ ազատելով ապաստաներ է Մուսուլ: Ցոյց տուաւ մեզի եկեղեցւոյ փողոցը: Երբ գաւիթի դռնէն ներս մտնելով տեղացի Գրիգոր Քահանային սենեակին դուռը ներկայացայ, յանկարծ Քահանան խոհանոցի կողմէն ոտքիս ձայնը առած, զայրոյթով մը վրայ հասաւ. «Աղբար, աստեղ կուսակալին պալա՞տը կը կարծես, իջիր վար չո'ւա»: Եկեղեցւոյ գաւիթը գտնուող երգրումցի քանի մը տարագիր կիներ լսելով քահանային այս տհաճ վերաբերումը հանդէպ ողորմելի վիճակիս, դառն ածականներ տեղացնելով քահանային հասցէին, անոր յայտնեցին իմ ալ քահանայութիւնս, որուն շնորհիւ կրցանք հիւրընկալուիլ եկեղեցին մէկ սենեակը. յաջորդ օր միջոց մը գտնելով, յաջողեցանք երիցուհին ալ խանէն բերել տալ մեր մօտ:

Մուսուլի փոքր եկեղեցին ունի 10 քառ. մեթրնոց գաւիթ մը, որ առանձնաշնորհեալներու համար է, միեւնոյն ժամանակ գերեզմանատուն: Գաւիթին չուրջ ունի երկրորդ յարկի չորս սենեակներ, չորս ալ գետնայարկը. սակայն այս վերջինները գրեթէ անբնակելի են, կարելի է օգտագործել իբրեւ մթերանոց միայն. իսկ առաջին չորս սենեակներէն երեքը տրամադրուած էին ծխատէր քահանային. միայն մէկ սենեակի մէջ ամբողջ երկու տարի բնակեցանք հետեւեալ ընկերներով - աւլանպէկցի Բարսեղ Քհնյ. Թորոսեան, կէյվէցի Ղեւոնդ Քհնյ. Արզումեան, եւերէկցի Աբրահամ Պաղտասարեան (երաժշտագէտ), էրզրումցի երիցուհի մը եւ իր մանչ զաւակը՝ Վահագն. ընդամէնս 7 հոգի. Մուսուլի ճիւաղաբարոյ Գրիգոր Քահանայի վերաբերումը ըլլայ քահանայից, ըլլայ գաղթականներու հանդէպ, սեւ գիրերով կրնայ գրուիլ միայն:

Տէր-Զօրի ջարդէն առաջ եկած 8000 տարագիրներէն 4000-ը տեղաւորուած էին Քէրքիւքի կողմերը, իսկ մնացեալ կէսը մօտակայ գիւղեր՝ Տխք եւլն.: Մեզմէ 8 ամիս վերջ Մուսուլ հասած Զաւէն Պատրիարքը ըստ կարելւոյն կ'օգնէր տարագիր ժողովուրդին, բարոյապէս եւ նիւթապէս:

1916 Մայիսին, քահանաներս հասած էինք Մուսուլ. առաջին տարին կրցանք ապրիլ մասամբ տարագիր ժողովուրդին օժանդակութեան շնորհիւ, զի մեր ժողովուրդը իր գործունէութեան ու ճարպիկութեան լաւագոյն յատկութիւններով յաջողած էր չահաբեր զանազան միջոցներ ձեռք բերել եւ վերապրիլ ու իր կարելին ի գործ դնելով ուրիշին ալ օգտակար ըլլալ:

(Շար. 8)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ ի յիշատակ իր հանգուցեալ ընկերուհիներուն Կիրակի, Նոյեմբեր 21, ժամը 10·30-ին, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ։

Այս առթիւ, կը կատարուի նաեւ Մատաղօրհնութիւն։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը փափաքելի է։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 21, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն ընտանեկան պարագաներուն եւ բարեկամներուն։

Հոգեհանգիստէն ետք, ճաշ մը կը տրուի Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը
9 ռիւ տը Մատրիտ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՇԱՒԻԼ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կիրակի, Նոյեմբեր 21, ժամը 15-ին
Ս. ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՆԵՐՍ

Օրակարգ.-

1992 Հոկտեմբեր 1, - 1993 Հոկտեմբեր 31-ի գործունէութեան տեղեկագիր։

Ընկերակցութեան կանոնագրութեան վերամշակում. առաջարկներ։

Սարգիս Պալապանեան սրահի բարձրացում. առաջարկներ։

Այլազան։

— AZADAKROUTIOUN —
Association d'Aide et de Coopération à l'Arménie
Le Parti pris de l'action réfléchie

COMMUNIQUÉ

Dans le cadre de la coopération avec l'Arménie, l'Association Azadakroutioun est heureuse d'annoncer la prochaine venue à Marseille de deux étudiantes de l'Ecole de Journalisme d'Erevan : Melles Anahid Avakian et Loussiné Saroyan pour un stage à l'Ecole de Journalisme de Marseille avec des bourses du gouvernement français.

Cette opération de coopération se réalise grâce à Mme Lucienne Cornu, dynamique directrice de l'Ecole de Journalisme de l'Université d'Aix-Marseille II avec l'accord de Monsieur Karnig Ananian, directeur de l'Ecole de Journalisme de l'Université d'Erevan et de Monsieur Raphaël Matévossian, vice-recteur de l'Université d'Etat d'Erevan.

Marseille, le 7 Novembre.

–ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ–

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ԼԻՈՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ ԵՐԵՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը կը կազմակերպէ իր երեսունամեակի առթիւ երգահանդէս մը, որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 21, կէսօրէ վերջ ժամը 17-ին, Ազգային Տան սրահին մէջ, 40 ռիւ տ'Արմէնի

Եկեղեցական եւ աշխարհիկ երգեր, նոյնպէս նուագ եւ մեներգ։

Հանդէսէն յետոյ ներկայ ժողովուրդը հրաւիրուած է գինեձօնի մը։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը ներկայիս կը յայտարարէ, թէ Նոյեմբեր 21, Կիրակի, յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտօն, եկեղեցւոյս տարիներու բազմավաստակ երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

մահուան 11-րդ տարելիցին առիթով, ինչպէս նաեւ կը յիշուին եկեղեցւոյս ծառայած բոլոր հանգուցեալ դպիրները։

Սկիզբ պատարագի ժամը՝ 10-ին։
Հոգեհանգիստ ժամը՝ 11·30-ին։

Soutenez votre Ecole

ET PROFITEZ DE CETTE OFFRE EXCEPTIONNELLE

en commandant dès maintenant vos cartes de vœux !

69 FRS seulement

les 10 cartes couleurs avec enveloppes assorties.

Bulletin de commande à adresser :
ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord,
93340 LE RAINCY

Je passe commande de paquets de 10 cartes.

Nom:........................ Prénom:................
Adresse :
Code postal:....... Ville:..................

Ci-joint mon chèque à l'ordre de l'ADAAET, Association des Dames Arméniennes et Amies des Ecoles Tebrotzassère.

Signature

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Չամալեան մասնաճիւղի վարչութիւնն ու բոլոր ընկերուհիները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իրենց ընկերուհիներուն՝ Մատլէնի եւ Տընիզի հօր՝ Պր. Յովհաննէս Լէյլէկեանի մահուան առիթով եւ փոխան ծաղկեպսակի 300 Ֆր. կը նուիրեն Հայաստան ձայնասփիւռին։

M. A. J. C.
12-14, rue Saint-Bazile - Marseille 1er

Présentation et signature
par l'auteur
MYRIAM GAUME
du livre

"LES INVITÉS DE LA TERRE"

Arménie — Karabagh 1988 - 1992

aux Editions du Seuil
Jeudi 18 Novembre à 20 h 30
(Entrée libre)

Super-Loto

La Croix Bleue des Arméniens de France Section Marseille-Ville *«Sossé Mayrig»* organise un Super-Loto le Dimanche 21 Novembre à 15 heures à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile, Marseille.

— VENEZ NOMBREUX —

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Rue de Cécile

Կրօնական ընկերակցութեան հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ եկեղեցւոյս խորանի օծման եւ անուանակոչութեան առաջին տարեդարձին տօնակատարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 21-ին, նախագահութեամբ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝ Գիւտ. Արք.։

Այս առաջին տարեդարձը կը զուգադիպի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 40-րդ տարեդարձին։

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի հոգիներուն համար բոլոր անոնց որոնք աշխատեցան Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ շինութեան եւ բարգաւաճման, Սուրբ Սահակ Եկեղեցւոյ համայնական կեդրոնին գնումին, Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւներուն, հիմնադիրներուն, բարերարներուն, սպասաւորներուն, Թաղական խորհուրդի անդամներուն, որոնք յաւէտ բաժնուած են մեզմէ։

LOTO

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝ վիճակախաղ մը ((լօթօ)
Մշակոյթի Տան մէջ
12-14, rue Saint-Bazile — Marseille 1er

Նոյեմբեր 28, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին։

Ճոխ առարկաներ։

A la question souvent posée

Que fait l'UGAB en Arménie ?

M. LEON KEBABDJIAN
Président du Comité Régional de France de l'U.G.A.B.

répondra
le Samedi 20 Novembre à 20 h précises
à l'appui d'un film vidéo
au Siège de l'U.G.A.B.
327, Bd Michelet, Marseille 9e

Un cocktail suivra

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-soviétiques et l'instabilité en Géorgie n'ont pas permis de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 20 Novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au
FONDS ARMENIEN DE FRANCE
BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ — ՓԱՐԻԶ

ԿՈՉ

«Նայիրի» պարախումբին մաս կազմել փափաքող սկսնակ եւ փորձառու պարողները հանդիպում։ Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 22, ժամը՝ 20-ին Տիգրան եւ Զարուհի Տէմիրճեան սրահ
17, Rue Bleue, Paris 9e

Մանրամասնութեանց համար հեռաձայնել՝
39 - 87 - 58 - 82
Թիւին։

Փորձի օրեր.
– Երկուշաբթի, ժամը 20·30-էն 22·30։
17, Rue Bleue, Paris 9e

– Հինգշաբթի, ժամը 21-էն 23։
Salle du Stade Léo Lagrange, Arnouville

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անիէռ Պուա - Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակունք» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Հարալամպիոսէ 150 Ֆր. Տիկին Ազատ Զարիկեանի մահուան առթիւ, տոքթոր Շարլ Խօզպէքեանէ 1000 Ֆր. իր ծնողաց յիշատակին։

COLLEGE INTERNATIONAL DE PHILOSOPHIE

CYCLE DE CONFÉRENCES AUTOUR DE L'ARMÉNIE

organisé avec l'association Solidarité Franco-Arménienne

— JEUDI 18 NOVEMBRE —

Le voyage en Arménie dans la littérature russe :
autour des œuvres d'*Ossip Mandelstam* et de *Vassili Grossman* sur l'Arménie.
Avec la participation d'*Alexis BERELOWITCH* et de *Nikita STRUVE*.

— Prochaines conférences —

JEUDI 16 DECEMBRE — *Histoire et géopolitique au Caucase.*
avec *Gérard CHALIAND, Shirin MELIKOFF, Claire MOURADIAN, Charles URJEWICZ*

JEUDI 27 JANVIER — *La Conquête de l'Exil.*
A l'occasion de la publication du *Bois de Vincennes* (Ed. Parenthèses, Marseille) de *Nicolas Sarafian*. Avec la participation de *Janine ALTOUNIAN, Krikor BELEDIAN* et *Marc NICHANIAN*

●

Les séances seront animées par *Gérard MALKASSIAN*, correspondant du Collège international de Philosophie auprès de l'Université d'Erevan (Arménie)

●

Elles se tiendront de 20h à 22h au *Collège international de Philosophie* :
Salle des Débats B — 1, rue Descartes, 75005 Paris
(Entrée par le 25, rue de la Montagne Ste. Geneviève)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18
JEUDI
18 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.196

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.196

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՐԱՒ-ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՂԱՐԱԲԱՂ

ԳԻՆԵ՛ՐՈՒ ԱՀԱՒՈՐ ՑԱՒԵԼՈՒՄ

Նոյեմբեր 12-էն 13 լուսնալիք գիշերը ազրպէյճանական կազմաւորումները գրադ կայաններէն ռմբակոծած են Ղարաբաղի հարաւ-արեւելեան շրջանը որու հետեւանքով երկու մեռեալ կայ եւ երեք վիրաւոր: Նոյեմբեր 17-ին, հաստատեցինք Երեւանէն թէ նախորդ օրը «Երկիր»ի եւ «Ազգ»ի հրատարակած լուրը ըստ որուն Արա Բաբլոյեան փոխարինած է վարչապետ Հրանտ Բագրատեանը ոչ մէկ հիմ ունի:

**

Եթէ ռազմական ճակատը համեմատաբար հանդարտ է, անդին Հայաստանի մէջ, դրամահօսութիւնը եւ գիներու յաւելումը ահաւոր պատկեր մը կը պարզեն: Այսպէս, Նոյ. 16-ին, «ԱրմԷնփրէս» կը հաղորդէր որ Երեւանի մէջ սաստիկ յաւելում կրած է էտանին գինը: Նոյեմբեր 13-ին 14-ին 20 լիթրը կ'արժէր 100-150 հազար ռուբլի, յաջորդ օրն իսկ կըրկին յաւելում կրելով հասած էր 180-200 հազար ռուբլիի:

Նոյեմբեր 15-ին Երեւանի տարադրամի փոխանակման կէտերուն մէջ տոլարը կը գնուէր 6300 ռուբլիի եւ կը վաճառուէր 6500-ի Սեւ շուկայի վրայ 1 տոլարը կը վաճառուէր 7800-8000 ռուբլիի։

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22-ԷՆ Ի՛Ր «ԴՐԱՄ»Ը ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԾԷ

Ինթէրֆաքս գործակալութեան համաձայն, Նոյեմբեր 22-էն, Հայաստան ՀԱՊ-ի 10-րդ երկիրը կը դառնայ որ դուրս կ'ելլէ ռուբլիի գօտիէն: Կեդրոնական դրամատան պատասխանատու՝ Արարատ Մինասեան ըսած է որ դրամները Գերմանիա տպուած են անցեալ տարի:

**

ԿԱՐԱԳԻ ԲԱՇԽՈՒՄ ԲԱԶՄԱՆԴԱՄ ԸՆՏԱՆԻՔՆԵՐՈՒՆ

Կառավարութեան որոշումով Նոյեմբեր 15-էն հինգ եւ աւելի զաւակներու տէր ընտանիքներուն, ամիսը անգամ մը, մէկ քիլօ կարագ, պանիր եւ մէկ լիթր բուսական իւղ կը տրուի ձրի:

X Նոյեմբեր 11-էն 70 տոկոս յաւելում կրած են կաթնեղէններու գիները:

X Դեկտեմբերի կէսերուն կը սկսի մոմի եւ լուցկիի կտրօններով վաճառումը:

**

ՆԱՒԹԻ ԲԱՇԽՈՒՄ

Այսօր Երեւանի մէջ կայ 2500 թոն մթերուած նաւթ, որ բնակչութեան պիտի վաճառուի իր արժէքգինով: Բացի այդ, Միացեալ-Նահանգներէն կը հասնի մեծ քանակութեամբ նաւթ, որ իբր օգնութիւն ձրի պիտի բաշխուի բնակչութեան:

**

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ ԿԸ ՆՈՒԱԶԻ

Ստեփանակերտի արդիւնաբերական հաստատութիւններու վերականգնման զուգահեռաբար կը նուազի քաղաքին գործազուրկներու թիւը եւ այսօր միայն քանի մը տասնեակ են անոնք, որոնք աշխատանք չունին: Հոկտեմբերին միայն քսան հոգի դիմած է գործազուրկի կարգավիճակ ստանալու համար:

**

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՆ ՇՈՒՐՋ

Գերագոյն Խորհուրդի առողջապահութեան եւ ընկերային հարցերու յանձնաժողովին նախաձեռնութեամբ Նոյեմբեր 11-ին կազմակերպուած խորհրդակցական ժողովին նիւթը եղած են առողջապահութեան համակարգին զարգացման եւ ձրմրան նախապատրաստութեան առընչուող հարցերը: Նախարար Արա Բաբլոյեան խօսք առնելով երկար անդրադարձած է համակարգին հարցերուն եւ այն բոլոր դժուարութեանց, որոնք պէտք է դիմագրաւել, ընկերային ապահովութեան պահանջներուն գոհացում տալու համար:

**

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏԷՆ

Կառավարութեան Նոյեմբեր 11-ի նիստին, զոր կը վարէր վարչապետ Հրանտ Բագրատեան, քննարկուած են ելեկտրականութեան եւ ջեռուցման ուժանիւթի եւ կապի համակարգին, մատակարարման սահմանուած չափերուն խախտումներուն կանխարգիլումին, ինչպէս նաեւ ընկերատնտեսական կեանքին վերաբերող քանի մը հարցեր։

**

ՀԱՅ-ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Նոյեմբեր 11-ին Երեւանի մէջ սկսած են հայ-ռուսական բանակցութիւնները, որոնց առթիւ Ռուսաստանէն յատուկ պատուիրակութիւն մը եկած է Հայաստան, գըլխաւորութեամբ յատուկ դեսպան Վսեվոլոդ Օլէանդրովի: Փոխ-վարչապետ Վիգէն Ջիտէչեան զիրենք ընդունելով տեղեկութիւններ տուած է երկրին ընկերա-տնտեսական վիճակին մասին, շեշտած է ստորագրուելիք հայ-ռուսական պայմանագրին եւ այլ համաձայնագիրներու դերը Հայաստանի տնտեսութեան զարգացման մէջ: Պ. Օլէանդրով ալ յայտնած է թէ իրենք Հայաստանը կը նկատեն տնտեսական լաւ գործակից մը: Շօշափուած է նաեւ Արցախի հարցը: Ռուս պատուիրակները կարծիքի փոխանակումներ կ'ունենան զանազան ընդգաւառներու մէջ:

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՔՍԱՅԻՆ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ

Եւրոպական Համարակալութեան կողմէ Հայաստանի մաքսային դրութիւնը ուսումնասիրելու ղրկուած Զիգֆրիդ Կաչարէկ Նոյեմբեր 10-ին մամուլի ասուլիս մը տուած է, որու ընթացքին բարձր

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱԴՐԲԷՋԱՆԻ

50 ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ՇՆՈՐՀԱԾ Է

Անգարա ուզած է ինքզինք արդարացնել ի պատասխան այն մեղադրանքներուն որոնք կը վերաբերին իր անբաւարար օժանդակութեան Ազրպէյճանի: Այս պատճառաւ հրապարակաւ կը ներկայացնէ իր տուած օժանդակութեան մանրամասնութիւնները. —

**

* Այս ցանկին համաձայն, 1991-1993 թուականներու միջեւ Ազրպէյճանի 45.211.370 տոլար եւ միեւնոյն շրջանին Նախիջեւանի 4.657.710 տոլար օժանդակութիւն կատարուած է:

* Նոյեմբեր 1992-ին, 200 միլիոն տոլարը ծրագրի, 50 միլիոն տոլարը ապրանքներու գնումին յատկացուելու նպատակաւ, 250 միլիոն տոլարնոց էքսիմպանքի վարկ հաստատուած է։ Մինչեւ այսօր, վարկին 50 միլիոն տոլարնոց ապրանքներու գնումի յատկացուած գումարին 5.238.000 տոլարնոց բաժինը գործածուած է:

* Նախիջեւանի համար 1992-ին հաստատուած 100 միլիոն տոլարնոց էքսիմպանքի վարկի 10 միլիոն տոլարը զանազան ապրանքներ գնելու նպատակաւ գործածուած է: 1993-ի համար, 15 միլիոն տոլար վարկ պիտի գործածուի:

* Մասնաւոր հաստատութիւնները 1993-ին շուրջ 40.000 տոլար արժողութեամբ օժանդակութիւն կատարած են Ազրպէյճանի:

* Զանազան հաստատութիւններ եւ հիմնարկութիւններ 1992-1993 շրջանին 1.937.676 տոլար եւ 15 միլիառ 72 միլիոն 766 հազար թրքական լիրա արժողութեամբ օժանդակութիւն կատարած են:

* 1991-1993 տարեշրջանին դէպի Ազրպէյճան եւ Նախիջեւան ուղարկուած են 16 հազար թոն ծանրութեամբ զանազան ուտեստեղէններ, դեղօրայք եւ սննդեղէններ: 234.000 թոն ցորենի օժանդակութիւն կատարուած է: 16.348 թոն ալ հեղուկ վառելանիւթ յանձնուած է։

Թուրքիոյ Արտաքին Գործոց Նախարարութեան կողմէ պատրաստուած ցանկին համաձայն, քաղաքական մարզի մէջ Ազրպէյճանի կատարուած օժանդակութիւնները կեդրոնացած են 18 գլուխներու տակ:

Այս բոլոր օժանդակութիւններուն առընթեր, Թուրքիա Հայաստանի կողմէ ազրպէյճանեան հողերու գրաւումէն ետք, դադրեցուցած է Երեւան կատարելի մարդկային օժանդակութիւնները եւ արգիլած է Թուրքիոյ վրայով Հայաստան ուղարկելի օժանդակութիւններու համար կատարուած դիմումները: Թուրքիոյ այս դիրքաւորումը կը բնորոշուի որպէս բարոյական օժանդակութիւն՝ Ազրպէյճանի:

Ազրպէյճանի եւ Թուրքիոյ միջեւ ստորագրուած զինուորական մարզումի համագործակցութեան շրջագծին մէջ ազերի ուսանողներ կ'ուսանին պատերազմական վարժարաններու մէջ։

ՄԱՄՈՒԼ

«LE JOUR»

(15 Novembre)

LE GRAND REVE ARMENIEN N'A PAS CESSE LE FEU

Թերթին թղթակիցը անգամ մը եւս կ'անդրադառնայ ղարաբաղեան կռիւներուն: Ֆ. Կայառ կը խօսեցնէ մարտիկներ: Ուսանող մը կ'ըսէ իրեն թէ Ֆրանսացիները ոեւէ մէկէն աւելի լաւ պէտք է զիրենք հասկնան, իրենք աչքի առջեւ ունին Տանթոնի, Մառայի նման ֆրանսացի յեղափոխականներու դրութիւնները արդարացնելու համար յանուն ազատութեան տարած իրենց պայքարը: Ուսանողը ձգած է պատմութեան իր դասերը Երեւանի համալսարանը ու եկած կռուելու Ղարաբաղի իր ընկերներուն կողքին: Ամէն մէկ մարտիկ ի՛ր պատմութիւնն ունի, վէրքերը: Ուրիշ մը կը բացատրէ. — «Ղարաբաղը՝ մեր Ալզաս-Լորէնն է»: Անգամ մը եւս թղթակիցը կ'անդրադառնայ Ազերիներու բարոյալքուած տրամադրութիւններու («Յառաջ», Նոյեմբեր 16): Գերի ինկած ազերի ուսանող մը կը խոստովանի. — «Մեր կառավարութիւնը կը սպառնայ մեզի, կամ՝ Ղարաբաղի ճակատը, կամ՝ բանտերու ծախողութիւնը. այլընտրանք չունինք»։

**

«THE CHRISTIAN SCIENCE MONITOR»

(16 Nov.)

ԱՖՂԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ԿՌՈՒԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՃԱԿԱՏԸ

Նոյեմբեր 10-ին, «ԱրմԷնփրէս» կը հաղորդէր թէ Հոկտեմբեր 22-ին եւ 23-ին Ճեպրայիլի եւ Ֆիզուլիի կռիւներուն ընթացքին ղարաբաղեան ուժերը մեծ թիւով փաստաթուղթեր եւ լուսանկար ձեռք ձըգած են այն մասին թէ, աֆղան մուճահէտիններ կը կռուին ազրպէյճանական շարքերէն: ԼՂՀ-եան ազգ. Ապահովութեան վարչութիւնը ըսած է թէ պատրաստ է վերօյիշեալ փաստաթուղթերը լրագրողներուն ներկայացնելու:

Այս հիման վրայ է որ ամերիկեան թերթին թղթակիցը՝ Տանիէլ Սիւէտըր Ստեփանակերտէն երկար գրութիւն մը ղրկած է ուր կը ծանրանայ Աֆղաններու մասնակցութեան վրայ ազրպէյճանական բանակին մէջ։ Անոնց թիւը հազարէ աւելի կը նկատուի: Ազրպէյճանի կառավարութիւնը այս ձեւով կ'ուզէ կրօնական բնոյթ տալ պատերազմին, ինչ որ Հայերը ըսկիզբէն իսկ մերժած են, կ'ըսէ Ռոպէր Քոչարեան ամերիկացի լրագրողին: Թերթը հրատարակած է յիշուած փաստաթուղթերու նկարները:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին նախարարին Իսրայէլ այցելութիւնը սերտ գործակցութեան լայն հորիզոն բացած է երկու երկիրներուն համար: Գործակցութիւնը կ'ընդգրկէ տնտեսական, առեւտրական մարզերը: Ասկէ զատ, Հ. Ջէթին Իսրայէլը հրաւիրած է նաեւ գործակցելու ահաբեկչութեան դէմ տարուած պայքարին մէջ: Երուսաղէմի մէկ թերթին տըրուած զեկոյցով մը ան շեշտած է թէ այնքան ատեն որ շրջանին մէջ վերջ չի տըրուիր ահաբեկչական արարքներու, կարելի չըլլար արդար ու մնայուն խաղաղութիւն մը ունենալ: Ջէթին ըսած է նաեւ թէ Սուրիայէն պահանջած են նեցուկ չկանգնիլ քիւրտ զինեալ խմբաւորումներու եւ ԱՄՆ-էն ալ ուզած որ ահաբեկչութիւնը քաջալերող երկիրներու ցանկէն ջնջէ Սուրիոյ անունը:

ԱՇԻԼ ՋԱՎԱԹԱ, ծանօթ հոպխոր որ տարիներէ ի վեր քաշուած էր ասպարէզէն թէ՛ նիւթական, թէ՛ առողջական պատճառներով, անձնասպան եղաւ Նոյ. 16-ին, հրացանի մէկ հարուածով վերջ տալով կեանքին: Երիկամունքի ծանր հիւանդութենէ մը կը տառապէր եւ կ'ըսուի նաեւ թէ հոգեպէս ճնշուած էր որ բեռ մը դարձած էր իր ընտանիքին համար: 78 տարեկան էր:

ԼԵՆԻՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ որ կը գտնուի Մոսկուայի Կարմիր Հրապարակի մուտքին, իր դռները փակեց Նոյ. 16-ին, Ելցինի հրահանգով: Այսուհետեւ հոն պիտի տեղաւորուի Քաղաքապետական Խորհուրդը:

ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓՐԿԻՉ՝ ՓԱՆՋՈՒՆԻ Բ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻՆ

Սխալ կ'ըլլայ կարծել որ երկրին դըժուարին առօրեային բազմազան հարցերուն նուիրուած էջերով ու քաղաքական անխուսափելի վէճերու սիւնակներով միադէմ ու հարթ տարածութիւն մըն է «Հայաստանեան մամուլ» կոչուած աշխարհը· ճիշդ է որ անոր ոգի ու մարմին տուող ազդակները մեծ մասով կը կեդրոնանան այս պարագաներուն վրայ, բայց կայ փոքրամասնական, կամ աւելի ճիշդը՝ մանրամասնական բաժինն ալ· ու այն ընթերցողը որ իշխանութեան ուղղուած տեղի ու անտեղի քննադատութիւնները, շուկայի լուրերը, կուսակցական քաշքըշուկները կարդալէ ետք տակաւին ուժ ու համբերութիւն կ'ունենայ դեգերելու հայաստանեան մամուլի ոլորտին մէջ, անպայման կը գտնէ իր վարձատրութիւնը:

Հայաստանեան թերթերու վերջերս հասած տրցակներէն վարձատրութեան նման էջ մը պահած էր Հոկտեմբեր 15-ի «Բանբեր»ը բոլոր անոնց համար որոնք չէին ուզեր գոհանալ գլխաւոր նիւթերով:

«Բանբեր»ը ինքզինք կը ներկայացնէ որպէս Հայաստանի «Քրիստոնեայ դեմոկրատական միութեան պաշտօնաթերթ»ը· փոքրածաւալ չորս էջերով ու 5000 տպաքանակով շաբաթաթերթ մըն է որուն գլխաւոր խմբագիրն է Խաչատուր Դադայեան: Յիշեալ թիւին առաջին էջին կէսէն աւելին յատկացուած է ջրամոյն անձի մը նկարին, ուր ջուրի մակերեսէն վեր սպրդուած է ձեռք մը, իսկ նկարին տակ տեղ գրաւած «ճարտպլանչ՝ հին լարախաղաց Հէյտար -- պէյին» արձանագրութիւնը: Էջին մնացեալ քառորդ մասը յատկացուած է խմբագրականին որուն տողերը զետեղուած են ոչ թէ հորիզոնական, այլ ուղղահայեաց դիրքով· այսինքն՝ խմբագրականը կարդալու համար պէտք է էջին հասակը լայնքի վերածած ձեւով բռնել թերթը:

Ասիկա չէ սակայն որ միօրինակութեան մարզէ մը կ'առանձնացնէ «Բանբեր»ը· այլ անոր յիշեալ թիւին Բ. էջը գրաւած «Դիմում» մը որ կը զօրէ ընթերցողին մտքին մէջ երկար ատեն տեղ տալու չափ բաթաթերթին ինքնատիպ բնոյթին: Ան ուղղուած է «աշխարհի բոլոր հայկական կուսակցութիւններուն, եկեղեցական, քաղաքական, մշակութային, գիտական եւ հասարակական կազմակերպութիւններուն, գործարար Հայերուն»: Արեւմտահայերէնով ու միայն մէկ բառի շեղումով դասական ուղղագրութեամբ այս հասցէագրումէն ետք, Դիմումին բնագիրը թէ՛ իր լեզուով, թէ՛ ուղղագրութեամբ կը տատանի մէկ ափէն միւսը· երբեմն թուալէս արեւմտահայերէն է լեզուն, ուր կը վխտան արեւելահայերէն ձեւեր, իսկ ուղղագրութիւնը դասական ջանացած է ըլլալ, հակառակ նորին ճարպիկ սպրդումներուն: Այս պարագան ալ չէ սակայն որ ուշադրութեան արժանիի հանգամանքը կուտայ էջին· լեզուներու, ուղղագրութիւններու խառնարան սիւնակներ այնքան ալ հազուադէպ երեւոյթ չեն հայաստանեան մամուլին մէջ, այն օրէն ի վեր երբ ազատութեան հովերը իրենց տիրապետութեան տակ առին կարելի -- անկարելի ամէն տեսակ մարդերու հետ, լեզուական ու մանաւանդ ուղղագրականն ալ:

Դիմումը ստորագրուած է «հայկական թագաւորութեան մեծ իշխան Ռոլանտ Ա. Բագրատունի -- Անտոնեան -- Անեցի, թագաժառանգ մեծ Հայոց արքայ արքայից, իշխան իշխանաց, Արեւմտեան Հայաստանի թագաւորութեան գահաժառանգ»ին կողմէ որուն ամէնէն ակնյայտ մասնակցութիւնը Դիմումին, եղած է «Ռոլանտ Ա» գծագրութիւնը որ տեղ գրաւած է էջին տակը· գծագրութիւն, քանի որ Մեծ իշխանը վստահաբար հայերէն գիրերով առաջին փորձը ըրած է անունին տառերը ընդօրինակել -- գծելով, հաւանաբար իրեն տրամադրուած օրինակէ մը, ինչպէս պիտի ընէի ես եթէ հարկին տակ գտնուէի ճափոնատառ ստորագրելու...: Բաւական ուշագրաւ է Դիմումին գրի առնուած վայրին ու թուականին նշումն ալ· «Անի, Հոկտեմբերի 15, 1993»:

Ռոլանտ Ա.ի մասին առաջին գրութեան մը տուն տուած էր անոր Հայաստան այցելութեան լուրը եւ զգացած դժգոհութիւնը երբ Հայաստանի նախագահը ընթացք չէր տուած տեսակցութեան խնդրանքին: Այդ առիթով գրուած էր թէ Բագրատունիներու ժառանգութեան յաւակնութեամբ ասպարէզ իջած այս անձը, լրագրող էր, կ'ապրէր Հոլանդա: Թէ ե՛րբ Անի փոխադրուած է, այդ մասին ոչինչ կ'ըսէ Դիմումը· ոչ ալ այն մասին թէ ի՛նչպէս Անիէն Երեւան լոյս տեսնող թերթի մը խմբագրութեան հասած է Դիմումը որ կը կրէ թերթին հրատարակութեան օրուան թուականը· կարծէք Անի ու Երեւան զիրար խաչաձեւող փողոցներ ըլլային...:

Ինչ կը վերաբերի «Դիմում»ին պարունակութեան, անով կը յայտարարուի· «1994 Փետրուարի 10-ին մենք պիտի ըստեղծենք Արեւմտեան Հայաստանի թագաւորութեան քոալիցիոն էմիկրացիոն կառավարութիւնը, պիտի նշանակենք նահանգների թագաւորութիւններու եւ իշխանութիւններու ղեկավարներ»: Այս քայլը առնելու հիմերը Ռոլանտ Ա. կը գտնէ Հայաստան եւ Ղարաբաղ կատարած այցելութեան ընթացքին երբ «քաղաքական կուսակցութիւններու եւ կազմակերպութիւններու մեծ մասի ղեկավարներու, մշակութային, գիտական եւ տնտեսական շրջանակներու ներկայացուցիչներու հետ հանդիպումներուն» կը յայտնուի որ «Հայերու մեծամասնութեան նախնիները 1915-ի ցեղասպանութեան զոհեր են կամ արտաքսուած են իրենց տուներէն եւ առ այսօր հայկական հարցը իր լուծումին կը սպասէ»: Պարզելէ ետք խորագոյն այս զգացումները, Ռոլանտ Ա. Դիմումին առաջին սիւնակով հարկաւոր կը նկատէ դարասկիզբի համաշխարհային պատմութեան բիւրեղացեալ պատմութիւն մը ներկայացնել, ըսելու համար որ 1915ին Հայերու ցեղասպանութիւն կատարուած է Թուրքերու կողմէ, բայց ՄԱԿ-ի բանաձեւով այդ կարգի ոճիրները անժամանցելի կը նկատուին «հետեւաբար Թուրքիան ստիպուած պիտի ըլլայ բարոյական եւ փինանսական պատասխանատուութիւն կրել իր չարագործութիւններու համար»: Թէ այս «պիտի»ն ո՛ր երջանիկ ժամանակին կը վերաբերի, այդ մասին ոչինչ կ'ըսէ Արեւմտեան Հայաստանի գահաժառանգը, հաւանաբար յարգելով պետական գաղտնիք մը հասարակ մահկանացուներու սեփականութիւն չդարձնելու բծախնդրութիւնը:

Ռոլանտ Ա.ի յայտնութիւնները չեն սահմանափակուիր հայկական հարցին անլոյծ մնացած ըլլալու իրողութեամբ· ան մեծ երջանկութիւն զգացած է նաեւ «իմանալով որ խորհրդային Միութեան փլուզումէն յետոյ Հայաստան անկախութիւն ձեռք բերաւ»: Մե՛ղք որ այդ երջանկութիւնը անխառն չէ եղած, քանի որ «Հայաստանի Հանրապետութիւնը մինչեւ այժմ ոչինչ բրած չէ, որպէսզի 1915 թուականի ցեղասպանութեան հարցը քաղաքական, դիւանագիտական բանակցութիւններու միջոցներով գտնէ իր լուծումը, եւ Հայրենիքին վերադարձուի Արեւմտեան Հայաստանը»: Բարեբախտաբար, Բագրատունիներու այս շառաւիղը ամէնէն ժողովրդական մօտեցումով որ նոյնիսկ չի վայելեր մենատիրութեան յաւակնողի մը, կը յայտարարէ· «հաշուի առնելով ամբողջ աշխարհի Հայերու կամքը, մենք որոշեցինք եռանդուն մասնակցութիւն ունենալ այս գործին»: Կը յաջորդէ Արեւմտեան Հայաստանի թագաւորութեան քոալիցիոն էմիկրացիոն կառավարութեան ստեղծումի լուրը եւ կը տրուին վարչական մանրամասնութիւններ· մինչեւ 1995 պէտք է սահմանադրութիւն ընդունուի «երկու կամ եռապալատանի Հայկական Ազգային ժողովի կողմէ» որուն «պատգամաւորները եւ սենատորները, թիւով 250 -- 350 մարդ, պիտի ընտրուին աշխարհի հայկական համայնքներու կողմէ» եւ «Արեւմտեան Հայաստանի թագաւորութիւնը պէտք է դառնայ ՄԱԿ-ի, ՆԱԹՕ-ի ՀԱՊ-ի եւ եւրոպական Համագործակցութեան անդամ»:

Ու այս սրբազան գործին յաջողութեան համար աշխարհի հայկական բոլոր քաղաքական կուսակցութիւններու ու կազմակերպութիւններու, եկեղեցական եւ գործարար շրջանակները մինչեւ 1994 Յունուար 1 «կառավարական անդամներու, անոնց տեղակալներու, նահանգապետերու եւ անոնց տեղակալներու թեկնածութիւններու իրենց առաջարկութիւնները» պէտք է ղրկեն Ռոլանտ Ա.ի տրուած հասցէին զոր աւելորդ կը նկատեմ հոս մէջբերել, քանի որ ընթերցող հասարակութիւնը գործ չունի անոր հետ, իսկ խնդրոյ առարկայ «շրջանակներ»ը «Բանբեր»ը կարդալով անշուշտ արդէն ձեռնարկած են թեկնածուներու ցանկին պատրաստութեան: Յաւելեալ տեղեկութեան, կամ աւելի ճիշդ՝ ախորժակներու անտեղի դըրգըռութիւն չպատճառելու համար անհրաժեշտ են հետեւեալ երկու մէջբերումներն ալ· «յաւակնորդները պէտք է ըլլան հայ Առաքելական Եկեղեցիի կամ հայկական քաղաքական, մշակութային, գիտական ոլորտի մեծ գործիչներ կամ բարձրագոյն կրթութիւն ունեցող գործարար մարդիկ: ... «Հայաստանի Հանրապետութեան քաղաքացիներէն պիտի ընտրուին միայն հին հայկական պատմական իշխանական տուներու անդամները (Պահլաւունի, Արծրունի, Ռշտունի, Գնունի, Ամատունի, Մամիկոնեան, Կամսարական եւայլն) ինչպէս նաեւ անձեր որոնք ծնած են եւ կ'ապրին արտասահման»: Այսինքն՝ եթէ Հայ ըլլալ կը կարծէք պատկանելով հայ կաթողիկէ կամ բողոքական եկեղեցիին, բնաւ յոյս չունենաք աթոռի մը ունենալու Արեւմտեան Հայաստանի թագաւորութեան քոալիցիոն -- էմիկրացիոն կառավարութեան մէջ· յոյս չունենան նաեւ անոնք որոնք կը կրեն Պետրոսեան, Գրիգորեան, Դերձակեան, Մարաշլեանի նման ոչ պատմական, ոչ իշխանական ազգանուններով:

Դիմումը յատուկ պարբերութեամբ մը խնդրելով «ամբողջ աշխարհի հայկական գործարար շրջանակներ»էն որ փինանսական օժանդակութիւն հասցնեն ծրագրուած գործունէութեան, վստահութիւն կը յայտնէ «որ իրական պետութիւնները շուտով պիտի ճանաչեն Արեւմտեան Հայաստանի թագաւորութեան էմիկրացիոն կառավարութիւնը, աջակցութիւն ցոյց պիտի տան անոր եւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատեն անոր հետ»: Յետոյ թուումը կը կատարուի դրացի այն երկիրներուն որոնց հետ բարեկամական յարաբերութիւններ պիտի հաստատուին· այս կարգին «նաեւ Թուրքիայի հետ եթէ վերջինս առանց որեւէ փոխզիջման ընդունի 1915 թուականի ցեղասպանութիւնը, դադրեցնէ քիւրտ բնակչութեան դէմ կատարուող ռազմական գործողութիւնները, առանց զէնքի ուժի դուրս հանէ իր զօրքերը Արեւմտեան Հայաստանի եւ Քիւրտիստանի տարածքէն...» եւայլն, աւելորդ է շարունակել Թուրքիոյ առնելիք քայլերուն թուումը որոնց անշուշտ տեղեակ է հասցէատէրը, կարդացած ըլլալով Հոկտեմբեր 15-ի «Բանբեր»ը:

Նոյն ձեւով թագաժառանգը կը խոստանայ ճանչնալ Ազերպայճանական Հանրապետութիւն» ալ, եթէ ան իր կարգին բաւարարէ իրմէ ակնկալուածները:

*

Զաւեշտի ընդհանուր պատկերին մէջ, լուրջ ու մտահոգիչ բնոյթ մը կը կրէ յիշեալ «Դիմում»ը: Յայտնուած «միտք»երուն հետ, արեւելահայ գրաշար, սրբագրիչ ու խմբագիրի մը լեզուահնարքերով ալ այլանդակուած անոր արեւմտահայերէնը «դուրս»էն երկարած շերեփի մը գոյութիւնը կը մատնէ· շերեփ որ չի պատկանիր բնաւ Խրիմեանի երազածին ընտանիքին· այլ կը ծառայէ խառնելու, խառնակելու, խռովելու առաքելութեան: Դիմումին մէջ ուշագրաւ է «քիւրտ բնակչութեան» ու «քրտական անկախ պետութեան» հանդէպ յայտնուած յատուկ հովանաւոր կեցուածքը: Առաջինը կը նշուի որպէս տարր որ «այսօր զանգուածային բռնութիւններու կ'ենթարկուի Թուրքիայ կողմէ»: Իսկ երկրորդը՝ նոյն կշիռով կը ներկայացուի Արեւմտեան Հայաստանի հետ· «այս կառավարութիւնը անկախութեան հարցը պէտք է լուծի խաղաղ ճանապարհով՝ Քրտական անկախ պետութեան ստեղծման հարցին զուգահեռ»: Կարելի՞ է ըսել թէ կեղեքուած ժողովուրդի մը հանդէպ կարեկցանքի կամ արդարութեան մօտեցումով կը բացատրուին այս առաջադրանքները: Կայ նաեւ ժամանակի հարց մը· ինչո՞ւ նման դիմում կը զուգադիպի շրջանի մը երբ Թուրք մամուլը ամէն օր առիթ չի փախցներ հաւատալի դարձնելու համար հայեւքիւրտ գործակցութեան մը մասին շինուած իր լրատուութիւնը:

Կարելի է երկարել հարցականներու շարքը որոնք միայն մտահոգելու կրնան ծառայել· անոնց ամէնէն հիմնականը թերեւս կը վերաբերի մամուլի արժանաւորութիւն, պատասխանատուութեան գիտակցութիւն կոչուած մարզի մը· իրա՛ւ, ի՞նչպէս թերթ մը որ ասպարէզ իջած է միութեան մը պաշտօնաթերթին ալ հանգամանքով, կրնայ նման վտանգաւոր քայլերու ձեռնարկել:

Թերեւս ալ անտեղի են մտահոգութիւնները ու խմբագրութիւնը ուզած է գործնապէս կիրարկել վիճակ մը որուն մասին գլխաւոր խմբագիրը կը գրէ նոյն թիւին «Պայթիւնների ժամանակը» խորագրուած խմբագրականին մէջ զոր կարդալու համար, ինչպէս ըսի, թերթը հասակը լայնք դարձնելու ձեւով պէտք է բռնել· «կարծես փանտաստիկական վէպի հերոսներ լինենք. անցակացրել ենք տանթէական դըժոխքի բոլորակներով, ապա սրտերից եւ ուղեղներից կենսահիւթը կաթիլ -- կաթիլ վերցրել, լցրել են փորձանօթների մէջ եւ ուզում են պարզել, թէ ինչքան ենք ստրուկ սրտով եւ ապուշ՝ մտօք»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՆԵՐԿԱՅԹ ԻՒՔՖԱՑ – ԺԱՖ-Ի ԿԵԴՐՈՆԻՆ ՄԷՋ

«Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամ»ը կարելի առաւելագոյն հետաքրքրութեան առարկայ դարձնելու մտահոգութեան մասնակցութիւն բերելով, «Արմէնի վիլաժ»ի վարչութիւնը Նոյեմբեր 10-ին կազմակերպած էր տեղեկատուական երեկոյթ մը, Ֆրանսահայ Մշակութային Միութեան սրահին մէջ: Հրաւիրուած էր Հիմնադրամին Ֆրանսայի Նախագահը՝ Պր. Պետրոս Թերզեան, ներկայացնելու համար Իրան -- Հայաստան կազամուղին թղթածրարը· ինչպէս յայտարարուած էր արդէն, այս կազամուղին շինութեան իրագործումն է որ բաժին տրուած է Ֆրանսայի հայութեան:

«Արմէնի վիլաժ»ի կողմէ Պր. Թաթիկեանի ողջոյնի խօսքէն ու իրենց գործունէութեան համառօտ մէկ ներկայացումէն ետք, խօսքը տրուեցաւ օրուան հիւրին, որուն շուրջ ժամուան մը բացատրութիւնները մեծ հետաքրքրութեամբ ունկնդրեցին ներկաները:

Հայաստան մինչեւ 1988, տարեկան 15 միլիառ քիլովաթ / ժամ ելեկտրականութիւն կ'արտադրէր· 12 միլիառը կը գործածուէր ներքին սպառումի համար, իսկ 3 միլիառը կ'արտածուէր դէպի Վրաստան, Թուրքիա եւ Ազրպէյճան: Այս հաշիւով անձ գլուխ տարեկան չորս հազար քիլովաթ / ժամ էր սպառումը, ինչ որ բնական կը թուէր եւրոպական միջինին քով (5.5 հազար քիլովաթ / ժամ): Սակայն եւրոպական կեանքի մակարդակին ու հայաստանեանը նկատի առած, պէտք էր շեշտել որ մինչեւ այդ թուականը ուժանիւթի սպառման չափազանցութիւն կար երկրին մէջ:

Այս երեւոյթին առաջին պատճառը արտադրութիւնը մեծցնելու կեդրոնական քաղաքականութեան հակումն էր որուն որպէս արդիւնք, ելեկտրական զարգացած ցանց մը կար: Հայաստանի սպառումը համապատասխան չէր իր աշխարհագրական դիրքին եւ արտադրութեան կարելիութեան: Կար նաեւ վատնումի երեւոյթը· ուժանիւթը գրեթէ ձրի կը տրուէր բնակչութեան ու առանց որեւէ հակակշռի: Այս պարագաները ըսել կուտային թէ փոխանակ 12-ի, 10 միլիառ քիլովաթ / ժամ ելեկտրականութիւնը կը բաւարարէր պէտքը:

Հայաստանի ուժանիւթի արտադրութեան գլխաւոր ու մնայուն աղբիւրը Սեւանն էր ուրկէ հայթայթուած ելեկտրականութիւնը 15%-ը կը կազմէր (1.5 միլիոն քիլովաթ / ժամ): Կար ատոմակայանը որ կ'արտադրէր 4.8 միլիոն քիլովաթ / ժամ, (25%). Մնացածը կը հայթայթուէր կազով ու մազութով:

Այսօր, ծանօթ պարագաներով, աղբիւրներու վերջին երկուքը ցամքած են. ատոմակայանը փակուած է, իսկ երեք կազուղիները որոնք եթէ անխափան գործեն կրնան 35 միլիոն խորանարդ մեթր կազ հասցնել, երբ 15 միլիոնը լայնօրէն կը բաւէ երկրին պահանջքին, տարիէ մը

ի վեր 2·5 միլիոն խորանարդ մեթր միայն հաւցուցած են։

Ցիշեցնելով այս պայմաններով անցեալ ձմրան պարզուած պատկերը, Պետրոս Թերզեան չեշտեց հիմնականը որ էր սկըսիլ սկիզբէն։ Այսինքն՝ երկիրը օժտել ուժանիւթի անհրաժեշտ աղբիւրներով առանց որոնց նոյնիսկ անկախութիւնը չէր կրնար լիարժէք ըլլալ։

Բոլոր այս ժխտականներուն մէջ, Հայաստանի բախտը կը նկատէր դրացի, քարիւղի տէր երկիր մը -- Իրանը -- սահմանակից ունենալու պարագան։ Հետաքրքրական էր լսել որ Իրան եւս կառավարութեամբ կը մօտենար խնդրին եւ նոյնիսկ ղարաբաղեան հարցին սա կամ նա փուլին դատապարտութեան օրերուն կապուղիին բանակցութիւնները դադրած չէին։ Հայաստանի տարածքը Իրանի կապը եւրոպական շուկայ հասցնելու ճամբայ էր նաեւ։ Արեւմտեան երկիրներու համար յառաջիկայի աւելի մեծածաւալ կապուղիներու կառուցման նախափորձ մը պիտի ըլլար Իրան -- Հայաստան կապամուղը։ Անոնք կը սպասէին փաստը ունենալու թէ Թեհրան ի՞նչպէս պիտի վարուի, վստահութիւն ներշնչող կեցուածք պիտի ունենա՞յ, եւայլն։

Գալով ծրագրին նիւթական կողմին, կապուղիին շինութիւնը ընդամէնը 50 միլիոն տոլար պիտի արժէր, որուն հայկական տարածքին մասը 20 միլիոն գնահատուած էր։ «Հայաստան» հիմնադրամը 10 միլիոնը պիտի յատկացնէր, որուն մաս պիտի կազմէր Ֆրանսայի հայկական հիմնադրամը։

Պետրոս Թերզեան մանրամասնութիւններ տուաւ նաեւ այս գումարին հայթայթումի նախաձեռնութիւններուն մասին, ամբողջ գումարը պէտք է գոյանար 3 -- 4 տարիէն, ինչ որ տարեկան շուրջ 15 միլիոն կ՚ընէր։ Գաղութը նուազագոյն չափով 10 -- 20 հազար նուիրատու հաշուելով իսկ անիրականալի չէր նկատուեր ծրագիրը։ Հիմնադրամի վարչութիւնը բոլոր հայաշատ կեդրոններուն մէջ բացառական աշխատանք կը տանէր ու օրինակ առջի Կիրակի օր Իսիի Եկեղեցին տարեդարձի տօնախմբութեան օրը տեղւոյն վրայ 35 հազար ֆրանք հանգանակուած էր։

Արդ, հիմնադրամին նախագահը մանրամանեց վարչութեան կազմը որուն նախագահն էր Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը, 24 վարչականներուն մեծ մասը Սփիւռքէն անձնաւորութիւններ էին եւ նաեւ ներկայացուցիչներ գլխաւոր կազմակերպութիւններու, կուսակցութիւններու, եկեղեցիներու։ Ֆրանսան բաժնուած էր երեք շրջաններու՝ հիւսիսային, կեդրոնական եւ հարաւային, իւրաքանչիւրը ունենալով հինգական հոգինոց տեղական մարմիններ։

Լուսապատկերներու շարք մը յրացուցուած բացատրութիւններ. Հայաստան տէր էր ելեկտրականութիւն արտադրելու կեդրոններուն. կը բաւէր Իրանի սահմանէն մինչեւ Քաջարան 37 քիլոմեթրնոց միջոցին մէջ կառուցանել պակաս կապամուղը որ պիտի միանար գոյութիւն ունեցող ներկայ ցանցին։ Ծրագրին ամէնէն դժուար մասը խողովակաշարը Մեղրիի լեռներէն անցընելու հանգրուանն էր, ու այդ լեռներու բարձրագոյն գագաթը 2600 մեթր բարձրութիւն ունէր։

Դասախօսութեան ու լուսապատկերներուն հետեւեցաւ հարցումներու աշխոյժ բաժին մը. հարցումներ որոնք առընչուեցան վստահութեան հարցին, ուժանիւթի կարելի այլ աղբիւրներու գոյութեան մինչեւ այսօր հաւաքուած գումարին եւայլն։ Հիմնադրամի ֆրանսական կազմին նախագահը մանրամասնութեամբ պատասխանեց բոլորին, տալով յաւելեալ բացատրութիւններ։ Մինչեւ այսօր Ֆրանսայի մէջ հաւաքուած էր 600 հազար ֆրանք առանց քարոզչական մեծ աշխատանքի։ Ասոր զարկ պիտի տրուէր անգամ մը որ փակուէր «Ձմեռ 93 -- 94» ծրագրին հանգանակութիւնը։ Վարչական մարմինը նուիրատուներուն ստացագիր պիտի ղրկէր տարին անգամ մը, իսկ ցանկերը պիտի հրատարակուէին պարբերաբար, մամուլին մէջ։

«Ամէնի վիլած»ի վարչութիւնը 20 հազար ֆրանքով մասնակցութիւն բերած էր արդէն Ֆրանսայի հայկական հիմնադրամին. նոյնքան -- եթէ ոչ աւելի -- խմաստալից էր տեղեկատուական նման երեկոյթի մը կազմակերպումը, երբ հարցը համահայկական բնոյթ ունի ու այնքան կենսական բնագաւառի մը կը վերաբերի։ Երկու պարագաներն ալ լաւագոյնս արտայայտուեցան Պետրոս Թերզեանի հանրամատչելի այլ խոր հմտութեան փաստը բերող բացատրութիւններով որոնք գործին հանդէպ անկեղծ հետաքրքրութիւն ու մեծ բաւարարութիւն ստեղծեցին։ Ազդակներ, որոնք հիմնադրամին յաջողութեան գըլխաւոր գրաւականներն են ամբողջ ըՍփիւռքի տարածքին։

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

Լրատու արուեստի

ՎԵՐՈՆԻԿ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

Արուեստագիտուհին ծնած է Անվերս (Պելժիա) 1951-ին, դացած է Ռուանտա, ապա վերադարձած Անվերս եւ յաճախած արուեստից Ակադեմիան։ Առաջին ցուցահանդէսը տուած է Անվերս անհատական նախաձեռնութեամբ, ապա՝ ուրիշ մը Պրիւսէլ։

Իր արուեստին համար, կ՚ըսուի թէ կը ճառագայթէ եւ թէ իր երանգապնակը կ՚առնէ, երբ արեւը աշխարհը կ՚ողողէ։

Փարիզցիները առիթ պիտի ունենան իր գործերը տեսնելու մինչեւ Նոյեմբեր 27, Կալըրի ԼԷ Սաճ, ռիւ տը Ժուի, Փարիզ 4-րդ, (Երեքշաբթիէն Կիրակի, ժամը՝ 14-էն 18·30)։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՄՈՆՐԷԱԼԻ եւ Լաւալի Հայ Դատի Յանձնախումբերու եւ Համազգայինի գրական յանձնախումբին նախաձեռնութեամբ, Հոկտեմբեր 20-ին, Ս. Յակոբ ազգային վարժարանի Բաղրամճեան սրահին մէջ, ներկայացուած է Արամ Այվազեանի նոր լոյս տեսած հատորը՝ «Armenia, usurped by genocide and treacehry»։ Յակոբ Լաբոյեանի բացման խօսքէն ետք, գիրքին ներկայացումը կատարած է Յակոբ Տէր-Խաչատուրեան։

❦

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Փիէր -- Մէրքիւր սրահին մէջ, 800 հոգիի ներկայութեան ելոյթ ունեցած է «Համազգային»ի Անի պարախումբը Հոկտեմբեր 23-ին, Միութեան հիմնադրութեան 65-ամեակին առթիւ։

❦

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ 40-ամեակի նուիրուած հանդիսութեանց շարքին, եկեղեցւոյ Մարալ Իշխանեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 22-ին, բացումը կատարուած է գծանկարիչ Քերիմ Քերիմի «Հայկական Խաչքարային արուեստի զարդաքանդակներու վերածնունդ» մկրտուած նկարչական ցուցահանդէսին։ Արուեստագէտը ներկայացուցած է Եկեղեցւոյ ծխական խորհուրդի ատենապետ՝ Ժագ Ստեփանեան։ Հայերէն խօսք առած է հոգեւոր հովիւը՝ Աբէլ Վրդ. Օղլուգեան։ Խօսք առած է նաեւ արուեստագէտը, իսկ փակման խօսքը արտասանած է թեմին առաջնորդը՝ Յովնան Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեան։

❦

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցին մէջ, յետ երկարատեւ հիւանդութեան, Հոկտեմբեր 31-ին, վախճանած է Խորէն աւագ Քահանայ Էմիրզէեան Պաքըրգիւղի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ աւագերէց։ Օծման կարգը եւ յուղարկաւորութիւնը կատարուած են Նոյեմբեր 4-ին վերոյիշեալ Եկեղեցւոյ մէջ։

❦

ՄՈՆԹԵՊԵԼԼՈՅԻ Հայ Կեդրոնի «Հուրիկ Պաղտասարեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 16-ին, տեղի ունեցած է Հ. Մ. Ը. Միութեան մասնաճիւղին տարեկան ձեռնարկը։ Փառերգի եւ աղօթքի ունկնդրութենէն ետք, Ծովիկ Զէյթլեան, յանուն վարչութեան, բարի գալուստ մաղթած է եւ փառած երեկոյթը։ Վարչութեան ատենապետ՝ Վարդգէս Արապեան, ամփոփ գիծերու մէջ, պարզած է վարչութեան գործունէութիւնը եւ յետագայ ծրագրերը։ Հ. Յ. Դ. Դրօ Կոմիտէի խօսքը փոխանցած է Պետրոս

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԴԻՐՔԵՐԸ ԿԸ ՄՆԱՆ ԱՆՓՈՓՈԽ

Ահաւասիկ Հայաստանի Ֆութպոլի ախոյեանութեան 27-րդ շարթուան արդիւնքները եւ այս արդիւնքներէն ետք ընդհանուր դասաւորման պարզած պատկերը. --

Իմպուլս - Ղազախ	2 - 1
Վան - Հ·Մ·Ը·Մ	1 - 2
Կոտայք - Զուարթնոց	6 - 1
Երազանք - Շիրակ	Յետաձգուած
Կանազ - Ցեմենտ	4 - 4
Հ·Մ·Մ· - Մալաթիա	2 - 1
Բանանց - Արարատ	0 - 0

Դասաւորման գլուխն է միշտ Արարատ 48 կէտով, Բանանց 45, Շիրակ 42, Հ. Մ. Ը. Մ. 42, Վան 29, Ցեմենտ 27, Հ. Մ. Մ. 21, Երազանք 21, Նայիրիտ 17, Կանազ 17, Իմպուլս 17, Զուարթնոց 14, Կոտայք 13, Ղազախ 10, Մալաթիա 7 կէտ։

Շ. Ռ.

Պէրպէրեան։ Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջ. վարչութեան կողմէ խօսած է Կարպիս Շիրտըմեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը։

❦

ԿԼԻՆՏԵՅԼԻ միջնակարգ դպրոցի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 24-ին, ելոյթ ունեցած է Համազգայինի Զուարթնոց պարախումբը։ Ներկայ եղած են աւելի քան 1000 հանդիսականներ։ Բացման խօսքը արտասանած է Շաքէ Պետրոսեան որ չեշտած է թէ այսօր, Սփիւռքի մէջ, Համազգայինը մէկ խէժն է կը ձգտի՝ ծառայել հայ ժողովուրդին եւ արդարացնել իր կոչումը։ Իր խօսքին յաջորդած է պարախումբին գեղարուեստական յայտագիրը։

❦

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐԻՈՅ «Տիգրան Երկաթ» Մշակութային Միութեան սրահը, Հոկտեմբեր 17-ին, հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Թարգմանչաց տօնին։ Այս առթիւ կը պատուուէին նաեւ անցեալի եւ ներկայի եգիպտահայ ուսուցիչ-ուսուցչուհիները։ Հանդիսութիւնը անձամբ հովանաւորած է թեմին առաջնորդը՝ Զաւէն Արք. Չինչինեան։ Նախագահած է Պր. Յակոբ Անսուրեան։ Օրուան բանախօսն էր Պր. Գրիգոր Մարգարեան։ Խօսք առած է նաեւ Յակոբ Անսուրեան, հուսկ՝ թեմին առաջնորդը։ Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը։

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ՁԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՅ. ՄԱՎԵԱՆ

ՄՈՒՍՈՒԼԷՆ ԴԷՊԻ ՊԱՂՏԱՏ

1918-ին, տարագիր ժողովուրդին վիճակը սկսած էր աւելի վատթարանալ անօթութեան մերկութեան եւ ձմրան ցուրտին անգութ ճիրաններուն մէջ անտէր, անտուն, անանկողին. փողոցները կծկըւելով ու հիւծուելով անշնչացած մարմիններ՝ օրական 10 - 15 հատ կը բերէին եւ թաղապետութիւնը կը նետէր եկեղեցւոյ գաւիթը։ Այդ օրերուն աննախընթաց դէպք մըն ալ պատահեցաւ։ Արաբուհի մը, ութ օր չարունակ, բաղնիքի դեհեանը եփելու համար բերանը ծեփուած պուտուկով խաշ կը տանի։ Օրին մէկը բաղնեպանը քիչ մը խաշ գողնալու մտօք երբ պուտուկը կը բանայ, կը տեսնէ մարդու ձեռքեր ու ոտքեր. անմիջապէս ոստիկանատուն կը դիմէ։ Ընդ փոյթ պաշարելով Արաբին տունը կը ձերբակալեն այր ու կին եւ իրենց 12 տարեկան աղջիկը։ Անոնցմէ իւրաքանչիւրը հարցաքննութեան քաշելէ ետք աղջիկը կը խոստովանի որ իրենց տունը հաց մուրալու եկող գաղթականները ներս կը կանչուէին մօրը կողմէ եւ հայրն ալ դանակ ի ձեռին կը գլխատէր զանոնք. գլուխը ջրհորին մէջ կը նետէին եւ միսը եփելով կը ծախէին շուկան. իսկ ձեռքերն ու ոտքերն ալ պուտուկի մէջ դրած բերանը կը ծեփէին ու մայրը բաղնիք տանելով կ՚եփէր ու յետոյ կ՚ուտէին։ Դատարանը մահուան դատապարտեց զոյգը եւ յատուկ յայտարարութեամբ Պանքայի հրապարակին վըրայ կախաղան հանուեցան ի տես խուռներամ բազմութեան ու անոնց մարմինները 12 ժամ հոն մնալէ ետք թաղուեցան անասունի թաղումով, իսկ պատանուհին ազատ արձակուեցաւ։

Այս տարին արդէն, Թուրքերը սկսած էին աւելի դէշ աչքով նայիլ մեր վրայ. համաճարակ հիւանդութեանց դուռ չբանալու պատրուակով, սկսան տարագիր հայ այրերը անծանօթ վայրեր ղրկել ու անյայտացնել։ Նոյն դժբախտ ճակատագրին զոհ չերթալու համար, 15 ընկերներու հետ միասին, արաբական տարազով եւ անմօրուս ճամբայ ելանք դէպի Պաղտատ՝ գրաւուած Անգլիացիներու կողմէ։ Միայն վեց ժամ հեռաւորութեան համար անձ գլուխ 4 ոսկիի վճարում մը ըրինք Արաբ Հասանին։ Մեզ վեց ժամ հեռացուց Մուսուլէն ու վերադարձաւ։ Անծանօթ անապատներու մէջ թափառեցանք եւ հակառակ անոր որ որոշած էինք գիշերները ճամբորդել, երկրորդ օրը Արաբները կրկին գտան մեր թաքստը եւ մեզ մօրէ մերկ վիճակի մէջ թողլով անյայտացան։

Ահա, դարձեալ ենթարկուած էինք տագնապալից դժնդակ կացութեան մը, մերկ ու անօթի թափառելով Արաբներու վրաններուն միջեւ, դէպի ո՞ւր կ՚երթանք չենք գիտեր։ Ութերորդ օրն էր, եօթը հոգի մնացած էինք. միւս ութը ուժասպառ եւ ճարահատ մնացեր էին անապատը. Պաղտատը գտնելու յոյսով կը քալէինք դէպի արեւելք դողդոջուն սրունքներով տարտամապէս։ Արեւածագին էր, յանկարծ նշմարուեցան արաբական քանի մը վրաններ. երբրումցի Արամ Խաչիկեանը հետս առած գացի ամենածայրի վրանը։ Երբ քիչ մը ուտելիք խնդրեցի Արաբուհիէն, ան բնազդի ինքնապաշտպանումով հարցուց թէ Հա՞յ ենք։ Արամ Խաչիկեան որ լաւ արաբերէն գիտէր, ըսաւ որ պիթլիսցի մահմետական գաղթականներ ենք։ Արաբուհին քիչ մը թան տալով դուրս ըրաւ մեզ։ Վերադարձի ճամբուն տեսանք որ վիթխարի երկու Արաբներ կը հետեւին մեզի։ Երբ հասանք մեր ընկերներուն մօտ, ընդհուպ հասնելով մեզի, սկսան չարաչար նեղելով դըրամ պահանջել։ Մսավաճառին միսի հոգ, ոչխարին՝ կեանքի։ Այնքան կը նեղէին որ, նոյնիսկ անոնցմէ մէկուն գնդածայր գաւազանով մերկ կողերուս տուած հարուածէն գրեթէ կէս ժամ չկրցայ բերանս բանալ։ Վերջապէս համոզուելով որ մեզ մեռցնելով իսկ որեւէ օգուտ չեն կրնար քաղել, թողուցին գացին։ Օրը տարաժամ էր. վերստին սկսանք շարունակել մեր ճամբան, յոգնաթմբուած ու ուժաքամուած։ 11-րդ օրը Տիգրիսի մօտերը հանդիպեցանք անգլիական յառաջապահ հեծելազօրքին։ Թէեւ մինչեւ ճշդելը՝ անոր անգլիական թէ՞ թուրք ըլլալը, սրտատրոփ նայաներ անցուցինք, սակայն շատ չանցած հասկցանք թէ մեր բաղձանքը իրականացած էր։ Գիշեր մը Տիգրիս մնալէ վերջ, յաջորդ օրը մեզ տարին կեդրոնական բանակատեղին, ուր գտանք Հայ մը, պաղտատցի, Պ. Գուրգէն Փափազեան, որ թարգմանի պաշտօնով կը գտնուէր բանակին մէջ։ Այս դիւցազն հայրենասէրը մեզի հանդէպ ունեցած գուրգուրանքով անջնջելի կերպով տպաւորած է մեզ։

1918 Մայիս 16-ին Անգլիացիները զիս տարին Պաղտատի Հայոց եկեղեցին, իսկ ընկերներս մնացին «քարանթինա», մինչեւ սահմանեալ պայմանաժամը. եկեղեցի հասնելուս երկրորդ օրը տարագրեալ ժողովին ամբողջական հոգածութիւնը վայելեցի եւ շատ չանցած որբանոցի տընօրէն կարգուեցայ։ Հազիւ ամիս մը անց, յաջողեցանք երիցուհին ալ բերել տալ Մուսուլէն Պաղտատ, Հայեր փախցնող արաբ Խըտըրին միջոցաւ, որ յաջողեցաւ 40 հոգի մէկ անգամէն բերել։ Պաղտատի Վահան Քահանայի եւ իր երիցուհիին մեզի ցոյց տուած համակրանքն ու բարիքը եւս արժանի են անմոռանալի յիշողութեան։

(Շար. 9)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Կարպիս Արապեան իր եղբօր՝ Բիւզանդ Արապեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ 1500 Ֆր. կը նուիրէ «Աշխարհ»ին եւ 500 Ֆր. «Յառաջ»ին :

(Շար. Ա. էջէն)

գնահատած է Հայաստանի մաքսային օրէնսդրութիւնը եւ մաքսային երկրասարդ վարչութեան գործելակերպը նաեւ Եւրոպայի նման, «յայտարարագիր»ներու դրութեան հաստատումը:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒՆ
ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Գիլամաւի Անթուան Պէքլէռ հիւանդանոցէն բժիշկներու խումբ մը Հայաստան գացած է, ծանօթանալու տեղւոյն բժշկական հաստատութեանց գործունէութեան եւ դասախօսութիւններ տալու համար : Անոնք Նոյեմբեր 15-ին ընդունուած են Առողջապահութեան նախարար Արա Բաբլոյեանի կողմէ :

ՆԱՒԹԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ԿԱՊԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

Միացեալ -- Նահանգներէն Հայաստան ժամանած է ամերիկացի մասնագէտներու խումբ մը, որու նպատակն է կարգ մը ուսումնասիրութիւններ կատարել Միացեալ-Նահանգներու ղրկելիք նաւթի եւ նաւթամթերքներու օգնութեան դծով : Խորհրդակցական տեսակցութիւն մը տեղի ունեցած է մասնակցութեամբ ամերիկացի մասնագէտներուն, Պետական նախարար Ռաֆայէլ Բաղոյեանի եւ Միացեալ -- Նահանգներու լիազօր դեսպան Հարրի Կիլմորի :

«ԱՐՑԱԽ»՝
ՇԱԲԱԹԸ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ

ԼՂՀ--եան Գերագոյն Խորհուրդի պաշտօնաթերթը՝ «Արցախ» մինչեւ տարեվերջ միայն շաբաթը երկու անգամ լոյս կը տեսնէ, թուղթի եւ նիւթական միջոցներու չգոյութեան հետեւանքով : Խմբագրական կազմն ալ երեք տարի է աշխատավարձք չէ ստացած :

ՆԱՄԱԿ
ՍԷ -- ԷՍ -- ՍԷ -- Ը-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԷՆ

ՍԷ -- ԷՍ -- ՍԷ -- Ը-ի հերթական նախագահ Տիկին Մ. աֆ Ուգլաս Ժ. Լիպարիտեանին ղրկած նամակով մը շնորհակալութիւն յայտնած է Հայաստան իր եւ իր պատուիրակութեան այցելութեան առթիւ ցուցաբերուած ընդունելութեան համար : Ան բարձր գնահատելէ ետք Հայաստանի դիրքը Ղարաբաղեան հակամարտութեան նկատմամբ, յոյս յայտնած է որ իր առժամաբար նախագահած կազմակերպութեան եւ Հայաստանի յարաբերութիւնները կ'ամրապնդուին :

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԴԵՍՊԱՆԸ
ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄՕՏ

Հայաստանի հիւլէակայանի վերագործման աշխատանքներուն Ֆրանսայի բերելիք նպաստին շուրջ տեսակցութեան մը համար Նոյեմբեր 16-ին վարչապետ Հ. Բագրատեան ընդունած է Ֆրանսայի դեսպան Տիկին տը Հարթինկը :

COMMUNIQUÉ
DE L'ASSOCIATION
Aznavour pour l'Arménie

Suite à une information parue dans le journal en date du 16 / 11 / 93 l'Association Aznavour pour l'Arménie dément être impliquée dans la vente des tableaux de Monsieur Edouard Esmérian, à qui elle avait interdit d'utiliser son nom faute d'entente préalable.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՇԱՒԻԼ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կիրակի, Նոյեմբեր 21, ժամը 15-ին
Ս. ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ ՍՐԱՀԷՆ ՆԵՐՍ

Օրակարգ. --

1992 Հոկտեմբեր 1, -- 1993 Հոկտեմբեր 31--ի գործունէութեան տեղեկագիր :

Ընկերակցութեան կանոնագրութեան վերամշակում. առաջարկներ :

Սարգիս Պալապանեան սրահի բարձրացում. առաջարկներ :

Այլազան :

U.G.A.B.

MANIFESTATIONS ARTISTIQUES
A L'U.G.A.B.

L'Association Sourp Khatch Tebrevank et le Comité de Paris de l'U.G.A.B.
organisent

L'EXPOSITION
DES ŒUVRES
DE TROIS PEINTRES ARMENIENS
D'ISTANBUL

Artin Demirci
(peintures)

Hamparsum Demircioglu
(peintures)

Ohannes Saskal
(caricatures)

LE CONCERT
DU PIANISTE
Sayat Zaman
(Bach, Chopin, Antriasian...)

le Vendredi 26 Novembre
à 20h30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Le vernissage de l'exposition aura lieu le même jour à 18h30

L'exposition pourra être visitée jusqu'au 23 Décembre du lundi au vendredi de 18h à 20h

— *Entrée libre* —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ
ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 20, տօն է Ամենայն Սրբոց Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից :

Այս առթիւ, ժամը 10--ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի :

Կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՎԱԼԱՆՍ – Ս. ՍԱՀԱԿ
Rue de Cécile

Կրօնական ընկերակցութեան հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ եկեղեցւոյս խորանի օծման եւ անուանակոչութեան առաջին տարեդարձին տօնակատարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 21--ին, նախագահութեամբ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝ Գիւտ. Արք. :

Այս առաջին տարեդարձը կը զուգադիպի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 40--րդ տարեդարձին :

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի հոգիներուն համար բոլոր անոնց որոնք աշխատեցան Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ շինութեան եւ բարգաւաճման, Սուրբ Սահակ Եկեղեցւոյ համայնական կեդրոնին գնումին, Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւներուն, հիմնադիրներուն, բարերարներուն, սպասաւորներուն, Թաղական խորհուրդի անդամներուն, որոնք յաւէտ բաժնուած են մեզմէ :

A la question souvent posée

Que fait l'UGAB en Arménie ?

M. LEON KEBABDJIAN
Président du Comité Régional de France de l'U.G.A.B.

répondra
le Samedi 20 Novembre à 20 h précises
à l'appui d'un film vidéo
au Siège de l'U.G.A.B.
327, Bd Michelet, Marseille 9e

Un cocktail suivra

–ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ–

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ԼԻՈՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
ԵՐԵՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը կը կազմակերպէ իր երեսունամեակի առթիւ երգահանդէս մը, որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 21, կէսօրէ վերջ ժամը 17--ին, Ազգային Տան սրահին մէջ, 40 ռիւ տ'Արմէնի

Եկեղեցական եւ աշխարհիկ երգեր, նոյնպէս նուագ եւ մեներգ :

Հանդէսէն յետոյ ներկայ ժողովուրդը հրաւիրուած է գինեձօնի մը :

Super-Loto

La Croix Bleue des Arméniens de France Section Marseille-Ville *«Sossé Mayrig»* organise un Super-Loto le Dimanche 21 Novembre à 15 heures à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile, Marseille.

— VENEZ NOMBREUX —

URGENT
ARMENIE
HIVER 1993/94

Pour traverser l'hiver 1993/94 l'Arménie a un besoin urgent de mazout. Le manque de devises, les restrictions imposées aux échanges entre Républiques ex-svoiétiques et l'instabilité en Géorgie ne permettent pas de compléter à temps le programme mis au point par le gouvernement au printemps 1993.

Le Fonds Arménien «HAYASTAN» a lancé une campagne urgente dans toutes les communautés pour collecter 7 millions de dollars. La fondation arméno-US «LINCY» s'est engagée à doubler tous les fonds ainsi collectés et, par l'apport de 14 millions, à les porter donc à 21 millions de dollars. Plus de 200 000 tonnes de mazout peuvent ainsi être acheminées en Arménie. Les fonds doivent être réunis avant le 20 Novembre impérativement.

Il n'y a pas un jour à perdre

Envoyez tout de suite vos dons au FONDS ARMENIEN DE FRANCE
BP 12, 75660 Paris Cedex 14
CCP 11.926 85 C PARIS.
Mentionnez :
«URGENT HIVER 1993/94».

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է խաղողին եւ եկեղեցւոյ մատաղի օրուան առթիւ կատարուած հետեւեալ նուէրները. --

Պր. Հրաչեայ Զուլհակեան 1000, Տիկին Լէ Ժոզիան 300, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աշըգեան 1000, Պր. Տելեմաք Գալէզեան 200, Տիկին Մատլէն Միքայէլեան 300, Օր. Նոյեմի Յարութիւնեան 200, Տիկին Հռիփսիմէ Մարկոսեան 100, Տիկին Սրբուհի Տիմէճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Պետրոսեան 100, Պր. Յակոբ Ճիրեան 1000, Պր. Ալպէր Տէրտէրեան 2000, Տիկին Րէժին Գիլիճեան 500, Տէր եւ Տիկին Կրէկուար Օհանեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 250, Տիկին Նորա Տէր -- Յակոբեան 1500, Պր. Մուրատ Արսլանեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Սարգիսեան 200, Տիկին Հայկանոյշ Մարտիրոսեան 500, Տէր եւ Տիկին Նինա եւ Ժոզէֆ Դաւիթեան 100, Պր. Կարպիս Տէրտէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Ռազմիկ Խաչիկեան 500, Տէր եւ Տիկին Ժագ Էմիրալեան 1500, Խրիմեան ընտանիք 500, Տիկին Էլիզապէթ Այտինեան 100, Տիկին Անահիտ Յովնանեան -- Պատալ 100, Տէր եւ Տիկին Ռազմիկ Խաչիկեան 500, Տիկին Էլիզ Գաչեան 200, Պր. Արմենակ Կէզէր 200, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պետոյեան 2500, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ֆերմանեան 2500, Տիկին Վարդուհի Սթեփանոյ 200, Տիկին Արշալոյս Ճընազեան 200, Տիկին Արփինէ Սէտէֆեան 200, Օր. Այտա Մարկարեան 100, Տիկին Յովակիմեան 50, Տիկին Անահիտ Սարգիսեան 200, Ոմն 100, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս -- Պետրոս հոգաբարձութիւն 1000, Պր. Ժագ Գուսինեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժագ Սիմոնեան 500 Ֆր., Տիկին Ժինէթ Աւագեան 300, Պր. Ժագ Տամլամեան 200, Պր. Ժորժ Ժամկոչեան 200, Տիկին Էլիզապէթ Մինթանճեան 100, Պր. Ժան Ֆորթունաթոյ 150, Պր. Ռոլան Աղապէյեան 700, Տէր եւ Տիկին Ժան Գանոզա 500, Պր. Հայկ Գիրէմիրճեան 200, Օր. Ֆրանսին Գազանճեան 200, Տէր եւ Տիկին Ժան Գանոզա 500 Ֆր. :

Տիկին Սրբուհի Աչճեան՝ Գարակէօզեանի հանգուցեալ սեներու յիշատակին 500, Պր. Գուրգէն Տարագճեան Լեւոն Լուսինեան Թագաւորի յիշատակին 600, Տիկին Մարի Ճընկըրեան Պարետ փամպուքճեանի յիշատակին 100, Պր. Հայկ Գիրէմիրճեան 200, Տէր եւ Տիկին Ն. Անդրանիկեան -- Ֆերմանեան Խտուար Խավրուճեանի յիշատակին 200 Ֆր. :

Կապոյտ Խաչի «Անի» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. իր դպրոցին համար, Տիկին Վարդանոյշ Օնպաշեանէ իր անկեղծ բարեկամուհիի ողբացեալ Տիկին Ժիւլիէթ Չպուքճեանի մահուան առթիւ :

L'ASSOCIATION SAINTE-CROIX-DE-PARIS
et
LE CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
organisent
dans les Salons de la Mairie du IIIe
2, Rue Eugène Spuller, Paris 3e
le Samedi 20 Novembre à 20 heures 30 précises

UN
DINER DANSANT

animé par l'*Orchestre SPITAK*
Somptueux repas libanais préparé par NOURA (Ave. Marceau, Paris 16e)
et servi par petites tables
—— Prix : 300 F. par personne ——
Nombre de places limité, réservation indispensable.
Renseignement et réservation :
Tél. : 43 26 50 43 (du lundi au vendredi, de 14h à 18h)
Tél. : 42 78 31 93 (tous les jours sauf dimanche, de 9h à 12).
(*A partir de 23h, danse et consommations uniquement : 150 F. par personne*).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 19
VENDREDI
19 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.197

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.197

884 ԲԱՆԱՁԵՒԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ապահովութեան Խորհուրդի նոր, թիւ 884, բանաձեւին առթիւ (որուն արձագանգած էինք Նոյեմբեր 16-ին) Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը հետեւեալ յայտարարութիւնը հրապարակած է. –

**

ՄԱԿ-Ի ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 12-Ի ԹԻՒ 884 ԲԱՆԱՁԵՒԻ ԱՌԹԻՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Գործերի Նախարարութիւնը գնահատում է Լեռնային Ղարաբաղի հակամարտութիւնը խաղաղ միջոցներով կարգաւորելու՝ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհրդի չհապրդուածութիւնն ու ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Մինսկի գործընթացին նրա զօրակցութիւնը:

Արտաքին Գործերի նախարարութիւնը համամիտ է Հոկտեմբերի 21-ին վերսկսուած ռազմական գործողութիւնների կապակցութեամբ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհրդի Հ. 884 (1993) բանաձեւում արտայայտուած լուրջ մտահոգութեանը: Հայաստանը կարծում է, որ Ադրբեջանը յատուկ պատասխանատուութիւն է կրում Ադրբեջանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի միջեւ ութչարաթեայ հրադադարի խախտման եւ դրա հետեւանքների համար:

Հոկտեմբերի 21-28-ի ռազմական գործողութիւնների հրահրումով Ադրբեջանի կառավարութիւնը վերստին դիմել է Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը ռազմական միջոցներով լուծելու՝ իր վաղեմի քաղաքականութեանը: Ադրբեջանը ծայրայեղ դիրքորոշում է գրաւել նաեւ բանակցութիւններում: Նա մերժել է ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Մինսկի խմբի փոխզիջումային առաջարկները՝ իր նոր ղեկավարութեան կողմից աւելի հրջահայեաց մօտեցում որդեգրելու ակնկալիքներն ի չիք դարձնելով:

Աւելին, Ադրբեջանն այսօր էլ պատասխանատուութիւն է կրում Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի՝ հակամարտութեան ռազմականացմանը նախորդած շրջափակման համար, որը Հայաստանի կարծիքով տարածաշրջանի քաղաքացիական բնակչութեան դէմ ուղղուած ռազմական գործողութիւն է: Այդ շրջափակումներն ակնյայտ թշնամական գործողութիւններ են, որոնցից հրաժարուելով՝ Ադրբեջանը անտեսում է ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի որոշումներն ու ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհրդի նախորդ 822, 853, 874 բանաձեւերը:

Հայաստանն Ադրբեջանին այսուհետեւս պատասխանատու է համարում Լեռնային Ղարաբաղի ղեկավարութեան հետ հրադադարի համաձայնութիւնը նորոգելու հարցում հանդէս բերած դժկամութեան, ինչպէս նաեւ փաստացի հրադադարի յետագայ խախտումների համար՝ անկախ դրանց դրդապատճառներից:

Ադրբեջանի ներքին իրավիճակի շարունակուող անկայունութիւնը, ռազմամոլ իշխանիկների ու յաւակնոտ քաղաքագէտների կողմից խաղաղութեան եւ ապահովութեան հարցերի տնօրինումը, ինչպէս նաեւ հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման ուղղութեամբ հաստատուն քայլեր ձեռնարկելու Ադրբեջանի կառավարութեան անզօրութիւնը Հայաստանի Արտաքին Գործերի նախարարութեան խոր մտահոգութիւնն են յարուցում:

Հայաստանի Արտաքին Գործերի նախարարութիւնը ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհրդի հետ համամիտ է երկարատեւ հրադադարի անյապաղ հաստատման հարցում եւ, այս կապակցութեամբ, իր աջակցութիւնն է բերում Ռուսաստանեան Դաշնութեան յատուկ միջնորդական ջանքերին: Մենք միաժամանակ վստահ ենք որ Մինսկի խմբի Վիէննայի հանդիպման ընթացքում (Նոյեմբերի 2-8-ը) բարեփոխուած «Ապահովութեան Խորհրդի ՀՀ. 822 եւ 853 բանաձեւերի իրականացման անյապաղ քայլերի ճշգրտուած ժամանակացոյցը», որը հիմնուած է շրջափակումների վերացման եւ մերջերս գրաւուած տարածքներից ուժերի դուրս բերման փոխադարձ «քայլ-հակաքայլ» սկզբունքի վրայ, յիրաւի կենսագործելի եւ արժանավայել փոխզիջումային առաջարկ է: Այն տարածաշրջանում փախստականների ու տեղահանուածների տառապանքին վերջ դնելու եւ Մինսկի համաժողովի բացումն ապահովելու՝ առայժմ լաւագոյն յոյսն է:

Հայաստանը միանում է ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհրդի՝ տարածաշրջանի բոլոր Պետութիւններին ուղղուած դիմումին, որով կոչ է արւում ձեռնպահ մնալ խաղաղութեան եւ կայունութեան հաստատումն էլ աւելի բարդացնող որեւէ կարգի միջամտութիւնից, քարոզչական կամ այլ թշնամական գործողութիւններից: Աւելին, Հայաստանն ակնկալում է, որ բոլոր Պետութիւնները տառացի կը կանչեն Ապահովութեան Խորհրդի բանաձեւերին, որոնցով հետեւողականօրէն կոչ է արւում ապահովել միջազգային մարդասիրական օգնութեան անարգել մուտքը տարածաշրջան:

Մինսկի համաժողովի ելքը կանխորոշող՝ բանաձեւի ցանկացած արտայայտութիւն հակասում է Մինսկի գործընթացին աջակցող բանաձեւի ոգուն, եւ հետեւաբար, Հայաստանի համար անընդունելի է:

Այս կապակցութեամբ Հայաստանի Արտաքին Գործերի Նախարարութիւնն ուշադրաւ է համարում, որ աջակցելով սոյն բանաձեւին՝ Մեծ Բրիտանիան այժմ յանդել է Լեռնային Ղարաբաղի քաղաքական կարգավիճակը Մինսկի համաժողովում քննարկելու՝ ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի ու միջազգային հանրութեան կողմից արդէն իսկ պաշտպանուող տեսակէտին:

Հայաստանն Ադրբեջանին ու Լեռնային Ղարաբաղին կոչ է անում վերականգնել հրադադարը, ձեռնպահ մնալ ռազմական գործողութիւններից եւ ընդունել Վիէննայի հանդիպման ընթացքում (Նոյեմբերի 2-8-ը) բարեփոխուած «Ապահովութեան Խորհուրդի ՀՀ. 822 եւ 853 բանաձեւերի իրականացման անյապաղ քայլերի ճշգրտուած ժամանակացոյցը»:

Մենք ակնկալում ենք, որ միջազգային հանրութիւնն իր համարժէք ազդեցութեամբ Ադրբեջանին համապատասխան քայլերի կը մղի՝ միաժամանակ վերապահ մնալով այնպիսի գործողութիւններից ու արտայայտութիւններից, որոնք կարող են սանձազերծել Ադրբեջանի պատերազմի թափանիւն ու քաջալերել նրա ծայրայեղական դիրքորոշումները:

Արցախի Արտաքին նախարարը՝ Ա. Ղուկասեան անդրադառնալով Մինսկի նախապատրաստական վերջին ժողովին ներկայացուած նոր ժամանակացոյցին, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ըսած է որ ԼՂՀ-ը պատրաստ է քննարկելու ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Մինսկի խումբին առաջարկած նոր ժամանակացոյցը: Նախարարը պարզելով ԼՂՀ-ի դիրքորոշումը հարցին նկատմամբ, ըսած է թէ ան կը կայանայ զօրքերու քաշուելու, շրջափակման վերցուելու եւ ԼՂՀ-ի կարգավիճակը ճշդելու երրորդութեան միասնաբար քննարկման մէջ:

**

ԱՐՑԱԽԻ ՀԵՌՈՒՍՏԵՍԻԼԸ ԿԸ ՎԵՐՍԿՍԻ

Մօտ օրէն կը վերսկսին Արցախի հեռատեսիլի սփռումները, որոնք ընդհատուած էին երկար ատենէ ի վեր: «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի հոգաբարձու ամերիկահայ բարերար Հրանդ Ցովնանեանի նուիրած շարք մը կազմածներու եւ սարքաւորման շնորհիւ է որ կարելի կը դառնայ վերասփռումը:

❦

ԳԵՐՄԱՆ ԻՐԱՒԱԲԱՆԸ ՓՈԽ-ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Նոյեմբեր 16-ին Արտաքին փոխ-նախարար Ժ. Լիպարիտեան ընդունած է Համպուրկի համալսարանի փրոֆ. իրաւագէտ տօքթ. Օթթօ Լուխտերհանդը, որ հեղինակն է Պոսթոն լոյս տեսած «Լեռնային Ղարաբաղի պետական անկախութեան իրաւունքը միջազգային իրաւունքներու տեսանկիւնէն» լայնածաւալ գործին: Փոխ-նախարարը գնահատելէ ետք հեղինակին գործը, պարզած է Հայաստանի դիրքորոշումը արցախեան կնճռին նկատմամբ եւ շեշտած գիտնականներու եւ իրաւագէտներու կարեւոր դերը հարցը միջազգային հանրութեան ծանօթացնելու տեսանկիւնէն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՑԱՍՏԱՆ ԱԼ ԿԸ ՄՏՆԵՆՔ»

Այս խորագիրը ամբողջ ճակատը գրաւած է Թուրք մամուլին ամէնէն ազգայնամոլ հակումով թերթերէն «Թէրճիւման»ի Նոյեմբեր 18-ի թիւին: Օրաթերթը որ ծանօթ է հակահայ չեչտուած կեցուածքով ալ, կ'ըսէ թէ արտայայտութիւնը կը պատկանի Թուրքիոյ Սպայակոյտին բարձրաստիճան մէկ պաշտօնատարին: Վերջին ծայր գրգռիչ բնոյթով այս խորագրին յաջորդած լուրին ըստը խորքին մէջ կ'առընչուի քրտական հարցին. յիչեալ անձնաւորութիւնը խօսելով քիւրտ զինեալ ուժերու դէմ տարուած պայքարին մասին, ըսած է թէ Թուրք զինեալ միաւորներ գործողութիւններ կատարած են Հիւսիսային Իրաքի մէջ ու բազմաթիւ քիւրտ մարտիկներ ձերբակալած: Ան չէ մոռցած աւելցնելու թէ այս վերջիններուն մեծ մասը Հայ են, թէ այս պարագան տուպուած է անոնց անթելով կատարած խօսակցութիւններէն, երբ ըսած են թէ «այս վայրերուն մէջ մեր պապերը եկեղեցիներ ունէին»...:

Այսքան ծիծաղելի արտայայտութիւններէ ետք որոնք նորութիւն չեն ոչ ոքի համար, նոյն պաշտօնատարը գանգատ յայտնած է որ Թուրք երիտասարդութիւնը հետզհետէ աւելի անտարբեր կը դառնայ զինուորական ծառայութեան հանդէպ ու անխորհուրդ օրէնքներ, կարգադրութիւններ ալ զարկ կուտան այս հոգեվիճակին: Այս վերջիններէն ան յիշած է զինուորական ծառայութիւնը 15 ամիսի զեղչած օրէնքը եւ արտասահման ապրող Թուրք երիտասարդներու տարադրամի վճարումով միայն չորս ամիս ծառայելու կարգադրութիւնը:

Նոյն Թուականի «Հիւրրիյէթ»ն ալ կը գրէ թէ նախորդ երեկոյ 30-ի շուրջ քիւրտ ահաբեկիչ փորձած են Նախիջեւանի սահմանէն Թուրքիա թափանցել ու Թուրք ապահովութեան ուժերու հետ զինեալ բախումի մը ընթացքին անոնցմէ մէկը սպաննուած, մէկն ալ վիրաւորուած է: Տեղեկատուութիւնը կ'ըսէ թէ այդ խմբակը ծրագրած էր ահաբեկչական արարքներ գործել Թրքական շրջաններու մէջ, ապա անցնիլ Հայաստան ու կորսնցնել իրենց հետքը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ Միացեալ-Նահանգներ պիտի չերթայ, մասնակցելու Ֆութպոլի Մոնտիալին 1994-ին, հակառակ բոլոր յոյսերուն: Արդարեւ, իր դաշտին վրայ պարտուեցաւ Պուլկարիայէն 1-ի դէմ 2 կէտով: Հաւասար արդիւնք մը կը բաւէր եւ մինչեւ վերջին վայրկեանը 1–1 արդիւնքը ամէն ապահովութիւն տուած էր Ֆրանսական խումբին, երբ վերջին վայրկեանին Կոստանդինով Պուլկարիոյ յաղթական կէտը նշանակեց, բարոյալքելով Ֆրանսացիները, որոնց կանխահաս ինքնավստահութիւնը դէշ խաղեր կը խաղայ յաճախ: Ֆինլանտիայէն ի վեր, Ամերիկայի ճամբան բաց կը նկատուէր եւ որովհետեւ հաւասար արդիւնքը կը բաւէր, Ֆրանսայի խաղացողները ապահով շարունակեցին, երբ պատահեցաւ ճիշդ ինչ որ պատահած էր Իսրայէլի հետ: Հիմա՝ Ֆրանսա կը պատրաստուի 1998-ի համար: Մասնաւոր ճիգ մը թափելու պէտք չունի, ի յառաջագունէ որակուած է, քանի որ պէս հիւրընկալող եւ կազմակերպիչ երկիր, ինքնաբերաբար կը մասնակցի:

ՔԻՒՐՏ ԳՈՐԾՕՆ ՏԱՐՐԵՐՈՒ դէմ լայնածաւալ հետապնդումներու դիմեցին, անակընկալօրէն, ֆրանսական իշխանութիւններու երեք ապասարկութիւններ՝ Դատական ոստիկանութիւն, Ընդհ. Տեղեկատուութիւններ եւ Տէ-ԷՍ-Թէ (Հողամասի Ապահովութեան Պաշտպանութիւն) Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 18, առաւօտեան 6-էն սկսեալ: Փարիզ, Մարսէյլ, Սթրազպուրկ, Լիոն եւ ամբողջ հողամասին վրայ, ՓՔՔ-ի անդամ կամ մօտ նկատուած քիւրտեր ձերբակալուեցան: Հետապնդումը կը վերաբերէր շուրջ 100 հոգիի: 60 հոգի արդէն ձերբակալուած էին: Կ'ըսուի թէ ահաբեկչական արարք մը կը պատրաստուէր Նոյեմբերի վերջը, ՓՔՔ-ի տարեդարձին առթիւ:

ԳԼԻՆԹԸՆ յաղթեց: ԱԼԵՆԱՅԻ իր համաձայնագիրը մեծամասնութիւն ապահովեց Ներկայացուցչական ժողովին մէջ եւ – հակասութիւնը հոն է – շնորհիւ հան-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ի ԽՆԴԻՐ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԻ ՊԱՀՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Գրական Արեւմտահայերէնի ապագան կը մտահոգէ բոլորը, մասնաւորաբար այն հայորդիները տակաւին, որոնք կը սիրեն կարդալ ու գրել իրենց մայրենի լեզուով մեծասքանչ, ցանկանալով որ մնայ ան, անսասա՛ն, յաւիտեա՛ն (ինչպէս երգը կ'ըսէ):

Լեզու՛ն, որ դար մը առաջ յղկուեցաւ, զարգնուեցաւ ու բիւրեղացաւ շնորհիւ ափ մը տաղանդաւոր գրողներու (1), դառնալով առաւելապէս ճկուն, վճիտ, ճըշգրիտ ու փայլեչադեղ միջոց մը արտայայտչական -- վայել՝ քաղաքակրթական ամենաբարձր մակարդակի վրայ գտնուող ռեւէ ժողովուրդի -- ներկայիս, աւա՛ղ, պարագաներու բերումով տակաւ կ'աղքատնայ, կ'աղճատի ու կը մթագնի, երբ հետեւանք այլազան ազդեցութիւններու, որոնց անյեղլիօրէն կ'ենթարկուին Սփիւռքահայութեան աշխարհացրիւ զանգուածները բոլոր:

Նախ կայ անշուշտ տեղական լեզուներու անխուսափելի ու զօրեղ ազդեցութիւնը, որ կը խաթարէ Արեւմտահայերէնի շարահիւսական ընկալեալ համակարգն ու քերականութիւնը: Օճարանական տեսակէտով դիւրին է զանազանել ֆրանսահայ հրապարակագրի մը ֆրանսաբանութեամբ յագեցած հայերէնը, պոլսահայ գրողի մը ոճէն որ շատ անգամ թրքաբանութիւն կը բուրէ (2): Նոյն բանը կարելի է ըսել այլեւայլ երկիրներ բնակող հայ գրողներու ոճին մասին ալ: Այս ընթացքով օր պիտի գայ որ պիտի ունենանք ֆրանսաբան, սպանաբան կամ անգլիաբան հայերէններ, ինչպէս որ ժամանակին ունեցեր ենք յունաբան կամ լատինաբան հայերէններ, եւ ներկայիս ալ Հայաստանի մէջ ունինք ռուսաբան հայերէն, մասնաւորաբար լրագրական մարզի մէջ (հոն, գրական լեզուն դեռ զերծ մնացած է այդ ազդեցութենէն, բարեբախտաբար):

Նկատելի է նաեւ բռնազբօսիկ ճիգը, զոր ի գործ կը դնեն կարգ մը մտաւորական հայ գրողներ, որոնք թէեւ շատ լաւ գիտեն գրել ընկալեալ ձեւով, բայց կը սիրեն արտայայտուիլ մառախլապատ, խրթին լեզուով մը, զոր կարենալ հասկնալու համար հարկ է երկու -- երեք անգամ կարդալ իւրաքանչիւր նախադասութիւն, կրելով քարքարուտ ճամբու մը վրայէն երկաթեայ սայլով յառաջանալու տպաւորութիւն:

Անդին կայ ճնշումը Արեւելահայերէնին, որ տակաւ կը սաստկանայ, քանի Արեւմուտք կը փոխադրուին Հայաստանցի եւ պարսկահայ գրողներ: Մինչ, մէկ կողմէ արեւելահայերէն հրատարակութիւնները կը բազմանան Սփիւռքի մէջ, ինչ որ անշուշտ օգուտ չի բերեր լեզուական միօրինակութեան, միւս կողմէ երկու լեզուներու խառնուրդն է որ սովորական կը դառնայ որոշ մամուլի մը մէջ, մէկը միւսը խաթարելով ու յառաջ բերելով տեսակ մը լեզուական խառնապուր:

Նուազ չէ նոյնպէս աւերը որ կը գործուի հայաստանեան ուղղագրութեան պատճառաւ: Նշմարելի է որ Հայաստանէն արտագաղթող գրողներէն ոմանք կառչած կը մնան Երեւանեան ուղղագրութեան, իսկ ուրիշներ չկարենալով ամբողջովին ձերբազատիլ անկէ, կը գործածեն խառն ուղղագրութիւն մը, որ ո՛չ մէկն է, եւ ո՛չ միւսը, եւ պարզապէս յուսահատութեան կը մատնէ վարժ գրաշարն իսկ:

Եւ ի վերջոյ, արհամարհելի չէ նաեւ ժխտական ազդեցութիւնը որ յառաջ կուգայ Արեւմտահայերէնի հանդէպ Հայաստանի հին ու նոր դեկավարներուն, լեզուաբաններուն, գրագէտներուն եւ «գրականագէտներուն» որդեգրած ո՛չ բարեացակամ դիրքէն, դիրք զոր պարզ ձեւով կը բացատրէր Սփիւռքահայութեան Հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին երբեմնի ամենազօր նախագահը, պատգամելով թէ «մենք պետութի՛ւն ենք, իսկ դուք՝ ցիրուցան գաղթականներ. ձեզի կ'իյնայ որդեգրել մեր պետական լեզուն եւ մեր պետական ուղղագրութիւնը»: Այդպէսով, կարծես թէ ձեւով մը Արեւմտահայերէնի մահավճիռն է որ կ'արձակէր...

Վարչակարգերը անցան, ժամանակները փոխուեցան, եւ սակայն Հայաստանեան կողմն աշխարհի դեռ որեւէ յուսադրիչ նշան չերեւիր ի նպաստ Արեւմտահայերէնի, կամ դասական ուղղագրութեան: Ու յայտնի չէ թէ, տակաւին որքա՞ն ատեն Հայերը պիտի մնա՞ն երկրագունտիս այն միակ ժողովուրդը, որ երկու գրական լեզու եւ երկու ուղղագրութիւն ունենալու բացառիկ պերճանքը շնորհած է ինքզինքին:

Այս բոլորը բացայայտ իրողութիւններ են, ծանօթ բոլորին, եւ յաճախ նիւթ կը դառնան յօդուածներու, վիճաբանութիւններու, համաժողովներու եւայլն, առանց որ կարելի ըլլայ գրական Արեւմտահայերէնը խաթարող աւերիչ հոսանքին դէմ դնելու միջոցներ գտնել:

Ներկայ մտահոգիչ կացութեան շուրջ ամէն օր չահեկան յօդուածներ լոյս կը տեսնեն հայ մամուլի մէջ, եւ հարց կը ծագի նոյնիսկ թէ, մէկ -- երկու սերունդ վերջ, երբ անհետանան մեր այս գեղեցիկ լեզուով գրողները, ովքե՞ր պիտի գրաւեն անոնց տեղը: Արեւմտեան երկիրներու ամէնօրեայ կամ միօրեայ հայ վարժարաններուն ուսանողնե՞րը արդեօք, որոնք հազիւ թէ կցկտուր հայերէն մը կը սորվին, այն ալ շուտով մոռնալու համար:

Ըսողներ գտնուին թերեւս որ Հայաստանի մէջ ունինք արդէն Գիտութեան Ակադեմիայի կից Լեզուի Ինստիտուտ, Մինիստրների Խորհրդին առընթեր Տերմինաբանական Կոմիտէ, եւ այլ նման հաստատութիւններ, որոնց պաշտօնն է հսկել հայերէն լեզուի մաքրութեան վրայ: Բայց անոնց աշխատանքի գլխաւոր առարկան Արեւելահայերէնն է, եւ օտարաբանութիւններու դէմ պայքարն ալ՝ իրենց մտահոգութիւններուն յետնագոյնը (3): Վկա՛յ Հայաստանեան մամուլի լեզուն, ուր հազարաւոր օտարահունչ բառեր տեղ կը գրաւեն, այն այլ այլազան տառադարձութիւններով, անշուշտ անցնելէ վերջ ռուսերէնի բովէն:

Ուշագրաւ է որ այդ հաստատութիւններուն անուններն իսկ հայերէն չեն (Ինստիտուտ, Տերմին, Կոմիտէ, Մինիստր) եւ մեծ յոյս չեն ներշնչեր Արեւմտահայերէնի առընչութեամբ: Ուստի, Սփիւռքահայ գրողները պէտք է իրենք գտնեն միջոցները Արեւմտահայերէնի պահպանութեան, ինչ որ հնարաւոր է միայն համախումբ, համաձայն եւ ներդաշնակ աշխատանքով:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

(1 -- Այս հարցը լաւագոյնս բացատրըւեցաւ Յ. Ճ. Սիրունիի «Աշխարհաբարը Գրական Լեզու» գրութեան մէջ, զոր «Յառաջ» վերջերս արտատպեց, քաղելով «Պոլիսը եւ Իր Դերը» հատորէն:

(2) -- Կ'արժէ տալ քանի մը թարմ նըմոյշներ, առնելով Պոլսոյ Կեդրոնական Սանուց Միութեան հրատարակած «Հոպինա»ի Ա. թիւէն:

-- «Դիւրին գայ» (kolay gelsin),

-- «Լաւ չկարդացողը (iyi okumayan) այսինքն դպրոցը չկարդացողը

-- «Վարպետնիիմ» (ustacıgım),

-- «Երեք ամիս ես նայեցայ իրեն: Կըրկին սկսայ գլխուն միսը ուտել»:

-- «Հոպինաէն մտերիմ «բարի տեսանք» մը ձեզի»:

(Ստորագծումները եւ թրքերէն համարժէքները՝ Տ. Հ.)

(3) -- Ֆրանսաբանութիւն մըն ալ, այս անգամ:

Տ. Հ.

ԱՐՑԱԽԻ ՀՈԳԵՒՈՐ ԿԵԱՆՔԸ՝ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ ՀԱՒԱՏՔՈՎ

«Հայք»ի Հոկտեմբեր 20-ի թիւին մէջ հրատարակուած հարցազրոյցով մը Արցախի առաջնորդը Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան տեղեկութիւններ կուտայ պատերազմող այդ աշխարհին կրօնական կեանքին մասին:

Պարգեւ Եպիսկոպոս զանազան առիթներով այցելած է Արեւմուտք, գտնուած նաեւ Փարիզ. միշտ տպաւորութիւնը գործած է իր հօտին մտահոգութեան տէր, իր գործունէութեան այդ մտահոգութեամբ ուղղութիւն ճշդող առաջնորդին, դրեթէ զարմանք առթելով այլ դարերու այլ բարքերով ապրող մեր իրականութեան...:

Հարցազրոյցին մէջ ան ըսելէ ետք թէ 70 տարիէ ի վեր Արցախի ժողովուրդը բնի կերպով զրկուած էր իր եկեղեցիէն եւ թէ հոն 70 տարի ոչ մէկ գործող եկեղեցի գտնուած է, մէկ նախադասութեամբ կ'ամփոփէ Արցախի հոգեւոր պատկերը ըսելով. «Այսօր Արցախ աշխարհն իր մըկրտութիւնն է ստանում»: 1988-ին բացուած է Գանձասարը, ապա նաեւ Ամարասը ուր Հայաստան աշխարհի առաջին դպրոցը բացուած է Մաշտոցի կողմէ, ներքին Հոռաթաղի, Խնկածախի (Մարտակերտ), Տողի (Հադրութ) եկեղեցիները: Սկսած է Շուշիի Ամենափրկիչ եկեղեցիին վերանորոգումը: Շուշիի մէջ գործելու պատրաստ է Կանաչ ժամը (Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին). քանի մը ամիսէն կրնայ բացուիլ Շուշիի Ամենափրկիչը (Ղազանչեցոց) եւ Ամարասի վանքը: Անոնցմով Արցախ կ'ունենայ 7 -- 8 գործօն եկեղեցի:

Այս երեւոյթին քով կը վերադառնան նաեւ կրօնական ծէսերն ու կարգերը. «կնունքն ու պսակը որոնք արգիլուած էին 70 տարի, սովորական երեւոյթ են այսօր» կ'ըսէ Պարգեւ Եպիսկոպոս: Շուշիի մէջ բացուած հոգեւոր ճեմարանն ալ արդէն ունի 14 ուսանող:

Արցախի կրօնաւորները բարոյաքարոզչական աշխատանք ալ կը կատարեն զինուորներուն հետ, անոնք նկատելով Արցախի վաղուան քաղաքացիները. «պատերազմը վաղ թէ ուշ աւարտուելու է եւ նրանք կը վերադառնան խաղաղ կեանքին՝ շինականը, բանուորը, ուսուցիչը: Նրանք պիտի խաղաղ, ստեղծագործ, լիարիւն կեանքով ապրեն յետագայում»:

Զրուցավար Ալվարդ Բարխուդարեան յիշեցնելով Հայաստանի մէջ բազմաթիւ աղանդներու քանդիչ գործունէութիւնը, հարց կուտայ թէ «արդեօ՞ք այդ աղէտալի հոսանքները չեն թափանցել Արցախ եւս»: Պարգեւ Եպիսկ. կը պատասխանէ. -- «Ցաւօք, այս երեք ամիսներին մենք նըկատեցինք որ այստեղ, Արցախում փորձում են արմատաւորուել զանազան աղանդներ, զոր օրինակ՝ Եհովայի հետեւորդների աղանդը: Երբ սկսուեց խաղաղութեան Արցախը, նրանք սկսեցին գալ այստեղ: Իսկ ո՞ւր էին մինչեւ հիմա, ի՞նչ են արել այս տառապեալ ժողովրդին զօրակցելու համար»:

Արցախի առաջնորդը, ինչպէս պայքարի առաջին շրջանին, այսօր եւս ոչինչ կորսնցուցած է յաղթանակի հաւատքէն, զրոյցին աւարտին ան կ'ըսէ. -- «Արցախի ժողովրդին մաղթում եմ աւելի ամուր հաւատք, բարեկեցիկ կեանք, ապագայի յոյս: Համոզուած եմ՝ Արցախի ժողովուրդը գիտի որ մենք կը վաստակենք մեր խաղաղութիւնը եւ արդարացի ձեւով կը լուծուի մեր հարցը: Մենք կ'ունենանք պայծառ յաղթանակներ՝ երկնային եւ երկրային»:

Մե՛զ որ ինչպէս Արցախցիին, նոյնպէս Արցախի առաջնորդին նման տիպարները վարակիչ ըլլալու յատկանիշը չունին աշխարհի միւս ծագերու մեր բազմութիւններուն համար:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՐՀՆԵԱ՛ ՏԷՐ ԶԶՕՐԱԿԱՆՍ ԱԶԳԻՍ ՀԱՅՈՑ

Գրեց՝ Հ. ՕՇԱԿԱՆ ՎՐԴ. ԿԻՒԼԿԻՒԼԵԱՆ

Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի սրբազան կամարներուն ներքեւ կիրակնօրեայ պաշտամունքի հոգեպարար արարողութիւնը կ'ունկնդրեմ երկիւղածօրէն: Սուրբ պատարագի երգեցողութեան կը հետեւիմ ուշադրութեամբ՝ յագեցնելու համար հոգիիս պապակը: Շրջապատուած եմ միաբանակից հոգեւոր եղբայրներու փաղանգով: Տարուած եմ մեր հոգեւոր երաժշտութեան մեղեդիներու եւ շարականներու հոգեմայլ եւ վերացնող ելեւէջներով: Յանկարծ կ'ընդհատուիմ ըղձացումներէս կրտսեր միաբանակից եղբօր մը ձեռքի հպումէն: Կը խնդրէ որ հետեւիմ իրեն դէպի աւանդատուն:

Հայր Սուրբը ներողութիւն խնդրեց որ ընդհատած էր աղօթքս եւ խնդրեց որ երթամ վանքի անմիջական կողքին գտնուող շէնքը: Զարմացայ որ զիս կ'ուզէր յղել այդտեղ, որովհետեւ գիտէի որ այդ հսկայ շէնքը անցեալին ծառայած էր որպէս բանակատեղի: Նշմարելով վայրկեանական վարանումս եւ զարմանքս, ան աւելցուց որ երկու հայ բարձրաստիճան զինուորականներ եկած էին եւ խնդրած իրմէ որ հոգեւորական մը ուղեկցի իրենց այդ շէնքէն ներս օրհնելու համար հայ զինուորականներ:

Ի լուր այս տարօրինակ խնդրանքին, առաջին հակազդեցութիւնս եղաւ բացադանչութիւն մը. «Ի՞նչ պիտի ընեմ», ըսի, աւելցնելով որ «Մաշտոցի մէջ այդպիսի կարգի մը գոյութիւնը ինծի ծանօթ չէ»: Հայր Սուրբը համբերատար ժպիտով մը պատասխանեց. «շատ պարզ է, անհոգ եղիր», եւ բացատրեց որ ինչ պէտք է կարդամ, դէպի ինծի երկարելով Մաշտոց մը եւ ձեռաց խաչ մը: «Տէր ընդ քեզ» ըսելէ ետք վերադարձաւ տաճար: Իսկ ես հետաքրքրութեամբ ուղղուեցայ դէպի եկեղեցւոյ մուտքը ուր նշմարեցի հոգեւորականի սպասող երկու զինուորականները:

Քաղաքավարական ողջոյնէն եւ ծանօթացումէն ետք՝ անոնք առաջնորդեցին զիս վանքի դարպասը ուր զինուորական ինքնաշարժ մը կը սպասէր: Սուրացինք դէպի բանակատեղի: Բակի դարպասները բացուեցան մեր առջեւ եւ բարեւի կեցող զինուորականներու ընդմէջէն յառաջացանք դէպի երբեմնի Ներսիսեան լիճի մօտերը: Յանկարծ յիշեցի ուսանողական օրերս երբ բանակատեղին ու վանքը բաժնող ցանկապատին միւս կողմը գնդակ կը խաղայինք: Երբեմն միտումնաւոր կերպով գնդակը կը նետէինք ցանկապատին միւս կողմը, որպէսզի պատրուակ ունենայինք մագլցելու եւ բանակային զրահապատ մեքենաներն ու հրասայլերը դիտելու՝ պատանեկան խորունկ հետաքրքրութեամբ: Սակայն այժմ, տարիներ ետք, հպարտութիւն կը զգայի որ որպէս հոգեւորական եկած էի մեր ազատ ու անկախ հանրապետութեան պատկանող այս բանակային կալուածէն ներս:

Ի վերջոյ հասանք ընդարձակ դաշտի այն կողմը ուր կանոնաւոր շարքով կանգնած էին հազարէ աւելի նորագիր մատղաշ երիտասարդ զինուորներ, որոնք կոչուած էին զինուորական ծառայութեան եւ հայրենիքի պաշտպանութեան սրբազան պարտականութեան

Ինքնաշարժէն հազիւ իջած էինք, երբ գնդապետը մօտեցաւ եւ քաղաքավարութեամբ բարի գալուստ մաղթեց: Յուզուեցաւ երբ իրեն յայտնեցի որ ես Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միաբաններէն եմ եւ այժմ կը պաշտօնավարեմ Միացեալ Նահանգներու Արեւելեան Թեմի մէջ եւ այժմ պարագայականօրէն Մայր Հայրենիք կը գտնուէի որպէս ուխտաւոր:

Օրուան հանդիսութիւնը սկսաւ Հայաստանի պետական քայլերգով, որմէ ետք զինուորները տողանցեցին Հանրապետական եւ բանակային դրօշակներով: Ապա գնդապետը զիս ներկայացուց եւ հրաւիրեց որ կատարեմ բանակի օրհնութեան կարգը:

Խորապէս յուզուած էի պարզուած տեսարանէն: Դիմացս կանգնած էին Հայրենիքի նուիրեալ զինուորները՝ Հայկական դրօշակով եւ զէնքերով: Պահ մը հոգեկան աչքերով պատկերացուցի Աւարայրի

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Քանի մը ամիսներ առաջ, Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Հայաստանի Խորհրդարանի նախագահ՝ Պր. Բ. Արարքցեանի, Ֆրանսայի ժամանակաւոր գործավար Վահան Փափազեանի եւ Շարլ Ազնաւուրի ներկայութեամբ տեղի կ՚ունենար «Հայաստան» հիմնադրամին անդրանիկ ժողովը: Երկար ընդհատումէ մը վերջ, Նոյեմբեր 9-ին նոյն սրահին մէջ հաւաքուած բազմութիւնը հրաւիրուած էր լսելու հիմնադրամին ազգային եւ շրջանային պատասխանատուներուն ծրագիրները:

Բացման խօսքը կը կատարէր Ռոն-Ալփի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ՝ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան որ ամփոփ ձեւով կը ներկայացնէր հիմնադրամին առաջին քայլերը Լիոնի մէջ, շեշտելով ձեռնարկին յոյժ կարեւոր հանգամանքը: Խօսքը աւարտելով Նորվան Եպիսկոպոս բարի գալուստ կը մաղթէր փարիզէն ժամանած Հայաստանի Հանրապետութեան գործավար՝ Պր. Վահան Տէր-Ղեւոնդեանին եւ հիմնադրամի Ֆրանսայի մարմնին նախագահ՝ Պր. Պետրոս Թերզեանին:

Շրջանի պատասխանատուներէն Վ. Մուրատեան ֆրանսերէն լեզուով կը ներկայացնէր հիմնադրամին վարչական կառոյցները եւ գործունէութիւնը: Հուսկ Պր. Տէր-Ղեւոնդեան ներկաներու կոչ կ՚ընէր գործակցելու հիմնադրամին, ձեռնարկ մը որուն յաջողութիւնը պիտի նպաստէ հայկական պետականութեան վերականգնման: Կ՚աւելցնէր «Զմեզ հայ ժողովուրդին հակառակորդներուն, չկամեցողներուն միակ զէնքն է այսօր ... մեր ամենախոցելի կողմը տնտեսութիւնն է... ռազմական դաշտին վրայ բաւական յաջողութիւններ կան, քաղաքական եւ ընկերային կայունութիւնը նոյնքան կարեւոր են, եթէ մանաւանդ նկատի ունենանք նախկին Խորհրդային միւս երկիրներուն վիճակը: Ձեզի եւ մեզի յաջողութիւն: Ի գործ»: Գործավարէն յետոյ խօսք կ՚առնէր Պր. Պետրոս Թերզեան: Իր նախաբանին մէջ նախ Պ. Թերզեան շնորհակալութիւն կը յայտնէր ներկաներուն եւ իր համակրանքը դաղութի մը հանդէպ որ ամէնօրեայ դպրոց մը բանալու քայլը առած էր: Այս խօսքերէն յետոյ ան անդրադարձաւ իր այցելութեան բուն նպատակին ծանօթացնել Հայաստան համահայկական հիմնադրամը եւ անոր ծաւալող գործունէութիւնը Ֆրանսայի մէջ: Պ. Թերզեան ի մասնաւորի ուզեց շեշտել որ հիմնադրամին միակ նպատակն է Սփիւռքահայութեան ուժերը համախմբել Հայաստանի անկախութեան ի նպաստ, անկախ թէ ով կը գտնուի երկրի իշխանութեան գլուխը: «Մեր միակ մտահոգութիւնն է հայկական պետականութեան եւ անկախութեան ամրապնդումը ... Պէտք չէ արտօնել որ Հայաստան կախում ունեցող երկիր մը ըլլայ. ան չորս աշխարհագրական սահմաններ ունի, Սփիւռքը հինգերորդն է եւ մենք ամէն ինչ պէտք է ընենք որպէսզի Հայաստանը կախում ունեցող երկիր մը չըլլայ: Երբե՛ք: ... Մանր-մունր կարկտաններուն ժամանակը անցած է ... պէտք չէ որ անցեալ ձմրան փորձառութիւնը կրկնուի... այս հարցը ոչ սխալ է եւ ոչ ալ կատակ, այսօր մենք պետութիւն մը կը ստեղծենք»: Այս խօսքերէն վերջ, Պետրոս Թերզեան մանրամասն թուեց Հայաստան հիմնադրամին աջակցութեամբ կատարուած բոլոր գործողութիւնները Հայաստանի եւ Արցախի մէջ:

Զափազանց տպաւորիչ էին Պր. Թերզեանին խօսքերը եւ անոնց խորութիւնն ու լրջութիւնը հետզհետէ աւելի շեշտուեցան իր ելոյթին աւարտին երբ իսկական մասնագէտի մը փորձառութեամբ զինուած ան ներկայացուց հիմնադրամին ֆրանկան կազմին որդեգրած ծրագիրը՝ օժանդակել Իրան-Հայաստան կազմուղին շինութեան: Շնորհիւ խնամքով պատրաստուած լուսանկարներու շարքի մը, Պ. Թերզեան եւ Վ. Մուրատեան ներկայացուցին ան հսկայական ծրագիրը որ երեք տարուան ընթացքին պէտք է կատարուի: Լուսանկարներու ցուցադրութեան յաջորդեց հարցումներու երկար բաժին մը որուն մակարդակը իսկապէս գնահատելի էր: Երեկոյթին աւարտին յայտարարուեցաւ որ նման հանդիպում մը արդէն տեղի ունեցած է Կրընոպլի մէջ եւ քանի մը օրէն կը կրկնուի շրջանի միւս քաղաքներուն մէջ՝ Սէն-Թ՚Էթիէն, Վիէն, Վալանս, Ռոման:

Ուրեմն ճանչնալով Հայաստանի գործավարին մեզի ալ կը մնայ ըսել՝ Հայեր գործի՛:

ԿՈՐԻՒՆ

Publications Reçues

DICTIONNAIRE PHONETIQUE FRANCAIS - ARMENIEN

MELIK AMIRAYAN

A l'initiative et avec la collaboration de *Jean Madoyan*.

Edité à compte d'auteur.
Les bénéfices tirés de la vente de cet ouvrage seront intégralement distribués aux écoles et associations arméniennes.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՇԱՐՎԻԼԻՕ-Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ 11-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, առաւօտեան վաղ ժամերէն ուխտաւորներու բազմութիւն մը կը փութար Շարվիլօ Ս. Նշան Եկեղեցին, հետեւելու եկեղեցիին օծման 11-րդ տարեդարձի արարողութեան:

Օրուան հանդիսաւոր պատարագը մատուցանեց Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան աւընթերակայ ունենալով տեղւոյն հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Ա. Քհնյ. Տէրտէրեան:

Նորվան Եպսկ. «Հայր Մեր»ի ժամանակ իր քարոզը տուաւ ֆրանսերէն եւ հայերէն օծման 11-րդ տարեդարձին մասին եւ անդրադարձաւ եկեղեցւոյ գլխաւոր բարերարին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի եւ իրենց ծնողաց Նշանի եւ Ֆիլորի: Եւ յիշատակուեցան նաեւ եկեղեցւոյ բոլոր բարերարները:

Օրուան պատարագը երգեց Լիոնի Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ անձնուէր վարիչ՝ Պր. Յովհաննէս Պէրպէրեանի:

Պատարագի աւարտին, մօտ՝ երկու հարիւր ուխտաւորներ բոլորուեցան Ազգային Տան սրահին մէջ սիրոյ սեղաններու շուրջ, Նորվան Եպիսկոպոսի աղօթքէն յետոյ կարգաւ ելոյթ ունեցան պատուոյ հիւրերը եւ տեղւոյն հոգեւոր հովիւ՝ Վրթանէս Ա. Քահանայ Տէրտէրեան:

Կիրարկուեցաւ գեղարուեստական կոկիկ յայտագիր մը մասնակցութեամբ Կոմիտաս երգչախումբին, տեղւոյն ատենապետ՝ Պր. Լեւոն Թերզեան ելոյթ ունեցաւ եւ յայտնեց իր շնորհակալութիւնները, Եպիսկոպոսը իր գնահատանքը յայտնեց Վրթանէս Ա. Քահանայ Տէրտէրեանին եւ տեղւոյն Ազգային Միութեան եւ օրհնեց ներկայ հաւատացեալ ժողովուրդը:

Ներկաները մեկնեցան գոհ տրամադրութեամբ, յառաջիկայ տարին Նոյեմբեր 8-ին կրկին Շարվիլօ Ս. Նշանի իրենց ուխտը կատարելու խոստումով:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

դաշտին վրայ շարքի կանգնած հայկական բանակները Վարդան Մամիկոնեանի հրամանատարութեան ներքեւ: Մթնոլորտը երազային կը թուէր ինծի, որովհետեւ հեռուէն կը լսէի Էջմիածնի Մայր Տաճարէն բարձրախօսով սփռուած սրբազան երաժշտութիւնը, իսկ դիմացս հպարտօրէն կը բարձրանար Արարատը իր բովանդակ վեհութեամբ եւ ալեհեր գագաթներով: Իսկ ոտքերուս տակ հայկական հողն էր - Արշակներու, Տիգրաններու եւ Տրդատներու հայրենի կալուածը եւ մեր ժողովուրդի բնօրրանը: «Արի, վարդապետ, ու մի՛ խելագարուիր»:

Ցուցումը կը խեղդէր ձայնս, բայց եւ այնպէս Տէրունական աղօթքով սկսայ օրհնութեան կարգը եւ օրհնեցի Հայոց բանակը: Ապա՝ ներշնչուած պահէն խօսեցայ նորագիրներուն՝ խրախուսելով զիրենք: «Մեր հայրենիքը ի գին մեր արիւնին պահած ենք», ըսի, «եւ այսօր այս նուիրական հողի պաշտպանութիւնը ձեզի վստահուած է: Եղէք հաւատաւոր զաւակները մեր ժողովուրդին եւ արժանի հետեւողներ Սուրբ Վարդանի, Գէորգ Չաւուշի եւ Անդրանիկի»:

Օրհնութեան կարգէն ետք իւրաքանչիւր վաշտի ղեկավար առջեւ անցաւ եւ կատարուեցաւ երդման պաշտօնական արարողութիւնը: Իւրաքանչիւր զինուոր երդում ըրաւ ըլլալ հաւատարիմ Հայաստանի Հանրապետութեան եւ անոր ծառայել ամենայն նուիրումով:

Ստացած տպաւորութիւններովս վերադառնալով՝ երբ մտայ վանքի գլխաւոր դարպասէն ներս, երգչախումբը մեղմաձայն կ՚երգէր «Սուրբ, սուրբ սուրբ, Տէր զօրութեանց»: Փչաքաղուած այս ամէնէն, սրտագին աղօթքս ուղղեցի երկինք՝ ըսելով՝ «Ով Տէր զօրութեանց, դուն եղիր պահապանը այս երիտասարդներուն: Գոհութիւն Քեզի որ տուիր ինծի, Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցւոյ սպասաւորներէն ամենանուաստիս, աւիթը տեսնելու այս անմոռանալի օրը»: Օ. Վ. Կ.

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ՄՈՒՍՈՒԼԷՆ ԴԷՊԻ ՊԱՂՏԱՏ

Եօթը ամիս անց, Մուշեղ Եպիսկ.ի կարգադրութեամբ որբերն ու որբուհիները պիտի փոխադրէինք Փոր-Սաիտ, սակայն նախքան այս, Պաղտատի Համազասպ Քահանայի Առաջնորդարանին հանդէպ ամբաստանութեան առթիւ զրկուեցայ Պաղտատ, կարգադրելու համար եկեղեցական հարցեր: Հոն ծանօթացայ պատուարժան ազգայիններու, յանձին՝ Սիմոն Ղարիպեանի, Յակոբ Գաբրիէլեանի, որոնք ձեռնտու եղան ինծի, վայելեցի իրենց ջերմագին համակրանքն ու յարգանքը: Քանի օր մնացի Պաղտատ: Համազասպ Քահանայի խնդիրը դեռ չվերջացած, որբերը նաւով հասան Պասրա եւ որոնց պարտէի ընկերանալ տեսուչի հանգամանքով: Ճամբայ ելանք անգլիական զինուորական փենթագոթա փոխադրանաւով: 19 օրէն հասանք Սուէզ, ուր նաւամատոյցէն շոգեկառք առնելով 1918 Դեկտեմբեր 18-ին 600 որբերով ու որբուհիներով ժամանեցինք Փոր-Սաիտ, Հայոց քէմփը: Որբերը տեղաւորուեցան որբանոց, իսկ այրիները Բարեգործականի կողմէ հաստատուած այրիանոցը տեղաւորուելով, յանձնուեցան մեր հսկողութեան:

Փոր-Սաիտի քէմփը ունէր 10.000 Հայերու գաղութ մը, որուն 4.000-ը զուտ սուէտիացիներ էին. պատերազմի նախօրեակին, ֆրանսական մարտանաւերը զանոնք փրկած էին թշնամիին արիւնարբու ձեռքերէն, իսկ մնացեալ 6.000-ը անգլիական կառավարութեան միջոցաւ զանազան կողմերէ բերուածներ: Գաղթավայրը ունէր տախտակաշէն եկեղեցի մը, ուր անխափան կը կատարուէր հոգեւոր պաշտամունք: Բացի որբանոցի 300 սաներէն, կար նաեւ Սիսուան վարժարանը երկու սեռերէ իր 400 աշակերտներով եւ ուսուցչական կազմով: Կային նաեւ հետեւեալ եօթը քահանաները. - Աւետիք, Յարութիւն, Պետրոս, Վարդան Քահանաները, որոնք սուէտիացի էին, Եղիշէ Քհնյ. Մարգարեան եւ Ներսէս Քհնյ. Պապայեան Այնթապէն եւ մարաշցի Յակոբ Քհնյ. Մավեան, նաեւ զէյթունցի Մամբրէ Վրդ. Սիրունեանը՝ որբանոցի տեսուչ եւ հոգեւոր հովիւ քէմփի: Ժողովուրդը կը պարէնաւորուէր կառավարութեան կողմէ, ներքին մաքրութեան ու առողջապահութեան կը հսկէին յատուկ պաշտօնեաներ: Մէկ խօսքով, կարծես քէմփը վրանաքաղաք մըն էր իր կազմով:

ՆԵՐԳԱՂԹ ԴԷՊԻ ԿԻԼԻԿԻԱ

1919 Հոկտեմբերին սկսաւ ներգաղթը դէպի Կիլիկիա. ժողովուրդը խումբ-խումբ կը մեկնէր հայրենիք: Կ՚ուրախանար ապագայի լուսաւոր յոյսերով եւ երազներով. տարի մը ետք հազիւ քանի մը այրիներ կը մնային այրիանոց, անոնցմէ շատեր ազգականներ գտած ըլլալով. Բարեգործականը չհանդուրժելով անհրաժեշտ դիւրութիւններ, շատեր զրկած էր իրենց ազգականներուն մօտ. ուրիշներ վերամուսնացան: Ահա այսպէս, հազիւ 15 այրիներ կը գտնուէին այրիանոցը եւ այս մնացողներուն ալ զանազան պաշտօններ տրուեցան որբանոցին մէջ:

Տարագրութեան դառնագոյն բաժակը ցմրուր քամած ըլլալով եւ Թուրքերու վայրագութեան գործնականապէս ականատես եղած ըլլալով որոշած ու վճռած էի այլեւս թուրք իշխանութեան տակ չապրիլ. եւ սակայն Տէօրթ Եօլ-Խօզէրլիի բարեպաշտ հանրութեան մէկէ աւելի հրաւէրներուն ու Գահիրէի առաջնորդարանի սախպումին վրայ, հակառակ որոշումիս, պաշտօնիս բերումով ստիպուեցայ ընդունիլ առաջարկը եւ 1919 Նոյեմբեր 28-ին որբերուն հետ մեկնեցայ դէպի Տէօրթ Եօլ-Խօզէրլի, ուր գիտեմ որ պիտի տեսնեմ թուրք ոստիկանութիւն, թէեւ ֆրանսական հակակշռի տակ սակայն միշտ թուրք:

Մէրսինի նաւամատոյցը հասանք, սակայն ծովը սաստիկ ալեկոծ ըլլալով հազիւ 15 ժամ ետք կրցանք իջնել նաւէն: Երբ իմացայ որ Սահակ Կաթողիկոս կը գտնուէր Շալվարճեաններու տունը, անմիջապէս ներկայացայ Կաթողիկոսարան եւ յայտնեցի թէ Խօզէրլիէն հրաւէր ստացած եմ եւն. փոքր հարցաքննութենէ մը ետք խորհուրդ տուին ինծի, որ Ատանայի առաջնորդարանի միջոցաւ երթամ: Մէրսինէն մեկնեցայ շոգեկառքով ու երբ հասայ Ատանայի կայանը, նկատեցի որ ոստիկանութեան մեծ մասը հայ է. ուրախութիւնս անսահման էր. քաղաք իջայ ու հոն ալ ազգ. Միութեան պաշտօնատան վրայ կը ծածանէր հայկական եռագոյնը. կը գոհանայի Աստուծմէ խնդրելով լուսաւոր եւ փրկաւէտ օրեր՝ բազմաչարչար ու բազմակոտոր ցեղիս բեկորներուն:

Եւ սակայն մերթ թուրք ոստիկաններ տեսնելով ատելութիւնս կը գրգռուէր, կը վախնայի յանկարծ ոխաթափ ըլլալէ: Երբեմն կը վերադառնէի կարօտակէզ հայրենակիցներ կամ բարեկամներ, որոնց հետ ողջագուրուելէ ետք ժամերով չէինք կրնար բաժնուիլ իրարմէ:

Ատանա հասնելուս 15-րդ օրն էր: Առաջնորդարանէն առնելով հաստատագիրս, մեկնեցայ դէպի Տէօրթ Եօլ-Խօզէրլի եւ հոն տեղաւորուեցայ նախապէս պատրաստուած բնակարանի մը մէջ, 1919 Դեկտեմբեր 13-ին:

Հազիւ ամիս մը առաջ հասած էր ժողովուրդը իր կիսաւեր հայրենիքը եւ Հայու յատուկ աշխատութեամբ ու շինարար ձեռքերով ամէն մարդ լծուած էր կիսաքանդ տուներու վերանորոգութեան ու պարտէզներու, նարնջաստաններու մշակութեան սուրբ գործին: Խօզէրլիի երկյարկանի փառաւոր դպրոցը քանդումէ զերծ մնացած ըլլալով, իր դռները բացաւ առաջին առթիւ ուսումի կարօտակէզ 30-ի չափ ուսանողներու, որոնց թիւը տարուան ընթացքին կրկնապատկուեցաւ. դպրոցը կը կառավարուէր ուսուցիչներ՝ Խորէն Գուլիկեանի (զէյթունցի) եւ Յակոբ Տ. Ասատուրեանի (բնիկ Խօզէրլիցի) կողմէ: Կրօնքի, հայերէն եւ բարոյական դասերը կ՚ապահովէր տողերուս հեղինակը, օրական երեք դասերով:

(Շար. 10)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ ի յիշատակ իր հանգուցեալ ընկերուհիներուն Կիրակի, Նոյեմբեր 21, ժամը 10·30-ին, Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ։

Այս առթիւ, կը կատարուի նաեւ Մատաղօրհնութիւն։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը փափաքելի է։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ իր ողբացեալ ընկերուհիներու յիշատակին, Կիրակի, Նոյեմբեր 21, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն ընտանեկան պարագաներուն եւ բարեկամներուն։

Հոգեհանգիստէն ետք, ճաշ մը կը տրուի Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը
9 ռիւ տը Մատրիտ

(Շար. Ա. էջէն)

քաղաքական երեսփոխաններուն։ ԱԼԵՆԱ առեւտրական ազատ փոխանակութեան ամէնէն մեծ շուկան կը բանայ Ամերիկայի առջեւ, 360 միլիոն բնակիչներ համախմբուած են՝ Միացեալ - Նահանգներ, Գանատա, Մեքսիքա։ 234 ձայներու մեծամասնութիւնով է որ Ներկայացուցչական Ժողովը քուէարկեց ի նպաստ այս համաձայնագրին (200-ի դէմ, մեծ մասով՝ դեմոկրատ) կը մնայ, անշուշտ, Ծերակոյտի ալ մեծամասնութիւնը ապահովել։ Այս յաղթանակը կարեւոր էր Գլինթընի համար եւ կ'ամրապնդէ իր դիրքը ԿԱԹԹ-ի հարցին մէջ։ Արդէն, առաջին գինք շընորհաւորողը եղած է Եւրոպական Միութեան բանագնացը՝ Լորտ Պրիթըն։

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ ատ հոք (այդ հարցին համար) յանձնախումբը որոշեց երեսփոխաններու քուէարկութեան յանձնել Պերնար Թափիի երեսփոխանական անձեռնմխելիութիւնը վերցնելու հարցը։ Յանձնախումբը այս որոշումը տուաւ 4-ի դէմ 10 ձայնով եւ մէկ ձեռնպահութիւն։ Թէեւ թիւի հաշիւներու անկանոնութեան հետեւանքով էր որ դատաւորը այդ ջնջումը ուզած էր։ Յանձնախումբը կազմուած է 7 ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ-Վէ, 6 ԻՍ - ՏԷ - ԷՖ-է, մէկ ընկերվարականէ եւ մէկ համայնավարէ։ Ձախին համար, ուղղակի հալածանք մը կայ Պ. Թափիի դէմ որ անընդունելի է։ Ընկերվարականները որոշեցին չմասնակցիլ Ազգ. Ժողովի քուէարկութեան։ Ճէք Լանկի համար, յանձնախումբին որոշումը նախամձիռ մըն է։

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷՆ վերջնապէս վերջակէտը դրաւ ափարթհէյտին (ցեղային խտրականութեան), կողմերը համաձայնած ըլլալով նոր Սահմանադրութեան շուրջ։ Երկիրը պիտի բաժնուի ինը գաւառներու եւ բազմացեղային առաջին ընտրութիւնները տեղի պիտի ունենան 1994, Ապրիլ 27-ին։ Սահմանադրութիւնը կը նախատեսէ Սահմանադրական Ժողով մը, ազգային միասնականութեան կառավարութիւն մը եւ ամէն մէկ գաւառի համար, առանձին կառավարութիւններ եւ ժողովներ։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18-ԻՆ նախագահ Միթերան պաշտօնական բացումը կը կատարէր Նոր Լուվրին որ միաժամանակ կը տօնէր իր 200-ամեակը։ 1793 Նոյեմբեր 18-ին կը բացուէր «արուեստներու կեդրոնական Միւզէումի Կալըրի»ի անուան տակ։ Այս անգամ, Ռիշըլիէօ թեւին բացումն է, այսինքն Ելմտական նախկին նախարարութեան ծառայող շէնքին։ Այս ալ չինացի ճարտարապետ՝ Մինկ Փէյի գործն է, ինչպէս Բուրգը։ Այս նոր բաժինը Լուվրը կը վերածէ աշխարհի մեծագոյն թանգարաններէն մէկուն։ Նոր բաժինը 21·500 քառակուսի մեթր է եւ 135 նոր սրահներ կը բանայ։ Սրամիտ դրիչներ գիտել կուտային թէ «նոր» Լուվրը կը ժամանէ «Նոր Պօժոլէ»ին հետ որ Ֆրանսայի տարեկան գլխաւոր դէպքերէն մէկն է։ Ոմանք կը բացատրեն թէ Ֆրանսացիք կը խուժեն «Նոր» Լուվրին եւ «Նոր» Պօժոլէին վրայ, որովհետեւ դէպի անցեալ կը դառնան, չսիրելով ներկան եւ մտավախութիւններ ունենալով ապագայի նկատմամբ։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ներկայիւս կը յայտարարէ, թէ Նոյեմբեր 21, Կիրակի, յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտօն, եկեղեցւոյս տարիներու բազմավաստակ երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

մահուան 11-րդ տարելիցին առիթով, ինչպէս նաեւ կը յիշուին եկեղեցւոյս ծառայած բոլոր հանգուցեալ դպիրները։

Սկիզբը պատարագի ժամը՝ 10-ին։
Հոգեհանգիստ ժամը՝ 11·30-ին։

Le Centre Culturel
SAINT MESROB

MARC NICHANIAN
reprend son séminaire annuel
sous le titre :

Littérature
&
Catastrophe

(Lecture de «Mnatsortats» de Hagop Ochagan)

Les séances auront lieu tous les quinze jours, le lundi soir à 20h30.

Les trois premières séances se tiendront les 22 novembre, 6 décembre et 20 décembre.

10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Monge ou Cardinal Lemoine

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
ՇԱՒԻԼ
Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Կիրակի, Նոյեմբեր 21, ժամը 15-ին
Ս. ՊԱԼԱՊԱՆԵԱՆ ՍՐԱՀԻՆ ՆԵՐՍ

Օրակարգ. -

1992 Հոկտեմբեր 1, - 1993 Հոկտեմբեր 31-ի գործունէութեան տեղեկագիր։

Ընկերակցութեան կանոնագրութեան վերամշակում. առաջարկներ։

Սարգիս Պալապանեան սրահի բարձրացում. առաջարկներ։

Այլազան։

–ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ–

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ
ԼԻՈՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ
ԵՐԵՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ
ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը կը կազմակերպէ իր երեսունամեակի առթիւ երգահանդէս մը, որ տեղի կ'ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 21, կէսօրէ վերջ ժամը 17-ին, Ազգային Տան սրահին մէջ, 40 ռիւ տ'Արմէնի

Եկեղեցական եւ աշխարհիկ երգեր, նոյնպէս նուագ եւ մեներգ։

Հանդէսէն յետոյ ներկայ ժողովուրդը հրաւիրուած է գինեձօնի մը։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 20, տօն է Ամենայն Սրբոց Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից։

Այս առթիւ, ժամը 10-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՑ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Super-Loto

La Croix Bleue des Arméniens de France Section Marseille-Ville «Sossé Mayrig» organise un S u p e r - L o t o le Dimanche 21 Novembre à 15 heures à la M.A.J.C. — 12-14, rue Saint-Bazile, Marseille.

— VENEZ NOMBREUX —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. -

Օր. Ռէն Տէօքմէճեան 500, Պր. Ժան - Գլօտ Պալ 200, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 300, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աչըգեան 1000, Պր. Ն. Վանլեան 1000, Պր. Արա Ափնաւուրեան 4000, Պր. Արման Սայըր 100, Պուճիքեան ընտանիք 150, Օր. Փասքալ Նալպանտեան 2000, Տիկին Տալին Մայիլեան 3000, Տէր եւ Տիկին Ներսէս Պետրոսեան 5000, Պր. Միշէլ Պեհար 300, Տիկին Անի Իգնատիոսեան 500, Տէր եւ Տիկին Տումիթ 200, Տէր եւ Տիկին Ա. Զամքըրճէն 2000, Պր. Յակոբ Ճիրեան 1000, Տէր եւ Տիկին Պարոնեան 500, Տիկին Մ. Ժ. Թասումեան ամուսնոյն յիշատակին 2000, Պր. Հրանդ Արէլեան թոռնիկին ամուսնութեան առթիւ՝ 200, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Աղապալեան Աննիկ Տընկոյեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի 1000, Տէր եւ Տիկին Օհանեան իրենց աղջկան ամուսնութեան առթիւ 1000, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Անտոնեան Վահրամ Ագնաւուրեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղիկի 300 Ֆր.։

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացաւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները։

Պր. Արզումանեան 50 Ֆր., Տիկին Անահիտ Սարաճեանի մահուան առթիւ՝ Սարաճեան ընտանիք 500, Պր. Էրիք Սարաճեան 100, Բարեպաշտ մը 100, Տիկին Ե. Տէր - Վարդանեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Տէր - Վարդանեան, Տէր - Գալուստեան եւ Մանիքեան ընտանիքներ 100, Տէր եւ Տիկին Վ. Տէր - Վարդանեան 50, Օր. Մառի - Ռօզ Սվազլեան 100 Ֆրանք, Տիկին Ազնիւ Պօյաճեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Պր. Սարգիս Պէտիկեան 300, Օր. Գուլումեանի ամուսնութեան առթիւ՝ Գուլումեան ընտանիք 200, Տիկին Ա. Սարաճեանի հոգեհանգստեան առթիւ՝ Սարաճեան ընտանիք 300 Ֆր.։

Արզումեան ընտանիք 50, Ճղնաւորեան ընտանիք 200, Տիկին Տիրատուրեանի մահուան առթիւ՝ Փէլթէքեան ընտանիք 100, Անտիս Պարիեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ամահիտ Աւետեան 200, Տէր եւ Տիկին Հ. Արսլանեան 100, Տէր եւ Տիկին Տ. Արսլանեան 100 Ֆր.։

L'ASSOCIATION SAINTE-CROIX-DE-PARIS
et
LE CENTRE CULTUREL SAINT MESROB
organisent
dans les Salons de la Mairie du IIIe
2, Rue Eugène Spuller, Paris 3e
le Samedi 20 Novembre à 20 heures 30 précises

UN
DINER DANSANT

animé par *l'Orchestre SPITAK*

Somptueux repas libanais préparé par NOURA (Ave. Marceau, Paris 16e) et servi par petites tables

— Prix : 300 F. par personne —

Nombre de places limité, réservation indispensable.

Renseignement et réservation :
Tél. : 43 26 50 43 (du lundi au vendredi, de 14h à 18h)
Tél. : 42 78 31 93 (tous les jours sauf dimanche, de 9h à 12).

(A partir de 23h, danse et consommations uniquement : 150 F. par personne).

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

Rue de Cécile

Կրօնական ընկերակցութեան հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ եկեղեցւոյ խորանի օծման եւ անուանակոչութեան առաջին տարեդարձին տօնակատարութիւնը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, Նոյեմբեր 21-ին, նախագահութեամբ՝

ԳԵՐՇ. ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝ Գերշ. Արք.։

Այս առաջին տարեդարձը կը զուգադիպի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ օծման եւ անուանակոչութեան 40-րդ տարեդարձին։

Յաւարտ պատարագի հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի հոգիներուն համար բոլոր անոնց որոնք աշխատեցան Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ շինութեան եւ բարգաւաճման, Սուրբ Սահակ Եկեղեցւոյ համայնական կեդրոնին գնումին, Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւներուն, հիմնադիրներուն, բարերարներուն, սպասաւորներուն, Թաղական խորհուրդի անդամներուն, որոնք յաւէտ բաժնուած են մեզմէ։

A la question souvent posée

Que fait l'UGAB en Arménie?

M. LEON KEBABDJIAN
Président du Comité Régional de France de l'U.G.A.B.

répondra
le Samedi 20 Novembre à 20 h précises

à l'appui d'un film vidéo

au Siège de l'U.G.A.B.
327, Bd Michelet, Marseille 9e

Un cocktail suivra

U. G. A. B.

MANIFESTATIONS ARTISTIQUES
A L'U.G.A.B.

L'Association Sourp Khatch Tebrevank et le Comité de Paris de l'U.G.A.B.
organisent

L'EXPOSITION
DES ŒUVRES
DE TROIS PEINTRES ARMENIENS
D'ISTANBUL

Artin Demirci
(peintures)
Hamparsum Demircioglu
(peintures)
Ohannes Saskal
(caricatures)

LE CONCERT
DU PIANISTE
Sayat Zaman
(Bach, Chopin, Antriasian...)

le Vendredi 26 Novembre
à 20h30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Le vernissage de l'exposition aura lieu
le même jour à 18h30

L'exposition pourra être visitée
jusqu'au 23 Décembre
du lundi au vendredi de 18h à 20h

— Entrée libre —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 20-21
SAMEDI-DIMANCHE
20-21 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.198

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.198

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԾԱՆՐ ԱՐԿԱԾ ՔՈԲԱՅՐԻ ԿԱՅԱՐԱՆԸ՝ 15 ՄԵՌԵԱԼ

ՆՈՐ ՊԱՅԹՈՒՄ ՍԱԴԱԽԼՕՅԻ ԵՐԿԱԹՈՒՂԱՅԻՆ ՀԱՏՈՒԱԾԻՆ ՎՐԱՅ

Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 18-ի գիշերը երկու բեռնատար կառախումբերու ծանր բախում մը պատահած է Քոբայրի կայարանը, որու հետեւանքով 15 մեռեալ կայ եւ վիրաւորներ: Քոբայր կը գտնուի հիւսիսային Հայաստան, Ալավերդիի մօտ, ծանօթ է 12 - 13-րդ դարու իր պատմական վանքով:

Նախորդ գիշերն ալ (Նոյեմբեր 17 / 18) ժամը 3-ին Թիֆլիս - Երեւան երկաթուղիի գիծին Սադախլօ - Այրում հատուածը (Վրաստանի տարածքին վրայ) պայթած է, անծանօթներու կողմէ կատարուած արարքի մը հետեւանքը: Մասնագէտներու խումբ մը փութացած է տեղւոյն վրայ: Այս կապակցութեամբ Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը յայտարարութիւն մը ըրած է, եւ մեղադրած Ազրպէյճանի իշխանութիւնները որոնք նման քայլերու կը դիմեն ծրագրուած ձեւով, ծունկի բերելու համար Հայաստանը: Վստահութիւն կը յայտնուի որ Վրաստան թոյլ պիտի չտայ որ իր տարածքը օգտագործուի ահաբեկչական արարքներ գործելու համար Հայաստանի դէմ:

**

Ինչպէս գրած էինք, Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 22-ին, Հայաստան պաշտօնապէս հրապարակ կը հանէ իր դրամը որու անունն է՝ դրամ: Ձեւակերպութիւններն եւ մանրամասնութիւնները պիտի հրապարակուէին շաբաթավերջին: Հաւանական էր որ Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ելոյթ մը ունենար այս մասին, Ուրբաթ իրիկուն (Նոյեմբեր 19):

Այս որոշումը կը ձգտի առաջքն առնելու այն ահաւոր դրամահոսութեան որ աւեր կը գործէ Հայաստան:

Նոյեմբեր 19-ի առաւօտը, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ եւ կ'անդրադառնայինք օրինակ՝ պենզինի գինին - 200 հազար ռուբլի 20 լիթրը - մեզի կը պատասխանուէր թէ այդ բան մը չէ (ամէն մարդ պենզինի պէտք չունի), բայց ի՞նչ ըսել հաւկիթի գինին մասին՝ 45.000 ռուբլի երեսուն հատը:

**

ՖԻՆԱՆՍԻ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌՆԵՐՈՒ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի դրամի շրջանառութեան պետական Յանձնաժողովի Նոյեմբեր 18-ի որոշումով դրամատուներուն եւ ֆինանսի հաստատութիւններուն արգիլուած է մինչեւ նոր որոշում մը կանխիկ դրամ կամ դրամներ ընդունիլ անհատներէ, եւ անոնցմէ պահանջուած է նոյն օրը մինչեւ ժամը 16 Կեդրոնական Դրամատուն ներկայացնել իրենց հաշուեկշիռները:

**

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Արցախեան հարցին վերջին զարգացումներուն շուրջ Նոյեմբեր 17-ին տրուած մամուլի ասուլիսին Արտաքին Նախարար

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ

Ըստ Թրքական թերթերու Ազրպէյճանի ղեկավարութեան գլխաւոր դէմքերուն՝ նախագահ Ալիեւի եւ վարչապետ ու պատերազմական նախարար Սուրէթ Հիւսէյնովի միջեւ լարումը ծայր աստիճանին հասած է. Հիւսէյնով իշխանութեան բոլոր լծակները կորսնցնելէ ետք, յայտարարած է թէ կը հրաժարի, որովհետեւ չի հանդուրժեր իշխանութենէ զուրկ, խամաճիկ ղեկավար մը մնալու: Պարտականութիւնը ստանձնելէն ի վեր անցած հինգ ամսուան ընթացքին կորսուած տարածքներուն --Ֆիզուլի, Ջեբրայիլ, Զանգելան, Աղդամ, Ղուբաթլի, Հորատիզ-- մեղքով ան ամբաստանած է Ալիեւը: Միշտ Թրքական աղբիւրներու համաձայն, Ս. Հիւսէյնով 4500 հոգինոց յատուկ զինեալ ուժ մը կը պահէ Գանձայի մէջ ու անհաւանական չէ որ նոր ապստամբութիւն մը պատրաստէ: Նոյն աղբիւրները որոշ մտահոգութիւն կը յայտնեն այս ուղղութեամբ, լսելով որ ապստամբական նոր շարժումի մը պարագային, երկրին արդէն ոչ շատ փայլուն կացութիւնը պիտի մտնէր ընդհանուր քաոսի մը: Ատով, անկարելի չէ որ վերջապէս իշխանութեան գլուխ վերադառնայ նախկին Նախագահ Մութալիբով, կիրարկելու համար Ռուսաստանի պահանջած քաղաքականութիւնը:

Այս կացութեան մէջ բաւական իմաստալից կը նկատուի Ալիեւի լռութիւնը, որուն համար կ'ըսուի թէ առաջին օրէն ծրագրած էր Ս. Հիւսէյնովը մէկդի ձգելու քաղաքականութիւն մը, նոյնիսկ դիմելով քաղաքացիական պատերազմի մը վտանգին:

❦

Նոյեմբեր 19-ի Թուրք մամուլը կ'արձագանգէ Թուրքիոյ Արտաքին նախարար Հ. Չէթինի մէկ յայտարարութեան որ կը վերաբերի կազամուղի որ Ազրպէյճանի քարիւղը պիտի փոխադրէ արեւմուտք: Ծանօթ է որ Անգարա մեծ ջանքեր կը գործադրէ որպէսզի կազամուղը անցնի Թրքական տարածքէն: Չէթինի յիշեալ յայտարարութիւնը չքացուցած է բոլոր յոյսերը: Ան ըսած է թէ Արեւմուտքը երբեք պիտի չյօժարի որ Բաքուէն Թուրքիոյ Միջերկրականի ափի Ճէյհան նաւահանգիստը հասնի կազամուղը, քանի որ յիշեալ Թրքական շրջանը թիրախ է ահաբեկչական արարքներու եւ արեւմտեան ընկերութիւնները յանձն պիտի չառնեն այդպիսի վտանգի ենթարկել նման ձեռնարկ մը:

Վահան Փափազեան ներկայ շրջանը ճակատագրական նկատելէ ետք իր գոհացումը յայտնած է ի տես Ռուսաստանի ջանքերուն՝ Հարցը խաղաղ միջոցներով լուծելու ուղղութեամբ եւ անհրաժեշտ նկատած է անոր միջնորդական աշխատանքները համադրել ԱՄՆ - ԵՍ - ԱՄՆ - Ը-ի գործունէութեան հետ: Ինչ կը վերաբերի Մինսկի խումբին առաջարկած նոր ժամանակացոյցին, Արտաքին նախարարը հաստատ նախաքայլ մը նկատած է զայն դէպի խաղաղ բանակցութիւններ եւ հայ ժողովուրդին համար ընդունելի որակած:

❦

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի որոշումով Նոյեմբեր 18-էն յա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՆԱՅՈՒԵ՛Ր ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ...

Կատակ ըլլալու ամէն յատկանիշ ու մանաւանդ բոլոր հրամայականները ունէր լուրը որ Նոյեմբեր 6-ի «Հայք»ին 4-րդ էջին մէկ անկիւնը «խցկուած էր», կարծէք ամչնալով աւելի աչքառու տեղ մը գրաւելէ: Ըսուածը այն էր որ «Երեւանի մէջ հիմնուած էր նախագահի *երկրապահներու* ակումբ»: Այդ ուխիները թիւով շուրջ 100 էին ու 88-ի ցոյցերէն ի վեր պահպանած իրենց հաւատարմութիւնը իրենց «*կուռքի*» նկատմամբ»:

Յաջորդական օրերուն երբ լուրը ամենայն լրջութեամբ արտատպուեցաւ ու արդարօրէն քննադատուեցաւ Սփիւռքի մամուլին անուններէն ալ, կատակի ամէնէն յամառ տրամադրութիւնն ալ չքացաւ. արդէն, ՀՀՇ-ի պաշտօնաթերթը վերջին տեղն էր նախագահ ենթակայով նոյնիսկ ամէնէն հանճարեղ կատակին համար...:

Նոյնիսկ եթէ եղածը ամերիկեան «նաշակ»ը իւրացնելու համահայաստանեան մրցումին հերթական փուլը պէտք էր նկատել, գոնէ փոխուած ըլլար սա անիծեալ բառապաշարը. անկախ Հայաստանի մամուլը չարձագանգէր «երկրապագու»ներու, «կուռք»երու գոյութեան եւ անհատի պաշտամունքի վերադարձին: Թող շարունակուէր – հոգ չէ - խարեկանքը թէ միայն արձաններու տապալումով չէր սահմանուեր բարեշրջումը: Թող չխանգարուէր հաւատքը թէ նոր էջ բացուած է Հայաստանի պատմութեան մէջ. էջ որ երբեք պիտի չարատաւորուէր «կուռք»երու եւ «երկրպագու»ներու կատակովն իսկ:

Ձեղա:

Անցեալի կարօտը լեռնականութեամբ քօղարկած այդ հայուհիները յայտնապէս թաղած են ողջմտութեան վերջին նշոյլն ալ որ պէտք է յուշէր թէ անկախութիւն ու ազատութիւն ալ սահմաններ ունէին. թէ նուիրականութիւններ կային որոնց հանդէպ յարգանք միայն կարելի էր ունենալ ու անոնցմէ էր երկրի մը նախագահը: Իսկ կրծքանշանի ու լամբակի զարդի հերոսներ ամէն անկիւնէ կարելի էր նարել որեւէ տեղ, ինչպէս Երեւան:

Այնքան այլանդակ է կատարուածը որ կը մղէ մտածելու թէ արդեօք անկախութիւնը ամէն անհերթութեան օրինականացումի հետ շփոթած հայաստանեան իրականութեան մէջ, տապալած երէկուան իսկական կուռքերուն վրէժը չէ՞ սա ակումբը. վրէժ որ ամէնէն կենսական թիրախը ընտրած է, նախագահին անձին մէջ, անոր երդումին Բ. տարեդարձի օրերուն իսկ:

Դժուար չէր վրիպեցնել հարուածը ու խնայել նախագահին: Պուտ մը լրջութիւն ու ողջմտութիւն կը բաւէր ատոր համար: Ու լրջութիւն, ողջմտութիւն կոչուած բաները շրջափակման ենթակայ ապրանքներ չեն, որքան գիտենք:

Թ. ԱՐՓԻ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԱՐԱ իր գոհունակութիւնը յայտնած է Ֆրանսայի, Նոյեմբեր 18-ի հակաքիւրտ հետապնդումներուն առթիւ: 110 ձերբակալութիւններէ ետք, Նոյ. 19-ին, 51 հոգի ղիպահ կը մնային եւ հաւանական կը նկատուէր որ ոմանք արտաքսուէին: Փարիզ կը շեշտէ թէ գործողութիւնը կը վերաբերի միայն երկրին ապահովութեան: Յայտարարած է. - «Ֆրանսա այլեւս պիտի չընդունի, իր հողամասին վրայ, որեւէ կազմակերպութեան գործունէութիւն որ կը վնասէ իր շահերուն կամ դէմ է իր օրէնքներուն»: Ձերբակալուած Քիւրտերու մէջ կան երկու պարագլուխներ՝ Կիւլթէքին Գաւաք եւ Այտըն Սերձան: Ֆրանսայի մէջ 400 հազար Թրքահպատակ կայ, որոնց 80 հազարը՝ փարիզեան շրջանին մէջ: Ոստիկանութիւնը գրաւած է նաեւ բազմաթիւ փաստաթուղթեր որոնց շնորհիւ կ'ուզեն նաեւ լուսաբանել «յեղափոխական տուրք»ին կիրարկումի ձեւերը (նաեւ՝ ռաքէթ նկատուած): Խուզարկութիւններ եղած են գլխաւորաբար 10-րդ Թաղամասին մէջ, ուր կան քրտական հաստատութիւններ: Պրիւքսէլի մէջ, ՓՔՔ-ի մէկ բանբերը ամբաստանած է Ֆրանսան որ «կը գործակցի Թուրք կառավարութեան հետ»: Ըստ զեկոյցի մը՝ զինամթերքի գնումի փոխարէն, Ֆրանսայէն կ'ակնկալուի որ դիրք բռնէ ՓՔՔ-ի դէմ:

ԳԻԼԻՆԹԸՆԻ տարած յաղթանակը ԱԼԻՆԱ-ի համաձայնագրին համար (առեւտրական ազատ փոխանակում՝ Միացեալ - Նահանգներ, Գանատա, Մեքսիքա) պատճառ եղաւ որ Ուաշինկթըն նուազ անզիջող ըլլայ ԿԱԹԹ-ի հարցին առընչութեամբ: Այժմ, Միացեալ - Նահանգները կը յայտնեն թէ տրամադիր են կրկին խօսելու այդ մասին, ճշդելով որ այս քայլը չի նշանակեր թէ Պէյր Հաուզի համաձայնագիրը նոր բանակցութիւններու նիւթ կրնայ դառնալ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ, բանակին իրաւասութիւնները զգալապէս աւելցած են, ըստ հրապարակուած նոր կարգադրութիւններու: Բանակը պիտի կարենայ միջամտել, երբ բռնութեամբ փորձ կ'ըլլայ իշխանութիւնը տապալելու կամ պետութեան ղեկավարութեան մէջ պաշտօններու խախտումի պարագային, ինչպէս նաեւ ոճրագործութեան, թմրեցուցիչի եւ ահաբեկչութեան դէմ պայքարի առեն:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ Դամասկոս գացած է կազմակերպելու համար բարձրաստիճան հանդիպում մը Իսրայէլացիներու եւ Սուրիացիներու միջեւ, թէեւ ինք կը հերքէ թէ որեւէ պաշտօն ունենայ այդ ուղղութեամբ:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ Թոռը՝ Ալեսանտրա Մուսոլինի գրեթէ վստահ է որ Նափոլիի քաղաքապետարանի գլուխը պիտի անցնի Կիրակի օր: Առաջին անգամ ըլլալով, Նոյեմբեր 21-ին, Նափոլիի եւ այլ քաղաքներու բնակիչները ուղղակի պիտի ընտրեն իրենց քաղաքապետը: Նափոլի հարաւային Իտալիոյ մեծագոյն քաղաքն է եւ գործազրկութեան մայրաքաղաքը: Մրցակիցն է նախկին համայնավար կուսակցութեան (այսօր՝ Դեմոկրատ անունը առած) թեկնածուն, բայց, Տուչէին թոռը կրնայ օգտուիլ ընդհ. դժգոհութենէն:

ԼԸ ԺՈՒՌ օրաթերթը լոյս չտեսաւ Նոյեմբեր 19-ին, հետեւանք նիւթական ծանր դժուարութիւններու: Այս թերթը առաջին ձախող փորձ մը ըրած էր անցեալին եւ այդ փորձառութիւնը նկատի առնելով, յայտարարած էր որ ուսումնասիրելէ ետք ամէն ինչ, ամիսներու երկայնքին, աւելի հաստատուն պայմաններով հրապարակ պիտի ելլէ Սեպտեմբեր 25-ին, ինչ որ ըրաւ, բայց երկու ամիս իսկ չդիմացաւ: Վերջերս քանի մը շահեկան թղթակցութիւններ հրատարակած էր Ղարաբաղի մասին, որոնց արձագանգեցինք առեններին:

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ, Հ. Չեթին կարգ մը յայտարարութիւններ ըրած է, Նոյեմբեր 17-ին, Ազգ. Ժողովին արտ. յանձնախումբին առջեւ: Յայտնած է թէ Սուրիա թիկունք կը կենայ ահաբեկչութեան այն յոյսով որ պիտի լուծէ Ջուրի իր հարցը: Աւելցուցած է որ երբ Դամասկոս էր, ըսած է իր պաշտօնակցին որ Թուրքիա պիտի լուծէ ահաբեկչութեան իր հարցը, բայց, Սուրիա Ջուրի իր հարցը չի կրնար լուծել առանց Թուրքիոյ: Անուղղակի քննադատած է Տիկին Չիլլէրը, ըսելով թէ թաքթիք սխալ է յայտարարել թէ Թուրքիոյ դրացի բոլոր երկիրները թշնամիներ են:

ՎԱՐԺԱՊԵՏԸ ԼԱՒԱՏԵՍ Է

Նոյեմբեր 2-ի «Հայաստանի Հանրապետութեան» տրուած հարցազրոյցով մը վարչապետ Հրանտ Բագրատեան համապարփակ բացատրութիւններով արտայայտուած է երկրին գլխաւոր հարցերուն ու իր կառավարութեան ընթացքին մասին։

Ոչ ոքի համար գաղտնիք է որ երկրին մեծագոյն խնդիրը տնտեսականն է, վարչաձեւի փոփոխութեան ու պատերազմի մը պայմաններուն մեծ ժխտականներով։ Զրոյցին գլխաւոր թեմաներէն առաջինն ալ կը շօշափէ այս մարզը. հոն, վարչապետը երկու գլխաւոր ուղղութիւն կը զանազանէ. կայ շուկայի անցքի պարագան եւ տնտեսութեան պետական կարգաւորումը։ Առաջին մասին կը վերապահէ ձեռներէցութիւնն ու ազատ առեւտուրը խթանելու կեցուածքը։ Իսկ տնտեսութեան պետական կարգաւորման գործընթացը կը պարփակէ պետական որոշ ոլորտներու հզօրացումը, ինչպէս՝ ուժանիւթի ոլորտը, ծանր արդիւնաբերութիւնը։

Բարեփոխումներէ ձեռք ձգուած առաջին արդիւնքներ կան արդէն, օրինակ՝ գիւղատնտեսութեան մէջ. հոն արտադրութեան անկում չէ արձանագրուած, ոչ ալ անասուններու թիւի նուազում, վերջին ամիսներուն սկսած է աւելնալ թռչնազգիներու թիւը, թէեւ հեռու է բաւարար ըլլալէ։ Սկսած է բնակարաններու սեփականաշնորհումը եւ վարչապետը յոյս կը յայտնէ որ աստիճանաբար կը ստեղծուի բնակարաններու իրական շուկայ։ Սեփականաշնորհման ենթակայ են փոքր մարզերը, բացի հիմնական արտադրատեսակներէ, ինչպէս՝ հացը, բրինձը, ալիւրը, կարագը, ձէթը, օճառը, ծխախոտը որոնց բաշխումը սկիզբի շրջանին պետութիւնը ինք պիտի կատարէ։

Այս մասին տրուած բացատրութիւններու աւարտին, Հ. Բագրատեան կ՚ըսէ. – «Գուցէ ոմանց դուր չի գալիս առեւտրականութեան աստիճանի բարձրացումը։ Բայց դրա կողքին հասարակութեան մէջ ձեւաւորում են ձեռներէցութեան մասին լուրջ պատկերացումներ։ Եւ շատ մասնաւոր փիրմաներ այսօր աւելի պարկեշտ են իրենց պահում, քան պետական որոշ ձեռնարկութիւններ»։

Հետաքրքրական նիւթի մը կ՚առնչուի հարցումը որ կ՚ուղղուի շրջափակումին հետեւանքներուն մասին։ Արտադրութեան մարզին մէջ անկումին միայն 54 տոկոսը վարչապետը կը վերագրէ շրջափակումին, աւելցնելով որ երկու տասնեակ տոկոս ալ կը կազմէ տնտեսական կապերու խզումը, իսկ 12,5 տոկոս մը կուգայ կառավարութեան գործունէութենէն։

Տարուան սկիզբի շրջանին համեմատ, աւելցած են արտադրութեան ծաւալները. Օգոստոս – Սեպտեմբերին իրագործուած է անցեալ տարուան 65 – 70 տոկոսը եւ Հ. Բագրատեան կը յուսայ տարեվերջին աւելցնել մակարդակը։ Այս բոլորը շնորհիւ այն եզրակացութեան, թէ ամէն կարգի աղբիւրները պէտք է բաշխուին ի նպաստ արտադրութեան։

Վարչապետը խօսելու կը հրաւիրուի աղէտի գօտիին ու սահմանամերձ գօտիներու մասին. գլխաւորը շինարարական մարզն է. տարուան ինը ամսուան ընթացքին ճիշդ է որ նախատեսուածին 70–80 տոկոսը իրագործուած է (բնակելի ու դպրոցական շէնքեր), սակայն ատիկա անբաւարար կը նկատուի։

Այս առումով մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Համաշխարհային դրամատունէն տրուելիք 28,7 միլիոն տոլարի վարկը զէրօ տոկոսով ու 35 տարի պայմանաժամով։ Ան կ՚ուշանայ հիմնապէս քաղաքական պատճառներով։ Բայց ինչպէս կը բացատրէ վարչապետը, Ուաշինկթընի մէջ Համաշխարհային դրամատան եւ Միջազգային տարադրամի հիմնարկին տարեկան ժողովին ինք շեշտակի ներկայացուցած է հարցը, ընդգծելով որ ինչ որ իրենք «Հայաստանի յարձակում» կը կոչեն, միջազգային ոչ մէկ ատեանի կողմէ արձանագրուած կամ հաստատուած է։ Բոլորը միշտ նկատած են որ հակամարտութիւնը Ղարաբաղի եւ Ազրպէյճանի միջեւ է։ Յիշեալ գումարը պիտի նշանակէ 25 – 26 միլիառ ռուբլիի շինարարութիւն եւ Հ. Բագրատեան յոյս ունի որ խնդրոյ առարկայ ատեանները հասկցած են կացութիւնը։

Ինչ կը վերաբերի սահմանային շրջաններուն, կառավարութեան պետը առաջին գծի վրայ կը զետեղէ «պաշտպանունակութեան ամրապնդման հարցը»։ Ասոր քով որոշ քայլեր առնուած են այս շրջաններու բնակչութեան ընկերային վիճակը բարելաւելու համար։ Այսպէս, անոնք տարեկան հասոյթ պիտի ստանան չօգտագործուած իւրաքանչիւր հողաբաժնի համար, զերծ պիտի ըլլան պետական ապահովագրութեան վճարումներէն եւ 1993-ի եկամուտի տուրքէն։ Նաեւ զեղչեր սահմանուած են ոռոգման ջուրի, արհեստական սերմնաւորման վճարումներուն. քանդուած բնակարաններու նորոգութեան տրամադրուած են երկար ժամանակով եւ բացառիկ տոկոսով վարկեր, եւայլն։

Զրոյցէն առանձնացնել պէտք է վերջապէս ընդդիմութեան վերաբերող հարցումին մասին ըսուածները։ Հ. Բագրատեան կը կրկնէ շատ մը ղեկավարներու նման. «կառավարութիւնն ընդհանրապէս ընդդիմութեան կարիք ունի, ոչ թէ քանդող այլ կառուցողական ընդդիմութեան»։ Ապա կ՚ըսէ թէ նման ընդդիմութիւն գոյութիւն չունի երկրին մէջ։ Ան նոյն դիրքերուն վրայ կը տեսնէ ընկերվարական կուսակցութիւն ալ, ազատականն ու համայնավարականն ալ։ Անդրադառնալով կուսակցական մամուլի համար ծախսուած «միլիոնաւոր տոլարներ»ու Հ. Բագրատեան կ՚ըսէ. – «թէկուզ մարդասիրական օգնութիւն ցոյց տային այն ընտանիքներին, որոնք զոհեր են տուել հայրենիքի սահմանները պաշտպանելիս»։ Ու հետեւցնելով որ «կուսակցական ընդդիմութիւնը պարզապէս իշխանութեան է ձգտում», կ՚աւելցնէ թէ ատիկա «պախարակելի չէ, եթէ դա բնական ճանապարհով է արւում եւ ոչ կառավարութիւնը սեւացնելու կամ ամէն ինչ սեւ ակնոցներով տեսնելու ձգտումով»։ Պարզապէս քննադատելու ընդդիմութեան ձգտումին որպէս օրինակ, Հ. Բագրատեան կը յիշէ ընդդիմադիր թերթի մը մէջ լոյս տեսած յայտարարութիւնը՝ ձմրան նախապատրաստութեան ուժանիւթի հանրային խորհուրդ ստեղծելու մասին։ Պաշտօնապէս կ՚արձագանգեն առանց դիմում ստանալու, թերթը կարդալով։ Ինք կը յանձնարարէ որ խորհուրդի անդամները նիստերու հրաւիրուին. ոչ ոք կը ներկայանայ, ինչ որ եզրակացնել կուտայ վարչապետին. «Երբ բանը հասնում է կոնկրետ գործին՝ լռելեայն խուսափում են»։

Ծաւալուն զրոյցը կ՚աւարտի վարչապետին լաւատես հետեւեալ արտայայտութեամբ. – «Այսօր ոչ մէկս տրամադրուած չենք լուսաշող ապագայի գովքն անել. բայց հաւատացնում եմ որ կարճ ժամանակ անց մեր վիճակն աստիճանաբար կը լաւանայ»։

Պատասխաններու տրամաբանական ընթացքը կը թելադրէ հաւատք ունենալ տրուած հաւաստիքին. բայց, Հայաստանի իրականութիւնը այնքա՜ն անգամներ անակնկալով խռոված է որ ակնկալութիւնները...։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՒԵԱՆ

ՓՈՒՇԱՆ ՏՕՄՍԻ

ԹԵԹԵՒ ՁԵՌԱՄԲ, «ԱՌԱՋԻՆ ԱՆԳԱՄ...»

Հայաստանում առհասարակ Սփիւռքի եւ ընդհանրապէս սփիւռքեան գրականութեան կամ որեւէ գրողի մասին գրել – խօսելը վերապահուած է միայն որոշ «մասնագիտակ»ների. նրանք ի սպառ անծանօթ տուեալ գրողի ստեղծագործութեանը, անյապաղ ձեռնարկում են արդէն քանիցս այլ գրողների ուղղուած հարցերը վերաշարադրելու։ Մանաւանդ երբ «առաջին անգամ հայրենիքում է գտնւում» Սփիւռքի գրողներից որեւէ մէկը։

Այս արատաւոր ու թեթեւ ձեռամբ արուած զրոյց – հարցազրոյցները չգիտենք ինչ տպաւորութիւն են թողնում։ Բայց կա՛յ ընթերցողների այլ հաւանական հատուած որոնց համար չափազանց անհաճոյ է կարդալ – լսել միեւնոյն անհամ հարցերը, ուղղուած՝ գրական ծայրաբեւեռ չափանիշների վրայ գտնուող գրողներին։ Այս պարագային թարմագոյն օրինակը «Երկիր» օրաթերթում (1993 թ. Օգոստոս 17) տպագրուած Ռուզան Առաքելեանի հարցազրոյցն է Վահէ Օշականի հետ։ Ամիսներ են անցել եւ այդ զրոյցին անդրադառնալու անհրաժեշտութիւն չէր լինի, եթէ այն չվերատպուէր «Ասպարէզ» (1993 թ., Հոկտեմբեր 9) օրաթերթում։ Եւ մանաւանդ եթէ վերջինիս թուերիս մէկում (Հոկտեմբեր 22) Սալբի Բագրատունին չանդրադառնար յիշեալ գրութեանը։ Նաեւ որ արձագանգն այնպէս չլինէր որ «Յառաջ»ը չվերատպէր (1993 Հոկտեմբեր 30 – 31) «Վահէ Օշականի լեզուն ու ոճին բացակայութիւնը զգացինք» յօդուածը։

Նախ, ցաւալի է որ «առաջին անգամ» Հայաստանում լինելով Վահէ Օշականը «արժանացել է» նման վերաբերում – հարցազրոյցի։ Հարկաւ, հարցազրոյցի մէջ «շատ բան կորսնցուցած են իրենց հարազատութիւնէն Օշականի բնելաձեւէն, ոճէն»։ Եւ կայ «ի՞նչպէս բացատրել Օշականի պատասխանները արեւելահայերէնով» մտահոգութիւնը։ Բայց գոյութիւն ունի խնդրի բոլորովին այլ, առաւել մտահոգիչ կողմ. փառք աստուծոյ, կան նաեւ սփիւռքահայ արեւելահայերէն պատասխանողներ որոնց խօսքից այնքան էլ չի տուժել եւ չի տուժի սփիւռքեան գրականութիւնը։ Այդպիսիք՝ Հայաստանում իրենց ազգային փոքրամասնութիւն կազմող «հայաստանասէրներ»ը ըՍփիւռքի համար իբրեւ գրող անճանաչելի են, Ռ. Առաքելեանը միայն Հայաստանի գրական երկնակամարում այդպիսի շողշողուն դէմքերի հետ արդէն հասցրել է բաւականին զրուցել։ Ուրեմն, գոյութիւն ունի չափ ու չափանիշ։ Եւ Սփիւռքի «անարտօնեալ» գրողների հետ հարցազրոյցներ վարողին Վ. Օշականը – եւ յետագային միւսները – պիտի ցոյց տար իր տեղն ու արժէքը։ Թէկուզ եւ նման թիւրիմացութիւններից զերծ լինելու համար։

Կայ նաեւ խնդրի եւ՛ մտահոգիչ, եւ՛ զարմանայարոյց կողմ, հարցազրոյցում հարց կը տրուի Սփիւռքի գրականութեան լճացման մասին։ Օշականի համար հարցը սովորակա՞ն կը թուի։ Կը հերքուի՞ իր իսկ Վ. Օշականի ողջ – յիսնամեայ – գրական վաստակը։ Անիրաւ կերպով մոռացութեան կը տրուի – անշուշտ չիմացութեամբ – «Մենք»ի սերնդի ստեղծած մեծարժէք գրականութիւնը որ Սփիւռքի գրականութեան լճացման արդասի՞ք է։ Նաեւ 70 – 90-ական թուականներում ըստեղծուած գրականութիւնը։ Իսկ հայաստանեա՞ն գրականութիւնը ... գուցէ թռչնաթռիչ ճախրի մէջ է այսօր իր... ինքնարաւ վարպետ – նահապետներով։

Իսկ ի՞նչ է այս ամէնի պատճառը. ձեւական կողմի մեծամասնական ժառանգութեան ծեքծեքուն պահպանումով նշել – յայտարարել որ սիրելի հայաստանեան ընթերցող, Սփիւռքում կայ մի գրող, Վահէ Օշական անունով որին – ինչպէս այլոց – մեր յարգանքի պարտադիր տուրքը պիտի տանք ... ինչպէս ժամանակին շատերին։ Բայց Վ. Օշականը այդ հերթական շատերի թւին չի պատկանել երբեք իր գրականութեամբ։

Այնուհանդերձ, նմանօրինակ, «փայփայուած» միակաղապարութեամբ արուած հարցազրոյցները որոշապէս ստուերում են հէ՛նց իրենց Հայաստանում տակաւին չտպագրուած գրողների ստեղծագործութիւնը։ Ի վերջոյ, եթէ Վ. Օշականի անուան փոխարէն գրուէր մէկ այլ գրուցակից – գրողի անուն, ոչինչ կը փոխուէր։ Իսկ նրա գրականութիւնը բոլորովին այլ բան է «յուշում»։ Նաեւ «պահանջում»...։

ԻՐԱԶԵԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ ՍԻՆՀՈԴՈՍԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Զմմառի դարաւոր ու պատմական վանքի բարձունքէն, Հայ Կաթողիկէ Նուիրապետութեան բոլոր անդամներս՝ Արքեպիսկոպոսներ, Եպիսկոպոսներ ու Վարդապետներ, Սինհոդոսական գումարումներու առիթով, մեր Ամենապատիւ եւ Գերերջանիկ Հոգեւոր Տիրոջ՝ Տ. Տ. Յովհաննէս Պետրոս ԺԸ. Կաթողիկոս Պատրիարքի նախագահութեամբ՝

եղբայրական սիրոյ ջերմ ողջոյն կ՚ողջենք, «ի համբոյր սրբութեան», առ Ն. Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, ի Ս. Էջմիածին, հայցելով Ամենակալէն, մեր բոլորիս Հոգեւոր Հայր՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի հզօր բարեխօսութեամբ, կատարեալ առողջութիւն եւ ապաքինում,

մաղթելով աստուածանուէր արդիւնաշատ Հայրապետութիւն «ընդ երկայն աւուրս», ի պայծառութիւն Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ, ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի։

Մենք սրտագին մասնակից ենք՝ Վեհափառ Հայրապետի, ինչպէս նաեւ Հայաստանի Հայրապետութեան մեծայարգ նախագահի եւ պետական իշխանութիւններու ցաւերուն, հոգեկան տառապանքին ու մտահոգութիւններուն, ի տես մեր սիրելի հայրենիքի բազմատեսակ տագնապներուն, եւ միահամուռ աղօթքներ կը բարձրացնենք որ Տէրը դարձեալ ցոյց տայ իր ծիածանն աւետաբեր՝ Հայոց երկինքին վրայ, ու մեր «դրախտավայրը» վերածաղկի ու պայծառանայ առ յաւէտ։

Միեւնոյն զգացումներով կ՚ողջունենք նաեւ Մեծի Տան Կիլիկիոյ գահակալ՝ Ն. Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Վեհափառ Կաթողիկոսը։

Սինհոդոսական մեր նիստերու սկիզբը, մենք գոհունակութեամբ տեղեկացանք՝ որ այս տարուան Յունիսի 7-ին, Վեհափառ Վազգէն Ա. Կաթողիկոս, Ս. Էջմիածնի Վեհարանին մէջ, սիրով ընդունած է մեր Հայ Կաթողիկէ Եպիսկոպոսաց Սինհոդոսի երեք Արհիապատիւ պատգամաւորները (Ներսէս Արք. Տէր – Ներսէսեան, Պետրոս Արք. Միրիաթեան եւ Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան), որոնք փոխանցած են մեր Գերերջանիկ Հոգեւոր Տիրոջ եղբայրական ողջոյնները, ու ներկայացուցած են մեր Հայ Կաթողիկէ Նուիրապետութեան գաղափարները, խնդրոյ առարկայ հարցերու շուրջ, եւ լսած՝ Վեհափառ Հայրապետի տեսակէտները։

Մեր ժողովական նիստերու ընթացքին, ցաւով նկատեցինք որ վերջերս ոմանք դաւանափոխութեան եւ օտարամոլութեան խորթ ու վատ դիմակներով կը բնորոշեն պաշտօնապէս մեր հայրենաբնակ Հայ Կաթողիկէ հաւատացեալները, թիւով ոչ այնքան աննշմար՝ ինչքան կը կարծուէր, որոնք դարերէ ի վեր կը բնակին հայրենի հին ու նոր հողերուն վրայ, եւ ի գին բիւրապատիկ տառապանքներու, մանաւանդ սա վերջին եօթանասուն մռայլ տարիներու ընթացքին, անաղարտ պահած են իրենց ինքնութիւնը, որպէս Հայ ու միանգամայն որպէս հարազատ կաթողիկէ, եւ այժմ արդարօրէն կը վայելեն խղճի ու կրօնքի ազատութեան, ինչպէս նաեւ մարդկային հիմնական իրաւունքներու առաւելութիւնները, քաղաքակիրթ բոլոր ժողովրդավար երկիրներու նման։

Սրտցաւ կը նկատենք միաժամանակ որ, բռնազբօսիկ մեկնաբանութիւններով, ջանք կը թափուի նշմարել՝ մեր Գերերջանիկ Հոգեւոր Տիրոջ գրութեանց մէջ՝ իբր թէ նախատական ու վիրաւորիչ արտայայտութիւններ, ուղղուած Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյն, ինչ որ բոլորովին հեռու է մեր Հոգեւոր Տիրոջ մտքէն ու սրտէն։ Իր միակ նպատակն է եղած նշել եւ ընդգծել՝ թէ Հոգեւոր հրատապ աշխատանք մը կայ կատարելիք, քրիստոնէական վերանորոգ քարոզութեամբ, մանաւանդ մեր Հայ կաթողիկէ շրջանակներուն մէջ, ի Հայաստան, որոնց ի նպաստ կը տենչանք նուիրուիլ ոգեւին, առանց «կարծեցեալ» մարդորսական նպատակներու, յարգելով Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ դաւանական եւ իրաւա-պատմական ինքնութիւնն ու անօտարելի արժանիքները, մտադիր՝ մեր եղբայրակից Հայ Առաքելական Հոգեւոր պետերուն եւ հովիւներուն հետ, միասնաբար, յաւերժացնելու Քրիստոսի աւետարանական քարոզու-

ԻՍԻԻ ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԱՏԱՂԸ

Նոյեմբեր 7-ին Կիրակի օր, Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ անուանակոչութեան տարեդարձն էր։ Ժամը 10-ին հանդիսաւոր պատարագ մատոյց ու յաւուր պատշաճի քարոզեց Հայրապետական Պատուիրակ ու առաջնորդ՝ Գիւտ Արք. Նազգաշեան։ Պատարագի երգեցողութիւնը կատարեց եկեղեցւոյ երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Ստեփան Սրկ. Եօրկանճեանի։

Պատարագի արարողութեան ներկայ էին երեսփոխան - քաղաքապետ Պր. Անդրէ Սանթինի Գիւմառի երեսփոխան - քաղաքապետ՝ Պր. Ժ. Փ. Ֆուշէ, Հայաստանի Հանրապետութեան գործավար Պր. Վահան Տէր - Ղեւոնդեան իր առաջին քարտուղարին հետ, Փարիզի, Ալֆորվիլի, Առնուվիլի եւ Շավիլի Հոգաբարձութեանց անդամներ, Իսիի եւ Գիւմառի հայազգի փոխ - քաղաքապետներ Պր. Մարտիրոս Գարակէօզեան եւ Յակոբ Արթինեան։ Գիւտ Արք. իր քարոզին մէջ շեշտեց կարեւորութիւնը Իսիի Եկեղեցւոյ շինութեան, ուր խումբ մը Հայեր իմաստութիւնը ունեցան հետեւելով իրենց նախահայրերու օրինակին «ՀԱՒԱՏՔՈՎ» շինեցին Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին։ Քարոզիչ Եպիսկոպոսը համեմատեց ու նմանցուց օրուան կարդացուած Աւետարանի «ՀՐԱՇԱԳՈՐԾ - ՀԱՒԱՏՔԸ» կատարուած բարիքին ու նուիրագործ առաքելութեան։

Յաւարտ պատարագի կատարուեցաւ հոգեհանգստեան մասնաւոր կարգ հանգուցեալ կնքահայրերու եւ շարք մը հանգուցեալներու հոգիներուն համար, ապա օրհնուեցաւ աւանդական Մատաղը։

Ժամը 13-ին քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ տրուեցաւ ժողովրդական ճաշ ուր ներկայ էին 335 հոգիներ, որոնք առաւօտեան հոգեկան բաւարարութիւն ստանալէ վերջ, համեղ ճաշերով ու սիրալիր մթնոլորտի մէջ անմոռանալի ու գեղեցիկ պահեր ապրեցան։

Ներկայ էին նաեւ վերապատուելի Ժիլբէր Լեւոնեան եւ Իսիի նախկին վերապատուելի Ռընէ Լեւոնեան։

Բացման խօսքը կատարեց եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան ատենապետ Պր. Կարօ Փօլատեան որ պատուոյ հիւրերուն եւ ներկաներուն բարի գալուստ մաղթեց, քաղաքապետին շնորհակալութիւն յայտնեց սրահը ձրի տրամադրելուն համար, ապա հրաւիրեց Առաջնորդը սեղանը օրհնելու համար։

Յաջորդաբար խօսք առին նախ Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝ Միւռոն Վարդապետ որ ըսաւ. - «Եկեղեցիի մը անուանակոչութեան տօնը պարզ տարեդարձ մը չէ, այլ՝ «Ուխտի վերանորոգութեան նոր առիթ մըն է։ Հայ Եկեղեցին միայն փառաւոր անցեալ չէ, այլ՝ ներկան է ու ապագան, քանի այսօր մամուլով ու ճառերով կ'ուզեն այն սխալ գաղափարը տարածել թէ՝ «Հայ Եկեղեցին ընելիք չունի. անցեալին կը պատկանի։ Եթէ Հայրենիքը ազգի մը մարմինն է։ Եկեղեցին ու հաւատքը ազգի մը հոգին է։ Միթէ կարելի՞ է մարմինը հոգիէն բաժնել, մորթը միսէն քերթել։ Ո՛չ»։

Ապա խօսք տրուեցաւ Պր. Ա. Սանթինիի։ Քաղաքապետը շեշտեց եկեղեցիի կարեւորութիւնը, Հոգեւոր Հովիւի եւ Հոգաբարձութեան մեծ աշխատանքը եւ ծափերու մէջ յայտարարեց թէ վերջապէս ստորագրուեցաւ Իսիի Ամէնօրեայ դպրոցի Շինութեան համաձայնագիրը։

Տիկին Մարի Եօրկանճեան դաշնակի ընկերակցութեամբ Յ. Շէշէթեանի, երգեց Աստանայի Ոդըը, որու զուսպ եւ սահուն ձայնն ու իրայատուկ մեկնաբանութիւնը երկար ծափերով գնահատուեցաւ։

Ապա խօսք տրուեցաւ Պր. Վահան Տէր - Ղեւոնդեանին, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի ներկայացուցիչը շեշտը դրաւ Իսիի գաղութի կատարած դերին ու աշխոյժ գործունէութեան ու ըսաւ թէ վստահաբար շնորհիւ եկեղեցիին, Հոգաբարձութեան ու Հոգեւոր Հովիւի կատարած հաւաքական աշխատանքին գրեթէ ամէն շաբաթ գեղարուեստական, կրօնական թէ ազգային շեշտաւորումով ձեռնարկներ կը կատարուին Հայ Առաքելական Եկեղեցիի շուրջ ու անոր հովանաւորութեամբ։

Տիկին Լէնա Իշխանեան դաշնակի ընկերակցութեամբ երգեց «Գիշեր - Ցերեկ եւ Կռունկ դնա» ուր երգչուհին անգամ մը եւս ցոյց տուաւ իր ձայնային տուեալներն ու կատարողական բարձր արուեստը։

Հոգաբարձութիւնն ու Հոգեւոր Հովիւը մասնաւոր հրաւիրած էին Հայաստան Հիմնադրամի ատենապետ՝ Պր. Պետրոս Թէրզեանը, որու հետ նախօրօք հանդիպում ունեցած էին եկեղեցւոյ սրահին մէջ գաղութի բոլոր կուսակցութիւններու եւ միութիւններու ներկայութեամբ։ Պր. Թէրզեան շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն տրուած բացառիկ առիթին համար եւ կրկին անգամ շեշտեց թէ ինչպիսի դժուարին ու գերմարդկային ճիգեր են պէտք Մայր Հայրենիքի եւ Արցախի մեր քոյրերուն ու եղբայրներուն համար որպէսզի գալիք 5-րդ ձմեռը դիմագրաւեն։ «Անոնք ձեր աւելցուքին պէտք չունին այլ ձեր զոհողութեան եւ նիւթական օժանդակութեան» եւ շեշտեց թէ Հիմնադրամի ընդհանուր նախագահն է Հանրապետութեան նախագահը զոյգ Հայոց Հայրապետներու և յարանուանութիւններու մասնակցութեամբ։ Որպէս օրինակ եւ որպէս մասնակցութիւն եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը 25.000 Ֆրանք եւ եկեղեցւոյ պայծառութեան Տիկնաց Մարմինը 5.000 Ֆր. խոստացան Պր. Թէրզեանին, որոնց հետեւեցան սրահը հաւաքուած խումբ մը հայրենակիցներ։

Աւանդութիւն դարձած է որ ամէն Մատաղին շրջանի հաւատացեալներ իրենց սրտաբուխ լուման բերեն եկեղեցւոյ պայծառութեան ու չէն մնալուն։ Հաւաքուած հասոյթը Հոգաբարձութիւնը կը գործածէ կրթական ու բարեսիրական ձեռնարկներու։ Միւռոն Վրդ. յիշեցուց ներկաներուն թէ բացակայ մը կար որ տարիներ շարունակ եկեղեցւոյ շինութենէն շատ առաջ մեծ դեր խաղացած է գաղութիս կեանքէն ներս, այդ անձը Պր. Նուրհան Ֆրէնկեանն էր։

Փակման խօսքը իր օրհնութիւնները եւ պատգամները տուաւ Գիւտ Արք., կերպով մը ամփոփեց բոլոր ճառախօսներու գաղափարները եւ ըսաւ թէ նման կրօնական եւ աշխարհիկ յաջող տօնակատարութիւններ ցոյց կուտան գաղութի մը եկեղեցիի մը կենսունակութիւնը եւ խօսքը վերջացուց ըսելով. եկեղեցի եւ դպրոց անցեալին եւ այսօր կրնան Հայ ժողովուրդի հին բայց միշտ նոր նաւը հասցնել խաղաղ նաւահանգիստներ։

Պահպանիչով աւարտեցաւ բացառիկ օր մը Իսիի եւ շրջանի հայութեան կեանքին մէջ։

ՄԻՒՌՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

թիւնը, եւ յատկապէս՝ դիմագրաւելու նորայայտ աղանդներու յորձանքին, որ օրէ օր ցաւալիօրէն կ'ողողէ մեր աշխարհը, ի վնաս մեր քրիստոնեայ զաւակներուն։

Իսկ պատմական անցքերու յիշատակութեանց մէջ, ամենեւին մտադրութիւն չկայ ճշդելու կամ հաստատելու աւելին, քան ինչ որ ժամանակակից եկեղեցապատմագիրները, հայ՝ թէ օտար, կ'աւանդեն իրենց ուսումնասիրութիւններով, որոնք միշտ ալ վերատեսնելի եւ ուղղելի կը մնան։

Այս նիւթին առնչութեամբ, օգտակար ու անհրաժեշտ պիտի նկատէինք որ, փոխադարձ համաձայնութեամբ, միութենական յանձնախումբեր կազմուէին՝ քննելու համար Հայ Առաքելական եւ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիներու փոխ-յարաբերութիւնները, եւ աստիճանաբար սկզբնական քայլերն առնուէին դէպի սրտակցութեան եւ համագործակցութեան նորանոր հանդիպումներ։

Նկատի առնելով, Հայաստանի, Ղարաբաղի եւ Սփիւռքի մեր սիրելի ժողովուրդին հետ, համայն աշխարհի ու մանաւանդ մեր Հայրենիքի մշտատեւ խաղաղութեան համար, մեր սրտերէն ու շրթներէն անբաժան է, այս օրերուս, մեր Ս. Հայրերու աղօթքը. «Զխաղաղութիւն շնորհեա՛ Եկեղեցւոյ քում Սրբոյ, զխաղաղութիւն եւ զանշարժութիւն ի Քրիստոնեայս պահպանեա՛. եւ հաստատեա՛ ի մի հաւատ զԿաթողիկէ Եկեղեցի. զքեզ խոստովանիմք՝ Տէր եւ Աստուած, կեցո՛ զմեզ» (Ժամամուտ Եկեղեցւոյ)։

Այս հոգիով է որ կը բաղձանք վեհանձնօրէն ու եղբայրաբար աշխատիլ, Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ սրբազան հովուապետներուն հետ, կողք կողքի, Մայր Հայրենիքի եւ Սփիւռքի մէջ, «ի շինուած մարմնոյն Քրիստոսի, մինչեւ հասցուք ամենեքեան ի մի միաբանութիւն հաւատոց եւ գիտութեան Որդւոյն Աստուծոյ» (Եփես. Դ, 12 - 13). Ամէն։

ԴԻՐԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՑ
ՍԻՒՆՀՈԴՈՍԻ

Զմմառ (Լիբանան),
Հոկտեմբեր 19

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12 / 16)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔԻ ՄԷՋ

Այս օրերուն Ախալքալաք այցելած է Հայաստանի Վրաստանի ներկայացուցիչ Լեւոն Խաչատրեան։ Այցելութեան նպատակն էր ծանօթանալ շրջանի դիմագրաւած դժուարութիւններուն եւ ամրապնդել Հայաստան - Ախալքալաք կապերը։ Ներկայացուցիչը տեսակցութիւններ ունեցած է Ախալքալաքի վարչութեան անդամներուն հետ։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Եգիպտոսի Հայաստանի առժամեայ գործավար Ա. Մոհամէտ Ռասլան Հայաստանի ամերիկեան Համալսարանին մէջ արաբ - իսրայէլեան հակամարտութեան պատմութեան շուրջ դասախօսութիւն մը տուած է, որ «արաբ - իսրայէլեան խաղաղարար գործընթացը որպէս օրինակ ժամանակակից միջազգային յարաբերութիւններու» շարքին առաջին ձեռնարկն էր։

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Յատուկ դեսպան Վ. Օլէանդրովի գլխաւորած ռուսական պատուիրակութիւնը, որ կ'այցելէր Հայաստան, Նոյեմբեր 12-ին ընդունուած է վարչապետ Հրանտ Բագրատեանի կողմէ։ Տեսակցութեան ընթացքին հիւրերը անդրադարձած են այն աննպաստ արձագանգին, զոր Հայաստան եւ ԼՂՀ գտան վերջին շրջաններուն կարգ մը երկիրներու մօտ։ Վարչապետը պատասխանելով շեշտը դրած է նախ Հայաստանն ու ԼՂՀ-ը իրարմէ զատորոշելու անհրաժեշտութեան վրայ, ապա աւելցուցած է որ եթէ Ազրպէյճան չխախտէր հրադադարը, տեղի չէին ունենար նաեւ հայկական ուժերու շարժումները։ Հուսկ արծարծուած են տնտեսական համագործակցութեան, հիւլէական կայանի վերաբացման եւ այլ հարցեր։

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՆ Բ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Միացեալ - Նահանգներու Հայաստանի լիազօր դեսպան Հարի Կիլմոր շնորհաւորած է Լեւոն Տէր - Պետրոսեանը, նախագահ ընտրութեան Բ. տարեդարձին առթիւ։ Դեսպանը փոխանցելէ ետք ամերիկեան համայն պաշտօնական հանրութեան շնորհաւորութիւնները, բարձր գնահատած է նախագահին վարած քաղաքականութիւնը։

ԻՐԱՆԻ ԳՈՐԾԱՎԱՐԸ ՀՀՇ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Նոյեմբեր 15-ին ՀՀՇ-ի նախագահ Տէր-Յուսիկ Լազարեան ընդունած է Իրանի գործավար Ահմադ Սոփհանին, որու հետ խօսակցութեան նիւթ եղած են Հայաստանի յարաբերութիւնները իր դրացիներուն եւ Ռուսաստանի հետ, ղարաբաղեան հարցը եւ հայ - իրանեան յարաբերութիւնները։

ՀՌԱԿ-Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Նոյեմբեր 12-ին նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Հայաստանի Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան խորհրդարանական ներկայացուցիչներ՝ Պ. Քաջախեան ու Վ. Պետրոսեանը, այս վերջիններուն խնդրանքին ընդառաջելով։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԵՔ ԱՆԴԱՄԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Նոյեմբեր 6-ին Հայաստան անդամ դարձած է միջազգային երեք կազմակերպութեանց՝ ՄԱԿ-ի պարէնի եւ գիւղատնտեսութեան կազմակերպութեան, ՄԱԿ-ի գիւղատնտեսութեան զարգացման միջազգային հիմնադրամին եւ միաչափութեան (սթանտարտիզասիոն) միջազգային կազմակերպութեան։

ՀԱՒԱՏԱՐՄԱԳԻՐ

Նոյեմբեր 9-ին նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանին իր հաւատարմագիրը յանձնած է Հունգարիոյ լիազօր դեսպան Գէորգի Նանովսկին։

ՀԱՅԱԳԷՏԻՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

«Հայերը՝ ժողովուրդը եւ հիմնախնդիրը», «Հայաստանը եւ շրջափակումը» գիրքերու հեղինակ լիբանանցի գրող, հայագէտ Սալէհ Զահրէդդին, որ այս օրերուն Հայաստան կը գտնուէր, Նոյեմբեր 5-ի մամուլի ասուլիսին ըսած է թէ ղարաբաղցի ժողովուրդը ինքնորոշման եւ ինքնապաշտպանութեան ամբողջական իրաւունքներն ունի։ Ըստ իրեն Ղարաբաղցին կը պաշտպանէ իր բնական կեանքի իրաւունքը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ԱՆԴԱՄ ԸՆԴՈՒՆՈՒԱԾ

Ֆիլաթելիի միջազգային Դաշնակցութիւնը (ՖԻՖ), իր 62-րդ վեհաժողովին ընդունած է Հայաստանի մշտական անդամակցութիւնը։

ՀԱՅ - ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Վերջին օրերուն Ալավերդիի մէջ տեղի ունեցած հայ - վրացական հանդիպումներուն ընթացքին համաձայնութիւն գոյացած է երկու երկիրներու միջեւ թեթեւ արդիւնաբերութեան փոխանակութիւն կատարելու մասին։

ՅՈՅՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Յունաստանի վարչապետ Փափանտրէու հեռագրով մը շնորհակալութիւն յայտնած է Հրանտ Բագրատեանին, ի պատասխան իրեն ղրկած շնորհաւորական հեռագրին։ Յոյն վարչապետը ապահովութիւն տուած է որ իր երկիրը ամէն ինչ կ'ընէ փոխ - յարաբերութիւնները ամրապնդելու համար։

ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երեւանի Փոլիթէքնիքը աւարտած է իր 60 տարիները։ Տարեդարձի հանդիսութեանց շարքին մաս կազմած են գիտական նստաշրջան մը, ցուցահանդէս մը եւ մրցում մը։ Նոյեմբեր 6-ին տեղի ունեցած հանդիսաւոր նիստին մասնակցած են նաեւ Լ. Տէր - Պետրոսեան, Գ. Յարութիւնեան եւ օտար դեսպաններ։

(Շար. Ա. էջէն)

տուկ գործընթացի կ'անցնին ուժանիւթի մատակարարման եւ հաղորդակցութեան միաւորումները։

ՀՌՈՄԻ ԺՈՂՈՎԸ

Նոյեմբեր 30 - Դեկտեմբեր 1-ին Հռոմ տեղի կ'ունենայ ՄԷ - ԽՄ - ՄԷ - Ը-ի անդամ երկիրներու Արտաքին Նախարարներու Համագումարը, որու օրակարգին մաս կը կազմէ նաեւ արցախեան հարցը։

ԱՏՐՊԷՅՃԱՆԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԸ

Վերջին քանի մը օրերու յարաբերական հանդարտութենէն ետք Ազերիները սկսած են յաճախակի գնդակոծել ԼՂՀ-ի պաշտպանութեան բանակի դիրքերը։ Հայկական կողմը կը փորձէ պահպանել զսպուածութիւնը։ Միւս կողմէ, ռազմաճակատի արեւելեան հատուածին մէջ կը նկատուին ազերի ուժերու կարեւոր կուտակումներ։

ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄՆԵՐ

ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի որոշումով իր պաշտօնէն հեռացուած է բնութեան պահպանութեան պետական Կոմիտէի Նախագահի պաշտօնակատար Եուրի Իսրայէլեան, որ ամբաստանուած է իր պաշտօնին մէջ թերացումներով եւ անտառներու ապօրինի հատումներու կապակցութեամբ։ Այս նոյն պատճառով իր պաշտօնէն հեռացուած է նաեւ Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէի Մարտակերտի շրջանի լիազօր ներկայացուցիչ Վլատիմիր Սարգսեան։ Իր տեղը նշանակուած է Սլաւիկ Աբրահամեան։

LOTO

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝ վիճակախաղ մը ((լօթօ)
Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14, rue Saint-Bazile — Marseille 1er
Նոյեմբեր 28, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15--ին։
Ճոխ առարկաներ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Մատաղի եւ Անուանակոչութեան տօնի առիթով ստացուած են հետեւեալ նուէրները. -

Ժիրայր Ֆրէնկեան 5000 Ֆր., Յովհաննէս Քարաչոր 3000 Ֆր., Տիկին Յարութիւնեանց (Իրան) 2500 Ֆր., Յովհաննէս Թիւթիւնճեան, Կարօ Քարնօ - Քլինճեան, Վահէ Զիլինկիրեան 2000-ական ֆրանք, Արէլեան - Պօղոսեան ընտանիք, Ալֆորվիլի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Առնուվիլի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Տէր եւ Տիկին Մ. Տէմիր, Օսքար Ասլանեան, Ժագլին Էմրինեան, Անահիտ Սիմոնեան, Սիլվա Գույումճեան, Ժանին Պետրոսեան, Տէր եւ Տիկին Հ. Մոմճեան, Տէր եւ Տիկին Գ. Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Պ. Սայրին, Տէր եւ Տիկին Թովմասեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Վարդապետեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Ապրիլեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Մէխարեան, Տէր եւ Տիկին Պ. Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Ջեպուրեան, Ոմն,, Ոմն, Ոմն, Ոմն, Ոմն 1000-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հ. Սիրատար 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Գէչիքեան, Շաւիլի Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւն, Տէր եւ Տիկին Յ. Արթինեան, Տէր եւ Տիկին Է. Մուրատեան, Օննիկ Թարիկ, Լեւոն Թէքս, Ֆրէտէրիք Ուսասք, Տէր եւ Տիկին Փ. Քուլուլեան, Տարօն Մշակութային Միութիւն, Նշան Սայրիմ, Ժընեւ Տօնիկեան 500-ական Ֆր.։

(Շար.)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԹՈՒՌ. - Տիկին Ֆ. Զադեան իր քրոջ՝ Արշալուսի Ադանեանի թարմ յիշատակին 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան իրենց ծնողաց Զարմայր եւ Վարդուհի Մուսայեանի յիշատակին հետեւեալ նուէրները ըրած են.- 1000 Ֆր. Շէնին, 1000 Ֆր. Կապոյտ Խաչի Պանթէօ - Քաշանի մասնաճիւղին, 500 Ֆր. Նոր Սերունդին եւ 500 ֆրանք «Յառաջ»ին։

Soutenez votre Ecole

ET PROFITEZ DE CETTE OFFRE EXCEPTIONNELLE

en commandant dès maintenant vos cartes de vœux écrites en arménien !

69 FRS seulement

les 10 cartes couleurs avec enveloppes assorties.

Bulletin de commande à adresser :
ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord,
93340 LE RAINCY

Je passe commande de paquets de 10 cartes.

Nom:............ Prénom:.........

Adresse :

Code postal:....... Ville:..........

Ci-joint mon chèque à l'ordre de l'ADAAET, Association des Dames Arméniennes et Amies des Ecoles Tebrotzassère.

Signature

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն -- Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակախաղ (լօթօ) թաղիս Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. --

Դեկտ. 11--ին, Շաբաթ գիշեր, ժամը 8.30--ին։

Դեկտ. 19--ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15--ին։

Յունուար 8
Շաբաթ գիշեր, ժամը 21--ին
Հայկական Ծնունդի Տօնակատարութիւն
Մանրամասնութիւններ յետագային։

ENFIN DISPONIBLE !

MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL

WESTERN ARMENIAN HANDBOOK FOR NON-ARMENIAN SPEAKERS

- Une méthode novatrice et radicale pour apprendre à *parler*, lire et écrire l'arménien.
- Une méthode audiovisuelle testée avec succès auprès des adultes et des jeunes scolaires.
- Une méthode utilisable chez soi et en cours collectif.

3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement) contenant les dialogues des leçons - sketches et les chansons, l'enregistrement des leçons d'écriture, ainsi que les exercices structuraux.

Prix spécial de souscription jusqu'au 31 Décembre 1993, les 3 volumes et les 4 cassettes audio : 550 F. (plus 50 F. frais d'expédition). Après cette date, le Manuel complet sera vendu 700 F. (plus 50 F. frais d'expédition).

Pour recevoir, envoyez vos bulletins de souscription avec vos chèques à l'ordre de l'auteur - éditeur :
Mme Hilda Kalfayan-Panossian.
8, rue Lamennais, 92370 Chaville,
Tél. : (1) 47 - 50 - 97 - 51.

BULLETIN DE SOUSCRIPTION, A DETACHER ET A ENVOYER

Nom :
Prénom :
Adresse :
.... Tél :

Désire recevoir exemplaire(s) du Manuel d'Arménien Occidental Pour les Non-Arménophones (3 volumes et 4 cassettes audio) et envoie F. par chèque. Signature :

GALERIE LES CENT

VERONIQUE BARSAMIAN

— EXPOSITION —

du 17 au 27 Novembre

8, rue de Jouy — Paris 4e
Tél. : 42 77 30 00

Ouverture du mardi au dimanche de 14h à 18h30

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Le Centre Culturel SAINT MESROB

MARC NICHANIAN reprend son séminaire annuel sous le titre :

Littérature & Catastrophe

(Lecture de «Mnatsortats» de Hagop Ochagan)

Les séances auront lieu tous les quinze jours, le lundi soir à 20h30.

Les trois premières séances se tiendront les 22 novembre, 6 décembre et 20 décembre.

10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Monge ou Cardinal Lemoine

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Du 29 Octobre au 30 Novembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

U. G. A. B.

MANIFESTATIONS ARTISTIQUES A L'U.G.A.B.

L'Association Sourp Khatch Tebrevank et le Comité de Paris de l'U.G.A.B. organisent

L'EXPOSITION DES ŒUVRES DE TROIS PEINTRES ARMENIENS D'ISTANBUL

Artin Demirci
(peintures)

Hamparsum Demircioglu
(peintures)

Ohannes Saskal
(caricatures)

LE CONCERT DU PIANISTE

Sayat Zaman
(Bach, Chopin, Antriasian...)

le Vendredi 26 Novembre à 20h30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Le vernissage de l'exposition aura lieu le même jour à 18h30

L'exposition pourra être visitée jusqu'au 23 Décembre du lundi au vendredi de 18h à 20h

— *Entrée libre* —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղին վիճակահանութեան խաղը «Loto» տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կիրակի Դեկտեմբեր 5--ին, ժամը՝ 3--ին։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 23
MARDI
23 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.199

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.199

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

31 ՔԻՒՐՏԵՐ դիպաչ մնացած էին առաւօտ ծառայութեան ձերբակալութիւններէն ետք և վերջոյ ասոնցմէ 24-ը քննութեան տակ առնուեցան։ Իրենց դէմ եղած մեղադրանքն է «չարագործներու ընկերակցութիւն» կազմած ըլլալ։ Ներքին նախարարը՝ Շ. Փասքուա 7 / 7 յայտագրէն (կիրակի, Նոյեմբեր 21) չէչտեց թէ Ֆրանսա չընդունիր որ իր հողամասը օգտագործուի ահաբեկչական կազմակերպութեանց որպէս երկրորդ խարիսխ։ «Կամ, կ'ըսէ Փասքուա, կը յարգէն Ֆրանսական օրէնքները, իսկ եթէ այդ օրէնքները իրենց գործին չի գար, միշտ կայ մեկնելու կարելիութիւնը»։ Նախարարը կ'ընդունի որ Քիւրտերը «պատմութեան զոհն եղան», բայց անընդունելի է որ «մեր հողամասին վրայ, ռաֆէքի գործողութիւններ կազմակերպուին»։ 24 Քիւրտերու մէջ կան՝ Կիւլթէքին Գաւաք եւ Այտըն Սերճան որոնք կը ներկայացուին որպէս ՓՔՔ-ի Ֆրանսայի ղեկավարները։ Քիւրտերը բուռն հակազդեցութիւն ունեցան ոչ միայն Փարիզ, այլեւ Ստրազպուրկ, ուր գրաւած էին Մայր տաճարը, Նոյեմբեր 20-ին, եւ եպիսկոպոսը ոստիկանութեան դիմած է որպէսզի եկեղեցին պարպեն եւ կարենայ պատարագել։ Վախ կայ որ կարգ մը Քիւրտեր արտաքսուին։

ՎԵՐՍԱՅԼ գումարուած Համագումարը (Ազգ. Ժողով եւ Ծերակոյտ) 157-ի դէմ 698 ձայնով քուէարկեց սահմանադրական օրինագիծը որ կը վերաբերէր «ապաստանի իրաւունքի ճիւղին միջազգային համաձայնագրերուն»։ Սահմանադրական օրէնքի որեւէ փոփոխութիւն կը պահանջէր 3 / 5-ի մեծամասնութիւն մը (513 ձայն) ինչ որ լայնօրէն ապահովուած է։ Անակնկալ էր, սակայն, Պալատիւրի չատ խիստ քննադատութիւնը ինչ կը վերաբերի Սահմանադրական Խորհուրդին որ «որոշած է տարածել իր հակակշիռը Սահմանադրութեան ներածականին վրայ»։ Սահմանադրական Խորհուրդը «դատաւորներու կառավարութիւն» կը նկատուի։ Նախավարչապետին այս յարձակումը վերջուած է ընկերվարականները եւ նեղը դրած Իւ - Տէ - Էֆ-ը։ Ի դէպ, Ժիսքար ռէնթէն մերժած է քուէարկութեան մասնակցիլ։

ՖՐԱՆՔՕ-ՍՓԱՆԱԿԱՆ հանդիպումը, Արաթավերջին, բարձրագոյն աստիճանի վրայ հաստատեց տեսակէտներու բացարձակ նոյնութիւն մը, մանաւանդ ԿԱԹԹ-ի համաձայնագրին նկատմամբ։ Միթերան, որ Թոլէտ տեղեկացած էր թէ, հակառակ ակնկալուածին, Միացեալ - Նահանգները անզիջող կը մնան եւ նոյնիսկ կը սպառնան սխալական չուկային նախապատուութիւն տալ, մամուլի ասուլիսին ընթացքին ըսաւ թէ չուզեր «յարձակում» բառը գործածել Ամերիկայի համար եւ կը գոհանայ՝ արշաւում։ Բայց եւ այնպէս, ծառենադէտ, յիշեց նաեւ Փեդրայի լատիներէն մէկ խօսքը՝ «fuuniam nominor leo» (քանի որ՝ առիւծ կը կոչուիմ)։ Բրծախնդիրներ դիտել կուտան թէեւ որ Լատինի վարդագոյն էջերուն մէջ տողը այսպէս է՝ «fuia nominor leo»...։ Ակիզբը, այն համոզումը կար որ ԱԼԵՆԱ-ի համաձայնագրին յաջողութիւնը պատճառ պիտի ըլլայ որ Գլինթըն քիչ մը ջուր դնէ իր գինիին մէջ եւ այդպէս ալ յայտարարուեցաւ։ Քիչ ետք, ընդհակառակն, Ուաշինկթըն աւելի քան երբեք անզիջող դիրք բռնեց, բացառելով որեւէ նոր բանակցութիւն ԿԱԹԹ-ի հողագործական թղթածրարին շուրջ։

ԿԱՆԽԱՀԱՍ ՁՄԵՌԸ որ Սիպիրէն Եւրոպա հասաւ, աւեր ալ գործեց Ֆրանսայի մէջ, ուր երեք անապաստան մարդիկ մեռած գտնուեցան։ Նման հարուստ երկրի մը մէջ բաւական վրդովեցնող երեւոյթ մըն է։ Կառավարութիւնը որոշեց մեթրոյի կայարաններ բանալ (Սէն - Մարթէն, Փարիզի մէջ, որ անգործածելի կայարան մըն է)։ Անթիխիֆլոն մըն է Ս. Պետերսպուրգի վրայ որ պատասխանատուն է այս կացութեան։ Հոն, զերոյէն վար 20-էն 30 աստիճան է։

ՓՔՔ-ն երկու պատանդ արձակած է, մէկ Ամերիկացի եւ մէկ Նոր - Զելանտացի զորս առեւանգած էր Հոկտեմբերին։

ՈՒԶԲԵԿՍՏԱՆԻ Միացեալ - Նահանգներու դեսպանը քաղաքական ապաստանի դիմում ըրած է Ուաշինկթընի իշխանութիւններուն։ Մալիկով Տաշքենտ կանչուած էր, Նոյեմբեր 8-ին, ամբաստանուած ըլլալով դրամաշորթութեամբ. կը թուի որ յաջողած է կրկին Ամերիկա վերադառնալ, բանակին մէջ ունեցած իր բարեկամութիւններուն շնորհիւ։

ՓԱՐԻԶԻ «Կոան Փալէ»ն փակուեցաւ ապահովութեան պատճառներով։ Երեւան ելած է որ մեծ վտանգներ կան գլխաւոր կառոյցին մէջ։

ԻՏԱԼԻՈՅ Թաղապետական ընտրութիւնները ապացոյցը տուին Դեմօ - քրիսթիանի եւ ընկերվարական աւանդական կուսակցութիւններու ջախջախիչ պարտութեան։ Իտալացիք այս արդիւնքով ցոյց տուին թէ որքան զզուած են այլեւս քաղաքական ապականած մթնոլորտէն։ Գլխաւոր յաղթողներն են նախկին Համայնավարները (այժմ՝ դեմոկրատ մկրտըւած) մեծ քաղաքներու մէջ։ Նափոլիի մէջ, Ալեսանտրա Մուսոլինի աննպաստ համեմատականի մնացած է։ Ջախի նըպաստաւոր համեմատականներ կան նաեւ Հռոմ եւ Վենետիկ։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ ձերբակալուած է Մարոքի քաղաքացիութիւն ունեցող անձ մը որ մեղսակիցներէն է երեք Ֆրանսացի պաշտօնատարներու առեւանգումին։ Ան խոստովանած է որ առեւանգողները կը պատկանին «իսլամական զինեալ խըմբակ»ին։

ԷՏ. ՊԱԼԱՏԻՒՐ որ հիւրն էր Ֆրանս 2, հեռատեսիլի կայանին, Նոյեմբեր 21-ի իրիկուան լուրերու յայտագրին, յայտնեց որ 1994-ին գործազրկութիւնը յաւելում չի կրեր։ Շատ գոհ է կառավարութեան համերաշխութենէն։ Նոյն օրը կառավարական ժողով մը գումարած էր եւ հաստատած թէ համերաշխ խմբակ մը ունի։ Բոլոր նախատեսութեանց մէջ, չատ զգոյշ է, խոհեմ։ Գոնէ հարկ է ընդունիլ թէ ոչ ամբոխավարութիւն կը քարոզէ ոչ ալ սին խոստումներ կ'ընէ։

ԼԻԲԱՆԱՆ, Նոյեմբեր 22-ին, կը տօնէր իր անկախութեան 50-ամեակը։ Քրիստոնեաները կը գտնեն, սակայն, որ Պէյրութի ենթակայութիւնը Սուրիոյ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ «Ազգային ուխտ»ը, ըստ որուն քրիստոնեաները կը հրաժարէին Արեւմուտքի պաշտպանութենէն, մահմետականներն ալ՝ արաբական երկիրներու։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔԵՆԸՏԻԻ սպանութենէն 30 տարի ետք (1963, Նոյեմբեր 22) առեղծուածը չէ լուսաբանուած եւ միշտ նոյն, զանազան, վարկածները կը մնան։

ԺԸՆԵՒ - ՍԿԻՈՓ գիծը ապահովող օդանաւ մը՝ Եաք 42, ջախջախուած է լեռնային շրջան մը, Մակեդոնիա։ 116 հոգիէն (108 ճամբորդ, 8՝ անձնակազմ) մէկ հոգի ողջ մնացած է։

ՇՎԱՐՆԱՏԷ իր կուսակցութիւնը հիմնած է, նպատակ ունենալով նպաստել խորհրդարանական մեծամասնութեան մը ստեղծման։ «Քաղաքացիներու միութիւնը» երկու ամիսէն համագումար մը պիտի կազմակերպէ եւ պատրաստէ իր ծրագիրը՝ «Աբխազիոյ վերանուաճումին համար»։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԵՒՍՈՒՐԻԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՓՈՐՁ

ՓՔՔ-ի մօտիկ շրջանակներու դէմ Ֆրանսայի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ ձեռնարկուած գործողութիւնները Շաբաթ օրուընէ իսկ արձագանգ գտած են Թրքական օրաթերթերուն մէջ։ Նոյեմբեր 20-ի «Հիւրրիյէթ»ը կը գրէ թէ ձեռք անցուցած է այն չատ գաղտնի տեղեկագիրը որուն տուեալները մղած են ֆրանսական ոստիկանութիւնը չարժման անցնելու։ Ըստ Թրքական օրաթերթին, տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ ՓՔՔ Թրքական հաստատութիւններու եւ Թուրք դիւանագէտներու, լրագրողներու դէմ ահաբեկչական արարքներ ծրագրած էր։ Ծրագիրները գործադրութեան պիտի դրուէին Նոյեմբեր 27-ին որ ՓՔՔ-ի հիմնարկութեան տարեդարձի օրն է։

Նոյն թերթը կը տեղեկացնէ թէ եւրոպական այլ մայրաքաղաքներուն մէջ եւս նոյն ձեւի գործողութիւններ կը պատրաստուին քիւրտ չարքայիններու դէմ։

Թուրքիա եւս իր կարգին, Սուրիոյ հետ շփումներուն զարկ տուած է, որպէսզի Դամասկոսի իշխանութիւնները հրաժարին ՓՔՔ-ի նեցուկ կանգնելէ ու անոնց զինեալ խմբաւորումները իրենց տարածքին վրայ պատսպարելէ։

Թուրքիոյ Ապահովութեան ընդհ. տնօրէնը բազմաթիւ հանդիպումներ ունեցած է սուրիական պատուիրակութեան անդամներուն հետ, գլխաւորաբար պահանջելով որ ձերբակալուի ու Թուրքիոյ յանձնուի ՓՔՔ-ի պարագլուխը՝ Ապօ Էօճալան։ Թուրք մամուլին համաձայն, սուրիացի պաշտօնատարները խոստացած են Թուրքիոյ յանձնել զայն, եթէ յաջողին ձերբակալել։ Սուրիացիներն ալ իրենց կարգին դիտել տուած են որ լուրջ անհանդստութիւն կը զգան Թուրք մամուլին ամբաստանող գրութիւններէն որոնք թիրախ ունին Սուրիան։

Երկու պատուիրակութիւնները իրենց հանդիպումներուն աւարտին մամուլի ասուլիսով մը ներկայացած են լրագրողներու. սուրիական պատուիրակութեան նախագահը չեշտած է թէ իր երկրին համար մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Թուրքիոյ հողային ամբողջականութիւնն ու ապահովութիւնը եւ թէ Սուրիա ապաստան պիտի չտայ որեւէ տարրի որ զանոնք խանգարող գործունէութիւն ունենայ։ Սուրիացի պաշտօնատարը պատասխանելով հարցումներու, ըսած է թէ երկար ատենէ ի վեր փակուած են ՓՔՔ-ի Պեքաայի հովիտին ճամբարները. սակայն անպատասխան ձգած է ուրիշ լրագրող մը որ հարց տուած է թէ նոր ճամբարները ճի՞շդ է որ նախկիններէն չատ հեռու չեն գտնուիր...։

ՖՈՒԹՊՈԼ

Իսթր - Վալանս 0 - 0 արդիւնք մը արձանագրեցին, առջի օրուան հանդիպումին։ Հայ Մարդականը 19-րդ է 15 կէտով։ Գլուխն է միշտ Նիս 31 կէտով։

ՓՕԼ ԿԻՐԱԿՈՍԵԱՆ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ

Ծանօթ նկարիչ՝ Փօլ Կիրակոսեան սրտի սուր տագնապի մը զոհ գացած է Պէյրութի մէջ, ուր կ'ապրէր։ Ծնած էր Պաղեստին 1926-ին, ուսանած Ֆիրենցէ եւ Փարիզ։ Իր ինքնատիպ նկարչութիւնը չատ գնահատուած էր։

1992 Յունուարին ցուցահանդէս մը ունէր Փարիզի «Արաբական հիմնարկ»ը եւ որու մասին «Յառաջ»ի մէջ արտայայտըւած էր Երեւանի ֆրանսական դեսպանատան այժմու մշակութային կցորդը՝ Փաթրիք Տօնապետեան («Յառաջ», 1992, Յունուար 9)։

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15 / 19)

ԱՐԿԱԾ ԳՈՐԻՍԻ ԿԱՌՈՒՂԻԻՆ ՎՐԱՅ

Գորիսի շրջանի կառուղիին Կարմրաքարի հատուածին մէջ, միջքաղաքային օթօպիւս մը ձիւնի հետեւանքով ճեղքէ ետք ճամբէն, պայթած է ականի մը վրայ, պատճառելով 3 մեռեալ եւ 8 վիրաւոր։ Այս կառուղին տարիէ մը աւելի է փակ էր ազրպէջանական յարձակողական զանազան գործողութեանց հետեւանքով եւ վերաբացուած էր վերջերս միայն։

ՀԱՅ - ԱԶԵՐԻ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ

Նոյեմբեր 18-ին Մոսկուայի Ս. Դանիէլ վանքին մէջ վերջ գտած է հայ - ազերի հոգեւորականներու այն հանդիպումը, որու կը միջնորդէր ռուս Օրթոտոքս Եկեղեցին։ Մասնակցած են՝ Ազրպէջանի հոգեւոր առաջնորդ Շէյխ - ուլ - իսլամ Փաշազադէ, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ եւ Ռուսաստանի ու Նոր Նախիջեւանի թեմերու առաջնորդ Տիրան Եպիսկոպոսները, համայն Ռուսաստանի Պատրիարք Ալեքսի եւ բարձրաստիճան այլ հոգեւորականներ։ Ռուսաստանի պատրիարքին, Ազրպէջանի հոգեւոր առաջնորդին եւ Վազգէն Ա.ի ստորագրած միացեալ յայտարարութեան մէջ բացարձակապէս կը մերժուին արցախեան խնդրին կրօնական բնոյթ տալու փորձերը, կը դատապարտուին «այրած հողի» գործելակերպը, ռազմագերիներու եւ պատանդներու նկատմամբ անմարդկային վերաբերմունքը։ Հոգեւոր պետերը կոչ ըրած են նաեւ գրաւեալ շրջանները պարպելու, շրջափակումը վերցնելու եւ հակամարտութիւնը սեղանի շուրջ լուծելու։ Անոնք լրագրողներէն ալ խնդրած են իրենց աջակցիլ՝ խաղաղասիրութեան դատը պաշտպանող հրապարակումներով։

ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՇՆՈՐՀՈՒՄ

Հայաստանի նախագահին հրամանագրով Հայաստանի Միացեալ - Նահանգներու դեսպանութեան խորհրդական Գառնիկ Նանագուլեանի շնորհուած է արտակարգ դեսպանի եւ լիազօր նախարարի աստիճան։

ՔԱԼԷՒՏՈՍՔՈՓ

առուեստասէրի մը օրագրէն

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԱԼՊԷՐ ՊԱՐՆՍԻ ԱՌԱՍՊԵԼԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔԱԾՈՆ

Ֆիլատելֆիոյ մօտիկը՝ Մերիոն կոչուած գիւղաքաղաքին մէջ կառուցեր է ան իր անձնական թանգարանը: Մարդը նախ՝ քիմիագէտ, փորձագէտ, արուեստի սիրահար՝ ի մասնաւորի նկարչութեան՝ հարստացեր է գտած իր մէկ բաղադրութեանը շնորհիւ:

Եւ երբ այդ հարստութիւնը հասեր է բազմապատկեալ չափերու՝ յատկացուցեր է իր ուժն ու ժամանակը բոլորովին արուեստի հաւաքածոյութեան:

Ընթացքին՝ կազմուած հաւաքածոն այդ շրջանի լաւագոյն արուեստագէտներու գործերով՝ ինչպէս Սէզան, Ռընուար, Մաթիս, Մանէ, Փիքասօ, Մոտիլիանի, Սէօռա թէ Հանրի Ռուսօ՝ տուեր են այնպիսի տեսակարար ինքնուրոյն դրոշմ մը անոր որ Պարնս կարողանայ իրագործել իր երբեմնի երազը:

Արուեստը ներկայացնել բաղդատական ձեւերովն իր իբրեւ դաստիարակչական ու իրերհասկացողութեան միջոց: Ի մասնաւորի՝ հրաւիրելով իր մօտ նուազ բախտաւոր խաւերը ժողովուրդին ու զարգացընել անոնց միտքն ու ճաշակը: Նաեւ երաժշտութեամբ:

Ալպէր Պարնս՝ ինքնակեդրոն յամառ մարդ՝ չէր ուզած իր կենդանութեան շրջանին, ո՛չ ալ իրմէ ետք՝ հաւաքածոն ցոյց տալ տարբեր վայրերու մէջ:

Հոգեբանօրէն հասկնալի ու ընդունելի է պատճառը: Վիճելի նաեւ կտակարարներուն որոշումը՝ նոյնպէս վարձառու իրենց խոստումներուն: Ու ինչո՞ւ իրաւացի էր Պարնս:

Երբ երկու հազար գործերուն՝ յատուկ զետեղումով մը ցուցադրուած, եօթանասուներկուքը ցուցադրուին միայն, մինչեւ իսկ լաւագոյնը հաւաքածոյին՝ կը տարբերի տեսիլքը:

Կորսուելու ենթակայ կը դառնայ նաեւ հոգիին ամբողջականութիւնը՝ կը մնայ գոյութիւնը գերիշխան աչքին: Նիւթական արժէքը աչքառու դառնալով կը նուազեցնէ մարդուն նորատարազ իղձը: Որովհետեւ՝ ըսել չէ թէ Պարնս միայն գլուխգործոցներ է գնած: Տեսած, կարդացած, սորված, սխալած ու զարգացած է: Եւ չարունակած՝ փնտռել ու գտնել: Նորաբար տաղանդը: Ա՛յդ է որ ուզած է փոխանցել նաեւ ուրիշներու իր դպրոց – թանգարանով: Իր խառնուածքով ու խակական տեսիլքով:

Անշուշտ թէ մենք բախտաւորներս ունեցանք այս կերպով այնպիսի գլուխգործոցներ տեսնելու առիթը որոնց նկարներն իսկ ցարդ տրամադրելի չէին:

Ու պատճառ չկայ որ Օրսէի ներկայացումէն ետք՝ չուզենք ուխտագնացութիւն մը ընել դէպի Մերիոն, երբ նկարները վերադտնեն իրենց բուն պատերը:

Այս առասպելային հաւաքածոյին ամենահետաքրքրական գործերը կուտան նաեւ իրաւ արուեստասէրին դիմագիծը: Անոր՝ որակի իր փնտռտուքին՝ նորաբար ձիրքերու աշխարհէն ներս: Օրինակի:

Ուրեմն վերջին ծայր յամրաքայլ ընթանալ՝ Սէզանի ու Մաթիսի յատկացուած սրահներուն երկայնքին: Մասնաւոր ուշադրութեան արժանի՝ Թուլուզ-Լօթրէքի «Կարմրահեր աղջիկը» ու Լա Ֆրէնէյի «Ամուսնական երջանկութիւնը»՝ իրարմէ վրդովիչ չեշտերով նկարներ: Երկրորդը՝ բացառիկ կերպընկալ համադրութեամբ մը տրուած: Փայլակնաբորբոք անմոռանալի կարմիրով մը սքօղուած:

Իրարմէ գեղեցիկ Սէօռայի նկարները: Ռընուարի սրահը հակառակ երեք – չորս գլուխգործոցներու ներկայութեան, հեռու էր նոյն տպաւորութիւնը գործելէ: Կատարեալ ներդաշնակութեան կից, կար նաեւ սովորականը: Ուրեմն, ո՛չ թէ մէկ, այլ՝ չորս – հինգ անգամներ տեսնել՝ ու ենթարկուիլ այս սաստկաշունչ բարերար արուեստի հովին:

ԱՐԴԻ ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԸ

Քանի մը օր կը տեւէ: Ամէն տարի անհամբեր կը սպասենք: Արդի արուեստին ծարաւ:

Օրերս՝ քսաներորդն էր որ տեղի ունեցաւ՝ Կրան Փալէ:

Անունը վրան՝ տօնավաճառ է այս մէկը: Բայց կարելի է՞ արուեստի գործերով աղուոր տօնավաճառ սարքել:

Ցայտնօրէն, ո՛չ. քանի չէ կարելի մըշտընջենաւորել նորարար ստեղծագործ ոգին միմիայն վաճառական մօտեցումով:

Ու այս քսաներորդը եկաւ ապացուցանել թէ փորձուածը պարզ ցուցադրութիւնն իսկ է երեւակայական նորութիւններու ցնորքին:

Ամէն նոր՝ անպայման արուեստի գործի դժուար թէ վերածուի: Երբեմն զառանցանքն է անոր միայն:

Բարեբախտաբար հոգին ու միտքը գոհացնող քանի մը գեղեցիկ գործեր կային հանրածանօթ արուեստագէտներէ:

Բայց եթէ արդի արուեստին միայն Մաթիս, Լէժէ, Ժագմէթթի կամ Էնկըր պիտի գտնենք, հարկ կա՞յ տօնավաճառ սարքելու: Այս մէկը, գուցէ՝ արուեստի առարկաներու տօնավաճառն էր: Վախնալ բառերէն:

ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՀԱՄԵՐԳ

Առանց նուազագոյն դադարի լսեցինք երազային մթնոլորտի մը մէջ թաղուած, Պախի սի մինէօր սուրբ պատարագը իր ամենախորունկ մօտեցումովը տրուած Միշէլ Քորպոզի ճպոտին տակ ու Լօզանի երգչախումբին եւ Ֆրանսայի լաւագոյն գործիական նուագախումբին զուգորդութեամբ:

Փորձառու, համեստ ղեկավար Քորպոզ գիտէ սակայն իջնել կրօնական շունչով տոգորուն գործերուն ամենայետին ոլորտներուն խորքը:

Իր բոլոր մեկնաբանութիւնները հոգիին խաղաղութիւն կը բերեն: Իսկ Լօզանի երգչախումբը շատ բան կը պարտի զուիցերացի այս մեծ ու հմուտ արուեստագէտին:

Ու երբ վերջացան խորաթամբ հնչիւնները Սուրբ պատարագին լռութիւն տիրեց: Որքա՜ն յարաբերական է ժամանակը այդ պահուն: Երկա՛ր րոպէներ: Ու յետոյ փրթան փղձկած հոգիներուն կանչերը: Սրահը վերածուած էր ձօնատան: Շնորհակալութիւն Քորպոզ:

Երբեմն կը պատահի որ մտերմանաք որոշ վայրկեանին գործի մը հետ զոր կը ճանչնայիք արդէն:

Մտովին կը մեկնիմ Փետրուար 1952-ի ցուրտ գիշեր մը ի Լեւէրքուսէն՝ մտաբերելու սոյն գործին առաջին գեղեցիկ ունկնդրութիւնս: Յետոյ, բազմաթիւ անգամներ:

Բայց, տաք համոզիչ շունչն էր Միշէլ Քորպոզի հո՛ս այս գիշեր, Սալ Փլէյէլ, որ տարաւ զիս Պախի այս պատարագին հասկացողութեան սահմաններուն:

ԺԱՆՍԷՄ

Գոյնէն աւելի գիծով արտայայտուող արուեստագէտ է Ժանսէմ: Մակերեսային էական ուժերը նկարին առաւել չափով մէկտեղուած են գիծերով: Գոյները կը հետեւին:

Գոյներ՝ կապոյտ, դանդաղ մանիշներ, լեմոնէ դեղիններ, թեթեւ վարդագոյն մը, մոխրագոյնի տարբերակներ, ճերմակն ու կանաչը: Անոնք կը մնան սակայն լրացուցիչ ազդակները իր արտայայտութեան:

Հոգիներու մեկնաբան, Ժանսէմ իր այս «Բարեկենդաններով» կը ցոլացնէ ժպիտն ու արցունքը: Ցատուկ ստուերներով խաբուսիկ, որոնք լոյս կու տան անոնց դիմակաւոր դէմքերուն:

Սքօղուած այդպէս բան մ'աւելի վախճանաւոր կը դառնան անոնք:

Ու զարմանալիօրէն կեանքն ու մահը զիրար կը հծծեն, մօտիկն իրարու:

Զորս տարիներու բերքն է այս իր վերջին ցուցահանդէսը: Գեղեցիկ թէ տպաւորիչ:

Ժանսէմ չէ կորսնցուցած իր յամառ կեցուածքը ընտրած իր ուղիին մէջ: Ուր նկարչութիւնը կը թուի ընդունիլ սփոփարար խնջոյք մը մտքին ու հոգիին երջանկութիւն ապահովող: Նոյնը կը մնան ընտրած իր կերպընկալ տարազները: Հնչական զգայնութիւն մը կը նշմարուի իր պաստառներուն մէջ: Ու թելադրական ծաւալումով մը ո՛չ միայն խրախճանքի մթնոլորտն է որ կը զգացնէ իր Բարեկենդաններով, այլ նաեւ անցնող մահուան հովը:

ՆԱՊԻՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀԸ

Մարգարէներուն վերադարձն է ուրեմն այս ցուցահանդէսը: Այդ է հրէերէն նըշանակութիւնը Նապի բառին:

Երեւակայել հազիւ քսանըհինգ տարու նկարիչ մը՝ Փօլ Սէրիւզիէ՝ որ ցոյց կուտայ փոքր տախտակի մը վրայ նկարած իր մէկ գործը ընկերներու: Որոնք զարմանքով կը դիտեն զայն: Ու յետոյ փոխել կը ջանան նկարչութեան ընթացքը՝ նախորդ դարաշրջանի վերջին տարիներուն:

Ընկերներ որոնք կը կոչուէին՝ Պոնար, Վիւար, Մորիս Տընի, Ռուսէլ կամ Վալոթոն:

Ուրեմն երբ Սէրիւզիէ ցոյց կուտար նըկարը, օգտուած էր Փօն – թ'Ավէնի մէջ հանդիպումէ մը Կօկէնի հետ ու անոր տուած խրատներէն:

Տարօրինակ թուեցան գործածած գոյները իր ընկերներուն: Անշուշտ թէ տարօրինակ էին գործածուած գոյները:

Կօկէն հարց պիտի տար օր մը իր երիտասարդ բարեկամին.

«Ի՞նչպէս կը տեսնես սա՛ դէմի ծառերը. Սէրիւզիէի պատասխանը կ'ըլլար՝ դեղին, Ուրեմն դեղի՛ն դի՛ր: Հապա՝ շուքը՝ կապոյտ: Ուրեմն կապոյտ գործածէ: Տերեւնե՞րը՝ կարմի՛ր: Սիրած կարմիրդ դրոշմէ»:

Նապիներու աշխարհը այդպէս ծներ է ու նորարար շունչ բերեր նկարչութեան: Կայ անշուշտ իրենց արուեստի ըմբռնումին մէջ արեւելքին ազդեցութիւնը, ու նամանաւանդ՝ մեծ բաժին զարդարանքին յատկացուած:

Յաճախ գործածած են թուղթն ու խաւաքարտը իբրեւ մակերես ստանալով լուսատարր արատներ:

Զկա՛յ հոս Վան Կոկի մը հրայրքը, կամ Կօկէնի մը ձեւառութիւններուն կերպընկալութիւնը:

Բայց ունին այս երիտասարդ նկարիչները հոյակապօրէն ներդաշնակուած գոյներ համադրելու եղանակ մը: Լուսարձակ արուեստ մը հեշտընկալ: Ոմանք հետըզհետէ պիտի բաժնուէին ժամանակի ընթացքին խմբակէն, գտնելու իրենց ուղին: Բնորոշիչ վրձինը: Ու պիտի ըլլային՝ Փիէր Պոնար, Ֆէլիքս Վալոթոն, Մորիս Տընի կամ Ժան Էտուար Վիւար՝ իրենց շրջանին անուանի նկարիչները:

ԱՐՏԱՍՈՒԱԼԻՐ ԽՆԴՈՒՔ

Ձեմ գիտեր որքան խենթ սովորութիւն պէտք է նկատել՝ լաւ գիրքի մը հանդիպելէ ետք, ուզել ամբողջական գործը կարդալ անմիջապէս հեղինակին:

Այդ ինձ պատահեցաւ երբ աւարտեցի Միլան Քունտէրայի «Կատակը»: Յետոյ նոյն յափշտակութեամբ կարդացի իր բոլոր գիրքերը:

Օրերս հրատարակուեցաւ իրմէ՝ «Կըտակներու դրժումը» խորագրով փորձ մը, որ գրեթէ վէպի հանգամանք ունի:

Ուր ինը բաժանումներու ընդմէջէն կը խաչաձեւեն զիրար դիմանկարները զանազան անձնաւորութիւններու: Բայց հոս բուն հերոսը վիպային շունչն իսկ է գիրքին: Խնդուքը պատմիչին: Երաժշտական կշռոյթով մը հոսող իր պատմութիւնը:

Այդ խնդուքով է որ, երբեմն լացնող խնդուք մը՝ կը մօտենայ Քունտէրա մեր օրերու խառնակ կացութեանց, խելակորոյս արշաւին ու ընկերային վէրքերուն:

Անձնականութեան վրայ հիմնուող մեր դարաշրջանին վերջալոյսը կռահելով դրժումներու շարքով մը:

Սկսելով արուեստի գետնէն՝ անցնելով Եւրոպայի անկման՝ յառաջացնելով ընթերցողին շրթունքին արտասուել տուող խնդուք մը՝ ծամածառութեան մօտիկ:

ԺԱՆ ՖԻԼԻՓ ՔՈԼԱՐ

Հանրածանօթ աշխարհի բոլոր բեմերուն վրայ, անթիւ երգաւնակներու տէր, միջին սերունդին պատկանող այս ֆրանսացի դաշնակահարին յաճախ չենք հանդիպիր Փարիզի բեմերու վրայ:

Ուստի մեծ հետաքրքրութեամբ ուզեցի լսել զինքը:

Շումանի ու Լիսթի գործերով էր կազմուած յայտագիրը:

Պէտք չէ մտնել սրահ մեծ յոյսերով: Մոռնալ ջանալ ուրիշ մեկնաբաններու նըւագը: Յանձնուիլ ուղղակի: Զկարենալ յարգելուս համար կ'երեւի ամբողջովին սոյն պայմանները, թեթեւ յուսախաբութիւն մը՝ համերգի սկզբնաւորութեան:

Ժան Ֆիլիփ Քոլար նուագեց Շումանի դեր – վիպական «Քրայզլերիանան» խոստացուցիչ գեղեցիկ ոճով մը, որ աւելի պիտի պատշաճէր Տէպիւսիի քան՝ Շումանի:

Լսեցինք տպաւորապաշտ Շուման մը:

Լիսթի՝ Փէթրարքի Սօնէն ու սի մինէօր սօնաթը մասնագիտական գետնի վրայ համոզիչ էին: Ճկուն, յատակ նախադասութիւններով տրուած:

Պակսողը այս նուագին մէջ կարծես հաղորդականութիւնն էր: Ուր բեմ եւ սրահ միատեղ չէին շնչեր: Պահպանողական մօտեցումն էր արուեստագէտին, զրկող մեզ լրիւ ինքնամփոփումէ գործին նկատմամբ:

Պիտի գար սակայն ա՛յդ պահն ալ, վերջին պահը՝ կրկնութեան մը հրաւէրով:

Ու հոդ, Քոլարի ստեղնաշարային արուեստը կը փոխադրէ մեզ Պախի մէկ քորալով աննիւթական աշխարհ մը հրապուրիչ:

Եւ ընդամէնը չորս վայրկեաններու մէջ ան գրաւած է մեր սիրտերը: Այս գիշերուան համերգէն պիտի մնայ՝ Պախի քորալը:

ԱՐԱՔՍ ԴԱՒԹԵԱՆ

Երգեր, մեղեդիներ սիրուած: Հարուստ եղանակներով էր պատրաստած իր յայտագիրը խիստ համակրելի սոփրանօ Արաքս Դաւթեան զոր կը լսէի առաջին անգամ:

Տողանցեցին երկու մասերու ընթացքին Մոցարթ, Պէթհովէն, Ռոսինի, Վերտի, Կոմիտաս:

Վիպական, մերթ ընդ մերթ քաղցր թէ կրքոտ շունչով մը տրուեցան Ռոսինիի ու Վերտիի արիաները:

Մոցարթով սակայն իրականացաւ առաւելապէս զգայուն իր խառնուածքին վերջին ծայր հաղորդական ոճը: Արեւ կայ Դաւթեանի արուեստին մէջ:

Ցստակ առոգանութեամբ, իմաստալից երգաձայնութեամբ կենսատու մեկնաբանութիւններ իրարու յաջորդեցին այս առաջին մասի ընթացքին:

Նուազ արձագանգ գտան հայերէն երգուածները իմ մէջ:

Գուցէ ազդեցութեան մը տակ: Կոմիտաս Վարդապետի մէկ խօսքին՝ մօրս ուղղուած ու քանիցս ինծի կրկնուած. «աղջիկս, մոռցի՛ր իտալական արիան, բեմը, ժողովուրդը. գոցէ՛ աչքերդ, տեսի՛ր մշակը, արտը, երեւակայէ՛ անոր աշխարհը. ազատ, համարձակ, պարզ ու բնական երգէ՛. մ'աղուորցներ ձայնդ»:

Գրեթէ անհնարին է գտնել անշուշտ մեր օրերուն այդ ազատ անկաշկանդ ոճը, քանի ապրելակերպի մը պտուղն է ան՝ ու վանել սեթեւեթեալ զարդարանքի մը շուքը:

Դաւթեան զերազանցեց ինքզինքը Քախմանինովի մէջ, ու աւարտեց իր գեղեցիկ մենահամերգը վերջին Մոցարթով մը՝ գիտակից իր մագնիսացնող հեշտալուր թաւշային ձայնարուեստին:

Հիանալի տաղանդով մը օժտուած երգչուհի մը ահա՛, պատրաստ գրաւելու աշխարհի դժուարահաճ բոլոր բեմերը:

ԳՐԻԳՈՐ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Փարիզ
Նոյեմբեր 14, 1993

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕՂԱՃԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հոկտեմբեր 29, Ուրբաթ օր իր մահկանացուն կնքեց Վարուժան Պօղաճեան եւ Նոյեմբեր 6, Շաբաթ օր տեղի ունեցաւ իր յուղարկաւորութիւնը Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցիին մէջ, ուր՝ եղած էր վարչութեան ատենապետ եւ յետոյ ցկեանս նախագահ:

Յուղարկաւորութեան ներկայ էին՝ Պոլսոյ Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեան, Երուսաղէմի Պատրիարքական Փոխանորդ Յակոբ Արք. Վարդանեան, Եւրոպայի Կաթողիկոսական Պատուիրակ Գիւտ Արք. Նագդաշեան, Լիոնի Հայր. Պատ. փոխանորդ Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան, Մայր Եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ՝ Զաւէն Վրդ. Աւետիքեան, Վալանսէն՝ Նարեկ Ա. Քհնյ. Վարդանեան Նաեւ այլ քահանաներու եւ Ֆրանսացիներու կողքին հայ գաղութը հոծ բազմութեամբ եկած էր սգալու իր կորուստը:

Վարուժան Պօղաճեանի դագաղը Թափօրով ուսերու վրայ բերուեցաւ Մայր Եկեղեցւոյ վարչական անդամներու կողմէ: Սահակ-Մեսրոպ երգչախումբի ամբողջական կազմը սրտառուչ երգեցողութեամբ կատարեց յարգանքի իր վերջին պարտականութիւնը: Դամբանականը խօսեցաւ Յակոբ Արք. Վարդանեան տալով մահկանացուին կենսագրականը Պոլսէն Մարսէյլ, ղրուատելով իր ամենատուր, նուիրատու բարեգործ նկարագիրը որու ապացոյցները միշտ պիտի մնան, թէ՛ ըլլան անոնք՝ Երուսաղէմ, Էջմիածին, Պոլիս, Ամերիկա, Վալանս կամ Մարսէյլ: Ապա խօսք առին՝ Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ ատենապետ Դաւիթ Պանոսեան (ֆրանսերէնով) որ արտայայտեց իր հակիրճ բայց հոգեցունց հրաժեշտի խօսքը եւ Շրջանային Խորհուրդի անունով փոխ-ատենադպիր՝ Կարօ Յովսէփեան (հայերէնով) անդրադարձաւ Վարուժան Պօղաճեանի բարեպաշտութեամբ առլցուն գործունէութիւններուն, շեշտելով թէ հայ գաղութի կորուստը մեծ է եւ ինք այն անձերէն է որոնց տեղը թափուր կը մնայ:

Վարուժան Պօղաճեանի տարիներու յոգնած մարմինը, գնաց հանգչելու Ս. Փիէր գերեզմանատան մէջ:

Յուղարկաւորութեան ընթացքին յուշերս գացին այն օրերուն ուր՝ ամէն անգամ կ՚այցելէի իր խանութը սա կամ նա ձեռնարկին համար օժանդակութիւն խնդրելու: Վարուժան Պօղաճեան, Պոլսէն վերջ Մարսէյլի մէջ հանդիպած այն հազուագիւտ անձերէս մէկն էր որ, առանց խտրութեան կուտար իր նուէրը միութիւններու, եկեղեցիներու, միշտ խնդումերես գնահատելով մեր ազգօգուտ աշխատանքը: Չեմ յիշեր իր խանութէն ձեռքս պարապ դուրս ելլես կամ ինչպէս կը պատահի երբեմն -վռնտուիլս-: Բայց ներողութիւն ... ճիշդ է թէ ձեռքս պարապ դուրս կ՚ելլէի որովհետեւ ինք կ՚ըսէր, -դուն յոգնած ես, հաւանաբար ուրիշ տեղեր ալ պիտի երթաս, ես պէտք եղածը վաղը կը ղրկեմ-:

Երանի անոնց որ առիթը ունեցան զինք մօտէն ճանչնալու: Մաղթենք որ Վարուժան Պօղաճեան իբր ժառանգ, թողած ըլլայ մեր ազգին բարենախանձ հոգի մը:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Լրատու — արուեստ

ԱՏՈՄ ԵՂՈՅԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Շատերու համար հայկական շարժանկարի վերջին փառատօնին ներկայացուած իր գործերով ծանօթ ու սիրուած արուեստագէտ մը դարձաւ գանատահայ բեմադիր Ա. Եղոյեան: Պէտք է խոստովանիլ որ ուշացած հետաքրքրութիւն մըն էր ան, համեմատած միջազգային արժեւորումին որ արդէն շարժանկարի աշխարհին մէջ որոշ տեղ ու արժէք կուտայ հայազգի արուեստագէտին: Այս իրողութեան մէկ ապացոյցն է անոր գործերուն մէկ յետնահայեացքը որ տեղի կ՚ունենայ Նոյեմբեր 17 - Դեկտեմբեր 31, Փարիզի Ժէօ տը Փօմ Ազգ. ցուցասրահին մէջ: Այս յետնահայեացքին եւ «Տի-Վուառ» հրատարակչութեան Շարժարուեստի հաւաքածոյին շարժարուեստագէտներու մենագրութիւններու շարքէն լոյս տեսած «Ատոմ Եղոյեան» հատորին առիթով Գանատայի դեսպանատան մշակութային բաժնին մէջ քոքթէյլ մը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 15-ի երեկոյեան ուր ներկայ եղաւ Ա. Եղոյեան, կնոջը Արսինէ Խանճեանի հետ որ գլխաւոր դերասանուհին է իր ժապաւէններուն:

Դեսպանատան մշակութային կցորդը, «Տի-Վուառ» հրատարակչութեան եւ նաեւ «Ժէօ տը Փօմ»ի ներկայացուցիչները ողջոյնի խօսք արտասանեցին երիտասարդ արուեստագէտներուն, շեշտելով անոնց ներկայութեան առթած ուրախութիւնը:

Յիշեալ յետնահայեացքը կը մէկտեղէ հինգ երկարաժամ եւ հինգ կարճ ժապաւէններ: Ցուցադրութիւնները տեղի կ՚ունենան բացի Երկուշաբթիէ ամէն օր ըստ ժամանակացոյցի:

Ա. Եղոյեան ծնած է 1960-ին Գահիրէ, փոքր տարիքէն փոխադրուած է Գանատա ուր կ՚ապրի ներկայիս:

Օրուան հարցեր

Ս.Օ.Ս. ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ

Իտալական «Էսփրէսօ» շաբաթաթերթը մեկնելով Ֆրանսական երկու թերթերու մէջ տեղ գտած ծանուցումէ մը, կը խօսի Ֆրանսայի մէջ Ս.Օ.Ս.-ներու առատութեան մասին: Անոնց որպէս նորագոյնը կը ներկայացնէ Ս.Օ.Ս. փիլիսոփայութիւնը որ մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելէ. ծանուցումով տրուած հեռաձայնի թիւը միշտ գրաւուած կ՚ըլլայ ու մեծ է դիմումներու թիւը: Ձեռնարկին տէրն է 46 տարեկան Մառք Սօթէ. Նիցչէի մասին թէզով մը ան տէր է տոքթորայի աստիճանի մը ու կը դասախօսէ համալսարանին մէջ: Կուգայ 68-ի սերունդէն: Անոր կարծիքով, արդի երիտասարդութիւնը օրէ օր աւելի պահանջքը կը զգայ մտածելու եւ ապրելու տուեալներ ունենալու: Ի՞նչու կարելի չըլլայ Ի. դարու Փարիզին մէջ կրկնել այն ինչ որ Ք. ա. Ե. դարուն կ՚ընէին Աթէնքի մէջ. այսինքն՝ հարցերը վիճարկումի նիւթ կ՚ըլլային փիլիսոփայի մը հետ: Այս զուգահեռին ուղղութեամբ տոքթոր Սօթէ հիմնած է Ս.Օ.Ս. փիլիսոփայութիւնը: Սպասարկութիւնը ամէն օր դէմ յանդիման կը դնէ «կեանքը շարունակելու համար ի՞նչ պատճառ ունիմ, ցոյց տուէք ինծի որ կ՚արժէ շարունակել, եթէ ոչ անձնասպան կ՚ըլլամ»ի նման դիմումներու, տարիներու վէճերէ, կռիւներէ ետք ամուսնալուծումի սեմին հասած զոյգերու խնդիրներուն, կամ գիտական նիւթերու լրագրողներու որոնք մեկնելով կենսաբանական նոր գիւտերէն, կ՚ուզեն նոր բարոյական մը հիմնելու ձեռնարկել: Սօթէի յաճախորդները երբ բոլորովին յիմարներ չեն, վերջին ծայր անձկութեան մատնուած անձեր են:

Անոնց ամէն մէկուն համար Ս.Օ.Ս. փիլիսոփայութեան հիմնադիրը պէտք է վիճարկումի յարմարագոյն նիւթ մը գտնէ. յաճախ Տէքարթէն, Պղատոնէն կամ Սոկրատէն էջի մը ընթերցումը կ՚առաջարկէ, շեշտելու համար տրամաբանութեան առաւելութիւնները: «Հոն ուր հոգեբանական կառոյց մը կրակին վրայ իւղ կը լեցնէ, ես կը ջանամ հրդեհը մարել, դիմելով կը մտածեմ, ուրեմն կամ «տաբագին» կը բացատրէ տոքթոր Սօթէ: Ան վերջին ծայր գոհ է իր գործունէութենէն ու ձեռք ձգած արդիւնքէն, հակառակ Ֆրանսայի մէջ ծաւալած իմաստասիրական նոր շարժումներուն որոնք մեծ վնաս կը պատճառեն ծանրանալով ճակատագրականութեան եւ կրօնականութեան վրայ: Պեռնար Հանրի Լեւին ու Կլիւքսմանին կը հակադրէ Սոկրատ. կազմակերպուած է արդէն երկրորդ «փիլիսոփայական ուղեւորութիւն»ը դէպի Յունաստան, «Սոկրատին հետքերուն ուղղութեամբ»:

Ձեռնարկին կեդրոնատեղին կը գտնուի Մարէի մէջ, առանց վերեւակի շէնքի մը վեցերորդ յարկը: Այցելուին 300 Ֆր. է. շատ աւելի նուազ, քան՝ որեւէ Ս.Օ.Ս. կղպանք մը:

ՔԱՂՀԱՆ

Հանգստեան տուներու տրուած այցելութիւններ

Նոյեմբեր 6-ին, Հայաստանի գործավար Պր. Վահան Տէր-Ղեւոնդեան ընկերակցութեամբ՝ պատ. Ռընէ Լեւոնեանի, այցելութիւն մը տուաւ Մոնմորանսիի Հանգստեան տան: Զիրենք դիմաւորեցին Նախագահ Ռաուլ Գազանճեան, ընդհ. տնօրէն Ժագ Գալճեան եւ վարչականներ: Նախագահ Ռ. Գազանճեանի ողջոյնի խօսքէն ետք Պր. Վահան Տէր-Ղեւոնդեան երկար շրջագայութիւն մը կատարեց հաստատութեան մէջ, այդ առիթով խօսակցութիւն ունենալով բնակիչներու հետ որոնցմէ 96-ամեայ մը իրեն պատմեց իր ոդիսականը:

Հրաժեշտ առնելէ առաջ, Հայաստանի գործավարը արտայայտեց իր տպաւորութիւնները, քաջալերական խօսք արտասանեց ու ըսաւ թէ գոհունակութիւն զգացած է տեղեկանալով որ գաղութային ընկերային գործունէութեան մը շրջածիրին մէջ Հայաստանեայց եկեղեցին, Կապոյտ Խաչը, Հ.Բ.Ը.Մ.-ը եւ Աղքատախնամ ընկերակցութիւնը ստեղծած էին համագործակցական կոմիտէ մը որ արդէն դրական գործունէութիւն ցոյց կուտար: Հաստատութենէն բաժնուելէ առաջ Պր. Վահան Տէր-Ղեւոնդեան խոստացաւ այցելել Աղքատախնամի այլ հաստատութիւնները եւս:

Յաջորդ շաբաթ օր Նոյեմբեր 13-ին, Վալ տ՚Ուազի երեսփոխան Պր. Փորշէ եւ իր կինը այցելութիւն մը տուին Կոնէսի Հանգստեան տունը ուր եւս զիրենք դիմաւորեցին Աղքատախնամի վարչութեան նախագահն ու հաստատութեան տնօրէնը՝ Պր. Ֆէսճեան:

Պատասխանելով Ռ. Գազանճեանի շնորհակալութեան խօսքին, Պր. Փորշէ յայտնեց թէ ինքը յատկապէս կը հետաքրքրէր որեւէ բան որ կ՚առնչուէր հայ գաղութին որ օրինակելի էր անթերի համարկումի մը ու իր մշակոյթին ու աւանդութիւնները պահպանելու ներդաշնակութեամբ: Երեսփոխանն ու իր կինը ապա շրջեցան հաստատութեան բաժինները, գոհունակութիւն յայտնելով Հանգստեան տան տրուած այցելութեան եւ Աղքատախնամի վարիչներուն հետ ծանօթութեան համար:

Ք.

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ՆԵՐԳԱՂԹ ԴԷՊԻ ԿԻԼԻԿԻԱ

Դպրոցը միանգամայն կը ծառայէր իբրեւ եկեղեցի, կիրակնօրեայ իր պաշտամունքներով եւ եկեղեցականին ապագայի վերաբերեալ յուսալից յորդորները հոգեպէս կը մխիթարէին ժողովուրդը, որ ամբողջ հինգ տարիներ զրկուած էր սուրբ պաշտամունքէն:

Կացութիւնը հազիւ թէ ամիս մըն է հանդարտ էր, ահա սկսաւ Թուրք չէթէական յեղաշրջումը. մերթ ընդ մերթ Իսկէնտէրունի ճամբաները ֆրանսական զինուորական կառքերու վրայ յարձակելով կը սպաննէին ու կը կողոպտէին զինուորները, գրեթէ Ֆրանսացիներու անտարբերութեան մէջ:

Ընդհուպ վրայ հասաւ Մառաշի տխուր դէպքը՝ Ֆրանսացիներու նահանջը, Հայերու դժնդակ վիճակը եւ 16.000 Հայերու ջարդը, որոնց մէկ մասը Մառաշ սրախողխողուեցաւ եւ միւս մասն ալ Պէլ-Փունար սառնաշունչ ձիւնով ծածկուած, անշնչացաւ:

Մառաշը անցնելով, շրջանի հայաբնակ խեղճ գիւղերու՝ Քէշիֆլիի, Տէրէ-գիւղի, Տէօնկէլէի եւայլն չարաչար յօշոտումի եւ խողխողումի բօթերը կը հասնէին:

Այս դէպքէն քաջալերուած, ամբողջ Թրքութիւնը սկսած էր լեռ բարձրանալ ու սպաննել ձեռք անցուցած Հայը կամ քրիստոնեան. աւելի ալ յառաջ երթալով, 1920 Մարտ 3-ին արիւնարբու Թուրքերը Մառաշէն, Անտըբընէն կազմակերպուած թարմ ուժերով պաշարեցին Խառնըն (Հարունիյէ). լեռնաբնակ քաջարի ժողովուրդը մինչեւ Մարտ 29 անհեղ կռուիններ մղելէ վերջ, ի տես Ֆրանսացիներու ալ անզօրութեան, լքեց Խառնըի, Լափաճըի եւ Պաղչայի իր գիւղերը. մէկ մասը Ատանա, ուրիշ մաս մըն ալ Տէօրթ-Եօլ հասաւ. իսկ Պէյլիցիները Ամանոս հասան, ուր մնացին մինչեւ Յուլիս, իրենց անառիկ դիրքը պաշտպանելով: Բաւական յաղթանակներէ վերջ ակամայ քաշուեցան Տէօրթ-Եօլ:

Այսուհետեւ Հայ ու Թուրք սկսած էին ամէն առիթով զիրար սպաննել. Տէօրթ-Եօլ բնակող քանի մը տուն Թուրքեր ալ փոխադրուեցան Երզին: Անելութիւնը օր ըստ օրէ կը բորբոքէր երկուստեք: Միաժամանակ գրեթէ Տէօրթ-Եօլն ալ պաշարուած էր, քանզի Ղարահասան, Տանապօրուխ եւ Փափանըն-օղլու չէթէապետները իրենց խումբերով Տէօրթ-Եօլի շուրջ պատնէշներ դրած էին ու հրացանաձգութիւններն ալ անպակաս ըլլալով կը խանգարէին ժողովուրդին հանգիստը: Անշուշտ Հայերն ալ ունէին քաղքին շուրջ իրենց պաշտպան պահակախումբերը, որոնք կրկնապէս կը հակադարձէին Թուրքերուն:

Իսկ Ֆրանսացիները անտարբեր դիրք մը բռնած, միայն զօրանոցին շուրջ խրամատներ փորած ու ցանցաթելերով ամրացուցած էին: Այս միջոցին, Խօզէրլիի բնակիչները Տէօրթ-Եօլ փոխադրուած ըլլալով, միայն երիտասարդութիւնը զէնք ի ձեռին ցայգ եւ ցերեկ կը պաշտպանէր գիւղը, մերթ ընդ մերթ ՊՊ. Խաչիկ Փէլթէքեանի եւ Փանոս Լէփէճեանի հետ մենք եւս երթալով կը քաջալերէինք զիրենք ու կը յորդորէինք միշտ արթնութեամբ հսկել:

Այս վիճակը տեւեց գրեթէ ամիս մը աւելի եւ յանկարծ օր մը քաղքը Հայու մը Թուրքերու գնդակներով սպանութենէն ետք կարծես ժողովուրդը այլեւս չկրցաւ զսպել իր անհամբերութիւնը եւ անմիջապէս կազմակերպուելով հակայարձակումի ծրագիր մը պատրաստուեցաւ. Տէօրթ-Եօլ հասնելուս առաջին տարին, քաղաքական անապահով վիճակը տեսնելով առ ի խոհեմութիւն զէնք մը ապահոված էի քանի մը հարիւր փամփուշտներով: Առանց զէնքի գրեթէ դուրս չէի ելլեր գիւղէն. ճիշդ գազանի նկարագրի համապատկերն է Թուրքինը: Քանիցս փորձուածը կրկին փորձել յիմարութիւն է կ՚ըսէ առածը:

Վերջապէս պահը հասած էր: Քաջարի 50-ական երիտասարդներով, երկու կողմերէն, երկու տարբեր յարձակումներ գործուեցան Ղարահասանի խումբին բունկալ Թուրքերու տուներուն վրայ: Պէտք է ըսել, թէ առանց լուրջ դիմադրութեան, հազիւ փախուստի ճամբան գտան Թուրքերը: Մենք յառաջացանք եւ նոյն օրը կրակի տրուեցան Օճագլըի եւ Զայլըի հազարաւոր Թուրքերու տուներ: Ժամը 8-ին էր յարձակումը եւ 10 ժամ տեւողութեամբ շարունակուեցաւ: Թուրքերը 50-ի չափ զոհ տալով փախան ու ապաստանեցան Կիրիթլի եւ Գուզուլուճա գիւղերը: Օրը տարաժամեցաւ, մենք բաւական յոգնած, սահմանագլխուն պահակներ կարգելով վերադարձանք Տէօրթ-Եօլ հանգստանալու:

Յաջորդ օրը արշալոյսին արշաւակի պաշարեցինք Կիրիթլի գիւղը: Մէկ ժամ ընդհարումէ ետք, Թուրքերը կրկին փախան ու գիւղը կրակի տրուեցաւ:

Կարգը եկած էր Գուզուլուճայի, որ մէկ ժամ հեռու էր Տէօրթ-Եօլէն, սակայն այս վերջինը անառիկ դիրք մը ունէր, մանաւանդ որ Թուրք երեք գիւղերու ուժերը հոն կեդրոնացած էին: Երկու ժամուան հանդիպումէ մը ետք, սկսանք երկու թեւերով քալել նախապատրաստ ուղղութեամբ, կրակ բանալով դէպի Գուզուլուճա: Նախորդ օրուան յաղթանակէն քաջալերուած՝ հայ տղաքը անվախ ու համարձակ կը խոյանային դէպի յառաջ, ազգային վառ զգացումով մը: Թուրքերը համոզուած թէ պիտի չկարենան երկար դիմանալ Հայերու հրացայտ զէնքերուն դիմաց, հազիւ երկու ժամ դիմադրելէ ետք, հսկայ խուճապի մը ենթարկուած, իրենց տուներէն առանց որեւէ բան կարենալ վերցնելու, թողուցին Գուզուլուճան ու փախուստի ճամբան բռնեցին դէպի Երզին:

(Շար. 11)

AIDER LE SPORT EN ARMENIE

Le Ministère des Sports arménien, recherche pour l'aider à développer le niveau de ses différentes activités

DES SPONSORS PASSIONNES

d'athlétisme, de foot-ball, de tennis, etc... etc...

ou des parrainages sportifs dans les villes d'Erevan, Gumri, Sevan, Kapan, Meghri etc...

Si vous êtes de ceux qui désirent voir briller le drapeau arménien dans les compétitions internationales, contactez :

M. Alexandre MANOUKIAN, Délégué en France pour le Ministère des Sports d'Arménie — Tél. : 78 49 08 62 (Décines).

LOTO

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝ վիճակախաղ մը ((լօթօ) Մշակոյթի Տան մէջ

12 - 14, rue Saint-Bazile — Marseille 1er

Նոյեմբեր 28, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին :

Ձրի առարկաներ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Մատաղի եւ Անւանակոչութեան տօնի առիթով ստացուած են հետեւեալ նուէրները. -

Տիկնանց Պայծառութեան Մարմին 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Տէրտէրեան, Պ. Յակոբ Պալեան, Պ. Յակոբ Զիլեան, Սօնիա Զիլեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան, Տէր եւ Տիկին Բազումեան, Տէր եւ Տիկին Յ. Պաժան, Վ. եւ Ժ. Տուրիքեան, Մ. Մարթայեան, Ա. Ալեքսանեան, Զ. Ասլանեան, Տոքթ. Վ. Կարապետեան, Ժան Փափազեան, Տիկին Գոհարեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Ճանճիկեան, Պ. Գալուստ Բարեկամեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Թորիկեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Մուրատեան, Օր. Ա. Դաբբինեան, Օր. Փ. Տուրիկեան, Ոմն 500-ական Ֆր., Օր. Ալեանաքեան, Անոյշ Քիրէմիթճեան, Պողոքլու ընտանիք, Մ. Օլւէր, Տէր եւ Տիկին Ժ. Արզումանեան, Ա. Պօղոսեան 400-ական Ֆր., Պ. Պօղոս Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Զաքըրեան, Էլիզ Քոչեան, Տէր եւ Տիկին Աւետեան, Գ. Եափուճեան, Ոմն 300-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ղազարոսեան, Տէր եւ Տիկին Քարաճեան, Տէր եւ Տիկին Ս. Տամլամեան 250-ական Ֆր., Սոֆի Ըմրատեան, Ս. Ղազարոսեան, Մ. Ինքնաթեւոսեան, Է. Քափֆեան, Մ. Քոլոյեան, Կ. եւ Ս. Գըվրքեան, Ս. Սահակեան, Տէր եւ Տիկին Քարամանուկեան, Շնորհիկ Օլւէր, Մարի Էսէնճէ, Մ. Ասլանեան, Վարդենի Մաթէոսեան, Տէր եւ Տիկին Պարգեւեան, Տէր եւ Տիկին Հայէպլեան, Տէր եւ Տիկին Լ. Յովհաննէսեան, Վարդուկեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Գ. Յովսէփեան, Յ. Տէր-Նիկողոսեան, Հ. Քիրէմիթճեան, Կ. Խաչատուրեան, Ա. Էրպիլ, Քիւչիւքօղլու ընտանիք, Ա. Շահինեան, Շաքէ Գալայճեան, Շ. Տէրվիշեան, Պալ ընտանիք, Թաւուքճեան ընտանիք, Թաշճեան ընտանիք, Պէլեան ընտանիք, Քէսթանեան ընտանիք, Քէշքէքեան ընտանիք, Թոփլայճի ընտանիք, Տիկին Քէյմէթ, Մ. Քէհեայեան, Ա. Խոտիկեան, Ոմն, Տէր եւ Տիկին Ֆէրմանեան, Տէր եւ Տիկին Շ. Ղուկասեան, Պ. Ֆ. Մէթէլէեան 200-ական Ֆր., Էլիզապէթ Աւաղեան, Լուիզ Ղուկասեան, Տէր եւ Տիկին Ա. Ալթունեան, Օր. Լ. Ալթունեան 150-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յ. Ապաճեան, Պ. Ա. Սերովբեան, Տէր եւ Տիկին Անաչայ, Տիկին Սէմէրճեան, Ա. Տարվիշեան, Սիրանոյշ Պաղտասարեան 100-ական Ֆր., Տիկին Ա. Խերոյեան, 8 Ոմն 50-ական Ֆր. :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Chêne

a besoin de vous pour sa braderie

18 - 19 DECEMBRE

«ՇԷՆ»ը

ձեզի կը դիմէ իր վաճառքին համար

«ՇԷՆ»ԻՆ ՆՈՒԻՐԵՑԷՔ ԱՐԺԷՔԱՒՈՐ ԻՐԵՐ, ՀԻՆ ԹԷ ՆՈՐ, ԴԻՇՕՐ, ԳԻՐՔ, ԳՈՐԳ ԳԻՀԱՐԵՂԷՆ ԵՒԼՆ. ԵՒԼՆ.

Aidez CHENE en offrant vos objets de valeur, neufs ou anciens : bibelots, livres, objets d'art, tapis, artisanat, bijouterie, marqueterie, petits meubles, jouets, disques, maroquinerie etc...

Pour tous renseignements téléphoner au :

— (1) 44 19 82 44 de 9h à 15h sauf mercredi et samedi

— (1) 47 50 40 47 après 19h.

COMMUNIQUÉ

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
77, rue La Fayette — 75009 PARIS
Tél: 48 78 02 99 / Fax: 42 80 61 45

Les trois maisons du troisième âge entièrement rénovées, restructurées et ayant l'agrément de la cure médicale peuvent accueillir des pensionnaires soit en hote payant, soit pris en charge par l'Aide Sociale.

Pour tous renseignements, prière de contacter les directions des établissements.

MONTMORENCY : Melle YAVER
44-50, Ave. Charles de Gaulle
Tél: 39 83 20 67
Fax: 34 28 37 17

GONESSE : M. FESDJIAN
7, rue de l'Eglantier
Tél: 39 85 24 24
Fax: 34 53 95 23

ST-RAPHAEL : Mme GARABEDIAN
107, Ave. du Marechal Lyautey
Tél: 94 95 00 30
Fax: 94 95 71 43

MCA-Villeurbanne

A la M.C.A. de Villeurbanne, il est désormais possible de suivre, de façon permanente :

—des cours d'arménien (niveau débutants);

— des cours de gym / modern jazz

— des cours de danse arménienne et bientôt peut-être des cours de théâtre.

Pour tous renseignements ou inscriptions n'hésitez pas à nous téléphoner : au 78. 93. 57. 43 ou passer à la M.C.A V.

Permanence du mardi au samedi :
10h - 12h — 14h - 19h.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղին վիճակահանութեան խաղը «Loto» տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կիրակի Դեկտեմբեր 5-ին, ժամը՝ 3-ին :

ՍԷՆ-ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒԹԻՒՆ

Սէն -- Ժերոմի եւ Շրջակայից Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդը համաձայն իր նոր Կանոնագրի տրամադրութիւններուն, կը տեղեկացնէ իր ծուխի ծագումով հայ բնակչութեան որ կը պատկանի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ, թէ առանց սեռի խտրութեան կրնայ անդամակցիլ եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան.

Պայման է լրացուցած ըլլալ 18 տարեկանը եւ բնակութիւն հաստատած ըլլալ եկեղեցւոյ աշխարհագրական սահմաններուն մէջ, այսինքն 13-րդ եւ 14-րդ թաղամասերը, ինչպէս նաեւ Ալլօ եւ Փլան տը Քիւք:

Անդամակցութեան ցանկերը բաց են Հոկտեմբեր 1-էն Դեկտեմբեր 31:

Եկեղեցւոյ քարտուղարութիւնը թեկնածութիւնները կ'ընդունի ամէն Կիրակի առաւօտները ժամը 9 -- 12:

Թեկնածուները պարտին ներկայանալ իրենց ինքնութեան թուղթով եւ բնակութիւնը հաստատող փաստաթուղթով մը:

Տարեկան անդամավճարն է 50 Ֆր.:

Կը յուսանք որ մերազն ժողովուրդը պիտի գիտակցի իր ազգային պարտականութեան եւ ցոյց պիտի տայ համապատասխան հետաքրքրութիւն:

Յ. Գ. Միայն արձանագրուած անդամները պիտի մասնակցին եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդի ընտրութիւններուն որոնք տեղի պիտի ունենան 1994-ի սկիզբը:

ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՍԷՆ -- ԺԵՐՈՄԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ
Ս. ՍԱՀԱԿ -- Ս. ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

U. G. A. B.

MANIFESTATIONS ARTISTIQUES A L'U.G.A.B.

L'Association Sourp Khatch Tebrevank et le Comité de Paris de l'U.G.A.B.
organisent

L'EXPOSITION DES ŒUVRES DE TROIS PEINTRES ARMENIENS D'ISTANBUL

Artin Demirci
(peintures)

Hamparsum Demircioglu
(peintures)

Ohannes Saskal
(caricatures)

•

LE CONCERT DU PIANISTE

Sayat Zaman
(Bach, Chopin, Antriasian...)

le Vendredi 26 Novembre
à 20h30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17[e]

Le vernissage de l'exposition aura lieu le même jour à 18h30

L'exposition pourra être visitée jusqu'au 23 Décembre du lundi au vendredi de 18h à 20h

— Entrée libre —

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն -- Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ վիճակախաղ (լօթօ) Թաղիս Ս. Սահակ -- Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, հետեւեալ օրերը. --

Դեկտ. 11-ին, Շաբաթ գիշեր, ժամը 8.30-ին :

Դեկտ. 19-ին, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին :

❦

Յունուար 8
Շաբաթ գիշեր, ժամը 21-ին
Հայկական Ծնունդի Տօնակատարութիւն
Մանրամասնութիւններ յետագային :

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Du 29 Octobre au 30 Novembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

Soutenez votre Ecole

ET PROFITEZ DE CETTE OFFRE EXCEPTIONNELLE

en commandant dès maintenant vos cartes de vœux écrites en arménien !

69 FRS seulement

les 10 cartes couleurs avec enveloppes assorties.

Bulletin de commande à adresser :
ECOLE TEBROTZASSERE
1, Boulevard du Nord,
93340 LE RAINCY

Je passe commande de paquets de 10 cartes.

Nom:.................. Prénom:.........

Adresse :

Code postal:....... Ville:...............

Ci-joint mon chèque à l'ordre de l'ADAAET, Association des Dames Arméniennes et Amies des Ecoles Tebrotzassère.

Signature

CHAVILLE

L'Eglise arménienne Saint-Grégoire l'Illuminateur de Chaville, dans le souci du renforcement et du développement de ses activités, vous invite à rejoindre son chœur mixte, dirigé par *Mme Astrig DEDEYAN*, cantatrice, professeur de chant et diplômée du Conservatoire National d'Erevan, qui en assurera la préparation vocale. Elle sera assistée du *R. P. Haroutioun TACHDJIAN*, le jeune prêtre de la paroisse, qui expliquera l'origine des «Charagans» et commentera les textes.

Pour tout renseignement, appeler le 47. 50. 46. 93 Mme Dedeyan ou le R. P. Tachdjian 47. 09. 23. 18.

Cet appel reste valable toute l'année.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Սիփան -- Կոմիտաս երգչախումբի 70-ամեակի համերգները, մասնակցութեամբ հայ եւ օտար լաւագոյն երգիչներու եւ նուագախումբի :

Այս առթիւ ղեկավար
ԿԱՐԳԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆ-ի
երաժշտական նոր ստեղծագործութիւնը՝
«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹԻ ԾՆՈՒՆԴԸ»
կը մեկնաբանուի՝

Մարտ 18, 1994, ժամը 20.30-ին՝
Grand Amphithéâtre de la Sorbonne
եւ
Մարտ 25, 1994, ժամը 20.30-ին՝
Palais des Arts et des Congrès d'Issy-les-Moulineaux

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24
MERCREDI
24 NOVEMBRE
1993

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69-ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.200

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.200

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ ԻՐ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՊԱՏՐԻԱՐՔՆ ՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐ ՇԱՐԺՄԱՆ ԱՆՑԱԾ ԵՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵՆԷՆ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋՈՒԻ ՋՆՋԵԼ ԻՐ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Նոյեմբեր 13 / 14 եւ 16-ի մեր թիւերով լայնօրէն արձագանգած էինք Պոլսոյ մեր գաղութին արդար խուճապին, երբեւ հետեւանք Կրթական Նախարարութեան մէկ որոշման որ կը ջնջէր հայկական դպրոցներու մէջ հայերէնով դասաւանդութիւնները, բացի՝ հայերէն լեզուէ։

«Մարմարա» նոր տեղեկութիւններ կը հաղորդէ այս առընչութեամբ, Նոյեմբեր 22-ի իր թիւով. -

Մեր Համայնքի կրթական հարցերով պատասխանատու շրջանակները անցեալ շաբաթ անցուցին խորհրդակցութիւններով։ Անոնք մանրամասնօրէն քննարկութեան ենթարկեցին փոքրամասնութեանց յատուկ օրէնքներն ու որոշմնագիրները։ Անոնք Կրթական Գործոց Նախարարութեան կողմէ Թրքահայ նախակրթարաններուն ուղղեալ որոշմնագիրը անյապաղ բարեփոխութեան ենթարկելու առաջադրութեամբ, այս առաւօտուընէ սկսեալ, պիտի դիմում կատարեն պատկան իշխանութիւններու մօտ։

Արս առթիւ Պատրիարք Հայրն ալ Պոլսոյ կուսակալ Հայրի Քոզաքչըօղլուի մօտ դիմում կատարեց, ժամադրութիւն մը խնդրելու համար։ Պատրիարքը պիտի խնդրէ յարգելի կուսակալին միջնորդութիւնը՝ նոյն կրթական հարցի կապակցութեամբ կապ հաստատելու պետական աստիճանին հետ։

ԽՆԱՄԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ

Միւս կողմէ, բոլոր այն հաստատութիւններու խնամակալութիւններն ու Թաղային Խորհուրդները, որոնք իրենց կողքին գործօն վարժարան ունին, անջատաբար գրաւոր դիմումներ կատարեցին Կրթական Նախարարութեան մօտ, պահանջելով, որ նկատի առնուին Լօզանի դաշնագրին մէջ փոքրամասնութիւններուն տրուած իրաւասութիւնները եւ վերատեսութեան ենթարկեն 1993 Սեպտեմբեր 23 թուակիր իրենց որոշմնագիրը։ Անոնք այս աղերսագիր - դիմումնագրին մէջ մատնանշեցին Լօզանի դաշնագրին 37, 40 եւ 41-րդ յօդուածները, փոքրամասնութիւններու կրթական ծրագրի կապակցութեամբ։

Մենք եւս նկատի առնելով Լօզանի Դաշնագրի փոքրամասնութիւններու ուղղեալ կարգ մը յօդուածներուն կարեւորութիւնը, մեր ընթերցողներու նկատառութեան կը յանձնենք այդ յօդուածներու 37 - 40 - 41 տրամադրութիւնները.

ՅՕԴՈՒԱԾ 37 . - Թուրքիոյ կառավարութիւնը, 38-րդ յօդուածէն մինչեւ 40-րդ յօդուածին մէջ պարփակեալ որոշումները որպէս հիմնական օրէնքներ նկատի առնելով, կ'ընդունի, որ ո՛չ մէկ օրէնք, ո՛չ մէկ կանոնագիր եւ ո՛չ մէկ պաշտօնական գործողութիւն այս որոշումներուն հակառակ կամ հակասական պիտի ըլլայ եւ ո՛չ մէկ պաշտօնական գործողութիւն խնդրոյ առարկայ որոշումներէն գերիվեր պիտի համարուի։

ՅՕԴՈՒԱԾ 40. - Ոչ - մահմետական փոքրամասնութիւններու պատկանող Թրքահպատակներ թէ՛ իրաւական տեսակէտէ եւ թէ գործադրութեան մարզի մէջ, այլ Թրքահպատակներու կարգին, պիտի օգտուին միեւնոյն գործողութիւններէն եւ միեւնոյն ապահովութիւններէն։ Յատկապէս իրենց ծախսերը իրենք վճարելու պայմանով, ամէն տեսակ բարենպատակ հաստատութիւններ, կրօնական եւ ընկերային հաստատութիւններ, ամէն տեսակ վարժարաններ եւ նմանօրինակ ուսուցման եւ դաստիարակութեան հաստատութիւններ հիմնելու, վարելու եւ հակակշռելու եւ այս հաստատութիւններու մէջ իրենց լեզուն ազատօրէն գործածելու եւ կրօնական արարողութիւններ ազատօրէն կատարելու նիւթերուն շուրջ հաւասար իրաւունքներ պիտի ունենան։

ՅՕԴՈՒԱԾ 41. - Ընդհանուր ուսուցման նիւթին շուրջ, Թուրք կառավարութիւնը ոչ - մահմետական հպատակներու կողմէ կարեւոր համեմատութեամբ բնակուած քաղաքներու եւ գիւղաքաղաքներու մէջ եւ Թրքահպատակ տղոց նախակրթարաններուն մէջ իրենց մայրենի լեզուով ուսուցման կարելիութիւնը ապահովելու տեսակէտէ, յարմարագոյն դիւրութիւնները պիտի ընծայէ։ Այս որոշումը արգելք պիտի ըլլայ, որ Թուրք կառավարութիւնը խնդրոյ առարկայ վարժարաններու մէջ Թրքերէն լեզուի ուսուցումը պարտաւորիչ դարձնէ։

Խնամակալութիւններու եւ Թաղային Խորհուրդներու կողմէ Կրթական Նախարարութեան ուղղեալ աղերսագրին մէջ կը նշուի, թէ այս որոշումները 1923 Օգոստոս 23, եւ 340 համար օրէնքով ի զօրու դարձած է մեր վարժարաններուն մէջ։ Աղերսագրին մէջ կը նշուի, թէ մինչեւ այսօր Կրթական Նախարարութեան կողմէ այս որոշմնագրին հակասող որեւէ օրէնք եւ շրջաբերական չէ ներկայացուած փոքրամասնական վարժարաններուն։

Աղերսագրին մէջ կը նշուի նաեւ, թէ Կրթական Նախարարութեան այս որոշումը վարժարանի վարիչներուն, մատակարարներուն, ծնողքներուն, աշակերտներուն եւ մեր ամբողջ համայնքին մօտ խոր յուզում պատճառած է, Կը խնդրուի, որ կրկին վերատեսութեան ենթարկուի այս որոշմնագիրը եւ պատշաճը տնօրինուի։ Աղերսագիրները ստորագրուած են վարժարաններու հիմնադիրներուն եւ խնամակալութիւններու կամ Թաղային Խորհուրդներու ատենապետներուն եւ փոխ - ատենապետներուն կողմէ։

Այս աղերսագրերէն մէկ մէկ օրինակ ղրկուած են բացի Կրթական Գործոց Նախարարութենէն, Հանրապետութեան Նախագահին, Ազգային Մեծ Ժողովի Նախագահութեան, Վարչապետութեան եւ Արտաքին Գործոց Նախարարութեան։

Պոլսահայ վարժարաններու տնօրէնութիւնները առանձին առանձին դիմումներ յղել սկսան Կրթական Գործոց Նախարարութեան։ Անոնք խնդրանք կը ներկայացնէին, որ վերատեսութեան ենթարկուի 1993 Սեպտեմբեր 23 թուակիր որոշմնագիրը եւ ըստ նախընթացի, թոյլ տրուի, որ Թրքերէն լեզուի եւ Թուրք Մշակոյթի (Պատմութիւն, Քաղաքացիական Գիտութիւններ, Աշխարհագրութիւն, Ընկերաբանութիւն) դասերէն զատ, միւս դասերը հայերէն լեզուով դասաւանդուին։

ՀԱՆՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ԱՄԵՆԱԼՈՒՐՋ ՀԱՐՑԸ

Պատրիարքարանի եւ համայնական հաստատութիւններու շրջանակները դիտել կուտան, որ հայ վարժարաններէն ներս հայերէն լեզուի գործածութիւնը կրճատելու փորձը ամենալուրջ հարցերէն մէկն է, որուն դէմ յանդիման կը գտնուի Թրքահայութիւնը։ Այս առթիւ կը նշմարուի որոշ վճռակամութիւն մը, հարցը մինչեւ վերջ հետապնդելու ուղղութեամբ։

Ո՞Վ ԿՐԱԿԵՑ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԿՈԶԻՐԵՒ ԽԻՍՏ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ ԿԸ ԴՆԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

«ԴՐԱՄ»Ը ՀՐԱՊԱՐԱԿ ՀԱՆՈՒԵՑԱՒ

Մոսկուա շատ մեծ աղմուկ կը հանէ այն միջադէպին առթիւ որ պատահած էր Շաբաթ օր (Նոյեմբեր 20) երբ Կազիմիրովի գլխաւորած ռուսական պատուիրակութիւնը վեց օր Բաքու անցընելէ ետք, Հայաստանի ճամբան բռնած էր։ Երեւանի իշխանութիւնները համաձայնութեան եկած էին, աւելի ճիշդ պայմանաւորուած էին Ռուսերուն հետ որ Վլատիմիր Կազիմիրովի (Ելցինի յատուկ դեսպան եւ ՍԷ - ԷՍ - ՍԷ - Ըի ռուս պատուիրակ) գլխաւորած պատուիրակութեան կառքերը Հայաստան մտնեն Ղազախ - Իջեւան ուղեգիծով որ ապահով է։ Ճշտուած էր որ այլ ճամբաներ վտանգաւոր են։ Հակառակ այս համաձայնութեան եւ նախազգուշական բոլոր թելադրութիւններուն, Կազիմիրով կը բռնէ այլ ճամբայ մը եւ Ոսկեպարէն կը մտնէ Հայաստան եւ որովհետեւ նախատեսուած չէր եւ հոն սպասուած չէր, կրակ կը բացուի կառքերու շարասիւնին վրայ։ Բարեբախտաբար զոհ չկայ, բայց հարցը շատ մեծ աղմուկ հանած է։ Երեւան կը ճշդէ, նախագահի յատուկ յանձնարարութիւններու արտակարգ եւ լիազօր դեսպանը՝ Դաւիթ Շահնազարեանի Նոյեմբեր 21-ին տուած մամուլի իր ասուլիսով, քաղաքական եւ քարոզչական նպատակներով Ազրպէյճանցիք ռուսական պատուիրակութիւնը առաջնորդած են Ոսկեպարի ճամբով, չանսալով Հայաստանի բողոքին. վերջին շրջաններուն այդ ճամբան ենթարկուած էր Ազրպէյճանցիներու բազմաթիւ հրետակոծութիւններուն որոնց հետեւանքով խաղաղ բնակիչներ ալ զոհ գացած էին։ Արտաքին նախարարութիւնն ալ յայտարարութեամբ մը, ամբողջ պատասխանատուութիւնը կը թողու Բաքուի վրայ։

Կազիմիրով ուղղակի Մոսկուա վերադարձած է։ Բայց, ինչ որ ծանրակշիռ է Արտաքին Նախարար՝ Կոզիրեւի յայտարարութիւնն ու պահանջներն են։ Կ'ուզէ որ Հայաստանի «բարձրագոյն ղեկավարութիւնը» (եւ ո՛չ՝ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանը, ինչպէս կը գրէր «Ֆիկառօ», Նոյեմբեր 23-ին) «անմիջական եւ հրապարակային» ներողութիւն խնդրէ Ռուսաստանէն։ Ան դեռ կ'ըսէ որ եթէ նման բան պատահած ըլլար Ամերիկացիներուն անմիջապէս օդանաւակիր նաւեր ղրկած կ'ըլլային, այդ կը պահանջէ արդէն միջազգային օրէնքը։ Կոզիրեւ կը սպառնայ իսկ Ղարաբաղի հարցին կապակցութեամբ։ Կը շեշտէ որ՝ սահման մը հասած է ուրկէ անդին այլեւս ուղղակի կը վնասէ Ռուսաստանի ազգային եւ պետական շահերուն։

Նոյեմբեր 23-ի «Ֆայնէնշըլ Թայմզ»ը դիտել կուտայ որ առաջին անգամն է որ Ռուսաստան ուղղակի կը սպառնայ Հայաստանի իր հովանաւորութեան համար Ղարաբաղի անկախութեան շարժումին, հովանաւորութիւն մը զոր Հայաստան միշտ ուրացած է։ Թերթը, լայնօրէն կ'արձագանգէ Կոզիրեւի մամուլի ասուլիսին։ Ան բսած է նաեւ թէ իր այս հետաքրքրութիւնը պատճառաբանուած է Հայերու յառաջխաղացումներով։

- Մոսկուայի հեռատեսիլէն ալ, Կազիմիրով բսած էր որ Ազրպէյճանցիք մեղաւոր չէին նկատեր։ Այս ամբողջը, ի տես մանա-

ՄԱՄՈՒԼ

LE QUOTIDIEN DE PARIS

(Նոյեմբեր 23)

LA CILICIE OU L'ARMENIE L'ARME AU POING

Այս խորագրին տակ, Ֆիլիփ Թէսոնի օրաթերթը գնահատական տողերով կ'արտայայտուի։ Ցիշելէ ետք թէ ամառը, խօսած էին արդէն Հայաստանի մշակոյթի մասին, երբ Մշակոյթի նախարարը եւ բանաստեղծներ Աւինեոն էին, այս անգամ կը գրուաէ՝ «Արուեստի Հայաստանը, միշտ բարձրօրակ եւ միշտ վառ արուեստ մը հակառակ Պատմութեան վերիվայրումներուն, ներկայիս Փարիզ է, Սորպոնի մատուռը»։

Հարուստ ցուցահանդէս մը, շատ հետաքրքրական կ'աւելցնէ թերթը, անդրադառնալով նաեւ Գլօտ Մութաֆեանի հոյակապ հատորին։

Ցիշենք որ ցուցահանդէսը իր դառն բացառիկ (եւ արդար) յաջողութեան պատճառաւ երկարաձգուած է մինչեւ Դեկտեմբեր 19։

ւա՛նդ Ռուսաստանի սպառնալիքներուն «կաղմակերպուած պատրուակի» մը բնոյթը կուտան միջադէպին։

Նոյեմբեր 22-էն Հայաստանի մէջ հրապարակ ելած է Դրամը որուն արժէքն է 84 (նոր) ռուբլի։ 100 Դրամը, Նոյեմբեր 23-ին, համապատասխան էր 7 տոլարի։ Շրջան մը (հաւանաբար մինչեւ Յունուար) գիները պիտի նշանակուին նաեւ ռուբլիով (հինով, զոր Հայաստան կը գործածէ ցարդ)։ Արդէն Դրամի կողքին, շրջանառութեան մէջ կը մնան 1, 3, 5, 10, 25, 50, 100, 200, 500 ռուբլինոց դրամանիշերը, քանի որ հայկական Դրամին համարժէք դրամանիշերը պատրաստ չեն։

Նոյեմբեր 19-ին, այս առընչութեամբ ելոյթ ունեցած է Նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեան եւ շեշտած է. - «Մեզ համար, անտարակոյս, նախընտրելի կը լինէր ազգային դրամ մտցնել շրջափակման յաղթահարման, ճմրան հետ կապուած բազմաթիւ հիմնահարցերի լուծման, տնտեսութեան որոշակի կայունութեան ու մարդկանց սոցիալական պաշտպանուածութեան թէկուզ նուազագոյն երաշխիքների սեղծման պայմաններում»։ Բայց, Ռուսաստանի կոշտ դիրքորոշումը եւ անջատ գործողութիւնները ռուբլի գօտին տապալեցին եւ այսօր, Հայաստան այլընտրանք չունի։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Դեմոկրատ աշխատանքի կուսակցութիւնը (քրտամէտ) յայտարարած է, Նոյ. 21-ին, որ դիմում կատարած է ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի որպէսզի մնայուն մարմին մը ստեղծէ Թուրքիոյ Քիւրտերուն վիճակին համար։ Անոնք «ցեղասպանութեան մը եւ տեղահանութեան շեմին են»։ Կուսակցութեան 17 երեսփոխանները դէտերու անմիջական առաքում կը պահանջեն հարաւ - արեւելեան Թուրքիա։ Միւս կողմէ, պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն շաբաթավերջին 39 հոգի սպաննուած է։ «Իւմանիթէ» շատ աղմուկ կը հանէ Ֆրանսայի հակաքիւրտ հետապնդումներուն առթիւ եւ գործողութեան մէջ կը տեսնէ «քաջալերութիւն մը Թուրքիոյ բազներուն»։

ԻՏԱԼԻՈՅ Թաղապետական ընտրութիւնները, ինչպէս ըսինք մեր նախորդ թիւով, ցայտուն փաստը տուին ժողովուրդին հակադեմօ - քրիստոնեայ տրամադ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Փաստօրէն, մեր պատմութեան բախտորոշ այս հանգրուանին, չկայ ոչ մէկ բարոյական կամ իմացական հեղինակութիւն Հայաստանի տարածքին որ մեր ազգին ապագան հետաքրքրող հարցերը դնէ իրենց պատմական լայն ծիրին մէջ ու վճռէ կենսականն ու անկարեւորը, մեր մեծ որոշումներուն ընթացքին: Երկիրը օրէ օր կ'ապրի, շատեր կուկուզ ըրած մայթերու եզրին՝ սիկարէթէ սիկարէթ կ'ապրին իրենց աննշան գոյութիւնը, գիշերները՝ մոմէ մոմ կը ծրագրեն իրենց կեանքը (բացի այն թաղերէն որոնք օրը քանի չորս ժամ ելեկտրականութիւն ունին շնորհիւ մասնաւոր ու սուղ - վճարուած կարգադրութիւններու «մաֆիային» հետ, բառ լամծիս...), մինչ մտաւորականութիւնը եւ արուեստագէտներու բազմութիւնը, նետուած նոր - դրամատիրութեան կամ շուկայի տնտեսութեան անդունդ, կիսագրագէտ միջնոլորտին մէջ՝ մէկ օրէն միւսը ստիպուած են առանց դրամի կամ եկամուտի, դրամի կայսրութեան օրէնքներով ապրիլ: Կա՞յ մէկը Հայաստանի մէջ որ 21-րդ դարու Հայաստանի ու Հայութեան մասին մտածէ հիմակուընէ:

- Տասը հազարէն տասնըհինգ հազար ռուբլի է միջին Հայուն ամսականը եւ պանիրին քիլոն չորս հազար ռուբլի է, թիթեղ մը պէնզինը՝ երեսուն հազար... (*) կ'ըսէ երիտասարդ մտաւորականը, ալ ո՞վ կրնայ ապագայի մասին խորհիլ:

Ստիպուած կը լռեմ - ես ժամանակաւոր հիւր եմ երկրին մէջ, տոլարով եկած եմ ու շատ դիւրութեամբ կ'ապրիմ հոն (մէկ տոլարը 2150 ռուբլիի կը փոխեն Երեւանի մայր հրապարակի կողքին, ծառաստանի մը շուքին տեղաւորուած բացօթեայ «սեւ շուկայ« Stock Exchange-ի մարդիկը: Անոնք հարիւրի շուրջ, մտահոգ կեցած տղամարդոց բազմութիւն մըն է որոնք իրար շուրջ կը դառնան, խորհրդաւոր բառեր մըլտալով, փախուստիկ ակնարկներով ու ձեռքերը ուռած դրպաններու խորը խրած: Առտուընէ մինչեւ գիշեր հոն են, քիթ քիթի, «տոլար տոլար» կը փսփսան քիչ մը կոկիկ ու տարբեր հագուած, ածիլուած ու բան մը փնտռող Հայուն որ անվարան Սփիւռքէն եկած ըլլալու է), տեսակ մը «թուրիսթ» եմ, հակառակ որ այդ բառը կատարեալ անհեթեթ բան մըն է երբ մարդ կը խօսի իր հայրենիքին մասին: Բարոյական հարց չի ծագիր անշուշտ անմիջականին մէջ, ու յանցաւոր չեմ որ դուրսէն կուգամ տանելի բարեկեցութեան բարիքներով ծանրաբեռն: Սակայն կացութիւնը կը բարդանայ եթէ որեւէ իրաւունքի ուզեմ տէր դառնալ-քննադատելու, չհաւնելու, «դաս տալու», քիթս չդնելու, տանտէրի հովեր առնելու եւայլն: Ստիպուած եմ մնալ տպաւորութիւններ, թելադրանքներ, կարծիքներ արտայայտող շատ փափուկ կացութեան մէջ: Զգոյշ պէտք է ըլլամ մանաւանդ Հայաստանցիներու բնոյթը, յատկութիւնները, խառնուածքը կամ գլուխնէն անցածը հասկնալու յաւակնութենէ: Շատ շատ կրնամ գիրքերու իմաստութիւնը եւ կեանքի իմաստութիւնը իրար բաղդատել ու եզրակացութիւններ կամ մեկնաբանութիւններ բանաձեւել:

Այս առիթը առաջին շաբաթէն իսկ ներկայացաւ ինծի, Սեպտեմբեր 18-ի կէսօրէ ետք ժամը ճիշդ 5-ին Հայաստանի հնագոյն երաժշտութեան «Տաղարան» համոյթի համերգին, նուիրուած Կիլիկեան Հայաստանի կրօնական երաժշտութեան, Կամերային Երաժշտութեան Տան մէջ, ղեկավար՝ Երուանդ Երկանեան, ներածական խօսք՝ Աննա Արեւշատեան: Սրահ, երգչախումբ, նուագախումբ, ներածական ու ղեկավարութիւն՝ որակով կրնային մրցիլ արեւմտեան աշխարհի որեւէ նման միաւորի հետ, այնքան խնամուած ու կատարելագործուած էր անոնց երաժշտական տաղանդն ու արհեստագիտական կարողութիւնը (համերգը կը սկսէր ժամը ճիշդ 5ին, ինչպէս յայտարարուած էր, հակառակ որ սրահին մէկ քառորդը չէր լեցուած: Ինչպէս չնախանձիլ՝ երբ Սփիւռքի ամէնէն պաշտօնական հանդէսը միշտ առ նուազն կէս ժամ ուշացումով կը սկսի: Կ'որոշեմ շնորհաւորել կազմակերպիչները): Իրապէս կը հպարտանայի իմ Հայ ըլլալուս ի տես եւ ի լուր այս երեւոյթին մէկ քայլ հեռու միայն ահաւոր պրկանքներու եւ քայքայիչ ուժերու կատաղութեան ենթարկուած ժողովուրդէ մը: Գրիգոր Պահլաւունի, Ներսէս Լամբրոնացի, Յակոբ Կլայեցի եւ անշուշտ՝ Ներսէս Շնորհալի - ասոնք միայն կրօնական արուեստի մէջ փայլող անուններ չեն, այլ՝ իւրաքանչիւրը խորհրդանշանն է հայկական ստեղծագործ ոգիին որ քաղաքական կեանքի փոթորիկներու մէջ իսկ, Բիւզանդացիներու, Խաչակիրներու, Սելճուքներու արշաւանքներուն եւ աւերածութեան անձկութեան մէջէն իսկ արուեստի հրաշալի գեղեցկութիւններ կը ստեղծէր:

Դժուար չէր տեսնել զուգահեռը 12-րդ դարուն ու 20-րդ դարուն միջեւ - գեղեցկութեան եւ դաշնութեան պահանջին, զուսպ հաւատքին ու ազգային շունչին նոյն պոռթկումն էր, գրկանքին ու տառապանքին սպառնալիքին դէմ նոյն չինիչ ընդվզումն էր, երկու պարագաներուն ալ: Գեղարուեստական վայելքին մէջէն իսկ կը զգացուի հայութեան անխորտակելի ուժը՝ բարձր իտէալի մը կապելու իր ճակատագիրը: «Աբովեաններ, Ինտրաններ, Կոմիտասներ ու Վարուժաններ տուած ազգ մը չի կրնար ազրբէջանցի ժողովուրդի մը չափ վայրագ, բարբարոս ազգի մը կողմէ գլխատուիլ» կը գրէր տարիներ առաջ Հայաստանցի մտաւորական բարեկամս ու հիմա, հոս Երեւանի սրտին մէջ միայն կը հասկնամ խօսքին ամբողջ տարողութիւնը: «Ասոնք ուրիշ տեսակ Հայեր են» կը մտածեմ «մարդիկ որոնք օտարութեան մկրտութենէն չեն անցած: Չեն պատուաստուած, չեն հականեխուած, ի ծնէ Հայ են, խումբով կը ծնին, խումբով կը մեծնան ու միասին կ'ապրին: Տուն չեն վարձեր, անցագիր չունին, պէտք չունին խօսելու որ հասկցուին, առանձնութիւնը ինչ է չեն գիտեր, Հայաստանը պէտք չունին սիրելու, որովհետեւ իրենք են Հայաստանը ... ասոնք չեն ալ մեռնիր այլ անուն, կերպարանք ու հասցէ կը փոխեն բայց կը շարունակեն ապրիլ, նոյն մարդն է ամէն կողմ, մէկ հոգի է հազար անգամ բազմապատկուած, մէկ ու նոյն Հայն է որ ես չեմ անկասկած որովհետեւ ես օտարն եմ, ուրիշն եմ, դուրսէն եկողն եմ մինչ իրենք տեղացին են, Ուրարտուի օրերէն հոս էին այս մարդիկը, հայ ժողովուրդը, յաւիտենական Հայը...»:

Յայտնութիւն մըն էր այս ինծի պէս մէկուն համար, մեծցած, հասունցած ջերմանոցի բոյսի մը նման, գիրքերու եւ երեւակայութեան դրախտներու մտերմութեան մէջ ճանչցած ու սիրած հայրենիքը: Ու երեք օր չանցած՝ նոր յայտնութիւնը Գեղարդի մէջ, Կիրակիի պատարագին, մատուցուած առ Աստուած միջնադարեան տաճարին մէջ զոր տասը տարիներու յամառ աշխատանքը յաջողեր էր փորել ժայռին մարմնին մէջ, փաստելու համար հաւատքին ուժը ու մարդուն կամքը: Հոն էր դպրաց դասը - երկու գիւղացի կիներ ու քիչ մը ետեւոք՝ մարդ մը, երեքն ալ քարին վրայ ծնրադիր ու երգելով պարզ մարդոց երկիւղած սրտի ձայնով, ներսի քարացած ցաւերէն բխած ու միացած պատարագիչ քահանային որ վերջին անգամ Աւարայրի դաշտին վրայ տեսեր էին, բիրտ ու նախնական, սուրը ձեռքը կռուին նետուած, պոռալով ու աղօթելով...: Շուրջը հայութիւնն էր, մատաղի գառնուկները շալկած, աղօթքի մէջ սառած կամ իրենց տան բնակութեամբ շարժելով ու խօսելով, ամէնն ալ գիւղացիի ու քաղաքացիի խառնուրդ տիպեր: Ինչքա՜ն դիւրին ու բնական է Հայ ըլլալը, ոչ մէկ փաստի կամ նշանի կը կարօտի մինչ մենք Սփիւռքի մէջ ամէն վայրկեան տասը վկայ կը փնտռենք որ վստահ ըլլանք մեր կամ դիմացինին հայութեան: Հայ ըլլալը հոս ոչ հրաշք է, ոչ ալ արկած. չէ մանաւանդ Սփիւռքեան այդ ներքին անըստուգութիւններու, շուարումի եւ փնտռտուքներու հոգեվիճակը որով Հայ մարդը ամէն առտու հայելիին մէջ իր հայկական ինքնութեան ապահովութիւնը կը պրպտէ. ու երբ մօտենայ գերեզմանատան վերջին անկիւնադարձին՝ վախն ու յանցանքը սրտին կը դանդաղեցնէ քայլերը, շուրջը նայելով խելայեղ թէ հո՞ն են զաւակները, ո՞ւր գացեր են նորէն ու հարց տալով ինքնիրեն թէ արդեօք իր սերունդը, իր ժառանգը պիտի շարունակէ՞ն իրմէ ետք: Հոս, արեւուն լոյսին պէս անճիգ, աներկիւղ, անսահման ու թեթեւ զգայնութիւն մը ըլլալու է հայկականութիւնը, սակայն որուն առանցքը պողպատի նման ինքնութեան ուժեղ բնածին զգացում մըն է, վստահօրէն: Հոն Սփիւռքի մէջ, հայ ապրիլը ընտրութեան, գիտակից որոշումի արարք մըն է որ ամէն վայրկեան պէտք է նորոգուի, թրծուի որ դիմանայ:

(Ստորակայութեան ոչ մէկ բարդոյթ կ'այցելէ մտքիս ի տես այս «վաւերական» Հայերուն, որովհետեւ շատոնց է մերժած եմ ընդունիլ այն քարթ - փոսթալ պատկերները «գիւղացիին», «ֆէտայիին», «սուրբին», «Հայաստանցիին», «Նախահօր» որով հին սերունդը փորձեր էր Սփիւռքեան երիտասարդութեան մէջ յանցանքի զգացում մը դնել: Այսպէս էր որ հերոսներու պաշտամունքով, օտարութեան բարդոյթով, յեղափոխական երգերով ու «նահատակ ազգի» միթոլոժիով մեծցած հազարաւոր տղաք այսօր հաշմանդամներու նման անօգնական ու ժամանակավրէպ մարդերու վերածուած են, անկարող յարմարելու արեւմտեան քաղաքակրթութեան: Ոմանք անկասկած յաջողած են կեանքի մէջ սակայն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը այսօր շատ չնչին օգուտ ունի հայ ժողովուրդը 21-րդ դարուն համար պատրաստելու մեր պայքարին, մեր ճիգին մէջ: Հայաստանի այս արկածահար վիճակը չի նպաստեր այս աշխատանքին):

(*) «Յառաջ», Վ. Օ. Հայաստան էր Սեպտեմբերին, անկէ ի վեր...

Հոկտեմբեր 23, 1993
Սիտնի

ՓՈԽԱՆ ԹՈՄՍԻ

ԴԱՍԱԳՐՔԵՐՆ... ԸՆԴԴԷՄ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ

Հինը մերժող եւ բարեփոխումների առաջին քայլերն անող ու արդէն նորովի ապրող Հայաստանի համար երբեմն ծառացող հիմնախնդիր է հանրակրթական դպրոցների դասագրքերի վերջնական տպագրութիւնը. յատկապէս տարրական դասարանների համար: Այն ինչ բազմիցս խոստացուել ու տակաւին չի հասել երեխաներին: Իսկ եթէ որոշ դասարանների դասագրքեր տպագրուել -- աւարտուել են, ապա գտնելն ինքնին դժուարին է, կապուած՝ գրախանութներում ի սպառ չլինելու եւ արագօրէն վերավաճառողների մօտ լինելու հետ:

Այսպէս թէ այնպէս, առ այժմ արդէն կան տպագիր դասագրքեր ... ընդդէմ երեխաների...: Այսպիսին են առաջինից երրորդ դասարանների «Մայրենի» դասագրքերը. բայց նախ շատ կարճառօտ «Այբբենարան»ի մասին («Լոյս» հրատ. 1992 թ., հեղինակներ՝ Տէր - Գրիգորեան, Վարդանեան), տպագրուած՝ մոսկուահայ գործարար Գր. Երիցեանի ծախքով՝ Հաստատուած Լուսաւորութեան նախարարութեան կողմից: Այն վերատպուել է 1990 թ. տպագրուածի ժապաւէնից եւ թուով 22-րդ հրատարակութիւնն է, ի հարկէ «բարեփոխեալ»: «Այբբենարան»ից մի ուրոյն ժամանակավրէպութիւն է բուրում ... նիւթերի մատուցման, բնագրերի «հնութեան» տեսակէտից: Ի վերջոյ այս բնագրերով անցեալ քանի - քանի սերունդ է «դաստիարակուել»: Ի՞նչ է, ոչի՞նչ է փոփոխական, այս յար վերանորոգուող կեանքում: Այն ինչ տարիներ առաջ յանձնարարուել էր անցեալ սերունդների առաջին դասարանցիներին, այսօր բնաւ էլ յանձնարարելի չէ եւ ուրեմն՝ փոփոխութեան ենթակայ: Եղել են դէպքեր, երբ երեխան չի հանդուրժել դասը: Եւ ոչ միայն չի սորվել, այլ ծիծաղելի է թուացել նրան: Երեխաները տարեց տարի զանգուածային լրատուութեան միջոցների հաղորդած տեղեկատուութեամբ ելն..-հասունացում են ապրում: Իսկ դասագրքերը մնում են նախորդ սերունդների «սեփականութիւնը»: Ինչպէս, կարելի՞ է արդեօք գգալով թէյ տալ ... երկրորդ, երրորդ դասարանցուն: «Այբբենարան»ի հեղինակների արածը ոչ աւել, ոչ պակաս այս է:

Նոյն հեղինակների «հաւաքական մտքի» արգասիք է նաեւ առաջին դասարանի «Մայրենի» դասագիրքը («Լոյս», 1993 թ., 17-րդ հրատ.): Ակընկալում էիք բարեփոխումնե՞ր, նորովի մօտեցումնե՞ր...: Դասագրքի առաջին իսկ էջերից յառնում է հնաբոյրը: Մի փոքրիկ վիճակագրութիւն անցկացրեցի ծանօթներիս շրջանում, պարզուեց որ շատերը գոց գիտէին այն ինչ սորվել էին երեսունից աւելի տարիներ առաջ.

Զուարթ գարունքին,
Երգին ու ծաղկին
Դպրոցի ճամբան
Կարճ է դուրալի
Կարծես աւելի:

Ամենեւին էլ այն կարծիքին չենք որ տարրական դասարանների երեխաներին պէտք է մատուցանուի այնպիսի գրականութիւն որը գեղարուեստական պատշաճ մակարդակ ապահովի, եւայլն, եւայլն: Սակայն եւ ինչպէ՞ս կարելի է առանց ամօթի եւ խղճի խայթի ա. դասարանցուն «հրամցնել» այս կեղծ ու ստայօդ տողերը.

... Բայց, ա՜խ մաշուել են,
Ասես նախշուել են
Մօրս ձեռքերը:
Գնամ գուրգուրեմ
Չոքեմ, համբուրեմ
Մօրս ձեռքերը:

(Պատուական Խաչատրեան)

Եւ մի՞թէ այսպիսի հնամաշ - նախշուած դատարկամտութիւններով է սէր ու նուիրում «ներշնչւում» մօր նկատմամբ: Ողջ դասագրքում վխտում են այսպիսի միայն զաւեշտ յարուցող «գլուխգործոց»ներ: Կա՛յ եւ աւելին: Մի մտահոգիչ այլ հանգամանք որ բնորոշ է բոլոր դասագրքերին: Եթէ նախկինում հիմնականում գերիշխում էին Խորհրդային երկրին ու Լենինի հաւատարիմ թոռնիկներ լինել եւ մնալու սորկահաճ թեմաները, ապա այսօր «վերափոխեալ»ները այլ պարտադրանք են մատուցում.

Արարատն յառաջ, հայ զինուորներ քաջ,
Վրէժ մեր սրտում, գնանք անձնահանձ...:

(«Մայրենի» Ա. դասարան)

Եւ կամ.

Ողջոյն դպրոց իմ հարազատ
Քեզ եմ գալիս նոր սիրով,
Ինձ գիրկդ առ ու փայփայիր
Անկախութեան թեւերով:

Բոլորուել ես լոյսով արդար,
Նորոգուել ես, նորացել,
Ազատութեան ճանապարհին,
Եռագոյնով զօրացել:

(«Մայրենի» Գ. դասարան, հեղինակ՝ Վ. Աւագեան)

Այսինքն՝ մէկ դէպքում մանկանց ուղեղները լցնում էին կուշտ ու կուռ ապրողի անհոգի կեանքի տեսիլքներով ու մանաւանդ ապազգային հովերով: Միւս դէպքում «անկախութեան թեւեր»ի զգաչափիկի մէջ են ուզում նրանց «պահել - փայփայել» անցեալի համատարած կարմիրը փոխելով եռագոյնով: Տարիներ յետոյ եթէ Հայաստանը հռչակուի միապետական, ապա մանկանց սնարին պիտի ճախրեն այդ ժամանակեայ պետական խորհրդանիշերը: Իսկ կան նաեւ յաւերժական թեմաներ որոնք գունափոխումի անհրաժեշտութիւն երբեք չեն զգում: Օրինակ հայրենիքի թեման: Ու այսպիսի ոտանաւորները տասնամեակներ շարունակ դասագրքից - դասագիրք են «գաղթել»: Խեղճ մանկագիր Վիկտոր Վարդանեան, ի՞նչ իմանար որ իր գովերգը Խորհրդային Միութեանը, այսօր վերագրելու են Հայաստանին...

Որքան լաւ է ապրել ազատ,
Արեւի տակ կենսատու,
Ջան հայրենիք մեր հարազատ,
Արեւից էլ ջերմ ես դու:

(«Մայրենի» Բ. դասարան)

Ընդհանրապէս տարրական դասարանների դասագրքերից Բ. տարի «Մայրե-

նի»ին է տրուած բացառիկ ստեղծագործութիւններով «փայլել»ու մենաշնորհը. եւ ինչ անի խեղճ երեխան, եթէ հրաժարուի ... սորվել այս յանձնարարելի — ուսուցողական — դաստիարակչական «մանկական տրակտատ»ը ...

... Մէկը մինուճար որդուն էր
գովում.
- Տղայ մի ասա, մի *բլբուլ* ասա,
Ինչպէս շնորհքով երգում է, պարում,
Որ արար - աշխարհ կը գայ *թամաշա*:

Բա իմ *սալանը* - միւսն է ասում -
Հազարի միջից ջոկուած է ասես՝
Համ բոյ ու բուսաթ, *համ*
գիր ու ուսում,
Գրքից չի պոկւում գիտնականի պէս:
(*Ընդգծումները՝ Ի. - «Երեք որդիներ»*
Ս. Կապուտիկեան)

Արդեօք դասագրքեր կազմելու անչափ պատասխանատու գործին լծուածներին չի՞ հետաքրքրում ռուսական, լիտվական, ֆրանսական, իտալական դասագրքերի ինչպիսին լինելը, պատկերազարդումի, նիւթերի եւայլն տեսակէտներից: Լուսաւորութեան Նախարարութեան մրցանակաբաշխութիւններից քանի՞ տարի է անցել: Եւ այսօր մրցանակաբաշխութեան «բարձր տեղեր» շահած քանի՞ դասագիրք է տպագրուել, որոնցով դասաւանդւում է հանրակրթական դպրոցներում: Իսկ թղթի եւ հրատարակչական այլեւայլ իրաւ ծախսալից դժուարութիւններ այսօր վկայաբերելը առ նուազն անբարոյ չէ՞ ...:

ԻՐԱԶԵԿ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՂԲԻՒՐ 1

Ձեռնարկ լեզուի եւ բացատրեալ ընթերցանութեան

Յ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Միջնակարգ -- երկրորդական բաժին, Ա. տարի

Աթէնք, 1993

**

ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՂԲԻՒՐ 2

Ձեռնարկ լեզուի եւ բացատրեալ ընթերցանութեան

Յ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Միջնակարգ -- երկրորդական բաժին, Բ. տարի

Աթէնք, 1993

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆՈ. - («Յառաջ»). -

Փարիզէն Նիւ - Եորք մեկնելու ճամբուն վրայ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Բ. Միլանո ժամանեց անձնական բնոյթ ունեցող այցելութեամբ մը, Շաբաթ, Նոյեմբեր 6-ին: Լինաթէի օդակայանին մէջ օդանաւի սանդուխներուն առջեւ Գարեգին Հայրապետը դիմաւորւեցաւ համայնքի հոգեւոր հովիւ Սարգիս Քհնյ. Սարգսեանի եւ խումբ մը ազգայիններու կողմէ եւ առաջնորդուեցաւ քաղաքի չքեղագոյն Փրենչիփէ է Սաւոյա պանդոկը:

Նոյն օրը կէսօրին, պանդոկի ճաշասրահին մէջ, ընկերակցութեամբ Սարգիս Քահանայի Գարեգին Հայրապետը հիւրասիրուեցաւ ճաշով՝ զինք դիմաւորող ազգայիններու կողմէ յանձին Հրանդ Բամպուկեանի, Յարութիւն եւ Գրիգոր Իւթամպուլեան եղբայրներու ու Սարօ Խուտավերտեանի:

Կիրակի, Նոյեմբեր 7, առաւօտուն Ս. Քառասուն Մանկունք Եկեղեցին մուտք գործեց Գարեգին Կաթողիկոս, ուր «Հայր Մեր»էն առաջ պատարագեց Սարգիս Քահանայ Սարգիսեան ներկայ ժողովուրդին ուղղելով իր խօսքը ըսաւ. - Միլանոյի եւ շրջակայքի հայութիւնը պատմական երջանիկ օր մը կ'ապրի իր մէջ ունենալով Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, որուն աստղը շուրջ քառասուն տարիներէ ի վեր կը փայլի Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ երկնակամարին վրայ իր բազում շնորհներով: Ու ամէն տեղ, աշխարհի չորս ծագերուն, միջեկեղեցական շրջանակներու ինչպէս նաեւ միջազգային բեմերու վրայ ան իր հեղինակաւոր ու առինքնող խօսքով ցոյց տուաւ որ Հայաստանեայց Եկեղեցին իր ժողովուրդով կ'ապրի ու կը գործէ քաղաքակիրթ ժողովուրդներու ընտանիքին մէջ քրիստոնէական հաւատքով ու մշակոյթով: Ապա Սարգիս Քահանայ Գարեգին Կաթողիկոսին ուղղելով իր խօսքը, խնդրեց որ ան նկատի ունենալով շուրջ ամիս մը առաջ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին գտնուած ըլլալու պարագան իր անձին ու խօսքին ընդմէջէն մեր ժողովուրդին բաշխէր նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. Հայրապետի օրհնութիւնները:

Գարեգին Կաթողիկոս խորան բարձրանալով իր գոհունակութիւնը յայտնեց այն պատմական օրուան ու առիթին համար, ու բնաբան ունենալով՝ «Ուր որ ձեր գանձն է, այնտեղ թող ըլլայ ձեր սիրտը» Աւետարանին մէջ Յիսուսի խօսքը. վեր հանեց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դերը՝ Աստուծոյ խօսքի տարածման, հայ մշակոյթի արժէքներու ստեղծման, ու ազգային - կրօնական դաստիարակութեան մէջ: Կիլիկիոյ Թագաւորութեան մասին խօսելով ան ըսաւ թէ թագաւորութիւնը ինկաւ, բայց կաթողիկոսութիւնը մնաց, որովհետեւ եկեղեցին տէր կանգնեցաւ ժողովուրդին պահպանելով լեզուն ու իր ծոցին մէջ ստեղծուած գիրը, գրականութիւնն ու մշակոյթի գանձերը: Իր քարոզի վերջաւորութեան Գարեգին Հայրապետը կոչ ըրաւ ու յորդորեց որ Միլանոյի ու շրջակայքի հայութիւնը ամուր կառչի իր հաւատքին, լեզուին, աւանդութիւններուն ու հպարտ զգայ իր հայութեամբ: Ժողովուրդը յայտնապէս տպաւորուած ու յուզուած էր:

Պատարագի աւարտին հոծ բազմութիւն մը Ս. Հաղորդութիւն ստացաւ:

Եկեղեցւոյ փոքրիկ երգչախումբը համալրուած նոր ուժերով կը ղեկավարէր Պր. Հրանդ Բամպուկեան, երգեհոնի ընկերակցութեամբ՝ Սիլվիա Ալեքսանեանի: Մեղեդիներն ու մեներգները կը կատարէր երէցկին Լիլիա Սարգիսեան: Խորանին կը սպասարկէին Վազգէն Սարգիսեանն ու Անդրանիկ Եազըճեան:

Ապա Գարեգին Կաթողիկոս ինքնաշարժով կը մեկնէր Պերկամօ ու կը հիւրասիրուէր ճաշով մը, որուն ներկայ էին քաղաքապետին ներկայացուցիչը, եպիսկոպոսին ներկայացուցիչը՝ Հ. Պրունօ Կաճճիա, Պերկամօ - Սպիտակ ընկերակցութեան նախագահը, Լիբանանի հիւպատոսը եւ այլ պաշտօնական անձեր ու կարգ մը ազգայիններ իրենց կիներով, որոնցմէ ոմանք ճաշի ընթացքին խօսք առին ու յարգանքի արտայայտութիւններ ունեցան Գարեգին Բ.ի հանդէպ:

Պերկամոյի Վէլէ Փանթիոն պանդոկի ճաշարանին մէջ հիւրերուն հրաժեշտ տալով Գարեգին Հայրապետը ընկերակցութեամբ Սարգիս Քահանայի այցելեց Սանթա Մարիա Մաճճիորէ տաճարը ուր բացատրութիւններ տրուեցան տաճարի պատմութեան, որմնանկարներու ու արուեստի գանձերուն մասին:

Երեկոյեան ժամը 8-ին Գարեգին Կաթողիկոս Սարգիս Քահանայի ընկերակցութեամբ մուտք գործեց Միլանոյի Հայ Տունէն ներս ուր հաւաքուած ժողովուրդը ծափերով ողջունեց զինք՝ գինեձօնով մը պատուելու համար: Սարգիս Քահանայ խօսք առնելով ըսաւ թէ Միլանոյի Հայ Տունը իր քառասուն տարիներու գոյութեան ընթացքին պատիւն ունեցած է իր յարկին տակ ունենալու ու յարգելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. Հայրապետը, Արամ Խաչատրեանը, Հայաստանէն ու Սփիւռքէն գրողներ, արուեստագէտներ, նախարարներ, ու նախագահ Լեւոն Տէր - Պետրոսեանը: Ու թէեւ Գարեգին Բ. որպէս վարդապետ ու եպիսկոպոս Միլանօ գտնուած էր, որպէս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս առաջին անգամն է որ Հայ Տուն կ'այցելէր ու հետեւաբար թէ իրեն ու թէ գաղութին համար պատմական ու երջանիկ օր մըն էր:

Այնուհետեւ Ս. Քառասուն Մանկունք Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան ատենապետ Արտաւազդ Սրապեան իտալերէն լեզուով բարի գալուստի խօսքեր ըրաւ Գարեգին Կաթողիկոսին:

Իր խօսքն ուղղելով ժողովուրդին Գարեգին Կաթողիկոս գոհունակութիւն յայտնեց իրեն ընծայուած յարգանքին ու պատիւին ու նախքան բանախօսութեան անցնիլը յիշեց գաղութի հանգուցեալ ազգային դէմքերէն բարերար՝ Երուանդ Հիւսիսեանը եւ տոքթոր Երուանդ Արզումանեանը, զորս ճանչցած էր շատ տարիներ առաջ Միլանօ այցելութեան առիթով:

Բանախօսութեան գլխաւոր երկու նիւթերն էին ինքզինք ճանչնալը եւ աշխատանքի սէրը: («Ծանիր զքեզ»), («Մարդ է որ գործէ զերկիր»): Առաջին նիւթին միտք բանին այն էր, որ մարդ արարածը ամէն բանէ առաջ ինքզինք լաւ պէտք է ճանչնայ, որպէսզի իր յարաբերութիւնները ճշդէ աշխարհի եւ մարդոց հետ: Այս գաղափարը ընդհանրացնելով հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ, ըսաւ թէ հայ ժողովուրդը պատմութեան ընթացքին ինքզինք լաւ ճանչցաւ իր քրիստոնէութեան դարձով, գիրերու գիւտով, Աստուածաշունչի թարգմանութեամբ ու Վարդանանց պատերազմով, յիշելով Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչը, Ս. Մեսրոպ Մաշտոցը, Վարդան Մամիկոնեանը: Ու հակառակ իր կրած տառապանքներուն, արշաւանքներուն, ցեղասպանութեան ու հողերու մեծ մասին կորուստին, այսօր հայ ժողովուրդը եօթնուկէս - ութ միլիոն է աշխարհի մէջ: - Ու այսօր երբ ան տիրացած է իր անկախութեան ու հանրապետութիւն ունի, պէտք է գիտնայ իր ուժերը առաւելագոյն չափով լարել, օգտագործել, գիտակցելով անոնց առողջութեան ու կենսունակութեան:

Անցնելով երկրորդ նիւթին Գարեգին Կաթողիկոս ծանրացաւ աշխատանքը սիրելու գաղափարին ու խորհուրդին վրայ ու յիշեց ինչպէս երբ փոքրիկ տղայ էր իր մեծ հայրը Քեսապ գիւղին մէջ հակառակ յառաջացած տարիքին նստած վիճակով հողը կը փորէր ու բանջարեղէն կը տնկէր ըսելով. - «օրուան ուտելիքդ այսպէս կրնաս ապահովել»:

Ապա յիշելով Մեսրոպ Մաշտոցի կատարած գործը հասաւ մինչեւ Խրիմեան Հայրիկի Պապիկ ու Թոռնիկ գրքին մէջ տեղ գտած աշխատանքի սիրոյն ու խորհուրդին. թէ ինչպէս հողը պէտք է մշակել. վար ու ցան ընել, որովհետեւ միայն աշխատանքով ու խելացի գործով է որ երկիրը հայրենիք կը դառնայ ու ժողովուրդն ալ ազգ: Անդրադառնալով այսօրուան Հայաստանի տնտեսական դժուար կացութեան, ըսաւ թէ Սփիւռքի հայութիւնը պէտք է որ նիւթապէս օգնէ Հայաստանին, որպէսզի զօրանայ ու ոտքի կանգնի: Բայց Սփիւռքի հայութիւնը չի կրնար իր գոյութիւնը մոռնալ ու անտեսել, միայն Հայաստանին օգնելով: Եթէ Սփիւռքը մնայուն երեւոյթ է ուզենք կամ չուզենք, ան պէտք է իր կառոյցները պահէ՝ եկեղեցի, դպրոց, բարեսիրական միութիւններ ու մշակութային հաստատութիւններ որպէսզի գոյատեւէ եւ պահանջեալ հարկին օգնէ նաեւ Հայաստանին: Այս բոլորը Գարեգին Կաթողիկոս ըսաւ թէ իրեն յատուկ ճարտարութեամբ, պերճախօսութեամբ եւ իմաստուն օրինակներով: Ան յիշեց Հայաստան հիմնադրամի կարեւորութիւնը, որպէսզի լծակ հանդիսանայ Հայաստանի, ժողովուրդը գործի մղելու, աշխատանքի վարժեցնելու ու միայն օգնութիւն ստանալով թուլութեան չվարժուելու ու միշտ տնտեսապէս կախեալ վիճակի մէջ մնալու հոգեբանութեամբ չապրելու:

Ժողովուրդը խորունկ հետաքրքրութեամբ լսեց Գարեգին Կաթողիկոսի արտայայտած իմաստուն մտքերն ու գաղափարները ու շահեկան հարցումներուն տրուած սպառիչ պատասխանները:

Վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն գինիով ու անուշեղէններով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ՋԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՑԱԿՈԲ ՔՀՆՑ. ՄԱՎԵԱՆ

ՆԵՐԳԱՂԹ ԴԷՊԻ ԿԻԼԻԿԻԱ

Մինչ այդ մենք արդէն գիւղ մտած էինք ու տղաքը հասնելով քանի մը Թուրքերու եւ Թրքուհիներու զանոնք բռնած ու սպաննած էին: Երիտասարդ մարտիկները գիւղին մէջ ցրուած, տուները խուզարկելէ ետք կրակի կու տային ու յաղթանակի ներդաշնակ երգերով կը ցնծային:

Երբ տուն մը մտանք հրկիզելու նպատակով, հոն գտանք չորս կտոր եկեղեցական խաչեր որոնք, դատելով իրենց յիշատակագիրերէն, կը պատկանէին Օճաղլըի Սուրբ Աստուածածին եկեղեցւոյ. ուրախութիւնս անսահման էր, խորհելով թէ քանի որ մենք Ս. Խաչը փրկեցինք պիղծ իսլամի ձեռքէն, անշուշտ Խաչելեալն ալ մեզ կը փրկէ ամէն փորձանքէ եւ արկածէ: Յիշեցի նաեւ Անգլիացիներու այն խօսքը, թէ մենք թնդանօթով կը պաշտպանենք Խաչը:

Հրկիզուած տուներու բոցերը կը լափէին մօտակայ բարձրաբուն ծառերու տերեւախիտ ճիւղերը:

Այդ օրը վիրաւորուեցան երեք զինուորներ՝ զէյթունցի Մարգար Պարըթճեան, տէօրթ-եօլցի Հայկ Պալեան եւ Մանուկ անունով երիտասարդ մը, որ վէրքը ծանր ըլլալով մահացաւ խեղճը, իսկ առաջին երկուքը դարմանուելով միջոց մը վերջ վերագտան իրենց առողջութիւնը:

Տակաւին այս դէպքերը չպատահած, Տէօրթ-Եօլէն դէպի հայկ. Նաճարլը գիւղի ճամբուն վրայ Թուրքերը սպաննած էին շուրջ 40 Հայեր Զուխուրովայի մօտերը. Յովհաննէս աղա Եկինեան եւ Յովսէփ Աստրեան ալ իրենց ագարակը վերադարձի ճամբուն վրայ սպաննուեցան Այաս եւ անոնց գլուխներն իսկ չգտնուեցան: Արդէն հակամարտութեան գրեթէ չարժառիթը հանդիսացած էին այս դէպքերը:

Յետ այսօրիկ Նաճարլը գիւղն ալ ունէր ինքնապաշտպանութեան յատուկ պահակախումբեր: Նաճարլը 12 ժամ հեռու էր Տէօրթ-Եօլէն: Իրիկունները բարձունքէ մը բոցավառ կրակով ազդանշան մը կու տային, երբ հանդարտ էր կացութիւնը:

Տէօրթ-Եօլի կռիւներէն եւ անոր մօտակայ թրքական չորս գիւղերու հրկիզումէն վերջ, զինուած 50-է աւելի քաջարի երիտասարդներ դիշերանց Նաճարլը ղրկուեցան եւ այնտեղի հայ ընտանիքները ապահովութեամբ բերին Տէօրթ-Եօլ:

ՀԱՃԸՆԸ

Ահա արդէն տարիէ մը ի վեր Զէյթուն եւ Հաճըն պաշարուած էին արիւնարբու թշնամիին կողմէ եւ օգնութեան հասնելու որեւէ կարելիութիւն չկար: Աստանայէն Հաճըն օգնութեան հասնելու պատրաստուող Հայերը բախած էին Ֆրանսացիին արգելքին: Օրերը կ'անցնէին, հայ սիրտերն ու աչքերը կը դալարուէին մտատանջուելով իրենցմէ հեռու, ոխալից դազանաբարոյ թշնամիէն շրջապատուած անօգնական իրենց արենակիցներուն ճակատագրով: Այսպէս անցան գրեթէ երկու ամիսներ: Յանկարծ տարածայնուեցաւ բօթը այն մասին, թէ այլեւս ոչ եւս է Հաճըն հրկիզուած ըլլալով, իր տարաբախտ ժողովուրդն ալ՝ խողխողուած, արիւնարբու թշնամիին կողմէ:

Տէօրթ-Եօլի հայ երիտասարդութիւնը այս աղէտը լսելով մեծ խուճապի մատնուեցաւ ու խումբեր կազմելու ցոյցեր տեղի ունեցան: Վրդովուած ժողովուրդը հանդարտեցնելու Ֆրանսացի կառավարիչին փորձին Միսաք Իսկէնտէրեան բուվէր ի ձեռին պատասխանելով բարձրաղոչեց. «Մեր եղբայրներու մահէն ետք, կեանքը արժէք չունի մեզի համար»: Կառավարիչը տեսնելով ժողովուրդին խռովայոյզ վիճակը, բաւականացաւ քանի մը մեղմացուցիչ խօսքերով ու գնաց:

Տարաձայնութեան երկրորդ օրը Տէօրթ-Եօլի մէջ հոծ բազմութեամբ սգահանդէս մը տեղի ունեցաւ: Ֆրանսական դրօշով սգապատ դագաղին վրայ կար նաեւ հայկական դրօշը, ոլորուն: Եկեղեցւոյ գաւիթէն սկսաւ քալել թափօրը, զոր կ'առաջնորդէին եկեղեցականները յուղիչ երգեցողութեամբ: Քաղաքին մէջ դառնալէ ետք թափօրը կանգ առաւ Ֆրանսացի սպայապետին բնակարանին առջեւ, ուր կարդացուեցաւ ֆրանսերէն լեզուով դամբանական մը, ուր կէս նախատական բառերով ցաւակցութիւն կը յայտնուէր ֆրանսական դրօշին տակ գործուած այս վայրագ եղեռնին առթիւ:

Յաջորդ օրը Ֆրանսացի սպայապետը զայրացած փորձեց գտնել սգահանդէսին հեղինակը, սակայն երբ ան վերադրուեցաւ ամէնուն, լուռ անցաւ:

(Տար. 12)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՊՈՍԹԸՆ. – Տէր եւ Տիկին Մինաս Թէօլէօլեան 400 տոլար։

(Շար. Ա. էջէն)

...ութեան։ Օգտուողները եղան նախ՝ Նախկին Համայնավարները՝ ձախի դեմոկրատ կուսակցութեան անուան տակ, ապա՝ նաեւ նոր Ֆաշիստները՝ Իտալական Ընկերային Շարժում անուան տակ, այլ խօսքով՝ ծայրայեղ հոսանքները։ Այս ընտրութեան առթիւ, նոր դրութիւն մըն ալ կը կիրարկուէր՝ մեծամասնութիւն երկու շրջանով եւ քաղաքապետի ուղղակի ընտրութիւն։ 428 ընտրական շրջաններուն մէջ կային վեց մեծ քաղաքներ՝ Հռոմ, Նափոլի, Ճենովա, Փալերմօ, Թրիէսթէ, Վենետիկ։ Միայն Սիկիլիոյ մայրաքաղաքին մէջ է որ առաջին շրջանէն քաղաքապետը ընտրուեցաւ։ Օրլանտօ որ ձախի համախմբման թեկնածուն էր, ձայներու 75,2%-ը ստացաւ։ Իր ամբողջ ընտրապայքարը մղած էր մաֆիային դէմ։ Միւս հինգ քաղաքները համեմատականի մնացած են եւ ի նպաստ ձախին։ Հռոմի մէջ սակայն, տարբերութիւնը մեծ չէ Ֆրանչէսքօ Ռութելլիի (ձախի համախմբում, կանաչ) 39,3%-ով եւ Ճանֆրանքօ Ֆինիի (նոր ֆաշիստ) միջեւ որ 36,2% ստացած է, ինչ որ Ռութելլի «նախատինք մը» կը նկատէ մայրաքաղաքին համար։ Նափոլիի մէջ Ալեսանտրա Մուսոլինի 30,6% ստացած է միայն ընդդէմ նախկին համայնավար իր մրցակցին՝ Պասոլինօ՝ 42,5%։ Գալով դեմօ-քրիսթիաններուն եւ ընկերվարականներուն որոնք 50 տարի է Իտալիան ղեկավարած են, պատկերը չքացուն է եւ դասն ալ՝ ծանր։ Առաջինը ձայներու 10%-էն նուազ կը ստանայ, մինչ միւսը գրեթէ ամբողջովին կ'անհետանայ։ Այս ընտրութեան մեծ յուսախաբութիւն կրողն է՝ Լոմպարտական Լիկան որու տիրապետութիւնը հիւսիսի վրայ չէ ժխտուած, բայց, ընդհ. ձեւով ձայներու միայն 30%-ով մեծ քաղաքներու ճամբան փակ կը մնայ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹԵԱՆ նախկին նախարարը որ նախագահն է Սահմանադրական Խորհուրդի, Ռոպէր Պատէնթէր «Մոնտ»ի մէջ, պատասխանեց Պալատիւրի քննադատութիւններուն Սահմանադրական Խորհուրդի հասցէին։ Դիտել կուտայ որ «քաղաքական մեծամասնութեան անհամբերութիւնը որեւէ իշխանութեան անհամբերութիւնն է ընդդէմ հակա-իշխանութեան մը» ու հարց կուտայ. – «Պէ՞տք է որ այդ նշանակէ թէ որեւէ փոքրամասնութիւն իրաւականօրէն կը սխալի, երբ քաղաքականօրէն փոքրամասնութիւն է»։

ԻՍՐԱՅԷԼ պաշտօնապէս ընդունեցաւ որ «մաքրած է» այն Պաղեստինցիները զորս պատասխանատու կը նկատէր Միւնիխի ողիմպիականներու ոճրափորձին (1972) որու զոհ գացին 11 իսրայէլացի մարզիկներ։ Այն ատենուան վարչապետին՝ Կոլտա Մէյրի խորհրդականը՝ պահեստի զօրավար՝ Եարիւ յայտարարած է. – «Սեւ Սեպտեմբերի ղեկավարներու կանոնաւոր մաքրագործումը կազմակերպեցինք։ Գործողութիւնը սահմանափակուած չէր աշխարհագրականօրէն, հարուածեցինք հո՛ն ուր որ էին»։

ՌՈՒՍԻԱՍՏԱՆ երեսփոխանական ընտրութիւններու կը պատրաստուի (Դեկտ. 12) եւ առաջին անգամ ըլլալով, ժողովուրդը ականատես է ընտրապայքարի՝ հեռատեսիլէն։ Շուրջ 106 միլիոն քուէարկող Ռուսաստանի Դաշնակցութենէն պիտի ընտրեն Դումային 450-էն 225 երեսփոխանները մեծամասնութեան ուղղակի ընտրութեամբ, միւսները՝ համեմատականի դրութեամբ պիտի ընտրուին կուսակցական ցանկերու վրայ։ Պիտի նշանակեն նաեւ Դաշնակցային Խորհուրդի (Բարձր Ժողով) 178 անդամները։ Արձանագրուած են 1337 թեկնածու եւ 13 կուսակցութիւն բաժնուած չորս գլխաւոր հոսանքներու. – Ա) Բարենորոգիչները՝ կողմնակից նախագահական զօրաւոր վարչակարգի մը։ Բ) Կեդրոնը՝ կողմնակից դադարի մը բարենորոգումներու մէջ։ Գ) Թեմայական ցանկեր (կանաչ, խաղաղասէր, Ռուսաստանի կիներ, արժանաւորութիւն եւ գթութիւն եւայլն)։ Դ) Ընդդիմադիրները (Համայնավար, Հողագործական, գերազգայնական եւայլն)։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, *Նոյեմբեր 28,* Ա. Կիրակի Յիսնակաց։

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի։

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.45-ին։

Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին։

Եկեղեցւոյ իր ծառայութեան 40-ամեակի առիթով, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱՐԺԱՆԹԷՕՅԼ. - Տէր եւ Տիկին Պարսամ Թէրզեան 200 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին իրենց քենիին եւ քենկալին՝ Եսթեր եւ Յակոբ Թէրզեանի *մահուան առթիւ եւ 200 Ֆր. ալ* Ազատխանեան *ընտանիքի զոյգ կորուստներուն առթիւ։*

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Գալուստեանի եւ զաւակներուն, իրենց մօր եւ մեծ-մօր՝ Տիկին Զախպաեանի *(Հայաստան) մահուան առթիւ։*

– Հ. Օ. Մ. –

Սիրելի Հայրենակից,

Բոլորիս ալ յայտնի է մեր Հայրենիքէն ներս տիրող տնտեսական ու ընկերային կացութեան լրջօրէն մտահոգիչ վիճակը, որ կը սպառնայ նորանոր զոհեր խլել գալիք ամիսներուն ընթացքին, եթէ հարկ եղած օգնութիւնը չհասնի մեր հայրենաբնակ ժողովուրդին՝ 1993 - 1994-ի արդէն իսկ մեր դուռը բախող ձմեռնամուտի ընթացքին։ Առաջին հերթին, աննդեղէնի անյետաձգելի պարէնաւորման հարցն է որ պէտք է լուծուի՝ եթէ կարօտեալ մանուկներու եւ չափահասներու, տարեցներու եւ հիւանդներու անմիջական օգնութիւն հասցնելու ջանքերը պիտի արդիւնաւորուին։

Հայ Օգնութեան Միութիւնը, այս պատմական եւ նոյն ատեն ճակատագրական օրերու պահանջներուն խոր գիտակցութեամբ, անգամ մը եւս կը դիմէ Սփիւռքի իր շրջաններուն, միաւորներուն, իր բոլոր անդամ - անդամուհիներուն ու համայն Սփիւռքահայութեան՝ իրենց անսակարկ աջակցութիւնը բերելու հայրենի մեր հարազատ ժողովուրդի ձմեռնային պարէնաւորման առաջնահերթ գործին։

Ի մտի ունենալով ներկայ պայմաններու իրադրութիւնն ու պահանջները՝ Միութիւնս, գործնականօրէն մօտենալով այս աշխատանքի անմիջական արդիւնաւորման հրամայականին, շրջանցելով արտասահմանեան աղբիւրներն ու առաքումներու ժամավաճառքն ու ծախսերը՝ որոշեց համասփիւռքեան այս դրամահաւաքով գոյացուելիք գումարներով, Հաստարակապետութեան ու Հայաստանի մէջ ներկայիս տրամադրելի մթերքներէն ապահովել հայրենի կարօտեալներուն հարկ եղած աննդեղէնը։

Հայ Օգնութեան Միութիւնը կը հաւատայ, որ ա՛յս անգամ եւս, մեր հայրենանուէր ժողովուրդը իր լաւագոյնը պիտի ընէ ցուցաբերելով զոհողութեան այն նոյն ոգին որ իրականութիւն դարձուց Մայիսեան մեր խոյեաներու վերադարձնումն ու մեր անկախ պետականութեան վերականգնումը։ Հետեւաբար, ձեր նուիրատուութիւնները անյապաղ հասցուցէք Հայ Օգնութեան Միութեան ձեր շրջանի գրասենեակին՝ հետեւեալ հասցէով. –

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
17, rue Bleue, 75009 Paris

ՀԱՅ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀԻՆԳ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՅԱԿՈԲ ՄՈՎՍԷՍ (Մշակոյթի նախարար)
ՅՈՎՀ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ՀԵՆՐԻԿ ԷԴՈՅԵԱՆ
ՀՐԱՉ ԹԱՄՐԱԶԵԱՆ
ԱՐՄԷՆ ՇԷԿՈՅԵԱՆ

Իրենց գործերէն կ'արտասանեն հայկական վարժարաններու աշակերտներ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 29, ժամը 20-ին
ԵԱՆ'Ց Ակումբին մէջ
5, avenue Reille, Paris 14e

/ Մուտքը ազատ է /

Հանդիպումէն ետք բանաստեղծներուն հետ ազատ զրոյց՝ ճաշի մը ընթացքին
ճաշի մասնակցութիւն՝ 150 Ֆրանք։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION MARSEILLE
organise

un CONCERT

à la mémoire des victimes du séisme d'ARMENIE

CHORALE
SAHAK-MESROP

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

Piano et orgue : *Juliette YILMAZIAN*

Solistes :
E. ARTINIAN — V. MINASSIAN
A. MINASSIAN —
N. DER-MINASSIAN

Mardi 7 Décembre à 20 h 45
Eglise des Réformés
(Canebière)

Au programme :
Komitas — Ekmalian — Sarxian —
Haroutiounian — Berberian —
Altounian

—— Entrée libre ——

ESPOIR
POUR L'ARMENIE

présente

LES ENFANTS D'ARMENIE :
Hiver 93-94

Film réalisé par Jacqueline Aslanian

- le Vendredi 26 Novembre à 20h30
 Eglise Evangélique Arménienne
 28, av Bourgain/55, av Victor Cresson
 92130 Issy-les-Moulineaux
- le Dimanche 28 Novembre à 15h
 Eglise Evangélique Arménienne
 rue du Groupe Manouchian
 94140 Alfortville

— Entrée libre —

U.G.A.B.

MANIFESTATIONS ARTISTIQUES
A L'U.G.A.B.

L'Association Sourp Khatch Tebrevank et le Comité de Paris de l'U.G.A.B.
organisent

L'EXPOSITION
DES ŒUVRES
DE TROIS PEINTRES ARMENIENS
D'ISTANBUL

Artin Demirci
(peintures)

Hamparsum Demircioglu
(peintures)

Ohannes Saskal
(caricatures)

•

LE CONCERT
DU PIANISTE
Sayat Zaman
(Bach, Chopin, Antriasian...)

le Vendredi 26 Novembre
à 20h30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Le vernissage de l'exposition aura lieu
le même jour à 18h30

L'exposition pourra être visitée
jusqu'au 23 Décembre
du lundi au vendredi de 18h à 20h

— Entrée libre —

LE ROYAUME ARMENIEN DE CILICIE

CHAPELLE DE LA SORBONNE
Place de la Sorbonne
PARIS

EXPOSITION

Prolongée jusqu'au 19 Décembre

Tous les jours de 11h à 19h.
(Les Vendredis jusqu'à 22h).

LOTO
ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լեօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝ վիճակախաղ մը ((լոթօ)
Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14, rue Saint-Bazile — Marseille 1er

Նոյեմբեր 28, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15-ին։

Ծոխ առարկաներ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Մարգարեան եւ Փափազեան վարժարանի խնամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները դպրոցի բարգաւաճման առթիւ. -

Թէքս - Թիլ հաստատութիւն 3000 Ֆր., Էֆիքաս ընկերութիւն 1000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Տէրտէրեան 500 Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ թաղականութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրը՝ Յովհաննէս Շէլէկէճեանի *թաղման առթիւ. –*

Շէլէկէճեան ընտանիք 1000, Էլիզ Զէրբաշեան 250, Տիկին Զէօրէքճեան, Սէֆէրեան ընտանիք, Մարլէն Կարկիյօ, Ժորժ Գէորգեան 200-ական Ֆր., Ռոպէր Շէլէկէճեան ընտանիք, Երանուհի Կէօնճեան, Մարի Մինասեան, Արտաշէս Յովհաննէսեան, Աւետիսեան, Եփրատ Մուրատեան, 100-ական Ֆր., Համբարձում Մինասեան, Ժանօ Յովհաննէսեան 50-ական Ֆր., Կնէչեան ընտանիք 25 Ֆր.։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25
JEUDI
25 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik Missakian
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.201 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 69e ANNEE — N° 18.201

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԷՆ ԵՏՔ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՔՆՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Ի՞ՆՉ ԿԱՅ ԿՈԶԻՐԵՒԻ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԽՕՍՔԵՐՈՒՆ ԵՏԻՆ

Արեւմտեան այն թերթերը որոնք արձագանգեցին Ռուսաստանի Արտաքին Նախարար Անտրէյ Կոզիրեւի մամուլի ասուլիսին (մեր նախորդ թիւով «Փայնէնշըլ Թայմզ») չէզոք կը գտնեն Մոսկուայի գործածած այս նոր ոճին վրայ «իր դիրքերուն» նկատմամբ։

«Ֆիկառօ» (Նոյեմբեր 24) Հայաստանի [illegible] կը կցէ Ուկրանիոյ վրայ եղած ճնշումները, կեդրոնական Ասիա ցոյց տուած վճռականութիւնը խորագրելու համար՝ «Ռուսաստան իր ժանիքները ցոյց կուտայ»։

Ելցին իր կողքին ունի արեւմտեան ղեկավար մը՝ Հելմութ Քոհլ որ կը դգուշացնէ արեւմտեան իր այն զինակիցները որոնք կ՚ուզեն դեմոկրատ շէմաճ անմիջապէս կիրարկել տալ Ռուսաստան։ Երկու ժամ մօտերիմ զրոյց ունեցած է Ելցինի հետ սօճա-ի մը մէջ եւ անկէ ետք ալ բացայայտ կերպով յայտնած իր նեցուկը Ելցինի։ Նախապէս, կը գրէ «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը (Փ. Պոսեւ) Կոզիրեւ խակական փիլիփիճ մը արտասանած էր հայ ղեկավարներուն դէմ (փիլիփիճներ Դեմոսթենէսի խիստ ճառերն էին Մակեդոնիոյ Փիլիպպոսին հասցէին)։ Թղթակիցը կը կրկնէ Արտաքին Նախարարին խօսքերը՝ «Հայաստան իւրացուց հողամասեր» ամէն տրամաբանական սահմանէ անդին անցնելով։

Ուրիշներու համեմատ ալ, կը գրէ Պոսեւ, ոճը նուազ վճռական չէ։ Գլխաւորաբար տնտեսական գետնի վրայ։ Յուլիսի վերջ, անակնկալօրէն հրապարակէն քաշելով հին ռուբլիները, Մոսկուա պատնէշ մը բարձրացուց այն Պետութեանց դէմ որոնք դեռ կը շարունակէին գործածել։ Որպէս լուծում, Կրեմլինը առաջարկեց այն ատեն «նոր տեսակի ռուբլիի գօտի մը»։ Հինգ Պետութիւններ կ՚ընդունին (Ղազախստան, Ուզբեկստան, Տաճիկստան, Բելառուսիա եւ Հայաստան), քաջ գիտակցելով թէ այդ կը նշանակէ որոշ զիջում մը իրենց գերիշխանութենէն։ Արագօրէն, սակայն կը պարզուի որ պայմանները տրակոնական են։ Թիւրքմէնիոյ փոխ-վարչապետին համար կը նշանակէ .- Ամբողջական հակակշիռ դրամական արտադրութեան վրայ եւ ընկերակիցներու նոր ռուբլիներու յանձնում բայց, փոխատուութեան ձեւի տակ հիմնուած ոսկիի եւ տարադրամի պահեստներու վրայ։ Իրարու ետեւէ երկիրները կը ստիպուին իրենց ազգային դրամը հաստատել։

Հարց կայ Ուկրանիոյ հետ որ Կոզիրեւի համար «հիւլէական նոր Պետութիւն մըն է» մերժելէ ետք «ապահիւլէականացումի» իր խոստումները։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՃԱԿԱՏ

Դաւիթ Շահնազարեան հեռաձայնային խօսակցութիւն ունեցած է Կոզիրեւի հետ որու ընթացքին այս վերջինը ըսած է որ չուզեր որ Նոյեմբեր 20-ի միջադէպը ազդէ խաղաղարար ջանքերուն վրայ եւ խոստացած է Հայաստան եւ Ղարաբաղ երթալ։ Իսկ մամուլի ասուլիսին ընթացքին, նախագահին յատուկ յանձնարարութիւններու դեսպանը՝ Դաւիթ Շահնազարեան կրկնած է որ պատահածը ադրբէջանական բացայայտ սադրանք մըն է ուղղուած Ղարաբաղի հակամարտութեան խաղաղ կարգաւորման Ռուսաստանի միջնորդական ջանքերուն դէմ։ Գալով Կոզիրեւի յայտարարութեան, զայն համարած է հապճեպ։

Արտաքին Նախարար՝ Վահան Փափազեան (որու մասին, ի դէպ, Կոզիրեւ շատ ծանր որակումներ կատարած է «այդ մարդը» եւայլն, եւայլն) հեռագիր մը ղրկած է Կոզիրեւի ուր ցաւ յայտնելով պատահածին առթիւ, աւելցուցած է թէ հասկնալի չէ Արտաքին Նախարարին յայտարարութեան կտրուկ շեշտը։ Վ. Փափազեան կը կրկնէ որ ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ՚իյնայ Ազրբէջանի վրայ որ խախտած է ճշդուած պայմանները (Նոյեմբեր 18, փոխանակ 20-ի եւ Ղազախ-Իջեւան փոխանակ՝ Ղազախ-Ոսկեպար-Նոյեմբերեանի)։

Հայաստանի Արտաքին Նախարարութիւնը կը պահանջէ Ռուսաստանէն որ անկախ քննիչ յանձնախումբ մը կազմուի ուսումնասիրելու համար միջադէպի մանրամասնութիւնները։

✵

Հայաստանի մէջ՝ գիները ահաւոր յաւելում կրած են (Flambée des prix en Arménie, կը գրէր «Լը Մոնտ») եւ ազգ. Դրամի հրապարակումն ալ նոր շփոթութիւններ ստեղծած է։ ԱՖՓ-ի թղթակիցը (Գ. Ափրիկեան) կը հաղորդէ որ խանութները փակ կը մնան, պետական խանութները միայն հանքային ջուր եւ հաց (350 կրամ) կը ծախեն։ Միսին եւ պանիրին գինը 10-էն բարձրացած է 50 հազար ռուբլիի քիլօն, մինչ քսան լիթր էսանսը մինչեւ մէկ միլիոն (հին) ռուբլիի հասած է։ Ջեռուցում չկայ եւ բնակիչները ապարդիւն կը սպասեն քերոզէնի եւ փայտի, եւ կը խորհին որ Լ. Տէր-Պետրոսեանի այն խօսքը որ անցեալ ձմեռ վերջին էր իր տեսակին մէջ, մոռցուեալ տառ է։

✵✵

Ներկայիս ցուրտ է Հայաստան։ Սագախլուի երկաթուղիի հատուածի պայթումէն ետք, երկրորդ մըն ալ պատահած է եւ շինութեան մէջ է։

Տեղ-տեղ օրը 7-8 ժամ ելեկտրականութիւն կը տրուի, իսկ որոշ շրջաններ՝ բնաւ, որովհետեւ անցեալ ձմեռ ելեկտրական թելեր (fил) փճացած են եւ նոր կը սկսին շինել...։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ՆՈՐ» ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԸ որպէս խորհրդանշան ընտրած է երկգլխանի Արծիւը որ միայն գոյնով եւ ցարականութեան խորհրդանիշէն տրուած իմաստով պիտի տարբերի Մեծն Պետրոսի օրով հաստատուած խորհրդանշանէն։ Պիտի փոխարինէ մուրճն ու մանգաղը։ Գործն է Ս. Պետերբուրգի մէկ արուեստագէտին որ շահած է 1991-ին հրապարակուած մրցումը։

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻԻ երեսփոխանական անձեռնմխելիութեան հարցը Ազգ. Ժողովի օրակարգի նիւթ պիտի ըլլայ Դեկտեմբեր 7-ին։ Ենթական յայտնեց թէ պիտի գայ իր դատը պաշտպանելու։

EVENEMENT HISTORIQUE A PARIS

Depuis le Lundi 22 Novembre, la monnaie nationale est entrée en circulation en Arménie (Dram).

A cette occasion, une série très limitée de billets de la République d'Arménie, signée par le Président Lévon TER-PETROSSIAN sera vendue :

Samedi 27 et Dimanche 28 Novembre
de 14h à 19h
à l'Hôtel Baltimore
88 bis, av Kléber, Paris 16e
M° Boissière

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՔԱՐԻՒՂԻ ՌՈՒՍԵՒԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Ռուսաստանի Ուժանիւթի Նախարարը Սաֆրանիք, երկու օրուան այցելութեամբ մը Բաքուի մէջ քարիւղի համաձայնագիր մը ստորագրած է որով կ՚ըսուի թէ մեծ զիջումներ ձեռք ձգուած են ի նպաստ Մոսկուայի։ Թուրք մամուլը Թուրքիոյ համար կորսուած առիթ մը կը նկատէ պատահածը, աւելցնելով որ Ռուսաստան այս ձեւով կը ջանայ կեանքի կոչել քարիւղի բազմազգ կազմակերպութիւն մը որ պիտի խմբէ քարիւղի տէր ՀԱՊ-ի երկիրները։ Այս առումով կը նախատեսուի քարիւղի դրամատան մըն ալ հիմնումը որուն անդամակցութեան հրաւէր ուղղուած է Բաքուի։ Թուրք մամուլը այս քայլը կը նկատէ որպէս արբանեակ երկիրներու քարիւղի պաշարներուն վրայ միշտ հակակշիռ ունենալու ռուսական կեցուածքը։ Նոյն տեղեկատուութեան համաձայն, Ռուսաստանի, Ղազախստանի, Թիւրքմէնիստանի եւ Ադրբէջանի քարիւղի նախարարները Դեկտեմբերի ընթացքին Բաքուի, կամ Մոսկուայի մէջ ժողով գումարելով պիտի ջանան որոշել իրենց քարիւղը Արեւմուտք փոխադրելու ամէնէն յարմար ձեւը։

Հոս եւս Թուրքիա այնքան շահաբեր առիթ մը փախցուցած կը նկատուի, քանի որ Նախագահ Էլչիպէյ կողմնակից էր Բաքուէն Ճէյհան երկարող կազմուղի մը որով ադրբէջանական քարիւղը պիտի հասնէր Թրքական այս նաւահանգիստը։ Անգարայի մէջ որպէս ձախող ելոյթ կը քննադատուին Արտաքին Նախարար Չէթինի խօսքերը որոնք արտասանուած էին Ազ. Ժողովին մէջ, բացատրելու համար թէ հարաւ-արեւելեան Անատոլու քրտական զինեալներու հետ մշտական բախումները զօտի է ու այդ պատճառով ադրբէջանական քարիւղին կազմուղը Թրքական տարածքէն անցընելու ակնկալութիւնը չքացած է։ Թուրքիոյ ընդդիմադիր ճակատը մինչեւ իսկ Չէթինի հրաժարականը կը պահանջէ։

Թուրք քաղաքական դէտերու համաձայն, Ադրբէջան որ հայկական յարձակումներուն դէմ իր յուսացած նեցուկը չէ գտած Անգարայէն, քարիւղը որպէս զէնք գործածելու պարտաւորութեան տակ մնացած է, Ռուսաստանի որպէս այլընտրանք Ալիեւ թէեւ կը ջանայ քաղաքական ճապկումներով Միացեալ-Նահանգներու զօրակցութիւնը ունենալ, սակայն, ակներեւ է որ մինչեւ Հայաստանի հետ վերջնական համաձայնութիւն մը, Բաքուի քարիւղի հարցը առկախ պիտի մնայ։

Ադրբէջանի քարիւղը փոխանակ բազմազգ ընկերութիւններու, ուղղակի Ռուսաստանի հակակշռին յանձնելու կարգադրութիւնը շարժման մղած է երկրին ընդդիմութիւնը։ Յատկապէս Ժողովրդական Ճակատը ծանր ամբաստանութիւններ կ՚ուղղէ Նախագահ Ալիեւի, ըսելով որ ան ծախած է երկիրը։

Ադրբէջանի քարիւղի ազգ. ընկերութեան տնօրէնը որ քարիւղի նախարարն էր Էլչիպէյի օրով, բուռն հակազդեցութիւն ցոյց տուած է Ռուսաստանի կողմէ գաղթատիրական արարք նկատելով կատարուածը։

Թուրքիոյ քարիւղի շրջանակներն ալ գայրացած են խաղէն դուրս մնալով ու կը գանգատին որ պատասխանատուները պէտք եղած հետաքրքրութիւնը ցոյց չեն տուած այնքան կենսական հարցի մը նկատմամբ։

✵✵

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ ՓՔՔ-Ի ՃԱՄԲԱՐՆԵՐՈՒ ՊՆԴՈՒՄ

Նոյեմբեր 23-ի «Թէրճիւման»ը առաջին էջի «Հայաստանի մէջ 21 ճամբար» խորագրով կը շարունակէ պնդումները թէ Թուրքիոյ սահմանակից շրջաններուն մէջ, հայկական հողին վրայ ՓՔՔ-ի 21 ճամբարներ կան եւ թէ հոն «ԱՍԱԼԱ»ի մարտիկները կը մարզուին քրտական կազմակերպութեան շարքերուն մէջ։ Կը փոխանցուին նաեւ Երեւանի ձայնասփիւռին քրտական հաղորդումներու պատասխանատու Իշխան Ասլանի խօսքերը. ան, կ՚ըսուի թէ ներկայիս ստանձնած է ՓՔՔ-ի ճամբարներուն հրամանատարութիւնը. Թուրք լրագրողներու հետ հանդիպումի մը ընթացքին ան կ՚ըսէ. «Լաչինի Քրտական հանրապետութեան կնիքը ունինք մեր ձեռքը։ Իւրաքանչիւր հրամանագիր անով կը կնքուի։ Ընտանիքս 1936-ին Տիյարպէքիրէն գաղթած է Հայաստան։ Մեր փրկութիւնը Թուրքիոյ Քիւրտիստանի հիմնումով պիտի իրականանայ»։

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԵԼՑԻՆ ԿԱ՞ՅՍՐԸ

Արեւմտեան լրասփիւռներու մէջ օրէ օր աւելի չեշտուած բնոյթ կը կրէ Ռուսաստանի նախագահը մենատիրական հակումներով ամբաստանելու ախորժակը։ Օրէ օր կ՚աւելնայ նախագահ Ելցինի մէջ ապագայ կայսր մը նշմարողներու թիւը։ Նոյն կարծիքը կը բաժնէ նաեւ «Իզվեստիա»յի խմբագիրներէն ծագումով վրացի Մելոր Ստուրուա. ան բրեժնեւեան վարդապետութեան արդիական տարբերակը կը նկատէ Ելցինի վարած կայսերական քաղաքականութիւնը։ Կը յիշէ թէ Հռոմէացի կայսրերը, տօնելու համար զինուորական իրենց յաղթանակները, իրենց առջեւէն տողանցել կուտային պարտեալ երկիրներու շղթայակիր ու անարգուած թագաւորները։ Ապա նոյն դիրքին մէջ կը դնէ Կովկասի երեք հանրապետութիւններուն նախագահները որոնք Հոկտեմբերի սկիզբը Կրեմլին ներկայացան ժպտուն դէմքերով։

Բրեժնեւեան քաղաքականութիւնը ամէնէն բիրտ ձեւով կը գործադրուի Վրաստանի մէջ. հոն Ռուսաստան սկսած է շահարկել նախ Աբխազիոյ ցեղային կնճիռը, յետոյ Գամսախուրդիայի եւ Շեւարնածէի կողմնակիցներուն բախումները։

Ռուսական զօրքին եւ վարձկաններու փոքրաթիւ բայց լաւ զինուած խմբակներու նեցուկով աբխազ անջատողականներ պարտութեան մատնեցին վրացական Ազգային պահակազօրքը։ Իսկ երբ Սեպտեմբերին Շեւարնածէ Սուխումիի մէջ անյոյս կացութեան մատնուած էր, Մոսկուա վերջնագիր մը ներկայացուց անոր. պէտք է ընդունէր ռուսական զինուորական միջամտութիւն մը եւ միանար ՀԱՊ-ի երկիրներուն։ Շեւարնածէ տեղի չտուաւ ու Սուխումին կորսնցուց. Թիֆլիս վերադարձին հաշտութեան տրամադրութեամբ, զիջեցաւ, քաղաքական անհրաժեշտութենէ մղուած։

Իր երկրին անկախութեան անվեհեր ապետը ձեւանալէ ետք, ան հակառակ իր կամքին, բազմաթիւ Վրացիներու կողմէ նկատուեցաւ Մոսկուայի մէկ գործակատարը։ Այս կերպարափոխումը սատկացուց քաղաքացիական պատերազմը ու զարկ տուաւ Գամսախուրդիայի վայելած ժողովրդականութեան. ան դիտուեցաւ որպէս Վրաստանի իսկական հայրենասէր ղեկավարը։

Անցեալին դրախտ նկատուած Վրաստանը դժոխքի վերածուած է այսօր։ Կարելի է մինչեւ իսկ ըսել թէ երկիրը գոյութիւն չունի իսկական առումով. Աբխա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՍՓԻՒՌՔ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՉԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ազգային բարոյական գաղափարաբանութեան մը բացակայութիւնը ուրեմն դարձած է ամէնէն հրատապ հարցերէն մին: Եւ անշուշտ, այս վիճակին հետեւանքն է ծայրայեղ, մոլեռանդ ազգայնականութիւնը որ շատ դիւրին ու հնագոյն դարմանն է երբ ժողովուրդ մը չունի գաղափարաբանութիւն: Կը նայիմ չուրջս, ըլլայ Երեւանի մայր պողոտաներուն ըլլայ պետական գրասենեակներուն եւ կամ տուներուն մէջ - մարդիկ միամակարդակ կ'ապրին, լոկ հողի ու կմախք քով քովի պահելու մտահոգութեամբ ու երկիրը լըքուած է իր ճակատագրին: Ոչ դրամատիրութեան տարբերակ կը փորձուի, ոչ ընկերվարական գաղափարաբանութեան խօսք կայ, ոչ ալ ընկերային ժողովրդավարութեան մասին որեւէ գրութիւն կամ խօսակցութիւն կայ հրապարակը: Ինչպէ՞ս պիտի դիմանայ դարերուն մեր հայ ընկերութիւնը երբ գրեթէ ոչինչ գիտէ կամ կ'ուզէ գիտնալ իր հաւաքական կեանքին ուղղութիւն տուող ուժերու մասին: Իրականութեան մէջ, այն «Բարձր խաչալը» որ երաշխիք հանդիսացած է այս ժողովուրդին գոյութեան՝ գաղափարաբանութիւնը չէ այլ տեսակ մը բընազդային կամ տարրերային իմաստութիւն մը՝ որ դարերու փորձառութիւնը սորվեցուցեր է մեր ազգին: Կ'արժէ քիչ մը անդրադառնալ այս նիւթին շուրջ:

Կարեւոր հարցերէն մէկն է՝ ի՞նչ է մեր դարուն ոգին, կամ՝ ո՞րն է 20-րդ դարու կեդրոնական փորձառութիւնը, պատմական իրականութիւնը:

Դժբախտաբար մէկ է պատասխանը - համայնավարութեան փորձառութիւնը, ուզենք թէ չուզենք: Կային անշուշտ ուրիշ ալ երեւոյթներ - գաղթատիրութեան հաշուեփակը եւ ֆաշիզմը, սակայն ատոնք մեզ չեն շահագրգռեր: Իր փառքի օրերուն, համայնավարութիւնը միլիոնաւոր մարդոց երեւակայութիւնը հմայեց եւ ինքզինք, մարդկայնութեան (humanisme) ժառանգորդը ու մարդկութեան փրկութեան նոր ախոյեանը հռչակեց: Ու ներշնչեց հարիւր - հազարաւոր մարդիկ - բանուորներ, մտաւորականներ եւ ուսանողներ - ու մղեց գանոնք մեծ զոհողութիւններու եւ նոյնիսկ հերոսութեան:

Սակայն համայնավարութիւնը ամբողջ սերունդներ վհատեցուց, վատնեց մարդկային ոգիի ու կարելիութեանց հսկայ դրամագլուխ մը որ կրնայինք ընկերութեան բարօրութեան համար գործածել: Մերժելու է թէ շատ մը համայնավար չարքայիններ այսօր լռութիւնը ընտրած են, բայց մեծ է թիւը նախկին համայնավար ղեկավարներու որոնք ծայրայեղ ազգայնականութեան մը ծոցը ինկած են, ինչպէս է պարագան նախկին Եուկոսլաւիոյ (սերպ ու խրուաթ ղեկավարները նախկին աչքառու համայնավարներ են), ինչպէս նաեւ Ատրպէջանի (Ալիեւը նախկին Կոմկուսի պատասխանատու դէմքերէն մին էր): Պատմական այս մեծղի աղէտին արդիւնքները չչմեցուցիչ են իրօք: Այսօր Եւրոպայի մէջ հսկայ բաց մը կայ որակաւոր անձերու, եւ նոր ուժեր, նոր սերունդներ մէկ օրէն միւսը երեւան չեն գար:

Այսինքն՝ յոգնութեան, սպառումի, յուսալքութեան եւ գործնապաշտութեան շրջան մը պիտի բոլորէ մարդկութիւնը, ինչպէս դիտել կուտայ Ըրվինկ Հաու (Dissent, Գարուն, 1993) մինչեւ որ գտնէ ինքզինքը: Ահա այս գաղափարախօսութեան, այսինքն համայնավարութեան սնանկացումն է որ մեծ պարապութիւն մը ստեղծած է արդի մարդկութեան մէջ:

Եւ յատկապէս՝ Հայաստանի մէջ ուր չտեսայ քաղաքական նշանակալից աւանդութիւն որ կենսունակութիւն ցոյց տըւած ըլլայ, անմիջական անցեալին ու ներկային: Դաշնակցութեան ընկերվարական ու ազգայնական գաղափարաբանութիւնը լաւագոյնն է որ կրնայ մեր երկիրը դուրս բերել իր ներկայ անկումէն: Նոյն իմաստով, ընկերվար ժողովրդավարութիւնը (social - democratie), որ լուրջ յոյսեր կը ներշնչէ Եւրոպայի ապագային համար, Հայաստանի մէջ ալ կըրնայ կեանքի կոչուիլ, հակառակ որ ներկայիս հրատապ հարցը քաղաքացիական ու քաղաքական մշակոյթի սկզբունքներու ուսուցումն է ժողովրդային լայն խաւերուն: Բարեբախտաբար Հայերս աշխատունակ, ուշիմ եւ օժտուած ազգ ենք եւ դիւրաւ կը սորվինք, հակառակ

համատարած սկեպտիկութեան եւ նախաձեռնութեան ոգիի պակասին:

Ցաւ է սակայն նկատել թէ ոչ մէկ ժողովի, մտաւորական տարրի ոչ մէկ հաւաքին Հայերը քաղաքական վարդապետութեան մը քննութեան ձեռնարկած են: Տեղ - տեղ միայն պարբերական մամուլի մէջ փորձեր կ'ըլլան տեսական հարցեր արծարծելու: Այս պրպտումներու օրակարգին մաս կը կազմէ նաեւ Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութեան տեսութիւնը: Վերջերս մամուլին մէջ կարդացի Պր. Ժիրայր Լիպարիտեանի անկեղծ, բայց, մտահոգիչ արտայայտութիւնը թէ «ցարդ Հայաստանի ղեկավարութիւնը ոչ մէկ աշխատանք տարած է Սփիւռքի վերաբերմամբ մնայուն քաղաքականութիւն որդեգրելու հարցին մէջ»: Օրակարգային նախապատուութիւններու հարց ըլլալու է - Պր. Լիպարիտեանը ինքը Սփիւռքէն է որուն կարեւորութեան լաւ ծանօթ ըլլալու է: Միայն վերջին օրերուն էր որ խումբ մը մարդիկ «Մրադիր Սփիւռք» ըսելով հետեւեալ հարցերը դրած էին քըննութեան Վերածնունդ ակումբին մէջ, յատուկ ժողովի մը ընթացքին:

Ա. -- Սփիւռքի տեսական կամ յաւերժ գոյութեան յղացքը:

Բ. - Ի՞նչ տեսակ Սփիւռք կը նախատեսուի:

Գ. - Այդ Սփիւռքի հիմնուորումի կէտերը:

Դ. - Այդ Սփիւռքի ստեղծումին համար առնուելիք անհրաժեշտ քայլերը:

Ե. - Հայաստանեան ու Սփիւռքեան կառոյցները՝ որոնք անհրաժեշտ են այդ Սփիւռքի կազմաւորման մէջ:

Քաջալերելի է այս նախաձեռնութիւնը որովհետեւ կը խորհինք թէ Սփիւռք - Հայաստան յարաբերութեան որեւէ քննութիւն միայն օգտակար կրնայ ըլլալ երկուստեք: Եւ վերոյիշեալ հաւաքը շատ հաւանաբար ապարդիւն եղաւ ճիշդ այն պատճառաւ որ գրեթէ ոչինչ գիտէին Հայաստանի մտաւորականներն ու պետական մարդիկը Սփիւռքի մասին, մինչ մենք, Սփիւռքի մէջ մեր թերթերու, ձայնասփիւռներու, դպրոցներու, կազմակերպութիւններու եւ յաճախակի ձեռնարկներու շնորհիւ հաւանաբար աւելի լայն տեղեկութիւն ունինք Հայաստանի անցեալին ու ներկային մասին քան միջին Երեւանցին: Հոս հարկ կը զգանք նկատողութիւն մը ընել որ զուտ ենթակայական բնոյթ ունի - մեր տպաւորութիւնը այն էր թէ եթէ Հայաստանցիք չեն գիտեր մենք ով ենք, ինչ կեանք կ'ապրինք հոս, ինչ է մեր ուժը, ինչ է մեր արժէքը, ինչի մէջ լաւ ենք՝ պատճառը այն է որ թէ' չեն հետաքրքրուած մեզմով, մենք չահեկան չենք իրենց առօրեայի հարցերու լուծումին մէջ եւ թէ ալ ոչինչ կայ Սփիւռքի մասին Երեւանեան ամէնօրեայ մամուլին մէջ, ոչ արտատպում Սփիւռքի մամուլի չահեկան գրութիւններուն, ոչ պարզ լրատուութիւն: Պատճա՞ռ--հաւանաբար հին արեւելահայ արեւմտահայ անհանդուրժողութիւնն է նոր ձեւի տակ, թաքուն արհամարհանք մը, գերադասութեան ակամայ բարդոյթ մը, ինքնապաշտպանութեան անգիտակից հակազդեցութիւն մը, ո՞վ գիտէ: Ամէն պարագայի, իրողութիւնը այն է որ մէկ ամսուան կեցութեանս ու անթիւ մարդոց հետ չփումներուս ընթացքին՝ չգտնուեցաւ մէկ հոգի իսկ որ հետաքրքրուէր Սփիւռքով ու Սփիւռքահայերու կենցաղով, հարցում հարցնէր մեր կեանքի մասին, փորձէր բանալ մեր սիրտը ու «ցաւդ տանիմ» խօսքին իրաւ իմաստը: Մամուլին կ'իյնայ սրբագրել այս թերութիւնը որ, նոյնիսկ եթէ մեր ենթակայական վարկածը հիմնովին սխալ է՝ ազգայնօրէն դիրքորոշում մըն է: Առիթն է սակայն գոհունակութիւն յայտնելու Հայաստանի կառավարութեան նախաձեռնութեան՝ ստեղծելու Արտաքին Գործոց Նախարարութեան մէջ յատկապէս «Սփիւռքեան Գործերու Բաժին» մը որ կը փոխարինէ ցարդ եղած նման այլ մարմինները: Կը մնայ յուսալ թէ Բաժնի ղեկավարութիւնը նախ ժամանակ կը գտնէ պտտելու Սփիւռքի բոլոր կեդրոնները ու ճանչնալու անխտիր ամէն հայ համայնքի բնոյթն ու կարողականութիւնը, եւ ապա՝ կ'աշխատի գտնել գործակցութեան առողջ եզրեր Հայաստանի ու Սփիւռքի միջեւ, հաւասարէ հաւասար:

Այսպէս, «Դարուն Ոգին» հրաբորբ բայց ձրի խաչալիզմէն, մոլեռանդ ազգայնական կեցուածքներէն, բարեմիտ մարդկայնութենէն փախուստ մըն է դէպի «սինիզմ» եւ գործնապաշտութիւն (բրակմաթիզմ): 20-րդ դարը վրիպած դար մը եղաւ, իր սկիզբի ոչ մէկ խոստումը՝ մարդկութիւնը ազատելու դրամի եւ բիրտ ուժի բռնակալութենէն կրցաւ յարգել: Հաւանաբար մեծագոյն տուժողը կրօնական զգացումի ներկայացուցիչ հաստատութիւնները եղան որոնք ոչ մէկ ազդու դեր խաղացին ահաւոր պատերազմներու, նոյնքան սահմռկեցուցիչ ցեղասպանութիւններու, սպանդներու, տեղահանութիւններու դէմ պայքարին մէջ: Մէկ կողմէ անաստուածութիւնը, միւս կողմէ իսլամական անզիջող կրօնամոլութիւնը աւելի տկարացուցին «աստուածային» հեղինակութեան հիմերը: Դարու Ոգին ոգի իսկ չէր, այլ՝ պարզապէս կարգախօս մը քանդելու ինչ որ չէր կրնար դիմանալ պատմութեան դաժան օրէնքին:

Մենք Հայերս այդ օրէնքը գիտենք, այն է որ մեր մեծ արուեստագէտները փոխանցած են մեզի - կա՛մ ստեղծել մարդկութեան համար՝ կամ աշխարհէն անհետանալ: Այս է շատ հաւանաբար Նարեկացիին, Օկացիին, Զարեանին, Թումանեանին, Օշականին եւ այլոց «Ճանապարհին» պատգամը: Այս ըլլալու է «բնազդային ճշմարտութիւնը» կամ այն՝ որուն յայտնատեսական իմացութեամբ մը Հայաստանի բանաստեղծները «պապերի իմաստութիւն» անունը կուտան եւ որմէ զրկուած ենք մենք, Սփիւռքցիներս:

«Ասպարէզ»

Սիտնի, Աւստրալիա

ԴԱՍԱԼԻՔՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Բնական մտահոգութիւն ու զայրոյթ պատճառող հարց մըն էր դասալքութիւնը որ յայտնուեցաւ անկախ Հայաստանի բանակի կազմութեան առաջին քայլէն: Մտահոգութիւնը կուգար պատերազմի սեմին կանգնած երկրին մէջ զինուորական ծառայութենէն խուսափողներու պարզած երեւոյթէն. իսկ զայրոյթը՝ պատիժներու եւ զանոնք կիրարկելու տրամադրութեան բացակայութենէն: Պարագաներ, որոնք հաւասարապէս անըմբռնելի էին դուրսէն դիտողներու որոնց մտքին մէջ ծագած ինչո՞ւներն ու ինչպէ՞սները երկար ատեն ոչ մէկ պատասխան գտան:

Պաշտպանութեան նախարարութեան պաշտօնաթերթ «Հայ Զինուոր»ի 11-րդ (Նոյեմբեր 9 - 16) թիւին մէջ համառօտ հարցազրոյց մը, գրեթէ առաջին անգամ կ'առընչուի խնդրին, որոշ չափով փարատելով մտահոգութիւնները: Զրուցավար Սամուէլ Յարութիւնեան խօսակից ընտրած է զինուորական դատախազ, գնդապետ Վաղարշակ Վարդանեանը որ ընդունելով խնդրին գոյութիւնը, առաջին հերթին 1991-ի «Զինապարտութեան մասին» օրէնքին կը վերագրէ զինուորական ծառայութենէ խուսափելու առիթները: Ատոր կը յաջորդէ ընդլայնումը հիւանդութիւններու ցանկին որոնց գոյութեան պարագային զէնքի կոչուած երիտասարդը պատճառ կ'ունենայ ծառայութենէ զերծ մնալու: Պէտք է ուսանողներու զանգուածն ու զարտուղի ճամբաներով իրենց օձիքը փրկածներու թիւն ալ աւելցնել, ունենալու համար «խեղճ ու աղճատ ընտանիքների զաւակներով համալրուած զօրամասերի մի տխուր պատկեր» ինչպէս կ'ըսէ գնդ. Վարդանեան:

Զրոյցին մէջ կը յայտնուի «տեղայնութիւն» կոչուած երեւոյթ մըն ալ. իր բընակութեան վայրը գտնուող զօրամասերուն մէջ ծառայելու առիթը տրուած կամ գտած երիտասարդներն են ատոր հեղինակները: Անոնք «զօրակոչուելու առաջին իսկ օրից իրենց արտօնեալի իրաւունք են վերապահում՝ բռնանալու, հալածելու տարբեր շրջաններից ու քաղաքներից նոյն զօրամասը զօրակոչուած ոչ տեղացիներին», դառնալով երկրորդական, երրորդական յաւելեալ պատճառ մը, դասալքութեան:

Երեւոյթը, ինչպէս կը բացատրէ զրուցակից գնդապետը, հետեւանք է կարգապահութեան պակասի ու որոշ հրամանատարներու թոյլ վերաբերումին: Մինչդեռ այս վերջինները ամէն մէկ յանցագործութեան պարագային պարտաւոր են 10 օրուան մէջ հետաքննութիւն կատարել ու գործը յանձնել զինուորական դատախազին:

Վ. Վարդանեան կը խօսի նաեւ կարգապահական գումարտակներ ստեղծելու անհրաժեշտութեան մասին. այդ գումարտակները պիտի փոխարինեն կալանավայրերը ուր բանտարկուած յանցաւոր երիտասարդը կորսուած է իր զօրաբաժնին համար: Մինչդեռ կարգապահական գումարտակին մէջ ան պատիժը կրելէ ետք, կը վերադառնայ եւ կը շարունակէ ծառայութիւնը. իսկ պատիժի ժամանակը նըկատի չառնուիր ծառայութեան ընթացքին մէջ:

Զրոյցը կը տեղեկացնէ թէ դասալիքներուն եւ անոնց ծնողքին համար պատրուակ կ'ըլլան նաեւ «վատ սննդի, կենցաղային անտանելի պայմանների, չնչին վարձատրութեան» պարագաները: Զինուորական դատախազը այս կարգի պատճառաբանութիւնները կը նկատէ «միայն պատրուակ, անմեղունակի դերում հանդէս գալու համար»: Ատոր որպէս ապացոյց կը յիշէ Քանաքեռի ռուսական զօրքին ծառայելու կանչուած երիտասարդներու դասալքութեան պարագաները, հակառակ բարեյարմար պայմաններու: Նոյնն է պարագան Գիւմրիի ռուսական սահմանապահ զօրքերուն մէջ:

Իր խօսքերուն աւարտին Վ. Վարդանեան կ'ըսէ թէ առաջարկներ ներկայացուցած են Գերագոյն Խորհուրդին համապատասխան յանձնաժողովներուն եւ գլխաւոր դատախազին, այն յոյսով որ մօտ ատենէն կ'ունենան աւելի արդիւնաւէտ աշխատելու հնարաւորութիւն:

Ի՞նչ ըսել. այնպէս կը թուի թէ հայկականութեան անջնջելի մէկ մասնիկն է ամէնէն լուրջ պարագաներու իսկ «յուսալ եւ սպասել» տարրագին դիմելու ճարպիկութիւնը...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԻԼԱՆՈՅԻ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ՄԻԼԱՆՕ. - («Յառաջ»). -

Երկուշաբթի, առաւօտեան ժամը 10-ին Գարեգին Կաթողիկոս քաղաքավարական այցելութիւն մը տուաւ Միլանոյի Արքեպիսկոպոս կարդինալ Գարլօ Մարիա Մարթինիի, որ հոգեւոր պետն է Լոմպարտիա նահանգի հինգուկէս միլիոն հաւատացեալներու ու յաջորդը՝ չորրորդ դարու սուրբ ու Միլանօ քաղաքի պաշտպան Ս. Ամբրոսիոսի: Հանդիպումը որ տեղի ունեցաւ Արքեպիսկոպոսարանի դահլիճին մէջ տեւեց շուրջ 30 վայրկեան, որու ընթացքին երկու հոգեւորականները ֆրանսերէն լեզուով շահեկան տեղեկութիւններ փոխանակեցին իրենց եկեղեցիներուն ու հովուական աշխատանքներու մասին: Գարեգին Բ. խօսեցաւ Կիլիկիոյ Թագաւորութեան ու կաթողիկոսական աթոռի պատմութեան ու ներկայ վիճակին մասին ու տեղեկութիւններ տուաւ Կիլիկիոյ վերջին Թագաւոր Լեւոն Ե. Լուսինեանի մահուան 600-ամեակին առթիւ կազմակերպուած ցուցահանդէսին Սորպոնի համալսարանի մատրան մէջ, ինչպէս նաեւ Փասաթիէյի մէջ գիտաժողովին, որուն ինք ալ մասնակցած էր: Գարեգին Կաթողիկոս այս առթիւ կարդինալին նուիրեց «Կիլիկիոյ Հայկական Թագաւորութեան» չքեղ գիրքը, որուն մէջ ինք ալ յօդուած մը ունի Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան մասին: Ապա զրոյցը շարունակուեցաւ Լիբանանի շուրջ. Գարեգին Բ. հակիրճ տեղեկութիւններ տուաւ Լիբանանի համայնքային յարանուանութեան դրութեան մասին ուր բոլորը ինչ կրօնքի ալ պատկանին կը վայելեն բացարձակ ազատութիւն հաւատքի, պաշտամունքի ու կրթութեան մէջ:

Կարդինալ Մարթինի խօսելով Նոյեմբեր 4-ին Միլանոյի մէջ սկսած Ամբրոսեան Եկեղեցւոյ սինոդոսին, որ մէկ տարի պիտի տեւէ, աւելցուց թէ Սարգիս Քահանան ալ իր կողմէ հրաւիրուած է մաս-

նակցելու բոլոր նիստերուն եւ թէ ան միշտ ներկայ է էքիւմենիք հանդիպումներու ու ժողովներու, ինչ որ իրեն ալ գոհունակութիւն ու հաճոյք կը պատճառէ:

Գարեգին Բ. կարդինալը հրաւիրեց Անթիլիաս - Լիբանան էքիւմենիք յարաբերութիւններու ծիրին մէջ հանդիպումներ ունենալու: Ան սիրով ընդունեցաւ հրաւէրը եւ խոստացաւ Լիբանան այցելել սինոդոսի աւարտէն յետոյ:

Կարդինալ Մարթինի Գարեգին Կաթողիկոսին նուիրեց Ամբրոսեան ծէսին վերաբերեալ գունաւոր - պատկերազարդ գիրք մը ու արքեպիսկոպոսական կլոր մետալը:

Գարեգին Բ. հրաժեշտ առնելով, Սարգիս Քահանայի հետ ապա այցելեց Մայր տաճարը (Տուոմօ) որ Գոթական ճարտարապետութեան գլուխ - գործոց մըն է: Տաճարի քահանայ լուսարարը սպառիչ բացատրութիւններ տալով, Կիլիկիոյ Հայոց Կաթողիկոսը առաջնորդեց նախ չորրորդ դարու եկեղեցւոյ հիմքերը տեսնելու, ապա Ս. Գարլօ Պորրոմէոյի աճիւնները պարփակող փոքրիկ մատուռը, Ս. Գորոտինա Հայրապետի Ս. Ամբրոսիոսի կողմէ մկրտութեան աւազանը հուսկ՝ վերելակով բարձրացաւ տաճարի տանիքը ուրկէ աւելի մօտէն կարելի է դիտել Ս. Աստուածածնի ոսկեպատ արձանը, որ տաճարին ճիշդ կեդրոնը գտնուող աշտարակին վրայ կը հանգչի: Տաճարի տանիքէն կարելի է դիտել Միլանօն ու հիանալ երեք հազար վեց հարիւր մեծ ու փոքր արձաններուն՝ քանդակուած սպիտակ - վարդագոյն մարմարի վրայ, որոնցմէ շատերը, հրեշտակներու, մարգարէներու, առաքեալներու ու սուրբերու անունները կը կրեն:

Այնուհետեւ Գարեգին Բ. այցելեց հռչակաւոր Լա Սքալա Թատրոնի հրապարակը, ուր բացի թատրոնի շէնքէն կայ նաեւ քաղաքապետարանի շէնքն ու Լէօնարտօ տա Վինչիի արձանը:

Երեքշաբթի օր, Գարեգին Կաթողիկոս Սարգիս Քահանայի հետ այցելեց Միլանոյի Սանթա Մարիա Տելլա Կրացիա Եկեղեցին ու յարակից սրահին մէջ դիտեց Լէօնարտօ տա Վինչիի գլուխ - գործոց «Վերջին ընթրիքը» որմնանկարը, որ 20 տարիներէ ի վեր նորոգութեան մէջ է: Այցելեց նաեւ քաղաքի առաջին եպիսկոպոս ու պաշտպան սուրբ Ս. Ամբրոսիոսի Բազիլիկ տաճարը, ուր նաեւ չորրորդ դարու սուրբին աճիւնները կը հանգչին: Ան տեսաւ նաեւ Սանթ Ամպրոճիոյ հրապարակին վրայ հայ նահատակաց յիշատակին կանգնած հայկական խաչքարը: Այնուհետեւ այցելեց Պրերայի հռչակաւոր պատկերասրահը եւ Սֆորցիաքօ իշխանական դղեակի թանգարանն ու պատկերասրահը: Գարեգին Բ. ժամանակ ունեցաւ նաեւ այցելելու Մայր Տաճարին կռնակը գտնուող Գրախանութը, ուր իր աստուածաբանական հետազօտութիւններուն համար օգտակար ու փնտռուած գրքերը գտաւ:

Երեկոյեան ժամը 8-ին Փրենչիփէ Ե Սաւոյա պանդոկի շքեղ սրահին մէջ տրուեցաւ պաշտօնական հացկերոյթ՝ համայնքի հոգեւոր հովիւին ու հոգաբարձութեան կողմէ, որուն ներկայ գտնուեցան 80 հոգի: Սեղանը օրհնեց Գարեգին Կաթողիկոս: Սեղանավար Սարգիս Քահանան խօսք առնելով ըսաւ թէ Գարեգին Կաթողիկոսի անձնական բնոյթի մէկ այցը Միլանօ չորս օրերէ ի վեր կը ստեղծէ Միլանոյի ու շրջակայքի հայութեան համար՝ ընդհանուր խանդավառութեան ու միասնականութեան մթնոլորտ մը: Հաստատելով այն իրողութիւնը թէ վերջին հինգ տարիներուն Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի եւ Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսի ձեռք ձեռքի, սիրտ սրտի գործակցութիւնը յանուն Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ միասնականութեան ու շինութեան, մեզ աւելի երջանիկ ու հպարտ կը դարձնէ որպէս Հայ: Ակնարկելով կարդինալ Մարթինիի հետ Գարեգին Կաթողիկոսի հանդիպումին, երբ կարդինալը ըսաւ թէ Գարեգին Բ. արեւ բերաւ մեր քաղաքին, Սարգիս Քահանայ աւելցուց ըսելով թէ ոչ միայն արեւ, այլ՝ նաեւ լոյս բերաւ մեր սրտին ու հոգիին՝ առաքելաշնորհ, մարգարէաշունչ ու իմաստուն խօսքերով: Ու առողջութեան, արեւշատութեան մաղթանքներ ընելով ըսաւ. - «Կ'աղօթենք որ Աստուած ուժ, կարողութիւն տայ Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Բ. Վեհափառ Հայրապետներուն, որպէսզի միասնական ոգիով ու գործակցութեամբ Հայաստանեայց եկեղեցին ու ժողովուրդը հասցնեն խաղաղութեան նաւահանգիստը»:

Վենետիկի Մխիթարեան միաբանութեան հայրերէն Հ. Յարութիւն Վրդ. Պզտիկեան, որ կը ներկայացնէր Աբբահայրը՝ Հայր Գէորգ Վրդ. Պալեան, խօսք առնելով ըսաւ թէ Միլանոյի փոքրիկ հայ գաղութը գիտցած է յարգել ու պատուել հայ եկեղեցականները եւ այսօր պատշաճ կերպով կը յարգէ ու կը պատուէ Գարեգին Բ. Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը. ու ակնարկելով անոր շինարարական աշխատանքներուն, յիշեց Տէր - Զօրի Նահատակաց Յուշարձան - Համալիրը, որ փառաւոր իրագործում մըն է Գարեգին Կաթողիկոսի օրով: Ան դրուատեց նաեւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ուղղափառ դաւանանքը, մաղթանքներ ընելով Գարեգին Կաթողիկոսին:

Ապա իտալերէն լեզուով խօսք առաւ Իտալիոյ Հայոց վարչութեան նախագահ՝ Յակոբիկ Մանուկեան ըսելով թէ հաւաքաբար ջանքեր կը թափենք հայութեան ու Հայաստանի ի նպաստ եւ վերջին քանի մը օրերու ընթացքին Գարեգին Կաթողիկոսի խօսքերը, յորդորներն ու պատգամը ուղղութիւն տուին մեզի, բոլորիս, ան վեհափառին նուիրեց Իտալիոյ արուեստի գործերը ներկայացնող արժէքաւոր գիրք մը:

Յաջորդ խօսք առնողը եղաւ դարձեալ Վենետիկի Մխիթարեան հայրերէն Տաճատ Վրդ. Եարտըմեան, որ ներկայացուց իր իսկ յառաջաբանով լոյս ընծայուած հմուտ պատմաբան՝ Մխիթարեան հայր Սահակ Վրդ. Տէր - Մովսէսեանի անցեալ քանի մը տարիներու հայ ժողովուրդի պատմութեան ու ազատագրական շարժումներու վերաբերեալ հատորը:

Գարեգին Կաթողիկոսէն առաջ վերջին խօսողը եղաւ Հրանդ Բամպուկեան, որ համակրանքի արտայայտութիւններէն յետոյ անոր նուիրեց Վատիկանի թանգարանի արխիւներու մէջ գտնուած թագաւորական կնիքներու, որոնց մէջ նաեւ Կիլիկիոյ հայ թագաւորներու կնիքներու գունաւոր վերարտադրութիւնները պարունակող գեղեցիկ հատորը:

Գարեգին Բ. բաժակ բարձրացուց իր աւագ եղբօր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. Հայրապետի կենացը ու ապա սկսաւ իր խօսքը: Ան նախ դրուատանքի եւ գնահատանքի խօսքեր ըրաւ համայնքի հոգեւոր հովիւ Սարգիս Քհնյ. Սարգիսեանի, որ այնքան կարճ ժամանակի ընթացքին, իր անձնական բարեկամութեան շնորհիւ կարդինալ Մարթինիի հետ հանդիպումը կազմակերպեց, որմէ շատ գոհ մնացած էր Գարեգին Կաթողիկոս: Ան հաւատաց կարդինալին համակրանքը Սարգիս քահանայի հանդէպ որ միշտ ներկայ է եւ գործօն մասնակցութիւն կը բերէ միջ - եկեղեցական եւ էքիւմենիք հանդիպումներու ու ձեռնարկներու: Ապա ան, առ ի գնահատութիւն, Սարգիս Քահանային յանձնեց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Անթիլիասի Մայր տաճարի եւ վերջին միւռոնօրհնութեան առթիւ պատրաստուած կլոր մետալը: Ներկաները բուռն ծափերով ողջունեցին իրենց հոգեւոր հովիւին եղած գնահատանքի արտայայտութիւնը Գարեգին Բ. Հայրապետին կողմէ: Ան նաեւ շնորհակալութեան ու գնահատանքի խօսքեր ուղղեց Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան, անոր ատենապետին՝ Արտաւազդ Սրապեանի իրեն ցոյց տրուած ջերմ ընդունելութեան ու պաշտօնական ճաշով բարձր ու անթերի պատիւին համար:

Այս բոլորէն յետոյ Գարեգին Կաթողիկոս անցաւ իր բուն խօսքին ու պատգամին: Ան նախ դրուագներ պատմեց Սահակ Խապայեան Կիլիկիոյ Կաթողիկոսէն, թէ ինչպէս Կիլիկիոյ պարպումէն առաջ ան Ֆրանսա եւ Անգլիա այցելութեան առիթով 1920-ին, օր մը դժուարութիւն ունեցած է պանդոկ մը գտնելու Միլանոյի մէջ. այստեղ հանդիպած է Կ. Տիւսիզեան ու Խերեան անունով Հայերու: Սահակ Կաթողիկոս Ֆրանսա ու Անգլիա գացած է աղերսելու որ այս պետութիւնները Կիլիկիան չպարպեն, բայց իր ուղեւորութիւնը արդիւնք չէ տուած: Գարեգին Կաթողիկոս ըսաւ նաեւ թէ Տէր - Զօրի անապատին մէջ Նահատակաց Յուշարձանի ու մատուռի բացման առիթով ինչպէս խուռներամ բազմութեան հետ մէկ ժամ քալած է աւազներուն վրայ եւ երկու հարիւր մեթր ալ ծունկին վրայ: Ան այս դրուագները կապելով հաւատքի ու նուիրումի գաղափարին ըսաւ թէ Գրիգոր Լուսաւորիչ իր հաւատքով ու չարչարանքով կերտեց Հայաստանեայց Եկեղեցին. ու իր խօսքերը համեմելով կարդաց Ռ. Պատկանեանէն բանաստեղծութիւն մը ինչպէս նաեւ մէջբերեց Վ. Թէքէեանի «Հաշուեյարդար»էն «Կեանքէն ինծի ինչ մնաց, ինչ որ տուի ուրիշին, տարօրինակ այն միայն» ... եւ այսպէս Գարեգին Կաթողիկոս շահեկան խորհրդածութիւններ ընելով պատգամեց հաւատարիմ մնալ Հայաստանեայց Եկեղեցիին ու անոր սրբութիւններուն:

Վերջաւորութեան Սարգիս Քահանայ շնորհակալութեան ու գնահատանքի արտայայտութիւններ ունեցաւ:

Ապա, խմբովին երգուած «Կիլիկիա» երգով, «Հայր Մեր»ով ու Գարեգին Կաթողիկոսի «Պահպանիչ»ով վերջ գտաւ երեկոն:

Չորեքշաբթի, Նոյեմբեր 10, Գարեգին Բ. Հայրապետը Միլանոյի օդակայանէն Ալ Իթալիա ընկերութեան օդանաւով, ժամը 11-ին մեկնեցաւ Նիւ - Եորք:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԲԱՐԵՊԱՏԵՀ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՐԱՖՖԻ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՏՆՕՐԷՆ ՊՈՄՈՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

Ինչպէս կ'արտայայտուինք ամէն տեղ, հոս եւս այսօր նախ օգտուելով եւ քաջալերուած այս երջանիկ եւ տեղին ընտրութեան առիթէն, ի լուր բոլորին կը կրկնենք, թէ Համազգային վարժարանը Մարսէյլի հայութեան սիրտն է, եթէ սիրտը դադրի գործելէ, մարմինը եւս կը դադրի շարժումէ եւ ի վերջոյ կը վերածուի անշունչ դիակի մը: Ամէն մշակութասէր Հայ, սրտովին, մտովին եւ հոգեւոր ի գին ամէն բանի, կ'ուզէ շարժումը իր մարմնոյն, սրտին՝ Համազգայինին:

Վարժարանը այն յոյժ կարեւոր հաստատութիւնն է, ուր աշակերտները գրել, կարդալ կը սորվին, կը դաստիարակուին, կը մարզուին, լեզու կը ստնեն վաղուան իսկական մարդը դառնալու, վառ յոյսերու ակնկալութեան մէջ: Իսկ տնօրէնը դպրոցին, բոլոր հարցերու երեսակներուն գործադրութեան վերին պատասխանատուութիւնը ունի, ան կառավարիչն է, տեսուչը, որ կ'որոշէ միանգամայն ու կը տնօրինէ:

Մենք անհրաժեշտութիւնը տեսանք այս խօսքերը ընելու, երբ մեծ հաճոյքով տեղեկացանք, թէ գաղութիս սիրուած ու յարգուած դէմքերէն ծանօթ ազգային Պր. Րաֆֆի Արզումանեան, տնօրէն կարգուած է այս կարեւորագոյն ուսումնարանին եւ որ արդէն իսկ ձեռնարկած՝ իր նոր պաշտօնին, ուստի ամէն բանէ առաջ, որպէս հովիւը այս բանաւոր հօտին Պոմոնի, այցելեցինք վարժարան, շնորհաւորեցինք զինքը տնօրէնութեան սենեակին մէջ, ուր լծուած էր տենդագին աշխատութեան: Ստացանք տեղեկութիւններ իր ապագայ ծրագիրներու մասին եւ մաղթեցինք իրեն կարողութիւն եւ յաջողութիւն իր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ:

Այս առթիւ տեղեկացանք նաեւ, թէ վարժարանին նախորդ տնօրէնուհին Օր. Սեդա Պիպէռեան, որ տարիներ այնքան գնահատելի եւ արդիւնաւոր աշխատութիւն տարած է իր պաշտօնին մէջ, պիտի շարունակէ մնալ մինչեւ յառաջիկայ տարուան արձակուրդի շրջանը եւ պիտի գործէ սիրով ու կամքով նորընտիր տնօրէնի կողքին:

Համազգային ամէնօրեայ երկսեռ վարժարանի նորընտիր տնօրէն Պր. Րաֆֆի Արզումանեան, բարեպաշտ եւ ճշմարիտ ազգասէր ընտանիքի մը զաւակն է: Ան ցերեկը գիշերին խառնած, տքնած ու պարտասուն, հասած է այսօր պատուաբեր դիրքի մը: Ան յաջողապէս աւարտած է Էքս - ան - Փրովանսի Իրաւաբանական Համալսարանը: Նպաստաւոր եւ բարեյաջող նիշերով շրջանաւարտ եղած է Պետական Երաժշտանոցէն: Կը վարէ նաեւ դաշնակի եւ երաժշտական ուսուցչութեան ու տնօրէնի պատասխանատու պաշտօնը քաղաքիս Մարինեան-ի Պետական Երաժշտանոցին մէջ: Ամուսնացած է ազնիւ ու զարգացած հայուհիի մը հետ եւ բախտաւորուած է երկու խոստումնալից զաւակներով:

Րաֆֆի կը նշանակէ նախ՝ բարձրացընող, եւ երկրորդ՝ ցոլացնող փայլակ: Մենք այն խոր համոզումն ունինք, թէ Րաֆֆի Արզումանեան, իր անունովն իսկ պիտի կարողանայ արդարացնել այս տուեալները եւ ընդմիշտ բարձր պահել Համազգայինի դրօշը: Գրական եւ գիտական ցոլարանի մը վերածել ուսման այս օճախը, որ շուրջ տասն եւ երեք տարիներ առաջ Փիւնիկի մը նման կեանք առաւ, Մարսէյլի բարձրաւանդակին վրայ, Պոմոնի մէջ:

ՄՈՎՍԷՍ Ա. ՔՀՆՅ. ԳԱԼԷՆՏԷՐԵԱՆ

ԴԵՂՆԱԾ ԷՋԵՐ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

ՅԱԿՈԲ ՔՀՆՅ. ՄԱՎԽԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ

Հաճընի ողբերգութենէն ետք, աւելի հեռուն ունէինք մեր նուիրական ու պատմական հայրենիքը՝ Զէյթունը: Հաճընի աղէտէն ետք երեք ամիսներ անցեր էին եւ որեւէ լուր չէինք ստացեր. սրտահատաչ կը մտատանջուէինք: Ահա այս օրերուն էր, որ Զէյրքցիներու միջոցաւ ստացանք յանկարծ, Արամ Պէյէն երկարաշունչ նամակ մը, ուր կը նկարագրէր իր 40 հոգինոց պահակազօրքով չորս կողմերէ բուռն կերպով պաշարուիլը եւ Զէյթունի Քէօմէւէօյիւ լերան գրաւումը: Յիշելէ ետք անհրաժեշտ մթերքի չգոյութիւնը եւ որեւէ օգնութիւն ստանալու անկարելիութիւնը, մեզմէ թախանձագին կը խնդրէր նիւթական օգնութիւն: Տէօրթ-Եօլ Զէյթունի հայրենակցական Միութիւնս, որու ատենապետն էի, իր գանձապահ Պ. Յարութիւն Նոխուտեանին հայրենիքէն հասնող նամակին իմաստը պարունակող յանձնարարագիր մը տալով իբրեւ Միութեան ներկայացուցիչ ղրկեց Ատանա, Ազգ. Միութեան արկղէն խնդրելու համար որոշ գումար մը՝ հասցնելու համար հայրենիք: Եւ յաջողեցանք օսմանեան 100 հնչիւն ոսկի ձեռք ձգել, զորս ղրկեցինք նամակաբերներուն միջոցաւ: Երկրորդ անգամ մը եւս դրամ ղրկեցինք նոյն միջոցներով, սակայն աւելի ուշ տեղեկացանք թէ այդ դրամը չէր հասած մեր հայրենակիցներուն:

Այսր ամենայնի ազգ. պատուիրակ Պօղոս Նուպար Փաշայի միջոցաւ Ֆրանսական նախարարութեան, Կիլիկիոյ Սահակ Կաթողիկոսի միջոցաւ ալ Սուրիոյ Ֆրանսական կառավարչութեան եղած դիմումներուն՝ ափ մը հայրենակիցներ բորենիներու կրճտող ատամներէն փրկելու, միայն խոստումներով կը պատասխանէին եւ մեր բոլոր դիմումները ապարդիւն եղան:

Նամակին մեզի հասնելէն ամիս մը ետք անհանգիստ եւ երազասիրտ կը սպասէինք հայրենիքէն նոր լուր մը.. իսկոյն լուր տարածուեցաւ թէ Օսմանիյէ զէյթունցի մը հասած էր. մինչեւ մեր ականջը հասնիլը ան արդէն Տէօրթ-Եօլ եկած էր. Թորոս Մարկանեանն էր: Պատմեց թէ ինչպէս Զէյթունէն 600 հոգինոց ժողովուրդ մը, գլխաւորաբար կիներէ, անչափահասներէ եւ անկարող անձէն այրերէ բաղկացած, կառավարութեան յանձնուելով տարագրուած էր Մարաշ, իսկ 400 քաջամարտիկ զինեալ երիտասարդներ երեք օր ահեղ կռիւներ մղելէ ետք, նկատելով որ զօրանոց իրենց երկար կեցութիւնը լաւ հետեւանք պիտի չունենար, գիշերանց պաշարման շղթան ճեղքելով միջոց մը ապաստանած էին լեռները, յետոյ կենսանիւթի չգոյութեան պատճառով որոշած դէպի Օսմանիյէ յառաջալ, եւ Անտըրընի բռնօրէն պաշարուելով ստիպուած եղած էին Զէյթուն վերադառնալ: Անոնցմէ 40 հոգինոց խումբ մը անակնկալի գալով թրքական զօրքին կողմէ, բուռն կռիւներ մղած էր մինչեւ փամփուշտներուն սպառիլը, յետոյ տղաքը ճարահատ իրենք զիրենք կը նետեն Ծիհուն գետը, որու եզերքն է որ արդէն տեղի կ'ունենային ընդհարումները: Անոնցմէ միայն երկուքը դէպի հոսանք խորասուզուելով մազապուրծ կ'ազատին թշնամիին գնդակներէն, որոնցմէ մէկն էր արդէն ինքը՝ Թորոսը: Յուսալով թէ Անտըրընէն վերադարձողները հաւանաբար Հալէպի կողմը գացած կ'ըլլան, հեռագրով մը հարցուցինք Հալէպի առաջնորդարանին, եւ ժխտական պատասխան ստացանք ու այնուհետեւ կարծես հայրենիքի կողմէն հասնող թռչուններէն իսկ լուր մը կ'ակնկալէինք: 1921 Մայիսին էր, յանկարծ Հալէպի առաջնորդարանէն մեզի հեռագիր մը հասաւ, ուր կ'ըսուէր թէ 250 զէյթունցիներ Քիլիս ժամանած են: Քանի մը օր վերջ ալ մեր հայրենակիցներէն նամակներ ստացանք մանրամասն տեղեկութիւններով. Թէեւ կորուստներուն համար շատ ողբացինք եւ սակայն բոլորովին յուսալքուած ըլլալով, գոնէ ասոնց փրկուած ըլլալը մեզ քիչ մը մխիթարեց:

(Շար. 13 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

գիան եւ Հարաւային Օսէթիան վերածուած են ռուսական հովանաւորութեան գօտիներու, իսկ Աճարիան գործնապէս գնած է անկախութեան: Միւս կողմէ, վրացական տնտեսութիւնը ճգնաժամ կ՚ապրի ու օժանդակութեան ոչ մէկ նշոյլ կը յայտնուի հորիզոնին վրայ: Արեւմըտեան երկիրները կը պահանջեն Նախագահ Շըւարնաձէէն որ Պալթեան երկիրներու ռուսական զօրքը ետ քաշէ, սպառնալով հրաժարիլ ամէն տեսակ օժանդակութեան ծրագիրէն, բայց անոնք ոչ մէկ դեր ունեցան Կովկասի արիւնալի բախումներուն դադրեցումին մէջ:

Մինչ կը սպասուէր որ գոնէ դատապարտումի արտայայտութիւններ ըլլային, Ռուսաստանի Արտաքին Նախարարը ՄԱԿ-ի պատուանդանէն յայտարարեց թէ նախկին խորհրդային տարածքին մէջ խաղաղութեան պահպանումը իրենց գործն է: Այս խօսքերը կը յիշեցնեն Բրեժնեւի վարդապետութիւնը որ համայնավար աշխարհին մէջ ցանկալի ամէն միջամտութեան իրաւունքը կը վերապահէր Մոսկուայի:

Վրացի լրագրողը այս մատնանշումներէն ետք կ՚աւելցնէ թէ արեւմուտքի երկիրները իրենց կրաւորական կեցուածքով ոչ միայն կը զոհեն նախկին խորհրդային հանրապետութիւններու ժողովուրդներուն անկախութիւնը, այլ նաեւ Ռուսաստանի անկախութիւնը, եւ ի՞նչպէս կարելի է անկախ նկատել երկիր մը որ չի յարգեր ուրիշ երկիրներու անկախութեան իրաւունքը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ՝ ՓԱՐԻԶ

Թուրքիոյ Աշխատանքի Դեմոկրատ կուսակցութեան (քրտամէտ) փոխ - նախագահը՝ Քեմալ Պիլկէթ Պետութեան ապահովութեան Պոլսոյ Ատեանի առջեւ քաշուած է որպէս՝ «Թուրքիոյ աշխատանքի համայնավար կուսակցութեան անդամ»: Պիլկէթ դիպահ կը մնար Նոյեմբեր 15-էն Անգարայի ոստիկանութեան մօտ, յետագային ձերբակալուած է Պոլիս այն մեղադրանքով որ «Թուրքիոյ Խորհրդարանը եւ Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը փորձած է ջնջել»:

Նոյն կուսակցութեան պատկանող երկու երեսփոխաններ՝ Սիրի Սաքիք եւ Սեդաթ Եուրթտաշ Փարիզ եկած ու արտայայտուած են Նոյեմբեր 23-ին մարդկային իրաւանց Լիկայի կեդրոնատեղին: Անոնք կ՚ըսեն «Մեր երկիրը արեան լողանքի վերածուած է: Ամէն օր տասնեակներով մարդիկ կը սպաննուին»:

«Իւմանիթէ» (Նոյեմբեր 24) արձագանգելով այս վկայութիւններուն, կը յիշեցընէ որ երկու երեսփոխանները կը պատկանին Աշխատանքի Դեմոկրատ կուսակցութեան որ միայն 17 երեսփոխան ունի այլեւս. իրենցմէ մէկը սպաննուած է Սեպտեմբեր 4-ին, ութ ուրիշ ղեկավարներ ալ՝ անցեալ Յունիսին:

Զիրենք ներկայացնելով Մարդկային Իրաւանց Լիկաներու Միջազգային Դաշնակցութեան փոխ - նախագահը ըսած է թէ մեծ քաջութիւն ցոյց կուտան Փարիզ գալով, խօսելու համար քրտական հարցին մասին եւ իրենց երեսփոխանական անձեռնմխելիութեան ջնջումի դիմումի մը ենթակայ են:

Ս. Սաքիք յայտարարած է որ իր կուսակցութիւնը քաղաքական եւ խաղաղ լուծումի մը համար պայքար կը տանի: Կ՚ուզեն որ ազատ եւ կամաւոր միութիւն մը գոյանայ Թուրք եւ քիւրտ ժողովուրդներու միջեւ: Վերջ տրուի սպանութիւններու եւ ձերբակալութիւններու: Ապահովութեան պատրուակին տակ, կ՚աւելցնէ Սաքիք, հարիւրաւոր քաղաքներ եւ գիւղեր քարուքանդ եղած են եւ բնակիչներէ պարպուած: «Քիւրտերը կը տեղահանուին արեւմտեան Թուրքիա, գաղթական դարձած են իրենց իսկ հողերուն վրայ» կը շեշտէ Սաքիք:

Սեդաթ Եուրթտաշ ալ, իր կարգին, ճշդած է որ «Աշխատանքի Դեմոկրատ կուսակցութիւնը օրկանական կապ չունի ՓՔՔ-ի հետ» հաստատելով թէ այդ կազմակերպութիւնը հիմնուած 1984-ին Քիւրտերու դէմ գործուած հալածանքին եւ հետապնդումին արդիւնքն էր:

«Քոթիտիէն տը Փարի» եւս երկու սիւնակ նուիրած էր երկու երեսփոխաններու ելոյթներուն:

**

Միւս կողմէ, կասկած կայ որ Միւլհուզի բնակարանի մը մէջ ծագած հրդեհը որու

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին վերժին Խուպէսէրեանի յիշատակին, Տիկին Շ. Վահանեան եւ Պ. Ֆիլիփ Խուպէսէրեան 5000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

FRANCE - CULTURE

Samedi 27 Novembre
12 HEURES 45
PANORAMA : Emission consacrée
à ATOM EGOYAN

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Տիկին Փարիզ Արմաղանեան իր վաղամեռ զաւկին՝ Կարօ Արմաղանեանի մահուան 15-րդ տարեդարձին առթիւ կը նուիրէ 200 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան:

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Աւետիս Այվազեանի *թաղման առթիւ՝ Ալպէր Պօղոսեան* 300, *Ժորժ Թաղոյեան* 250, *Ժաք Պօղոսեան* 200, *Ծառայեան ընտանիք եւ Կարօ Յովսէփեան* 100-*ական ֆրանք:*

ՆՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - (Սէն - Ժերոմ). - Միսաք Աւտոյեան կը նուիրէ 200 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ 100 Ֆր. Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան Առբինէ Աւտոյեանի ապաքինման առթիւ:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Stages à la M.C.A.

Quelques places sont encore disponibles dans nos stages
N'hésitez pas à nous consulter et à vous inscrire de suite

Dimanche 28 Novembre
10h — 18h
Aram KEROVPIAN
Traditions de l'Eglise Arménienne et Culture
Ara KRIKORIAN
Républiques d'Arménie (suite)
La République soviétique d'Arménie de 1920 à 1988

Dimanche 12 Décembre
14h — 19h
Gérard MADILIAN
Danses conviviales arméniennes

Participation aux frais

9, rue de Madrid. 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Պոմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղին վիճակահանութեան խաղը «Loto» տեղի պիտի ունենայ Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կիրակի Դեկտեմբեր 5--ին, ժամը՝ 3--ին:

հետեւանքով վեց հոգինոց Թուրք ընտանիք մը մեռաւ, ոճրային արարք կրնայ ըլլալ: Գոնէ այդպէս կը խորհի շէնքին տէրը որ Քիւրտ է, առաջին յարկը կը բնակի եւ վարն ալ նպարեղէնի խանութ մը ունի: Պայրամ Կոչուրուչու բողոք ալ ներկայացուցած է ռաֆէթի պատճառաւ: ՓՔՔ-ն իրմէ 15.000 ֆրանքի «յեղափոխական տուրք» պահանջած է քանիցս:

ՍԱՐԿԱՒԱԳԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ԱՄՍԹԷՐՏԱՄԻ ՀՈԳԻՈՅՆ ՍՐԲՈՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Դեկտեմբեր 5, Ամսթէրտամի Հոգւոյն Սրբոյ Եկեղեցւոյ մէջ, ի մէջ պատարագի ձեռամբ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆԻ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Հայրապետական Պատուիրակ
Եւ
Փարիզի Առաջնորդ
Սարկաւագ պիտի ձեռնադրուին՝
Ուրարակիր դպիրներ՝
Ստեփան Մոմճեան
Եւ
Էտուին Կալիպօղլու
Խարտաւիլակութեամբ
Հոլանտայի հոգեւոր հովիւ՝
ՄԱՆՈՒԷԼ ՎՐԴ. ԵՐԿԱԹԵԱՆԻ
Սիրով կը հրաւիրուին բարեպաշտ հաւատացեալները սոյն հոգեպարար արարողութեան:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Ձեռնադրութիւն ժամը 11-ին:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Նոյեմբեր 28, Ա. կիրակի Յիսնակաց:

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝
ժամը 8.45-ին:
Պատարագ՝ ժամը 10.30-ին:
Եկեղեցւոյ իր ծառայութեան 40-ամեակի առիթով, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

LOTO

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝
վիճակախաղ մը ((լօթօ)
Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14, rue Saint-Bazile — Marseille 1er

Նոյեմբեր 28, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15--ին:

Ծոխ առարկաներ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀԻՆԳ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐՈՒ ՀԵՏ
ՅԱԿՈԲ ՄՈՎՍԷՍ (Մշակոյթի նախարար)
ՅՈՎՀ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ՀԵՆՐԻԿ ԷԴՈՅԵԱՆ
ՀՐԱՉ ԹԱՄՐԱԶԵԱՆ
ԱՐՄԷՆ ՇԷԿՈՅԵԱՆ

Իրենց գործերէն կ՚արտասանեն հայկական դպրոցներու աշակերտներ
Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 29, ժամը 20-ին
ԵԱՆ՚Ց Ակումբին մէջ
5, avenue Reille, Paris 14e
/ Մուտքը ազատ է /

Հանդիպումէն ետք բանաստեղծներուն հետ ազատ զրոյց՝ ճաշի մը ընթացքին
ճաշի մասնակցութիւն՝ 150 *Ֆրանք:*

UGAB-*Marseille*

EXPOSITION — VENTE
DE
CERAMIQUES ARMENIENNES
de HAGOP ANTREASSIAN

Sous la Présidence
de Jeanne LAFFITTE, *Adjoint au Maire*

Vernissage
Le Mercredi 1er Décembre à 19 heures
au Siège de l'UGAB
327, Bd Michelet — Marseille 9e

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

REGION MARSEILLE
organise

un CONCERT

à la mémoire des victimes du séisme d'ARMENIE

CHORALE SAHAK-MESROP

Direction
KHATCHIG YILMAZIAN

Piano et orgue : *Juliette YILMAZIAN*

Solistes :
E. ARTINIAN — V. MINASSIAN
A. MINASSIAN — N. DER-MINASSIAN

Mardi 7 Décembre à 20 h 45
Eglise des Réformés
(Canebière)

Au programme :
Komitas — Ekmalian — Sarxian — Haroutiounian — Berberian — Altounian

Entrée libre

U. G. A. B.

MANIFESTATIONS ARTISTIQUES A L'U.G.A.B.

L'Association Sourp Khatch Tebrevank et le Comité de Paris de l'U.G.A.B.

organisent

L'EXPOSITION DES ŒUVRES DE TROIS PEINTRES ARMENIENS D'ISTANBUL

Artin Demirci
(peintures)
Hamparsum Demircioglu
(peintures)
Ohannes Saskal
(caricatures)

LE CONCERT DU PIANISTE
Sayat Zaman
(Bach, Chopin, Antriasian...)

le Vendredi 26 Novembre
à 20h30 précises

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Le vernissage de l'exposition aura lieu le même jour à 18h30

L'exposition pourra être visitée jusqu'au 23 Décembre du lundi au vendredi de 18h à 20h

— *Entrée libre* —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26
VENDREDI
26 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 18.202
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
69e ANNEE — N° 18.202

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԵՐԻՁ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՆՈՅԵՄԲԵՐ 19 / 23)

ԶՕՐԱԿՈՉԻՆ ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՌԸ

Կառավարութեան Նոյեմբեր 20-ին տեղի ունեցած խորհրդակցական ժողովին խօսելով, Պետական Նախարար Վազգէն Սարգսեան անդրադարձած է աշնանային զօրակոչին, որուն թուային սուղումները վերջացած են, սակայն որոշ շրջաններու մէջ զօրակոչի արդիւնքները փայլուն պատկեր մը չեն պարզեր:

ՂԱՐԱԲԱՂՑԻ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՒ ՄԵԾ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի Կոսողօ քաղաքին մէջ տեղի ունեցած սամբոյի Համաշխարհային ախոյենութեան մեծ յաջողութիւն արձանագրած են ԼՂՀ-ի մարզիկները: Այս ախոյենութեան առաջին անգամ մասնակցելով հանդերձ անոնք նուաճած են 2 ոսկի, 2 արծաթ եւ 1 պրոնզ մետալ: ԼՂՀ-ի ազգայինները հաւաքականն ալ 3-րդ դիրքը գրաւած է:

ԻՐԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իրանի Հայաստանի դեսպանութիւնը մամուլի յայտարարութեամբ մը հերքելէ ետք հայաստանեան կարգ մը թերթերու այն լուրերը ըստ որոնց իրանցի 14 հրամանատարներ Ազրբեջան գացած կ'ըլլան բանակը մարզելու, «իրականութեան չհամապատասխանող եւ շինծու» որակած է զանոնք:

ԱՐԾՆԻԻ ՋՐԵԼԵԿՏՐԱԿԱՅԱՆԸ ԿԸ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒԻ

Նոյեմբեր 2-ին պատահած արկածին հետեւանքով քանդուած Արծնիի ջրելեկտրակայանի շաղախեայ պատնէշի վերականգնումը կ'աւարտի մինչեւ Դեկտ. 1 եւ կայանը կը վերսկսի իր մատակարարումները:

ՎԱՌԵԼԱՆԻԻԹԻ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Միացեալ -- Նահանգներու, Ճափոնի, ՄԱԿ-ի ազգթականներու Բարձր մարմինին եւ Եւրոպական Համայնքապետութեան կողմէ Հայաստանի տրամադրուող հեղուկ վառելանիւթի եւ վառարաններու բաշխումը կը սկսի Դեկտեմբեր 1-ին: Իւրաքանչիւր ընտանիքի համար նախատեսուած է 300 լիթր վառելանիւթ երեք ամսուան համար:

ՊԱՇՏՕՆԷՆ ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԱԾ

Հանրապետութեան Նախագահը հրամանագրով մը պաշտօնէն ազատ արձակած է իր խորհրդականներէն՝ Վահան Շիրխանեանը, այս վերջնոյն դիմումին ընդառաջելով:

ԴՐԱՄԻ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԼՂՀ-Ի ՄԷՋ

ԼՂՀ-ի Պաշտպանութեան Պետական Կոմիտէն մինչեւ ԼՂՀ-ի դրամի շրջանառութեան իւրայատուկ դրութեան հաստատումը, որոշած է գործադրել Հայաստանի Պետական Ցանձնաժողովին տուած որոշումը՝ դրամի շրջանառութեան կապակցութեամբ եւ Հայաստանի Կեդրոնական Դրամատունէն խնդրած է ԼՂՀ-ին օգնել այդ գործին մէջ:

ԱՌԱՏ ՁԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՎՐԱՅ

Հինգշաբթի առտու (Նոյեմբեր 25) ոչ միայն Երեւան, այլեւ՝ ամբողջ Հայաստանի տարածքին վրայ առատօրէն ձիւնած էր եւ երթեւեկը անկարելի դարձած:

ԵՐԵՒԱՆ - ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Նախորդ օրը, Գորիսի մէջ, երկար հանդիպում մը տեղի ունեցած էր Հայաստանի ղեկավարութեան. - Լեւոն Տէր - Պետրոսեան, Բաբգէն Արարքցեան, Սերժ Սարգսեան, Ժիրայր Լիպարիտեան, Դաւիթ Շահնազարեան եւ Ղարաբաղի ղեկավարութեան՝ Ռոբէր Քոչարեան, Կարէն Բաբուրեան, Լ. Մելիք -- Շահնազարեան եւայլն -- միջեւ:

Միասնաբար քննած են Սէ - ԷՍ - Սէ - Ը-ի առաջարկած վերջին ժամանակացոյցը եւ ընդհանուր ձեւով խորհրդակցութիւնները եւ քննարկումը շատ դրական եղած են:

Ռուսաստանի Արտաքին Նախարար՝ Կոզիրեւ միշտ դժգոհ է Հայաստանի ղեկավարներէն, նաեւ միջադէպի կապակցութեամբ եղած յայտարարութենէն: Երեւան առաջարկած է որ քննութիւն բացուի եւ երբ յստակօրէն կը պարզուի թէ ո՞վ է յանցաւորը, այն ատեն կ'որոշուի ձեռք առնուելիք միջոցները: Նախարարապետ՝ Հրանտ Բագրատեան այս հարցին կապակցութեամբ Մոսկուա երթուղարձ մը ըրած էր Նոյեմբեր 24-ին:

ՄԱԿ-Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ՓՈԽ -- ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄՕՏ

Նոյեմբեր 23-ին Արտաքին Ա. փոխ -- նախարար Ժիրայր Լիպարիտեան ընդունած է ՄԱԿ-ի «Համաշխարհային պարէնային Ծրագիր» կազմակերպութեան Հայաստանի ներկայացուցիչը՝ Բիմ Ութաը: Այս կազմակերպութեան Հայաստանի ցոյց տալիք օգնութեան առնչուող հարցերուն նուիրուած այս տեսակցութեան ներկայ եղած է նաեւ ՄԱԿ-ի Հայաստանի ներկայացուցիչը Թելմա օ'քոն Սոլորզանօ:

ՀԱՒԱՏԱՐՄԱԳԻՐԻ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Նոյեմբեր 23-ին փոխ -- նախագահ Գագիկ Յարութիւնեանին իր հաւատարմագիրը յանձնած է Հարաւային Ափրիկէի լիազօր դեսպան Թէօն վան Սքուէր:

ԱՆԳԼԵՐԷՆԻ ՁՐԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Հայաստանի Միացեալ -- Նահանգներու դեսպանատան մէջ սկսած են անգլերէնի անվճար դասընթացքներ, որոնք առաջին հերթին վերապահուած են հայ դիւանագէտներու: Յետագային անոնց կրնան հետեւիլ բոլոր անոնք, որոնք կը փափաքին:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԷՆ երկու հազար հոգի քաղաքական ապաստանի իրաւունք խնդրած է Թուրքիայէն: Անոնք մեծ մասով ժողովրդական ճակատի դէմքեր են ու կը գանգատին Ալիեւի իշխանութեան ստեղծած անհանդուրժելի պայմաններէ: Իրենց միջեւ կան Նախիջեւանի Խորհրդարանի անդամներ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ոճրագործ երկու մանուկներուն դատավարութիւնը վերջ գտաւ եւ երդուեալները, 6 ժամ խորհրդակցութենէ ետք, յանցաւոր նկատեցին 11 տարեկան այդ երախաները որոնք առեւանգելէ եւ ժամերով չարչարելէ ետք, սպաննած էին երկու տարեկան մանչուկ մը: Դատաւորը «անսահման ժամանակի համար» բանտարկութեան դատապարտեց: Ցատուկ հաստատութիւն մը պիտի փոխադրուին մինչեւ 16 տարեկան, երբ բանտ կը դրուին: Հաւանական կը նկատուի որ 30 տարեկանին ազատ արձակուին. աւելի առաջ միայն՝ թագուհիին ներումով: Այս ոճիրը ցնցած է ամբողջ Անգլիան, մանաւանդ երբ դատավարութեան ընթացքին հաստատուեցաւ թէ այդ 11 տարեկան տղաքը շատ լաւ գիտէին թէ ի՛նչ կ'ընեն: Խօսք կայ որ Մեծն Բրիտանիոյ մէջ արգիլուին սարսափի տեսերիզները որոնք կ'ազդեն մանուկներու ուղեղին վրայ: Մնաց որ հեռատեսիլի յայտագրերն ալ նուազ գրգռիչ չեն:

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ յայտնեց վարչապետ Պալատիւրի եւ Սահմանադրական Խորհուրդի նախագահ՝ Ռ. Պատէնթէրի որ պէտք է վերջ դնեն իրենց բանավէճին Սահմանադրական Խորհուրդին շուրջ: Վէճը ծագած էր, երբ Վէրսայլի մէջ, Պալատիւր քննադատած էր Խորհուրդը եւ «Մոնտ»ի մէջ ալ Պատէնթէր պատասխանած:

ՊԵԼՃԻԱ ամբողջովին գործադուլի մէջ է: Նոյեմբեր 24-ին, Պրիւսէլ զրկուած էր մեթրոյէ, թրամէ, հանրակառքէ, օդանաւէ, թղթատարէ: Ուրբաթ օր, գործադուլը աւելի ընդհանուր բնոյթ պիտի ունենար: Շարժումը հետեւանք է խնայողութեան ծրագրին զոր կառավարութիւնը յայտարարեց:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ 4 -- 5 օրուան ընթացքին 11 անապաստան մեռած է ցուրտին հետեւանքով: Կառավարութիւնը կը ջանայ սոխպողական միջոցներ ձեռք առնել: Անապաստաններու թիւը չորս հարիւր հազարի հասած է Ֆրանսայի մէջ:

ԳՈՒՊԱՅԻ Պետութեան Ապահովութիւնը յայտարարած է որ ի վիճակի է հերքելու Քէնըտիի սպանութեան պաշտօնական բացատրութիւնը: Շիքակոյի մաֆիայի երեք անդամներ եւ հակադասթրօ երկու Գուպացիներ սպաննած կ'ըլլան Միացեալ -- Նահանգներու նախագահը 1963, Նոյեմբեր 22-ին: Ըստ զօրավար Խսքալանթէ Ֆոնթի (Ներքին նախկին փոխնախարար) 5 էին կրակողները տարբեր կէտերէ, անուններն ալ կուտայ: Հետաքրքրական է գիտնալ թէ ինչո՞ւ նման յայտնութիւններ 30 տարուան յապաղումով կը հրապարակուին:

ՍԻԼՎԻՕ ՊԵՐԼԻՍՔՈՆԻ Իտալիոյ Մոնտատորի մամուլի հոլտինկին Նախագահը յայտարարեց թէ եթէ Հռոմ ապրէր զօրավիգ կը կենար նոր -- ֆաշիստ՝ Ճանֆրանքօ Ֆինիի թեկնածութեան: Այս յայտարարութիւնը գործադուլի պատճառ եղաւ խումբին պատկանող կարգ մը թերթերու համար:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արդարադատութիւնը իրար անցած է երբ երեւան ելած է որ Հայտըլպերկի հռչակաւոր համալսարանը դիակներ օգտագործած է կառքի արկածի փորձերու համար: 200 դիակներ օգտագործուած են 1972-էն ի վեր: Անոնք ցետեղուած են վարորդին տեղը եւ արկածներ կեղծուած են: 2-էն 13 տարեկան մանուկներ ալ կան այս փորձերուն մէջ, ճշդելու համար ապահովութեան գօտիներու, նորածիններու աթոռակներու, բարձերու ճշգրիտ դերը: Հայտըլպերկի համալսարանի դասախօսները կը յայտարարեն թէ այս փորձերը դադրած են 1989-էն ի վեր եւ մանուկներու դիակներն ալ օգտագործուած են ծնողքին համաձայնութեամբ: Գերմանիոյ Օթոմոպիլ -- Քլէօպը

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԱՐԱՏ՝ ԱԽՈՅԵԱՆ

Հայաստանի ֆութպոլի ախոյենութիւնը վերջ գտաւ բաւական խառնակ վիճակի մէջ, քանի որ Հայաստանի Ֆութպոլի Դաշնակցութիւնը ինք վճռեց հինգ մրցումներու արդիւնքները: Ան պատժեց այն խումբերը որոնք չէին ձեռնարկած անհրաժեշտ միջոցներու՝ իրենց դաշտերու ձիւնը մաքրելու համար եւ կամ ձիւնը պատրուակելով չէին ներկայացած մարզադաշտ:

Յամենայն դէպս, Արարատ ախոյեան հանդիսացած է եւ ձեռք ձգած դալ մրցաշրջանին Հայաստանը ներկայացնելու իրաւունքը՝ Եւրոպայի Ախոյեաններու Բաժակի խաղերուն:

Կը մնայ յուսալ թէ ֆութպոլի միջազգային պատասխանատուները, որոնք անցեալ տարի մերժած էին Հայաստանի ախոյեան Երեւանի Հ.Մ.Ը.Մ.-ի մասնակցութիւնը Եւրոպայի Բաժակին՝ պատրուակելով «Հայաստանի պատերազմական վիճակը», այս տարի եւս չկրկնեն նոյն անհաճոյ անակնկալը:

Նշենք նաեւ որ Հայաստանի հետ Ազրբէջան եւ Վրաստան եւս դուրս ձգուած էին Եւրոպայի Բաժակի խաղերէն, սակայն Վրաստան ուր կը տիրէր Հայաստանի բաղդատմամբ անհամեմատելիօրէն ծանր կացութիւն, շնորհիւ քաղաքական ու մարզական իր ղեկավարներուն բուռն հակազդեցութեան եւ միջամտութեան, յաջողած էր բեկանել տալ որոշումը եւ իր ախոյեանն ալ կրցած էր մասնակցիլ Եւրոպայի Բաժակի խաղերուն...

Ստորեւ վերջին շրջանի արդիւնքները եւ ընդհանուր վերջնական դասաւորումը. --

Հ.Մ.Ը.Մ. - Շիրակ	(Ֆորֆէ)	0 - 3
Վան - Մալաթիա	(Ֆորֆէ)	0 - 3
Ղազախ - Կանազ		1 - 3
Զուարթնոց - Նայիրիտ		4 - 4
Երազանք - Կոտայք	(Ֆորֆէ)	0 - 3
Հ.Մ.Մ. - Ցեմենտ	(Ֆորֆէ)	0 - 3
Բանանց - Իմպուլս	(Ֆորֆէ)	3 - 0

Ընդհանուր դասաւորում. --

Արարատ 51 կէտ, Շիրակ՝ 49, Բանանց՝ 48, Հ.Մ.Ը.Մ.՝ 45, Վան՝ 32, Ցեմենտ՝ 30, Հ.Մ.Մ՝ 26, Երազանք՝ 25, Նայիրիտ՝ 20, Կանազ՝ 20, Կոտայք՝ 19, Իմպուլս՝ 18, Զուարթնոց՝ 16, Ղազախ՝ 12, Մալաթիա՝ 9:

ՇԱՆԹ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

ԼՈՒՍԱՁՈՒՐԿ, ԲԱՅՑ ՅՈՒՍԱՎԱՌ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՆԵՐԷ՛ ԻՆԾԻ, ԱՐԱՐԱ՛Տ ՍԻՐԵԼԻՍ

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ԱՃԷՄԵԱՆ

Ներէ՛ ինծի, Արարա՛տ սիրելիս, որ այս անգամ չփնտռեցի քեզ: Տարի մը առաջ, ամէն առաւօտ՝ լուսածագին, անյագ կարօտով կը փնտռէի քեզ, կ'ուզէի փարիլ քեզի: Դիւրին չէր քեզ տեսնել. հարկ էր կլանուած հետեւիլ ամպերու եւ արեւու ճառագայթներու խաղերուն ու քմայքին, օրուան որեւէ մէկ ժամու քեզ կարենալ տեսնելու եւ վեհութեամբդ հիանալու համար: Այս տարի, Սեպտեմբերի երկրորդ կիսուն, տարբեր են օրերը Երեւանի մէջ: Արեւ'ն իսկ ժլատ է կարծես իր լուսարձակումին մէջ:

Այս անգամ եկած եմ Երեւան երկու շաբաթ ապրելու հայրենաբնակ ժողովուրդիս հետ, կողք - կողքի: Կ'ուզեմ բաժնել անոր ցաւերն ու հոգերը, նաեւ՝ ուրախութիւնը, եթէ կայ: Անցեալ տարի, այցելութենէս վերադարձին խուլքի երկիր կը կոչէի Հայաստանը. այս տարի ականատես կ'ըլլամ տագնապանքի երեւոյթներու, որոնք կը խոցեն սիրտս:

Շաբաթ, Սեպտեմբերի 18-ի առաւօտեան դուրս կ'ելլեմ ու կ'որոշեմ քալել Երեւանի փողոցներուն մէջ: Աչխոյժ երթեւեկ կայ. տրոլէյբուսները կը բանին, իրարու վրայ խռնուած եւ բաց դռներու ձողերէն կախուած ճամբորդներով: Երբ ձողին կառչելու տեղ չմնայ, յաճախորդներ իրարու ձեռք կը բռնեն պարզապէս տեղ հասնելու համար: Կ'ըսուի թէ, երբ յանկարծ ելեկտրական հոսանքը անջատուի, տրոլէյբուսի յանկարծական կանգնումի պատճառով յառաջացած ցնցումին հետեւանքով չորս - հինգ ճամբորդներ փողոցը կը թափին: «Երթուղային տաքսի» կոչուած փոխադրակառքերու վարձը 150 ռուբլի նշանակուած է պետութեան կողմէ, սակայն վարորդները կը պահանջեն 300 - 500 ռուբլի: Մի՛ հարցնէք՝ ինչո՞ւ ... Թաքսիներու վարձը կախուած է վարորդի կամքէն: Նոյն միջոցին համար կրնաք 1500 ռուբլի վճարել երթալուն, իսկ վերադարձին՝ 2000 - 2500 ռուբլի: Ինչո՞ւ. մի՛ հարցնէք: Հետաքրքրութեան համար կը հարցնեմ վարորդի մը. կ'ըսէ թէ իւրաքանչիւր քիլոմեթրի համար 500 ռուբլի պէտք է վճարել:

Կը քալեմ Երեւանի փողոցներուն մէջ. մարդիկ տարօրինակ արտայայտութիւն մը ունին իրենց դէմքերուն վրայ: Ժպիտը բացակայ է անոնց դէմքերէն, Արարա՛տ սիրելիս: Ժպիտ չկայ նոյնիսկ ձեռք - ձեռքի կամ ուս - ուսի տուած երիտասարդ սիրահարներու երեսին: Ժպիտը տեղի տուած է անթիւ ու անհամար հոգերու եւ հարցերու առջեւ: Կը մօտենամ ծառի մը շուքին տակ հաւաքուած տասնեակ մը մարդոց - միջին տարիքը վաթսուն-, որոնց խօսակցութեան նիւթն է վառելիք փայտը: Մէկը կ'ըսէ թէ մէկ խորանարդ մեթրը կ'արժէ 15.000 ռուբլի, իսկ կառքով զայն տուն փոխադրելու համար ալ պէտք է վճարել 15.000 ռուբլի: «Բա, ի՞նչպէս անեմ. թոշակով երկու կտոր փայտ էլ չեմ կարող ունենալ», կը յարէ ծերունին:

Կը շարունակեմ պտոյտս Երեւանի փողոցներուն մէջ ու կանգ կ'առնեմ այս անգամ երիտասարդներու համախմբումի մը մօտ: Խօսակցութեան նիւթը պենզինն է: Մէկը կը հարցնէ միւսին.

- Աւտոդ վաճառե՞լ ես:

- Ո՛չ, տանն է, - կը պատասխանէ միւսը:

- Բա ինչո՞ւ չես գործածում:

- Պենզինը թանկ է, ախպէր, 32.000 ռուբլի:

Ու այսպէս շատեր իրենց ինքնաշարժերը անշարժ կանգնեցուցած են տան առջեւ և ելեկտրական կուտակիչը (accumulateur) հանելով կը գործածեն իրենց տան մէջ: Անշուշտ կան բազմաթիւ ուրիշներ, որոնք ի վիճակի են պենզինի գինը վճարելու հանգիստ կերպով եւ վարելու ոչ միայն խորհրդային կառքեր, այլեւ Մերսէտէսներ, Պէ-Էմ-Վէներ, ճափոնական եւ այլ կառքեր:

Միշտ կը քալեմ Երեւանի փողոցներով, Արարա՛տ սիրելիս, ու տարուած մտորումներով, ի տես անգործներու, անպարտակ թափառողներու, մուրացկաններու աճին, չեմ փնտռեր քեզ, ո՛չ ալ կ'ուզեմ տեսնել ու նկարել քեզ: Ի՞նչպէս փնտռել քեզ, երբ քու ժողովուրդդ տագնապանքի դրօշակը կ'ապրի վեհապանծ հովանիիդ տակ: Ի՞նչպէս դիմանալ դիմացս պարզուող սա պատկերին: Հայ մայրը, իր հողին վրայ, մանուկը սեղմած իր կուրծքին, հայեացքը ուղղած այլ կողմ, թիկունքը պատին, առջեւը փռած սփռոց մը, անուղղակի կը հայցէ անցորդներու օգնութիւնը: Դէմքին վրայ գծուած է ամօթխածութիւնը: Ի՞նչպէս դիմանալ...

Քիչ անդին, Երեւանի մայր հրապարակին վրայ, երբեմնի պարող ջուրերու կողքին, Պատմութեան Թանգարանին առջեւ նստած է ծերունի մը, որ թաւջութակ նուագելով կը ջանայ իր ապրուստը հոգալ: Հոս ալ դրուած է պղնձեայ թաս մը՝ օգնութիւն հայցելու նպատակով: Կը յիշեմ պահ մը Փարիզի մեթրոները, ուր երիտասարդ թէ չափահաս, կիթառ կամ ձեռնադաշնակ նուագելով դրամ կը հաւաքէին իրենց ուսանողական ծախքերը կամ առօրեայ ապրուստը հոգալու համար:

Սակայն, Արարա՛տ սիրելիս, սիրտս կը խոցէ այն միւս պատկերը, որ կը պարզուի Արմենիա պանդոկի կողքին, արձանազրկուած Լենինի պատուանդանի ետին գտնուող 2750 երբեմնի ցայտաղբիւրներու երկայնքին, ուր հարիւրաւոր երիտասարդներ ու չափահասներ տենդագին լծուած են տոլարի փոխանակման չահադիտութեան: Հոս է որ տոլարը կ'ելլէ ու կ'իջնէ: Տոլարի եւ ռուբլիի փոխանակման աշխոյժ առուծախ մը, բացօթեայ Wall Street մը, որ զարմանքով կը պատէ զիս:

**

Դուրս ելլելով նախագահի պալատէն յամրաքայլ կ'իջնեմ Բաղրամեան փողոցով: Կը հասնիմ Գրողներու Տունը, որուն ցանկապատին առջեւ նստած երիտասարդ արուեստագէտ մը իր քամանչայի նուագակցութեամբ կ'երգէ այնքան ծանօթ ու ժողովուրդին կողմէ այնքան սիրուած «Որսկան ախպէր» երգը: Հեռուէն արդէն կը լսուէր հանգուցեալ մօրս այնքա՜ն սիրած ու յաճախ երգած այդ երգին հոգեցունց մեղեդին, որ խորապէս կը յուզէ զիս: Կանգ կ'առնեմ աշուղ յիշեցնող այդ երգչին մօտ: Մօրս վաղաժամ մահէն 22 տարի անցած է եւ այս պահուն, աշուղին ձայնին թրթռացումները այնպէս կ'ալեկոծեն ներաշխարհս, որ կարծես երէկ կորսնցուցած ըլլայի մայրս: Կը զսպեմ արցունքներս եւ կ'ունկնդրեմ մեղեդին: Իսահակեանի բառերը որքա՜ն կը պատշաճին հայրենի ներկայ իրավիճակին:

Աշուղը կ'երգէ հայ մօր քնքշանքը զաւկին նկատմամբ եւ անոր կորստեան ցաւը.

- Որսկան ախպէր, սարէն կուգաս,
Սարի մարալ կը փնտռես,
Ասա, եարաբ դուն չտեսա՞ր
Իմ մարալս, իմ բալէս:

Ու որսկանը կը պատասխանէ.

- Տեսայ, քոյրի՛կ, նըխշուն բալէդ
Կարմիր - կանաչ է կապեր,
Սիրած եարի համբուրի տեղ,
Սրտին վարդեր են ծըլեր:

Հարսնեական կանաչ - կարմիրի փոխարէն երիտասարդ կտրիճը կուրծքին գնդակ ստացած է, գլխուն տակ բարձի փոխարէն քար դրած եւ եարի փոխարէն գնդակը գրկած: Քանդուած երիտասարդ կեանքի մը ողբերգութիւնն է այս.

Սարի մարմանդ հովն է շոյում
Ճակտի փունջը մարալիդ,
Ծաղիկներն են վըրան սըգում,
Ազիզ բալիդ, խեղճ բալիդ:

Բանաստեղծը կը ցոլացնէ հայ դեղջկուհիին մորմոքը եւ կորուստի ցաւը: Այդ ցաւով կը տառապին մայրը, որսկան ախպէրը, ծաղիկները կը սգան նահատակուած զաւակը, սարի մարմանդ հովը կը չոյէ անոր ճակատը: Երգը կարծես գրուած ըլլար նաեւ այսօրուան համար, քանի որ ան կ'արտայայտէ նաեւ այսօրուան մեր հայրենիքի ողբերգութիւնը: Հայրենիքը կը սգայ իր ծաղիկ զաւակներուն մահը: Մայրը նոյն ատեն հայրենիք է, որ կուլայ Արցախի ճակատներուն վրայ կորիճ իր զաւակներուն արիւնոտ բախտը:

Երգը կ'աւարտի: Կը մօտենամ աշուղին: Վահագն Յակոբեան է իր անունը: Կը հարցնեմ՝ ինչո՞ւ այս երգը: Կը պատասխանէ՝ «Երգում եմ այսօրուայ մեր ցաւը»: Դիտել կուտամ թէ միայն ցա՞ւ կայ այսօր մեր հայրենիքին մէջ. «Ի հարկէ, չէ՛», - կ'ըսէ ու կը յարէ. «Կայ նաեւ ոգի՛, պայքա՛ր, յաղթանա՛կ»: Աշուղ Վահագն չի սիրեր խօսիլ եւ իբրեւ հնչուն արտայայտութիւն իր մտածումներուն՝ կ'երգէ.

Պայծառ գալիք է սպասում Հային,
Այս դժուար պահին լինենք միասին,
Չի հանգստացել մեր նենգ թշնամին,
Ուզում է նորից կոտորել Հային:

Ուս ուսի տուած առիւծի նման
Ետ բերենք հողը, փառքը հայութեան.
Հայե՛ր, միացէ՛ք, միացէ՛ք Հայեր
Արցախն է մեզ կանչում, օգնութեան
հասնենք,
Դեռ նամբայ ունենք, պիտ' հասնենք
Սասուն,
Քաջերի հողը մեզ է սպասում...

Կ'երգէ Վահագն իր ամբողջ սրտով. կը թնդայ իր ձայնը ու իր կամքն ու վճռակամութիւնը, պայծառ գալիքի նկատմամբ իր հաւատքը կը վարարէ իր ունկնդիրներուն հոգիները՝ տոկալու, մնալու, վերապրելու եւ գօտեպնդուելու զգացումներով: «Մենք պիտի յաղթե՛նք, մենք պիտի տիրանա՛նք մեր հողերին, եղարձ չկա՛յ», - կ'ըսէ Վահագն անհողդողդ ձայնով մը: Արդեօք մեր թշնամին կը լսէ՞ր...

(Մնացեալը յաջորդով)

ՅԻՇԱՏԱԿՆԵՐ ՄԻՇՏ ԿԵՆԴԱՆԻ

Հաճելի է դիտել հայ հայրիկներ եւ մայրիկներ, որոնք խմբակներու բաժնըւած կ'երգեն, կը զրուցեն կը մրմռան. մին կը խնդայ, միւսը կուլայ: Քիչ անդին մամիկ մը առանձնացած կը հիւսէ: Աշխարհէն քէնոտած մը անկիւնը քաշուած հին գանգատները կը նորոգէ:

Երբ չեմ աճապարեր, այս տեսարանին դիմաց կը տնտնամ անսպասման: Ձիրենք կը ճանչնամ, իւրաքանչիւրին պատմութիւնն ալ առանձին գիտեմ, բայց ... հետաքրքրութիւնս արթուն է միշտ, հակառակ որ կրկնուող խօսակցութիւններ են լսածներս «բռնեցին, հորը նետեցին զիս. բայց բախտէս, վանառականներ կ'անցնին եղեր մօտէս, լացիս ձայնը լսեր են: Ի՞նչ տեսնեմ կ'ըսես, մարդու շուքեր. Արաբներ են եղեր:

- Ինչո՞ւ Արաբներ -

- Ճանըմ, ի՞նչ գիտնամ. ինչ որ է, ազատեցին զիս. մեղքցան, հորէն հանեցին եւ հիմա հոս եմ այս ծերանոցը:

- Աչքերնին քոռնայ:

**

- «Անոյշ մայրիկ, ո՞ւր է իմին հայրիկս, չե՞ս գիտեր որ շուն Թուրքերուն ձեռքի դանակը սուր է...»: Եւ կը սկսին երգել: Երգը մագնիսի պէս իր վրայ կը քաշէ տարբեր զրոյցով կամ զբաղումով տարուածներ: Ալ արհամարհական խօսքեր, ա՛լ հայհոյանքներ, անէծքներ: Մի քանի անգամ, միաժամանակ, իրենց պատմութիւնը կրկնողներ կը սկսին.

- «Ինծի ալ հարուստ Թուրքերը առին: Իբր թէ իրենց զաւակը պիտի ընեն եղեր: Վրաս գրէ: Օր մը մարդը կնկան բաւ. «սա կեաւուրը կանչէ»: Այն ատեն պոռացի. «Ես կեաւուր չեմ, Հայ եմ, Հայ», ու դուրս փախայ:

- Ի՞նչ չըրին որ...:

- Ի՞նչպէս կ'ուզէք որ մոռնանք:

- Դիւրի՞ն բան է»:

Օրին մէկը, տեսայ որ հայրիկ մը, բոլորած իր 90 գարունները, կը պտըտի պարտէզը անձրեւի թեթեւ կաթիլներու տակ: Դժգոհ չէր երեւեր, բայց մտածկոտ՝ ա՛նպայման: Քայլերը մէկ կ'արագանային, մէկ կը դանդաղէին: Յանկարծ, ի՞նչ պատահեցաւ չեմ գիտեր, ուղեց ցանկապատէն դուրս ցատքել: Զյաջողեցաւ հարկաւ. Փորձեց դուռը բանալ: Դժուար չէր այս մէկը: Դուրս թռայ, արգիլելու համար փախուստը:

- Հայրիկ ո՞ւր կ'երթաս այսպէս:

Երբ ձայնս լսեց, կանգ առաւ, ձեռքի գաւազանը բարձրացնելով սպառնաց ինծի. «չո՛ւտ դուն ներս մտիր, քեզի կը սեմ, չո՛ւտ»-:

Զկրցայ համոզել, ոչ ալ իրեն մօտենալ: Հայրիկը, կօշիկները բռնած աջ ձեռքը, իսկ գաւազանը ձախին, սկսաւ վազել, մերթ ընդ մերթ ետ նայելով: Արդեօք զաւակներուն հեռաւորութի՞ւնն էր պատճառը, մտածեցի ես. արդեօք կաշկանդու՞ած կը զգայ այստեղ, ազատո՞ւթիւն կ'երազէ: Ո՞վ գիտէ:

Կը շտապէի հասնիլ իրեն, համոզիչ խօսք մը գտնել, բայց չհասած, ինք դարձաւ եւ գաւազանը ճօճելով սկսաւ վրաս վազել: Շփոթած կանգ առի: Վստահաբար հարուածը պիտի իջնէր գլխուս, եթէ օգնութեան չհասնէր դիմացի դպրոցին երիտասարդ ուսուցիչը: Ձեռքէն բռնե՛ց, հանդարտեցուց եւ փողոցը քարի մը վրայ նստեցուց:

Հայրիկը յոգնած էր արդէն. այս ամբողջը մօտ 30 վայրկեան տեւած էր: Երբ ուսուցիչը հարցուց իրեն թէ ի՞նչ կ'ուզէր եւ ես թարգմանեցի հարցումը հայրիկին որ Ֆրանսերէն չէր գիտեր, կարմրած աչքերով ան հայերէնով շնորհակալութիւն յայտնեց երիտասարդին եւ ըսաւ.

- Դուն գնա՛, ես պահակ մը ունիմ հիմա:

Միասին վերադարձանք հանգստեան տուն, մտերմաբար խօսակցելով, կարծես ծովեզերքի պտոյտէ մը կը վերադառնայինք: Երբ ներս մտանք եւ ետեւէն դուռը գոցեց, ինծի դարձաւ եւ ըսաւ. հիմա ճիշդը խօսէ. ես քեզի կը զարնե՞մ.:

- Ոչ - ըսի:

- Հա՛, պռաւօ: Գիտե՞ս աղջիկս. ես բան մը չկրցայ ընել մօրս եւ քրոջս: Տարին...: Գիշերները քունս կը փախցնեմ: Ինչո՛ւ չկրցայ բան մը ընել: Կը կարծէի որ իմ ալ ետեւէս կուգան: Կը վազէի...: Կը վազեմ...: Ի՞նչ կրնամ ընել հիմա: Եղբա՛րի քեզի, դուն երիտասարդ ես, դե՛ռ շատ բան կրնաս ընել: Ես հիմա բան մը ունի՞մ ընելիք...:

- Ոչ, հայրիկ, այսօր ինծի վստահէ եւ գիշերը հանգիստ քնացիր:

- Շատ բարի. Վաղը պիտի գա՞ս:

- Ոչ, միւս օրը:

- Լաւ, յաջողութիւն:

Ըսաւ եւ սենեակը բարձրացաւ...:

ՄԱՐՕ

ՍԻՐՎԱՐԴ ԳԱՋԱՆՃԵԱՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Զուիցերիոյ «Կոմիտաս ձայնային աշխատանոցը» (atelier vocal Komitas) շարք մը ելոյթներ կ'ունենայ Նոյեմբերին եւ Դեկտեմբերին Զուիցերիոյ թէ Ֆրանսայի կարգ մը քաղաքներ: Խումբը կը ղեկավարէ սոփրանօ՝ Սիրվարդ Գաջանճեան - Փիրսըն, խումբին մաս կը կազմեն Սիլքէ Այսհօրն (տաւիղ), Հուրի Շէրպէթճեան (դաշնակ), Իզապէլա Վանոսի եւ Մաթժէօ Ռավարելլի (փող):

Յայտագրին մաս կը կազմեն հայ ծիսական երաժշտութիւն (19-րդ եւ 20-րդ դար), Պրահմս, Մոցարթ, Պրիթըն եւ հայկական գեղջուկ երաժշտութիւն (Կոմիտաս, Կոտոյեան, Սպենդիարեան, Ալէմշահ, Յովհաննիսեան):

Առաջին երեկոյթը տեղի կ'ունենայ Ուրբաթ, Նոյեմբեր 26, Սէն - Վալանթէնի Նոթր - Տամ տը Լօզան Եկեղեցին, ապա յաջորդաբար՝ Նոր - Վօտուա (Նոյեմբեր 27), Էսթ - Վօտուա (Դեկտեմբեր 3), Ժընեւ, Հայոց Եկեղեցին (Դեկտեմբեր 4-ին), Լօզան (Դեկտեմբեր 5), Կրընոպլը, Սէն - Ժան Եկեղեցին (Դեկտեմբեր 11), Լիոն, Սէն - Սաքրըման Եկեղեցին (Դեկտեմբեր 12), Ռոմէնօթիէ (Դեկտեմբեր 24):

ԲԱՑԱԿԱՅ ՄԸ ԵՒՍ՝ ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՊՕՂԱՃԵԱՆ

Հոկտեմբեր 30-ին, յետ երկարատեւ եւ անողոք հիւանդութեան մը իր մահկանացուն կնքեց Մարսէյլի հայ գաղութի ծանօթ, համակրելի, ժողովրդական եւ տիպական դէմքերէն՝ Վարուժան Պօղաճեան։

Յուղարկաւորութեան մասին, այս նոյն սիւնակներուն մէջ, անդրադարձաւ Անի Յովսէփեան։ Աւելցնենք միայն թէ դագաղին վրայ զետեղուած էր բարձ մը ողբացեալին ստացած շքանշաններով՝ Գրիգոր Լուսաւորիչ Ա. կարգի շքանշան շնորհուած Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին կողմէ, Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան շքանշանը, Մարսէյլ քաղաքի պատւոյ մեծ մետալը յանձնուած քաղաքապետ Ռ. Վիկուրուի կողմէ եւ Վալանս քաղաքի պատւոյ մետալը։

Թաղման կարգի արարողութեան աւարտին Գիւտ Արք. Նազգաշեան կարդաց Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի ցաւակցական հեռագիրը։

Վարուժան Պօղաճեան բոլորեց եօթանասուն տարիներու լեցուն կեանք մը. կեանք մը հարուստ փայլուն իրագործումներով, բիւր ծառայութիւններով բեղնաւոր, բարերարութիւններով եւ բարեգործութիւններով՝ վեհանձն ու ազգային։ Իր ժառանգած ընտանեկան դաստիարակութենէն եւ հօրենական բարքերէն, Մխիթարեան Հայրերու Ջամբած հայաշունչ եւ կրօնաբոյր կրթութենէն ու մթնոլորտէն, կեանքին մաքառումներու եւ պայքարներու ընդմէջէն ձեռք ձգած փորձառութիւններէն եւ քաղած դասերէն Վարուժան Պօղաճեան դարբնած էր իր կեանքի, իր հայ մարդու կեանքի գաղափարականը՝ հայրենասիրութիւն։ Իր հայրենասիրութիւնը արտայայտեց, մանաւանդ կեանքի վերջին տասնամեակներուն, առաւելաբար հայ եկեղեցւոյ ներաշխարհէն ներս։ Նոյն ատեն, Վարուժան Պօղաճեան կազմեց «իր» մշակոյթը՝ իւրայատուկ, բազմերանգ եւ բազմարուեստական, որ տուաւ իր անհատականութեան անզուգական ինքնատիպութիւն մը, անժխտելի հեղինակութիւն մը, ժողովրդական համակրութիւն մը։ Իր պարզ, համեստ կենցաղով, չէն բնաւորութեամբ, լաւատես խառնուածքով, պատկերազարդ խօսքերով եւ արտայայտութիւններով եղաւ սիրուած ու փնտռուած դէմք մը, ինքնատիպ եւ անփոխարինելի իր տեսակին մէջ, որուն գործունէութիւնները, աւելի ճիշդ կ՚ըլլայ ըսել բարիքները ճառագայթեցին գաղութին հաւաքական եւ ընկերային կեանքին վրայ։

Վարուժան Պօղաճեան մեծ բարերար մը եղաւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ։ Ան իր լայն օժանդակութիւնը բերաւ Սահակ - Մեսրոպ մշակութային կեդրոնի կառուցման, որուն սրահներէն մին կը կրէ իր անունը։ Նոյնպէս իր նուէրներէն՝ եկեղեցւոյ բակը զետեղուած Գրիգորիս Եպիսկոպոս Պալաքեանի կիսանդրին, աղբիւր մը, եւ այլ շատ ու շատ առատաձեռնութիւններ։ Որպէս գանձապահ, ապա որպէս նախագահ, յաջորդելով Արշամ Պապայեանին, եւ վերջին տարիներուն իր հիւանդութեան պատճառաւ պատուոյ նախագահ, Վարուժան Պօղաճեանի անունը ոսկետառերով, բառին ամբողջական իմաստով, պէտք է արձանագրուի Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ յուշամատեանին մէջ։ Նաեւ, Վարուժան Պօղաճեան կարեւոր նուիրատուութիւններ ըրած է Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ Պատրիարքարաններուն, Էջմիածին, Հայաստան՝ երկրաշարժէն յետոյ, Վալանսի Հայ Առաքելական Նորակառոյց Եկեղեցւոյ եւ այլ բազմաթիւ միութիւններու ու հաստատութիւններու։ Չէր մոռնար Ս. Ղազարը եւ Մխիթարեան դպրոցական հաստատութիւնները։

Գաղութի հայ ընկերային կեանքին մէջ Վարուժան Պօղաճեան եղաւ շատ շատերուն համար, ծանօթներու եւ անծանօթներու համար քաջալերող, օգնող ուժ չըսելու համար փրկարար բազուկ։ Կուտար որպէսզի Հայեր դժուարութեան մէջ կարենային ձեռնարկել, աշխատիլ, վաստակիլ, հանել դիրքերու եւ իրենց կարգին ըլլալ օգտակար ուրիշներուն եւ ազգին իր իսկ պատկերին, քանի Վարուժան Պօղաճեան իր գործնական միտքով եւ գործունեայ նկարագրով է որ ընդարձակեց իր արհեստագիտական գործունէութիւններու սահմանները։ Իր մեկնումով շատ մը «գործատէր»եր եւ իր գործատունը, խանութը ինչպէս ինք կ՚ըսէր, որբի որպաւորութիւն մը պիտի տան։

Վարուժան Պօղաճեանի մեկնումով հայկական Մարսէյլը «բան մը» կը կորսնցնէ իր դիմագիծէն, գոյնէն եւ նկարագրէն։ Կը մնայ գաղութի պատմութեան արձանագրել իր անցքը եւ բերքը, երախտագիտութեամբ ու յարգանքով։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ Ռումանահայ Հայրենակցական Միութեան «Րաֆֆի» Մշակութային Միութեան նորակառոյց սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 6-ին, Միութիւնը տօնած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա.ի ծննդեան 85-ամեակը։ Վարչութեան անունով բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Վազգէն Աճէմեան։ Օրուան բանախօսն էր տոքթոր Սուրէն Գօլանճեան որ մանրամասն ներկայացուցած է Կաթողիկոսին կեանքն ու վաստակը։ Յիշած է որ Վազգէն Ա. պատանեկութեան ընթացքին եղած է Պուքրէշի Ուսանողական միութեան անդամ, սկաուտապետ եւ երիտասարդութեան մաս կազմած է տեղւոյն «Միսաքեան Քէսիմեան» Ազգային վարժարանի ուսուցչական կազմին։ Դասախօսութեան աւարտին ցուցադրուած են հաղուագիւտ լուսանկարներ եւ փաստաթուղթեր Կաթողիկոսին աշխատանքներուն մասին։

ՖՐԷԶՆՕՅԻ Հայ Առաջին Եկեղեցւոյ մէջ, Հոկտեմբեր 7-ին, «Համազգային»ի տեղւոյն երգչախումբը համերգ մը տուած է ղեկավարութեամբ՝ Վարդան Քէթէնճեանի։ Բացումը կատարած է վարչութեան ատենապետուհի Սրբուհի Մարըլեան։ Յայտագրին Բ. մասը ապահոված է երգիչ Կարէն Ղարիբեան որ մեծ յաջողութիւն արձանագրած է մանաւանդ Ղարաբաղի բարբառով երգած «Ընկեր» երգով։

ՕՐԸՆՃ ՔԱՈՒՆԹԻԻ մէջ, Հոկտեմբեր 3-ին, Հ.Օ.Մ.-եան Սեւան մասնաճիւղը կազմակերպած է «Մշակոյթի Օր» մը, բանախօս ունենալով Ռիթա Որբերեան։ Ան անդրադարձած է գիրերու գիւտին պարգեւած մշակութային անկախութեան։ Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը։

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, ՀՕՄ-եան տեղւոյն մասնաճիւղին, Հոկտեմբեր 30-ի հերթական հաւաքոյթին դասախօսած են քոյր եւ եղբայր՝ տոքթ. Հիլտա Քատիեան եւ տոքթոր Վահան Քատիեան ստամոքսի կարգ մը հիւանդութիւններու մասին։

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Նոյեմբեր 5-ին, կազմակերպութեամբ տեղւոյն Հ. Յ. Դ. Միհրան Փափազեան եւ Լաւալի Սարգիս Զէյթլեան կոմիտէներուն, ընդունելութիւն մը տեղի ունեցած է ի պատիւ Թորոնթոյի Տան Վալի Նորթ ընտրաշրջանի նորընտիր երեսփոխան Սարգիս Ասատուրեանի։ Զինք ներկայացուցած է Րաֆֆի Տօնապետեան, դոյզ կոմիտէներու կողմէ խօսած է Վարուժան Պօյաճեան։ Գանատայի Հ. Յ. Դ. Կեդրոնական Կոմիտէի խօսքը փոխանցած է Վաղարշ Էհրամճեան։ Նորընտիր երեսփոխանը շնորհակալութեան խօսք արտասանած է։

ԳԱՀԻՐԷԻ Օփերայի փոքր դահլիճին մէջ, Հոկտեմբեր 11-ին, դաշնակի ունկնդրութիւն մը տուած է Հայկ Աւագեան։ 29-ամեայ արուեստագէտը, նախ ուսած է Գահիրէի «Թրինիթի գոլէճ օֆ Միւզիք»ը, ապա՝ Երաժշտանոցը, հուսկ՝ Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցը։ 1991էն ի վեր ուսուցիչ է Գահիրէի Պետական Երաժշտանոցը եւ Օփերայի երաժշտական կեդրոնը։ Իր յայտագիրը բաղկացած է Պախէ, Ա. Բաբաջանեանէ, Շումանէ, Վակներէ, Կոմիտասէ։

ՀԱՅ ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՖՕՐՈՒՄ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Գործարարներու Ֆօրումի վարչական անդամները որ աշխարհի զանազան վայրերէն եկած էին Նոյեմբեր 6 եւ 7-ին, երկօրեայ ժողով մը ունեցան Փարիզ։ Այս ժողովին նպատակն էր վերաքննել մինչեւ այժմ Հայաստանի Հանրապետութեան տնտեսութեան օժանդակելու դծով տարուած աշխատանքները եւ ձեռք ձգուած արդիւնքները, նոյնպէս եւ ծրագրել Ֆօրումի ապագայ գործունէութիւնը։

Ժողովին կը մասնակցէին հետեւեալ վարչական անդամները եւ շրջանային ներկայացուցիչները՝

Կեդրոնական Գործադիր Մարմին

Պ. Վահէ Ճազմատարեան, նախագահ, Փարիզ,
Պ. Ռուբէն Գրիգորեան, քարտուղար, Փարիզ,
Պ. Սուրէն Մ. Սարգիսեան, գանձապահ, Սաուտական Արաբիա։

Վարչութեան անդամներ

Պ. Լեւոն Ահարոնեան, Ա. փոխ-նախագահ, Թեհրան,
Պ. Արմէն Դարբինեան, Բ. փոխ-նախագահ, (Հայաստանի Տնտեսութեան փոխ-նախարար), Երեւան
Պ. Արտաշէս Թումանեան, Հայաստանի խորհրդարանի փոխ-նախագահ, Երեւան
Պ. Բորիս Յարութիւնեան, Հայաստանի Արդիւնաբերութեան փոխ-նախարար, Երեւան,
Պ. Մասիս Աղեքսանդրեան, Պէյրութ
Պ. Ալպէռ Պօղոսեան, Մարսէյլ
Պ. Խորէն Դանիէլեան, Յունաստան
Պ. Վահէ Ժուաքիմ, Թեհրան
Պ. Յակոբ Կիւլիկեան, Թորոնթօ,
Պ. Յովսէփ Սէֆէրեան, Նիւ-Տէլհի
Պ. Ռազմիկ Ստեփանեան, Վիէննա
Պ. Թելման Տէր-Պետրոսեան, Երեւան
Պ. Բարգէն Վարդանեան, Ուաշինկթըն

Շրջանային ներկայացուցիչներ

Պ. Արմէն Տէր-Թորոսեան, Սան-Ֆրանսիսքօ,
Պ. Գրիգոր Մաղաքեան, Պարչէլոնա
Պ. Օննիկ Ղարիպեան, Գահիրէ
Պ. Անթուան Քէօշկէրեան, Մատրիտ
Պ. Լեւոն Սարեան, Նիկոսիա
Պ. Պերճ Մըսըրլեան, Ժընեւ

Այս ժողովի ընթացքին քննուած կարեւոր հարցերը եւ տրուած որոշումները հետեւեալներն են. —

1.- Որոշուեցաւ թէ՛ Երեւանի եւ թէ՛ Փարիզի գրասենեակներու կազմերը և միջոցները բարելաւել և աշխուժացնել և այդ նպատակին յատկացուեցաւ անհրաժեշտ պիւտճէներ։ Այսպէսով սոյն գրասենեակները կրնան աւելի արհեստավարժ կերպով աշխատիլ։

ա) Հայաստանի տնտեսութեան հետ կապուած նորութիւններ եւ նոր կիրառուած օրէնքները ցրուել Ֆօրումի անդամ եւ նոյնիսկ ոչ անդամ գործարարներու միջեւ։

բ) Ընդունիլ բոլոր գործարար մարդիկը եւ աջակցիլ անոնց, որոնք տեղեկութեան եւ կամ օգնութեան պէտք ունին Հայաստանի տնտեսական եւ առեւտրական մարզերուն մէջ եւ տարբեր նախաձեռնութիւններու կապակցութեամբ։

գ) Երկամսեայ կամ եռամսեայ տեղեկագիր մը հրատարակել։

2.- Որոշուեցաւ հիմնել Հայաստանի մէջ հիմնարկութիւն մը՝ ARMENIAN BUSINESS CORPORATION անունով, որու դրամագլխուն կը մասնակցին թէ՛ Սփիւռքի եւ թէ Հայաստանի գործարար անձնաւորութիւնները։ Այս հիմնարկութիւնը կ՚արձանագրուի Հայաստանի մէջ եւ իր նպատակը կ՚ըլլայ ծրագրել եւ կարելիութեան պարագային գործադրել կարեւոր ծրագիրներ, ինչպէս օրինակ՝

ա) Հիմնել՝ շաքարի գործատուն մը, որ կ՚արտադրէ շաքար եւ անոր առնչըւող արտադրութիւններ։

բ) Հիմնել զբօսաշրջութեան եւ ճամբորդութեան բարձրորակ հիմնարկութիւն մը։

գ) Հիմնել՝ դեղօրայքի գործատուն մը։ Տեղւոյն վրայ ժողովականները շուրջ 200.000 տոլարի մասնակցութիւն արձանագրեցին։

3.- ա) Որոշուեցաւ զօրացնել Ֆօրումի անդամներու միջեւ հաղորդակցութիւնը։

բ) Ֆօրումի հանրութեան հետ յարաբերութիւնները աշխուժացնել ամէնուրեք գործարար մարդոց հետ հանդիպումներու, հաւաքոյթներու եւ դասախօսութիւններու միջոցով։

գ) Աւելի աշխոյժ կերպով աշխատիլ Ֆօրումի անդամներու թիւը աւելցնելու համար։

4.- Ֆօրումը իր անդամներուն միջոցով աշխարհի չորս կողմերը կ՚օժանդակէ Հայաստանի ցուցահանդէսներու մակարդակին աւելի բարձրացման՝ ցուցահանդէսներու աւելի արդիական եւ ներկայանալի յարդարումով, գրքոյկներ եւ փոսթէրներ հայթայթելով։

5.- 50 էջնոց անգլերէն Country Brief գրքոյկը, որ Ֆօրումի Կեդրոնական Գործադիր Մարմնի ջանքերով հրատարակուեցաւ Փարիզ՝ արժանացաւ շատ մեծ յաջողութեան։ Ուստի որոշուեցաւ այդ գրքոյկը թարգմանել նաեւ ֆրանսերէնի եւ հրատարակել։

6.- Հայաստանի աշխարհագրական կղզիացած դիրքը եւ իր անբարեացակամ հարեւաններու կողմէ պարտադրուած շրջափակումը՝ օդային հաղորդակցութիւնը դարձուցած են առաջնահերթ անհրաժեշտութիւնը փոխադրութեան կապակցութեամբ։ Ֆօրումը շատ գործնական կերպով փորձեց օժանդակել Հայաստանին՝ եղած կարելիութիւնները բարելաւելու եւ աւելցնելու համար։ Այս առնչութեամբ յաջող յարաբերութիւններ մշակուեցան ֆրանսական կառավարութեան պատկան մարմիններուն հետ եւ ձեռք ձգուեցաւ թէքնիք որոշ աջակցութիւն։ Աւելին՝ Ֆօրումը իր անդամներուն միջոցով կարեւոր դեր ունեցաւ օգնաւ սարքող միջազգային մեծ հաստատութիւններու հետ հանդիպումներ և բանակցութիւններ կազմակերպելու մէջ, օրինակ՝ Airbus Industries - A.T.R. (Avion Transport Regionales) Aerospatial - McDonnel Douglas և Boeing.

7.- Զբօսաշրջութիւնը Հայաստանի համար տարադրամի լաւագոյն աղբիւր ըլլալով, Ֆօրումի Գործադիր Մարմինը Հայաստանի Զբօսաշրջութեան կազմակերպութիւնը նախարարական մակարդակի բարձրացնելու կապակցութեամբ արհեստավարժ կերպով պատրաստուած նախնական ուսումնասիրութիւն մը (preliminary feasibility study) ղրկեց Հայաստանի վարչապետին։ Ասոր յաջորդեց Լիբանանի կառավարութեան զբօսաշրջութեան կազմակերպութեան եւ կանոնադրութեան թարգմանութիւնը։ Ինչպէս ծանօթ է, նախքան քաղաքացիական պատերազմը, Լիբանանի ամենամեծ եկամուտի աղբիւրը զբօսաշրջութիւնն էր։

Ֆօրումը իր կարելին կ՚ընէ օժանդակելու համար Հայաստանին եւ այս կապակցութեամբ անոր հաստատութիւնները եւ յարմարութիւնները բարելաւելու եւ աւելի արդի եւ բարձր մակարդակի հասցնելու՝ ինչպէս օրինակ՝ պանդոկները, փոխադրական միջոցները, տեսարժան պատմական վայրերու այցելութիւնները, մշակութային ծրագիրներ եւ այդ առնչութեամբ գրքոյկներ եւ փոսթէրներ։

Այս երկօրեայ ժողովին վերջաւորութեան որոշուեցաւ Ֆօրումի յաջորդ տարեկան համագումարը կատարել Երեւան 1994ի Մայիսի վերջ։

ՀԱՅ ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՖՕՐՈՒՄ
Կեդրոնական Գործադիր Մարմին

Նոյեմբեր 19

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՓԼՈՎՏԻԻ. -

Վերապատուելի Ի. Քէչիչեան երկցուհի Լուսնթագ Քէչիչեանի մահուան տարելիցին առթիւ 1000 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

U. G. A. B.

MANIFESTATIONS ARTISTIQUES
A L'U.G.A.B.

L'Association Sourp Khatch Tebrevank et le Comité de Paris de l'U.G.A.B.

organisent

L'EXPOSITION
DES ŒUVRES
DE TROIS PEINTRES ARMENIENS
D'ISTANBUL

Artin Demirci
(*peintures*)

Hamparsum Demircioglu
(*peintures*)

Ohannes Saskal
(*caricatures*)

L'exposition pourra être visitée
jusqu'au 23 Décembre
du lundi au vendredi de 18h à 20h

— *Entrée libre* —

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

Stages à la M.C.A.

Quelques places sont encore disponibles dans nos stages
N'hésitez pas à nous consulter et à vous inscrire de suite

Dimanche 28 Novembre
10h — 18h
Aram KEROVPIAN
Traditions de l'Eglise Arménienne et Culture
Ara KRIKORIAN
Républiques d'Arménie (suite)
La République soviétique d'Arménie de 1920 à 1988

Dimanche 12 Décembre
14h — 19h
Gérard MADILIAN
Danses conviviales arméniennes

Participation aux frais

9, rue de Madrid, 94140 ALFORTVILLE
Tél.: 43 76 55 89 Fax : 43 78 66 64

(Շար. Ա. էջէն)

բաւական չզարգացուած է քննադատութիւններէն («Օսսեռվաթոռէ Ռոմանօ՝ «Պժգալի են խիղճին համար» գրած է) եւ կ'ըսէ. -- «Թող Ֆրանսացիք եւ Իտալացիք չօգտուին առիթէն կեղծաւոր դերեր խաղալու համար : Եւրոպայի բոլոր կառք շինողները օգտուած են Գերմանիոյ փորձերէն» : Արդէն Ռըմօ կը խոստովանի որ 1961--էն ի վեր 450 դիակ օգտագործուած են իր քրաշ -- թէսթ աշխատանոցներուն մէջ (Լեոնի նահանգ) :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ԹԷ ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ կողմը, շատեր կան որոնք դէմ են Գազա -- Երիքով համաձայնութեան եւ խաղաղութեան հաստատման : Այդ իսկ պատճառաւ անհարեկչական արարքները չեն դադրիր : Այս անգամ Համաս ծայրայեղ շարժումին զինեալ թեւին պետն է՝ Իմատ Աքէլ (24 տարեկան), որ սպաննուած է Գազա, իսրայէլացի զինուորներուն կողմէ :

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՊՈՍՆԻՈՅ մէջ, խրուաթ քաղաքագօրքեր «մարդկային ռումբ»ի վերածած են իրենց մահմետական գերիներէն ոմանք (առնուազն՝ 3), հակահրասայլ ականներու կապելով եւ բռնի զրկելով իրենց գիծերը : Լոնտոնի «Թայմզ»ն է որ խիստ քննութենէ մը ետք հասած է այս եզրակացութեան եւ ՄԱԿ--ն ալ կը հաստատէ : Խրուաթ ջոկատի մը հրամանատարն ալ խոստովանած է որ իր զինուորներէն մէկը պատասխանատու է :

L'AUTRE-EN-JEU
présente

Bâton & Manuel

Acte sans parole

Un jeune homme fait le tour du monde et s'arrête conquis devant une affiche : *«Devenez funambule pour 999 F»*. Un patron implacable lui remet : un bâton, un manuel et un short publicitaire, l'attache avec une corde de sécurité et disparaît. Le jeune homme, devenu apprenti et maître de son propre apprentissage, s'investit pleinement dans l'action. . . Epuisé, il se resaisit et repart faire le tour du monde.

Jeune homme : Jiro JOLAKIAN
Patron implacable : Aret DERDERYAN
Instruments : accordéon, percussion.

Prix des places : 60 F
Tarif réduit : 40 F

Le Berry: 63 bd de Belleville, Paris 11e

Jeudi 2 et Vendredi 3 Décembre à 19h30
Dimanche 5 Décembre à 17h
— Durée 55 minutes —

LOTO
ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը կը կազմակերպէ՝ վիճակախաղ մը ((լօթօ) Մշակոյթի Տան մէջ
12 - 14, rue Saint-Bazile — Marseille 1er

Նոյեմբեր 28, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 15--ին :

Ծով առարկաներ :

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղին վիճակահանութեան խաղը «Loto» տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կիրակի Դեկտեմբեր 5--ին, ժամը՝ 3--ին :

ENFIN DISPONIBLE !

MANUEL D'ARMENIEN OCCIDENTAL

WESTERN ARMENIAN HANDBOOK FOR NON-ARMENIAN SPEAKERS

- Une méthode novatrice et radicale pour apprendre à *parler*, lire et écrire l'arménien.
- Une méthode audiovisuelle testée avec succès auprès des adultes et des jeunes scolaires.
- Une méthode utilisable chez soi et en cours collectif.

3 volumes en couleur + 1 coffret de 4 cassettes audio (2 heures d'enregistrement) contenant les dialogues des leçons - sketches et les chansons, l'enregistrement des leçons d'écriture, ainsi que les exercices structuraux.

Prix spécial de souscription jusqu'au 31 Décembre 1993, les 3 volumes et les 4 cassettes audio : 550 F. (plus 50 F. frais d'expédition). Après cette date, le Manuel complet sera vendu 700 F. (plus 50 F. frais d'expédition).

Pour recevoir, envoyez vos bulletins de souscription avec vos chèques à l'ordre de l'auteur - éditeur :
Mme Hilda Kalfayan-Panossian.
8, rue Lamennais, 92370 Chaville,
Tél. : (1) 47 - 50 - 97 - 51.

BULLETIN DE SOUSCRIPTION, A DETACHER ET A ENVOYER

Nom :
Prénom :
Adresse :
.... Tél :
Désire recevoir exemplaire(s) du Manuel d'Arménien Occidental Pour les Non-Arménophones (3 volumes et 4 cassettes audio) et envoie F. par chèque. Signature :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀԻՆԳ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՅԱԿՈԲ ՄՈՎՍԷՍ (Մշակոյթի նախարար)
ՅՈՎՀ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ
ՀԵՆՐԻԿ ԷԴՈՅԵԱՆ
ՀՐԱՉ ԹԱՄՐԱԶԵԱՆ
ԱՐՄԷՆ ՇԷԿՈՅԵԱՆ

Իրենց գործերէն կ'արտասանեն հայկական դպրոցներու աշակերտներ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 29, ժամը 20-ին
ԵԱՆ'Ց Ակումբին մէջ
5, avenue Reille, Paris 14e

/ Մուտքը ազատ է /

Հանդիպումէն ետք բանաստեղծներուն հետ ազատ զրոյց՝ ճաշի մը ընթացքին
ճաշի մասնակցութիւն՝ 150 Ֆրանք :

SOUVENIRS D'ARMENIE

Երկուշաբթի, Դեկտեմբեր 12, ժամը՝ 20·30--ին, Միւզէ Կրէվէնի մէջ
(10, Bd Montmartre, Paris 9e)
Մեծծօ - սոփրանօ Սոնիա Նիկողոսեան կոմիտասեան յայտագիր մը կը ներկայացնէ : Տեղերը ապահովել՝
48 - 24 - 16 - 97

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի, Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ Ռուբէն Թէճիրեանի մահուան առթիւ :

Օր. Ժանին Թէճիրեան 500 Ֆր., Տէր եւ եւ Տիկին Մելքոն Աւետիսեան 250, Տէր եւ Տիկին Զապէլ Սուքիասեան 100, Տէր եւ Տիկին Մակալի Կիւլեան 100 Ֆր. :

Ստացած է նաեւ Բամպակեան ընտ. 300, Տիկին Մարի Բամպակեան 200, Գէորգ Մինասեան ընտ. 100, Տէր եւ Տիկին Ժաք Շալճեան 1500 Ֆր. Մարտիրոսեան եղբայրներու մահուան առթիւ : Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոյեան 50 Ֆր. :

UGAB-*Marseille*

EXPOSITION — VENTE
DE
CERAMIQUES ARMENIENNES
de HAGOP ANTREASSIAN

Sous la Présidence
de Jeanne LAFFITTE, *Adjoint au Maire*

Vernissage
Le Mercredi 1er Décembre à 19 heures
au Siège de l'UGAB
327, Bd Michelet — Marseille 9e

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, Նոյեմբեր 28, Ա. Կիրակի Յիսնակաց :

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցուի :

Սկիզբ ժամերգութեանց՝
ժամը 8·45-ին :

Պատարագ՝ ժամը 10·30-ին :

Եկեղեցւոյ իր ծառայութեան 40-ամեակի առիթով, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Հայոց Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

EVENEMENT HISTORIQUE A PARIS

Depuis le Lundi 22 Novembre, la monnaie nationale est entrée en circulation en Arménie (Dram).

A cette occasion, une série très limitée de billets de la République d'Arménie, signée par le Président Lévon TER-PETROSSIAN sera vendue :

Samedi 27 et Dimanche 28 Novembre
de 14h à 19h
à l'Hôtel Baltimore
88 bis, av Kléber, Paris 16e
Mo Boissière

ESPOIR POUR L'ARMENIE

COMMUNIQUÉ

Notre Association a organisé en Octobre une action de grande envergure vers l'Arménie.

1) 2 camions semi-remorques de 20 t. chacun, sont partis de Lyon le 8 Octobre (plus un troisième chargé par les Arméniens de Chasse/Rhône) et sont arrivés le 17 Octobre à Erevan après un voyage sans encombre à travers l'Europe et la Géorgie. Félicitations à l'Association humanitaire «Equilibre» et à ses chauffeurs pour leur savoir-faire dans la conduite et l'acheminement de marchandises.

2) Un groupe de 12 personnes est parti le 21 Octobre avec un quadruple but :

a. Réceptionner les camions et participer à la distribution de la nourriture et des vêtements à Erevan et à Gumri. L'équipe a commencé cette distribution et c'est l'équipe du Pr. Lévon Bardakdjian (notre correspondant permanent en Arménie) qui continue ce travail. Tout est apprécié par les familles nécessiteuses d'Arménie qui demandent aussi des chaussures.

b. Notre association parraine 400 enfants en Arménie. Nous avons visité beaucoup de ces enfants parrainés et toutes les familles d'Arménie sont très reconnaissantes aux familles françaises qui les aident à se maintenir hors de l'eau. Sans cette aide elles se demandent comment elles feraient pour vivre. Le coût annuel d'un parrainage est 2 000 francs; (adresse S.E.L. 9, rue de la Gare 94234 Cachan - Cédex pour les familles intéressées).

c. Nous avons acheté 100 poêles pour 100 familles et nous allons grâce à nos correspondants de Erevan et Gumri les approvisionner en combustible pendant 5 mois. Coût total de l'opération 100 000 francs. Ce sont 100 familles qui vont pouvoir affronter l'hiver dans de meilleures conditions.

d. Comme dans chacune de nos opérations nous n'oublions pas que l'Arménie a aussi soif de spiritualité. C'est pourquoi nous avions mis dans les camions 5 000 calendriers bibliques qui seront distribués par les différentes Eglises d'Arménie.

En conclusion l'Arménie a encore aujourd'hui plus que jamais besoin de nous tous en France. La situation est catastrophique et ils se demandent comment passer l'hiver. Restons mobilisés, aidons et prions pour que la paix revienne et que le blocus soit levé.

COMITE
ESPOIR POUR L'ARMENIE

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 27-28
SAMEDI-DIMANCHE
27-28 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.000 Ֆ. — Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 18.203

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.203

ՊԵՐՆԱՐ ԼԷՈՒԻՍԻ *«Version arménienne de cette histoire»*ին ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԲՈՂՈՔՆԵՐ «ԼԸ ՄՈՆՏ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Նոյեմբեր 17-ի մեր թիւին մէջ, արձագանգած էինք նախորդ օրուան (Նոյեմբեր 16) «Լը Մոնտ»ի հրատարակած մէկ հարցազրոյցին ուր, պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումին, հանրածանօթ իսլամագէտը Հայերու ցեղասպանութիւնը կ'որակէր «Այդ պատմութեան հայկական տարբերակը»։

Պարզ է որ այդ օրէն ի վեր, բազմաթիւ նամակներ ուղղուած են թերթին խմբագրութեան թէ ենթակային։ Ասոնց կարգին՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդը, Հայկական Միութիւններու Ֆորումը, այլ կազմակերպութիւններ, միութիւններ եւ անհատներ։ Ասոնց — գոնէ ոմանց — «Լը Մոնտ» արձագանգած պիտի ըլլար Նոյեմբեր 27-ի իր թիւին մէջ (Բ. էջ, նամականի)։

Թերթին ուղղուած եւ մեզի ծանօթ այդ ճոխ նամականիին ամէնէն կարեւորը կը նկատենք հաւաքական այն նամակը զոր ստորագրած են ֆրանսացի, զուիցերացի, հայ պատմաբաններ եւ մտաւորականներ եւ զոր կը հրատարակենք ստորեւ։ —

Lettre collective à Bernard Lewis pour publication dans la page 2 du journal Le Monde

Monsieur,

Nous avons été consternés de découvrir, au milieu de l'entretien érudit et pertinent sur le fondamentalisme islamique que vous avez accordé au Monde du 16 novembre, des jugements d'une teneur bien différente au sujet du génocide arménien de 1915.

Qualifier ces massacres de génocide, c'est-à-dire de politique délibérée de destruction d'une population, c'est, dites-vous, la *«version arménienne de l'histoire»*.

Vous ne pouvez ignorer que, dès le 28 mai 1915, les gouvernements alliés, russe mais aussi français et britannique ont fait savoir publiquement à la Sublime Porte qu'ils tiendraient pour personnellement responsables tous les membres du gouvernement et leurs agents impliqués dans ce *«crime lèse-humanité»* ? que les diplomates allemands et autrichiens, alliés de la Turquie et présents sur les lieux, ainsi que les diplomates américains neutres, ont envoyé des dizaines de télégrammes dénonçant (*) la *«campagne d'extermination»* menée par le gouvernement Jeune-Turc pour *«liquider définitivement»* la question arménienne, en se servant, déjà, de la guerre comme prétexte ?

Ceux-là même qui ne veulent tenir compte des documents turcs ne peuvent passer sous silence le procès mené en 1919 par le gouvernement libéral de Constantinople qui a établi les responsabilité des ministres, du parti au pouvoir et des bandes d'assassins qu'ils avaient spécialement recrutés dans les prisons. L'historien ne peut récuser les témoignages convergents des survivants, à qui on ne saurait dénier le droit de dire leur souffrance. Les preuves abondent aussi bien du massacre sur place d'une partie de la population que des multiples formes de tueries qui ont accompagné la déportation des autres. Les victimes ont été livrées à toutes les morts sauf celle, que vous citez, par le froid puisque la déportation a eu lieu à la saison chaude. Loin d'être limitée géographiquement, l'éradication de la présence arménienne s'est étendue à l'ouest jusqu'à Bursa, au sud jusqu'à Alep, à 800 km. du front russe. Elle a été conduite par un gouvernement contre une partie de ses sujets, un groupe défini religieusement et ethniquement, et détruit comme tel. Ces actes caractérisent un génocide. Et c'est précisément parce qu'il est dangereux d'abuser du terme qu'il est important de reconnaître le génocide quand il ne fait pas de doute. C'est d'ailleurs l'entreprise de destruction des Arméniens de l'Empire Ottoman qui a servi de référence aux juristes des années 30 alarmés par la montée du nazisme, comme le polonais Lemkin, pour fixer le concept de génocide. Toute tentative de comparaison entre cette extermination planifiée et la guerre civile libanaise, où tout Etat avait disparu est dénuée de fondement.

Nier les faits, effacer le crime, c'est à quoi s'emploient les gouvernements turcs depuis Mustafa Kemal. Qu'un savant de votre réputation accrédite cette thèse officielle, qui réitère elle-même le mensonge des criminels d'hier, rien ne le justifie. Vous ne mesurez pas l'émotion que vous soulevez. Autant il est légitime de soutenir la laïcité contre l'intégrisme, autant il importe de ne pas dissimuler des responsabilités connues de tous. Votre souhait de voir la Turquie faire bientôt partie de l'Europe ne saurait en aucun cas autoriser la trahison de la vérité et l'offense aux victimes. Au contraire.

(*) *Publiés en* 1986 *chez Fayard sous le titre* Archives du génocide des Arméniens.

Premiers signataires :
Gérard Chaliand, André Chouraqui, Jacques Ellul, Jean-Claude Favez, Jean-Pierre Faye, Alain Finkielkraut, Elisabeth de Fontenay, Michel Kaplan, Claude Lefort, David Littman, Jean-Pierre Mahé, Albert Memmi, Juliette Mince, Claire Mouradian, Claude Mutafian, Georges Nataf, Yves Ternon, Paul Thibaud, Pierre Vidal-Naquet, Alfred Werner, Bat Ye'or...

ՔԻՒՐՏ ՑԵՂԱՊԵՏՆԵՐ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

ԹՈՒՐՔ ԿՈՒՍԱԿԱԼԸ ԿԸ ՊՆԴԷ ՈՐ 71 ՀԱՅ ԿԱՅ ՓՔՔ-Ի ՄԷՋ

Նոյեմբեր 25-ին, Թուրքիոյ հեռատեսիլի Ա. կայանէն հաղորդուած է հրապարակային այն ասուլիսը, որու գլխաւոր հիւրերն էին հարաւ-արեւելեան նահանգներու քիւրտ ցեղապետները։ Ասոնք պետութեան հաւատարիմ եւ կողմնակից ցեղապետներ են որոնք կը կրկնեն թէ քիւրտ են, բայց ոչ մէկ գանգատ ունին Պետութենէն եւ թէ «Թուրքիոյ մէջ քրդական հարց չկայ»։

Այս առթիւ, Պոլսոյ մեր պաշտօնակից «Մարմարա»ի Նոյեմբեր 26-ի մանրամասն տեղեկատուութիւնը թողլով յետագային, ըսենք միայն թէ արտակարգ վիճակի կուսակալը՝ Իւնալ Էրքան պնդած է որ ՓՔՔ-ի մէջ գլխաւորաբար «դուրսէն եկած ահաբեկիչներ կան Թուրքիոյ մէջ գործող կազմին մէջ եւ ասոնց թիւը 600 է, մեծագոյն մասը եկած է Սուրիայէն։ ... Ամէնէն կարեւոր կէտը այն է որ ստուգուած է որ 71 Հայ ահաբեկիչներ կան այդ օտարներուն մէջ»։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԹՈՆԻ ՊԸՐՃԸՍ, ժամանակակից մեծագոյն գրագէտներէն մէկը, մեռաւ 76 տարեկանին, խլիրդէ։ Բրիտանացի այս եզակի անձը գրագէտ դարձած էր դիպուածով, երբ 50-ական թուականներուն, բժշկական ախտաճանաչման մը հետեւանքով ըսուած էր իրեն թէ ուղեղի ուռեցք մը ունի։ Այն ատեն Պոռնէօ էր եւ այդ — ենթադրեալ — ուռեցքին պատճառաւ պաշտօնը կորսնցուցած է եւ Լոնտոն վերադարձած, ուր բժիշկները յայտնած են թէ ուռեցքը թոյլ չի տար որեւէ վիրաբուժական գործողութիւն եւ միայն մէկ տարի ունի ապրելիք։ Եւ որովհետեւ ապրուստ մը պէտք է ճարէր, սկսած է գրել եւ այդ «մէկ տարին» տեւած է 43 տարի։ Գրագէտի իր համբաւը կը պարտի իր մէկ գիրքին՝ Օռանժ Մեքանիք *որ ֆիլմի վերածուած է Սթանլէ Քիւպրիքի կողմէ եւ մեծ յաջողութիւն գտած։ Հեղինակ է աւելի քան 50 վէպերու, կենսագրութիւններու, փորձերու։ Ինքնատիպ, երբեմն գրգռող, միշտ խանդավառ, Պըրճըս իր գործին մէջ փորձած է ընդգրկել աշխարհի պատմութիւնը։* Օռանժ Մեքանիք, *մանաւանդ որպէս ֆիլմ, բացասական եւ վնասակար դեր ունեցած է եւ ինք ու Քիւպրիք մեղադրուած են որպէս բռնութեան ջատագովներ։ Վէպին նիւթը քաղած էր իր անձնական կեանքին մէկ եղերական դրուագէն եւ որու ցնցումին տակ մնացած է ամբողջ կեանքը։ Մահն է իր առաջին կնոջ, բռնաբարուած երեք Ճի-Այներու (ամերիկացի զինուոր) կողմէ, երբ յղի էր։ Ֆիլմը, կ'ըսէ, հեռացած է բնագրէն այն չափով որ աւելի տեսողականը տիրապետած է։ Կ'ըսուի թէ ֆիլմը (որ երկար ատեն արգիլուած մնացած էր Անգլիա) պատճառ եղած է Ամերիկայի մէջ, որ լակոտներ ծպտուին* Օռանժ Մեքանիքի *դերասաններուն պէս եւ մայրապետներ բռնաբարեն կամ ծերունիներու վրայ յարձակին։*

ԹԱՆՍՈՒ ՉԻԼԼԷՐ, Թուրքիոյ վարչապետը հարցազրոյց մը տուած է «Էվէնըման տիւ Ժէօտի»*ի ուր կը զգուշացնէ Եւրոպան, շեշտելով՝* «Չեմ կարծեր որ ծայրայեղ շարժումները (իմա՝ մահմետական) մեծ վտանգ մը ներկայացնեն Թուրքիոյ մէջ։ Բայց, կարեւոր է երբեք չշեղիլ աշխարհականութեան սկզբունքէն Եւրոպայի թէ Թուրքիոյ մէջ, եթէ փափաք կայ առաջքն առնելու որ մոլեռանդներ սպառնալիք մը դառնան խաղաղութեան։ Ոմանք կը ջանան Եւրոպան վերածել ակումբի մը միայն քրիստոնեաներուն վերապահուած։ Եթէ, Թուրքիոյ մէջ ծայրայեղականներու շարժումին ամրապնդման վտանգ մը կայ, ան հետեւանք է եւրոպական կարգ մը երկիրներու որոնք կ'ուզեն մեր երկիրը հեռու պահել։ Եթէ Եւրոպան կ'ուզէ որ Թուրքիա պահպանէ իր հիմնարկներուն աշխարհիկ բնոյթը, Թուրքիան ալ իրաւունքն ունի ակնկալելու նոյն ձեւով Եւրոպայէն, որ մէկ ուղղութեամբ չգործածէ աշխարհականութիւնը»։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐԳ ՄԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ (Համայնավար կուսակցութիւն, ՄՌԱՓ, Քիւրտիստանի Կոմիտէներ, ԱՌԵԻ, եւայլն, եւայլն) միասնաբար կոչ մը ըրած են ի նպաստ Քիւրտերուն, վերջին հետապնդումներու եւ ձերբակալութիւններու առթիւ։ Կը բողոքեն այդ ձերբակալութիւններուն համար եւ իրենց ընդվզումը կը յայտնեն Թուրքիոյ կառավարութեան պահանջներուն եղած այս ենթակայութեան համար։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՖՈՒԹՊՈԼԻ կրած վերջին պարտութիւններու (Իսրայէլ, Պուլկա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԱՐՑԱԽ ԴՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏՈՒԱՒ ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻ ՆՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑԻՆ

ՀԱՅԵՐԸ ԽՆԴԻՐՆԵՐ ՉՈՒՆԻՆ. ՊԵՏՔ Է ԸԼԼԱՅԻՆ — (no)

ՀԱՅԵՐԸ ԽՆԹԵՑԱԾ ՊԷՏՔ Է ԸԼԼԱՅԻՆ ԿՐԱԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԿԸ ԳՐԷ Բ. ԹՈՒՄԱՆՈՎ

Հինգշաբթի օր, Նոյեմբեր 25-ին, Հայաստանէն ետք, Արցախն ալ դրական պատասխան տուաւ այն նոր ժամանակացոյցին, զոր Մինսկի խմբակի «Իններ»ը պատրաստած էին Վիէննայի մէջ («Յառաջ», Նոյեմբեր 11) եւ որ նախորդէն մեծ տարբերութիւն չունէր։ Պատասխան մը պահանջուած էր մինչեւ Նոյեմբեր 22։ Համաձայնութիւնը կը կայանար միայն ներկայացուած բանաձեւին տակը ստորագրելու մէջ, ինչ որ կատարուած է Կարէն Բաբուրեանի կողմէ։ Այս վերջինը, սակայն, նամակ մը կցած է ուր որոշ դիտողութիւններ կը մանրանշէ։ Այս առընչութեամբ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, նոյն օրը (Նոյեմբեր 25) հրաւիրած է Երեւանի դեսպաններն ու դիւանագիտական ներկայացուցիչները եւ հաղորդելով Արցախի դրական պատասխանը, դիտել տուած է նաեւ թէ անհրաժեշտ կը նկատուին որոշ յստակացումներ, կայուն հրադադարի մը պահպանութիւն չկայ եւայլն, եւայլն։ Որոշակի պատասխան չէր տրուած թէեւ Ազրպէյճանի կողմէ, բայց կը թուի որ Բաքու՝ ո՛չ կը պատասխանէր։

❦

«LA LIBRE BELGIQUE»

L'ARMENIE SUBIT L'IRE DE MOSCOU

Պելժիոյ այս օրաթերթին մէջ (Նոյեմբեր 25) Բորիս Թումանով դիպուկ վերլուծումը կը կատարէ ռուսեւհայկական յարաբերութեանց վերջին օրերու վատթարացման, իբրեւ հետեւանք այն միջադէպին որ պատահած էր Նոյեմբեր 20-ին, Ղազախ-Իջեւան ճամբուն վրայ։ Թերթին Մոսկուայի լրատեղեակ այս թղթակիցը դիտել կուտայ որ՝ «միայն խելագարութեան նոպայ մը կրնար մղել Հայերը որ կրակեն ռուս դիւանագիտական պատուիրակութեան վրայ»։ *Ու կը պատճառաբանէ իր այս կարծիքը, աւելցնելով. —* «Արդարեւ, կարգ մը հաւաստի լուրերու համաձայն, հազիւ 3 օր առաջ, Կազիմիրով դիմած էր Բաքուի իր խօսակիցներուն որպէսզի ճանչնան Ղարաբաղի անկախութիւնը»։

Այս շրջագիծին մէջ, Կազիմիրովի դէմ ոճրափորձը աւելի Բաքուի կը նպաստէ, որ արդէն անմիջապէս ետք մերժած է ՍԻ – ԷՍ – ՍԻ – Ը-ի ժամանակացոյցը։

Ի դէպ, Երեւանէն մասնաւոր նորութիւն մը չկար ռուս-հայկական ճակատի վրայ։ Քննիչ անկախ յանձնախումբ մը չէր կազմուած, բայց, Հայաստանի ռազմական դատախազութիւնը ինք քննիչ յանձնախումբ մը նշանակած էր եւ յայտնած թէ յանցաւորներ պարզուելու պարագային՝ կը պատժուէին։

Նոյեմբեր 26-ին, ձիւնը դադրած էր եւ Երեւանի մէջ, ջերմաստիճանը զերօ էր։

Դրամափոխութիւնը վերջ կը գտնէր Ուրբաթ իրիկուն, Նոյեմբեր 26։ Ընդհ. ձեւով ամէն ինչ բնական ընթացք ունէր, թէեւ բողոքներ եւ միջադէպեր կային։ Խանութները բաց էին եւ իշխանութիւնները կը ջանան Դրամին սակը պահել։

ԼՈՒՍԱԶՈՒՐԿ, ԲԱՅՑ ՅՈՒՍԱՎԱՌ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՆԵՐԷ՛ ԻՆԾԻ, ԱՐԱՐԱ՛Տ ՍԻՐԵԼԻՍ

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ԱՃԷՄԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Միօրեայ թափառումէ ետք Երեւանի փողոցներուն մէջ կը վերադառնամ տուն: Իրիկուան ժամը 7-ն է. մութը իջած է արդէն եւ մարդիկ քաշուած՝ իրենց բնակարանները: Գրեթէ ամայացած են փողոցները, բնիկներու վկայութեամբ՝ անապահովութեան. պատճառով: Կ՚ըսուի թէ միշտ կան գողութիւններ, կողոպուտներ, սպանութիւններ, սակայն բաղդատմամբ անցեալ տարուան պակսած է անոնց թիւը: Սարսափը, սակայն, տիրական է. Ես ալ, իմ կարգին, յարգելով կարգ ու կանոնը, ամէն օր, արեւմուտին կը դառնայի տուն:

Ելեկտրականութեան հոսանքը ժողովուրդին կը բաշխուի հերթական դրութեամբ, շրջանէ շրջան, թաղամասէ թաղամաս: Իւրաքանչիւր թաղամաս, իր կարգին, ելեկտրականութիւն կը ստանայ օրուան տարբեր ժամերուն, ըստ յարմարութեան կամ ըստ բախտի: Եթէ գործէն տուն վերադարձած տան անդամները կիսամութին կամ մոմի ու ելեկտրական բարդի (փիլ) լոյսով գործ մը կ՚ընեն կամ ճաշ կը պատրաստեն, ելեկտրական հոսանքի միացումը կ՚իմանան սառնարանի յանկարծական ձայնի թրթռացումէն կամ, յաճախ, դրացի շէնքերէ մանուկներու եւ չափահասներու ուրախութեան ճիչերէն. «Լոյսը եկա՛ւ. տուեցի՛ն, լո՛յս տուեցին» բացագանչութիւններ կը լսուին ամէն կողմէ:

Ինչպէ՛ս չյուզուիլ ու փնտռել քեզ, Արարա՛տ սիրելիս, երբ լուսապաշտ քու ժողովուրդդ երեքհազարամեայ իր պատմութեան ընթացքին Արարօ՛տ լուսոյ երգելէ, խաւար դարերուն իսկ լոյսը տեսնելէ ու զայն պաշտելէ, լոյս արմատով աւելի քան 250 բառ ստեղծելէ ետք, այսօր կարօ՛տ է լոյսին ու անոր գալուստը կ՚ողջունէ բացագանչութիւններով: Ելեկտրական հոսանքն է, լո՛յսն է որ կը տնօրինէ տան գործերը եւ անդամներու իւրաքանչիւր շարժումը: Երբ լոյսը գայ, տանտիկնոջ առաջին գործը կ՚ըլլայ ելեկտրական բարդը միացնել հոսանքին՝ զայն լիցքաւորելու համար: Ապա կը սկսի կերակուրը տաքցնելու եւ յաջորդ օրուան կամ օրերու համար նոր ճաշի մը պատրաստութեան գործընթացը, որուն կը հետեւի ջուր տաքցնելը՝ ամանները լուալու կամ լոգանքի համար գործածուելու: Դպրոցական երախաները անմիջապէս կը բանան գրքերը եւ կը սկսին սերտել կամ գրաւոր պարտականութիւնները կատարել: Յաճախ կը պատահի, որ այս բոլոր մեքենայացած գործողութիւնները իրենց աւարտին չհասած, հոսանքը, առանց ազդարարութեան մեկնի ու տան անդամները մնան անճրկած: Արքայական գահը կը գրաւեն մոմերը կամ բարդերը. ճաշը ձեռով մը կը վերջացնեն. դասերը կը սպասեն հոսանքի երկրորդ ժամանման մը, որ կրնայ պատահիլ, եթէ թաղամասի բնակիչները այդ օր իրենց իրենց բախտի զէնիթին են, այլապէս՝ ցտեսութի՛ւն, մինչեւ յաջորդ օր:

Հետաքրքրական պարագայ մը: Պետութիւնը իւրաքանչիւր թաղամասի օրական երկու ժամ ելեկտրական հոսանք կը խոստանայ կամ, թերեւս աւելի ճիշդ կ՚ըլլայ ըսել՝ կուտայ: Երեւան կեցութեանս միջոցին, հեռատեսիլէն յայտարարուեցաւ, որ նկատի առած ուժանիւթի պաշարներու պակասը, բնակչութեան այնուհետեւ պիտի տրուի օրական մէկուկէս ժամ ելեկտրականութիւն: Դժգոհութիւն մը եւս կը պատէր բնակիչները. «կարծես օրական երկու ժամը շատ էր, հիմա ալ մէկուկէս ժամուայ իջեցրին լոյսը», - կ՚ըսուէր ամէն կողմէ: Սակայն եւ այնպէս հետաքրքրական է դիտել տալ, որ ելեկտրական հոսանքը շատ յաճախ խոստացուածէն աւելի երկար ժամանակ կը միացուէր տուներու մէջ: Ճիշդ է որ երբ լոյսը գար, ամէն կողմէ ուրախութեան բացագանչութիւններ կը լսուէին եւ ժամ մը կամ երկու ժամ ետք, երբ ան յանկարծ մեկնէր, ափսոսանքը կը պատէր բոլորը, բայց պէտք է նշել նաեւ այն հանգամանքը, որ յաճախ լոյսը մեզի հետ կը մնար 4 - 5 ժամ եւ երբեմն ալ օրական երկու անգամ կ՚այցելէր մեր տունը: Երբ զարմանքս կը յայտնէի տանտիկնոջ, ան մատը կը տանէր շրթներուն ու կ՚ըսէր. «Սո՛ւս, սատանային ականջը խուլ, թող չլսէ»:

Միշտ մնալով լոյսի շրջագիծին մէջ, հարկ է յիշել այլապէս հետաքրքրական երեւոյթ մը: Երբ թաղամասի մը մէջ մահ պատահի, ննջեցեալին տէրը կը դիմէ ելեկտրական հիմնարկի պատասխանատուին եւ կը խնդրէ անկէ բարի գտնուիլ եւ գէթ երկու օր ելեկտրական հոսանքը ջանջատել իր թաղամասին մէջ, որպէսզի կարելի ըլլայ պատշաճ թաղում կատարել եւ հոգեճաշ պատրաստել: Նման դիմումներ դրական արդիւնք կուտան: Թաղամասի բնակիչները այդպիսի պարագաներուն կ՚ենթադրեն եւ ապա կը հաստատեն, որ իրենց թաղամասին մէջ մէկը մեռած է: Սեւ հիմուռ դարձած է՝ «Մէկը պէտք է մեռնի, որպէսզի երկու օր լրիւ լոյս ունենանք» խօսքը...

Կը պատմուի որ վերջերս հայ մաֆիականի մը մահուան առիթով թաղամասի բնակիչները 12 օր ելեկտրականութիւն ունեցած են: «Մաֆիական էր, բայց բարերարութիւններ էր անում, օգնում էր աղքատներին եւ շատ սիրուած մարդ էր», -- կ՚ըսէին ոմանք, աւելցնելով. «Աստուած հոգին լուսաւորի»:

Տարօրինակ եւ խորայատուկ հանգամանք մը ունի մաֆիան Հայաստանի կեանքին մէջ: Խորքին մէջ մաֆիական կոչուած մարդիկ՝ արեւմտեան ափերուն կը նկատուին գործարարներ (businessman): Այսինքն, շուկայական յարաբերութիւններու պայմաններուն մէջ մարդիկ են անոնք, որոնք զանազան ճամբաներով, միջոցներով, յաճախ իրենց կեանքն իսկ վտանգելու գնով տարբեր աղբիւրներէ, աշխարհագրական տարբեր կէտերէ այլազան ապրանքներ՝ սնունդ, հագուստեղէն, վառելանիւթ եւայլն կը ներմուծեն Հայաստան եւ բաշխելով խանութներուն կամ սեղանիկներուն՝ կը վաճառեն ժողովուրդին:

Մեզի՝ Սփիւռքի Հայերուս համար, մեղադրելի եւ տարօրինակ ոչինչ ունի այն իրողութիւնը, որ գործատէր մը կամ գործարար մարդ մը ապրանք ներածելով եւ ժողովուրդին վաճառելով կամենայ մեծ շահ ապահովել եւ շուտով հարստանալ: Հայաստանի մէջ նման մարդիկ կ՚որակուին մաֆիական, շահագործող, ժողովուրդը քամող, չարաշահող եւայլն: «Մի քիչ խիղճ ունենան մաֆիայի մարդիկ», -- կ՚ըսեն անոնք, որոնք դժուար պայմաններու մէջ կ՚ապրին եւ չունին նիւթական բաւարար կարողութիւն երկրով մէկ ողողուած ամէն տեսակ ապրանքներէ օգտուելու: Տարօրինակն այն է՝ որ կարելի չէ մաֆիա եւ խիղճ հասկացողութիւնները ամուսնացնել իրարու հետ: Այս կապակցութեամբ կը քննադատուին երկրին իշխանութիւնները այն մեղադրանքով, որ անոնք ոչինչ կ՚ընեն կամ շատ քիչ բան՝ մաֆիաներու առաջքն առնելու կամ զանոնք սանձելու ուղղութեամբ: Կան նաեւ նոյնիսկ համեստ խաւի պատկանող մարդիկ, որոնք կ՚ըսեն. «Լաւ է որ մաֆիաները կան, որոնց շնորհիւ մենք կարողանում ենք ամէն ինչ ունենալ մեր երկրում, ամէն կողմից շրջափակուած մեր պայմաններում»: Այս բոլորի մէջ կայ կարեւոր հարց մը. այն՝ թէ ներածուած ապրանքներէն եւ «մաֆիականներու» գործունէութենէն պետական գանձը ո՛րքանով կ՚օգտուի: Եթէ պետութիւնը օրինաւոր կերպով յիշեալ ներածումներէն կը գանձէ մաքսային տուրքը, ուրեմն բնական է «մաֆիա» կոչուած գործարար մարդոց ըրածը. Հակառակ պարագային՝ ժողովուրդը արդար է իր դժգոհութեան եւ գործարար մարդիկը մաֆիա որակելուն մէջ:

Ձմեռը կը մօտենայ, Արարա՛տ սիրելիս, եւ հիւսիսի սառնամանիքը օտարի լուծէն նախընտրած քու ժողովուրդդ, հազարամեակներ ետք՝ դարձեալ գրկած ազատութիւնը, կ՚ապրի յառաջիկայ ցուրտին սարսափը: Բոլոր շրթներու վրայ զգալի է այդ սարսափին հետքերը: Պէտք է ամբարել պաշար՝ վառելիք, սնունդ, հագուստ եւ ինչ որ անհրաժեշտ է՝ գարունը ողջ -- առողջ դիմաւորելու համար: Ներքին թէ արտաքին Սփիւռքէն իրենց բարեկամներուն կամ հարազատներուն օգնութեամբ, Հայրենի ճակատին վրայ իրերօգնութեամբ, ոմանք իրենց տան առարկաներէն մէկ մասի վաճառքին շնորհիւ կը ջանան նաւթ, կազ կամ փայտ ամբարել, ձմեռուան համար ուտելիք պատրաստել եւ ցուրտին դէմ ինքնապաշտպանութեան միջոցներ որոնել:

Ճնշիչ եւ ահաւոր այս կացութեան մէջ, Արարա՛տ սիրելիս, որքա՜ն ուրախալի եւ ջերմացնող է այն իրողութիւնը, որուն ականջալուր եղայ երեւանաբնակ հարազատներէս: Կ՚ըսուի թէ անցնող ձմեռ հայրենաբնակ մեր քոյրերն ու եղբայրները օրինակելի համակամութիւն մը ցուցաբերած են իրարու հանդէպ. օգնած են իրարու, մանաւանդ՝ չքաւորը չքաւորին: Երբ տուն մը կրակ վառած է, կանչած է դրացին, որպէսզի միասին օգտուին ջերմութենէն: Երբ տանտէր մը հաց չէ կրցած ձեռք անցընել, դրացին իր ունեցած քիչէն բաժին հանած է անոր: Պատահած են նաեւ մահուան դէպքեր, երբ աղքատ ննջեցեալին թաղումը եւ հոգեճաշը կատարած են դրացիներ եւ բարեկամներ: Հոգեկան արիութեան եւ ազգային համերաշխութեան սքանչելի պատկեր մը, որ հպարտութեամբ կը լեցնէ ունկնդրին կուրծքը: Շօշափելի եւ խօսուն ապացոյց մը՝ մէ՛կ հայրենիք, մէ՛կ ժողովուրդ կարգախօսքի:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՔԷՆԸՏԻԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 30 ՏԱՐԻ ԵՏՔ

Երեք տասնամեակ անցած է արդէն այն օրէն երբ Միացեալ - Նահանգներու նախագահին սպանութեան լուրը կը շշմեցնէր ամբողջ աշխարհը: Սպանութիւն մը որ գործած տպաւորութեան չափ մեծ հետաքրքրութիւն վառ պահեց անցնող տասնամեակներու ընթացքին, մինչ հետաքննութեան իրերայաջորդ փուլեր ու ձեռնարկներ չէին յաջողեր պարզել առեղծուածը. այսօր եւս, կարելի չէ ըսել թէ լուսաբանուած են ոճիրին ծալքերը: Բազմաթիւ վարկածներու բացատրութեան փորձեր եղան, ստուար տեղեկագիրներ գրի առնուեցան, սակայն Քէնըտիի սպանութիւնը կը պահէ իր գաղտնիքը: Եւ ըսել որ պատահարին վայրը աշխարհէն մոռցուած անկիւն մը չէր, այլ ժողովրդավար մեծագոյն երկրին մէկ քաղաքը:

Բոլոր անոնց համար որոնք հեռատեսիլի պաստառի մը առջեւ կլանուած էին մահափորձին յաջորդող հանգրուանները դիտելով, անմոռանալի է որպէս հեղինակ ձերբակալուած Լի Օսվըլտի սպանութիւնը, հեռատեսիլի տեսագրիչներուն առջեւ: Ան ոճիրէն հազիւ երեք ժամ ետք ձերբակալուեցաւ, ոստիկաններուն դիմադրելու անյաջող փորձէ մը պարտուած: Երկու օր ետք, ան ալ իր կարգին կը սպաննուէր ոստիկանութեան կեդրոնատեղին, Ճէք Րուպի կոչուած մէկուն կողմէ: Լեհաստանէն գաղթած հրեայ ընտանիքի մը զաւակն էր ան որ մեծցած էր առանց ծնողական խնամքի ու պատանութեան տարիներէն իսկ մաս կազմած յանցագործ շրջանակներու: 1946-ին հաստատուած էր Տալլաս ուր տիրացած էր ամէնէն ծանօթ գիշերային ակումբին որուն գործունէութեան գլխաւոր թեւերն էին բախտախաղը, թմրադեղերու վաճառքը եւ պոռնկութիւնը: Պաշտօնական կամ սեփական հետազօտողներու համար դժուար չէ եղած նշմարել թէ Րուպի մնայուն կապերու տէր էր Տալլասի եւ Նուվէլ Օրլէանի մաֆիային հետ:

Ան Օսվալտը սպաննած էր երբ կը փոխադրուէր մէկ ոստիկանատունէ ուրիշ մը. մինչդեռ փոխադրութիւնը շուրջ մէկուկէս ժամ յապաղումով կատարուած էր, իսկ ոճրագործը տեղ հասած էր փոխադրութենէն քանի մը վայրկեան առաջ. Հարցականներու աղբիւր է նաեւ անոր ոստիկանատուն մուտքի պարագան որուն մասին իրարմէ տարբեր բացատրութիւններ կուտան տեղեկագիրները: Մէկ բան որոշ է որ Րուպի ոստիկանատան մէջ գոնէ մէկ մեղսակից մը ունէր որուն շնորհիւ յաջողեցաւ:

Կը մնայ գլխաւոր հարցականը թէ ինչու Րուպի սպաննեց Օսվալտը. մաֆիայի մարդիկը երկու պատճառ տուած են ատենին. առաջինը նախագահին հանդէպ սէրն էր ու հայրենասիրութիւնը, երկրորդը՝ Ժագլին Քէնըտիի Տալլասի մէջ ցաւալի դատավարութիւն մը խնայելու մտածումը: Ու ինչ բարեբախտ զուգադիպութեամբ ան իր դատին վերաքննութեան սպասումի շրջանին բանտին մէջ մահացաւ 1967 Յունուար 3-ին:

Իրականութեան մէջ Րուպի Օսվալտը սպաննած էր Մաֆիային հրամանով, արգելք ըլլալու համար անոր խօսելուն: Ինքը կրնար քաւութեան նոխազ մը, կամ Մաֆիային նշանառուներէն մէկը ըլլալ: երկու պարագային ալ հարց կը ներկայանայ թէ Մաֆիան ի՞նչ պատճառ ունէր նախագահը սպաննելու:

Շիքակոյի Մաֆիային նախկին ղեկավարին եղբօրը եւ եղբօրորդիին կողմէ գրըւած հատոր մը կ՚ըսէ թէ սպանութեան պատճառը այն է որ Քէնըտի չէր յարգած իր խոստումները «Գոզա Նոսթրա»յի հանդէպ: Հայր Քէնըտին որ հարստացած էր ալքոլի մաքսանենգութեամբ, սպանութեան սպառնալիքի տակ ըլլալով Նիւ - Եորքի մաֆիային կողմէ, դիմած էր Շիքակոյի ղեկավարին ու անոր հովանաւորութիւնը խնդրած, փոխարէն իր տղուն որ Սպիտակ տուն մուտք գործած էր, «լայնախոհութիւնը» խոստանալով: Հատորին մէջ ըսուածը այն է որ Մաֆիան մինչեւ Քէնըտիի նախագահական ընտրութիւնը յարգեց իր խոստումը, բայց ո՛չ ինք, ո՛չ ալ Արդարութեան նախարար եղբայրը Ռապըրթ չմեղմացուցին իրենց հալածանքը, ծրագրուած ոճիրներու հեղինակ կազմակերպութիւններու դէմ:

Թերեւս Մաֆիային համար աւելի նպատակայարմար կ՚ըլլար նախարար Քէնըտին սպաննել, բայց այդ պարագային նախագահին շանթերը պիտի կեդրոնանային իրենց վրայ. մինչ նախագահին սպանութիւնը առիթ կ՚ըլլար կառավարական այլ կազմ մը ունենալու որ կրնար աւելի հանդուրժող ըլլալ:

Հատորը այս եզրակացութեան յանգելէ ետք կը ծանրանայ ոճրափորձին պատրաստութեան մանրամասնութիւններուն վրայ. ապա կ՚ըսէ թէ Մաֆիային նախաձեռնութիւնը ընդունելի դարձնող գլխաւոր պարագան այն է որ ոճիրին դրդապատճառներուն տրամաբանական պատասխանի հասցէ ըլլալէ զատ, անով կը բացատրուի նաեւ երեք տասնամեակի լռութիւնը: Հարցը թաղելու, լռութեան մատնելու այս տարողութեամբ արարք մը միայն գործը կրնայ ըլլալ այնպիսի կազմակերպութեան մը որ ոճիրներու մենաշնորհին տէր է:

Պէտք է աւելցնել նաեւ որ անցած տարիներուն ընթացքին ոճիրին առընչուած երեք տասնեակ հոգի անբնական մահեր ունեցած են: Անոնց մէջ կան նաեւ մօտ տասնեակ մը լրագրողներ:

Նման գրութեան մը ամէնէն յարմար վերջաբանը հաւանաբար Մաֆիայի մեծերէն մէկուն հետեւեալ խօսքը կ՚ըլլայ. «Երեք հոգի կրնան գաղտնիք մը պահել, եթէ անոնցմէ երկուքը մեռած են»:

ՔԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՕՐԸ

Մարսէյլի Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը ամէն տարի գնահատելի հաւատարմութեամբ պատարագով, հոգեհանգստեան կարգով եւ հոգեճաշով մը կ՚ոգեկոչէ յիշատակը բոլոր անոնց որոնք եղան հիմնադիրները, բազուկները Միութեան եւ այսօր կը կազմեն անոր բարոյական դրամագլուխը:

Այս տարի, ձեռնարկը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 14-ին, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, եւ յատուկ շուքով, քանի մասնաւորապէս հրաւիրուած էր Գերմանիոյ Հայոց Թեմակալ առաջնորդը՝ Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեան:

Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեան ծանօթ անուն մըն է Մարսէյլի գաղութին մէջ,

քանի 19 տարի պաշտօնավարեց որպէս հոգեւոր հովիւ. նախ 1973-էն 1977-ը Քամփ. Ֆրէժիւ Ս. Կարապետ Եկեղեցին եւ ապա 15 տարի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին։ Այս երկար տարիներու իր վաստակը, ծառայութիւնները՝ հոգեւոր, մշակութային եւ ազգային կը մտնեն գաղութի պատմութեան մէջ։ Հեղինակն է հատորի մը «Գիրք անձնանուններու» երկլեզու (հայերէն եւ ֆրանսերէն), հրատարակուած 1988-ին, Պէյրութ, Արազ տպարանը։

Եկեղեցին լեցուած էր առաւելապէս Պոլսեցիներով, բայց նաեւ Միութեան համակիրներով, Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեանի բարեկամներով։

Դասին մէջ տեղ գրաւած էին՝ Յակոբ Արք. Վարդանեան, Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան, Մակար Խչկր. Քհնյ. Նաճառեան։

Պատարագը, զոր մատոյց Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեան, մեկնաբանեց Եկեղեցւոյ երգչախումբը որուն ղեկավարն է՝ Խաչիկ Եըլմազեան։ Իրենց թանկագին մասնակցութիւնը բերին, մանաւանդ մենակատարութիւններով, հայրենաբնակ երգչուհի՝ Արաքս Մանսուրեան եւ դաշնակահար՝ Յարութիւն Ահարոնեան։

Պատարագի աւարտին, եւ ոչ «Հայր Մեր»էն առաջ ինչպէս կարգն է, հաւանաբար ուշացողները չզրկելու համար քարոզէն, Հարաւային Ֆրանսայի Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդը՝ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան հակիրճ խօսքերով յայտնեց իր ուրախութիւնն ու երջանկութիւնը Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեանի եղած այս պաշտօնական հրաւէրին համար եւ մաղթեց որ անոր ներկայութիւնը ըլլայ քաջալերանք մը բոլորին առաւել մօտենալու եկեղեցւոյ։

Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեան գոհունակութիւն յայտնեց իրեն վիճակուած այս բախտին համար եւ շնորհակալութեան խօսք ըրաւ Պոլսահայ Մշակութային Միութեան, Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանին, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ վարչութեան ու մաղթեց որ եկեղեցին մնայ միշտ պայծառ։ Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեան շաբաթ մը առաջ ճամբայ ելած էր Գերմանիայէն ներկայ ըլլալու համար նաեւ Վարուժան Պօղաճեանի յուղարկաւորութեան. սակայն կառքի լուրջ արկած մը ունենալով, Պըզանսոն քաղաքին մօտ, Մարսէյլ հասաւ միայն յաջորդ օրը։ Յիշեց այս պարագան, վեր առաւ Վարուժան Պօղաճեանի յիշատակը, ընդգծեց անոր վաստակը, վերյիշեց նոյնպէս անոր նախորդները եկեղեցւոյ վարչութեան նախագահութեան՝ Ա. Զրբաշեանի եւ Ա. Պապայեանի արժանիքները։ Օրուան բնաբան առաւ՝ «Որդին մարդոյ պիտի մատնուի մարդոց» եւ որպէս օրինակ Աստուածաշունչէն մեկնաբանեց Պօղոս Առաքեալի ուրացումը եւ Յուդայի մատնութիւնը, երկուքն ալ հարազատներ Քրիստոսի։ Առաջինը զղջաց եւ դարձաւ հիմքը քրիստոնէութեան, երկրորդը անձնասպան եղաւ։ Այս երկու նկարագիրները որոնց մէջ կայ փառասիրութիւն եւ հզօր ըլլալու տենչ մը, ըսաւ Եպիսկոպոսը, կ'ապրինք այսօր մեր ազգային կեանքին մէջ, եւ աւելի մեր տկարութիւնն է եւ աւելցուց՝ «Այն ղեկավարները, եկեղեցականները որոնք այդ նկարագիրը ունին չեն կրնար իրենց առաքելութիւնը իրագործել։ Միայն սիրոյ, ճշմարտութեան եւ անկեղծութեան մէջ է լոյսի ճամբան որ կը յաղթահարէ դժուարութիւնները եւ կ'առաջնորդէ յաջողութեան»։ Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեանի քարոզը դասանք ակնարկութիւններով լեցուն։ Մեկնաբանութիւնները մեր մտահոգութիւններէն դուրս են։ Կը ձգենք անոնց որոնք...։

Քարոզէն անմիջապէս յետոյ կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւնը ի յիշատակ Միութեան հիմնադիրներուն եւ անդամներուն որոնք իրենց ժամանակ եղան օղակները շղթայի մը որ հարկ է չմոռնալ եւ միշտ յիշել ակնածանքով եւ երախտագիտութեամբ։ «Հոգւոց»էն վերջ Արաքս Մանսուրեան մեկնաբանեց «Յորժամ գրեալքն կատարեն» հանգստեան շարականը։

Ժամը 13-ին, Սահակ - Մեսրոպ մշակութային կեդրոնին մէջ Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը սարքեց հոգեճաշ մը։ Միութեան նախագահը՝ Հրաչ Խտէն - Մարտիրոսեան պատշաճ խօսքերով յիշեց թէ Գարեգին Վրդ. անդամ էր իրենց Միութեան ու այսօր այդ նոյն Միութիւնը մեծ երջանկութիւնն ու հպարտութիւնը ունի զինքը ընդունելու եւ ողջունելու որպէս Եպիսկոպոս եւ Առաջնորդ։ Շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անոնց որոնք իրենց ներկայութեամբ պատուեցին Միութիւնը եւ սատարեցին օրուան յաջողութեան։

Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեան անգամ մը եւս յայտնեց իր հրճուանքը։ Ապա, անդրադարձաւ սրահէն ներս նոր դէմքերու ներկայութեան։ Պոլսեցիները իրենց ամբողջ դաստիարակութեամբ եկեղեցասէր եղած են, ըսաւ, եւ հարկ է միշտ զանոնք տեսնել եկեղեցիներէն ներս։ Գնահատեց Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը որ հաւատարիմ կը մնայ աւանդութեանց յարգելով անդարձ մեկնողները եւ մէկտեղելով այսօրուան անդամները։

Անի Յովսէփեան որ ձեռնհասութեամբ եւ պերճախօսութեամբ վարեց սիրոյ սեղանը, խօսքերուն հետ նաեւ գործադրել տուաւ գեղարուեստական բաժին մը։ Ժերոմ Իգնատ (հայ մօրմէ) արտասանեց Ա. Նազգաշեանի «Հայրենիք» քերթուածը։ Սահակ - Մեսրոպ երգչախումբի փայլուն ձայներէն՝ Եւա Արթինեան երգեց «Ծիծեռնակ»։ Հիլտա Թուրաչ արտասանեց Հիլտա Գալֆայեանի «Խօսք իմ Աստուծոյ» երկը։

Յակոբ Արք. Վարդանեան իր ուրախութիւնը յայտնեց ծանօթ դէմքեր վերագտնելուն համար։ 26 տարի եղայ ձեզի հետ, ըսաւ, խօսեցայ, մտիկ ըրի եւ գոհունակութիւն ունեցայ որ բան մը կը կատարուի։ Գրուատեց Պոլսահայ Մշակութային Միութեան աշխատանքը որ իր ձեռնարկներով, յատկապէս միջ - դպրոցական արտասանութեան մրցոյթը, կը պայքարի լուսադոյնին, բարիին եւ էականին յաղթանակին համար։

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութեան անունով խօսք տրուեցաւ փոխ - նախագահ՝ մեթր Ժաք Վարժապետեանին, Պոլսեցիի զաւակ։ Յիշեց թէ Միութիւնը հիմնուած է 1926 - 27 տարիներուն եւ գործած մինչեւ Բ. աշխարհամարտի նախօրեակին, ապա մարած։ 1960-ական թուականներուն է որ Պոլսեցիներու նոր հոսանքով մը, Միութիւնը կը գտնէ իր երկրորդ շունչը։ Ցաւ յայտնեց որ 1920 -- 1930-ական թուականներու Ֆրանսա ժամանած Պոլսեցիներու զաւակներ, բացառութիւնները յարգելով, հեռու կը մնան այս շրջանակէն։

Անի Եըլմազեան նուագեց ջութակի վրայ ընկերակցութեամբ Ժիւլիէթ Եըլմազեանի։

Խաչիկ Եըլմազեան իր ուրախութիւնը յայտնեց Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեանի եպիսկոպոսական անդրանիկ պատարագին համար, Մարսէյլ եւ աւելցուց թէ Գերմանիա - Մարսէյլ նպատակներուն մէջ կը մնան միասին։ Գնահատեց Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը որ իր զանազան գործունէութիւններով կը պահէ ու կ'ապրեցնէ մեր բարքերը, կը գուրգուրայ մեր մշակութային արժէքներուն վրայ։ Ներկայացուց երգչուհի Արաքս Մանսուրեանը որ երգեց «Կռունկ»ը ընկերակցութեամբ դաշնակով Յարութիւն Ահարոնեանին, արժանանալով երկարատեւ ծափահարութիւններու։ Արթօ Պեքճեանի արտասանութենէն յետոյ, Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեան փակեց սեղանը։ Շնորհակալութիւններ յայտնելէ յետոյ իրեն եղած պատիւին համար, մաղթեց ներկաներուն յաջողութիւններ իրենց անհատական եւ հաւաքական կեանքին մէջ ու խրախուսեց միշտ տէր կանգնիլ իրենց պատասխանատուութիւններուն, մնալ անխախտ իրենց համոզումներուն մէջ եւ պայքարիլ։ Այս ճամբով է որ, ըսաւ, կրնանք յաղթահարել մեր տկարութիւններն ու անբաւարարութիւնները։

Գարեգին Եպիսկոպոս Պեքճեանի այս այցելութիւնը Մարսէյլ ունէր նաեւ պաշտօնական, գաղութային հանգամանք մը քանի կը վայելէր հովանաւորութիւնը Հարաւային Ֆրանսայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիներու Շրջ. Խորհուրդին եւ Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդին։

Այսպէս, Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ նախկին հոգեւոր հովիւը արժանացաւ պատիւներու եւ յատուկ ուշադրութեան։ Շաբաթ, Նոյեմբեր 13-ին, «Հրաշափառ»ով մուտք գործեց եկեղեցին, կատարեց գոհաբանական աղօթք։ Բացի Պոլսահայ Մշակութային Միութեան անդամներէն ներկայ եղան՝ Յակոբ Արք. Վարդանեան, Վաչէ Ծ. Վրդ. Իգնատիոսեան, Եղիշէ Ա. Քհնյ. Փանոսեան, Շահան Ա. Քհնյ. Տէտէեան, Մակար Խչկր. Քհնյ. Նաճառեան եւ Զատիկ Վրդ. Աւետիքեան։

Այս վերջինը, եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ, արտասանեց բարի գալուստի խօսքը, որուն պատասխանեց Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեան։ Ապա, հանդիպում մը ունեցաւ եկեղեցականներու միջեւ։ Նոյեմբեր 15ին, Գարեգին Եպիսկ. Պեքճեան պատուեցաւ ճաշով մը, որուն մասնակցեցան Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ վարչութեան անդամներ, եկեղեցականներ, Շրջանային Խորհուրդի անդամներ։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՀԱՅ ՁԵՌԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Վիէն. -

Ֆրանսահայ Կապ. Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը կազմակերպեց հայ ձեռարուեստի ցուցահանդէս մը, Հոկտեմբեր 30 - Նոյեմբեր 1, տեղւոյն քաղաքապետարանին հանդիսասրահը, որ սկսաւ «քոքթէյլ»ով մը, Շաբաթ, Հոկտեմբեր 30-ի երեկոյեան. ներկայ էին երեսփոխան Պր. Պերնար Սօժէ, Շրջանային Խորհուրդի երկու անդամներ, Խորհրդարանի՝ «Հայութեան բարեկամներ» խմբակի քարտուղար և Ժարտէնի քաղաքապետ Պր. Րէմիէ, քաղաքապետարանի պաշտօնեաներ, մշակոյթի տուներու տնօրէններ, ֆրանսական եւ հայկական զանազան կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ եւ լրագրողներ. ի դէպ, տեղական թերթերը, բազմաթիւ յօդուածներով եւ նկարներով անդրադարձան ձեռնարկին կարեւորութեան՝ գաղութէն ներս։

Բացումը կատարեցին մասնաճիւղին ատենապետուհին՝ Տիկին Օտէթ Մաղաքեան, ֆրանսերէնով եւ Շրջանային վարչութեան ներկայացուցիչ Տիկին Արփինէ Մուրատեան, հայերէնով։ Ատենապետուհին, բարի գալուստի խօսքէն վերջ, ներկայացուց ցուցահանդէսը եւ ըսաւ, թէ ցուցադրուող առարկաները մեզի հասած են յաճախ մեր ծնողքներու մախաղներուն մէջ, կրելով 1915-ի սեւ օրերու անապատը. ձեռագործ, խղանկար, արծաթէ զարդեր, գիրքեր, կը կազմեն մեր երէկի եւ այսօրուան մշակոյթը։ Գիտէք, թէ հին ժողովուրդ ենք մենք. աւանդութիւնը կ'ըսէ թէ թոռներն ենք Նոյի, որու Տապանը կանգ առած է Արարատի կատարին։ Այս ցուցահանդէսը նաեւ առաջին քայլ մըն է մեզի համար, կապեր հաստատելու Հայաստանի հետ, ուրկէ բերած ենք ցուցադրուող իրերու մեծ մասը եւ զանոնք ամբողջացուցած ենք աւանդական տարազներով եւ նուագարաններով։ Հաճոյքը ունինք նաեւ բաժնելու ձեզի հետ մեր ազգային ճաշերը, զորս կը նկատենք մեր մշակոյթին անբաժան մէկ մասը։

Ապա խօսք առաւ Տիկին Արփինէ Մուրատեան, որ ըսաւ, թէ ցուցահանդէսը կ'իյնայ Հոկտեմբերի ընթացքին տեղի ունեցող մեր մշակոյթին նուիրուած հանդիսութիւններու ծիրին մէջ, թէ Հոկտեմբերը՝ մեր գիրերու գիւտին եւ մեր Թարգմանիչներուն նուիրուած ամիսն է, Ե. դարը մեր մատենագրութեան ծնունդի դարն է, թէ 1500 տարիէ ի վեր մեր ժողովուրդը կը տօնէ ազգային, եկեղեցական եւ գրական զարթօնքի, լոյսի այս դարը կամ մեր Ոսկեդարը։ Հոս է, որ մեր կղերականները յունարէնէ թարգմանեցին Աստուածաշունչը եւ մտաւորականներ, ինչպէս Մովսէս Խորենացի, Եզնիկ Կողբացի, Ղազար Փարպեցի, Եղիշէ եւ ուրիշներ, գրեցին մեր պատմութիւնը։ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը, այս ցուցահանդէսով իր փոքրիկ մասնակցութիւնը կը բերէ մեր մշակոյթին նուիրուած այս ամսուան ձեռնարկներուն։

Ինչպէս միշտ, երեկոյթը անցաւ հաճելի եւ արժանացաւ շատերու շնորհաւորութեան։

Կիրակի, Հոկտեմբեր 31-ի երեկոյեան տեղի ունեցաւ հայկական աւանդական տարազներու ցուցահանդէս, ճոխացած հայկական պարով եւ երաժշտութեամբ։ Նախ Տիկին Օտէթ Մաղաքեան ներկայացուց Կապոյտ Խաչի խորհրդանշանը, ըսելով, թէ սիրտը կը նշէ մարդասիրութիւնն ու գութը, խաչը՝ քրիստոնէական հաւատքը, հասկը՝ ուժ ու առողջութիւն, Արարատը՝ մեր հայրենիքն ու Հայուն յարատեւելու կամքը, արեւը՝ մտաւորական փայլք, ձիթենիի ճիւղը՝ խաղաղութեան մեր սէրը եւ դափնին՝ մեր մշակոյթը։ Ներկայ էին 350 հոգի, մեծ մասամբ ոչ - Հայեր։ Տեղի ունեցաւ հայկական տարազներու տողանցքը, ընկերացած ստեղծողին՝ Մարսէյլէն ծերունազարդ քոյր՝ Տիկին Շամիրեանի ցուցմունքներով, որ բեմ եկաւ, արժանանալով սրահի կրկնակի ծափերուն։ Նուագեց Սպիտակ նուագախումբը եւ պարեց Գորիս պարախումբը մեծապէս գնահատուելով ներկաներէն։

Լրջութեամբ պատրաստուած ձեռնարկ մը, որուն յաջողութեան համար գործի լծուած էր ամբողջ մասնաճիւղը եւ հասած արդար արդիւնքի։

Ա. Մ.

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ
-9-

ՅԱՌԱՋԱՊԱՀ ՄՆԱԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Պատմութիւնը երբ ուսումնասիրենք,
կը տեսնենք որ ան դարձող անիւ է։
Այն ինչ որ այսօր մենք կ'արհամարհենք,
վաղը անպայման կը տիրապետէ։

Պատմական երկար փորձառութեան տէր՝
պէտք է որ անկէ քաղենք լուրջ դասեր
որպէսզի մնանք յառաջդիմասէր։

Այսպէս՝ այլ ազգեր կրնան ազդուիլ
նորաձեւութեան հրապոյրներէն,
եւ անհատներու պաշտամունքին դէմ
իբրեւ թէ անկեղծ սրտով պայքարիլ։

Սփիւռքի համար՝ բնաւ չեմ կարծեր
թէ շահաւէտ են նման կեցուածքներ,
քանի գիտենք որ արեւը վաղուան՝
ետ պիտի բերէ կարգը երէկուան։

Ուրեմն պահենք ստալինական
իշխելու ձեւը այդքան հայրական,
զօրավիգ ըլլանք անհատի փառքին,
նաեւ ընթացք տանք իր պաշտամունքին,
թէկուզ պատշաճած՝ ըստ արդիական
դրոյթէն բխած ներկայ պահանջին. -
փոխան նախապէս մեր ունեցած «հօր»
մեր բախտը կրնանք յանձնել «մեծ եղբօր»։

Այսպիսի անձեր բերել - ենթարկել
ինչ որ հասարակ քուէարկութեան՝
շատ մեծ աղէտի կ'ըլլայ համազօր։

Միթէ դուք կրնա՞ք երեւակայել
վիճակը Սփիւռք կոչուած հայութեան,
եթէ սխալմամբ ատոնց տեղը գան
հաւկիթէն ելած ձագուկներ դեռ նոր,
որ մինչեւ մեծնան, քիչ մը հասուննան,
գիր - գալամ սորվին, նաեւ պատմութիւն,
հանում - գումարում, աշխարհագրութիւն,
մինչեւ որ ճշդեն ո՞վ է արժանի
(ներքին պայքարով անխուսափելի)
առաջին կարգի մեծ բազկաթոռի,
յոտնկայս ծափով յարգանք - պատիւի՝
ի՞նչ պիտի ընենք, եթէ պատահի
որ գործընթացը մինչեւ աւարտի՝
ո՛չ աթոռ մնայ, ո՛չ հանդիսատես։

Ահա թէ ինչո՛ւ որպէս հեռատես՝
աւելի արագ քան ժամանակը
պէտք է ընթանանք, որ յաղթանակը
անշարժութեա՛ն մէջ վերապահենք մեզ,
ինչպէս սկիզբէն ի վեր կ'ըսեմ ձեզ։

ՇՐՋՈՒՆ ՄԱՆՐԱԴԷՏ

(Շար. Ա. էջէն)

րխա) խիրեւ բնական հետեւանք, Նոյեմբեր 25--ին, իր հրաժարականը տուաւ ժեբար Հուլին, Փրանսական խումբին գլուխը :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ օտարականներու ինքնութեան թուղթերու քննութիւնը մեծ համեմատութիւններու հասած է : Ոստիկանութիւնը կը բազմապատկէ քննութիւնները, գլխաւորաբար Կովկասցիներու եւ Չինացիներու նկատմամբ :

ԳԱՀԻՐԷԻ մէջ ոճրափորձ մը գործուեցաւ Նախարարապետ՝ Աթէֆ Սետքիի դէմ, թակարդ կառքի մը միջոցաւ, անոր բնակարանին մօտ : Նախարարապետը ողջ առողջ է, բայց, պայթումէն մէկ մեռեալ կայ եւ 9 վիրաւոր : Ծիհատը (Իսլամապաշտ Ջինեալ Շարժում) տէր եղաւ արարքին :

ՓՔՔ--Ն (Քիւրտիստանի աշխատաւորական կուսակցութիւնը) արգիլուեցաւ Գերմանիոյ մէջ :

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը իր հաւանութիւնը տուած է որ 2 ամիսով Շեվարնածէ երկարաձգէ արտակարգ վիճակը, բայց, մերժած է որ իր գործունէութիւնը դադրեցնէ դեռ երկու ամիս :

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1, Bd du Nord, Le Raincy
Tél. : 43. 81. 01. 72

ՀԵՌԱԳԻՐ

Ես Կաղանդ Պապան եմ ... Stop...

Այս տարի Փարիզ պիտի գամ Հայաստանէն ... Stop...

Théâtre Hébertot պիտի հասնիմ Դեկտեմբեր 26--ին :

Լուրը հաղորդեցէք բոլոր մանուկներուն ... Stop...

ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՆ

TELEVISION

PLANETE (Cablé)

MERCREDI 1er DECEMBRE 16H15

Le génocide renié

Այս խորագրով յայտագիր մը կը հեռասփռուի Չորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 1, ժամը 16·15--ին, «Փլանէթ» կայանէն : Այս առիթով, «Նուվէլ Օպսէրվաթէօռ»ի Նոյեմբեր 25 -- Դեկտեմբեր 1, թիւին հեռատեսիլի յաւելուածին մէջ «Սարսափին յիշողութիւնը» վերնագրով էջ մը ստորագրած է Մառի - Նոէլ - Հէրվէ : Շեշտելով լռութիւնը որ պատած է 1915--ի Հայերու ցեղասպանութիւնը ու անոր 1·400·000 զոհերը, կը յիշէ Հիթլերի առկէ գրեթէ նեցուկը երբ կ'ըսէր «Ո՞վ այսօր տակաւին կը յիշէ Հայերը» :

Այս կը տրուին հայկական անցեալէն կամ ժամանակակից կեանքէն դրուագներ : Վենետիկի Ս. Ղազար կղզին, խժդժութեան պատումներ, Կիլիկիոյ թագաւորութեան կործանում, 1915, վկայութիւններ եւ Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախկին նախարարին արտայայտութիւնը թէ «Դարուն մեծագոյն սուտն է Հայերու ցեղասպանութիւնը» :

Գրութիւնը կ'աւարտի ցեղասպանութեան Երեւանի յուշարձանին յիշատակութեամբ, ուր անմար բոցը կը յաւերժացնէ 1915--ի զոհերը, մինչ ժողովուրդ մը կը սպասէ արդարութեան յաղթանակին :

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

LISTE DES DONATEURS AU 24 / 11
DONS DE MILLE FRANCS ET PLUS

— 50.000 Francs

Association S.O.S.-Arménie Marseille.

— 40.000 Francs

Association Culturelle des Arméniens d'Avignon.

— 32.000 Francs

Association Oxygène de Marseille

— 25.000 Francs

Fondation Aram Khatchadourian Marseille.

— 20.000 Francs

U.G.A.B. Marseille.

— 10.000 Francs

Association Cultuelle église arménienne Marseille, Cathédrale Arménienne Apostolique de Marseille, C.B.A.F. Opération Arménie Marseille, M. Mardik Chamahian, Ephorie chapelle arménienne Marseille Beaumont, Ephorie chapelle arménienne St Georges Marseille, Meubles Pierre Ghazarian, I.M.R.A. Marseille, Maison arménienne Jeunesse et Culture Marseille, M. et Madame Moumdjian, Association Daron Dourouperan, Union des compatriotes arméniens Van-Vasbouragan, U.C.C.A.I. Marseille.

— 5.000 Francs

Association culturelle des Arméniens de Bouc Bel Air, Association des guides de Marseille Haï Arinouch, M David Bandikian, M. et Mme Stéphan Minassian, Mme Maryse Heratchian, M. et Mme B. Krikorian, M Claude Minassian. M. et Mme Jacques Panossian.

— 4.000 Francs

Ephorie chapelle arménienne Campagne F. Marseille.

— 3.800 Francs

Cathédrale arménienne apostolique de Marseille

— 3.000 Francs

M. et Mme V. Boghossian, S. A. Papazian. Sourp Khatch Tebrevank Marseille.

— 2.500 Francs

U.C.F.A.F. Marseille

— 2.000 Francs

Cabinet Besoian et Associés, M. Ara Dandiguian, M. G. Eiaudi, M. et Mme K. Hovsepian, M. et Mme Paul Kaftandjian, Anonyme, M et Mme Zareh Pehlivanian, M. Claude Sarian, Tricots Mellian Bonneveine, Vitaneuf.

— 1.500 Francs

Créations Arthur d'Oz, Family 12, Christian Hacir Yilmaz, M. et Mme Jean Kaftandjian, M. Joseph Kaftandjian, M. et Mme Raffi Nazarian. M. et Mme Bernard Sayrim.

— 1.200 Francs

M. et Mme Michel Haïrabedian.

— 1.000 Francs

Mme Santana Aguilar, Mme Catina Altiparmakian, M. Claude Atamian, M. et Mme Jean Babayan, Mme Marie Babayan, M. et Mme Meguerditch Babouchian, Mme Suzanne Bazile, Bijouterie Grégoire, M. et Mme Paul Boussounian, Mme Lucie Boyadjian, M et Mme David et Hasmik Chakarian. M. Aram Cheghiguian, M. et Mme Garabed Chevodian, Melle Joëlle Chirinian, M et Mme Jean Cioulachtjian, M et Mme Jean-Jacques Damlamian, Melle M. Hélène Doroumian, M. et Mme Léon Eker, Ets Elvanian, M. Bernard Gaffoglio, M et Mme Ferdinand Gracian, M et Mme Bruno Grewis. M et Mme Hapet Haroutiounian, M. Georges Kachian, Melle Céline Kaftandjian, M et Mme Vincent Kaftandjian, M et Mme Georges Kévorkian, M et Mme Georges Kévorkian (second chèque), M Jacques Khanzadian, M Zareh Kutalian, M et Melle Manguian, M Philippe Manzon, M Avédis Matikian, M et Mme A. Meguerditchian, Sté Menakian, Melle Jacqueline Minassian, M et Mme Jean Minassian, Mme Takouhi Mouradian, M Samuel Nergararian, M et Mme Antranik Paroutian, M Jean Piloyan, Provence Parfums S.A., M et Mme Garabed Sarian, M Jean Sarkissian, M et Mme Kourkène Stépanian, M et Mme Edouard Tcherpachian, M et Mme Jean Der-Boghossian, Mme Krikor Tévanian, M et Mme Albert Torossian, M et Mme B. Touriguian, M Jacques Varjabetian, M Charles Zakarian.

(A suivre)

LOTO

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղին վիճակահանութեան խաղը «Loto» տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կիրակի Դեկտեմբեր 5--ին, ժամը՝ 3--ին :

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀԻՆԳ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՅԱԿՈԲ ՄՈՎՍԷՍ (Մշակոյթի նախարար)

ՅՈՎՀ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՀԵՆՐԻԿ ԷԴՈՅԵԱՆ

ՀՐԱՉ ԹԱՄՐԱԶԵԱՆ

ԱՐՄԷՆ ՇԷԿՈՅԵԱՆ

Իրենց գործերէն կ'արտասանեն հայկական դպրոցներու աշակերտներ

Երկուշաբթի, Նոյեմբեր 29, ժամը 20-ին

ԵԱՆ'Ց Ակումբին մէջ

5, avenue Reille, Paris 14e

/ Մուտքը ազատ է /

Հանդիպումէն ետք բանաստեղծներուն հետ ազատ զրոյց՝ ճաշի մը ընթացքին

ճաշի մասնակցութիւն՝ 150 Ֆրանք :

«LES AMIS DE LA FONDATION MARIE NUBAR»

DINER ANNUEL

Au profit des étudiants boursiers
de la Maison d'Arménie

Invitée d'honneur : Madame Rosy VARTE

le Vendredi 10 Décembre à 20 heures au Y A N' S CLUB
5, avenue Reille, Paris 14e

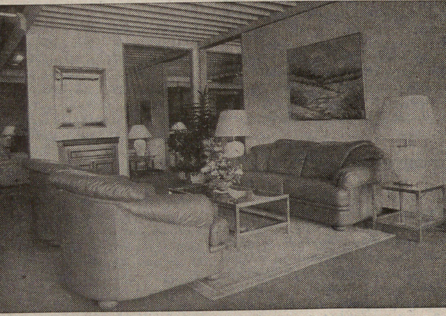
Tirage de la tombola au cours du diner.

Pour réserver téléphoner au : 45 - 27 - 74 - 01.

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն »

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ

— Տիրուհի Միսաքեան —

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France

LE SAMEDI 4 DECEMBRE A 20 HEURES 30

Animée par l'Orchestre « *S p i t a k* »

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

BUFFET ORIENTAL — AMBIANCE ARMENIENNE

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
SIRET : 51027317 A R.C. Paris Commission Paritaire : No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30

MARDI
30 NOVEMBRE
1993

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·000 Ֆ. – Վեցամսեայ : 510 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·300 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1·150 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

69ՐԴ ՏԱՐԻ - ԹԻՒ 18·204

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

69e ANNEE — N° 18.204

ՔԻՒՐՏ ՑԵՂԱՊԵՏՆԵՐԸ ԹՐՔԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Առջի օր (Նոյեմբեր 27 / 28) քանի մը տողով արձագանգած էինք Թրքական Հեռատեսիլի յայտագրին նուիրուած քիւրտ ցեղապետներու հետ եղած հրապարակային ասուլիսին, յետագային Թողլով մանրամասնութիւնները զորս կուտանք ստորեւ («Մարմարա», Նոյեմբեր 26) :

❦

Սէլմա Գուրթձէպէի հանդիսավարութեամբ կազմակերպուած այս ասուլիսին կը մասնակցէին Ապահովութեան Ընդհանուր Տնօրէն Մէհմէտ Աղար, Քաղաքական Գիտութիւններու Ֆաքիւլթէի դասախօսներ՝ Տողու Էրկիլ եւ Բուշէն Քէլէշ, եւ Արտակարգ Վիճակի Կուսակալ՝ Ինալ Էրքան : Յայտագրին հրաւիրուած ցեղապետները, որոնք «Պետական Ցեղապետներ» կը յորջորջուէին մամուլին կողմէ, պետութեան հաւատարիմ ու կողմնակից ցեղապետներ էին, որոնք շարունակ կրկնելով հանդերձ թէ Քիւրտ են, կը պնդէին թէ որեւէ գանգատ չունէին Թուրք Պետութենէն, թէ իրենք ալ իրենք զիրենք կը զգային որպէս Թուրք հայրենակիցներ եւ կը դատապարտէին ՓՔՔ-ն ու Ապոյի խմբակը :

Բաւական երկար յայտագրի ընթացքին մի առ մի խօսք տրուեցաւ քիւրտ ցեղապետներուն, որոնք կը խօսէին իրենց համայնքներուն անունով : Անոնցմէ մէկը որ Թրքերէն չէր գիտեր եւ որ, ըստ մամուլէ ստացուած լուրերուն, նախապէս ոճիրներ գործած ըլլալուն համար կը փնտռուէր ոստիկանութեան կողմէ, քրտերէն խօսեցաւ պետական հեռատեսիլէն եւ իր խօսքերը Թրքերէնի թարգմանուեցան իր ընկերակցին կողմէ : Ուրիշներ առաւել կամ նուազ կանոնաւորութեամբ Թրքերէն խօսեցան :

Յայտագրին սկիզբը իրենց տեսակէտները պարզեցին Ապահովութեան տնօրէնն ու երկու դասախօսները : Անոնցմէ վերջ խօսեցաւ կուսակալ Ինալ Էրքան, որ պատմեց թէ ժողովուրդը հիմնովին դէմ էր ՓՔՔ-ին : Ինալ Էրքան պնդեց թէ դուրսէն եկած ահաբեկիչներ ալ կային ՓՔՔ-ի Թուրքիոյ մէջ գործող կազմին մէջ եւ ասոնց թիւը կը հասնէր 600-ի : Մեծագոյն մասը կուգար Սուրիայէն : Ընդհանրապէս սահմանակից երկիրներէ է, որ կուգային այդ օտար ահաբեկիչները, երկու - երեք ահաբեկիչներ ալ կային ոչ - սահմանակից երկիրներէ : Բայց ամէնէն կարեւոր կէտը այն է, որ, ըստ կուսակալը, ստուգուած է, որ 71 Հայ ահաբեկիչներ կան այդ օտարներուն միջեւ :

Ինալ Էրքանէն վերջ մի առ մի խօսելով, ցեղապետները պարզեցին իրենց տեսակէտները : Խիզախ էին ՓՔՔ-ի ու խմբակին դէմ իրենց խիստ արտայայտութիւններուն մէջ եւ կը բացատրէին թէ ահաբեկիչ երիտասարդները միայն խաբելով կամ զէնքի ուժով է որ կը մտնէին ՓՔՔ-ի շարքերէն ներս :

Բոլոր ցեղապետներու խօսքերէն վերջ պարզուեցան երկու կէտեր : Նախ, Թուրքիոյ մէջ քրտական հարց գոյութիւն չունի եւ ՓՔՔ-ն ալ արդէն քրտական կազմակերպութիւն մը չէ : Ցետոյ, ՓՔՔ-ն հայկական խաղ է, հայկական ահաբեկչութիւն է : Այս երկու եզրակացութիւնները համոզիչ բացատրութիւն չգտան սակայն, եթէ նկատի առնենք որ կուսակալն իսկ կը խօսէր տասնեակ հազարաւոր ՓՔՔ-ական ահաբեկիչներու եւ պետութեան կողմէ վարձուած 36·000 անդապահներու մասին : Դիտելով յայտագիրը, ուշադիր հանդիսական մը կրնար մտածել, թէ, ճակատի մը վրայ, ուր երկու կողմէն ալ այսքան մեծ թիւով մարդիկ գործողութեան կը մասնակցին, հարցը շատ աւելի խորունկ պէտք է ըլլայ եւ համոզիչ չէ ըսել որ քրտական հարց գոյութիւն չունի կամ ՓՔՔ քրտական կազմակերպութիւն չէ : Միայն թէ բոլոր ցեղապետները, կարծես միաձայնութեամբ անպայման կը շեշտէին Հայոց մասնակցութեան մասին եւ կը պնդէին թէ Ապօ հայկական ծագում ունի : Ցեղապետներէն մէկն ալ ըսաւ որ Հայեր չկան, բայց հայկական քարոզութենէն տարուած քիւրտ երիտասարդներ կան : Մինչ կը կրկնուէր որ այս խնդրին արմատը դուրսը կը գտնուի եւ արտաքին Պետութիւնները Թուրքիան մաշեցնել ու տկարացնել կը ցանկան : Այս պնդումներուն դիմաց փրոֆէսէօր Տողու Էրկիլ միջոց մը պարտաւորուեցաւ հարցնել թէ ահաբեկչութիւնը ի՞նչպէս այսքան առաջ կրնայ երթալ, եթէ ներսէն ալ լայն չափով օժանդակութիւն չգտնէ, ճի՞շդ է հարցը նկատել միայն դուրսէն եկած գրգռութիւն եւ գոհանալ այդ մեկնաբանութեամբ : Ուրիշ ցեղապետ մը ըսաւ, որ ՓՔՔ-ի գտած օժանդակութեան պատճառը այն է, որ ահաբեկիչները լաւ քարոզութիւն կ'ընեն եւ կարգ մը թերթեր ալ օժանդակ կը հանդիսանան անոնց : Ան դատապարտեց ՓՔՔ-ի համակիր երեսփոխաններն ու «Էօզկիւր Կիւնտէմ» թերթը, եւ ըսաւ հետեւալը. - «Որքան ցաւալի է որ այդ թերթը նահատակ կը կոչէ, երբ հայ ահաբեկիչ մը կը սատկի : Ո՞ւրկէ կը գտնէ այդ թերթը այսպիսի համարձակութիւն մը» : Բայց փրոֆ. Էրկիլ այստեղ հարց տուաւ, թէ արդեօք ահաբեկչութիւնը պիտի դադրէ՞ր եթէ «Էօզկիւր Կիւնտէմ»ի նման թերթեր փակուէին ու ամէնէն խիստ միջոցներով վերջ տրուէր ամէն տեսակ քարոզութեան : Այս հարցումը բաւականաչափ յստակ պատասխան չստացաւ : Վերջապէս ուրիշ ցեղապետ մըն ալ, որ շարունակ կը կրկնէր թէ քրտական հարց չկայ, ըսաւ որ ինք ալ եղբօրորդւակ մը ունի ՓՔՔ-ի մէջ : «Բայց, ըսաւ ան, հազարաւոր անձերէ բաղկացեալ համայնքիս մէջ դաւաճան մը ելեր է, կարեւորութիւն չունի : Եթէ դիմացս ելլէ, առաջին գնդակը ես եմ որ պիտի պարպեմ անոր ճակտին» :

Տեղ տեղ ցեղապետները արտայայտեցին շատ խիզախ ու պատասխանատու գաղափարներ : Անոնցմէ մէկը ըսաւ որ ահաբեկչութիւնը Խորհրդարանին մէջ է, այսինքն Խորհրդարանին մէջ կան ՓՔՔ-ի կողմնակից երեսփոխաններ : Երբ դիտել տրուեցաւ որ այդ երեսփոխանները իրենց տարածքաշրջանէն ընտրուած էին, ցեղապետը ըսաւ որ անոնք ընտրուած են ՓՔՔ-ի զէնքի ուժով :

Ընդհանուր առմամբ, մասնակից բոլոր քիւրտ ցեղապետները հայրենասիրական յուզիչ արտայայտութիւններ ունեցան, ըսելով որ իրենց պապերն ալ արիւն հոսեցուցած են այս երկրին համար եւ իրենց արիւնով ներկած են Թրքական դրօշակը : Ո՛չ մէկ գանգատ ունէին, կրնան մինչեւ իսկ Հանրապետութեան Նախագահ ըլլալ, փառք Աստուծոյ, մահմետական են, ուրեմն ինչո՞ւ ունենանք քրտական հարց մը, ինչո՞ւ անջատողական շարժումի մը հետամուտ ըլլան : Ցեղապետներէն մէկն ալ ըսաւ. - «Մեզի համար ըսին որ մենք ճնշումի տակ է որ հոս եկած ենք հեռատեսիլէն խօսելու, մինչդեռ այդպիսի ճնշում մը չկայ, մենք մեր յօժար կամքով եկած ենք հոս» :

Յայտագրի վերջաւորութեան, շեշտը դրուեցաւ միասնականութեան վրայ ու պահանջուեցաւ որ Պետութիւնը աւելի շատ նեցուկ կանգնի հաւատարիմ Քիւրտերուն :

Յայտագիրը դիտելէ վերջ շատեր հարց տուին նաեւ, թէ ո՞ւրկէ ելան այս «Քիւրտ ցեղապետներ»ը : Երկրին մէջ ցեղապետական իրավիճակ կը տիրէ՞ տակաւին եւ նոյնիսկ եթէ կը տիրէ, պետական հեռատեսիլը ի՞նչպէս պաշտօնականութիւն կուտայ այդ ցեղապետներուն : Կը կարծենք, թէ այս հարցումները հաւանաբար այս օրերուն օրակարգի պիտի բերուին մամուլի կամ կարգ մը կուսակցութեանց ներկայացուցիչներուն կողմէ :

ԿԱՅԵՆՆԵՐՈՒ ՄԱՐՏԱՀՐԱՒԷՐԸ

«Ճումհուրիյէթ»ի շաբաթական (Նոյեմբեր 26 - Դեկտեմբեր 2) թիւին «Մշակոյթ»ի բաժնին մէջ կատարուած է հետեւեալ տեղեկատուութիւնը. «Թուրքիոյ Մշակոյթի Նախարարութեան նախաձեռնութեամբ պիտի պատրաստուի «Ցեղասպանութիւն 2000» վաւերագրական ժապաւէնը ուր պիտի ամփոփուին մարդկութեան պատմութեան արձանագրած բոլոր ցեղասպանութիւնները» : Ծրագրին պատրաստութեան յանձնախումբը կազմուած է Թուրք պատմաբաններէ, Երուսաղէմի համալսարանէն փրոֆէսէօրէ մը, Իրաւաբաններու միջազգային յանձնախումբէն (Ժընեւ) եւ Կարմիր Խաչէն մէկ - մէկ ներկայացուցիչներէ : Թրքականներէ զատ պիտի օգտագործուին Ամերիկեան լրատու կեդրոնի, Երուսաղէմի համալսարանի, Հունգարական, Լեհական եւ Պոսնիա - Հերձեկովինի հեռատեսիլներուն, Պի - Պի - Սի-ի, Պոլսոյ ամերիկեան համալսարանին աղբիւրները : Արտասահմանեան տեսագրութիւնները պիտի կատարուին Պոլոնեայի, Ալլմենոնի, Վատիկանի, Նիւ - Եորքի, Պոսնիոյ եւ Ազրպէջանի մէջ :

Տեղեկատուութիւնը կ'ըսէ տակաւին թէ ժապաւէնը պիտի կեդրոնանայ այն տեսակէտին վրայ որ բոլոր ցեղասպանութիւնները նոյնիսկ երբ ընկերաբանական դրդապատճառներով ներկայանան, հիմնուած են տնտեսական շահերու բախումին վրայ :

Նկատի առնուելու արժանի նկատուած պարագաներ են Հռոմէական կայսրութեան մէջ կիրարկուած քրիստոնեաներու ջարդերը, քրիստոնեայ եկեղեցիին ձեռնարկած խաչակրութիւնները, Հարաւային եւ Հիւսիսային Ամերիկայի կարմրամորթ բնիկներուն դէմ կիրարկուած ցեղասպանութիւնը : Ցետոյ, ժամանակակից շրջանին, նիւթ կ'ըլլայ ճարտարարուեստին զարգացումով ցեղասպանութիւններու պատճառներուն մէջ գիտուած փոփոխութիւնը. այդ մասին մէջ ուր Ա. աշխարհամարտը խնդրոյ առարկայ է, «ցոյց կը տրուի թէ աշխարհը որքան սուղ վճարեց Հիթլէրը լրջօրէն նկատի առած չըլլալուն գինը» : Անշուշտ, կեդրոնացման ճամբարներով, վերապրողի վկայութեամբ եւայլն տեղ կը գրաւէ Հրեաներու ցեղասպանութիւնը :

Ժապաւէնին վերջին մասը նիւթ կ'ունենայ ատոմական ռումբը եւ Վիէթնամի պատերազմը. ցոյց կը տրուին այն բաղդատութիւնները որոնք ցեղասպանութենէ խուսափելու համար նաւերով կը յանձնուին բաց ծովերու, եւայլն : Ժապաւէնին տեսագրութիւնը պիտի սկսի 1994-ի ընթացքին : Պիտի աւարտի հետեւեալ կոչով. - «Կայաննները չանցընե՛նք ԻԱ. դարու սեմէն» :

❦

Խնդիրը պիտի չվերածուի անշուշտ Հայերու պարագային անտեսումին, կամ ինքնուրացումի այս աստիճանին պախարակումին եւայլն-ի նման նախնական հակադրեցութիւններու հերթական առիթի մը : Շատ աւելի լուրջ նկատառում կը պահանջէ ան, մանաւանդ մարտահրաւէրի իր լռելեայն բնոյթով : Ազատ աշխարհին մէջ չեն պակսիր միջոցները իր ձայնը լսելի դարձնելու կամքը ունեցողին, ինչպէս հոս՝ Թուրքիոյ պարագային : Կրնա՞նք մենք ալ մե՛ր կարգին այդ կամքը արտայայտել, պոռոտախօսութենէն, լացնդայինէն, ոչ իսկ խժաձայնութիւն նկատուելիք ազմկարարութենէ անդին մակարդակի մը վրայ գործնապէս :

Այս է մարտահրաւէրը որ կ'ուղղուի մեզի, «Թուրքիոյ Մշակոյթի Նախարարութեան «Ցեղասպանութիւն 2000» ժապաւէնին ծրագիրով :

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊԷՐՆԱՐ ԼԷՈՒԻՍԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, «Լը Մոնտ», Ուրբաթ օր (Նոյ. 27-ի թիւ) 2-րդ էջի «Նամականի»ն մէջ հրատարակեց պատճէնը այն հաւաքական նամակին զոր խումբ մը պատմաբաններ եւ մտաւորականներ ուղղած էին Պէրնար Լէուիսի Նոյեմբեր 16-ի իր հարցազրոյցին առթիւ : Թերթը իր վերջին էջին վրայ տուած բովանդակութեան «Կենսականը» քաղուածքին գլուխը կը յայտարարէր՝ «Պատասխան՝ Պէրնար Լէուիսի» խորագրով՝ «մըտաւորականներ կը հակադրեն պատմաբան Պէրնար Լէուիսի խօսքերուն հայկական ցեղասպանութեան մասին» :

Մեր հրատարակած պատճէնին տակ գրած էինք՝ «Առաջին ստորագրութիւններ», «Լը Մոնտ»ի մէջ աւելցած էին. - Եաթեր Պէնպասա, Ֆրանք Շալիք, Անահիտ Տօնապետեան, Ժոզէֆ Կօյ, Միշէլ Մարեան, Ռիչար Մարիէնսթրաս, Էլիզ Մարիէնսթրաս, Անահիտ Տէր - Մինասեան, Ժան - Փիէր Վերնան, Անդրէ Գասփի : Նամակին 3-րդ պարբերութեան Թուականն ալ՝ «1915 Մայիս 28-էն սկսեալ» պէտք է ըլլայ՝ Մայիս 24-էն սկսեալ :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ոչ միայն ՓՔՔ-ն, այլեւ 35 այլ քրտական կազմակերպութիւններ արգիլեց, ինչ որ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Թուրքիոյ եւ մամուլն ալ իր երախտագիտութիւնը արտայայտեց գերմաներէն խորագրով՝ «տանքէ', հեռ Քոհլ» : Հակազդեցութիւնը անմիջական եղաւ, սակայն, եւ Գերմանիոյ մէջ ցոյցեր եւ հաստատութեանց գրաւումներ կը շարունակուին : 450 հազար Քիւրտ կայ Գերմանիա, որոնց 4-էն 5000 ծայրայեղ կը նկատուին : Ֆրանսայի մէջ, Տիկին Միթերան երկու քիւրտ երեսփոխաններու հետ տեսնուելէ ետք, զեկոյց մը հրապարակեց ուր կ'ոգեկոչէ՝ «ծանօթ աղէտալի հաշուեկշիռը» հարաւ - արեւելեան Թուրքիոյ մէջ տիրող կացութեան : Կոչ կ'ընէ որ ՄԱԿ-ի դէտեր ղրկուին տեղւոյն վրայ բնակչութիւնը պաշտպանելու համար :

ՈՒԿՐԱՆԻԱ շատ ծանր կացութեան մէջ է եւ իշխանութիւնները կը խորհին «տընտեսական արտակարգ վիճակ» հռչակել պարտկել փորձելով «անկախութեան սընանկութիւնը» ինչպէս կը խորագրէր «Լիպերասիոն» : Ազգ. դրամատունը որոշեց որ տոլարը չի կրնար փոխանակուիլ աւելի քան 14·000 կարբոնվանէթի, մինչ վերջին օրերս կը գնուէր 28·000-ի եւ կը ծախուէր 32·000-ի : Նախագահ Կրաւչուկ հարցազրոյցի մը տուած է «Ֆիկառօ»-ի (Նոյեմբեր 29) ուր կ'ըսէ, ի մէջ այլոց, թէ տնտեսական աղէտին պատասխանատուն անկախութիւնը չէ այլ՝ ղեկավարուած տնտեսութենէ մը շուկայի տնտեսութեան անցքը : Ռուսերուն հետ, հարցն իրենց մեթոտներն են պաշտպանելու համար իրենց շահերը : Ապահովութիւն

(Շար.ը Դ. էջ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

Վալանս 0-ի դէմ 1 կէտով յաղթեց Լը Մանի, իր դաշտին վրայ : Մինչ 19-րդ է 17 կէտով : Դասաւորման գլուխը կը մնայ Նիս (32 կէտ) :

ԳՐԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ԵՈՒՐԻ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ — ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

ԽՄԲ. -- Կ'արտատպենք ՀՅԴ-ի Երեւանեան մամուլէն «Ազատամարտ» շաբաթաթերթի գրական յաւելուած՝ «Վարուժան»էն (Նոյ. 13) այս զրոյցը զոր կատարած է գրականագէտ Եուրի Խաչատրեան, Վահէ Օշականի հետ: Կ'արտատպենք յատկապէս շեշտելու համար երեւոյթը թէ Սփիւռքի, սփիւռքահայ գրականութեան ու մանաւանդ արեւմտահայերէնին հանդէպ շատ անգամ հնաբոյր, ընդհանրապէս կաղապարուած, անկենդան կարծիքներու մթնոլորտին մէջ կա՛ն նաեւ այսքան իրապաշտ կարծիք ունեցողներ. պարագայ մը որ ինքնին գնահատելի կ'ընէ այդ կարգի կարծիքները հրապարակաւ արտայայտելու իսկական մտաւորականի կեցուածքը որ դժբախտաբար, տակաւին հեռու է ընդհանրացած երեւոյթ ըլլալէ անկախ Հայաստանի մէջ...:

-- ԻՆՉՊԷՍ Էտկար Փոն է ասում սկսենք վերջից: "Վերջից" ասելով ես նկատի ունեմ Ձեր վերջին տպագիր գեղարուեստական գործը՝ "Սերունդներ" վերնագրով ընդարձակ պատմուածքը կամ վիպակը: Իմ կարծիքով, այս գործը երեւան է բերում Վահէ Օշականի գրականութեան շատ հետաքրքիր կողմերը: Այն մեզ հնարաւորութիւն է տալիս դատողութիւններ անելու գրողի թեմաների, նիւթի, լեզուի, նրան յուզող հարցերի ու խնդիրների, կեանքի դրամայի նրա ընկալման, եւ, վերջապէս, իմ կարծիքով՝ սա ամենակարեւորն է, գրողի երկփեղկուածութեան մասին: Որքան որ ես գիտեմ Ձեր ստեղծագործութիւնը, այն իրօք երկփեղկուածութիւն ունեցող գրողի ստեղծագործութիւն է: Մի կողմից «Քաղաք», «Խուճապ», «Ահազանգ», «Արուարձաններ» եւ միւս գրքերն ու գործերը, միւս կողմից՝ հայկ. կեանքի, իրականութեան ու պատմութեան ողջ դրամայով, յուզականութեամբ եւ Վահէ Օշականի խօսքով ասած՝ հայկական միստիքով ներթափանցուած «Փախստականը» եւ մանաւանդ «Թակարդին շուրջ»ը: Մի կողմից՝ համաշխարհային գրականութեան, մանաւանդ եւրոպական ու ամերիկեան նորագոյն բանաստեղծութեան գայթակղութիւնները, նրանց ներքին ազատութիւնը՝ «ազգէն անդին, մարդէն անդին», միւս կողմից՝ խորապէս հայկական կեանք, ազգային գիծ, ազգային խնդիրներ, մի կողմից՝ մեծ քաղաքի անապատային մենակութեան մէջ յայտնուած մարդուն տանջող հարցումներ, միւս կողմից՝ վերջին Հայի ողբերգութիւնը կրող Հայ անհատի տառապանք պատմութեան ու ժամանակի դիմաց եւայլն:

Բայց սա հայ դասական գրականութեան բնորոշ գծերից մէկն է, նրա կարեւոր առանձնայատկութիւնը, մանաւանդ՝ վերջին հարիւրամեակի մեր գրականութեան: Այնպէս որ հեռուից հեռու մեզ յոյժ մօտեն պատկերուած գրողը, պարզւում է, հողոտ ոտքեր ունի: «Սերունդներ» պատմուածքի առիթով կ'ուզէի ասել էլի մի բան: Այս պատմուածքին նիւթն ու դրաման մեզ մի անգամ եւս հասկացնում են, որ մենք՝ Հայաստանցիներս, վատ գիտենք հայկական Սփիւռքի կեանքը: Եւ չէինք էլ կարող իմանալ: Որտեղի՞ց պիտի իմանայինք ... Մեր պատկերացումները գալիս էին մեր ստայօդ մամուլից, մեզ տրուող պատրաստի կաղապարներից, միագիծ ու միօրինակ գրքերից ... Ուստի եւ մեր դատումները, մեր դատողութիւնները, սփիւռքահայ գրականութեան շուրջ պէտք է լինէին թերի, անկատար ու անարդար ... Եւ, երկրորդ, մենք միշտ էլ սխալ ենք արել, երբ Սփիւռքի գրականութեանը նայել ենք Հայաստանի գրականութեան չափանիշերով, ըմբռնումներով եւայլն: "Սերունդներ" պատմուածքը դրդում է այս ամէնի մասին մտածելու:

-- Երկփեղկումը կուգայ ազգայինին եւ ոչ ազգայինին մէջ: «Սերունդներ» պատմուածքը կ'ուզէր արտայայտել սփիւռքեան ներկայ երիտասարդութեան մէջ երկու ձեւով հայկական մը: Առնուազն երկու հասկացողութիւն Հայաստանին ներկայ վիճակի հանդէպ: Մէյ մը մարդիկ, որոնք երեւակայութեամբ ապրած էին Հայաստանը եւ անկարող էին հաղորդակցելու այստեղ եղած մեծ դէպքերուն հետ, եւ միւսը՝ կիներու հարցը դրած եմ: Աղջիկներու հարցը կայ: Անոնց հասկացողութիւնը աւելի խորունկ է, աւելի տաք է: Որովհետեւ կիներն է, որ մեր մշակոյթը կը փոխադրեն դարերու ընթացքին, եւ ոչ թէ այր մարդիկը: Եւ, եթէ նշմարեցիք, մօ՛ր տիպարը տիրական է այդ պատմուածքին մէջ: Մա՛յրը տիրական է նաեւ «Կոխ» պատմուածքին մէջ, որ ատոր յաջորդեց: Աւելի երկար, ընդարձակ բան մըն է: Թուրքին թեմային շուրջ հիմնուած է:

- Ներողութիւն, որ ընդհատեմ: Արդէն այդ թեմայով Դուք շարունակում էք հայ դասական գրականութեան մի կարեւոր գիծը: Հայ կեանքի, հայ գրականութեան ծանրութիւնը ընկնում է հայ մայրերի ուսերին: Հայ ընտանիքի պահպանման հոգսն ու ծանրութիւնը, հայ տան դրսի ու ներսի, դաշտի ու բակի ողջ աշխատանքի ծանրութիւնը միշտ էլ եղել է հայ մայրերի ուսերին:

-- Օրէնքը ան դրած է: Հայ մայրը հայ կեանքի օրէնքն է: Եւ, ուրիշ հարց մ'ալ կայ այստեղ. Ջարդերէն ետք Սփիւռքին մէջ ձեւով մը իշխանութիւնը անցած էր կիներու ձեռքը: Այր տարրը բացակայելով մեր կեանքէն, կիները շատ զուսպ ձեւով մը հեռուէն վարած էին ազգային գործերը: Բայց, մտիկ ըրէք, անոնք ատոր համար չէ որ ստեղծուած են:

Տեսակ մը հեղինակութեան պակաս կար ազգին մէջ: Կինը, մայրը տան գլուխը ըլլալով, չէր կրցած հեղինակութեան գաղափար մը, զգացում մը տալ, եւ մեր ամբողջ կռիւները Սփիւռքի մէջ՝ կուսակցական պայքարները, ներքին երկփեղկումները եւ այլն, կուգային այն բանէն, որ հեղինակութիւն չկար Սփիւռքին մէջ: Եւ օրէնք չկար: Կինն էր այդ օրէնքը, բայց ատոր համար չէր ստեղծուած ան... Այս մասին հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը գրած է Պըլտեանը ... Մարկ Նշանեանն ալ այդ թեմային շուրջը կը դառնայ ... Եւրոպական սերունդներու մտածողութիւնը, որ վերլուծած է ջարդերուն հետեւանքը ... Եւ, ուրեմն, մենք կը տառապինք հեղինակութեան պակասէն Սփիւռքին մէջ: Այս թեման «Սերունդներ»ու մէջ փորձած եմ ձեւով մը հասկցնել, տալու համար մեր տագնապին մէկ երեսը, Սփիւռքի տագնապի մէկ երեսը: Ուրիշ հարցեր ալ կան մէջը, ի հարկէ...

Դուք շարունակեցէք...

-- Մեր գրականութեան բնորոշ գծերից մէկը եղել է մեր գրողների ակամայ երկփեղկուածութիւնը: Եւ սա՝ դեռ հնուց: Դասական բնորոշումը հայ գրողի ներքին դրամայի տուել է Վահան Տէրեանը 1914 նախատագրական թուականին Նըւարդ Թումանեանին գրած մի նամակում. «Վերջ ի վերջոյ ես սկսում եմ գալ այն եզրակացութեան, որ մեր հայրենիքի ցաւը մեզ այնպէս է մաշում, ջլատում, կեղեքում, որ մենք դառնում ենք անընդունակ ուրիշ բան հասկանալու կամ անելու: Դա մի հիւանդագին սէր է, դա մի անյաղթելի մոլութիւն է -- դրա պրիզմայով է բացւում մեր առջեւ աշխարհը -- այդ չափով ենք մենք մօտենում ամէն ինչի եւ զուցէ դրա համար անզօր ենք դառնում եւ մեռնում ենք վաղ»:

Նոյն զգացումը անշուշտ ունէին նաեւ արեւմտահայ գրողները: Վարուժանը Թէոդիկին գրած մի նամակով ցաւով արձանագրում էր. «Հայրենիքը զմեզ մեր անձէն խիստ հեռացուցած է»:

-- Ինծի անծանօթ էր այդ:

-- Հետաքրքիր դիտարկում է: Այս երկփեղկուածութիւնը մեծապէս հարստացրել է մեր գրականութիւնը: Եւ այս երկփեղկուածութիւնը կայ նաեւ Ձեր գրականութեան մէջ: «Քաղաքը» գրքում, որի հերոսը մեծ քաղաքի թռչող շէնքերի լաբիրինթոսում յայտնուած մարդն է՝ մենակ, անպաշտպան ու անօգնական, նաեւ հայ է, իր հողից, տանից, հայրենիքից խլուած ու օտարուած անհատ: Բայց նա իր մէջ ունի, պահել է, Ձեր խօսքով ասած, «հայ հողին միստիքը», «հայկականութեան միստիքը», «Հայուն միստիքը»:

-- Սա սփիւռքեան զգայնութիւն է: Սփիւռքի մէջ մենք ոչ միայն օտար ենք, այլեւ առանձին ենք: Բայց առանձնութիւնը արեւմտեան աշխարհի մէջ «ընդունուած» հիւանդութիւն է: Մարդիկ առանձին են: Այն մտերմութիւնը, որու հոս հանդիպեցայ, որ հայկական միջավայրին մէջ կայ, Պէյրութին մէջ, օրինակի համար կայ, այդ մարդկային, բնազդական չեմ ըսեր, ակամայ մտերմութիւնը, որով կը միանանք մենք բոլորս, ուրիշ տեղ չկայ ... Հայ ըլլալու հանգամանքը, նախապունէ առաւելութիւն մը կայ. դիմացինս, որ քանի որ Հայ է, լմնցաւ այլեւս ... Որոշ հարցեր կը լուծուին ... Ուրեմն, այս հայկական տաքութիւն է ... Արեւմուտքի մէջ մարդը ահաւոր կերպով առանձին է...

-- Մարդը դատապարտուած է մենակութեա՞ն...

-- Այո՛: Եւ մենք, մեր մշակոյթը, որքան որ ես կրցած եմ ուսումնասիրել վերջին տասնամեակներու ընթացքին, այս բանին դէմ է, փորձած է կազմակերպել ինքզինքը իրագործել, բանաձեւել ... Հօրս գործին մէջ շատ զօրաւոր կերպով կայ այս ... Եւ հայկական միստիքը, ըստ իս, կը կայանայ անոր մէջ, որ մենք արեւելեան ժողովուրդ դարձած Արեւմուտք ենք, Անատոլուի բարձրավանդակին վրայ, սակայն աչքը Միջերկրականին ... Ասիական քաղաքական ուժեր, բայց նաեւ՝ յունական դասական մշակոյթ: Չորրորդ -- հինգերորդ դարերուն մեր ամբողջ ինքնութեան նկարագիրը կը յստակնայ ... Կուգանք, քրիստոնէութիւնը կ'ընդունինք, կը մտնենք աւանդութեան հունին մէջ, սակայն 100 տարի ետք արդէն մեզի Միջերկրականեան յունական մտածողութիւնը կուգայ այնպիսի ատեն մը, երբ մենք պատրաստ ենք զայն ընդունելու ... Մեր դասական ալփաբէտին ստեղծումը մեզ կը բանայ, ուրեմն, դասական գրականութիւնը, որ մեր գիտակցութեան մէջ կը մտնէ ... Հոնկէ ի վեր, ուրեմն, մեր ժողովուրդը երկու ձեւով ապրած է: Մէյ մը, կառչած իր հողին, իր ինքնութիւնը պահելու, մէյ մըն ալ՝ նետուած աշխարհի չորս ծագերուն, փորձելով հաւաքել ինչ որ կրնայ ... Եւ այդ ամէնը միացնելու ճիգը ... Հայկական միստիքը այս փորձն է՝ մնալու ... Շատ դժուար է բանաձեւելը ... Զարհուրելի բան մըն է ատիկա ... Գրելու ատեն կուգայ, բառերու մէջ կը կորսուի...

Հայկական միստիքը՝ հայ հողն է եւ հողէն անդին ... Ես վերջերս պատմուածք մը գրեցի, Փանթէզի մը: Տեսա՞ք, չեմ գիտեր, կարդացի՞ք ... «Առաջին Հայաստանը» ... Հոն է, որ երեք Հայաստան կը բնորոշեմ՝ Առաջին Հայաստանը, Երկրորդ Հայաստանը եւ Երրորդ Հայաստանը ... Մենք Երրորդ Հայաստանն ենք ... Առաջինը Հոգեկան Հայաստանն է, ճշմարտութեան Հայաստանը ... Իտէալ Հայաստանը, Անմերձենալի, Անհասանելի, նոյնիսկ՝ Անըմբռնելի ... Մոլորակ մը կայ, որ ատ է ... Աստղանաւորդ մը կուգայ մեզի աշխարհիս վրայ Երկրորդ Հայաստանէն եւ անկէ մեզի պատգամ կը բերէ ... Ձեւով մը մեզի համար Հայաստանը տեսակ մը իտէալ աշխարհ մըն է, ինչպէս որ Երուսաղէմը Հրեաներու համար եղած է ... Ե՛ւ աշխարհ մըն է, ե՛ւ հայրենիք ... Եւ մենք թէ՛ հողային ենք եւ թէ՛ ոգեղէն ... Երկուքին խառնուրդն ենք տեւական: Տեւական այս երկուքը մեր մէջն աշխատած են...

-- Նորից դառնանք Ձեր գրականութեանը: Ինձ համար ուղղակի անակնկալ էին «Փախստականը» եւ «Թակարդին շուրջ» արձակ հատորները, յուզիչ է այն խոր տրաման, որ առկայ է այդ երկու գրքերի մէջ: Յուզիչ է, թէ Դուք ինչ ցաւով էք մղւում դէպի հայկ. կեանքի տրաման: Ճիշդը որ ասեմ, այսքան ազգային Վահէ Օշականը ուղղակի անսպասելի էր: Մեծ քաղաքի քարէ ջունգլիների մէջ յայտնըւած մի հայ անընդհատ մղւում է դէպի իր սկիզբը, ջանում է գտնել իր արմատները: Եւ իբրեւ անհատ, նա ողբերգական է, որովհետեւ նրա ներքին եսը մասնատւում է իր ապրած կեանքի, իրականութեան զօրեղ ուժերի եւ ներքին անդիմադրելի այն զգացման միջեւ, որը հէնց երեւի թէ հայկական միստիքն է: Այդ անհատը ինքն իրեն որոնելու, ինքն իրեն ճանաչելու, ինքն իրեն հասկանալու, ինքն իրեն յաղթելու, ինքն իրեն միանալու, այսինքն՝ իր ինքնութիւնը գտնելու անընդհատ ընթացքի մէջ է: Հէնց նոյնպիսի մի ընթացք են ներկայացնում Ձեր գրքերը: Ինքն իրեն հետամտող եւ ինքն իրենից փախչող, ինքն իրեն որոնող եւ ինքն իրեն չգտնող. ընթացք դէպի իր ներքին էութիւնը, հանդիպում ինքն իր հետ: Ես կարծում եմ, որ դա Սփիւռքի իրականութեան մէջ առկայ իրավիճակ է, թէկուզ ներհայեցողական -- ինտուիտիւ ձեւով: Թէկուզ շատերն են այդ տրաման ապրում, բայց գրողն է, որ գալիս է ու յայտնագործում է դա: Ձեր գրքերում ես տեսայ հայկական կեանքի ցնցումները խորութեամբ ապրած գրողի հայեացքը՝ ուղղըւած այսօրուայ իրականութեանը: Այս առումով ես պիտի առանձնացնէի «Օծումը», իսկապէս հրաշալի մի գործ: Մանաւանդ մուտքը՝ առաջին մի քանի տասնեակ էջերը, հրաշալի է գրուած: Շէօհմէլեանը ո՞ւր պիտի նստի, Զաքարեանները ինչպէ՞ս եկան, Անտին ի՞նչ նկարագիր ունի, Տէր Աւետիսը ինչպէ՞ս եկաւ ... Այս առաջին մասը դասական գրականութեան հրաշալի վարպետութեամբ է գրուած: Յետոյ գալիս են տրամատիկ իրավիճակները: Եւ դուք հրաշալի ներդաշնակել էք պատումի խաղաղ ընթացքը եւ ժամանակակից եւրոպական գրականութեանը բնորոշ, ակնարկումներով ու համադրական լեզուով գրուած երկխօսութիւնները: Շատ դժուար գործ է: Ընթերցողին դրել էք ծանր մտավիճակների ու ապրումների մէջ, նոյնիսկ՝ մղում էք վճիռ հանելու: Ո՞վ ինչպէս կը վարուէր, ե՞ս ինչպէս կը վարուէի, եթէ եկեղեցում լինէի ... Սա Հայի յաւերժական խնդիրն է, նրա ընտրութիւնը, նրա ճակատագիրը ... Երկընտրանքի մէջ է եղել, ըստ երեւոյթին, Սփիւռքի հայութեան մեծագոյն մասը...

-- Նախ ըսեմ, որ այդ գրութիւնը վրիպեցաւ, որովհետեւ նպատակը մեր ազգային գիտակցութիւնը ցնցել էր, որ արթննար: Մեծ թմբիր մը համակած է մեզ, որ կը տարուինք եւ կորսուած ենք եւ ազգային հարստութիւնները կ'անհետանան: Միթոս մը կայ մեր մէջ, հայկական միթոս: Ես կ'ուզէի, որ մարդիկ արթննային, թէ՝ ինչ ենք մենք, ով ենք մենք: Եւ ատիկա ստեղծելու համար պիտի զարնես հոն, ուր ամէնէն շատ կը ցաւի: Պիտի ըսեմ, ըսի, հայ ժողովուրդը իր ամենաթանկագին հարստութեան պաշտպանութեան առջեւ: Պատրա՞ստ է պաշտպանելու իր գանձը, իր հարստութիւնը: Եւ այդ ահաբեկիչները, որոնք մաքուր տղաք են աչքիս, նպատակնին այդ էր, նոյնիսկ եթէ չյաջողէին՝ յաջողած էին, որովհետեւ նպատակը արթնցնելն էր: Իրենք կը բռնուէին, բայց կ'երթային, նպատակը յաջողած պիտի ըլլար: Ուրեմն, աս տղաքը եկան եւ բախեցան քահանային, Տէր Աւետիսին: Չէին ճանչնար զինքը՝ Տէր Աւետիսը: Քահանան եկաւ բախեցաւ իր ինքնութեան. ինքն ալ չէր ճանչնար ինքզինքը: Եւ մէկ պարսկահայ կին մը միայն գլուխ բռնեց: Եւ ատիկա բախտով չէ եղած:

-- Այսինքն, պատահական չէ:

-- Այո, պատահական չէ: Պարսկահայերու մէջ կայ պաշտպանութիւն ազգային աւանդութիւններու: Եւ կին է անիկա: Եւ, ուրեմն, երբ խորանի տեսարանը պարզուեցաւ, Պրուսը, որ օտար է, Սփիւռքի ամէնէն ծայրագոյն տիպարն է, ան է, որ չկրցաւ հանդուրժել:

-- Ամենահեռացածը, ամենահեռուն, օտարը, որ արդէն կորսւում էր, վերադարձաւ:

-- Ան եկաւ իր աւանդութիւններուն: Ան «ոչ» ըսաւ: Եւ այնտեղ կարմիր արիւնը, կապոյտ աչքերը եւ չէկ մազը ... Յուսամ, նշմարեցիք, թէ ինչ երրորդութիւն է այնտեղ...

-- Անշուշտ:

-- Ուրեմն, «Քահանայ, դու մեզմէ զօրաւոր ես»: Քահանան յաղթեց: Այս քահանան ոչ թէ աւանդականն էր, տէրտէրն էր, ուրիշ մարդ է, հայ եկեղեցին, հայ ժողովուրդի հոգին է: Երեւոյթներէ անդին ուրիշ Աստուծոյ մը փնտռտուքին եղած մարդ է: Այս ամբողջը, ուրեմն, առաջին մասն է:

Երկրորդ մասը՝ հինգ տարի վերջը: Այդ տեղն է, որ օծում կ'ընեն եկեղեցին՝ Արիւնը, Կռիւը ... Վերջը, սակայն, քա-

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՇԽՈՅԺ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ՆԻՍ. -- («Յառաջ». --

Այս խորագիրը անոր համար, որ Կիրակի, Նոյեմբեր 21--ին, այսօրինակ իրողութեան մը պարզաբանումը կատարուեցաւ Սեւաք Սփմիէ սրահը, 1992--ի վերջերը հոս կեանքի կոչուած Հայաստանի Մանկապարտէզի Ընկերակցութեան կողմէ, 250--է մինչեւ 300--ի հասնող ազգայիններու առջեւ: Եւ, ասիկա, ի հետեւութիւն հետապնդուած քաջալերելի ծրագիրի մը: Գեղարուեստական ցերեկոյթը, որուն հովանաւորութիւնը ստանձնած էր «Ազնաւուր փոր ըՍրմէնի»ն, լաւ կազմակերպուած ձեռնարկի մը նկարագիրը տացաւ՝ խնամուած յայտագիրով:

Տեղիս Պարսամեան դպրոցի մանկտի աշակերտներու դայլայլիկ ձայներով երգուած ֆրանսական եւ հայկական փառերգներէն ետք (խմբավար՝ Դիւցազն Օհանեան), ցերեկոյթին բացումը կատարեց Օր. Անն -- Արմել Մելիքեան: Պատուոյ նախագահութիւնը ստանձնած Տիկին Սոլանժ Բոտրիկ, կցորդ քաղաքապետի, Ազգային Լուսաւորութեան պատուիրակ, յատուկ ընդգծեց, թէ Հայ ժողովուրդը կենսական նկատած է կրթական աշխատանքը: Արդիւնքն ալ եղած է յոյժ բարձր: Հաստատեց մեր մշակոյթին բարձր որակը: Մինչ բանին՝ զօրավիգ կենալ կրթական վերելքին նպաստող բոլոր աշխատանքներու:

Հաշուետուութեան մը ձեւին տակ, Օր. Շաքէ Օհանեան, հայերէն, գրաւոր, ներկայացուց առաջադրութիւններու հետեւութեամբ ցայսօր կատարուած աշխատանքներ: Այս տարի Հայաստան եւ Արցախ, 17 մանկապարտէզներու բաժնուած են 50.000 ֆրանքի համարժէք գրենական պիտոյքներ (մանրամասնենք՝ գունաւոր թուղթեր, փոքր գրատախտակներ, պուպրիկներ, հաշուողական փայտիկներ, նըկարագրդումի տետրակներ, մանր -- մունր խաղալիքներ եւայլն): Այս բոլորը Հայաստանի Հանրապետութեան կրթական նախարարութեան արտաքին յարաբերութիւններու պատասխանատուներու ներկայութեան:

Մանկամարդուհի (15 տարեկան) Քարոլին Պրէնկիէ, քաղաքիս ազգային երաժշտանոցէն, Դաշնակի վրայ նուագեց Շոփէնի թիւ 3 պալատը: Դեռատի Նիքոլա Պրէնկիէ, 13 տարեկան, խոստմնալից արդէն, իր կարգին դաշնակով նուագեց Շոփէնէ չորս փրելիւտներ՝ թիւ 12, 17, 18, 19 եւ Պեթհովընի սոնատ 2-ը: Ներկաներուն համար երկուքն ալ եղան ծափահարելի յայտնութիւններ: Միջանկեալ մեներգեց Օր. Գարին Օհանեան, մեծօ -- սոփրանօ: Այս անգամ եւս տաք թեմպրով եւ խիստ մարզուած ձայնով մեկնաբանեց երեք երգ՝ Կոմիտասի Իմ երեւանը, Կոմիտասի Կռունկը եւ Տօնիձեթիի Լա Ֆավորիթան: Այլ առիթով հաստատած ենք եւ այս անգամ եւս կը կրկնենք, թէ պարմանուհին բարձունքի ձըգտող հասանելի «աստղ» մըն է: Երգչուհին ընկերացաւ՝ դաշն եւ համաչափ, նախկին պոլսահայ դաշնակահարուհի Տիկին Էլիզապէթ Փանոէս:

Այնուհետեւ, շուրջ քսան վայրկեան տեւող գունաւոր ժապաւէն մը սփռուեցաւ: Հոս բոլորն ալ տեսան Օր. Անահիտ Օհանեանի ձեռամբ բաշխուած գրենական այլազան բնոյթի պիտոյքներ: Երախաներու ուրախ -- զուարթ ճռուողիւններ, երերուն պարեր, ուսուցչուհիներու գոհունակ դէմքեր: Սրտցաւ մօտեցաւ, ամէնուր:

Օր. Ա. Օհանեան բեմ բարձրանալով շեշտեց, թէ մանկապարտէզի երախաներու սահմանուած դաստիարակութիւնը խիստ կարեւոր է Հայաստանի ապագային համար: Միլերու առողջ ծաղկումով կ'ապահովուին հաստաբեստ ծառերը: Բաշխուած յայտագիրէն ալ կը մէջբերենք ծրագիրին հայող կէտեր, համառօտակի: Շարունակել հայթայթել գրենական պիտոյքներ եւ մանկավարժական նիւթեր, այս անգամ նուազագոյնը քսան մանկապարտէզներու: Պատրաստուած եօթը ուսուցողական գիրքերէն առնուազն մէկը հրատարակել ներկայ ուսումնական տարեշրջանին: Ապահովել ուսուցողական բընոյթ ունեցող խաղալիքի մը արտադրութիւնը: Դպրոցներու՝ Ֆրանսա -- Հայաստան, միջեւ ժիւմըլաժ:

Միջնարարին ցուցադրութեան դրուեցան, վաճառքի նպատակով, ձեռական գծանկարներ, հայրենի մանուկներու:

Ուրախալի նորութիւն եղաւ Նիս Պալէ Թէաթրին ներկայացումը: Խումբը՝ կեանքի կոչուած պարուսոյց Մարի -- Ֆրանս Շարպոնոյի կողմէ, 1983--ին, ցերեկոյթին մասնակցեցաւ պարերով եւ խմբապարերով, բոլորն ալ յատուկ այս օրուան համար, շարահիւս եւ շարադաս Ազնաւուրի տասնեակ մը երգերու հետ: Յօրինում եւ մեկնաբանութիւն դարձան այլապէս տպաւորիչ:

Փակման խօսքը արտասանեց գաղութիս հոգեւոր հովիւը՝ Խաչատուր Քահանայ Պօղոսեան:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՀՈԼԻՎՈՒՏԻ մէջ, Նոյեմբեր 16--ին իր մահկանացուն կնքած է գեղանկարիչ՝ Բիւզանդ Կոճամանեան: Ծնած էր 1909-ին, Տրապիզոն: 1922--ին փոխադրուած է Յունաստան եւ հոն իսկ սկսած է առնել նըկարչական իր առաջին դասերը: 1927--ին անցած է Գահիրէ, ուր ծանօթացած է Օննիկ Աւետիսեանի եւ Սարուխանի: Գահիրէի մէջ, յաճախած է Լէոնարտօ տա Վինչի գեղարուեստից վարժարանը: 1930--ին մեկնած է Հռոմ ուր չորս տարի ուսանած է գեղարուեստից Ակադեմիան: Մասնակցած է միջազգային բազմաթիւ ցուցահանդէսներու: Անհատական ցուցահանդէսներ տուած է Աղեքսանդրիա, Գահիրէ, Հռոմ, Պէյրութ, Նիւ -- Եորք, Թորոնթօ, Մոնրէալ, Ուաշինկթըն, Լոս--Անճըլըս, Ֆրէզնօ: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Նոյեմբեր 20--ին:

❦

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Թէքէեան կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 31--ին, տօնուած է ՌԱԿ--ի 72--րդ տարեդարձը, հոծ բազմութեան մը եւ բազմաթիւ կրօնական եւ աշխարհական անձնաւորութիւններու ներկայութեան: Փառերգներէն ետք, բացման խօսքը արտասանած է Վանիկ Պապոյեան որ ծանրացած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան 72 տարիներու պատմութեան վրայ եւ նշած այն երեք սկզբունքները որոնք կը բնորոշեն ՌԱԿ-ը. - ա) վարչաձեւերը անցողիկ են, իսկ հայրենիքը՝ յաւերժական. բ) Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին մէկ է. գ) Սփիւռքի մէջ պէտք է պահել ու տարածել հայ մշակոյթը: Օրուան գլխաւոր բանախօսը եղած է Շահէ Ահարոնեան որ 2500 տարի ետ գացած է, երբ ծնունդ կ'առնէր ռամկավարութիւնը, ուրկէ եկած ու հասած է Հայ իրականութեան մէջ արմատ նետող ռամկավարութեան: Յանուն ՌԱԿ--ի Կեդր. վարչութեան ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է «Զարթօնք»ի խմբագրապետը՝ Պարոյր Աղպաշեան: Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը:

❦

ԼՈՍ -- ԱՆՃԸԼԸՍԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան Մարի Մանուկեան եւ Սեդա Տէմիրճեան վարժարանի սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ տեղւոյն ԹՄՄ --եան մասնաճիւղին եւ Պոլսահայ Միութեան մշակութային յանձնախումբին, Նոյեմբեր 14--ին գինեձօն մը տեղի ունեցած է նուիրուած Զաբէհ Խրախունիի «Ազատերգութիւն» հատորին: Հանդիսութիւնը վարած է Արշակ Տիգրանեան վարժարանի դրականութեան ուսուցչուհի՝ Լորա Գույումճեան: Խրախունիի կենսագրական գիծերը ներկայացուցած է Տիկին Ալին Տօնիկեան: Բանաստեղծին «Գրականագիտական սկզբունքները» գեկուցումով հանդէս եկած է «Արմինըն Օպզըրվըր» շաբաթաթերթի խմբագիր՝ Օշին Քէշիշեան որ յետադարձ ակնարկ մը նետելէ ետք պոլսահայ գըրականութեան վրայ, նշած է թէ Խրախունի իր բանաստեղծութիւններուն մէջ մեծ վարպետութեամբ օգտագործած է «առարկայական խորհրդանշաններ», նըմանաձայնութիւններ եւ պարզ երեւոյթներու ընդմէջէն ընթերցողը կը մղէ փիլիսոփայութեան խորհրդածութիւններու: Բանաստեղծութիւններ արտասանած է Վարդուհի Վարդերեսեան: Իսկ «Ազատերգութիւն» հատորին վերլուծումը կատարած է Երուանդ Ազատեան: Վերջաւորութեան, Խրախունի շնորհակալութիւն յայտնած է: Ապա, ԹՄՄ --եան Լոս-Անճըլըսի վարչութեան ատենապետը՝ Վաչէ Սեմերճեան բեմ հրաւիրած է գըրողներ եւ մտաւորականներ որպէսզի հեղինակին հետ, գինիով օծեն այս նոր գիրքը:

❦

ԹԵՀՐԱՆԻ Իրանահայ Գրողներու Միութեան կեդրոնատեղիին մէջ, Հոկ. 29-ին, հանդիպում -- թեյասեղան մը տեղի ունեցած է նուիրուած բանաստեղծ Վարանդի գրական գործունէութեան, Հայաստանի «Վահան Թէքէեան» գրական մրցանակի եւ Հայաստան լոյս տեսած իր ստեղծագործութիւններուն առթիւ: Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է Միութեան նախագահ՝ Ալֆրէտ Դանիէլեան: Վարչութեան անդամ՝ Ժորժ Մարտիրոսեան ներկայացուցած է օրուան յայտագիրը, ապա՝ Վարանդէն արտասանութիւններ ըրած են Տիկին Արմինէ Սուքիասեան, Օր. Ռիմա Միրզախանեան, Նժդեհ Յովհաննիսեան, Արա Ասլանեան, Ռաֆիկ Ալլավերդեան եւ Արամիկ Մուսախանեան: Գլխաւոր բանախօսը եղած է Միշա Հայրապետեան որ անդրադարձած է Վարանդի գործին: Խօսք առած է նաեւ իրաւաբան Օննիկ Սահակեան: Վերջաւորութեան խօսած է Վարանդ:

❦

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Նոյ. 13-ին, խրախճանք մը տեղի ունեցած է Հ.Յ.Դ.-եան 103-րդ տարեդարձին առթիւ, կազմակերպութեամբ Հ.Յ. Դ. Սողոմոն Թէհլիրեան կոմիտէին: Օրուան հանդիսավարը եղած է Մարգար Շարապխանեան: Գեղարուեստական բաժինը ապահոված է Ճորճ Թիւթիւնճեան իր նուագախումբով:

❦

ՄՈՆՐԷԱԼԻ «Համազգային»ի գրադարանին մէջ, Նոյեմբեր 12--ին, հանդիպում մը տեղի ունեցած է «Մարմարա»ի խմբագրապետ՝ Ռոպէր Հատտէճեանի հետ, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին դրական եւ թատերական յանձնախումբերուն: Բացման խօսքը արտասանած է «Հորիզոն»ի խմբագիր՝ Վրէժ -- Արմէն Արթինեան: Ապա հարցպատասխանի ձեւով զրոյց մը տեղի ունեցած է Ռ. Հատտէճեանի հետ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԵՒԵԼՈՒՄԻ
ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ

ԳԱՌՆԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ Կալեան հիմնարկի ռազմավարական ուսումնասիրութեան նախաձեռնութեան, Լոս -- Անճըլըս, 1993

համային աշխիկը օտար մը կ'առնէ ... Եւ, երկար -- բարակ չձգենք: Վերջին տողը ...

-- «Երեցկինը ճրագը վառեց»:

-- Այո, «Երեցկինը ճրագը վառեց»: Նորէն հայ կինն է, որ կը փոխանցէ ճրագը գալիք սերունդներուն:

-- Խաւարը փարատող լոյսը:

-- Այո, լոյսը: Այս է ընդհանուր ծիրը պատմուածքին: Եկան, բռնեցին այս պատմուածքը իբրեւ սրբապղծութիւն, իբրեւ անարգանք, ինչ գիտնամ, Հայոց Սալման Ռուշտին, թերթերով -- մերթերով ... Ըմպատակին չծառայեց պատմուածքը, որովհետեւ կ'ուզէի արթնցնել: Մէկը կ'ուզէր նոյնիսկ լաւ ֆիլմ մը պատրաստել ասով: Եկեղեցին ոտք կոխեց՝ եկեղեցի չեմ տրամադրեր քեզի սասնկ բան մը ներկայացնելու ... Տղան վազ անցաւ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՔԱ - ԿԷ - ՊԷ - Ի ԴԻՒԱՆՆԵՐԸ ՍԿՍԱԾ ԵՆ ԽՕՍԻԼ

Վիտալի Ձինտալինսկի Սիպերիոյ խոբերը երկար ատեն ապրած ու հետազօտութիւններ կատարած գիտնական մըն է, նաեւ գրականութեան մարդ: Սակայն, փաստահարար, սառեցնող ցուրտին ազդեցութիւնը ամէնէն աւելի զգացած է Մոսկուայի մէջ, երբ յաջողած է մուտք գործել ՔԱ -- ԿԷ -- ՊԷ-ի կեդրոնը, հոն պահ դրուած դիւանները քննելու յատուկ արտօնութեամբ:

Ձերժինսկի հրապարակին վրայի մռայլ համբաւով ծանօթ այդ շէնքը նոյնիսկ դուրսէն դիտողին սոսկում կ'առթէ. ոչ ոք յաջողած է ներքինը նկարագրել, որովհետեւ ոչ ոք ատոր քաջութիւնը ունեցած էր:

Մինչ երկրորդ յարկի փոքրիկ գրասենեակի մը մէջ Ձինտալինսկի «Իսաակ Պապէլ» արձանագրութեամբ թղթածրարը կը քննէ, զօրավար Կրայուչկին մեծարանքի շեշտով մը կ'ըսէ. «կարծեմ, առաջին գրագէտն էք որ հոս եկած է իր ազատ կամքով»: Ճիշդ է, երկու անգամ իր կամքով գտնուած է արգիլեալ գօտիներու մէջ: Առաջինը եղած է Կոլիման ուր ոչ ոք կրնար մուտք գործել, կամ անկէ ելլել առանց յատուկ արտօնութեան: Կուլակեան կզղեխումբին մեծագոյն կղզին է ան, Ֆրանսայի մակերեսին ութապատիկ տարածութեամբ մը: Հոն է որ 1935 -- 1954 շրջանին բարբարոսութեան բոլոր մըրցանիշները կոտրած են:

Հոն երթալէ առաջ գրագէտը ծանօթ չէր բանտային գրականութեան. չէր լսած պատմութիւնը Կոլիմայի այն բանտարկեալին որուն հարցուցեր էին օր մը թէ կը վախնա՞ր մեռնելէ. ան միամտօրէն պատասխաներ էր թէ կը վախնար միայն ապրողներէ: Այն ատեն, իրեն յանձնուած էր սառած դիակները տաքցնելու եւ դիահատումի գործողութեան պատրաստելու գործը:

«Ամէն օր դիակառքով մը 18 դիակ կը բերէին. երեք պատերուն առջեւ վեցական կը շարէի զանոնք ոտքի, սպասելով որ շիկացած վառարանէն տարածուող ջերմութեամբ քակուին սառերը: Սենեակը մութ կ'ըլլար, վառարանին մէջ անդադար կոճղեր կը նետէի, ապա կը սկսէի խօսիլ դիակներուն հետ. հարց կուտայի թէ ո՞վ էին իրենք, ո՞ւրկէ էին, ամուսնացա՞ծ էի, թէ ոչ: Մինչեւ 1945 շարունակեցի այս պարտականութիւնս» կը պատմէ ան:

Այս վկայութենէն ետք այլեւս աւելորդ էր ՔԱ -- ԿԷ -- ՊԷ-ի գործունէութեան մասին նոր տուեալներ փնտռել. սակայն Ձենտալինսկի ունեցաւ զանոնք, իր իսկ անձին վրայ: Պապէլի մասին թղթածրարը հազիւ ցոյց տրուած, առին իրմէ: Ինչո՞ւ Պապէլ Ֆրանսայի ի նպաստ լրտեսութեան յանցանքով ամբաստանուած էր. մահուան թուականը խարդախուած չէ՞ր: Պատասխան փնտռելով այս կարգի հարցումներու, գրագէտը հասկցաւ հետըրհետէ թէ փափուկ հարցի մը թաղումին համար ոչինչ կրնար հաւասարել պաշտօնական յանձնախումբի մը: Սակայն ինք յաջողեցաւ ուզած գաղտնիքները կորզել այդ անիծեալ թղթածրարներէն: Այսօր ամէն բան ծանօթ է Պապէլի մասին. թուականները, անունները, պատահարները: Նոյն ձեւով, ՔԱ -- ԿԷ-- ՊԷ-ի դիւաններուն մէջ Ձենտալինսկի գտած է Պուլկաքովի օրագրութիւնը, թղթակցութիւնը որոնք անհետ կորսուած կը նկատուէին. յայտնաբերած է տակաւին Փլաթոնովի անտիպ մէկ վէպը զոր նոյնիսկ այրիկը կ'անգիտանար, ինչպէս նաեւ չորս հազար տողնոց մէկ դիւցազներգութիւնը Նիքոլա Կլիույեւի զոր Եսէնին, Մանտէլշթամ, Ալ. Պլոք եւ շատ ուրիշներ ամենամեծը կը նկատէին: Ձենտալինսկի իր պրպտումներով մինչեւ յետին ամենափոքր մանրամասնութիւնը վերականգնած է Պուլկաքովի, Փիլնիաքի, Մանտէլշթամի եւ նոյնիսկ Կորքիի կենսագրութիւնները:

Ան միշտ հմայուած է կորսուած էջերով, առանց հասցէի նամակներով. իր հետաքրքրութիւնն ու յամառութիւնը գըլխաւոր դրամադըլուխը եղած են «Յարութիւն առած խօսքը: ՔԱ -- ԿԷ -- ՊԷ-ի դիւաններուն մէջ» հատորին պատրաստութեան:

ՔԱՂՀԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն -- Լուի Կրան -- Փէնի Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ Թաղ. Խորհուրդս, առ ի երախտագիտութիւն մեզմէ յաւէտ բաժնուած նախկին Առաջնորդ Հայրերու, Եկեղեցւոյ շինութեան նիւթապէս եւ բարոյապէս ծառայող բոլոր Թաղական անդամներու, Նուիրատուներու եւ որեւէ ձեւով Եկեղեցւոյ պայծառութեան նպաստողներու եւ համայն Թաղեցիներու ննջեցեալներուն համար հոգեհանգստեան Պաշտօն կը կատարէ Կիրակի, Դեկտեմբեր 5--ին։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հոգեւոր հովիւ՝

ՇԱՀԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԷՏԷԵԱՆ

Պատարագ ժամը՝ 10-ին։
Հոգեհանգիստ ժամը՝ 11.30--ին։

(Շար. Ա. էջէն)

կ'ուզէ տալ Արեւմուտքի որ մինչեւ 1994 Դեկտեմբեր, հիւլէական բոլոր զէնքերը անհետացած կ'ըլլան։ Ներքին ճակատի վրայ սակայն Ռուսաստան ձայնը կը բարձրացնէ եւ շատ խիստ է ՀԱՊ--ի երկիրներուն նկատմամբ։ Ուկրանիայէն զատ, Ղազախստանի հետ ալ մթնոլորտը լարուած է, հակառակ անոր որ Նազարբայեւ ջանք չի խնայեր լաւ յարաբերութիւններ պահպանելու համար։ Կոզիրեւ չեշտած է թէ Ռուսաստանի եւ Ռուսերու շահերը պիտի պաշտպանէ՝ «շատ խիստ ձեւով, ո՛ւր որ ըլլայ, որո՛ւ դէմ որ ըլլայ»։ Եւ Ղազախստանն ալ կը պատասխանէ՝ «Երբ խօսք կ'ըլլայ Ղազախստանի Ռուսերու պաշտպանութեան մասին, Հիթլէրը կը յիշեմ, ան ալ սկսաւ իր պաշտպանութիւնը տալով Սիւտէթներու Գերմաններուն...»։

ՊԱՌ ԵՒ ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ, արտայայտելով իրենց «տարբերութիւնը» յայտնեցին չարաթավերջին թէ հարկ է անպայման համաձայնութեան գալ ԿԱԹԹ-ի շուրջ եւ մանաւանդ՝ չկզկզացնել Ֆրանսան։ Պորտոյի մէջ ալ Պրիս Լալոնտ (Ժեներասիոն էքոլոժի) եւ Փաթրիք Տէվէճեան պաշտպանեցին նոյն տեսակէտը՝ ԿԱԹԹ-ի համաձայնութեան մը անհրաժեշտութիւնը։

ԱՐԱՖԱԹ որ պաշտօնական այցելութիւն մը կը կատարէր Շուէտ, յայտարարեց թէ Իսրայէլ խափանարարական աշխատանք կը տանի, ձախողեցնելու համար խաղաղութեան բանակցութիւնները։ Իսրայէլի կարծիքն այն է որ այս տագնապը հետեւանք է իշխանութեան պայքարի պաղեստինեան ղեկավարութենէն ներս։ Գազայի մէջ, Ֆաթահի (Արաֆաթի կազմակերպութիւնը) զինուորեալ մը սպաննուած խարայէլեան ուժերու կողմէ։

ԷՌ - ՖՐԱՆՍԻ բացը 7-ուկէս միլիառ ֆրանքի կը հասնի 1993--ին։ Փոխադրութեանց նախարարը վստահեցուց որ կառավարութիւնը ամէն ինչ պիտի ընէ, որպէսզի Էռ -- Ֆրանս 21--րդ դար մտնէ Պրիթիշ Էռուէյզի եւ Լուֆթհանզայի կողքին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ մէջ, տասը ամսուան ընթացքին 300 հոգի մեռած է տիֆթերիէ։ Համաճարակը աւելի կը գործէ յայտարարած է կառավարութեան Առողջապահութեան հարցերու Կոմիտէի պատասխանատուն։ Ցանուարէն Հոկտեմբեր 10 հազար հոգի վարակուած էր։

ՎՐԱՍՏԱՆԻ մէջ հացագործի խանութները թալանի կը տրուին անդադար եւ իշխանութիւնները որոշեցին բաժնիչավեր հաստատել եւ հացագործերն ալ պաշտպանել։ Թիֆլիսի մէջ, հացին գինը տասն անգամ յաւելում կրած է եւ ամբողջ գիշերը հերթի պէտք է կենալ քանի մը կրամ ձեռք ձգելու համար։

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ
ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳ
Ս. ԹԱԴԷՈՍ ԵՒ ԲԱՐԹՈՂԻՄԷՈՍ
ԱՌԱՔԵԼՈՑ ՏՕՆԻՆ

Ինչպէս նաեւ Եկեղեցւոյս անուան տօնակատարութեան ուխտի օրուան առթիւ, Կիրակի, Դեկտեմբեր 5

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՏԱՐՕՆ ԵՊԻՍԿ. ՃԸՐՃԵԱՆ

Կաթողիկոսական Պատուիրակի Փոխանորդ

Առընթերակայութեամբ՝ Մակար Քհնյ. Նաճարեանի և եկեղեցւոյս հոգևոր հովիւ՝

ՎԱՐԴԱՎԱՌ ՔՀՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆԻ

Երգեցողութիւն՝ Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբի ղեկավարութեամբ՝ Խաչիկ Երլմազեանի։

Այս առթիւ տեղի պիտի ունենայ մասնաւոր հոգեհանգիստ եւ մատաղօրհնութիւն։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ ՏԻԿՆԱՆՑ
ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
1, Bd du Nord, Le Raincy
Tél. : 43. 81. 01. 72

ՀԵՌԱԳԻՐ

Ես Կաղանդ Պապան եմ ... Stop...

Այս տարի Փարիզ պիտի գամ Հայաստանէն ... Stop...

Théâtre Hébertot պիտի հասնիմ Դեկտեմբեր 26--ին։

Լուրը հաղորդեցէք բոլոր մանուկներուն ... Stop...

ԿԱՂԱՆԴ ՊԱՊԱՆ

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼ

PLANETE

LE GÉNOCIDE RENIÉ

Այս յայտագիրը միայն Զորեքշաբթի, Դեկտեմբեր 1--ին չի սփռուիր, այլեւ ամբողջ շաբթուան երկայնքին, տարբեր ժամերու. -- Երեքշաբթի (Նոյեմբեր 30) ժամը 13.50, Զորեքշաբթի՝ 16.15, Հինգշաբթի՝ 17.55, Ուրբաթ՝ 19.45, Շաբաթ՝ 21.30, Կիրակի՝ 0։

LOTO
ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղին վիճակահանութեան խաղը «Loto» տեղւոյն Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կիրակի Դեկտեմբեր 5--ին, ժամը՝ 3--ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի խնամակալութիւնը իր շնորհակալութիւնները կը յայտնէ ՊՊ. Արսէն Տէրքէլեսեանի, Վաղինակ Միսքճեանի (Լիոն), Կարպիս եւ Տիգրան Ջրբաշեանի, զանազան եւ յաճախակի առիթներով հաստատութեանս հանդէպ իրենց ցոյց տուած օժանդակութեան համար։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՇԱԲԱԹ, ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 4, տօն է Թադէոս եւ Բարթողիմէոս Առաքեալներուն եւ առաջին լուսաւորչացն մերոց։

Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը՝ 10--ին պատարագ կը մատուցուի։

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝

ԻՍԱՀԱԿ ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

- Կ. Ս. Մ. -

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ ԲԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտ. 12, ժամը 12.30--ին

YAN'S CLUB
5, avenue Reille, Paris 14e

Ճաշագին՝ 170 Ֆր.։

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով, կը խնդրուի կանխաւ ապահովել ամէնէն ուշ Հինգշաբթի, Դեկտ. 9, մինչեւ կէսօր, հեռաձայնելով հետեւեալ թիւին՝

34 -- 12 -- 71 -- 53

ՀԱՅ ԱՅՆԹԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

«Պատմութիւն Անթէպի Հայոց» պատմագիրքին Գ. հատորի պատրաստութեան աշխատանքը սկսած է ու կը շարունակուի արագ թափով։ Գ. հատորը պիտի ընդգրկէ 1953 -- 1993 ժամանակահատուածը ու պիտի բովանդակէ կենսագրութիւններ երեւելի Այնթապցիներու՝ եկեղեցական, կրթական, գրական, քաղաքական, զինուորական, արուեստներու եւ այլ մարզերու մէջ։

Կը խնդրենք մեր համաքաղաքացիներէն, որ հաճին իրենց կենսագրութիւնները փութացնել մեզի՝ լեցնելով իրենց ուղարկուած հարցաթերթիկները, իրենց լուսանկարներով միասին, մինչեւ Դեկտեմբեր 31, Գ. հատորի գլխաւոր խմբագիր՝ Պր. Երուանդ Պապայեանի կամ, Լիբանանի, Սուրիոյ եւ Յորդանանի պարագային, խմբագրական օժանդակ յանձնախումբի անդամ՝ Պր. Արմէն Յարութիւնեանի, իսկ Եւրոպայի պարագային՝ Պր. Գէորգ Պագըրճեանի հասցէին։ Մեր այն համաքաղաքացիները, որոնց հասցէները կարելի չեղաւ ձեռք ձգել, թող բարեհաճին կապ պահել Պր. Պապայեանի, Պր. Յարութիւնեանի կամ՝ Պր. Պագըրճեանի հետ։

ՀԱՅ ԱՅՆԹԱՊՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՏԵՆԱՊԵՏ՝
ԺԱԳ ԱՊԱՃԵԱՆ

Թղթակցութեան հասցէներ՝

Mr. Yervant BABAYAN
136 S. Everett St., 202
Glendale, CA 912051190, U.S.A.
Tél (818) 545-7221, Fax (818) 680-2923

M. Armen HAROUTUNIAN
Maguy-el-Haj St, Amanos, Beirut, Lebanon
P.O.B. 11-66-70 Beirut, Lebanon
Tél 265-449, 324617 (dom.)

Mr. Kevork BAKERDJIAN
35, rue de Trévise, 75009 Paris, France
Tél 47-70-07-25, Fax 48-00-02-83.

Յ.Գ. -- Հայաստանի եւ Սփիւռքի մամուլէն կը խնդրուի արտատպել։

գին՝ Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդը, հայկական ճոխ նամականիին ամէնէն կարեւորը կը ստորագրած են Ֆրանսացի, Զուիցերացի,

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Յովհաննէս Լէյլէքեանի մահուան առիթով ընկերուհիներ՝ Սիրան Թադէոսեանէ և Մարի եւ Ռօզ Գալուստեանէ 500--ական Ֆր.։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ
Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միաբեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France

LE SAMEDI 4 DECEMBRE A 20 HEURES 30

Animée par l'Orchestre « *S p i t a k* »

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

BUFFET ORIENTAL — AMBIANCE ARMENIENNE

FONDS ARMENIEN DE FRANCE

URGENT ARMENIE HIVER 1993/94

LISTE DES DONATEURS
DU 11/11 AU 24/11
DONS INFERIEURS A 1.000 FRANCS

— 900 Francs
M. et Mme Georges Adalian.
— 800 Francs
M. et Mme Marius Missakian.
— 500 Francs

M. et Mme Jacques Agdaian, Mme Anaïs Arzoumanian, Mme Marie Arzoumanian, Association cultuelle église arménienne Marseille 13e, M. Alain Avakian, M. Boghos Ayvayan, Mme Josiane Baghdassarian, Mme Jeanne Berbérian, Cabinet Kaftandjian, M. Gérard Chaldjian, M. Gérard Démirdjian, M. et Mme Claude Dennery, M. et Mme André Der-Agopian, M. et Mlle J.-L. et Jacqueline Derdérian, M. et Mme Der-Markarian, M. et Mme Jean Der-Minassian, M. J.-C. Der-Minassian, M. Lévon Djolakian, M et Mme Pierre Djarayan, M. et Mme Sarkis Doursounian, M. et Mme P. Ejdaharian et Der-Krikorian, Ets Elvanian, Melle Marie Enezian, Melle Rita Attarian, M. Jacques Gazaryan, Mme Paulette Goupil, M. Krikor Gulludjian, Mme Elise Hampartsoumian, M. Edouard Hatabian, Mme Elise Hayossian, M. et Mme Jean Karagueuzian, Mme A. Katchadourian, Mme Hélène Khatchadourian, M. Grégoire Khederlian, M. Jean Koradjian, Mme Madeleine Lafonblon, Mme M.-Claude Lapierre-Gaffoglio, M. et Mme J. Mirakian, M. Marius Missakian, Melle Hélène Noroyan, M. et Mme Henri Ouzounian, M. et Mme Jean Pamboukian, Mme Marie Panoussian, Mme Melle Hélène et Mélina Pinto, M. Maurice Sarkissian, Société Bongout, Socotexho, M. et Mme J. Soukiassian, M. et Mme L. Soukiassian, M. et Mme Agop Tasciyan, M. Abraham Torikian, M. Onnik Torossian, M. Minas Vartanian, M. et Mme Joseph Vicente.

(A suivre)

UGAB-Jeunes

A l'occasion du cinquième anniversaire du séisme du 7 décembre 1988 en Arménie

le Ciné - Club de l'UGAB - Jeunes organise la projection du film

M A Y R I G

en présence de *Jacky NERCESSIAN* (sous réserve)

le Mardi 7 Décembre à 20h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

— Entrée libre —

INFORMATIONS ARTISTIQUES

A.S.A.P.A.
NICE

2ème FESTIVAL INTERNATIONAL D'ART D'ARMENIE

Exposition des œuvres artistiques du 3 au 29 Décembre de 10h à 20h à la Salle «New-York»
3, Place de l'Armée du Rhin, Nice (face au Palais des Expositions)

Vernissage : Samedi 4 Décembre à 18h.

Plus de 40 artistes exposants !

P r o g r a m m e :
Exposition-Vente de tableaux — Sculptures — Bibelots — Objets d'art à prix exceptionnel ! — Chants — Danses — Folklore —

Pianiste : *Z. CHAMLIAN* (Chopin, Mozart, Khatchatrian)

Pour tous renseignements : A.S.A.P.A. : 93. 89 55 52